T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE 1 MAYISLARIN DÜZENLENMESİ VE YÖNETİLMESİ

DOKTORA TEZİ

Erhan ÖZŞEKER

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Birol CAYMAZ

HAZİRAN 2021

ÖNSÖZ

Tez çalışmaları, tek bir yazarın adını taşımalarına rağmen, aslında çok sayıda insanın desteği, yardımı ve katkısı sayesinde ortaya çıkan eserlerdir. Bu çalışmanın ortaya çıkmasında doğrudan ya da dolaylı olarak katkı sunan herkese teşekkür etmek isterim. Öncelikle, tez danışmanım Prof. Dr. Birol Caymaz'a, çalışma boyunca verdiği destek, sağladığı yardım ve her ihtiyacım olduğunda kendisine ulaşabildiğim için çok teşekkür ederim. Umutsuzluğa kapıldığım anlarda moral desteği sunan, çalışmaya devam etmem için cesaretlendiren, görüş ve yorumlarıyla ufkumu genişleten Prof. Dr. Sibel Yardımcı'ya, gönderdiğim her yazıyı sabırla ve dikkatle okuyarak değerlendiren, eleştiri ve yorumlarıyla beni yönlendiren Doç. Dr. Hakan Yücel'e ve kıymetli tavsiyeleri için Prof. Dr. Yüksel Dinçer'e çok teşekkür ederim.

Çalışmanın her anında yanımda olan, verdikleri desteklerle beni yalnız bırakmayan, Kırklareli Üniversitesi'nden hocam, dostum ve meslektaşlarım Toygar Sinan Baykan ve İhsan Ömer Atagenç'e çok teşekkür ederim. Ayrıca, Covid-19 Pandemisi nedeniyle uygulanan kapanma döneminde çalışabilmem için bana evlerini ve kütüphanelerini açan İhsan Ömer Atagenç ve Aslı Atagenç'e minnettarım. Çalışmayı baştan sona okuyarak kıymetli önerilerde bulunan sevgili dostum Boran Ali Mercan'a çok teşekkür ederim. Değerli görüş ve yorumları için Eğitim-Sen Kırklareli Şubesi Başkanı Okan Balcı'ya, araştırma sürecinde gazete ciltlerine ve diğer kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı ve Kırklareli Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına ve çalışmam için odasını benimle paylaşan Ayşe Özyetgin Altun'a çok teşekkür ederim.

Çok değerli yardımlarından dolayı Sibel Yavuz'a ve Merve Ozan'a, araştırma için İstanbul'a gitmem gerektiğinde bana kolaylık sağlayan Kırklareli Üniversitesi'nden hocalarım Oğuz Kaan ve Nergiz Aydoğdu'ya, İstanbul'da kalmam için evlerini açan dostlarım Onur Yıldız, Dilruba Aybaş, Emrah Demir ve Özgün Çetin'e çok teşekkür ederim.

Yıllar önce henüz bir lise öğrencisiyken, doktora yapma ve tez yazma fikrini aklıma ilk kez sokan merhum Mehmet Küçükgençay'ı saygıyla anıyorum.

Varlıklarıyla bana güç veren, her an yanımda olduklarını hissettiğim sevgili aileme çok teşekkür ederim. Ve tabii ki, onsuz bu çalışmanın mümkün olmayacağı, bu çalışmanın her sözcüğünde emeği olan, doktoraya başladığım ilk günden itibaren, tüm zorlukları benimle birlikte yaşayan, yaşadığım her sevince ve üzüntüye ortak olan, bana dayanma gücü, umut ve inanç veren, sevgili eşim, dostum ve yoldaşım Fatma Önder Özşeker'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu çalışmayı, onlarla geçireceğim zamandan çalarak yazdığım, eşim Fatma'ya ve oğlum Ali Deniz'e ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ii
KISALTMALAR vi
RESUME viii
ABSTRACT xiii
ÖZET xviii

GİRİŞ 1
Çalışmanın Konusu 1
Çalışmanın Sorunsalı ve Amacı 4
Çalışmanın Yöntemi: Sorunsallaştırma ve Siyasal Rasyonaliteler 7
Çalışmanın Kapsamı 11
Literatür Değerlendirmesi 12

BİRİNCİ BÖLÜM: 19
KURAMSAL ÇERÇEVE: EGEMENLİK KISKACINDA İNSAN HAKLARI 19
1.1. Egemenlik Siyaseti ve Egemen İktidar 19
1. 1. 1. Schmitt'ten Agamben'e İstisna Hali 24
1. 1. 2. Foucault'da Egemenlik: Yasa ve Yasakla Yönetmek 27
1. 1. 3. Egemenlik ve Devlet Aklı (Hikmet-i Hükümet) 31
1. 1. 4. Ara Değerlendirme 33
1. 2. Özgürlük Siyaseti: Liberalizm, Hukuk Devleti ve İnsan Haklarına Dayalı Yönetim 35
1. 2. 1. İnsan Haklarına Dayalı Yönetim Düşüncesinin Kökenleri 35
1. 2. 2. İnsan Haklarına Dayalı Yönetim Düşüncesinin Unsurları 38
1. 2. 2. 1. Devlet Müdahalesinin Sınırlandırılması ve Bireysel Özerklik 38
1. 2. 2. 2. İnsan Hakları ve Hukuk Devleti 40
1. 2. 2. 3. Çoğulculuk ve Hoşgörü 41
1. 2. 3. 1945 Sonrası Yeniden Canlanan İnsan Hakları 43
1.3. Genel Değerlendirme 45

İKİNCİ BÖLÜM: HUKUKİ ÇERÇEVE.....48
2. 1. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine İlişkin Mevzuatın Tarihsel Gelişimi.....48
2. 2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Toplanma Hakkı.....58
2. 2. 1. Hak İhlalleri ve Ataman Kararlar Grubu.....60
2. 2. 2. Bildirim Sistemi ve Uygulanması.....61
2. 2. 3. Genel ve Mutlak Yasaklar.....62
2. 2. 4. Orantısız Güç Kullanımı.....64
2. 2. 5. İç Hukukta Yargılama.....65
2. 2. 6. Cezasızlık ve Pozitif Yükümlülüklerin İhlali.....66
2. 2. 7. AİHM Kararlarında 1 Mayıs.....67
2. 2. 7. 1. DİSK ve KESK v. Türkiye Davası, 27 Kasım 2012: 1 Mayıs 2008 Taksim ve Toplanma Hakkı İhlali.....67
2. 2. 7. 2. Subaşı ve Çoban v. Türkiye Davası, 9 Temmuz 2013: 1 Mayıs 2006 İzmir ve İşkence ve Kötü Muamele Yasağı İhlali.....71
2. 2. 7. 3. Süleyman Çelebi ve Diğerleri v. Türkiye Davası, 24 Mayıs 2016: Taksim 1 Mayıs 2008 ve Toplanma Hakkı İhlali.....72
2. 2. 7. 4. Süleyman Çelebi ve Diğerleri v. Türkiye Davası (No.2), 12 Aralık 2017: Taksim 1 Mayıs 2007 ve Toplanma Hakkı İhlali.....73
2. 2. 7. 5. AİHM Kararlarının Değerlendirilmesi.....74
2. 3. Anayasa Mahkemesi Kararları ve 1 Mayıslar.....77
2. 3. 1. Ali Çerkezoğlu ve Diğerleri Başvurusu, 18 Temmuz 2019: İstanbul, Taksim 1 Mayıs 2009, Kötü Muamele Yasağı ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı İhlali.....77
2. 3. 2. Salih Şahin Başvurusu, 21 Ocak 2020: İstanbul Beşiktaş 1 Mayıs 2015, Kötü Muamele Yasağı ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı İhlali.....78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE'DE 1 MAYISLAR BAŞLANGIÇ VE YENİDEN BAŞLANGIÇ.....81
3. 1. Dünyada ve Türkiye'de 1 Mayıs'ın Erken Yılları.....81
3. 2. Türkiye'de 1 Mayıs Mitinglerinin İkinci Dönemi: 1976 ve 1980.....83
3. 2. 1. DİSK Önderliğinde Taksim, 1 Mayıs Mitinglerinin İlk Yılları: 'Devrimci' 1 Mayıs - 'Kanlı' 1 Mayıs (1976-1978).....83
3. 2. 2. Sıkıyönetim ve Miting Yasakları (1979 - 1980).....105

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:.....116
12 EYLÜL 1980 SONRASI SIKIYÖNETİM VE OHAL YASAKLARI.....116
4. 1. Geçmişin 'korku' dolu 1 Mayıslarına karşı, bugünün 'huzur' dolu 1 Mayısları teması (1981 – 1985).....116

4. 2. Miting Yasaklı Yıllar: "12 Eylül öncesine dönmek isteyenlere izin verilmeyecektir!" (1986 – 1991) 120

4. 2. 1. SHP ve yeniden gündeme gelen 1 Mayıs tartışması (1986 – 1987) 120

4. 2. 2. Yeniden Başlayan 1 Mayıs'ı Alanlarda Kutlama Mücadelesi ve Polis Şiddeti: "Türkiye'de Öyle Bir Bayram Yok!" (1988 – 1991) 130

BEŞİNCİ BÖLÜM: 156

YENİDEN BAŞLAYAN 1 MAYIS MİTİNGLERİ DEVAM EDEN TAKSİM YASAKLARI (1992 – 2002) 156

5. 1. DYP - SHP Koalisyon Hükümetleri Döneminde 1 Mayıslar (1992 – 1995) 156

5. 2. 1 Mayıs 1996: Anayol Hükümeti ve Kadıköy'de "Olaylı" 1 Mayıs 178

5. 2. 1. 1 Mayıs 1996 'Olaylarının' Hâkim Sorunsallaştırılma Biçimi 182

5. 2. 2. 1 Mayıs 1996 Olaylarının 'Alternatif' Sorunsallaştırılma Biçimi 188

5. 3. Koalisyon Hükümetleri Döneminde Yeniden Başlayan Abide-i Hürriyet Meydanı Mitingleri, Devam Eden Taksim Yasakları (1997 - 2002) 195

5. 3. 1. 1 Mayıs 1996'nın Bıraktığı Etkiler (1997- 1999) 195

5. 3. 2. ANASOL-M Hükümeti Döneminde 1 Mayıslar (2000 - 2002) 217

ALTINCI BÖLÜM: AKP HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE 1 MAYISLAR (2003-2020) 240

6.1. AKP Hükümetleri Döneminin İlk 1 Mayıs'ı ve Bingöl Depremi: 1 Mayıs 2003 240

6. 2. Yeniden Yükseltilen 'Taksim'de 1 Mayıs' Talebi (2004 - 2009) 245

6. 2. 1. Abide-i Hürriyet Meydanı (Çağlayan) Mitingleri Sürecinde Kırılma Noktası: 1 Mayıs 2004 Saraçhane'den Yenikapı'ya 245

6. 2. 2. Kadıköy'de Yeniden 1 Mayıs: İki yıl art arda yapılan Kadıköy mitingleri (1 Mayıs 2005 - 2006) 254

6. 2. 3. "Taksim'de 1 Mayıs" Mücadelesi ve Polis Şiddeti (2007-2009) 266

6. 3. Üç Yıl Süren Serbestlik: Taksim Meydanı'nda İzinli 1 Mayıs Mitingleri (2010-2012) 328

6. 4. Geri Gelen Taksim Yasağı, Kaybolan Özgürlükler (2013 - 2020) 369

SONUÇ 393

KAYNAKÇA 422

ÖZGEÇMİŞ 437

KISALTMALAR

2911 Sayılı Kanun : Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu
A.g.e. : Adı Geçen Eser
AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP : Anavatan Partisi
AP : Adalet Partisi
BDP : Barış ve Demokrasi Partisi
Birleşik Kamu-İş : Birleşik Kamu İşgörenleri Sendikaları Konfederasyonu
CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
DEHAP : Demokratik Halk Partisi
DGM : Devlet Güvenlik Mahkemesi
DHKP-C : Devrimci Halk Kurtuluş Partisi – Cephesi
DİSK : Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP : Demokrat Parti
DSP : Demokratik Sol Parti
DTP : Demokratik Toplum Partisi
DYP : Doğru Yol Partisi
Eğitim-Sen : Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası
EMEP : Emek Partisi
HADEP : Halkın Demokrasi Partisi
Hak-İş : Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
HDP : Halkların Demokratik Partisi
IMF : International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İHD : İnsan Hakları Derneği
İP : İşçi Partisi
İTC : İttihat ve Terakki Cemiyeti
KESK : Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
MC : Milliyetçi Cephe
MDP : Milliyetçi Demokrasi Partisi
Memur-Sen : Memur Sendikaları Konfederasyonu
MESS : Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası
MGK : Milli Güvenlik Konseyi
MHP : Milliyetçi Hareket Partisi
MOBESE : Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu
MSP : Milli Selamet Partisi
OHAL : Olağanüstü Hal
ÖDP : Özgürlük ve Dayanışma Partisi
PKK : Partîya Karkerên Kurdistanê (Kürdistan İşçi Partisi)
RP : Refah Partisi
SGBP : Sendikal Güç Birliği Platformu
SHP : Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SİP : Sosyalist İktidar Partisi
SP : Saadet Partisi

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK : Türk Ceza Kanunu
TDB : Türk Dişhekimleri Birliği
TEB : Türk Eczacıları Birliği
TİP : Türkiye İşçi Partisi
TİSK : Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TKP : Türkiye Komünist Partisi
TMK : Terörle Mücadele Kanunu
TMMOB : Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOMA : Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı
TÖB-DER : Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği
TTB : Türk Tabipler Birliği
Türk-İş : Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
Türkiye Kamu-Sen : Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu

RESUME

L'organisation et l'administration des 1er Mai en Turquie

La date du 1er mai porte une importance particulière du point de vue de l'histoire de l'activisme contestataire et d'opposition en Turquie. En particulier, le 1er mai a pris part dans la mémoire sociétale/collective de la Turquie lors des événements de 1977, 1989 et 1996, et il a par ailleurs non seulement influencé ses participants mais aussi ses témoins. Il serait erroné de concevoir les commémorations du 1er mai comme des activités se réalisant et s'achevant en à peine un jour. Les commémorations du 1er mai recouvrent par ailleurs une série d'activités dont les préparatifs et débats effectués plusieurs jours avant la date du 1er Mai ainsi que les débats et manifestations se produisant lors des célébrations après le 1er mai. Les rencontres d'organisation et de préparation effectuées par le comité d'organisation ; Les notifications faites aux autorités compétentes pour les informer; les conférences de presse effectuées avant ou après les rencontres avec les membres de la préfecture et de la Direction de la Sureté ; Les manifestations et les conférences de presse condamnant les limitations au cas où le plan de commémoration déclarée est interdit ; Les cérémonies d'hommage faites pour commémorer ceux qui perdirent leur vie lors des 1er mai précédents ; ainsi que les manifestations et les conférences de presse pour protester contre les violences policières au cas où il y a une intervention/violence de la part des forces de l'ordre constituent des exemples de ces activités qui recouvrent divers activités dont les manifestations, les conférences de presse, et les marches. Ainsi, effectuer une recherche méticuleuse sur le 1er mai nécessite aussi l'étude d'une série d'actions et d'activités se produisant en lien avec cette date. L'étude du 1er mai selon cette définition et dimension offre des possibilités importantes pour la compréhension du cadre juridico-politique lié aux rencontres et aux manifestations en application dans les pays dans la période où ces activités se produisent.

Cette étude vise à analyser l'attitude des gouvernements de Turquie vis-à-vis du 1er mai, et la définition, l'interprétation, la considération et l'administration du 1er mai par les gouvernements, les gouverneurs locaux et les responsables policiers dans des périodes variées ; en bref, elle vise à effectuer une analyse en se concentrant sur les formes de problématisation. Vu que l'étude accepte que le phénomène du 1er mai peut être expliqué par une approche prenant en considération les attitudes des gouvernements et des organisateurs, les formes de problématisations effectuées par les organisateurs (Les syndicats, les associations et unités professionnelles, les organisations de la société civile, les partis et plateformes politiques, etc.) au sujet du 1er mai constituent le deuxième point de focalisation de l'étude. Ainsi, c'est une approche analysant simultanément et de manière réciproque les attitudes de ceux tentant de commémorer le 1er mai via des rassemblements de masse et des manifestations, et de celles des acteurs qui tentent de l'interdire, l'entraver, la limiter ou de la prendre sous contrôle en l'apprivoisant/l'officialisant qui est adoptée.

Dans les travaux de l'intellectuel français Michel Foucault, la notion de problématisation a été utilisée pour indiquer une perspective méthodologique de caractère unique et spécifique. Dans ce cadre, il conçoit diverses pratiques discursives ou non-discursives et des formes spécifiques de savoir comme des objets de réflexion ; dans d'autres termes, il problématise les choses. Dans une telle perspective, la méthode du chercheur consiste à analyser les pratiques discursives (et non-discursives) qui contribuent à faire émerger une manière spécifique de savoir, penser, comprendre et définir un phénomène spécifique, et la conduite de plusieurs actions en rapport avec ces derniers au sujet de ce phénomène. Cette étude cherche à expliquer comment le 1er mai est conçu et géré en Turquie en suivant une telle méthode.

Les données constituant le corps empirique de la recherche furent accédées via une analyse d'archive minutieuse qui fut conduite dans les archives des journaux* nationaux de Turquie publiées de 1976 à nos jours. Les numéros publiés annuellement entre les dates du 1er avril et 15 mai des journaux nationaux représentant des positions politiques variés face aux gouvernements et des orientations politiques diverses de 1976 à nos jours furent analysés en balayant les textes incluant toutes les nouvelles, commentaires, évaluations, énonciations, reportages, conférences de presses et chroniques en rapport avec le 1er Mai qui ont figurés dans ces numéros. En dehors du balayage des archives journalières, nous avons aussi analysé un grand nombre de publications imprimées et digitales tels que les livres, magasines, bulletins, communiqués et textes des conférences de presses en rapport avec le 1er mai qui furent rédigés par les syndicats, les associations et unités professionnelles, et les partis, mouvements et plateformes politiques. Nous avons balayé l'archive du magazine des textes officiels de la GANT afin d'analyser les débats qui se sont produit au sujet du 1er mai au sein de la Grande Assemblée Nationale de Turquie (GANT). Nous avons eu recours aux archives du Journal Officiel de la République de Turquie pour analyser la loi et les régulations ainsi que les changements effectués au sujet de ces dernières. Les décisions administratives prises par les préfectures et publiées annuellement par ces dernières sur leur site internet officiel sous la forme de communications de presse pour déterminer les espaces de rassemblement et de manifestations furent analysées. Nous avons eu recours à la base des données des décisions de la Cour Européenne des Droits de l'Homme ainsi que de la Cour Constitutionnelle afin d'étudier les décisions de cour effectuées au sujet des rassemblements et manifestations en Turquie, en particulier au sujet du 1er mai. Nous avons eu recours aux sources médiatique en ligne pour observer les enregistrements visuels des communications de presse faites au sujet du 1er mai par les membres du gouvernement dont le premier ministre, le ministre des affaires intérieures, le ministre de la justice et le ministre du travail et de la sécurité sociale, mais aussi des dirigeants administratifs tels que le Directeur Général de la Sureté, le Préfet et le Directeur de la Sureté d'Istanbul.

La Turquie, en tant qu'un des 47 pays reconnaissant la compétence juridique contraignante de la Cour Européenne des Droits de l'Homme (CEDH), est le pays qui a été le plus de fois condamné pour avoir violé l'article 11 de la Convention Européenne des Droits de l'Homme encadrant le droit à la liberté de rassemblement public. 108 des 327 (33%) verdicts prononcés entre 1959 et 2020 au sujet des violations de l'utilisation du droit à la liberté de rassemblement concernent la Turquie. Trois de ces 108 décisions imposées à la Turquie pour avoir enfreint le droit à la liberté

* La recherche d'archives a été menée sur les journaux nationaux suivants : Tercüman, Akşam, Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Evrensel, Yeni Şafak. En dehors de ces journaux, les archives des autres journaux nationaux ont également été consultées lorsque cela était jugé nécessaire pour faire des comparaisons ou pour trouver des données manquantes.

de rassemblement sont directement liées à l'obstruction ou la dispersion des rassemblements du 1er mai par l'utilisation de la force policière. Si nous effectuons un bilan des verdicts de violation en rapport de manière générale en Turquie et spécifiquement avec les rassemblements et manifestations du 1er mai, on peut constater que la Cour Européenne des Droits de l'Homme voit les actes effectués par l'administration de Turquie en se basant sur le cadre limitatif du système juridique en application comme une violation du droit à la liberté de rassemblement et de l'interdiction de la torture et des mauvais traitements.

Les actes jugés comme constituant une violation selon la Cour Européenne des Droits de l'Homme sont : l'imposition d'interdictions au sujet de la détermination de l'espace et du temps des rassemblement, donc d'interdictions spatiales absolues ; le fait que la préfecture réprime par la force les rassemblements s'effectuant dans les espaces ne figurant pas sur la liste des espace de rassemblement autorisés ; l'apport de limitations indirectes et de mesures préventives secrètes irraisonnables à l'encontre des rassemblements, ce qui crée des effets dissuasifs ; la dispersion des rassemblements pacifiques sous le prétexte que ces derniers sont illégaux et/ou non-déclarés ; le recours à la force démesurée, non-proportionnée et inutile lors des interventions contre les rassemblements ; la mise en garde à vue, l'arrestation, la poursuite judiciaire et la pénalisation des manifestants participants aux rassemblements pacifiques ainsi que l'application d'actes remontant à de la torture et des mauvais traitements infligés aux manifestants lors des interventions policières effectuées contre les rassemblements et qu'aucune enquête administrative/judiciaire efficace ne soit ouverte contre les responsables de ces actes.

Ce panorama, en dehors du fait qu'il montre l'existence de violations systématiques et répandues en Turquie au sujet de la liberté de rassemblement, démontre aussi qu'il existe une sérieuse contradiction entre les pratiques administratives et policières recourus en Turquie pour gérer les rassemblements et les manifestations lors du 1er Mai, et le cadre juridique prévu par la Convention Européenne des Droit de l'Homme en ce qui concerne la liberté de rassemblement.

Dans d'autres termes, le mode de gestion (L'application et l'interprétation de la réglementation ; les décisions administratives de caractère préventive et interdictrice ; la criminalisation des manifestations protestataires ; la dispersion des rassemblements pacifiques par l'usage de la répression policière ; la mise en garde à vue des manifestants confrontés à la violence policière, etc.) des rassemblements et des manifestations se produisant dans le cadre du 1er mai en Turquie sont incohérentes non seulement avec les décisions prises ces dernières années par la Cour Européenne des Droits de l'Homme mais aussi avec la jurisprudence de la Cour Constitutionnelle de la République de Turquie au sujet de la protection du droit au rassemblement.

Malgré le grand nombre des verdicts condamnateurs prononcés par la Cour Européenne des Droits de l'Homme, l'invitation du Comité des Ministres du Conseil de l'Europe à effectuer les changements nécessaires pour lever les violations systématiques au sujet de la liberté de rassemblement, les verdicts condamnateurs faites ces dernières années par la Cour Constitutionnelle en conséquence de recours individuelles, et les rapports et appels effectués par les Organisations Internationales de Défense des Droits de l'Homme à ce sujet, le dispositif juridico-politique de Turquie ne respectant pas la liberté de rassemblement continue encore aujourd'hui d'être en vigueur.. Dans ce sens, il est difficile de comprendre sur quelles bases s'appuie et de quelle manière se maintient le dispositif juridico-politique non-respectueux des droits de l'homme qui est orienté vers l'obstruction et limitation de

l'utilisation du droit en vigueur en Turquie malgré le régime défendu par le droit humanitaire internationale à propos de la liberté de rassemblement. La thèse principale de cette étude est de montrer que les rassemblements et les manifestations qui sont caractérisées comme une protestation à l'encontre de l'Etat/le gouvernement dans le cas du 1er mai en Turquie est problématisé selon la perspective de la « politique de souveraineté » qui prend comme fondement la protection et le renforcement de l'autorité de l'Etat/gouvernement ; plutôt qu'une perspective de politique de liberté prenant pour base la protection et le renforcement des droits de l'homme par les gouvernements. Dans d'autres termes, cette étude suppose que les gouvernements–de manière générale- adoptent une rationalité administratives axée sur la politique de souveraineté et la raison d'Etat plutôt qu'une rationalité administrative basée sur la primauté du droit et les droits et libertés fondamentales dans le cadre de leurs actions concernant le 1er Mai en Turquie.

Dans l'exemple du 1er mai en Turquie, la logique politique dominante qui est à l'origine des violations systématiques et répandues au sujet du droit à la liberté de rassemblement conçoit et administre les rassemblements et les manifestations à caractère contestataires comme un enjeu pour montrer et prouver la primauté de l'autorité Etatique en tant qu'une puissance souveraine ; plutôt que comme un enjeu concernant les droit et libertés fondamentales. A ce point, nous avons développé une voie théorique axée sur l'analyse des pratiques que nous avons nommé avec le terme de « exécution de l'autorité souveraine » et la politique de souveraineté en ayant recours à la théorie critique contemporaine de la politique.

C'est ainsi que l'autorité souveraine, qui se voit comme le pouvoir suprême, est une forme d'autorité de caractère autoritaire qui se base sur l'utilisation de la contrainte ; qui suspend le droit afin de rendre dominant la raison d'Etat et préserver et consolider l'autorité de l'Etat, et qui par conséquent ne peut pas être limité par le droit ; et qui interdit et punit.

Au cours de cette étude, nous analysons les discours et les pratiques liés à ces discours politiques, administratifs, juridiques et médiatiques définissant le 1er mai dans les différentes périodes en Turquie comme une « tentative de révolution communiste », « un jour d'anarchie et de violence », « un jour de provocation des organisations illégales et marginales » ; et par conséquent, l'administration du 1er mai fut problématisé dans divers périodes comme une « lutte contre le communisme », une « lutte contre les organisations illégales et la terreur », la « protection de l'autorité Etatique et l'ordre public » et « l'assurance de la sécurité publique ».

Par ailleurs, la définition des commémorations du 1er mai par ses organisateurs comme une « journée de solidarité, d'unité et de lutte internationale » et la problématisation de l'organisation des commémorations du 1er mai en lien avec cette forme de pensée comme un problème de réalisation des activités contestataires lors desquels les travailleurs cherchent leurs droits et scandent leurs réclamations à travers des rassemblements spectaculaire et massives effectuées dans les espaces centrales « dans une manière convenable a son importance historique » constitue l'autre point d'analyse de cette étude.

Le 1er mai, qui fut analysé à travers plusieurs périodes, est traité selon sa relation avec le contexte historique de la période durant lesquelles ils se sont produits. Nous avons révélé les liens forts unissant le mode de réalisation du 1er mai à l'atmosphère politique de la période qu'elle représente ; aux discours politiques dominants du gouvernement au pouvoir et des administrateurs en poste ; et aux développements

politiques, sociaux et économique se réalisant à l'échelle nationale et internationale. Lorsqu'elles sont évaluées de manière générale, les activités du 1er mai organisées par les organisations professionnelles d'opposition en Turquie suite a 1977 sont composées de trois dimensions concomitantes. Ces derniers sont : la commémoration, la festivité et la contestation. Les cérémonies tels que les minutes de silence et l'offre d'œillets effectués pour commémorer ceux qui ont perdu leur vie lors des 1er mai précédents dans le monde et en Turquie constituent la dimension commémorative du 1er mai ; les chants populaires, les danses collectives, et les concerts organisés par divers chanteurs dans le cadre des rassemblements constituent sa dimension festive ; les discours prononcés, les tracts, les slogans, les pancartes, les marches, les affiches, les devises, les effigies, les maquettes, les protestations festives (avec danse, musique et costumes) et le théâtre de rue qui sont tous composés de textes politiques exprimant des revendications et protestations politiques, sociales et économiques variées constituent quant à eux la dimension contestataire. A l'exception de quelques années (2010-2012), le 1er mai, qui représente un caractère protestataire dans l'histoire de la Turquie, a été administré –de manière générale- par l'application de l'autorité souveraine cherchant à rendre dominant la raison d'Etat plutôt que par une rationalité administrative libérale défendue par le droit international humanitaire et prenant pour base la protection des droits de l'Homme et la liberté de rassemblement pacifique. Pour cette raison, la Cour Européenne des Droits de l'Homme et (dans les dernières années) la Cour Constitutionnelle a donné et continuent encore aujourd'hui de donner des verdicts condamnant les interventions entravant les droits de rassemblement et de manifestation y compris lors du 1er mai.

Le régime légal actuel de Turquie encadrant le rassemblement et les manifestations est un régime non respectueux du droit qui est à l'origine chaque année de nouvelles violations.

Ce régime fonctionne de manière convenable a la logique de souveraineté considérant l'interdiction comme la règle et la liberté comme une exception.

Les pratiques de l'autorité souveraine appliquées dans le contexte de l'administration du 1er mai dans différentes périodes apparaissent sous des formes tels que ; « Interdire, autoriser », « l'instrumentalisation/ manipulation des lois pour donner l'apparence que les décisions politiques respectent le droit », « Les applications de l'état d'exception comme une paradigme administratif », « la violence policière », « la torture et les mauvais traitements », « les sanctions infligées par la police et qui ne sont pas de nature légale/juridique », « les sanctions publiques ritualisées », « la présentation démonstrative de la puissance étatique », et « l'impunité des fonctionnaires d'Etat qui ont commis des crimes ».

Mots clés : 1er Mai, Rassemblements et Manifestations, Protestations, le Droit à la Liberté de Rassemblement Pacifique, l'Autorité Souveraine, Interdiction, Violence Policière, Violation des Droits, Discours, Problématisation.

ABSTRACT

The Organization and Governance of May Days in Turkey

May Days are of utmost importance in terms of history of protest and oppositional activism. Especially the events occurred in May Days of 1977, 1989 and 1996 both became a part of the collective memory of Turkey and affected the viewers as much as the participants. It would be misleading to regard May Day as a series of events that take place solely in one day. May Day means preparations and discussions that start many days before the celebrations, and following discussions and protests as regards the events occurred in May Day, such as a great number of demonstrations, press releases, rallies and protests including arrangement and planning meetings held by the organizing committee days before May Day, applications submitted to the competent authorities for notification, press releases issued before or after the meetings with the officials of Governorship and of Police Department, in the event of a ban on the planned celebration, demonstrations and press releases in protest against the ban, ceremonies of remembrance for those who lost their lives on previous May Days and in the event of a police response/violence on May Day, protests and press releases protesting force applied against protesters and the like. At this point, conducting an extensive research on May Day requires a research into a series of concerning actions and activities. Doing a research on May Day events, in this sense, provides essential viewpoints for understanding the regime of assembly and protest marches in force in Turkey at the time they were held.

This study aims to analyze the attitude of administrations in Turkey on May Day beginning from 1976 up to today, by focusing on the forms of defining, understanding, considering and governing, that is to say the forms of problematizing, May Days in different periods of governments, local administrators and law enforcement officials. For the study accepts that the May Day phenomenon can be understood with an approach to the attitudes of the administrations of the State as well as to the attitudes of the organizers, the ways in which the May Day is problematized by its organizers – trade unions, professional associations and unions, non-governmental organizations and political parties and platforms and the like – is the second focus of the study. To this end, this study adopts an approach that conjointly examines the attitudes of those who try to celebrate May Day with assembly and protest marches, and of those who try to prohibit, prevent, restrict or, control May Day through making it manageable/formalizing it in different periods.

The concept of problematization [problématisation] has been used to indicate an original and specific methodological perspective in the works of the French philosopher Michel Foucault. Accordingly, various discursive or non-discursive practices construct things as objects of thought for certain kinds of ways of knowing, namely problematizing things. From this perspective, the method of the researcher is to analyze the discursive (and non-discursive) practices that make it possible to know,

think, understand, define, and accordingly exercise various acts on a particular phenomenon in a certain way. To that end, this study intends to explain how May Day is considered and governed in Turkey.

The data that constitute the empirical body of the research were collected through a comprehensive archive research conducted in the archives of national newspapers* published in Turkey from 1976 up to today. The issues of national newspapers with different political orientations and different political stances vis-à-vis the Turkish governments, published between 1 April and 15 May of each year starting from 1976, and all textual material in news, comments, evaluations, interviews, press releases and opinion articles as regards May Days published in these issues were searched and examined. In addition to searches in newspaper archives, many digital and print publications such as books, magazines, bulletins, declarations, press releases as regards May Day issued by unions, professional associations and unions, political parties, movements and platforms were examined. The archive of the Grand National Assembly of Turkey (GNAT) *Journal of Records* [*Tutanak Dergisi*] was also searched to examine discussions held on May Day. The Official Gazette archive was used to examine laws and regulations, and changes made thereto. Published as press releases on the official website of governorships, administrative decisions which specify public spaces for assembly and protest marches were examined, as well. The databases of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court judgments and decisions were used to examine the court decisions concerning the right to freedom of assembly and protest march and specially on May Days in Turkey. Online media resources were used to monitor the footage of the press releases of the government members such as Prime Minister, Minister of Interior, Minister of Justice and Minister of Labor and Social Security, and the administrative chiefs such as General Director of National Police, Governor and Chief of Police in provinces.

Among 47 countries that recognize the compulsory jurisdiction of the European Court of Human Rights (ECtHR), Turkey is the country with the highest number of violations in reference to the Article 11 of the European Convention on Human Rights (ECHR) regulating the right to freedom of assembly. 108 (33%) of a total of 327 decision of violation were made against Turkey between 1959 and 2020, regarding the use of the right to freedom of assembly, which is stipulated in the Article 11 of the ECHR. Three of the 108 decisions made regarding Turkey's violation of the right to freedom of assembly are directly related to prevention or dispersal of May Day assemblies through police force. Considering the ECHR decisions of violation of the right to freedom of assembly concerning assemblies and demonstrations, specially May Day assemblies and demonstrations held in Turkey, it could be argued that the practices carried out by the administration in Turkey based on the restrictive framework of the current legal regulation are interpreted as a violation of the right to freedom of assembly and of the prohibition of torture and ill-treatment by the ECtHR. Practices that the ECtHR regard as a violation can be as follows: determining the place and time of assemblies and thus imposing complete prohibition on location, dispersal of assemblies, by use of police force, held in places not included in the list of places determined by the governorship, unreasonable indirect restrictions on assemblies, imposition of hidden hindrances to assembly and deterrent effects, dispersal of

* The archive research was conducted on the following national newspapers: Tercüman, Akşam, Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Evrensel, Yeni Şafak. Apart from these newspapers, archives of the other national newspapers were also searched when deemed necessary to make comparisons or to find any missing data.

peaceful assemblies without notice and/or on the grounds that it is illegal, the excessive, disproportionate and unnecessary use of force against assemblies in police response, the subjection of detention, arrest, trial and punishment of peaceful activists who participate in peaceful assemblies, the implementation of acts that include torture and ill-treatment during response of law enforcement officials to assemblies, and the lack of effective administrative/judicial investigation against those responsible for these malicious acts. As for these acts, it could be argued that there are widespread and systematic violations of right to freedom of assembly in Turkey, and that there is a serious conflict between the administrative and police practices used in the governance of assemblies and protest marches in Turkey and the freedom of assembly regime stipulated by the ECtHR law.

In other words, the way of governance of the assemblies and protest marches in May Days in Turkey (interpretation and implementation of the legislation, prohibitive and preventive administrative decisions, criminalization of protests, dispersal of peaceful assemblies by use of police force, detention of demonstrators subjected to police violence, and the like.) and the ECtHR's decisions and the case-law of the Constitutional Court of the Republic of Turkey based on the protection of the right to freedom of assembly with the recent decisions delivered by the Court.

Despite many decisions of violations of the ECHR, the call of the Council of Europe Committee of Ministers to Turkey to make necessary changes to eliminate systemic violations to the right to freedom of assembly, the decisions of violations delivered by the Constitutional Court as a result of recent individual applications, and the reports and calls made by the International Organizations of Human Rights, the violation regime of the right to freedom of assembly (legal regulations to restrict the use of the right, statements of governments to criminalize and marginalize assemblies and demonstrations, prohibitive and preventive decisions of the administration, police practices based on coercion and violence) continues to remain in force in Turkey. In this context, despite the regime of freedom of assembly based on the protection of the right defended by international human rights law, it is necessary to explain how and on what basis the violation regime continues to prevent and restrict the use of the right in Turkey.

The main thesis of this study is that the assemblies and marches of protest nature against the state/government, in the case of May Days in Turkey, are problematized by the administrations not with the perspective of freedom policy based on protecting and consolidating human rights, but with the perspective of ‘politics of sovereignty’ based on protecting and consolidating the state/ government authority. In other words, this study asserts that May Days in Turkey are considered by the administrations with the rationale of the administration not based on the rule of law and fundamental rights and freedoms but based on the politics of sovereignty and the reason of state. The dominant political logic committing widespread and systematic violations against the right to freedom of assembly, in the case of May Days in Turkey, considers and governs protest-like assemblies and demonstrations as a matter of demonstrating and proving the superiority of the state authority as a sovereign power rather than as a problem of fundamental rights and freedoms. As for the theoretical framework of this study, I will utilize a theoretical framework in the light of the contemporary critical political theory in order to analyze the practices that I entitle as the politics of sovereignty and ‘the execution of sovereign power’. Accordingly, the sovereign power, which regards itself as the supreme power, is a form of authoritarian power

based on the use of force that are able to suspend the law, and therefore cannot be restricted by law, to prohibit and punish in order to prevail the reason of state and protect and consolidate the state authority. This study analyzes the political, administrative, legal and media discourses and the practices accompanying these discourses that define May Days in different historical periods of Turkey as the 'revolutionary rehearsal day for communism', 'day of anarchy and violence', 'day of provocation for illegal and marginal organizations', and thus problematize them as a problem of 'fight against communism', 'fight against terrorism and illegal organizations', 'protecting the state authority and public order' and 'ensuring public security'. Besides, the other analysis focus of the study is defining May Days as 'the day of international unity, struggle and solidarity' by the organizing actors and problematizing the problem of organizing May Days, based on the understanding of unity, struggle and solidarity, as a problem of implementing protest activities in which workers and laborers seek their rights and shout out their demands with mass and magnificent meetings held in central areas 'in line with its historical importance'.

Searched in different periods of Turkey, May Days are assessed in relation to the historical context of the period in which they occurred. This study has revealed the way that May Days take place has strong ties with the political atmosphere of the period, the government in power, the administrators in charge, the dominant political discourse, and the political, social and economic developments at national and international level. As a result, May Day events organized by opposition labor unions and professional associations in Turkey following the year 1977 consisted of three coexisting dimensions: Remembrance as ceremonies such as a pause of silence for those who lost their lives in the world and in Turkey on May Days, leaving carnations, and the like; celebration as singing folk songs during rallies, performing 'halay' accompanied by shawm-and-drum, concerts given by various artists; and protest as a speech consisting of political texts expressing a wide variety of political, social, economic opposition and demands, leaflets, slogans, banners, anthems, banners, puppets, models, festive protests (with dance, music, costume) and street theater.

May Day protests in the history of Turkey, were governed by the sovereign power exercise that intended to make the reason of state prevail, rather than the rationale of the 'liberal' governance based on international human rights law, protection of human rights and the right to freedom of peaceful assembly, except for a few years (2010-2012). For this reason, the ECtHR and the Constitutional Court of Turkey have given decisions of violation regarding the interventions against and prevention of the right to freedom of assembly and demonstration, including May Days. The regime of assembly and protest marches in practice in Turkey is a regime of violation that exerts new violations every year. The violation regime is exerted in line with the logic of sovereignty in which bans prevail over freedom. The practices of sovereign power carried out in governance of May Days in different periods are as follows: 'banning, permitting', 'instrumentalization of laws or using laws as a strategy to pretend to conform to political decisions', 'practices of state of exception as a paradigm of government, 'police violence', 'torture and ill-treatment', 'police-enforced non-judicial/illegal penalizations', 'ceremonies public penalization', 'demonstrative exertion of state power', 'impunity of public officials who committed a crime, impunity'.

Keywords: May Day, Assembly and Protest Marchs, Protest, Right to Freedom of Peaceful Assembly, Sovereign Power, Ban, Police Violence, Violations of Rights, Discourse, Problematisation.

ÖZET

Türkiye'de 1 Mayısların Düzenlenmesi ve Yönetilmesi

Türkiye'nin protesto ve muhalif aktivizm tarihi açısından 1 Mayısların özel bir önemi vardır. Özellikle 1 Mayıs 1977, 1989 ve 1996'da yaşananlar Türkiye'nin toplumsal/kolektif belleğinde yer etmiş, katılımcılarını olduğu kadar izleyicilerini de etkilemiştir. 1 Mayıs kutlamalarını yalnızca bir gün içinde gerçekleşip sona eren etkinlikler olarak düşünmek yanıltıcı olur. 1 Mayıs kutlamaları, 1 Mayıs'tan günler önce başlayan hazırlıklar ve tartışmalar ile 1 Mayıs'tan sonra kutlamalarda yaşananlara dair tartışmalar ve protestolar gibi bir dizi etkinlikle birlikte var olurlar. 1 Mayıs'tan günler önce, tertip komitesinin yaptığı düzenleme ve hazırlık toplantıları; bildirim için yetkili makamlara yapılan başvurular; Valilik ve Emniyet Müdürlüğü yetkilileri ile yapılan görüşmelerin öncesinde veya sonrasında yapılan basın açıklamaları; eğer açıklanan kutlama planı yasaklandıysa, yasağı protesto eden gösteriler ve basın açıklamaları; geçmiş 1 Mayıslarda hayatını kaybedenler için yapılan anma törenleri; eğer 1 Mayıs günü polis müdahalesi/şiddeti yaşandıysa, uygulanan şiddeti protesto eden eylem ve basın açıklamaları gibi çok sayıda gösteri, basın açıklaması, yürüyüş ve protesto eylemleri bunlardan bazılarıdır.

Dolayısıyla, 1 Mayıslar üzerine bütünlüklü bir araştırma yapmak, onunla ilişki içinde gerçekleşen bir dizi eylem ve etkinliğin de araştırılmasını gerektirir. 1 Mayıs etkinliklerini bu anlamıyla ve bu boyutta araştırmak, yapıldıkları dönemde ülkede yürürlükte olan toplantı ve gösteri yürüyüşleri rejiminin anlaşılması açısından önemli imkanlar sunar.

Bu çalışma, 1976'dan günümüze Türkiye'de yönetimlerin 1 Mayıslara ilişkin tutumunu, farklı dönemlerde 1 Mayıs'ların, hükümetler, mülki idare amirleri ve emniyet yetkilileri tarafından tanımlanma, anlamlandırılma, düşünülme ve idare edilme; kısaca sorunsallaştırılma biçimlerine odaklanarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, 1 Mayıs fenomeninin, yönetimlerin tutumlarıyla birlikte düzenleyenlerin tutumlarını da göz önünde bulunduran bir yaklaşımla anlaşılabileceğini kabul ettiği için, 1 Mayısların, düzenleyicileri (sendikalar, meslek odaları ve birlikleri, sivil toplum örgütleri, siyasi parti ve platformlar vd.) tarafından sorunsallaştırılma biçimleri ise çalışmanın ikinci odak noktasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, 1 Mayısları kitlesel toplantı ve gösteri yürüyüşleri yaparak kutlamaya çalışanların tutumlarıyla, onu farklı dönemlerde yasaklamaya, engellemeye, sınırlandırmaya ya da ehlileştirerek/resmileştirerek denetim altına almaya çalışanların tutumlarını karşılıklı biçimde, bir arada inceleyen bir yaklaşım benimsenmektedir.

Fransız düşünür Michel Foucault'nun çalışmalarında, sorunsallaştırma (problématisation) kavramı özgün ve spesifik bir metodolojik perspektife işaret etmek için kullanılmıştır. Buna göre, çeşitli söylemsel ya da söylemsel olmayan pratikler, şeyleri belirli türden bilme biçimleri için düşünce nesneleri olarak kurmakta, yani

şeyleri sorunsallaştırmaktadır. Böyle bir perspektifte, araştırmacının yöntemi, belirli bir fenomenin, belirli bir şekilde bilinmesini, düşünülmesini, anlaşılmasını, tanımlanmasını ve bunlara bağlı olarak bu fenomenin üzerinde çeşitli fiillerde bulunulmasını olanaklı kılan söylemsel (ve söylemsel olmayan) pratikleri analiz etmektir. Bu çalışma söz konusu yöntemi takip ederek Türkiye'de 1 Mayısların nasıl düşünüldüğünü ve yönetildiğini açıklamaya çalışmaktadır.

Araştırmanın ampirik gövdesini oluşturan verilere, 1976'dan günümüze Türkiye'de yayınlanan ulusal gazetelerin* arşivlerinde yürütülmüş kapsamlı bir arşiv taramasıyla ulaşılmıştır. 1976'dan günümüze farklı politik yönelimleri ve hükümetler karşısında farklı politik pozisyonları temsil eden ulusal gazetelerin her yıl 1 Nisan – 15 Mayıs tarihleri arasında yayınlanmış sayıları ve bu sayılarda yer alan 1 Mayıslarla ilgili tüm haber, yorum, değerlendirme, söyleşi, röportaj, basın açıklaması ve köşe yazısı içeren metin taranarak incelenmiştir. Gazete arşivi taramasının yanı sıra, sendikaların, meslek odaları ve birliklerinin, siyasi parti, hareket ve platformların 1 Mayıs'la ilgili çıkardığı, kitap, dergi, bülten, bildiri, basın açıklaması metni gibi çok sayıda basılı ve dijital yayın incelenmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) 1 Mayıs'la ilgili yürütülmüş tartışmaların incelenmesi için TBMM Tutanak Dergisi arşivi taranmıştır. Kanun ve yönetmelikler ile bunlarda yapılan değişikliklerin incelenmesi için Resmî Gazete arşivinden yararlanılmıştır. Valiliklerin her yıl resmi internet sayfalarında basın açıklaması biçiminde yayınladıkları, toplantı ve gösteri yürüyüşü alanlarını belirleyen idari kararlar incelenmiştir. Türkiye'de toplanma ve gösteri yürüyüşü hakkına ve özellikle 1 Mayıslara ilişkin mahkeme kararlarının incelenmesi için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi kararlar veri tabanından yararlanılmıştır. Başbakan, İçişleri Bakanı, Adalet Bakanı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı gibi hükümet üyeleri ile Emniyet Genel Müdürü, Vali, İl Emniyet Müdürü gibi idare amirlerin 1 Mayıslarla ilgili basın açıklamalarının görüntü kayıtlarını izlemek için çevrimiçi medya kaynaklarından yararlanılmıştır.

Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) zorunlu yargı yetkisini tanıyan 47 ülke içinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) toplanma özgürlüğü hakkını düzenleyen 11. Maddesine atıfla hakkında en çok ihlal kararı verilmiş ülkedir. AİHS'nin 11. Maddesinde güvence altına alınan toplanma özgürlüğü hakkının kullanımına ilişkin 1959-2020 yılları arasında verdiği toplam 327 ihlal kararının 108'i (%33) Türkiye aleyhinde verilmiştir. Türkiye'nin toplanma özgürlüğü hakkını ihlal ettiğine dair verilen 108 karardan üçü doğrudan 1 Mayıs toplantılarının polis gücü kullanılarak engellenmesi ya da dağıtılmasına ilişkindir. Genel olarak Türkiye'de yapılan toplantı ve gösterilere, özel olaraksa 1 Mayıs toplantı ve gösterilerine ilişkin toplanma hakkı ihlali kararları değerlendirildiğinde, AİHM'nin, Türkiye'de idare tarafından mevcut yasal düzenlemenin sınırlandırıcı çerçevesine dayanılarak icra edilen pratikleri toplanma özgürlüğü hakkının ve işkence ve kötü muamele yasağının ihlali olarak yorumladığı görülmektedir. AİHM'nin ihlal olarak yorumladığı pratikler; toplantıların yerinin, zamanının belirlemesi ve dolayısıyla mutlak mekan yasakları koyulması; valiliğin toplanma yerleri listesinde yer almayan yerlerde yapılan toplantıların kuvvet kullanılarak dağıtılması; toplantılara yönelik makul olmayan dolaylı sınırlandırmalar, gizli engeller getirilmesi ve caydırıcı etkiler yaratılması; bildirimsiz ve/veya kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle barışçıl toplantıların dağıtılması; toplantılara müdahalede ölçüsüz, orantısız ve gereksiz

* Arşiv taraması yapılan ulusal gazeteler şunlardır: Tercüman, Akşam, Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Evrensel, Yeni Şafak. Bunlar birlikte, karşılaştırma yapmak ya da eksik bir veriye ulaşmak için gerekli görüldüğü yerlerde diğer ulusal gazetelerden de yararlanılmıştır.

düzeyde güç kullanılması; barışçıl toplantılara katılan barışçıl eylemcilerin gözaltına alınması, tutuklanması, yargılanması ve cezaya çarptırılması; toplantılara yapılan kolluk müdahaleleri esnasında işkence ve kötü muamele teşkil eden fiillerin uygulanması ve bu fiillerin sorumluları hakkında etkin idari/adli soruşturma yapılmıyor olması sayılabilir.

Bu tablo, Türkiye'de toplanma özgürlüğü açısından yaygın ve sistematik hak ihlalleri olduğunu göstermenin yanı sıra, Türkiye'de 1 Mayıslar örneğinde protesto niteliğindeki toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yönetilmesinde başvurulan idari ve polisiye pratikler ile AİHS hukukunun öngördüğü toplantı özgürlüğü rejimi arasında ciddi bir çatışma olduğunu da göstermektedir. Başka bir deyişle Türkiye'de 1 Mayıslar örneğinde toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yönetilme biçimi (mevzuatın yorumlanması ve uygulanması; yasaklayıcı ve engelleyici idari kararlar; protesto gösterilerinin kriminalize edilmesi; barışçıl toplantıların polis zoru kullanılarak dağıtılması; polis şiddetine maruz kalan göstericilerin gözaltına alınması vb.) ile AİHM'nin ve son yıllarda verdiği kararlarla Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'nin toplanma hakkının korunmasını esas alan içtihadıyla uyuşmamaktadır.

AİHM'nin verdiği çok sayıda ihlal kararına, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Türkiye'yi toplanma özgürlüğü alanında var olan sistemik ihlalleri ortadan kaldırmak için gerekli değişiklikleri yapmaya davet etmesine, Anayasa Mahkemesi'nin son yıllarda yapılan bireysel başvurular sonucu verdiği ihlal kararlarına, Uluslararası İnsan Hakları Örgütlerinin konuyla ilgili yayınladığı raporlara ve yaptığı çağrılara rağmen, Türkiye'de toplanma özgürlüğü alanındaki (hakkın kullanımını sınırlandırmaya yönelik yasal düzenlemeler; hükümetlerin toplantı ve gösterileri kriminalize ve marjinalize etmeye dönük söylemleri; idarenin yasaklayıcı ve engelleyici kararları; baskı ve şiddete dayalı polis pratiklerinden oluşan) ihlal rejimi yürürlükte kalmaya devam etmektedir. Bu anlamda, uluslararası insan hakları hukukunun savunduğu; hakkın korunmasına dayalı toplanma özgürlüğü rejimine rağmen, Türkiye'de yürürlükte olan hakkın kullanımının engellenmesine, kısıtlanmasına yönelik ihlal rejiminin hangi temelde, nasıl sürdüğü açıklanmaya muhtaçtır.

Bu çalışmanın temel tezi, Türkiye'de 1 Mayıs'lar örneğinde, devlete/hükümete yönelik protesto niteliği taşıyan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yönetimlerce, insan haklarını korumayı ve güçlendirmeyi esas alan özgürlük siyaseti perspektifiyle değil; devlet/hükümet otoritesini korumayı ve güçlendirmeyi esas alan 'egemenlik siyaseti' perspektifiyle sorunsallaştırıldığıdır. Başka bir deyişle, bu çalışma, Türkiye'de 1 Mayısların yönetimlerce -baskın biçimde- hukukun üstünlüğüne, temek hak ve özgürlüklere dayalı yönetim rasyonalitesiyle değil; egemenlik siyaseti ve devlet aklına dayalı yönetim rasyonalitesiyle düşünüldüğünü iddia etmektedir. Türkiye'de 1 Mayıslar örneğinde, toplanma özgürlüğü hakkına yönelik yaygın ve sistematik ihlalleri üreten baskın siyasal mantık, protesto niteliğindeki toplantı ve gösterileri, bir temel hak ve özgürlükler sorunu olarak değil; egemen güç olarak devlet otoritesinin üstünlüğünü gösterme ve kanıtlama sorunu olarak düşünmekte ve yönetmektedir. Bu noktada çağdaş eleştirel siyaset kuramına başvurarak egemenlik siyaseti ve 'egemen iktidar icrası' olarak adlandırdığım pratikleri analiz etmeye dönük bir kuramsal hat geliştirilmiştir. Buna göre, kendini en üstün güç olarak gören egemen iktidar, devlet aklını hâkim kılmak, devlet otoritesini korumak ve güçlendirmek amacıyla hukuku

askıya alan ve dolayısıyla hukukla sınırlandırılamayan; yasaklayan ve cezalandıran; kuvvet kullanımına dayanan otoriter bir iktidar biçimidir.

Çalışma boyunca, Türkiye'nin farklı tarihsel dönemlerinde 1 Mayısları 'komünist ihtilal provası günü', 'anarşi ve şiddet günü', 'yasadışı ve marjinal örgütlerin provokasyon günü' olarak tanımlayan ve böylece 1 Mayısları yönetmeyi farklı dönemlerde 'komünizmle mücadele', 'terörle ve yasadışı örgütlerle mücadele', 'devlet otoritesini ve kamu düzenini koruma', 'kamu güvenliğini sağlama' sorunu olarak sorunsallaştıran siyasi, idari, hukuki ve medyatik söylemler ve bu söylemlere eşlik eden pratikler analiz edilmektedir. Bununla beraber, 1 Mayıs kutlamalarının, düzenleyici aktörler tarafından, 'uluslararası birlik, mücadele ve dayanışma günü' olarak tanımlanması ve bu düşünme biçimine bağlı olarak 1 Mayıs kutlaması düzenleme sorununun, 'tarihsel önemine yakışır biçimde', merkezi alanlarda yapılan kitlesel ve görkemli toplantılarla işçi ve emekçilerin haklarını aradıkları, taleplerini haykırdıkları protest etkinlikleri hayata geçirme sorunu olarak sorunsallaştırılması çalışmanın diğer analiz odağını oluşturmaktadır. Farklı dönemler boyunca incelenen 1 Mayıslar, gerçekleştikleri dönemin tarihsel bağlamıyla ilişki içinde ele alınmıştır. 1 Mayısların gerçekleşme biçiminin, içindeki dönemin siyasal atmosferiyle; yönetimde olan hükümet, görevde olan idareciler, baskın siyasal söylemlerle; ulusal ve uluslararası düzeyde yaşanan siyasal, toplumsal, ekonomik gelişmelerle olan güçlü bağları ortaya konmuştur.

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'de 1977 sonrası yıllarda muhalif emek ve meslek örgütleri tarafından düzenlenen 1 Mayıs etkinlikleri bir arada var olan üç boyuttan oluşmuştur. Bunlar: anma, kutlama ve protestodur. Dünyada ve Türkiye'de geçmiş 1 Mayıslarda hayatlarını kaybedenler için yapılan saygı duruşu, karanfil bırakma vb. törenler, 1 Mayısların anma boyutunu; mitingler esnasında türküler söyleme, davul zurna eşliğinde halaylar çekme, çeşitli sanatçıların verdiği konserler, kutlama boyutunu; çok çeşitli siyasal, sosyal, ekonomik karşıtlık ve talebin ifade edildiği politik metinlerden oluşan kürsü konuşması, bildiri, slogan, pankart, marş, afiş, döviz, kukla, maket, (danslı, müzikli, kostümlü) şenlikli protesto ve sokak tiyatrosu ise protesto boyutunu oluşturmaktadır.

Birkaç istisna yıl (2010 - 2012) haricinde, Türkiye tarihinde protesto niteliği taşıyan 1 Mayıslar, -baskın biçimde- uluslararası insan hakları hukukunun savunduğu, insan haklarının ve barışçıl toplanma özgürlüğünün korunmasını esas alan, 'liberal' yönetim rasyonalitesiyle değil, devlet aklını hâkim kılmaya çalışan egemen iktidar icrası ile yönetilmiştir. Bu nedenle, AİHM ve (son yıllarda) Anayasa Mahkemesi, içlerinde 1 Mayısların da yer aldığı, toplantı ve gösterilere yönelik yapılan, hakkın kullanımını engelleyici mahiyetteki müdahaleler hakkında ihlal kararları vermiş ve vermeye devam etmektedir. Türkiye'de uygulamadaki toplantı ve gösteri yürüyüşleri rejimi her yıl yeni ihlaller üreten bir ihlal rejimidir. İhlal rejimi, yasağın kural, özgürlüğün istisna olduğu egemenlik mantığına uygun olarak işlemektedir. Farklı dönemlerde 1 Mayısların yönetimi bağlamında icra edilen egemen iktidar pratikleri; 'yasak koyma, izin verme', 'yasaların, siyasi kararlara hukuka uygunluk görüntüsü vermek amacıyla araçsallaştırılması/ taktikleştirilmesi', 'bir yönetim paradigması olarak istisna hali uygulamaları', 'polis şiddeti', 'işkence ve kötü muamele', 'polis eliyle uygulanan ve yasal/yargısal olmayan cezalandırmalar', 'kamusal cezalandırma törenleri', 'devlet gücünün gösterisel sunumu', 'suç işleyen kamu görevlilerinin yargılanmaması, cezasızlık' gibi biçimlerde açığa çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: 1 Mayıs, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri, Protesto, Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Hakkı, Egemen İktidar, Yasak, Polis Şiddeti, Hak İhlalleri, Söylem, Sorunsallaştırma.

GİRİŞ

> "İstisna, evrensel hakkında, kendisi hakkında derinlemesine düşündüğü gibi düşünür; kendisi üzerine derinlemesine çalıştığı gibi evrensel üzerine çalışır; kendisini açıkladığı gibi evrenseli de açıklar. Sonuç olarak istisna evrenseli ve kendisini açıklar ve eğer bir kimse gerçekten evrenseli incelemek istiyorsa meşru bir istisna bulması yeterlidir; istisna her şeyi evrenselin kendisinden daha açık bir biçimde ifşa eder." Søren Kierkegard[1]

> "Toplumumuzun aklı başında olmaktan ne anladığını öğrenmek için belki delilik alanında olup bitenleri araştırmamız gerekmektedir. Yasallıktan ne kastedildiğini anlamak için yasadışılık alanında olup bitenleri; ve iktidar ilişkilerinin içeriğini anlamak için de, belki direniş biçimleri ile bu ilişkileri ayrıştırmaya yönelik girişimleri araştırmamız gerekmektedir." Michel Foucault[2]

Çalışmanın Konusu

1 Mayıs günü hepimizin belleğinde olumlu ya da olumsuz, az ya da çok ama genellikle etkili izler bırakmış bir imgeye denk gelir. Kutlamaları, etkinlikleri, mitingleri, eylemleri, çatışmaları, şiddeti ve coşkusuyla 1 Mayıslar, Türkiye tarihinin özellikle 1970'lerden günümüze gelen son diliminde, siyasete doğrudan ya da dolaylı olarak dahil olmuş, siyasi gündemi takip etmiş ya da Türkiye'nin çalkantılı siyasi gündemine ister istemez 'maruz' kalmış herkesin belleğinde çeşitli biçimlerde yer bulur. İster işçi sınıfının, emekçilerin uluslararası mücadele ve dayanışma günü, ister 'düzen bozucu' faaliyetin yoğunlaştığı 'potansiyel kaos ve anarşi' günü olarak görülsün; 1 Mayıslar Türkiye'nin siyasal ve toplumsal tarihiyle ilgilenen araştırmacıların göz ardı edemeyeceği önemde etkilere sahip bir gün olarak var olmaktadır. Her yıl 1 Mayıs'tan günler önce, planlanan kutlamaların nerede kimler tarafından yapılacağı,

---

[1] Soren Kierkegaard, **Tekerrür: Deneysel Psikolojiye Tehlikeli Bir Teşebbüs**, Çev: Zeynep Talay, 3.B.s., İstanbul: Pinhan Yayıncılık, Kasım 2020, s. 122.

[2] Michel Foucault, "Özne ve İktidar", içinde Işık Ergüden, Tuncay Birkan (der.), **Michel Foucault, Özne ve İktidar, Seçme Yazılar- 2**, Çev: Osman Akınhay, 2. B.s., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005, s. 61.

hükümetin ve mülki idarenin planlanan kutlamalar karşısında nasıl bir tutum alacağı, kutlamalara izin verilip verilmeyeceğine dair tartışmalar, yazılı ve görsel basının gündeminde yer bulmaktadır. Basının deyişiyle, 'olaylı' ya da 'olaysız' 1 Mayıslara dair haber, yorum ve değerlendirmeler, 1 Mayıs sonrasında kamuoyunu günlerce meşgul edebilmektedir.

Türkiye'nin protesto ve muhalif aktivizm tarihi açısından 1 Mayısların özel bir önemi vardır. Ayşen Uysal'ın Türkiye'de protesto eylemleri üzerine, 6 kentte eylemlere katılan kişilerle yapılan 1452 anket ve 88 mülakata dayanan araştırmasında, eylemcilere hayatlarında en çok iz bırakan eylemlerin hangileri olduğu sorulmuştur[3]. Farklı toplumsal profillere sahip 'eylemciler için en fazla iz bırakan eylemlerin, farklı tarih ve farklı kentlerde gerçekleşen 1 Mayıs mitingleri olduğu görülmüştür'[4]. Araştırmaya katılanlar, Uysal'ın her yıl ya da belli aralıklarla tekrar etmesi açısından döngüsel eylemler[5] kategorisine yerleştirdiği 1 Mayıs mitinglerini, hayatlarındaki dönüm noktalarından biri olarak tanımlamıştır[6]. Uysal'ın araştırması 1 Mayıs mitinglerinin katılımcılarının belleğinde kalıcı izler bıraktığını göstermiştir. Özellikle 1 Mayıs 1977, 1989 ve 1996'da yaşananlar Türkiye'nin toplumsal/kolektif belleğinde yer etmiş, katılımcılarını olduğu kadar izleyicilerini de etkilemiştir. 1 Mayıs kutlamalarına katılmak, 1 Mayıs günü yaşananları tecrübe etmek ya da yaşananlara tanık olmak, göstericileri 1 Mayıs sonrasında/dışında gerçekleşen çeşitli eylem, protesto ya da hareketlere katılmak yönünde etkileyebilmiştir. Koloğlu ve diğerleri, Gezi Parkı eylemlerine katılarak polis şiddetine maruz kalmış 108 kişiyle, Ekim 2013-Kasım 2014 tarihleri arasında yapılan mülakatlara dayanan araştırmalarında, 'Gezi Parkı eylemlerine katılanların neredeyse yarısının, polis şiddetinin artmasını eylemlere katılmalarının gerekçesi olarak sundukları' sonucuna ulaşmıştır[7]. Araştırmaya katılanlardan bazıları, Gezi Parkı protestolarına katılmalarının gerekçesi olarak, 1 Mayısların polis şiddeti kullanılarak engellenmesini göstermiştir[8]. Dolayısıyla, özellikle 1 Mayıs 2013'te İstanbul'da yaşanan polis şiddetinin, Gezi Parkı protestolarını tetikleyen etkenlerden biri olduğu düşünülebilir. Bahsi geçen

[3] Ayşen Uysal, **Sokakta Siyaset: Türkiye'de Protesto Eylemleri, Protestocular ve Polis**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s. 130.
[4] **A.g.e**., s.134.
[5] **A.g.e**., s.171.
[6] **A.g.e**., s.137.
[7] Deniz Koloğlu, Didem Gençtürk, Gözde Kazaz, H. İlksen Mavituna, Saner Şen (ed.), **Polis Destan Yazdı: Gezi'den Şiddet Tanıklıkları**, 2. B.s., İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 14.
[8] **A.g.e.**, s.35.

araştırmaların da gösterdiği gibi bıraktığı izlerin kalıcılığı ve yarattığı etkinin büyüklüğü, 1 Mayıslar üzerine araştırma yapmayı önemli kılan nedenlerdendir.

İlk bakışta 1 Mayıs kutlamaları yalnızca bir güne odaklanmış etkinlikler olarak görülebilir. Ancak 1 Mayıs kutlamalarını yalnızca bir gün içinde gerçekleşip sona eren etkinlikler olarak düşünmek yanıltıcı olur. 1 Mayıs kutlamaları, 1 Mayıs'tan günler önce başlayan hazırlıklar ve tartışmalar ile 1 Mayıs'tan sonra kutlamalarda yaşananlara dair tartışmalar ve protestolar gibi bir dizi etkinlikle birlikte var olurlar. 1 Mayıs kutlamaları, 1 Mayıs'tan günler önce, tertip komitesinin yaptığı düzenleme ve hazırlık toplantıları; bildirim için yetkili makamlara yapılan başvurular; Valilik ve Emniyet Müdürlüğü yetkilileri ile yapılan görüşmelerin öncesinde veya sonrasında yapılan basın açıklamaları; insanları 1 Mayıs kutlamalarına katılmaya çağırmak için yapılan basın açıklaması ve yürüyüşler; bildiri dağıtımı ve afişleme çalışmaları; eğer açıklanan kutlama planı yasaklandıysa, yasağı protesto eden gösteriler ve basın açıklamaları; geçmiş 1 Mayıslarda hayatını kaybedenler için yapılan anma törenleri; 1 Mayıs'tan sonra, düzenleyicilerin değerlendirmelerini açıkladığı basın toplantıları; eğer 1 Mayıs günü polis müdahalesi/ şiddeti yaşandıysa, uygulanan şiddeti protesto eden eylem ve basın açıklamaları; polis şiddetinden sorumlu tutulan Başbakan, Vali, Emniyet Müdürü gibi yetkilileri protesto eden, istifaya çağıran basın açıklamaları; sorumlular hakkında savcılığa yapılan suç duyuruları öncesinde veya sonrasında bilgilendirme ve protesto amaçlı basın açıklamaları; eğer 1 Mayıs kutlamalarında gözaltına alınanlar olduysa, gözaltına alınanların serbest bırakılması için yapılan basın açıklaması ve gösteriler; gözaltına alınanlar eğer savcılık ya da mahkemeye çıkarıldıysa, adliye binaları önünde yapılan protesto ve basın açıklamaları gibi çok sayıda gösteri, basın açıklaması, yürüyüş ve protesto eyleminden oluşan eylemler zincirinin merkezinde yer alır. Başka bir deyişe, 1 Mayıs kutlamaları bir dizi eylem ve etkinlikle etkileşim içinde gerçekleşir. Burada saydığım, 1 Mayıs öncesinde ve sonrasında gerçekleşen çok sayıda eylem ve etkinliğe yönelik, şiddet içeren polis müdahaleleri gerçekleşmiş olabilir. Bu eylem ve etkinlikler, idare ya da polis tarafından yasaklanmaya, engellenmeye, kısıtlanmaya ya da bastırılmaya çalışılmış olabilir. Dolayısıyla 1 Mayıs kutlamalarını gerçekleştiği bağlam içinde, öncesiyle ve sonrasıyla ele alabilmek için, her yıl çoğunlukla 1 Nisan – 15 Mayıs tarihleri arasında gerçekleştirilen ilgili diğer etkinlikleri, alınan kararları, hayata geçirilen uygulamaları da incelemek gerekir. Sonuç olarak, 1 Mayıslar üzerine bütünlüklü bir araştırma yapmak, 1 Mayıslarla ilişki içinde gerçekleşen bir dizi eylem ve etkinliğin araştırılmasını da gerektirir. 1 Mayıs

etkinliklerini bu yaklaşımla araştırmak, yapıldıkları dönemde ülkede yürürlükte olan toplantı ve gösteri yürüyüşleri rejimini, dönemin emek hareketini, sendikacılığını, sol sosyalist siyasetini, hükümetlerin protesto eylemleri biçiminde ortaya çıkan muhalefet karşısındaki tutumunu, polis pratiklerini, insan hakları ihlallerini ve dönemin baskın siyasal söylem ve rasyonalitesini anlamak açısından önemli imkanlar sunar. Kısacası, 1 Mayısları gerçekleştikleri bağlam içinde incelemek, dönemin siyasal atmosferini farklı açılardan görmek için çeşitli pencereler açar.

Kendilerini liberal/demokratik olarak tanımlayan siyasal rejimler, resmi düzeyde, toplantı ve gösteri yürüyüşleri, protesto eylemleri, sivil itaatsizlik eylemleri biçiminde gerçekleşen barışçıl muhalefet hareketlerinin; demokrasi, katılım, çoğulculuk, hoşgörü, ifade özgürlüğü adına meşru görülmesi ve bu hareketlere engel olunmaması gerektiğini savunurlar. Dolayısıyla, toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklayan, engelleyen siyasal pratikler, karşılaştırmalı siyaset literatüründe, anti-demokratik ve/veya otoriter pratikler olarak görülürler. Bu bağlamda, toplanma ve ifade özgürlüğü hakkının kullanımının düzeyi ile uygulanan yasakların ve serbestliğin kapsamı, siyasal rejimlerin niteliğini (demokratik, otoriter, hibrit vb.) ölçmekte başvurulan ölçütlerdir. Türkiye'de yönetimlerin 1 Mayıslara dair tutumları, gerçekleştikleri dönem hükümetlerinin otoriterliğini/demokratlığını kanıtlamak isteyenler tarafından örnek deliller olarak gösterilmiştir. Bu yanıyla, 1 Mayısların yönetilme biçimlerini araştırmak, siyasal rejimlerin niteliğine dair çalışmalarla da ilişkilenmektedir.

Çalışmanın Sorunsalı ve Amacı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) '1959-2020 yılları arasında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 11. Maddesinde güvence altına alınan toplanma özgürlüğü hakkının ihlal edildiğine dair tüm taraf ülkeler hakkında verdiği toplam 327 ihlal kararının 108'i (%33) Türkiye aleyhinde verilmiştir'[9]. Türkiye, AİHM'nin zorunlu yargı yetkisini tanıyan 47 ülke içinde, AİHS'nin 11. Maddesi (toplanma özgürlüğü hakkı) bakımından hakkında en çok ihlal kararı verilmiş

[9] AİHM, Maddelere ve Devletlere Göre Hak İhlalleri İstatistikleri, (Çevrimiçi) 'https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2020_ENG.pdf', (Erişim Tarihi: 30.03.2021).

ülkedir[10].Türkiye'nin toplanma özgürlüğü hakkını ihlal ettiğine dair verilen 108 karardan üçü doğrudan 1 Mayıs toplantılarının polis gücü kullanılarak engellenmesi ya da dağıtılmasına ilişkindir*. Bu tablo, Türkiye'de toplanma özgürlüğü açısından yaygın ve sistematik hak ihlalleri olduğunu göstermenin yanı sıra, Türkiye'de 1 Mayıslar örneğinde protesto niteliğindeki toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yönetilmesinde başvurulan idari ve polisiye pratikler ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukukunun öngördüğü toplantı özgürlüğü rejimi arasında ciddi uyuşmazlıklar olduğunu da göstermektedir. Başka bir deyişle Türkiye'de 1 Mayıs'lar örneğinde toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yönetilme biçimi (mevzuatın yorumlanması ve uygulanması; yasaklayıcı ve engelleyici idari kararlar; protesto gösterilerinin kriminalize edilmesi; barışçıl toplantıların polis zoru kullanılarak dağıtılması; polis şiddetine maruz kalan göstericilerin gözaltına alınması vb.) ile AİHM (ve son yıllarda verdiği kararlarla Anayasa Mahkemesi**) içtihadının öngördüğü toplanma hakkının korunmasını esas alan yönetim biçimi birbiriyle uyuşmamaktadır. AİHM'nin verdiği çok sayıda ihlal kararına, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Türkiye'yi toplanma özgürlüğü alanında var olan sistemik ihlalleri ortadan kaldırmak için gerekli değişiklikleri yapmaya davet etmesine, Anayasa Mahkemesi'nin son yıllarda yapılan bireysel başvurular sonucu verdiği ihlal kararlarına, Uluslararası İnsan Hakları Örgütlerinin konuyla ilgili yayınladığı raporlara ve yaptığı çağrılara rağmen, Türkiye'de toplanma özgürlüğü alanındaki (hakkın kullanımını sınırlandırmaya yönelik yasal düzenlemeler; hükümetlerin toplantı ve gösterileri kriminalize ve marjinalize etmeye dönük söylemleri; idarenin yasaklayıcı ve engelleyici kararları; baskı ve şiddete dayalı polis pratiklerinden oluşan) ihlal rejimi yürürlükte kalmaya devam etmektedir. Özetle, uluslararası insan hakları hukukunun savunduğu, hakkın korunmasına dayalı toplanma özgürlüğü rejimiyle, Türkiye'de yürürlükte olan hakkın kullanımının engellenmesine, kısıtlanmasına yönelik toplantı rejimi arasında ciddi bir çatışma vardır. Bu çatışma AİHM'nin her yıl Türkiye aleyhinde verdiği ihlal kararlarına yenilerini eklemektedir. Bu çatışmanın kaynağı nedir? Bu çalışmanın temel tezi, Türkiye'de 1 Mayıslar örneğinde, devlete/hükümete yönelik protesto niteliği taşıyan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yönetimlerce, insan haklarını korumayı ve güçlendirmeyi esas alan özgürlük siyaseti perspektifiyle değil;

---

[10] **A.g.e.**

* İkinci bölümde detaylı olarak incelenmiştir.

** İkinci bölümde detaylı olarak incelenmiştir.

devlet/hükümet otoritesini korumayı ve güçlendirmeyi esas alan egemenlik* siyaseti perspektifiyle sorunsallaştırıldığıdır. Başka bir deyişle, bu çalışma Türkiye'de 1 Mayısların, yönetim tarafından -baskın biçimde- hukukun üstünlüğüne, temek hak ve özgürlüklere dayalı yönetim rasyonalitesiyle değil; egemenlik siyaseti ve devlet aklına dayalı yönetim rasyonalitesiyle düşünüldüğünü iddia etmektedir. Türkiye'de 1 Mayıs'lar örneğinde, toplanma özgürlüğü hakkına yönelik yaygın ve sistematik ihlalleri üreten baskın siyasal mantık, protesto niteliğindeki toplantı ve gösterileri, bir temel hak ve özgürlükler sorunu olarak değil; egemen güç olarak devlet otoritesinin üstünlüğünü gösterme ve kanıtlama sorunu olarak düşünmekte ve yönetmektedir.

Bu tezi temellendirmek amacıyla çalışma, 1976'dan günümüze Türkiye'de yönetimlerin 1 Mayıslara ilişkin tutumunu, farklı dönemlerde 1 Mayıs'ların, hükümetler, mülki idare amirleri ve emniyet yetkilileri tarafından tanımlanma, anlamlandırılma, düşünülme ve idare edilme; kısaca sorunsallaştırılma biçimlerine odaklanarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, 1 Mayıs fenomeninin, yönetimlerin tutumlarıyla birlikte düzenleyenlerin tutumlarını da göz önünde bulunduran bir yaklaşımla anlaşılabileceğini kabul ettiği için, 1 Mayısların, düzenleyicileri (sendikalar, meslek odaları ve birlikleri, sivil toplum örgütleri, siyasi parti ve platformlar vd.) tarafından sorunsallaştırılma biçimleri ise çalışmanın ikinci odak noktasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, 1 Mayısları kitlesel toplantı ve gösteri yürüyüşleri yaparak kutlamaya çalışanların tutumlarıyla, kutlamaları farklı dönemlerde yasaklamaya, engellemeye, sınırlandırmaya ya da ehlileştirerek/resmileştirerek denetim altına almaya çalışanların tutumlarını karşılıklı biçimde, bir arada inceleyen bir yaklaşım benimsenmektedir. Çalışma, 1 Mayısları, düzenleyenler ve yönetenler arasında, kimi zaman uzlaşma kimi zaman çatışma kimi zamansa kısmen uzlaşma kısmen çatışma biçiminde ortaya çıkan, karşılıklı ilişkiler bağlamında incelemektedir.

Bu amaçla çalışmanın soruları şunlardır: Türkiye'de farklı tarihlerde, 1 Mayıs'lar hangi aktörler tarafından, hangi taleplerle, hangi biçimlerde kutlanmak istenmiştir? Kutlama girişimlerine yönelik farklı dönemlerdeki yönetimlerin tutumları

* Egemenlik sözcüğü, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler literatüründen iki ayrı bağlamda kullanılmaktadır. Birincisi, bir ulus devletin, uluslararası düzeyde başka bir devlete ya da güce bağımlı olmaması, bağımsızlık anlamında, ikincisi ise bir ulus devletin hüküm sürdüğü sınırlar içinde kendisinden üstün ya da kendisine rakip olabilecek bir gücün bulunmaması, en üstün otorite, hükümranlık anlamındadır. Bu çalışmada sözcüğü ikinci bağlamında kullanıyorum.

ne olmuştur? 1 Mayıs kutlamalarını yasaklayan, kutlamalara izin veren ya da kutlamaları şarta bağlayan idari kararlar hangi hukuki mevzuata dayandırılmış ve hangi gerekçeleri öne sürmüştür? 1 Mayıslara eşlik eden, onları bir bilme nesnesi olarak inşa eden, onları belirli bir anlamlandırma çerçevesi içine alarak tanımlamaya, okunabilir kılmaya yönelen siyasi/idari söylemler nelerdir? Bu söylemlerin dayandığı, eklemlediği ve ürettiği; sorunsallaştırmalar, siyasal/yönetsel rasyonaliteler, bilme biçimleri, argümanlar, gömülü varsayımlar, kabuller, kanaatler, yargılar, akıl yürütme/düşünme biçimleri, eşdeğerlik ve farklılık zincirleri, sınıflandırma sistemleri, adlandırma, tanımlama ve kavramsallaştırma biçimleri, normlar, inançlar, moral yargılar ve kalıpyargılar (stereotype) nelerdir? Bu söylemlerin teşvik etmeye, harekete geçirmeye, uyandırmaya, yönlendirmeye çalıştığı duygulanımlar nelerdir? Kutlamaları düzenleyenler 1 Mayısları, nasıl düşünmekte, adlandırmakta ve tanımlamakta, kısaca nasıl sorunsallaştırmaktadır? Kutlamaları düzenleyenlerin 1 Mayısları eklemlediği siyasal söylemler ve bu söylemlerin unsurları nelerdir? Düzenleyenler, yönetimlerin 1 Mayıs'a yönelik tutumlarına karşı ne türden tutumlar, tepkiler, söylem ve pratikler geliştirmektedir? Düzenleyenlerin ve yönetenlerin tüm söylem ve pratikleri zaman içinde nasıl, hangi yönde değişmiştir? 1 Mayıslarda neler yaşanmaktadır? 1 Mayıs mitinglerine katılımın düzeyi nedir? Katılımcıların talepleri nelerdir ve bu talepler hangi araçlarla ifade edilmektedir? 1 Mayısların güvenlik yönetimi nasıl organize edilmektedir? 1 Mayıslar dahilinde alınan güvenlik önlemleri nelerdir? 1 Mayısları zapt etme/polise etme pratikleri nelerdir? 1 Mayıslarda görevlendirilen polis sayısı kaçtır? Polislerin kutlamalara ve kutlamaların katılımcılarına yönelik pratikleri nelerdir? Yasaklanan, dağıtılan 1 Mayıs toplantılarına polis hangi araçlarla nasıl müdahale etmektedir? 1 Mayıslar farklı politik yönelimlere sahip ve hükümet karşısında farklı konumlarda bulunan basın organları tarafından nasıl temsil edilmektedir? Farklı tarihlerde, 1 Mayısların basında temsil edilme biçimleri nasıl değişmiştir?

Çalışmanın Yöntemi: Sorunsallaştırma ve Siyasal Rasyonaliteler

Fransız düşünür Michel Foucault'nun çalışmalarında, sorunsallaştırma (problématisation) kavramı özgün ve spesifik bir metodolojik perspektife işaret etmek için kullanılmıştır. Foucault, sorunsallaştırma kavramını şu sözlerle tanımlar:

> "Sorunsallaştırma ne önceden var olan bir nesnenin temsil edilmesi anlamına gelir ne de söylem yoluyla var olmayan bir nesnenin yaratılması

> anlamına. Sorunsallaştırma herhangi bir şeyi doğru ve yanlış oyununa sokan ve onu (ister ahlaki düşünce biçiminde, ister bilimsel bilgi, isterse siyasal analiz, vb. biçiminde olsun) bir düşünce nesnesi olarak kuran söylemsel ya da söylemsel olmayan pratikler bütünüdür"[11].

Buna göre, çeşitli söylemsel ya da söylemsel olmayan pratikler, şeyleri belirli türden bilme biçimleri için düşünce nesneleri olarak kurmakta, yani şeyleri sorunsallaştırmaktadır. Böyle bir perspektifte, araştırmacının yöntemi, belirli bir fenomenin, belirli bir şekilde bilinmesini, düşünülmesini, anlaşılmasını, tanımlanmasını ve bunlara bağlı olarak bu fenomenin üzerinde çeşitli fiillerde bulunulmasını olanaklı kılan söylemsel (ve söylemsel olmayan) pratikleri analiz etmektir. Örneğin, Foucault'nun sorunsallaştırma yöntemini takip ederek eşcinsellik üzerine araştırma yapan bir araştırmacı eşcinselliğin 'gerçekte' ne olduğu sorusunu sormaz. Bunun yerine, modern tıp söyleminin, belirli bir tarihte ve belirli bir coğrafyada, eşcinselliği nasıl bir 'sağlık sorunu' olarak sorunsallaştırdığını ve bununla birlikte 'hastalık olarak' tanımlanan eşcinselliğin tedavisi için ne türden tedavi, rehabilitasyon protokolleri vb. geliştirildiğini, tüm bu söylem ve pratikler rejiminin eşcinselliği, tıp ve bilim düşüncesi için nasıl bir bilgi nesnesi olarak inşa ettiğini inceler. Bu sayede araştırmacı, baskın sorunsallaştırmaların zamanla değişmesiyle, şeylerin düşünülme biçimlerinin, tanımlarının ('hastalık' değil 'cinsel yönelim' vb.) ve şeyler üzerinde icra edilen fiillerin de zamanla nasıl ve ne yönde değiştiğini açıklayabilir hale gelir.

Bu çalışma söz konusu yöntemi takip ederek Türkiye'de 1 Mayısların nasıl düşünüldüğünü ve yönetildiğini açıklamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda çalışma, Türkiye'nin farklı tarihsel dönemlerinde 1 Mayısları 'komünist ihtilal provası günü', 'anarşi ve şiddet günü', 'yasadışı ve marjinal örgütlerin provokasyon günü' olarak tanımlayan ve böylece 1 Mayısları yönetmeyi farklı dönemlerde 'komünizmle mücadele', 'terörle ve yasadışı örgütlerle mücadele', 'devlet otoritesini ve kamu düzenini koruma', 'kamu güvenliğini sağlama' sorunu olarak sorunsallaştıran siyasi, idari, hukuki ve medyatik söylemleri ve bu söylemlere eşlik eden pratikleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bununla beraber, 1 Mayıs kutlamalarının, düzenleyici aktörler tarafından, 'uluslararası birlik, mücadele ve dayanışma günü' olarak tanımlanması ve bu düşünme biçimine bağlı olarak 1 Mayıs kutlaması düzenleme

[11] Michel Foucault, "Hakikat Kaygısı", içinde Işık Ergüden, Tuncay Birkan (der.), **Michel Foucault, Özne ve İktidar, Seçme Yazılar- 2**, Çev: Osman Akınhay, 2. B.s., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005, s. 86.

sorununun, 'tarihsel önemine yakışır biçimde', merkezi alanlarda yapılan kitlesel ve görkemli toplantılarla işçi ve emekçilerin haklarını aradıkları, taleplerini haykırdıkları protest etkinlikler gerçekleştirme sorunu olarak sorunsallaştırılması çalışmanın diğer analiz odağını oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın metodolojik arka planında sorunsallaştırma kavramıyla birlikte siyasal rasyonalite* kavramı bulunur. Foucault'nun çalışmalarında siyasal rasyonalite kavramı, her türden siyasal söylem ve pratiğin kendisine atıfla değerlendirilebileceği, aşkın ve evrensel bir 'akılsallık' ilkesine değil; 'belirli yönetim nesnelerini kuran, yönetim tekniklerini meşrulaştıran, belirli türden siyasal pratiklerin, sayesinde mümkün kılındığı yol ve yöntemlere işaret etmek için kullanılır'[12].

Foucault, rasyonalite kavramına atfettiği anlamı şu sözlerle açıklamaktadır:

> "[Rasyonalizasyon] sözcüğünün kullanımının araçsal ve göreli bir anlamla sınırlandırılması gerektiğini düşünüyorum. […] Şeyler, mutlak olana nispetle kurdukları, az çok mükemmel rasyonalite biçimleri üzerinden değerlendirilmemeli, ancak bunun yerine rasyonalite biçimlerinin, pratiklerin ya da pratik sistemlerinin içine nasıl işledikleri ve bunlar içinde nasıl bir rol oynadıkları incelenmelidir. Çünkü, 'pratiklerin', belirli türden rasyonalite rejimleri olmadan var olmadıkları doğrudur"[13].

İlk bakışta siyasal rasyonalite kavramı siyasal ideoloji ya da zihniyet kavramıyla eşanlamlıymış gibi görülebilir. Ancak, siyasal ideoloji ya da zihniyet kavramı, siyasal düşünceye ve düşüncenin unsurlarının analizine odaklanırken; siyasal rasyonaliteler pratiklere, belirli bir bağlamda ortaya çıkan siyasal pratiklerin içinde var olan düzenliliklerin analizine odaklanır. Siyasal rasyonaliteler, 'hangi türden pratiklerin siyasete dahil edileceğini, hangilerinin ise siyasetten dışlanacağını belirleyen'[14], siyasal anlamda yapılabilir, kabul edilebilir ve söylenebilir olanla olmayanı birbirinden ayıran, makul ve akıldışı, normal ile anormal, merkezi ile marjinal, meşru

---

* "(Politik) rasyonellik mefhumu burada normatif bir değerlendirmeyi değil, izafi bir anlamı belirtir: Bu anlamda 'rasyonel', kuralların, araçların, düşünme biçimlerinin ve benzerlerinin, verili bir zamanda belirli problemlerle uğraşmayı mümkün kılan koşullar bütünü ile münhasıran bir arada olması anlamına gelir. Buna göre, rasyonellik kavramı akıldan çok, içerisinde algı ve yargı stratejilerinin üretildiği tarihsel pratiklerle ilgilidir" Bkz: Thomas Lemke, 2016, **Politik Aklın Eleştirisi: Foucault'nun Modern Yönetimsellik Çözümlemesi**, Çev: Özge Karlık, Ankara: Phoenix Yayınları, 2016, s.212.

[12] Lars Cornelielsen, "What is Political Rationality?", **Parrhesia: A Journal of Critical Philosophy**, Sayı: 29, 2018, s. 130.

[13] Michel Foucault, "Questions of Method", içinde Graham Burchell, Colin Gordon, Peter Miller (eds), **The Foucault Effect: Studies in Governmentality**, Chicago: The University of Chicago Press, 1991, s. 79.

[14] Cornelielsen, **a.g.e.**, s. 148.

ile gayrimeşru arasında sınırlar çizen, 'siyaseten kötücül, tehlikeli ve uygunsuz olanı belirleyen pratik rejimleridir'[15].

Foucault düşüncesinde, yönetim ise; belirli siyasal rasyonalitelere uygun olarak işleyen, çoklu ve heterojen; hesaplamalar, stratejiler, teknolojiler ve bilgi biçimlerinin oluşturduğu kümeler ve pratik rejimleri şeklinde kavramsallaştırılmaktadır. Dolayısıyla yönetme etkinliği, siyasal rasyonalitelerden bağımsız 'teknik' bir faaliyet olarak düşünülemez. Belirli bir bağlamdaki yönetim etkinliğini anlayabilmek için, yönetmeyle ilgili sorunların nasıl sorunsallaştırıldığını ve yönetsel pratiklerin ne türden siyasal rasyonaliteleri takip ettiğini incelemek gerekir.

Buradan hareketle bu çalışma, 1 Mayısları yöneten ve düzenleyenlerin, 1 Mayıslara dair söylem ve pratiklerine eşlik eden, bunları belirli bir düzenlilik kuracak biçimde birbirine bağlayan -kimi zaman çatışma halindeki- siyasal rasyonaliteleri (egemenlik siyaseti, devlet aklı, temel haklar ve özgürlükler siyaseti, mücadele siyaseti vb.) tespit ve analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Özetle çalışma, metodolojik olarak post-yapısalcı sosyal ve siyasal kuramın geliştirdiği 'eleştirel açıklamanın mantıkları'[16] yaklaşımından beslenmektedir.

Araştırmanın ampirik gövdesini oluşturan verilere, 1976'dan günümüze Türkiye'de yayınlanan ulusal gazetelerin* arşivlerinde yürütülmüş kapsamlı bir arşiv taramasıyla ulaşılmıştır. 1976'dan günümüze farklı politik yönelimleri ve hükümetler karşısında farklı politik pozisyonları temsil eden ulusal gazetelerin her yıl 1 Nisan – 15 Mayıs tarihleri arasında yayınlanmış sayıları ve bu sayılarda yer alan 1 Mayıslarla ilgili tüm haber, yorum, değerlendirme, söyleşi, röportaj, basın açıklaması ve köşe yazısı içeren metinler taranarak incelenmiştir. Gazete arşivi taramasının yanı sıra, sendikaların, meslek odaları ve birliklerinin, siyasi parti, hareket ve platformların 1 Mayıs'la ilgili çıkardığı, kitap, dergi, bülten, bildiri, basın açıklaması metni gibi çok sayıda basılı ve dijital yayın incelenmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) 1 Mayısla ilgili yürütülmüş tartışmaların incelenmesi için TBMM Tutanak Dergisi arşivi taranmıştır. 1 Mayısların yönetilmesinde öne çıkan kanun ve

[15] **A.g.e.**

[16] Jason Glynos, David Howarth, **Logics of Critical Explanation in Social and Political Theory**, 1. B.s., Oxon: Routledge, 2007.

* Arşiv taraması yapılan ulusal gazeteler şunlardır: Tercüman, Akşam, Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Evrensel, Yeni Şafak. Bunlar birlikte, karşılaştırma yapmak ya da eksik bir veriye ulaşmak için gerekli görüldüğü yerlerde diğer ulusal gazetelerden de yararlanılmıştır.

yönetmelikler ile bunlarda yapılan değişikliklerin incelenmesi için Resmî Gazete arşivinden yararlanılmıştır. Valiliklerin her yıl resmi internet sayfalarında basın açıklaması biçiminde yayınladıkları, toplantı ve gösteri yürüyüşü alanlarını belirleyen idari kararlar incelenmiştir. Türkiye'de toplanma ve gösteri yürüyüşü hakkına ve özellikle 1 Mayıslara ilişkin mahkeme kararlarının incelenmesi için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi kararlar veri tabanından yararlanılmıştır. Başbakan, İçişleri Bakanı, Adalet Bakanı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı gibi hükümet üyeleri ile Emniyet Genel Müdürü, Vali, İl Emniyet Müdürü gibi idare amirlerin 1 Mayıslarla ilgili basın açıklamalarının görüntü kayıtlarını izlemek için çevrimiçi medya kaynaklarından yararlanılmıştır.

Çalışmanın Kapsamı

Geçmişten günümüze Türkiye'de 1 Mayıs etkinliklerinin düzenlenmesi ve yönetilmesini inceleyen bu tez çalışmasının gövdesi altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırma boyunca erişilen bulguların anlaşılması ve açıklanması amacıyla işe koşulan kuramsal yaklaşımlar ve bu yaklaşımların içerdiği kavramsal araçlar ele alınmaktadır. Genel olarak egemenlik kuramı ve insan hakları kuramının karşılaştırmalı olarak ele alındığı birinci bölümde, söz konusu kuramsal yaklaşımların, tarihsel kökenleri ve kurucu unsurları incelenmiş; 1 Mayıs fenomeninin açıklanmasına sunabileceği katkılar tartışılmıştır. Bu kuramsal yaklaşımlardan hareketle tanımlanan egemenlik siyaseti ve özgürlük siyaseti kavramları ile bu kavramlarla ilişki içinde ele alınan, sorunsallaştırmalar, siyasal/yönetsel rasyonaliteler ve iktidar pratikleri gibi diğer kavramlar incelenerek, Türkiye'de 1 Mayısların yönetilmesi ve düzenlenmesi konusunun analizinde kullanılacak kavram seti oluşturulmuştur.

İkinci bölümde, Türkiye'de 1 Mayıs etkinliklerine ilişkin hukuki çerçeve tartışılmıştır. Geçmişten günümüze Türkiye'de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını düzenleyen Anayasa hükümleri, kanunlar ve yönetmelikler kronolojik olarak incelenmiştir. Toplanma hakkına ilişkin mevzuat ve bu mevzuatta yıllar içinde yapılan değişikliklerde gömülü olarak bulunan siyasal rasyonaliteler ortaya konmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında, toplanma hakkına ve toplanma hakkının ihlaline dair geliştirilen içtihat incelenerek, Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hukukunun toplantı ve

gösterilerin yönetilmesine dair tutumu açıklanmıştır. Bölüm sonunda AİHM ve Anayasa Mahkemesi'nin Türkiye'de 1 Mayıs kutlamaları bağlamında toplantılara yapılan müdahalelere ilişkin başvurularda verdiği kararlar incelenerek, Türkiye'de 1 Mayıslar örneğinde toplantı ve gösteri yürüyüşlerine yönelik müdahalelerin yol açtığı hak ihlallerinin mantığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, 1 Mayıs'ın uluslararası emekçiler günü olarak doğuşunun tarihsel arka planı anlatıldıktan sonra, Türkiye'de 1 Mayıs kutlamalarının erken yılları denilebilecek 1909 – 1927 yılları arasındaki kutlamalara kısaca değinilmiştir. Üçüncü bölümün ikinci kısmında, Türkiye'de 1 Mayıs mitinglerinin yeniden ortaya çıktığı 1976 – 1980 dönemi 1 Mayısları incelenmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde 1981 – 1991, beşinci bölümünde 1992 – 2002, altıncı bölümünde ise 2003 – 2020 yılları arasında Türkiye'de gerçekleşen 1 Mayısların düzenlenme ve yönetilme biçimleri analiz edilmiştir. Farklı dönemler boyunca incelenen 1 Mayıslar, gerçekleştikleri dönemin tarihsel bağlamıyla ilişki içinde ele alınmıştır. 1 Mayısların gerçekleşme biçiminin, içinde yer aldığı dönemin siyasal atmosferiyle; yönetimde olan hükümet, görevde olan idareciler, baskın siyasal söylemlerle; ulusal ve uluslararası düzeyde yaşanan siyasal, toplumsal, ekonomik gelişmelerle olan güçlü bağları ortaya konmuştur.

Literatür Değerlendirmesi

1 Mayıslar üzerine yapılacak araştırmalar çeşitli araştırma alanlarıyla, çeşitli akademik disiplin ve akımlarla ilişkilenerek gerçekleştirilebilir. 1 Mayısların farklı temalara ve literatür alanlarına açılabilecek kapılar olarak görülebileceğini düşünüyorum. Farklı dönemlerdeki 1 Mayısların kapısından geçerek, sosyal bilimler başlığı altında yer alan çeşitli akademik araştırma geleneklerine ulaşılabilir. Başla bir deyişle, 1 Mayıslar çeşitli literatür kümeleriyle bağlantılı olarak incelenebilir.

İlk olarak 1 Mayısların tarihini incelemek, kaçınılmaz olarak en başından beri işçi sınıfı tarihini ve özel olarak da bir toplumsal hareket olarak işçi sınıfı hareketinin (sınıf mücadelesi ya da emek hareketi olarak da adlandırılan) tarihini, dolayısıyla tarihçilerin ürettiği literatürü incelemeyi beraberinde getirir. Yine aynı bağlamda 1 Mayıslar üzerine yapılacak araştırmaların yolu sendikaların, sendikacılığın ve sendika-siyaset ilişkilerinin tarihiyle de kesişecektir. Başından beri işçi sınıfı örgütlülükleri

olarak sendikalar 1 Mayısların doğmasında ve büyümesinde kilit rol oynamışlardır. Türkiye'de işçi sınıfı tarihinin erken dönemi denilebilecek, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi, II. Meşrutiyet ve sonrasında işçi sınıfı hareketini, grev ve eylemleri inceleyen çalışmalara örnek olarak Zafer Toprak[17] , Y.Doğan Çetinkaya[18] , Kadir Yıldırım[19] , Donald Quataert - Erik Jan Zürcher[20] ve Ahmet Makal'ın[21] eserleri verilebilir. İşçi sınıfı tarihi çalışmalarının nispeten erken örnekleri 1950'li yıllarda yayınlanmıştır. Lütfi Erişçi'nin[22] 1951 tarihli kitabı ve Kemal Sülker'in[23] 1955 tarihli kitabı bu döneme örnek gösterilebilir. 1960'lı yıllarda yayınlanan eserlerden öne çıkanlar ise Kemal Sülker'in[24] 1968'de yayınlanan çalışması ve alanda sıkça atıf verilen Oya Sencer [Baydar]'in 1969 tarihli kitabıdır[25]. 1970'li yıllarda alanda yaşanan bir gelişme ise Rozaliyev, Şnurov ve Şişmanov[26] gibi sosyalist Türkologların, Sovyet tarihyazımı kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalarının Türkçe'ye çevrilmesidir. Nispeten daha yakın dönemde, 1990'lar ve 2000'lerde Türkiye işçi sınıfı tarihi alanında yeni yaklaşımlar ve sorular içeren çalışmalar yayınlanmıştır. Yıldırım Koç[27],

[17] Zafer Toprak, **Türkiye'de İşçi Sınıfı 1908 – 1946**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016.
[18] Y. Doğan Çetinkaya, **1908 Osmanlı Boykotu: Bir Toplumsal Hareketin Analizi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004., Y.Doğan Çetinkaya, **Osmanlıyı Müslümanlaştırmak: Kitle Siyaseti, Toplumsal Sınıflar, Boykotlar ve Milli İktisat** (1909-1914), İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
[19] Kadir Yıldırım, **Osmanlı'da İşçiler (1870-1922) Çalışma Hayatı, Örgütler, Grevler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
[20] Donald Quataert, Erik Jan Zürcher (der.) **Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiyesi'ne İşçiler 1839-1950**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
[21] Ahmet Makal, **Ameleden İşçiye: Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları**, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015., **Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri: 1850-1920, Türkiye Çalışma İlişkileri Tarihi**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1994., **Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1999., **Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2002.
[22] Lütfi Erişçi, **Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi (Özet Olarak)**, İstanbul: Kutulmuş Basımevi, 1951.
[23] Kemal Sülker, **Türkiye'de Sendikacılık**, İstanbul, 1955.
[24] Kemal Sülker, **100 Soruda Türkiye'de İşçi Hareketleri**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1968.
[25] Oya Sencer [Baydar], **Türkiye'de İşçi Sınıfı- Doğuşu ve Yapısı**, İstanbul: Habora yayınevi, 1969
[26] A. Şnurov, Y. Rozaliyev, **Türkiye'de Kapitalistleşme ve Sınıf Kavgaları**, İstanbul: Ant Yayınları, 1970., A. Şnurov, **Türkiye Proletaryası**, İstanbul: Yar Yayınları, 1973., Y.N. Rozaliyev, **Türkiye Sanayi Proletaryası**, İstanbul: Yar Yayınları, 1974., Y.N. Rozaliyev, **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişme Özellikleri**, İstanbul: Onur Yayınları, 1978., Dimitr Şişmanov, **Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarihi (1908-1965)**, İstanbul: Belge Yayınları, 1978., Y.N. Rozaliyev, **Türkiye'de Sınıflar ve Sınıf Mücadeleleri**, İstanbul, Belge Yayınları, 1979.
[27] Yıldırım Koç, **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi: Osmanlı'dan 2016'ya (Özet)**, Bursa: Kuzgun Kitap, 2016.

Canan Koç[28], Mesut Gülmez[29], Turgut Üzüm[30], M. Şehmus Güzel[31], Aziz Çelik[32], Zafer Aydın[33], Süreyya Algül[34], M. Görkem Doğan[35], M. Hakan Koçak[36] gibi yazarların eserleri alana yönelik ilginin arttığının ve yeni bakış açılarının gelişmekte olduğunun göstergesidir. Adı geçen yazarların çoğunun makalelerini içeren yakın tarihli derleme eserler ise Çetinkaya ve Alkan'ın, 'Türkiye İşçi Sınıf Tarihi''[37], Makal, Çelik ve Koçak'ın birlikte derlediği 'Sınıf Sendika Siyaset' ve Makal ve Çelik'in derlediği 'Zor Zamanlarda Emek'[38] kitaplarıdır. Görüldüğü gibi oldukça geniş bir zaman dilimine yayılan işçi sınıfı/emek tarihi çalışmaları, dönemler boyunca yazarlarının etkilendiği, takipçisi olduğu yaklaşımları, araştırma konularını ve sorunsalları çeşitli biçimlerde öne çıkarmıştır. Adı geçen kaynakların hepsi Türkiye işçi sınıfı ve emek hareketi tarihini anlamak için vazgeçilmez değerdedir. İşçi sınıfı, emek hareketi tarihi literatürünün taranması bu araştırmaya önemli katkılar sağlamıştır.

İkinci olarak, Türkiye'de 1 Mayıslar üzerine bir araştırmanın açabileceği diğer bir kapı ise toplumsal hareketler literatürüdür. 1 Mayısları toplumsal hareketler bağlamında incelemek isteyenler için sosyal bilimlerin genel çerçevesi içinde 'toplumsal hareketler sosyolojisi'[39] olarak bilinen alt dalın oluşturduğu literatürü

---

[28] Canan Koç, Yıldırım Koç, **Disk Tarihi: Efsane mi gerçek mi? (1967-1980)**, Ankara: Epos Yayınları, 2008., Canan Koç -Yıldırım Koç, **Kesk Tarihi I: Risk Alanlar, Yolu Açanlar (1985-1995)**, Ankara: Epos Yayınları, 2009., **Kesk Tarihi II: Yerleşenler (1995-2001)**, Ankara: Epos Yayınları, 2010., Canan Koç- Yıldırım Koç, **Türkiye Çalışma Yaşamı Kaynakçası**, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2008.

[29] Mesut Gülmez, **Meclislerde İşçi Sorunu ve Sendikal Haklar (1909-1961)**, Ankara: Öteki Yayınevi, 1995.

[30] Turgut Üzüm, **Kesk Tarihi: Kamu Çalışanlarının Sendikal Mücadele Tarihi**, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011.

[31] M. Şehmus Güzel, **Türkiye'de İşçi Hareketi 1908-1984**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2016.

[32] Aziz Çelik, **Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010., Aziz Çelik (ed.), **DİSK Tarihi: Kuruluş, Direniş, Varoluş, 1. Cilt 1967-1975**, İstanbul: DİSK Yayınları, Şubat 2020.

[33] Zafer Aydın, Aziz Çelik, **Paşabahçe 1966: Gelenek Yaratan Grev**, İstanbul: Tüstav Yayınları, 2006.

[34] Süreyya Algül, **Türkiye'de Sendika- Siyaset İlişkisi, DİSK (1967-1975)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

[35] M. Görkem Doğan, **Labor Resistance against Neoliberal Challenges to the Trade Unionism in Turkey: 1986-1991**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2010.

[36] M. Hakan Koçak, **Camın İşçileri: Paşabahçe İşçilerinin Sınıf Olma Öyküsü**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

[37] Y.Doğan Çetinkaya, Mehmet Ö. Alkan (haz.), **Tanzimat'tan Günümüze Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi 1839-2014: Yeni Yaklaşımlar, Yeni Alanlar, Yeni Sorunlar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015.

[38] Ahmet Makal, Aziz Çelik, Hakan Koçak (der.) **Sınıf Sendika Siyaset: Türkiye Emek Tarihinden Kesitler**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2016., Ahmet Makal, Aziz Çelik (der.) **Zor Zamanlarda Emek: Türkiye'ye Çalışma Yaşamının Güncel Sorunları**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2017.

[39] Toplumsal hareketler yazının genelini kavrayan geniş kapsamlı 'el kitabı, seçki' biçiminde derlemeler bulunmaktadır: Jeff Goodwin, James M. Jasper (eds.) **The Social Movements Reader: Cases and**

taramak önemli katkılar sağlayabilir. Özellikle Charles Tilly[40], Doug McAdam, Sydney Tarrow gibi düşünürlerin öncülüğünde gelişen alan, muhalif toplumsal hareketleri, mücadele dinamiklerini, kolektif şiddet siyasetini, mücadele siyasetini, protesto hareketleri ve bastırma pratiklerinin karşılıklı ilişkilerini açıklamak için kuramsal çerçeveler ve kavram setleri sunmaktadır. Alanın en çok atıf verilen isimlerinden biri olan Charles Tilly'nin toplumsal hareketlere dair tarihsel-sosyolojik incelemeleri çatışma ve kolektif eylem araştırmacıları için temel başvuru eserlerini oluşturmaktadır[41]. Tilly, Tarrow ve McAdam kolektif eylemi açıklamak için 'çeşitli özneler arasındaki ilişkiler ve o öznelerin farklı hakikat algılarının birbiriyle temasından türeyen'[42] bir model (mobilization model) geliştirmişlerdir. Buna göre, 'siyasal alanın üyeleri ve siyasal alana girmek için meydan okuyanların oluşturduğu iki özne grubunun kolektif eyleme geçmeleri için bir fırsat ya da tehdit algılamasına (‘opportunity- threat’) ulaşmaları gerekir'[43]. Farklı özne grupları, içinde bulundukları durumu fırsat ya da tehdit olarak algılamaları sonucunda sahip oldukları 'kolektif eylem repertuvarını' kullanarak harekete geçerler[44]. Tilly, toplumsal hareketler yazınında sıkça atıf verilen repertuvar kavramını ‘çoğu durumda insanların mücadele siyasetine girme araçlarını büyük ölçüde şekillendiren, sınırlı, bilindik ve tarihsel olarak oluşturulmuş hak iddia etme performansı dizileri'[45] olarak tanımlar. Toplumsal hareketler sosyolojisinin, çatışmacı (contentious) siyaset araştırmalarıyla ilişki içinde gelişen bir diğer alt dalı baskı (repression) temasının araştırılmasına odaklanmıştır.

Concepts, Malden: Blackwell Publishing, 2003., David A. Snow, Sarah A. Soule, Hanspeter Kriesi (eds.) **The Blackwell Companion to Social Movements**, Malden: Blackwell Publishing, 2004., June Nash (ed.), **Social Movements: An Anthropological Reader**, Malden: Blackwell Publishing, 2005., Bert Klandermans, Conny Roggeband (eds.) **Handbook of Social Movements Across Disciplines**, New York: Springer, 2010., David A. Snow, Donatella della Porta, Bert Klandermans, Doug McAdam (eds.) **The Wiley Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements**, Malden: Blackwell Publishing, 2013.

[40] Charles Tilly, **Coercion, Capital, And European States, AD 990- 1990**, Cambridge, Mass.: Blackwell, 1990., Türkçesi: **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, Çev: Kudret Emiroğlu, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001., Doug McAdam, Sydney Tarrow, Charles Tilly, **Dynamics of Contention**, Cambridge: Cambridge University Press, 2001., Charles Tilly, **Contention & Democracy in Europe, 1650- 2000**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

[41] Charles Tilly, **The Politics of Collective Violence**, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, Türkçesi: **Kolektif Şiddet Siyaseti**, Çev. Sedat Özel, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2010., Charles Tilly, **Social Movements, 1768-2004**, Boulder: Paradigm Publishers, 2004, Türkçesi: **Toplumsal Hareketler**, Çev: Orhan Düz, İstanbul: Babil Yayınları, 2008., Charles Tilly, “Toplumsal Hareketler 21.Yüzyıla giriyor”, içinde Y. Doğan Çetinkaya (der.), **Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

[42] Ferdan Ergut, "Devlet ve Politik Şiddet: Latin Amerika ve Türkiye'de Gerilla Hareketleri", içinde Güney Çeğin -İbrahim Şahin (der.), **Türkiye'de Siyasal Şiddetin Boyutları**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s.209.

[43] **A.g.e.**

[44] **A.g.e.**

[45] Charles Tilly, **Regimes and Repertoires**, Chicago: The University of Chicago Press, 2006, s.vii.

Christian Davenport[46], Dana M. Moss[47] gibi yazarların çalışmaları muhalif eylemlere ve protestoya yönelik devlet baskısını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Moss, baskının kamusal protestoların boyutu ve sıklığını nasıl etkilediğini araştıran çalışmaları, 'baskı-muhalefet bağlantısı' ('studies of the repression-dissent nexus') çalışmaları olarak adlandırmakta ve söz konusu 'bağlantı' modellerinin ötesine nasıl geçebileceğimizi tartışan sorular sormaktadır[48]. Türkiye'de toplumsal hareketler yazını kapsamında düşünebileceğimiz iki yakın tarihli derleme eser Y. Doğan Çetinkaya[49] ve Derya Fırat'ın[50] kitaplarıdır. Araştırma kapsamında, toplumsal hareketler sosyolojisi literatürünün ürettiği (eylem repertuvarı vb.) kimi kavramlardan yararlandım. Ancak, toplumsal hareketler çalışmaları, yapılar, aktörler ve kurumlar arasında tanımladığı ilişkileri nedensellik mekanizmaları aracılığıyla düşünen ve gözlemlenebilir fenomenlerden genellenebilir modellere varmaya çalışan bir metodolojiyi esas almaktadır. Bu nedenle, takip ettiğim metodolojik ve kuramsal yaklaşım toplumsal hareketler literatürünün geliştirdiği yaklaşımdan büyük ölçüde farklılaşmaktadır. Çünkü sorusallaştırma metodu, toplumsal fenomenleri, aralarında doğrudan nedensellik bağı kurulabilecek ve dolayımsız olarak incelenebilecek apaçık (self-evident) nesneler olarak değil, söylemsel olarak inşa edilmiş bilme nesneleri olarak düşünür. Sonuç olarak, toplumsal hareketler literatürü bu araştırmanın sorunsalına uygun ve bu araştırma tasarımı (1 Mayısları kuşatan söylemsel çerçevelerin ve 1 Mayısların yönetiminde uygulanan iktidar pratiklerinin incelenmesi, kısaca 1 Mayısların bir yönetim nesnesi olarak inşası) için elverişli/yeterli kuramsal çerçeveyi sunmamaktadır.

Üçüncü olarak, 1 Mayıslar üzerine yapılacak bir çalışma, güvenlik ve polis çalışmaları yazınıyla ilişki içinde ele alınabilir. 1 Mayıs kutlamaları başından beri iç güvenlik politikalarıyla, polislik işiyle, zapt etme pratikleriyle birlikte var olmuştur. 1 Mayıs mitinglerine polis müdahalesinin tarihi 1 Mayıs'ın tarihi kadar eskidir

---

[46] Christian Davenport, Hank Johnston, Carol Mueller (eds.) **Repression and Mobilization**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2007, Christian Davenport, **State Repression and the Domestic Democratic Peace**, Cambridge: Cambridge University Press, 2007., Christian Davenport, "State Repression and Political Order", **Annual Review of Political Science**, Vol. 10: 1-23, 2007.

[47] Dana M. Moss, "Repression, Response, and Contained Escalation under 'Liberalized' Authoritarianism in Jordan", **Mobilization: An International Quarterly**, 19(3): 489-514, 2014.

[48] Dana M. Moss, "Beyond the Repression Dissent Nexus: Putting Violence in Its Place", 1 Mayıs 2014, (Çevrimiçi) "https://mobilizingideas.wordpress.com/2014/05/01/beyond-the-repression-dissent-nexus-putting-violence-in-its-place/", (Erişim Tarihi: 20.03.2020).

[49] Y. Doğan Çetinkaya, **Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

[50] Derya Fırat (der.) **Sokağın Belleği: 1 Mayıs 1977'den Gezi Direnişi'ne Toplumsal Hareketler ve Kent Mekânı**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2014.

denilebilir. Ancak bu müdahalelerin yöntemi, kapsamı, biçimi, düzeyi ve kullanılan teknikler dönemlere göre önemli değişiklikler gösterirler.1 Mayısların 'kamusal alanların protesto mekânı olarak kullanılması'[51] boyutuyla öne çıktığı bağlamlarda, bozulduğu ya da bozulma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu varsayılan kamu düzeninin korunmasına yönelik polis pratikleri de öne çıkmaktadır. 1 Mayıs etkinliklerinin Türkiye'deki gerçekleşme biçimlerini anlamak ve açıklamak için; 1 Mayısları, güvenlik söylemiyle ve toplumsal muhalefeti ve protestoları zapt etme pratikleriyle ilişki içinde düşünmek gerekir. Dolayısıyla, güvenlik çalışmaları ve/veya polis yazınının özellikle toplumsal olaylara yönelik polis müdahalesi alt başlığında yoğunlaşmış olan kısmı bu araştırma açısından oldukça önemli kaynaklar sunmaktadır. Türkiye'de yakın dönemde polis araştırmalarına yönelik ilgide bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Ferdan Ergut'un öncü çalışması, 'Modern Devlet ve Polis'te[52], Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyete geçişte polis kurumunun geçirdiği dönüşümü tarihsel-sosyolojik bir perspektiften incelemektedir. 2000'li yıllarda Osmanlı tarihi bağlamında güvenlik, asayiş, polislik, suç, ceza ve cezaevleri konularında yapılmış değerli araştırmalar çoğalmıştır. Nadir Özbek'in 2004 tarihli 'Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909' makalesinin[53] açtığı yolda ilerleyen 'Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza'[54], 'Jandarma ve Polis: Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar'[55] ve 'Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde'[56] gibi eserler, alanın giderek genişlediğini gösteren araştırmalardır. Adı geçen çalışmalar, güvenlik politikalarının, düzenin korunması, asayiş ve denetim pratiklerinin dönüşümünü tarihsel bir bakışla incelemek için vazgeçilmez başvuru kaynaklarıdır. 1 Mayısların Türkiye'de düzenlenmesi ve yönetilmesi pratiklerinin polisiye boyutunun anlaşılması için, kamu düzeni ve güvenlik kavrayışının tarihsel gelişimine dair incelemeler önemli katkılar sunmaktadır. Daha yakın dönem

---

[51] Fulya Atacan, "Ekmek, Özgürlük, Sosyal Adalet": Mısır'da Muhaliflerin Talepleri Açık Değil mi?", içinde Derya Fırat (der.) **Sokağın Belleği: 1 Mayıs 1977'den Gezi Direnişi'ne Toplumsal Hareketler ve Kent Mekânı**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2014, s. 43.

[52] Ferdan Ergut, **Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

[53] Nadir Özbek, 'Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909', **Türklük Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 16, Güz 2004.

[54] Noemi Levy, Alexandre Toumarkine (der.) **Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza: 18. - 20. Yüzyıllar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007.

[55] Noemi Levy, Nadir Özbek, Alexandre Toumarkine (der.) **Jandarma ve Polis: Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.

[56] İlkay Yılmaz, **Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde: II. Abdülhamit Dönemi Güvenlik Politikaları Ekseninde Mürur Tezkereleri, Pasaportlar ve Otel Kayıtları**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.

Türkiye'sinde polislik üzerine güncel araştırmalar bağlamında, Ayşen Uysal[57], Biriz Gonca Berksoy[58], Zeynep Gönen[59] ve A. Erkan Koca'nın[60] çalışmaları sayılabilir.

1 Mayıslar üzerine yapılacak araştırmalar yukarıda özetlediğim literatür sahalarıyla bağlantılı olarak yürütülebilir. Bu araştırma kapsamında, çeşitli akademik akımların ürettiği literatürlerden ve bu literatürlerin sunduğu düşünsel olanaklardan yararlandım. Ancak Türkiye'de 1 Mayısları 1976'dan günümüze bütün olarak inceleyen ve 1 Mayısların yönetilmesi sorununu eleştirel siyasal kuram üzerinden tartışan bir çalışma yoktur. Literatürdeki bu boşluğu kapatmak bu çalışmanın hedeflerinden biridir. Türkiye'de 1 Mayısların yönetimi ve düzenlenmesi konusunu, eleştirel siyasal ve sosyal kuramdan hareketle inceleyen bu çalışmanın dayandığı temel metodolojik yaklaşım yukarıda ele aldığım 'sorunsallaştırma' perspektifi; temel kuramsal çerçeve ise birinci bölümde ana hatlarıyla sunduğum egemenlik siyaseti karşısından insan hakları ve özgürlükleri siyaseti tartışmasıdır.

---

[57] Ayşen Uysal, 'Devletin Güvenliği ve Toplumsal Muhalefet Eylemleri: 'Kalemli çete' örneği, **Birikim**, Sayı:146, Haziran 2001., 'Cop Gölgesinde Politika: Türkiye'de Toplumsal Olay Polisliği ve Sokak Eylemleri', **Mülkiye Dergisi**, Cilt 30, Sayı 253, 2006., 'Sokak Eylemlerinde ve Polis Denetiminde Tarihsel Süreklilik ve Kopuş', içinde Ferdan Ergut, Ayşen Uysal (der.) **Tarihsel Sosyoloji: Stratejiler, Sorunsallar, Paradigmalar**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2007., 'Riot Police and Policing Protest in Turkey', içinde Laleh Halili, Jillian Schwedler (eds.) **Policing and Prisons in the Middle East: Formations of Coercion**, London: Hurst & Company Publishers, 2010.,

[58] Biriz Gonca Berksoy, **The Policing of Social Discontent and the Construction of the Social Body: Mapping the Expansion and Militarization of the Police Organization in Turkey in the post-1980 Period**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2007., "Neoliberalizm ve Toplumsalın Yeniden Kurgulanması: 1980 Sonrası Batı'da ve Türkiye'de Polis Teşkilatları ve Geçirdikleri Yapısal Dönüşüm", **Toplum ve Bilim**, 2007, Sayı: 109, ss. 35-65. "Devlet Stratejilerinin Bir Tezahürü Olarak Polis Alt-Kültürü: 1960 Sonrası Türkiye'de Polis Teşkilatında Hâkim Olan Söylemlere Dair Bir Değerlendirme", **Toplum ve Bilim**, Sayı: 114, 2009, s. 92-130., "Polis Teşkilatı", içinde Ali Bayramoğlu & Ahmet İnsel (der.) **Almanak Türkiye 2006-2008 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**, İstanbul: TESEV Yayınları, 2009, ss.230-242., "The Re-Structuring of the Police Organization in Turkey in the Post-1980 Period and The Re-Construction of the Social Formation", içinde Laleh Halili, Jillian Schwedler (eds.) **Policing and Prisons in the Middle East: Formations of Coercion**, London: Hurst & Company Publishers, 2010., **Türkiye'de Ordu, Polis ve İstihbarat Teşkilatları: Yakın Dönem Gelişmeler ve Reform İhtiyaçları**, İstanbul: TESEV Yayınları, 2013.

[59] Zeynep Gönen, "Neoliberal Dönemde Suçlulaştırma ve İzmir Asayişi'nin Yeniden Yapılandırılması", **Toplum ve Kuram**, Sayı:3, Bahar-Yaz 2010., "Suçla Mücadele ve Neo-Liberal Türkiye'de Yoksulluğun Zaptiyesi", **Birikim**, Sayı 273, Ocak 2012, s. 48-56.

[60] A. Erkan Koca, **Polisliğin Kitabını Yazmak: Antropolojik Açıdan Polis Bürokrasisi ve Görünümleri**, İstanbul: Atıf Yayınları, 2013., **Düzen ve Kargaşa Arasında: Toplumsal Eylem Polisliği, Polis açısından Gezi Olayları**, İstanbul: Atıf Yayınları, 2015.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE: EGEMENLİK KISKACINDA İNSAN HAKLARI

1.1. Egemenlik Siyaseti ve Egemen İktidar

Siyaset felsefesinin ve kamu hukukunun en çok tartışılmış kavramlarından biri egemenliktir. Klasik siyaset bilimi ve anayasa hukuku literatüründe egemenlik kavramı üzerine üç yüzyılı aşkın bir zamanda çok sayıda metin üretilmiştir. Ortaçağın sonlarını ve yeniçağın başlarını kapsayan dönemde, başta Fransa Krallığı olmak üzere monarşiler, ülke içinde feodal senyörlerle, dışarıda ise Avrupa'daki bütün monarşiler üzerinde üstünlük iddiasında bulunan Papalık ve Roma - Cermen İmparatorluğu ile savaşmak zorunda kalmışlardır[61]. Egemenlik kavramı, işte bu uzun mücadeleler sırasında, Fransa krallarınca ülke içinde kendilerine rakip olacak bir iktidar, ülke dışında ise kendilerinden üstün bir kudret tanımadıklarını ifade eden bir formül olarak kullanılmıştır[62]. 'Egemenlik deyiminin Fransızca karşılığı olan ‘souveraineté’ sözcüğü, kökünü Latincede ‘en üstün iktidar’ anlamına gelen ‘superanus’ sözcüğünden alır’[63]. ‘En üstün iktidar’ olarak egemenlik kavramı, kralcı hukukçular tarafından bir mücadele silahı olarak kullanılmış ve zamanla bir doktrin haline gelmiştir[64].

Erken modern siyaset düşüncesinde, egemenlik kavramının ilk izlerinin Niccolo Machiavelli’nin eserlerinde ortaya çıktığı kabul edilse de egemenlik kavramını ilk kez kullanan ve ilk kez sistematik bir egemenlik teorisi geliştiren düşünürün Fransız hukukçu Jean Bodin olduğu kabul edilmektedir. Bodin, 1576'da yazdığı ‘Cumhuriyet'in Altı Kitabı’* adlı eserinde, egemenliği, ‘uyruklar üzerindeki, en

---

[61] Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, 15. B.s., İstanbul: Bilgi Yayınları, 2003, s. 55.
[62] **A.g.e.**, s. 56.
[63] **A.g.e.**
[64] **A.g.e.**
* *Les Six livres de la République*

yüksek, en mutlak ve en sürekli güç' olarak tanımlar[65]. Bodin'e göre egemenliğin mutlaklığının temel karakteri, bütün uyruklar üzerinde onların onayını almaksızın yasa koymaktır. Başka bir deyişle, Bodin'e göre yasa egemenin iradesidir ve tüm uyrukları bağlar. Egemen, yasaları herhangi bir gücün onayını almadan dilediği gibi yapabilir ve kaldırabilir. Ancak egemen ne kendi koyduğu yasalarla ne de kendinden önce koyulmuş yasalarla bağlı değildir[66]. Dolayısıyla egemenin iradesi, insan yapımı yasalarla sınırlandırılamaz. Bodin, egemenliğin mutlak ve sürekli oluşunun yanı sıra; bölünemez ve devredilemez nitelikte olduğunu da öne sürer[67]. Bodin'in egemenlik kavramsallaştırmasına göre, egemenliğin mutlak ve sürekli oluşu, onun 'bir' olmasını gerektirir. Egemenliğin, bölünmesi ve parçalanması, düzensizliğe, kargaşaya ve sonunda egemenliğin yok olmasına yol açar[68].

Bodin'e göre egemen olan devlettir ve egemenlik devlete içkindir[69]. Başka bir deyişle, 'devleti diğer örgütlenmelerden ayıran temel unsur egemen bir iktidar olmasıdır'[70]. Bodin, bir devletin devlet olabilmesi için egemenliğe sahip olması gerektiğini belirterek, egemenliği devletle özdeşleştirerek ele alan düşünsel geleneği güçlendirmiştir.

Egemenlik kavramının erken dönem düşünürlerinden bir diğeri ise Thomas Hobbes'tur. Hobbes, 1651'de yayınlanan ve siyasal düşünceler tarihinin temel klasiklerinden biri olan Leviathan[71] adlı kitabında, bir toplum sözleşmesi ve mutlak egemenlik kuramı geliştirmiştir. Hobbes, Leviathan'da, herkesin herkese karşı savaşı olarak nitelediği, doğa durumunun yaratacağı şiddetli ölüm korkusundan kurtulmak için, insanların bir sözleşmeyle kendilerini yönetme hakkını devlete bıraktığı bir toplum sözleşmesi düşüncesinden hareket eder. Sözleşme sonucunda egemen, tüm toplumsal gücü elinde toplamış ve 'bireylerden aldığı yetkiyle, onlar adına konuşup eylemde bulunma hakkına sahip olmuş olur'[72]. Bodin'de, olduğu gibi Hobbes'ta da egemen mutlaktır ve ondan daha üstün bir erk yoktur[73]. Egemenin iktidarı, sınırsız,

---

[65] Mehmet Ali Ağaoğulları, Levent Köker, **Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, 3. B.s., Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2004, s. 27.
[66] **A.g.e.**
[67] **A.g.e.**
[68] **A.g.e.**, s.31.
[69] **A.g.e.**, s.32.
[70] Oktay Uygun, **Devlet Teorisi**, 2. B.s., İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2015, s. 197.
[71] Thomas Hobbes, **Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti**, Çev: Semih Lim, 6. B.s., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
[72] Ağaoğulları, Köker, **a.g.e.**, s. 220.
[73] **A.g.e.**, s. 230.

sürekli ve bölünmezdir[74]. Aynı zamanda, egemen, sözleşmeye taraf olmadığından, hiçbir yükümlülük altına girmiş sayılmaz[75]. Başka bir deyişle, egemen yasaları yapar ama yaptığı yasalara bağlı değildir. Bununla birlikte uyruklar egemenin koyduğu yasalara uymak zorundadırlar. Hobbes, itaat olmazsa egemenlik hakkının bir anlamı kalmayacağı için, uyrukların egemen iktidara mutlak itaatinin zorunluluğunu savunur.

Hobbes'a göre, egemenliğin zayıflaması, düzensizliğe ve kaçınılmaz olarak bir iç savaşa yol açacağı için, bu ise olabilecek en kötü şey olduğu için, siyasetin temel motivasyonu, merkezi otoriteyi, düzeni ve güvenliği sağlayacak ölçüde mutlak bir erkle yani egemenlikle donatmak olmalıdır[76]. Bu bağlamda, Hobbes, eğer 'egemen uyruklara baskı yapıyorsa nedeni insanların devletin sürekliliği için gereken katkıyı yapmıyor olmalarıdır'[77] der. Böylece, Hobbes'un resmettiği haliyle klasik egemenlik siyasetinin temel amacının, düzeni ve güvenliği sağlayacak merkezi otoriteyi mutlak bir erkle donatmak olduğu söylenebilir.

Hobbes, egemene mutlak bir itaatle ödevlendirilen 'uyrukların, özgürlüğünün ancak egemenin yasaklamamış olduğu işlerde'[78] olabileceğini belirtir. Ortaya çıkan bu mutlakiyetçi rejimde, uyruklar, hükümet icraatlarını eleştiremezler, uyruklara hangi görüş ve düşüncelerin öğretileceğine devlet karar verir[79], devlet yaptığı yasalarla, neyin iyi haklı, neyin kötü haksız olduğunu tanımlama yetkisine sahiptir[80]. Başka bir deyişle, uyrukların özgürlüğünün sınırlarının egemen tarafından çizileceği kabul edilmiştir.

Hobbes'un egemenlik kuramına yaptığı bir diğer önemli katkı, egemenlikle korku arasındaki ilişkiyi güçlü biçimde vurgulamasıdır. Hobbes, Leviathan'da, 'savaş durumunda, bütün insanları korku altında tutacak genel bir gücün olmaması nedeniyle, herkesin birbirine düşman olacağını'[81] öne sürer. Böylece Hobbes, doğa durumundan çıkmak için yapılan toplum sözleşmesinin, ancak 'insanları korku içinde tutacak ve onları ceza tehdidiyle, ahitlerini ifa etmeye zorlayacak genel bir güç'[82] sayesinde güvence altına alınabileceğini ifade eder. Bu bağlamda, Hobbes, 'kılıcın gücü

[74] **A.g.e.**, s. 231-233.
[75] **A.g.e.**
[76] **A.g.e.**, s. 227.
[77] **A.g.e.**, 242.
[78] Uygun, **a.g.e.**, s. 211.
[79] **A.g.e.**, s.208
[80] Mehmet Ali Ağaoğulları, Levent Köker, **a.g.e.**, s. 237.
[81] Hobbes, **a.g.e.**, s.108.
[82] **A.g.e.**, s.127.

olmadıkça ahitler sözlerden ibarettir ve insanı güvence altına almaya yetmez'[83] der. Bu nedenle, Hobbes'un resmettiği haliyle egemen iktidarın, korku ile boyun eğdiren bir iktidar formu olduğu belirtilmiştir[84]. Özetle hem egemenliğin sürekliliğini hem de uyrukların itaatini sağlayacak olan, bütün insanları korku altında tutan egemen güçtür. Türkiye'nin günlük siyasal dilinde, radikal itaatsizlik eylemlerini nitelemek için sıkça kullanılan bir ifade 'devlete meydan okumak'tır. Meydan okumak sözcüğü, TDK sözlüğünde, 'korkmadığını, çekinmediğini açıkça bildirmek, kavga ve yarışmaya çağırmak'[85] biçiminde tanımlanmıştır. Dolayısıyla, egemenliğin içinde gömülü olan 'korkuyla yönetme' anlayışı, korkması beklenenin, korkmadığını gösterdiği durumları, egemenliğe yönelik bir ihlal olarak yorumlamaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Bodin ve Hobbes'da yer aldığı haliyle, klasik egemenlik kuramı, devlet egemenliğinin, mutlaklığını, sınırsızlığını ve yasalara üstün oluşunu vurgulayarak, devletin bekasını esas alan; birey hak ve özgürlüklerini ise ancak devletin koyduğu sınırlarda meşru kabul eden bir düşünsel çerçeveyi oluşturmuştur.

Klasik egemenlik kuramının bir diğer eksenini Carl Schmitt düşüncesi oluşturur. Schmitt'in, orijinali 1922'de basılan Siyasi İlahiyat adlı eseri, ünlü 'egemen, olağanüstü hale (istisnaya) karar verendir'[86] sözüyle başlar. Schmitt, tanımda geçen, olağanüstü hâl (istisna) kavramından, herhangi bir olağanüstü hâl kararnamesinin ya da sıkıyönetim halinin değil ancak 'devlet kuramının genel bir kavramının anlaşılması gerektiğini'[87] belirtir. Schmitt, tanımının iki temel unsurundan biri olan olağanüstü halin; genel bir norm mutlak bir istisnayı içeremeyeceği için, mevzu hukukça öngörülemeyeceğini ya da bir normun içerisinden çıkarılamayacağını ve bu nedenle gerçeğe uygun olarak tarif edilemeyeceğini belirtir[88]. Başka bir deyişle, Schmitt'e göre 'kamu güvenliğini ve düzenini neyin oluşturduğunu ve ne zaman bozulduğunu belirleyen, egemenin verdiği karar olduğu için, neyin olağanüstü hâl kapsamında değerlendirileceği mevcut hukuk düzeni tarafından somut olarak öngörülemez'[89]. Bu

---

[83] **A.g.e.**
[84] Wendy Brown, **Yükselen Duvarlar Zayıflayan Egemenlik**, Çev: Emine Ayhan, İstanbul: Metis Yayınları, 2011, s.74.
[85] Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 'meydan okumak' maddesi, (Çevrimiçi) 'https://sozluk.gov.tr/', (Erişim Tarihi: 10.11.2019).
[86] Carl Schmitt, **Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, Çev: A. Emre Zeybekoğlu, 5. B.s., Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2016, s. 13.
[87] **A.g.e.**
[88] **A.g.e.**, s.14.
[89] **A.g.e.**, s.17.

nedenle Schmitt, ‘olağanüstü halde, hukuk devleti anlayışına uygun bir yetkiye yer yoktur’[90] der. Schmitt, egemen, ‘hem son derece acil bir durumun söz konusu olup olmadığına hem de bunu bertaraf etmek için ne yapılması gerektiğine karar veren’[91] olduğu için, egemenliğin bir sınır kavram olarak düşünülmesi gerektiğini öne sürer. Böylece, egemenlik tanımının ikinci temel unsuru olan ‘karar verme’ eylemi, neyin hukuk düzenine neyin istisnanın düzenine dahil olacağını belirleyen egemen eylemi tarif eder. Schmitt'e göre, devlet egemenliğinin özü, devletin kendi bekasını korumak için, hukuku askıya alma kararı verebilmesinde, karar verme tekeline sahip olmasında yatar[92*].

Schmitt, ‘olağanüstü halden bahsedebilmek için prensip olarak sınırsız yetkinin söz konusu olması gerektiğini, böyle bir durumda ise, hukuk geri adım atarken devletin baki kalacağını’[93] öne sürer. Dolayısıyla, olağanüstü hâl, kamu düzeninin ya da devletin varlığının tehdit edildiği düşünülen durumlarda, ‘devletin kendini koruma hakkına dayanarak hukuku askıya almasıdır’[94]. Bu durumda ise, devlet yasayı ihlal etmiş olmaz, çünkü yasayı paradoksal bir biçimde yine yasaya dayanarak bir süreliğine askıya almış olur.

Egemenlik kuramının bu üç klasik düşünürü, -Bodin, Hobbes ve Schmitt-, kendilerinden sonra gelen dönemde, egemenlik kavramının lehinde ya da aleyhinde yapılan tartışmaları derinden etkileyecek ölçüde kalıcı izler bırakmışlardır. Üç düşünürün egemenlik kavrayışında önemli farklar olmasına rağmen, bir arada değerlendirildiklerinde ortaklaşan kimi unsurları içerdikleri de öne sürülebilir. Doğrudan Wendy Brown'un sözleriyle aktaracak olursak:

> “Hobbes, Bodin ve Schmitt'in içinde bulunduğu klasikleşmiş 'modern egemenlik' teorisyenlerinden hareketle oluşturulacak karma egemenlik tasavvuru bize egemenliğin ayrılmaz özelliklerinin şunlar olduğunu gösterir: Üstünlük (daha üstün bir gücün bulunmayışı), daimilik (sınırsız mühlet), kararcılık (yasayla sınırlanmışlığın veya yasaya biatin olmaması), mutlaklık ve tamlık (egemenliğin muhtemel yahut kısmi olamaması),

[90] **A.g.e.**, s.14.
[91] **A.g.e.**, s.15.
[92] **A.g.e.**, s.21.
[*] Schmitt'in devlet egemenliğinin özü olarak tanımladığı karar verme eylemi, idare hukukunda, idarenin karar verirken -belli koşullarda- hareket serbestisi içinde olması anlamına gelen takdir yetkisi kavramıyla yakından ilişkilidir. Schmitt'e göre ‘hem yasal karar verme, içkin olarak takdire bağlıdır hem de takdir yetkisi yasal normlar alanı tarafından sınırlandırılmamış bir 'saf iktidarın' ifadesi olarak, tam bir kastilikten oluşur’, William E. Scheuerman, **Carl Schmitt: The End of Law**, Rowman & Littlefield Publishers, Maryland, 1999, s. 27.
[93] Schmitt, **a.g.e.**, s.19.
[94] **A.g.e.**

devrolunamazlık (egemenliğin kendi kendini ilga etmeden bir başkasına devredilememesi) ve özgül yargı yetkisi* (ülkesellik)"[95].

Çağdaş siyaset teorisinde, egemenlik ya da egemen iktidar kavramı kullanıldığında kastedilen, Brown'ın, karma egemenlik tasavvuru olarak tanımladığı bu listede yer alan unsurlardan birine ya da birden fazlasına denk gelmektedir. Başka bir deyişle bu liste, çağdaş düşüncede egemenlik kavrayışının unsurlarını büyük ölçüde kapsamaktadır. Bu bağlamda, Hansen ve Stepputat, egemenliği, 'ceza almadan öldürme, cezalandırma ve disipline etme gücü'[96] olarak, egemenlik siyasetini ise, 'sadakat, korku ve meşruiyet üretmek için icra edilen, egemenin en üstün güç olduğunu göstermeyi amaçlayan, kuvvet kullanımına dayalı siyaset biçimi'[97] olarak tanımlanmaktadır.

1. 1. 1. Schmitt'ten Agamben'e İstisna Hali

İtalyan düşünür Giorgio Agamben, orijinali 1998'de yayınlanan *Kutsal İnsan*[98] adlı eserinde, Carl Schmitt'in ve Michel Foucault'nun fikirlerinden hareketle bir egemenlik ve biyopolitika (yaşamın/canlılığın yönetimi) kuramı geliştirmiştir. Agamben, eski Roma hukukunda yer alan bir kavram olan Homo Sacer'in (Kutsal İnsan), 'tanrılara kurban edilemeyen ama suç/cinayet işlemeden öldürülebilen kişi' anlamına geldiğini belirtir[99]. Kutsal insan'ı öldürmenin ceza gerektirmemesi ama aynı zamanda kutsal insanın kurban da edilememesi, bir çifte istisna biçimi sayesinde mümkün olmuştur. Çünkü kutsal insanın hem insani hukuktan hem de ilahi hukuktan dışlandığı kabul edilmiştir[100]. Agamben'e göre, kutsal insanın hayatı, egemenin koyduğu yasak sayesinde hukuk dışına çıkarılmış ve böylece 'çıplak hayata' indirgenmiştir. Böylece, 'kutsal insanın içine itildiği alan, 'istisnai durumda hukuku askıya alan ve böylelikle de çıplak hayatı kendi içine çeken egemen hüküm/ karar

* Metnin İngilizce orijinalinde yer alan 'specified jurisdiction' ifadesi, Türkçe'ye 'özgül yargı yetkisi' olarak çevrilmiştir. Kanımca, bunun yerine, 'belirli yetki alanı' ifadesi daha doğru bir çeviri olur. Keza yazar, 'specified jurisdiction' diyerek, egemenliğin, coğrafi anlamda belirli bir alanda, örneğin bir ülke sınırları içinde, yetkili olduğu hususunu kastetmektedir.

[95] Brown, **a.g.e.**, s. 27.

[96] Thomas Blom Hansen, Finn Stepputat, "Sovereignty Revisited", **The Annual Review of Anthropology**, Sayı:35, 2006, s. 295.

[97] A.g.e., s. 297.

[98] Giorgio Agamben, **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, Çev: İsmail Türkmen, 2. B.s., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.

[99] **A.g.e**., s.102.

[100] **A.g.e.**, s.103.

alanıdır'[101]. Agamben'e göre, 'çıplak hayat, egemen yasağın pençesindeki hayattır ve egemenliğin ortaya koyduğu ilk etkinlik çıplak hayat üretme işidir'[102].

Yazara göre, egemenliğin mantığı, 'içleyici bir dışlama ya da dışlayıcı bir içleme' ('inclusive exclusion/ exclusive inclusion') denilebilecek bir paradoksa dayanır[103]. Egemen, hukuk düzeninin aynı anda hem dışında hem içinde yer alır. 'İstisna (exception) bir tür dışlamadır (exclusion)'[104]. Ancak istisna olarak dışlanan şey kuralla bütün bağlantısını yitirmez, 'sistem bir aşırılıkla karşılaştığı zaman, kendisini aşan şeyi yasaklamak suretiyle içine alır ve bu şekilde kendisini kendisinin dışına taşır'[105]. Örneğin, normal zamanda hukuka aykırı görülen idari pratikler, olağanüstü hâl döneminde 'hukuki' kabul edilebilmektedir. Olağanüstü hal'in kendisi ise bir kanun ya da kararnameye dayanmaktadır. Dolayısıyla, hukuk düzeni, OHAL aracılığıyla, hukuka uygun olmayan eylemleri hukuk alanı içine taşımış olur. Böylece, hukuk düzeni, yine kanun/karar aracılığıyla, kendini kendisinin dışına taşımış, hukuka aykırı eylemi ise, istisna hali aracılığıyla hukukun içine dahil etmiştir. Agamben, bu bağlamda, 'olağanüstü hâl/ istisna hali*, 'yasal biçimi olmayan şeyin yasal biçimi halini alır'[106] der. Agamben, bu istisna halini üreten paradoksal mantığa egemen istisna, bu mantığa dayalı karara egemen karar, bu mantığa dayalı şiddete ise egemen şiddet demektedir. Yazara göre, egemen şiddet, 'yasa ile doğa, dışarı ile içeri ve şiddet ile hukuk arasında bir 'belirsizlik mıntıkası'** yaratır'[107]. Bu nedenle, 'istisnai durumda, yasanın ihlalini yasanın uygulamasından ayırmak imkânsız hale gelir'[108].

Agamben, orijinali 2003 yılında yayınlanan *Olağanüstü Hal / İstisna Hali*[109] kitabında, günümüz siyasetinde, istisna halinin geçici bir fenomen olmaktan çıkarak

---

[101] **A.g.e.**
[102] **A.g.e.**, s.104.
[103] **A.g.e.**, s.25.
[104] **A.g.e.**, s.28
[105] **A.g.e.**
* İngilizce'deki 'state of exception' kavramı kimi zaman olağanüstü hâl kimi zamansa istisna hali olarak çevrilmiştir. Ancak kavram, Türkiye'deki yasal olağanüstü hâl kurumuyla karıştırılmamalıdır. (Ya da en azından onu da içine alan daha geniş bir kuramsal kümeye işaret ettiği göz önünde bulundurulmalıdır.) Agamben'e göre, istisna hali, egemenin aldığı kararla hukukun askıya alınması ve bu sayede hukuka aykırı olarak gözükenin, istisna sayesinde hukuk alanına dahil edilmesi anlamına gelir.
[106] Giorgio Agamben, **Olağanüstü Hal**, Çev: Kemal Atakay, Varlık Yayınları, İstanbul, 2008.
** 'Zone of indisdinction'.
[107] Agamben, 2013, s. 103.
[108] **A.g.e.**, s.75.
[109] Giorgio Agamben, **Olağanüstü Hal**, Çev: Kemal Atakay, İstanbul: Varlık Yayınları, 2008. (Aynı eser, 2018 yılında İstisna Hali başlığıyla Ayrıntı yayınları tarafından basılmıştır. Bkz: Giorgio Agamben, **İstisna Hali**, Çev: Kemal Atakay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018).

kalıcılaştığını ve bir yönetim paradigmasına dönüştüğünü[110] öne sürer. Agamben, Walter Benjamin'e atıfla, 'olağanüstü hal'in istisna değil, kural haline geldiğini ve her geçen gün olağanüstü bir önlem olarak değil, bir yönetim tekniği olarak kendini gösterdiğini'[111] iddia etmektedir. Buna ek olarak, Agamben, kalıcı bir istisna hali oluşturmanın, 'çağdaş devletlerin demokratik denilenlerinde de temel bir uygulama haline geldiğini'[112] belirtir. Yazara göre, 'bütün Batılı demokrasilerde geçerli bir eğilim; olağanüstü hâl ilan etmenin yerini, normal yönetim tekniği olarak güvenlik paradigmasının genelleştirilmesinin'[113] almasıdır. Başka bir deyişle, resmen ilan edilmiş bir olağanüstü hâl olsun ya da olmasın, egemen istisna pratikleri, güvenlik politikaları şemsiyesi altında, kalıcılaşarak varlığını sürdürmektedir. Bu ise, kamu düzeni, ulusal güvenlik ya da terörle mücadele terimleri adı altında hayata geçirilen karar ve uygulamaların, çoğunlukla egemen istisna mantığı uyarınca düzenleniyor olduklarını gösterir[114].

Agamben'in geliştirdiği haliyle egemenlik ve istisna hali kuramının, klasik egemenlik kuramından- özellikle Schmittyen versiyonundan- beslendiği açıktır. Klasik egemenlik kuramı bize, egemenliğin yasayla sınırlandırılamayacağını söylemişti. Agamben ise bunu bir adım ileriye taşıyarak, egemen iktidarın, istisna hali aracılığıyla kendini hukuk düzeni dışına taşıyabildiğini, aynı zamanda hukuk düzenine ait olmayan unsurları ise, yine aynı istisna mantığı uyarınca, hukuk düzeni içine dahil edebildiğini göstermiştir. Bunun en somut örneği ise, egemen iktidarın, hukuku, insan hak ve özgürlüklerini askıya alabilmesi ya da 'bir olağanüstü durum yoluyla bir ihlali haklı gösterebilmesidir'[115].

Agamben'in kurama yaptığı bir diğer katkı ise, çağdaş siyasal iktidarların, farklı ad ve başlıklar altında egemenlik mantığını, bir yönetim zihniyeti olarak sürdürüyor olduklarını göstermesidir. Bu sayede egemen istisna, modern yönetim mekanizmasının kalıcı bir parçası haline gelmiştir. İstisna hali düzenlemeleriyle, yönetimler, kendilerini yasaların koyduğu sınırlardan ve yasaların getirdiği sorumluklardan muaf tutmaya çalışırlar. Yine bu sayede, yönetimler, yaptıkları insan

[110] **A.g.e.**, s.7.
[111] **A.g.e.**, s.14.
[112] **A.g.e.**, s.9.
[113] **A.g.e.**, s.23.
[114] Didier Bigo, Anastassia Tsoukala (der.) **Terror, Insecurity and Liberty: Illiberal practices of liberal regimes after 9/11**, Oxon: Routledge,2008., Andrew W. Neal, **Exceptionalism and the Politics of Counter-Terrorism: Liberty, security and the War on Terror**, Oxon: Routledge, 2010.
[115] Agamben, 2008, s. 37.

hakları ihlallerini, bir belirsizlik mıntıkasına taşıyarak haklı göstermeye çalışırlar. Başka bir deyişle, Agamben'in kuramsal katkısı, modern devletlerin yaptığı hak ihlallerini, egemen yasak ve egemen şiddet olarak yeniden kavramsallaştırmamıza olanak sağlamasıdır.

1. 1. 2. Foucault'da Egemenlik: Yasa ve Yasakla Yönetmek

Egemenlik kavramı, Foucault'nun iktidar ve yönetim analizlerinde merkezi bir yer tutmaz. Hatta denilebilir ki, Foucault, 'yönetim analitiği' olarak adlandırılan perspektifini egemenlik kuramının modern iktidar ilişkilerini açıklamakta yetersiz olduğu eleştirisi üzerine kurmuştur. Ancak bu, Foucault'nun yönetim analizlerinde egemenlik kavramına yer vermediği ya da egemenliği, geçmişte kalmış bir fenomen olarak değerlendirdiği biçiminde yorumlanmamalıdır. Her ne kadar, negatif bir formda da olsa, Foucault'nun egemenliğe dair vurguları aydınlatıcıdır.

Foucault'nun iktidar teorisi, geleneksel model olarak adlandırdığı, iktidarın 'hukuksal-söylemsel' (juridico-discursive)[116] temsilinin eleştirisiyle başlar denilebilir. Foucault'ya göre, modern iktidar mekanizmalarının çözümlemesi bu 'hukuksal-söylemsel' iktidar temsilinden kurtulunmaksızın oluşturulamaz[117]. Söz konusu temsil, elinde egemenliği temsil eden kılıcı olan ve yasaklar koyan bir kral gibi düşünülebilir. Bu bağlamda Foucault, sıkça alıntılanan ünlü sözünü söyler: 'çağ ve amaç farklılıklarına karşın, monarşi, iktidar temsiline musallat olmayı bırakmadı. Siyasal düşünce ve çözümleme alanında, kralın kellesi hala uçurulamadı. İktidar kuramında hukuk ve şiddet, yasa ve yasa dışılık, istenç ve özgürlük, özellikle de devlet ve egemenlik sorununa verilen önem bundan kaynaklanır'[118]. Foucault'nun 'kralın kellesi kesilemedi' diyerek ifade ettiği, siyasal düşüncede iktidar anlayışının hala monarşi ile temsil edilen hukuksal iktidar nosyonu tarafından tayin edildiği fikridir. Oysa Foucault'ya göre, bu düşünsel gelenek, 'monarşinin' içine yavaş yavaş girmiş olan ve hukukun temsiline indirgenemeyecek olan iktidar mekanizmalarını anlamayı imkansızlaştırmaktadır.

---

[116] Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, çev: Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015a, s.62.
[117] **A.g.e.**
[118] **A.g.e.**, s.67.

Bu eleştiriden hareketle Foucault, çoğunlukla yönetimsellik kavramıyla ifade edilen ve ilk kez College de France'da verdiği derslerde ortaya atılan, yeni bir yönetim analitiği perspektifini geliştirmeye koyulur. Yönetimsellik tezleri kapsamında yönetim, yasal mekanizmaların ve idari aygıtın ötesinde (ancak bunları da dışlamaksızın), belirli siyasal rasyonalitelere uygun olarak işleyen, çoklu ve heterojen; hesaplamalar, stratejiler, teknolojiler ve bilgi biçimlerinin oluşturduğu kümeler ve pratik rejimleri şeklinde kavramsallaştırılır.

Yönetimsellik analizinin merkezinde, Foucault'nun Batı Avrupa tarihinde, delilik, cinsellik ve kapatılma hakkında yaptığı kapsamlı araştırmalarından yola çıkarak savunduğu iktidar kipleri üçgeni tezi yer alır. Buna göre, Batı Avrupa tarihinde iktidarın icrasında, ilk bakışta birbiri ardına gelişen dönemlere karşılık geliyormuş gibi gözüken, üç baskın iktidar kipinin, -egemenlik, disiplin, yönetimsellik- var olduğu öne sürülmüştür. Bu üç iktidar kipi; *'Yasa'nın temsil ettiği ve devlet aklını bir toprak üzerinde hâkim kılmaya çalışan egemen iktidar**, bedenlerden azami verim almak için onları çalıştıran disipliner iktidar ve nüfus hareketlerini düzenleyen güvenlik mekanizmaları aracılığıyla işleyen yönetimsel iktidardır'[119]. Foucault'nun çalışması, 15-16.yy'ın baskın iktidar biçimi olan egemenlik/hükümranlığın ardından gelen, disiplinci iktidarın (17.yy. ve 18.yy. başı) ve onu takip eden yönetimsel iktidarın (18.yy'dan itibaren) doğduğu bir büyük tarihsel dönüşüm anlatısı ortaya koyar. Ancak buradaki tarihsel dönüşüm anlatısı ilerlemeci bir anlatı değildir. Foucault farklı bağlamlarda defalarca 'yeni' bir iktidar kipinin ortaya çıkışının, daha önceki iktidar kiplerini ortadan kaldırmadığını/iptal etmediğini, tersine farklı kipliklerin birbirlerini destekleyerek, güçlendirdiğini belirtir. Foucault bu bağlamda: 'o halde olayları, sanki bir hükümranlık toplumunun yerine bir disiplin toplumu geçiyormuş, sonra da bir disiplin toplumunun yerine bir yönetim toplumu geçiyormuş gibi anlamamak gerekir'[120] der.

Ancak Foucault'nun, 1970'lerin ikinci yarısından itibaren vurguladığı, -çoğu zaman yasa ve yasakla özdeş görülen- iktidarın baskıcı nosyonunun yetersizliği eleştirisi ve baskıcı nosyonun iktidarın üretken boyutunu kavramakta elverişsiz olduğu

---

* Vurgu bana ait.

[119] Ferhat Taylan, "Önsöz: Strateji, Norm, Yönetim: 1978 Dersi için Bir Güzergah" içinde Michel Foucault, **Güvenlik, Toprak, Nüfus, College de France Dersleri 1977-1978**, Çev: Ferhat Taylan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.b.s, Aralık 2013, s.xxvi.

[120] Michel Foucault, **Güvenlik, Toprak, Nüfus, College de France Dersleri 1977-1978**, Çev: Ferhat Taylan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.b.s, Aralık 2013, s.97

eleştirisi zamanla önem kazanır. Foucault söz konusu vurguyu; 'iktidar etkilerini baskı kavramıyla tanımlamak, iktidar konusunda salt hukuksal bir yaklaşımı benimsemek ve iktidarı "Hayır!" diyen bir hukukla özdeşleştirmek, iktidarı her şeyden önce yasaklama gücü taşıyan bir şey olarak görmektir. Şimdi ben, bunun, negatif, dar, iskelet halinde bir iktidar anlayışı olduğuna inanmaktayım'[121] diyerek yapar.

Bununla birlikte, Foucault, 1970'lerin ikinci yarısından sonraki çalışmalarında, 'pozitif iktidar nosyonuna' yani iktidarın üretken boyutuna odaklanan araştırmalara ağırlık vermiştir. Bunun doğurduğu sonuç ise, egemenlik ve disiplinden çok, (kimi zaman güvenlik ve/veya biyopolitika/biyoiktidar kavramları aracılığıyla da ele alınan) yönetimsel iktidarın (ve buna bağlı olarak yeni öznellik biçimlerinin ve kendilik teknolojilerinin) analizinin çalışmalarında daha fazla yer kaplamasıdır. Hem, iktidarın baskıcı nosyonuna yönelik eleştiri, hem de tematik olarak, 'yeni ve üretken' yönetimsel pratiklerin analizine daha çok odaklanılması nedeniyle, Foucault'nun çalışmalarında egemenlik/hükümranlık kavramının incelenmesi arka plana düşmüştür. Valverde'nin de belirttiği gibi, '1978 derslerinde egemenlik kavramı, yalnızca yönetimselliği daha keskin biçimde odağa yerleştirmede kullanılan bir ayna olarak minyatür bir rol oynamıştır'[122]. Valverde, Foucault'nun çalışmalarında 'egemenliğin, bir dizi teolojik, monarşik ve hukuki yönetim projesini bir araya getiren bir aile benzerliğinin adı olmanın dışında çok küçük bir içeriğe sahip olduğunu'[123] öne sürer. Başka bir deyişle, egemenlik nosyonu, Foucault'nun analiz etmeyi amaçladığı 'yeni' iktidar biçimlerini değilleyerek açıklamak; yani ne olmadığını ifade etmek için başvurduğu negatif bir varlığa bürünür. Foucault'nun, 'siyasal düşünce ve çözümleme alanında kralın kellesi hala uçurulamadı'[124] sözü de buradaki tespiti doğrulamaktadır. Ancak yukarıda da belirttiğim gibi, Foucault hiçbir zaman, egemen ya da disiplinci iktidar biçiminin ortadan kalktığını ya da önemsizleştiğini iddia etmemiştir. Hatta aksine, 'yeni bir yönetim sanatının ortaya çıkışıyla, hükümranlık(egemenlik) sorunu ortadan kalkmadığı gibi, her zamankinden daha keskin bir biçime büründü'[125] demiştir. Buna rağmen Foucault'nun çalışmalarında 'yasa ve yasakla' özetlenen egemen iktidara

[121] Michel Foucault, "Hakikat ve İktidar", içinde Işık Ergüden & Tuncay Birkan (der.), Michel Foucault, **Entelektüelin Siyasi İşlevi, Seçme Yazılar 1**, Çev: Osman Akınhay, 3.B.s., 2011, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, s.68-69.
[122] Mariana Valverde, "Police, Sovereignty, and Law: Foucaultian reflections", içinde **Police and the Liberal State** (der.) Markus D. Dubber, Mariana Valverde, 2008, Stanford, California: Stanford University Press, s. 23.
[123] **A.g.e.**
[124] Foucault, 2015a, s.67.
[125] Foucault, 2013, s.97

dair analizlerin az yer tutması ve iktidarın baskıcı biçimlerine dair analizlerin geri plana atılmış olması[126], Foucault'dan mülhem çalışmalarda da -belki de Foucault'nun çok onaylamayacağı biçimde- egemen iktidar formlarının incelenmesine yok denecek kadar az yer ayrılması ve hatta iktidarın baskıcı biçimlerinin toptan göz ardı edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Bununla birlikte, her ne kadar negatif ve tali bir formda yer alsalar da egemen iktidarın analizinde Foucault'nun tezlerinden yararlanılabilir. İlk olarak, Foucault, 'egemenlik sorununun temelde bir yasa ve yasaklama sorunu çevresinde kurulmuş'[127] olduğunu belirtir. Foucault, iktidar biçimlerini nitelemekte kullandığı, 'negatif/ baskıcı iktidar' ve 'pozitif/ üretken iktidar' ayrımında, egemenliği birinci kategoriye dahil eder. Dolayısıyla, egemen iktidar pratiği, en başta yasaklamak, sansürlemek, dışlamak, reddetmek, inkâr etmek, boyun eğdirmek, yasa dayatmak, bastırmak gibi sınırlayıcı/baskıcı pratiklerden oluşur[128]. Bu noktada Foucault, 'yasa olan bir iktidar karşısında, uyruk olarak kurulan -uyruklaştırılan özne-, itaat eden konumundadır'[129] der. Başka bir deyişle, egemen iktidarın yönetilenlerden temel beklentisi, kendi koyduğu yasa ve yasaklara itaat edilmesi biçimindedir.

İkinci olarak, Foucault, 'egemen iktidarın ayırıcı özelliklerini oluşturan ayrıcalıklardan birinin yaşam ve ölüm üzerinde hak olduğunu'[130] belirtir. Düşünüre göre, 'yaşam ve ölüm üzerinde hak diye söze geçirilen gerçekte öldürme ya da yaşamasına izin verme hakkıdır'[131] ve 'bu hakkın, simgesi kılıçtır'[132]. Foucault'un vurguladığı bu husus, genel olarak egemen iktidarın yaşam üzerinde tasarrufta bulunabilme hakkı olarak yorumlanabilir. Foucault, *Hapishane'nin Doğuşu* kitabının girişinde, kamusal bir gösteriyle işkence yapılarak öldürülen mahkûm sahnesini, 'egemen cezalandırmanın, törensel bir örneği' olarak betimler[133]. Burada, yasa egemenin iradesi olarak kabul edildiği için, yasanın ihlali doğrudan egemene yapılmış

---

[126] Lemke'nin de belirttiği gibi: 'Foucault'nun kuramsal stratejisi, her şeyden önce, ideoloji ve baskı kritiğinin eleştirisine dayanır. Lakin bu girişimin amacı, bu eleştiri biçimlerini güçsüzleştirme veya niteliksizleştirme değildir; bundan ziyade Foucault, tam aksine, bu çözümleme modellerinin sınırlılıklarının ve eksikliklerinin saptanmasıyla, yeni bir alan açmaya çalışır', Thomas Lemke, **Politik Aklın Eleştirisi: Foucault'nun Modern Yönetimsellik Çözümlemesi**, çev: Özge Karlık, Ankara: Phoenix Yayınevi, Ağustos 2016, s. 135.
[127] Foucault, 2011, s.71.
[128] Foucault, 2015a, s.63.
[129] **A.g.e.**, s.64.
[130] **A.g.e.**, s.96.
[131] **A.g.e.**, s.97. ("Right to take life or let live")
[132] **A.g.e.**
[133] Michel Foucault, **Hapishane'nin Doğuşu**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, 6. B.s., Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2015b, s. 33.

bir saldırı olarak yorumlanır. Dolayısıyla, yasayı çiğneyen, yalnızca yaptığı ihlal için değil ama egemenin otoritesine meydan okuduğu için de cezalandırılır[134]. Bu düşünceden çıkarılabilecek birbiriyle bağlantılı iki temel sonuç vardır. Birincisi, günümüz siyasetinde, 'devlete kafa tutmak', 'devlete meydan okumak' ifadelerinin de gösterdiği üzere, 'kural çiğneyen' çeşitli eylemler, yasal olarak suç oluşturup oluşturmamasının ötesinde, devlet egemenliğinin ihlali olarak yorumlandığı için, özel bir muameleye tabi tutulabilmektedir. Başka bir deyişle, egemen iktidar mantığı, kendi 'en üstün iktidar' olma vasfına yönelik bir tehdit olarak gördüğü eylemleri, yalnızca bir suç ve ceza sorunu olmanın ötesinde, devlet egemenliğinin ihlali olarak da yorumlayabilmektedir.

Çıkarılabilecek ikinci sonuç ise, egemenliğin sembolik boyutudur. Egemen iktidar, ayinle, törenle, ritüelle yakından ilişkilidir. Foucault, Damiens'in işkenceyle öldürülmesi örneğinde, adli işkencenin, 'siyasal bir ayinsel çerçeve içinde anlaşılması'[135] gerektiğini vurgular. Bu örnekte, 'kamuya açık azap çektirme ve infaz, egemen iktidarın (taç giyme, kralın fethedilen bir kente girmesi, isyan eden uyrukların boyun eğmeleri gibi) büyük ayinlerinin dizisi içinde yer almaktadır'[136]. Başka bir deyişle, devlet egemenliğinin kamusal alanda ihlal edildiği düşünülen eylemlerde, 'ihlalcilerin' yine kamusal alanda sert bir şekilde bastırılmasının, yaralanmış olan egemenliği sembolik olarak yeniden kurmak gibi siyasal bir işlevi vardır. Böyle durumlarda uygulanan şiddetin aşırılığı ('orantısızlığı'), ayaklar altına alındığı düşünülen devlet otoritesinin gücünü gözler önüne sermek işleviyle ilgisi bakımından açıklanabilir. Dolayısıyla, egemen şiddet durumlarında, kuralı çiğneyen kişi yalnızca kuralı çiğnediği için değil ancak devlet otoritesini zaafa uğrattığı için de cezalandırılmaktadır. Bu nedenle, uygulanan şiddet, işlenen suçla değil ancak, egemen gücün üstünlüğünün gösterilmesi amacıyla orantılıdır[137].

1. 1. 3. Egemenlik ve Devlet Aklı (Hikmet-i Hükümet)

Çağdaş siyasal analizde, devletin hukuka uygun olmayan, otoriter pratiklerini ve insan haklarını ihlal eden devlet müdahalelerini açıklamakta en sık başvurulan

[134] **A.g.e.**, s.91-92.
[135] **A.g.e.**, 91.
[136] **A.g.e.**, 93.
[137] **A.g.e.**

kavramlardan biri egemenlikse diğeri devlet aklıdır*. Devlet aklı (Hikmet-i Hükümet), egemenlik kavramıyla birlikte, geleneksel devlet teorisinin kilit kavramlarından biridir[138]. Sancar, 'birbirlerini karşılıklı beslediklerini' öne sürdüğü bu iki kavramın, modern devletin oluşum sürecinin başlarında yaygın olan 'gücün kendinde bir amaç ve değer olarak kutsanması eğiliminin simgeleri'[139] olduğunu iddia eder.

Kavramın en erken kullanımlarından birinin, İtalyan düşünür Giovanni Botero'nun, 1589'da yayınlanan *'Della Ragion di Stato'* (Devlet Aklı) adlı eserinde yer aldığı kabul edilmektedir. Botero, kitabında, 'devlet aklı' kavramını, 'egemenliğin kurulması, korunması ve genişletilmesi için uygun araçların bilgisi'[140] biçiminde tanımlar. Botero'ya göre, devlet aklı doktrininin temel tezi, yöneticinin, devlet egemenliğini korumak ve devletin bekasını sağlamak için, doğal ve pozitif hukukun dışına çıkabileceğidir.

16. yy'da doğmuş ve zaman içinde bir doktrine dönüşmüş 'devlet aklı' düşüncesinin merkezinde, 'devletin gücü ve otoritesinin her şeyin üzerinde ve gerekirse aleyhinde korunması gereken temel değer olarak savunulması yer alır'[141]. Başka bir deyişle devlet aklı, 'siyasal eylemin hedefini ve meşruluğunu belirlemede devleti esas alan bir düşüncedir[142].

Devlet aklı doktrinine göre, devlet -içeriği yine kendisi tarafından belirlenen- zorunluluk durumlarında, hukukun çizdiği sınırlar içinde hareket etmeyi bırakabilir. Dolayısıyla, devlet aklı düşüncesinin, devletin hukuku askıya aldığı ya da ihlal ettiği

---

* Fransızcası 'La raison d'État', İngilizcesi 'the reason of state' olan kavram, Osmanlıcaya 'hikmet-i hükümet' terimiyle aktarılmıştır. Ancak terim, günümüz Türkçesine 'devlet aklı' biçiminde çevrilmektedir. Bu çevirinin doğruluğuna dair bazı itirazlar vardır. Fransızca 'raison' ve İngilizce 'reason' sözcüğü hem akıl hem de sebep/gerekçe anlamına gelmektedir. 'Raison d'État' kavramındaki, 'raison', akıldan çok sebep/gerekçe anlamına vurgu yapmaktadır. Osmanlıca çeviride, sebep anlamına gelen 'hikmet' sözcüğünün kullanılması da bunu göstermektedir. 'La raison d'État' terimindeki 'raison'; 'Yürüyüş, kamu düzeni ve milli güvenlik gerekçesiyle yasaklandı' örnek cümlesindeki 'gerekçe' sözcüğünün taşıdığı anlama benzer bir anlamı işaret etmektedir. Bir kararın, hukuka aykırı da olsa, 'devletin yüksek menfaatleri' türünden aşkın bir gerekçeye dayanılarak alındığını belirtmek için kullanılmaktadır. Dolayısıyla, terimi 'devlet aklı' biçiminde çevirmek isabetli değildir. Bkz: Mustafa Erdoğan, 'Hikmet-i Hükümetten Hukuk Devletine Yol Var Mı?', **Doğu Batı**, Sayı 13, Yıl 4, 2000, s. 45.

[138] Mustafa Erdoğan, 'Hikmet-i Hükümet'ten Hukuk Devletine Yol Var Mı?', **Doğu Batı**, Sayı 13, Yıl 4, 2000, s. 45.

[139] Mithat Sancar, **'Devlet Aklı' Kıskacında Hukuk Devleti**, 8. B.s., İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s.17.

[140] Robert Bireley (ed.) **Botero: The Reason of State**, Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 4.

[141] Alev Özkazanç, 'Devletin Örgütlenmesi', içinde Yüksel Taşkın (ed.) **Siyaset: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler**, 3.B.s., İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s.156.

[142] Sancar, **a.g.e.**, s.25.

durumları haklılaştırma, meşrulaştırma işlevi taşıdığı söylenebilir. Buradan çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise, devlet aklının özgöndergesel* oluşudur. 'Devletin ereğinin devletin kendisi olduğunu ve devlet aklının, devletin kendisiyle kurduğu bir ilişki olduğunu'[143] göz önünde tutarsak, devlet aklı düşüncesinin, kendini kendisiyle haklılaştıran** döngüsel bir mantığa dayandığını görürüz. Bu mantık ise, pratikte devlet için neyin tehdit oluşturduğunun ve bu tehdite karşı alınacak önlemin yine devletin kendisi tarafından belirlenmesine yol açmaktadır. Devlet merkezli bir siyasal alan tasavvurunun oluşmasına yol açan bu siyasal mantık, siyasal alanının sınırlarını devletin sınırlarıyla eşitlemeye ve devlet tarafından dışlananın, siyasal alandan da dışlanmasına sebebiyet vermektedir.

Yalnızca buraya kadar yazılanlar dahi, egemen iktidar kavramıyla devlet aklı kavramı arasındaki aile benzerliğini göstermeye yeter. Egemen iktidar ve devlet aklı, hem hukukla sınırlandırılmamış olma, hukuku askıya alabilme bakımından hem de 'kendisini kendi gerekçesi olarak gören döngüselliği'[144] bakımından ortaktır. Ayrıca, 'devlet aklı düşüncesinin, olağanüstü hâl ve sıkıyönetim gibi düzenlemeler aracığıyla modern anayasaların içinde yer bulduğu'[145] belirtilmiştir ki, bu örnekler aynı zamanda egemen istisnayı işaret etmek için de kullanılmaktadır. Özetle, devlet aklının, egemen iktidar pratiğinin veçhelerinden biri olduğu öne sürülebilir. Devlet aklı, egemen iktidar uygulamasına, dayanacağı gerekçelerden birini sunmaktadır. Devlet aklı, egemenliğin, devlet egemenliğine dönüştüğü bir tarihsel bağlamda, devletin, egemen istisna kapsamındaki faaliyetlerini haklılaştıran doktrinin adı olmuştur. Böylece, devlet aklı anlayışına dayalı yönetim pratiklerinin, egemen iktidar pratiklerinin bir alt kümesi olduğu söylenebilir.

1. 1. 4. Ara Değerlendirme

Bu noktaya kadar, egemenlik kavramının temel niteliklerini ve egemen iktidar uygulamasının ayırt edici özelliklerini çeşitli düşünürlerin görüşlerine ve çeşitli kavramlara referansla özetlemeye çalıştım. Egemenlikle ilgili literatürde farklı yorum

---

* 'self-referential'.
[143] Foucault, 2013, s.245.
** 'self-justificatory'.
[144] Judith Butler, **Kırılgan Hayat: Yasın ve şiddetin gücü**, Çev: Başak Ertür, 2.B.s., İstanbul: Metis Yayınları, 2013, s. 103-104.
[145] Özkazanç, 2016, s.156.

çerçeveleri arasında bir uzlaşma olmadığını ve kavrama dair tezlerin bir muğlaklıkla beraber var olduğunu belirtmek gerekir. Ancak, klasik egemenlik kuramında, üzerinde büyük ölçüde uzlaşılan asgari müşterekler vardır. Buna göre egemenliğin klasik özellikleri, 'kurucu ve itiraz edilemez oluşu, kalıcı ve bölünmez oluşu, mütehakkim ve korku uyandıran oluşu ve karar veren ve hukuk-üstü iktidar oluşudur'[146]. Bununla birlikte, Brown'ın da belirttiği gibi, 'çağdaş egemenlik tartışmalarında, Schmittçi düşünsel canlanma baskındır'[147]. Schmitt - Agamben çizgisi olarak adlandırılabilecek bu kuramsal yaklaşım, çağdaş eleştirel siyaset teorisinde, egemen iktidar kavramının işaret ettiği anlam kümesini oluşturmaktadır.

Bu kuramsal yaklaşımın kabullerinden hareketle, çağdaş siyasal analizlerde, 'demokrasinin ifadesi olan hukukun üstünlüğünü askıya alan veya ona kısıtlama getiren devlet fiilleri, egemenlik olarak tanımlanmış'[148]; 'otokratik devlet müdahalesine, bilhassa demokratik ilkeleri ihlal eden veya askıya alan müdahalelere egemen iktidar unvanı'[149] verilmiştir. Yine bu bağlamda, 'yürütme veya devlet güçlerinin genişletilmesi, egemen iktidarın canlandırılması veya genişletilmesi bağlamında ele alınmıştır'[150]. Başka bir deyişle, egemen iktidar, egemenliğin korunması ve genişletilmesi adına, hukuku askıya alan, hukukla sınırlandırılmamış, hukuk-dışı iktidar uygulamalarını işaret etmek için kullanılmaktadır.

Egemen iktidar, kendini en üstün iktidar olarak tanımladığı için, hukukun üstünlüğü kavramıyla; hesap sorulamaz ve sınırlandırılmaz niteliği nedeniyle hukuk devleti kavramıyla ve tek ve bölünmez olması niteliği nedeniyle kuvvetler ayrılığı ilkesiyle çatışma halindedir. Brown'ın da belirttiği gibi, 'demokraside iktidarın dağılmasının üstesinden gelmek zorunda olduğu için, egemenlik özü itibariyle antidemokratiktir'[151]. Egemen iktidar icrası, liberal demokrasinin ve hukuk devletinin kurucu ilkeleriyle çatışma halindedir. Bu nedenle, egemenlik mantığına dayalı yönetimsel pratikler; demokratik ilkelerin, temel hak ve özgürlüklerin ihlaline yol açmaktadır.

---

[146] Wendy Brown, **Yükselen Duvarlar Zayıflayan Egemenlik**, Çev: Emine Ayhan, İstanbul: Metis Yayınları, 2011, s. 61.
[147] **A.g.e.**, s.59.
[148] **A.g.e.**, s.61.
[149] **A.g.e.**
[150] **A.g.e.**
[151] **A.g.e.**, s.63

1. 2. Özgürlük Siyaseti: Liberalizm, Hukuk Devleti ve İnsan Haklarına Dayalı Yönetim

Yukarıda, Türkiye'de devleti/hükümeti protesto niteliğindeki toplantı ve gösteri yürüyüşlerine yönelik kısıtlayıcı, zorlaştırıcı ve kimi zaman yasaklayıcı müdahalelerin ve bu müdahalelerin yol açtığı hak ihlallerinin gerisinde, bu toplantıların insan haklarına dayalı bir yönetim anlayışıyla değil -yasaklayan ya da izin veren- bir egemen iktidar mantığıyla yönetiliyor oluşunun yer aldığını öne sürmüştüm. Bu kısımda insan haklarına dayalı yönetim anlayışının düşünsel kaynaklarını inceleyeceğim.

1. 2. 1. İnsan Haklarına Dayalı Yönetim Düşüncesinin Kökenleri

Literatürde, çağdaş insan hakları düşüncesinin temellendirilmesindeki başat felsefi yaklaşımın 'doğal hukuk ve doğal haklar' geleneği olduğu kabul edilmektedir[152]. Doğal haklar düşüncesinin merkezinde yer alan aksiyom ise, 'insanların vazgeçilmez, devredilmez ve dokunulmaz doğal haklara sahip oldukları'dır[153]. Bir felsefi düşünce geleneği olarak doğal haklar düşüncesinin kökleri, Aristoteles'le Antik Çağ düşüncesine, St.Thomas'la Hıristiyan düşüncesine kadar götürülebilir[154]. Uzun tarihsel serüveni içerisinde, doğal haklar, insana doğa tarafından ya da Tanrı tarafından verilmiş haklar olarak yorumlanmıştır. Günümüzde, 'insanların insan olmaları sebebiyle kazanmış oldukları haklar olarak tanımlanan insan haklarının, 'doğal haklar'ın modern ve seküler bir versiyonu olduğu'[155] kabul edilmektedir.

Çağdaş siyasal düşünceler disiplininde, insan hakları, çoğunlukla liberalizm ile ilişkilendirilerek ele alınmaktadır. Geniş bir kapsamda yer alan insan hakları düşüncesini, tek başına liberalizme indirgemek doğru olmasa da liberalizmle insan hakları arasında güçlü aile benzerlikleri olduğunu öne sürmek yanlış olmayacaktır. Söz konusu güçlü bağın en önemli kanıtı erken modern dönem liberal düşünürlerin aynı zamanda modern anlamıyla insan haklarının kurucu düşünürleri olarak kabul

---

[152] Cennet Uslu, **Doğal Hukuk ve Doğal Haklar: İnsan Haklarının Felsefi Temelleri**, 2. B.s., Ankara: Liberte Yayınları, Temmuz 2011, s. 21.
[153] **A.g.e**., s.15.
[154] **A.g.e**., s. 95-106.
[155] Andrew Heywood, **Siyasi İdeolojiler**, Çev: Levent Köker, 10. B.s., Ankara: BB101 Yayınları, Ağustos 2016, s.85.

edilmesidir. Bu bağlamda, doğal haklar öğretisi hem klasik liberal düşüncenin hem de insan haklarının temellendirilmesinde dayanak rolü oynamıştır.

Klasik liberal düşüncenin kurucularından John Locke'un (1632- 1704), 1689 tarihli *'Yönetim Üzerine İkinci İnceleme'*[156] adlı kitabı, pek çok kaynakta, haklarla sınırlandırılmış yönetim fikrinin başlangıç noktası kabul edilir. Locke'un kitabı, İngiltere'de Anayasal monarşiyi kuran 1688 tarihli 'Şanlı Devrim'den bir yıl sonra, kralın parlamentodan onay almadan yasalar koyup yürürlükten kaldıramayacağını ilan eden ve uyrukların temel haklarını güvence altına alan, 'Haklar Yasası'nın* kabul edildiği yıl olan 1689'da yayınlanmıştır. Locke'un monarşinin mutlakiyetçiliğine karşı geliştirdiği düşünceler, 17. yy. İngiliz Devrimi'nin meşrulaştırılmasında temel rol oynamıştır. Bu nedenle Locke İngiliz Devrimi'nin düşünürü olarak kabul edilmektedir.

Locke, *İki İnceleme* kitabında, bir tür toplum sözleşmesi kuramı geliştirmiştir. Ancak, Hobbes'tan farklı olarak, Locke'ta toplum sözleşmesinin imzalanmasından önceki durum olan doğa durumu, insanların doğa yasasına ve akla uygun olarak yaşadıkları bir eşitlik, özgürlük ve barış durumudur[157]. Bununla birlikte insanlar, başkalarının haklarına saldırmak gibi çeşitli suçlar işleyerek doğa yasasını ihlal eden kişilere karşı korunmak ve bu kişilerin adil biçimde yargılanıp cezalandırılmasını sağlamak için bir sözleşmeyle devleti kurmuşlardır[158]. Dolayısıyla, insanlar, toplum sözleşmesiyle devlete tüm haklarını ve yetkilerini değil, Locke'un mülkiyet olarak tanımladığı, 'yaşamı, hürriyeti ve serveti başkalarının vereceği zararlara ve saldırılara karşı koruma iktidarını' devretmişlerdir[159]. Locke'a göre, devlet toplumdan türemiştir. Devletin sahip olduğu iktidar bu birliğe üye olan insanların devrettiği iktidarın toplamından ibarettir. 'Doğa durumunda hiçbir insan bir başkasının yaşamını ve mülkiyetini alacak, mutlak ve keyfi bir iktidara sahip değildir ve hiç kimse sahip olmadığı bir iktidarı bir başkasına devredemez'[160]. Böylece insanların, devlete mutlak ve keyfi bir iktidar devretmelerinin mümkün olmadığı belirtilir. Başka bir deyişle, sözleşmeyle devlete bırakılan iktidar koşullu ve sınırlı bir iktidardır. Locke'un ifadesiyle, 'toplum tarafından oluşturulmuş yasamanın, ortak yararın ötesine geçmesi

---

[156] John Locke, **Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, Çev: Fahri Bakırcı, 5.B.s., Ankara: Serbest Kitaplar, Mayıs 2019.

[*] *'Bill of Rights'*.

[157] Locke, **a.g.e.**, s. 15-16.

[158] **A.g.e.**, s.94- 95.

[159] **A.g.e.**, s.93.

[160] **A.g.e.**, s.143.

kesinlikle düşünülemez ve devlet iktidarına sahip olanların, halkın kamusal iyiliğinden, barış ve güvenliğinden başka bir amaca yönelmemesi gerekir'[161]. Böylece, Locke, monarşilerin mutlak egemenlik iddiasına karşı güçlü bir eleştiri geliştirmiştir. Yönetimler, sınırsız ve keyfi iktidar kullanamazlar. Yönetimler, sahip oldukları yetkileri, bu yetkilerin onlara veriliş amacına uygun olarak ve toplumun kamusal yararıyla sınırlı biçimde kullanabilirler[162]. Locke, aynı zamanda, yönetimlerin, 'kurumsallaşmış ve yayınlanmış yasalarla yönetmesi gerektiğini ve bu sayede yöneticilerin kendi görev sınırları içinde tutulacağını'[163] savunarak, hukukun üstünlüğü ya da hukukla sınırlandırılmış iktidar düşüncesinin en erken formüllerinden birini geliştirmiştir. Locke, 'yasamanın amacı özgürlüğü kaldırmak ya da sınırlamak değil tam tersine korumak ve genişletmektir'[164] diyerek, insan hakları düşüncesinin temel ilkelerinden olan, özgürlüklerin esas, sınırlamaların istisna olması gerektiği fikrini savunmuştur.

Locke'un eserinde, klasik liberalizmin temel değerleri arasında sayılan, 'anayasalcılık, sınırlı yönetim, hukukun üstünlüğü, dokunulmaz ve vazgeçilmez doğal haklar, negatif özgürlük, kamu yararı, direnme hakkı' gibi prensiplerin hemen hepsinin yer aldığı görülebilir. Locke'un görüşleri kendisinden sonra gelen liberal düşünürleri derinden etkilemiştir. 18.yy'da burjuva devrimleri olarak da anılan, mutlak monarşiye karşı; anayasalcılığı, hukuk devletini, halk/ulus egemenliğini, birey hak ve özgürlüklerini savunan devrimlerin düşünürleri Locke'un fikirlerinden etkilenmişlerdir.

1776'da Thomas Jefferson tarafından yazılan ve Amerikan Devrimi'ni ilan eden *Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi*, 'doğa yasalarının ve Tanrı'nın yasalarının insanlara bahşettiği güçlere'[165] atıfla başlar. Bildirgede, 'tüm insanların eşit yaratıldığı, yaratan tarafından insanlara yaşama hakkı, özgürlük ve mutluluğa erişme hakkı gibi bazı devredilemez haklar bahşedildiği ve insanlar arasında kurulan yönetimlerin bu hakları koruma altına almak için kurulduğu'[166] ilan edilmiştir. Böylece, yönetimlerin

[161] **A.g.e.**, s.135.
[162] **A.g.e.**, s.143.
[163] **A.g.e.**, s.147.
[164] **A.g.e.**, s.66.
[165] Thomas Jefferson, **Bağımsızlık Bildirgesi**, Çev. Gülden Kurt, İstanbul: Doruk Yayımcılık, Mayıs 2012, s.62.
[166] **A.g.e.**

meşruluğunu, kuruluş amaçları olan temel hakları koruma işlevleri üzerinden değerlendiren bir anlayış geliştirilmiştir.

1789 Fransız Devrimi ile aynı tarihte doğan, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin, 1. maddesi: 'İnsanlar, haklar bakımından özgür ve eşit doğar ve yaşarlar' ilkesini, 2. maddesi ise, 'her bir politik birleşmenin amacı doğal ve dokunulamaz insan haklarını korumaktır. Bunlar, özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, güvenlik hakkı ve baskıya karşı direnme hakkıdır'[167] ilkesini kayıt altına alır. İki bildirgede de ilk ifadesini John Locke'un eserinde bulan, hukukla ve doğal haklarla (insan hakları) sınırlandırılmış devlet anlamında anayasalcılık savunusu ve mutlakiyetçilik, sınırsız ve keyfi otorite karşıtlığı olarak siyasi liberalizm savunusunun izleri açıkça görülmektedir. Andrew Clapham'a göre, 'bildirgeler, liberal bir toplum görüşünden ve doğal yasaya, insan usuna ve evrensel düzene duyulan inançtan esinlenmiştir'[168]. 'İnsan haklarını rehber prensipler konumuna yükseltme çabasındaki bildirgeler, modern insan hakları kavramının gelişim tarihinde öncül adımlar olarak yorumlanmaktadır'[169]. Bildirgelerin en önemli katkılarından biri, insan haklarına gösterilen saygıyı, yönetimlerin meşruluklarının değerlendirilmesinde bir ölçüt olarak öne çıkarmış olmalarıdır.

1. 2. 2. İnsan Haklarına Dayalı Yönetim Düşüncesinin Unsurları

1. 2. 2. 1. Devlet Müdahalesinin Sınırlandırılması ve Bireysel Özerklik

Hem Amerikan hem de Fransız devrimine katılmış, çağının sembolik düşünürlerinden Thomas Paine (1737-1809), 1791'de yayınlanan *İnsan Hakları* kitabında, 'doğal hakları; insana varlığının hakkı olarak ait olan, zaman aşımına uğramaz ve başkasına devrolunamaz haklar'[170] biçiminde tanımlamıştır. Paine'ye göre, 'insan haklarına ve halkın otoritesine dayanan bir anayasa kurmak milli meclislerin

---

[167] İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, (Çevrimiçi), 'https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nsan_ve_Yurtta%C5%9F_Haklar%C4%B1_Bildirisi', (Erişim Tarihi:19.02.2020).

[168] Andrew Clapham, **İnsan Hakları**, Çev: Hakan Gür, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, Ocak 2010, s.23.

[169] **A.g.e.**

[170] Thomas Paine, **İnsan Hakları**, Çev: Mehmet Osman Dostel, 2. B.s., İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, s. 74.

görevidir'[171] ve 'hükümetler anayasa hükümleri ile bağlıdır'[172]. Michael Freeman'a göre, 'Paine'nin doğal haklar anlayışı görülmemiş bir biçimde bireyci ve evrenselcidir ve bütünüyle insan haklarının seküler anlayışını destekleyebilecek bir şekilde akla dayandırılmıştır'[173]. Buna ek olarak Freeman, Paine'nin insan hakları teorisinde devletin, 'bireylerin doğal haklarının korunmasında bir araç konumuna koyulduğunu'[174] öne sürer. Paine, kitabında, bu önermeyi doğrular biçimde, 'hükümet bir milli ortaklıktan fazla bir şey değildir; bu ortaklığın hedefi de gerek fertçe gerek toplu olarak, herkesin iyiliğidir'[175] diyerek, hükümeti ortak iyi karşısında araçsallaştırmıştır. Bu vurgu, modern insan hakları düşüncesinin, doğduğu erken dönemde, 'bireycilik, özgürlük ve akıl' gibi klasik liberal değerlerle olan ilişkisini gözler önüne sermektedir. Ancak burada ele alındığı haliyle birey kavramı, bencil ve çıkarcı bir bireycilikten ziyade, kişilerin devlet ve toplumdan belirli ölçüde bağımsız olmaları ve kendi kişisel tercih ve anlayışlarına göre yaşayabilmeleri anlamında bireysel özerklik fikrine işaret etmektedir. Bu haliyle bireysel özerklik kavramı, özgürlük ve akıl kavramıyla birlikte düşünülmelidir. Liberal düşüncede, birey, sahip olduğu akılla kendisi için doğru olanı belirleyip, bu doğruya özgür iradesi ve tercihi ile yönelebilecek kapasiteye sahip bir özne olarak düşünülür. Dolayısıyla, bireysel özerkliğin güvencesi, bireyin devlet müdahalelerine karşı korunmasıyla mümkün olacaktır. Bu bağlamda, 'insan hakları, birey ile devlet arasındaki ilişkinin temel biçimini, insan haklarıyla korunan alanlarda bireyin devlete prima facie önceliğine dayandırır'[176]. Donnelly, insan hakları bağlamında bireysel özerklik düşüncesinin, 'bütün bireylerin yalnızca eşit olduklarını değil aynı zamanda özerk olduklarını - devletin veya yöneticilerin çıkarlarından farklı çıkar ve amaçlara ve bunları gerçekleştirme hakkına sahip olduklarını ifade ettiğini'[177] belirtir. Başka bir deyişle, insan hakları kapsamında bireysel özerkliğin tanınması, bireylerin, devletin ve toplumun, resmen tanımlanmış olsun ya da olmasın, çıkar ve amaçlarından farklı çıkar ve amaçlarının olabileceğinin kabul edilmesidir. İnsan hakları, bireyin hem devletten gelebilecek baskılara hem de toplumsal çoğunluk tarafından uygulanabilecek

---

[171] **A.g.e.**, s.122.
[172] **A.g.e.**, s.78.
[173] Michael Freeman, **İnsan Hakları: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım**, Çev: A. Erkan Koca, Asena Topçubaşı, Ankara: Birleşik Yayınevi, Ekim 2008, s. 31.
[174] **A.g.e.**, s.30-31.
[175] Paine, **a.g.e.**, s.225.
[176] Jack Donnelly, **Teoride ve Uygulamada İnsan Hakları**, Çev: Mustafa Erdoğan, Levent Korkut, Ankara: Yetkin Yayınları, 1995, s.79.
[177] **A.g.e.**

dayatmalara karşı korunmasını hedefler. Bu bağlamda, liberal özgürlük kavramının en önde gelen düşünürlerinden olan John Stuart Mill, 'toplumun, bireye müdahalelerinin sınırlandırılması ve bireyin, toplumdaki hâkim görüşün yaratacağı diktaya karşı korunması' düşüncesini, 'çoğunluğun despotizmi'[178] kavramından yola çıkarak temellendirmiştir. Bu noktada Mill, sıkça alıntılanan ünlü sözünü; 'medeni bir toplumun herhangi bir üyesine yapılabilecek müdahalelerin tek geçerli gerekçesi başkalarına zarar vermesini önlemektir'[179], ortaya atmıştır.

1. 2. 2. 2. İnsan Hakları ve Hukuk Devleti

İnsan hakları kavramının sıklıkla birlikte ele alındığı bir diğer kavram, hukuk devleti ya da hukukun üstünlüğüdür. 'Devlet iktidarının hukukla bağlanması ve sınırlanması ile bireysel özgürlüğün korunması, hukuk devleti fikrinin özünü oluşturur'[180]. Birey hak ve özgürlüklerinin ancak hukukla sınırlandırılmış bir devlet iktidarında korunabileceği ve gerçekleştirilebileceği kabul edildiği için, hukuk devleti ve insan hakları çoğunlukla birbirini tamamlayan kavramlar olarak ele alınırlar. Sancar'ın da belirttiği gibi, 'hukuk devletinin 'içsel mantığı, egemenliğin sınırlandırılması, rasyonelleştirilmesi ve öngörülebilir kılınması esasına dayanır'[181]. Bu nedenle, tanım gereği hukuk devleti; üstün, mutlak ve sınırlandırılamaz iktidar anlamına gelen egemen iktidar kavrayışıyla taban tabana zıttır. Başka bir deyişle, hukuk devleti doğrudan egemen iktidar mantığına karşı çıkarak ve bu karşıtlık üzerinden tanımlanarak ortaya koyulmuştur. Hukuk devleti savunucuları, egemen iktidar anlayışını, keyfi, şahsi, öngörülmez ve hesap vermez olmakla eleştirmiştir. 'Devlet kudretinin hukuka tabi kılınıp keyfilikten arındırılması ve başta yargı olmak üzere çeşitli mekanizmalarla denetim altına alınması'[182] hukuk devleti düşüncesinin asli bileşenleridir. Bu amaçla, hukuk devleti, devletin her türlü eylem ve işleminin hukuka uygun olmasını zorunlu tutar. Hukuk devletinde, devleti yönetenlerin, kaynağını hukuktan almayan hiçbir yetki kullanamayacağı varsayılır. Bununla birlikte, hukuk devleti kavramı, yasa devleti kavramıyla karıştırılmamalıdır. Yasa devletinde,

---

[178] John Stuart Mill, **Özgürlük Üzerine**, Çev: Berkay Tartıcı, 3.B.s., İstanbul: Kutu Yayınları, Eylül 2019, s.16-17.
[179] **A.g.e.,** s.22.
[180] Mithat Sancar, **"Devlet Aklı" Kıskacında Hukuk Devleti**, 8.B.s., İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s.53.
[181] **A.g.e.**
[182] **A.g.e.**

devletin koyduğu çeşitli yasalar var olabilir. Ancak yürürlükte yasaların olması bir devleti tek başına hukuk devleti yapmaz. Hukuk devleti tanımı için, devletin kendi koyduğu yasalarla bağlı olması, -yasaların üzerinde yer almaması- ve yasaların, anayasaya, hukukun genel, evrensel ilkelerine ve uluslararası hukuka uygun olması gereklidir. Özet olarak söylenirse, hukuk devletinin tanımında yer alan ilk öğe yasallık, diğeri ise insan haklarına uygunluktur[183].

1. 2. 2. 3. Çoğulculuk ve Hoşgörü

Klasik liberal düşüncenin temel kavramlarından olan çoğulculuk ve hoşgörü, insan hakları kuramı literatüründe sıklıkla ve çoğunlukla birlikte yer almaktadır. Çoğulculuk kavramı, ahlaki, kültürel ve siyasi farklılıkların, toplumda bir arada barış içinde var olmasını olumlayan bir sosyal etiğe işaret eder[184]. Kavramın temelinde, insanların birbirinden farklı, kimlik, kültür ya da yaşam tarzlarına sahip olduğu/olabileceği ve bu nedenle farklılıklara gösterilecek saygının eşitliğin ve toplum yaşamında huzurun tesisi için vazgeçilmez olduğu düşüncesi yatar. Aynı zamanda, çoğulculuk ilkesi, yönetimlerin, yönetilenlerin taşıdığı farklılıklara saygı duymasını ve ayrımcılıktan kaçınmasını, temel bir etik prensip olarak savunur. Heywood, çoğulculuk kavramını, 'çeşitliliğe veya tercihe duyulan inanç ya da siyasi iktidarın yaygın ve eşit bir biçimde parçalanması gerektiğini savunan teori'[185] olarak tanımlar. Bu tanım, siyasi iktidarın farklı toplumsal kesimler arasında adil dağıtımını, başka bir deyişle siyasal temsilde adaleti de çoğulculuk düşüncesinin bir parçası olarak ele almaktadır. Bir toplumda, çoğunluğun savunduğu görüşlerin hâkim olmasını ve azınlık olarak görülen toplumsal kesimlerin siyasal alanda -adil biçimde- temsil edilmemesini işaret etmek için kullanılan çoğunlukçuluk düşüncesine karşıt olarak, çoğulculuk kavramı; azınlık haklarının da korunması gerektiğini savunur. Bu nedenle çoğulculuk düşüncesinin savunucuları, çoğunluğun iktidarı biçimde yorumlanan bir demokrasi kavrayışına mesafeli olduklarını vurgulamak için, 'çoğulcu demokrasi' kavramını öne sürerler.

Çoğulculuk kavramıyla yakından ilişkili bir diğer kavram olan hoşgörü, 'bir kimsenin katılmadığı görüş veya davranışları kabullenmeye razı olma durumu'[186]

---

[183] **A.g.e.**, s.54.
[184] Andrew Heywood, **Siyasi İdeolojiler**, Çev: Levent Köker, 10.B.s., Ankara: BB101 Yayınları, Ağustos 2016, s.57.
[185] **A.g.e.**
[186] **A.g.e.**

biçiminde tanımlanmaktadır. Bir sosyal etik kavramı olarak hoşgörü, toplum yaşamında, bireylerin ahlaken yanlış buldukları davranışlara, farklılıklara saygı mantığından hareketle tahammül göstermeleri gerektiği düşüncesine işaret eder. Erken dönem liberal düşünürlerin eserlerinde hoşgörü kavramı, farklı dini inanışlara ya da dini azınlıklara yönelik siyasi tutumlarla ilgili tartışmalarda ortaya atılmıştır. Bu dönemde, siyasi iktidarın farklı dinlere inanan insanlara eşit davranması gerektiği düşüncesi hoşgörü kavramı aracılığıyla savunulmuştur. Bu bağlamda, hoşgörü ilkesi, devletin dinler karşısında tarafsız olması ya da belirli bir dini inancı topluma dayatmaması anlamında laiklik düşüncesiyle yakından ilişkilidir. Hoşgörü kavramını incelediği eserinde Locke, 'ruhlarla ilgilenmek siyasi yöneticiye ait bir iş değildir, her insanın ruh iyiliği kendisine aittir ve kendisine bırakılmalıdır'[187] der. Böylece, Locke, devletin, bireylerin farklılaşan dini inanışlarına ya da ibadetlerine müdahale etmemesi gerektiğini, hoşgörü ilkesinin bir gereği olarak savunur. Hoşgörü ilkesinin, modern siyasal anlamı ise, yönetimlerin, toplumun çoğunluğuna aykırı gelen ya da çoğunluk tarafından rahatsız edici olduğu düşünülen görüş ve davranışların var olma hakkını koruması gerektiğini ifade eder. En temel örneklerini, ifade özgürlüğü tartışmalarında gördüğümüz hoşgörü ilkesine göre, yalnızca toplum tarafından benimsenen görüşler değil toplumun yadsıdığı görüşler de ifade özgürlüğü hakkından yararlanmalıdır. Bu boyutuyla, çoğulculuk ve hoşgörü tartışması, toplumsal ve siyasal muhalefetin var olma hakkıyla yakından ilgilidir. Devletler ve hükümetler, kendilerine muhalif olan hareketlerin var olma ve görünür olma hakkına saygı duymak zorundadır. İfade özgürlüğü hakkı, toplanma ve örgütlenme hakkı gibi temel insan hakları, muhalif kişi ve grupları, devlet karşısında korumak ve güvence altına almak amacı taşır. Çoğulcu demokrasiyi benimsemeyen ve insan haklarına saygı duymayan yönetimler, kendilerine yönelik siyasal muhalefeti, bastırma, susturma ve kriminalize etme eğilimindedir. Otoriter rejimlerde, siyasal muhalefet, siyasal alanın meşru bir aktörü olarak değil, bir tehdit ve tehlike unsuru olarak yorumlanır. Bu nedenle, söz konusu rejimlerde, ifade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü gibi haklarını kullanmak isteyen siyasal muhalefetin, devletin güvenlik mekanizması aracılığıyla bastırılması yaygın bir uygulamadır. İnsan hakları perspektifinden, siyasal muhalefete ve devletin resmi doğrularıyla örtüşmeyen, makbul yurttaş kategorisinde yer almayan kişi ve gruplara yönelik devlet şiddeti türünden hak ihlalleri, aynı zamanda çoğulculuk etiğinin

[187] John Locke, **Hoşgörü Üstüne Bir Mektup**, Çev: Melih Yürüşen, 8. B.s., Ankara: Liberte Yayınları, Ağustos 2017, s.50

yokluğu olarak yorumlanır. İnsan hakları hukuku yazınında, 'hak ihlaline uğrayanlar cezalandırılırken, ihlalcilerin cezasız kalması, ya da muhalif görüşlü kişilere yönelik orantısız yaptırımlar gibi olgular, 'çoğulculuk eksikliği'[188] sorunu olarak yorumlanmıştır

1. 2. 3. 1945 Sonrası Yeniden Canlanan İnsan Hakları

Aydınlanma çağı düşünürlerinin klasik metinlerinde felsefi temelleri oluşturulan modern insan hakları kavrayışının, uluslararası (ulusötesi) insan hakları hukuku biçiminde kurumsallaşması İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır. Michael Freeman, Fransız Devrimi'nden İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemi, 'insan haklarının karanlık çağı'[189] olarak tanımlar ve 1945 sonrasının 'insan haklarının ikinci devri'[190] olduğunu öne sürer. İnsan hakları savunusunun yükselişine dair literatürde sıklıkla vurgulanan önerme, İkinci Dünya savaşında uygulanan, soykırım, katliam, işkence gibi mezalimin bıraktığı izlerin, savaş sonrasında insan haklarını koruyucu mekanizmalar geliştirme çabasını güçlendirdiği yönündedir.

Bu bağlamda, ilk akla gelen örnek, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948'de ilan ettiği, *İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*'dir. Ardından 21 Aralık 1965'te, Birleşmiş Milletler'e üye devletler tarafından, '*Irkçılığa Dayalı Her Türlü Ayırımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi'*, 16 Aralık 1966'da '*Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme*' ile *'Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi*' imzalanmıştır. 1949'da Londra Antlaşmasıyla kurulan Avrupa Konseyi üyesi devletler ise, 4 Kasım 1950'de, *İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi*'ni (*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*) imzalamıştır. 1948'den sonra Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve diğer uluslararası örgütler tarafından hazırlanarak imzaya sunulan çok sayıda uluslararası sözleşme, günümüzde uluslararası insan hakları hukuku olarak adlandırılan yapının gövdesini oluşturmuştur. Sözleşmeleri imzalayan devletler, sözleşmelerde kayıt altına alınan insan hakları ilkelerine uyacaklarını taahhüt etmiş sayılırlar.

---

[188] Osman Doğru, Tolga Şirin, "Human rights paradox of Turkey: punishment for victims and impunity for suppressors", **Research and Policy on Turkey**, Vol. 2, No: 2, 2017, s. 231.
[189] Michael Freeman, **İnsan Hakları: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım**, Çev: A. Erkan Koca, Asena Topçubaşı, Ankara: Birleşik Yayınevi, Ekim 2008, s. 37.
[190] **A.g.e.**

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, başlangıç kısmında, insan hakları ve temel özgürlüklerin korunmasının, bir yandan gerçekten demokratik bir siyasal rejime, diğer yandan insan hakları konusunda ortak bir anlayış ve ortaklaşa saygı esasına bağlılık sayesinde mümkün olabileceğini'[191] belirtir. Aynı bağlamda sözleşme, imzacı devletleri, 'insan hakları evrensel bildirgesini tanıyan' ve 'siyasal gelenekler, idealler, özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü konularında ortak bir mirası paylaşan Avrupa devletlerinin hükümetleri'[192] olarak tanımlar. Buradan yola çıkarak hem sözleşmenin hem de imzacı devletlerin sözleşmeyle uyumluluğunu denetleyen AİHM kararlarının, dolaylı olarak, insan haklarına saygılı demokratik bir siyasal rejim tasavvuru ürettiği öne sürülebilir. O halde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hukukunun resmettiği biçimiyle demokratik siyasal rejimin esasları nedir? İlk olarak, söz konusu demokratik rejimin temel ilkesi hukukun üstünlüğüne bağlılıktır. Sözleşme hukukuna göre, demokratik bir rejimde hukukun üstünlüğü, insan hakları açısından olmazsa olmaz niteliktedir.

Bunun dışında AİHM kararlarında, sözleşmenin, demokratik bir toplumun ideal ve değerlerini sürdürmek ve geliştirmek amacıyla tasarlandığı'[193] belirtilmiştir. Mahkeme, kararlarında, 'çoğulculuk, hoşgörü, açık fikirlilik, eşitlik, özgürlük ve kendini gerçekleştirmenin teşvik edilmesini, işleyen tüm demokrasilerin en önemli özellikleri olduğunu'[194] vurgular. Bu bağlamda mahkeme, demokratik bir toplumun niteliği olarak çoğulculuk kavramını, 'kültürel koşulların ve kültürel kimliklerin, dini inanışların, sanatsal, edebi ve sosyo-ekonomik fikir ve kavramların, çeşitliliğine ve dinamikliğine yönelik hakiki bir tanıma ve saygı'[195] olarak tanımlar.

Buna ek olarak, AİHS'nin temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin getirdiği koşullar, sözleşmenin içerdiği demokrasi nosyonuna dair fikirler sunmaktadır. Sözleşmeye göre, insan haklarının sınırlandırılması, sınırlandırma ancak 'yasayla öngörülmüş olma', 'meşru bir amaç gözetme' ve 'demokratik bir toplumda gerekli olma'[196] koşullarını sağlarsa sözleşmeye uygun kabul edilebilir. Yasayla

---

[191] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, (Çevrimiçi), 'https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf', (Erişim Tarihi: 24.02.2020).
[192] **A.g.e.**
[193] Joseph Zand, 'The Concept of Democracy and the European Convention on Human Rights', **University of Baltimore Journal of International Law**, Vol. 5, No: 2, 2017, s. 198.
[194] **A.g.e.,** s.200.
[195] **A.g.e.**
[196] AİHM Kararı, Handyside v. United Kingdom, no. 5493/72, 7 Aralık 1976, (Çevrimiçi) 'https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20HANDYSIDE%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHA

öngörülmüş olma koşulu, temel hak ve özgürlüklerin ancak mevcut bir yasa tarafından önceden belirlenmiş biçim ve kapsamla sınırlandırılabileceğini; meşru bir amaç gözetme koşulu ise, sınırlandırmanın, ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi gibi meşru bir amaca hizmet edecek biçimde yapılabileceğini hükme bağlar. Demokratik bir toplumda gereklilik ilkesi ise iki temel unsuru içerir. Temel hakları sınırlandıracak yönetim müdahalesinin, ilk olarak, 'zorlayıcı bir sosyal ihtiyaca' karşılık gelmesi, ikinci olarak ise, 'müdahalenin meşru amacını gerçekleştirmek için seçilen araç ile bu meşru amaç arasında bir orantılılık olması'[197] gerekir. Bu yorumdan yola çıkarak, AİHM kararlarında yer aldığı haliyle demokratik toplumun, devletin insan haklarına yönelik sınırlandırıcı müdahalesinin, ancak sınırlandırmanın kullandığı araçların, sınırlandırmanın meşru amacıyla orantılı olduğu bir toplum biçiminde kavrandığı öne sürülebilir. Başka bir deyişle, bu bakış açısına göre, demokratik bir toplum, kamu otoritesinin eylemlerinde, yasallık, meşruluk ve orantılılığı birlikte gözettiği bir toplumdur.

Özet olarak, günümüzde uluslararası insan hakları hukukun temel dayanaklarından biri olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hukukuna göre, insan haklarına dayalı yönetim; hukukun üstünlüğüne ve insan haklarının korunması, geliştirilmesi ve gerçekleştirilmesi ilkelerine bağlı, çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilik gibi değerleri benimseyen, eylem ve işlemlerinde yasallık, meşruluk ve orantılılık ilkelerini gözeten bir yönetimdir.

1.3. Genel Değerlendirme

Bu bölümde, birbiriyle karşıtlık içinde bir arada var olan ve farklı söylem ve pratik rejimleri aracılığıyla işleyen iki siyasal geleneği ana hatlarıyla göstermeye çalıştım. Bunlar 'egemenlik siyaseti' ve 'özgürlük siyaseti' olarak tanımlayabileceğimiz iki köklü siyasal mantıktır[198]. Egemenlik siyaseti, egemen güç

MBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57499%22]}', (Erişim Tarihi: 24.02.2020)

[197] AİHM Kararı, United Communist Party of Turkey and others v. Turkey, No. 19392/92, 30 Ocak 1998, (Çevrimiçi) 'https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22united%20communist%20party%20of%20turkey%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-58128%22]}', (Erişim Tarihi: 24.02.2020).

[198] Ahmet Murat Aytaç, 'Vesayetçilik ve çoğunlukçuluk kıskacındaki insan hakları', **Gazete Duvar**, 28 Nisan 2018, (Çevrimiçi) 'https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/04/28/vesayetcilik-ve-cogunlukculuk-kiskacindaki-insan-haklari', (Erişim Tarihi: 24.02.2020).

olarak devlet otoritesinin hâkim kılınmasına odaklamışken, özgürlük siyaseti, insan hak ve özgürlüklerinin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi için egemenliğin sınırlandırılmasına odaklanmıştır[199]. Temel hak ve özgürlükler rejimini düzenleyen hukuki metinlere bakıldığında, egemenlik ve insan haklarının birbirini sınırlandırma çabası içinde olduğu görülür. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası örneğinde, Cumhuriyet'in niteliklerini açıklayan 2. Madde, ilk olarak devletin insan haklarına saygılı bir hukuk devleti olduğunu belirterek, devlet egemenliğinin, insan hakları ve hukukla sınırlandırıldığını kabul eder (sınırlandırma), ikinci olarak, Anayasa'nın 13. Maddesi* 'temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılabileceğini', 15. Maddesi** temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulabileceğini' kabul eder (sınırlandırmanın sınırlandırılması), üçüncü olarak, aynı 13. Madde 'temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının şartlarını düzenleyerek, sınırlandırmanın belli şartlara uymak zorunda olduğunu kabul eder (sınırlandırmanın sınırlandırılmasının sınırlandırılması). Tümü birlikte düşünüldüğünde, Anayasa metninde, devlet egemenliğiyle temel hak ve hürriyetler arasında bir sınırlandırma yarışı varmış gibi görünmektedir. Bu durum egemenlik ve insan haklarının karşıtlık içinde bir arada var olduğunun göstergelerinden biridir. Egemenlik siyaseti, 'egemenlik aygıtını güçlendirmeye ve sınırsızlaştırmaya' çalışırken, özgürlük siyaseti egemenliğin sınırlandırılması için çalıştığından iki siyasal mantık karşıtlık ilişkisi içinde yer alırlar[200].

Ancak, burada egemenlik ve özgürlük siyasetini, kurumları, rejimleri ya da sistemleri niteleyen tümel kategoriler olarak değil, tek tek her siyasi pratiğin/ söylemin kendisine nispetle düşünülebileceği siyasal rasyonaliteler/ mantıklar olarak ele aldığımı belirtmem gerekir. Bu nedenle egemenlik ve özgürlük siyasetini birbirini dışlayan tümel kategoriler olarak değil, karşıtlık içinde bir arada bulunabilen ve her tekil örnekte yeniden incelenmesi gereken fenomenler olarak düşünüyorum. Başka bir deyişle, bu çalışmada siyasal mantıklar, 'siyasal rejimin' bütününü değil, rejim içinde

---

[199] **A.g.e.**

* Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 13: 'Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz'.

** Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 15: 'Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir'.

[200] Ahmet Murat Aytaç, 'Özgürlükçü bir laiklik için', **Gazete Duvar**, 19 Mayıs 2018 (Çevrimiçi) 'https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/05/19/ozgurlukcu-bir-laiklik-icin', (Erişim Tarihi: 24.02.2020).

farklı bağlamlarda bir arada bulunan, tekil, parçalı, dağınık, heterojen ve hatta çelişkili siyasal pratikleri ve bunları yönlendiren siyasal rasyonaliteleri analiz etmeye yarayan kavramsal araçlar olarak kullanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM: HUKUKİ ÇERÇEVE

2. 1. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine İlişkin Mevzuatın Tarihsel Gelişimi

1 Mayıs kutlamaları için yapılan miting, yürüyüş, basın açıklaması, anma, tören gibi etkinlikler Türkiye hukukunda toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı başlığı altında düzenlenmiştir. Söz konusu mevzuat genel olarak insan hakları hukukunun bir alt dalı olan toplanma özgürlüğü hukuku kapsamında değerlendirilmektedir. Uluslararası bağlamda, 'barışçıl toplanma özgürlüğü hakkı'* terimiyle ifade edilen bu alt alan, genel olarak toplanma özgürlüğünü koruyan ve düzenleyen hukuki prensipleri içermektedir.

Türkiye hukukunda toplanma özgürlüğünü düzenleyen hukuki çerçevenin tarihsel gelişimini incelemek, Türkiye'de 1 Mayısların düzenlenmesi ve yönetilmesini anlamak için kritik önemdedir.

İlk Osmanlı Anayasası olan 1876 Anayasası'nda (Kanun-i Esasi) çeşitli kişi hak ve özgürlükleri yer almasına rağmen, toplanma hakkı da dahil olmak üzere herhangi bir kolektif hakka yer verilmemiştir[201]. Ancak 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ardından 1909'da köklü anayasa değişiklikleri yapılmış ve 1876 Anayasasında yer almayan iki kolektif hak, toplanma ve dernek kurma hakkı, Anayasaya dahil edilmiştir[202]. 1909 tarihli Anayasa değişikliği ile eklenen 120. maddeye göre, 'Kanun-u Mahsusa tebaiyet şartile Osmanlılar hakkı içtimaa maliktir'[203].

---

* 'the right to freedom of peaceful assembly'.

[201] Yusuf Çözeli, **Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Türkiye Örneği**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016, s.98.

[202] Ali İşgören, **Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri**, 3. B.s., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016, s.41.

[203] **A.g.e.**

Böylece, günümüz Türkçesiyle, 'Osmanlı vatandaşları, özel kanuna uygun olmak şartıyla toplanma hakkına sahiptir'[204] hükmü, Anayasada yer almıştır. 120. maddede geçen özel kanun, 1909 tarihli 'İçtimaat-ı Umumiye Kanunu' (Genel Toplantılar Kanunu)'dur[205]. Fransız Genel Toplanmalar Kanunu esas alınarak hazırlanan bu kanunun, toplanmaları izin alma şartına bağlamadığı ve bildirim usulünü kabul ettiği için liberal/ özgürlükçü bir yaklaşıma sahip olduğu belirtilmektedir[206]. İçtimaat-ı Umumiye Kanunu, kanunsuz toplanmalarla ilgili herhangi bir hükme yer vermediği için, 1912'de çıkarılan 'Tecemmuat Hakkında Kanunu Muvakkat' ile 'belirtilen şartlara uymayan toplantıların dağıtılma prosedürlerini ve verilecek cezaları düzenleyen'[207] yeni hükümler getirilmiş ve yine aynı yıl İçtimaat-ı Umumiye kanununda yapılan tek maddelik bir değişiklik ile, 'hükümete, emniyet ve asayiş bakımlarından sakıncalı bulunan toplantıları yasaklama yetkisi'[208] tanınmıştır. Dönem içinde giderek otoriterleşen İttihat ve Terakki yönetimi, 1912'de getirilen ek düzenlemelerle 'silahsız da olsa halkın huzurunu bozan toplantıları yasak kapsamına almış ve toplantılara yasaklamak konusunda hükümete keyfi denilebilecek ölçüde geniş takdir yetkisi vermiştir'[209]. 1912 Ek düzenlemeleri ile 1909 değişikliklerinin (İçtimaat-ı Umumiye Kanunu) kurduğu 'liberal' toplanma özgürlüğü rejimi ortadan kaldırılmış, 'izin sistemi ve yasaklama rejimine'[210] geçilmiştir. 1908 sonrasında yönetimin toplantı ve gösteri yürüyüşlerine yönelik tutumu, 1 Mayıs kutlamaları örneği üzerinden anlaşılabilir. Osmanlı'da kamusal alanda kitlesel toplantı biçimindeki ilk 1 Mayıs kutlaması 1909'da Üsküp ve Selanik'te yapılmış, ardından 1910'da Selanik'te ve 1911'de Selanik ve İstanbul'da 1 Mayıs kutlamaları düzenlenmiştir[211]. Ancak 1912 tarihli yasa değişikliklerinin de gösterdiği gibi İttihat ve Terakki yönetiminin toplantı ve gösterilere yönelik baskıcı/ yasaklayıcı tutumu sonucunda, 1912'de ne İstanbul'da ne Selanik'te 1 Mayıs kutlanamamıştır[212]. Alkan'a göre, 'İTC'nin artan baskıları nedeniyle- örneğin 1912 1 Mayıs'ında SİF'in (Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu) Selanik'teki federasyon lokalinde düzenlediği toplantıyı

---

[204] Tolga Şirin, **30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013, s.5.
[205] Çözeli, **a.g.e.**, s.101.
[206] İşgören, **a.g.e.**, s. 42, Şirin, **a.g.e.**, s. 5.
[207] Çözeli, **a.g.e.**, s.102.
[208] İşgören, **a.g.e.**, s. 44.
[209] Şirin, **a.g.e.**, s.6.
[210] Ömer Anayurt, **Toplanma Hürriyeti Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti**, İstanbul: Kazancı Yayınları, 1998, s.108
[211] Mehmet Ö. Alkan, "Chicago'dan İstanbul'a, Haymarket'ten Taksim'e: 1 Mayıs Tarihinin İzinde...", **Toplumsal Tarih**, Sayı 209, Mayıs 2011, s. 18-26.
[212] **A.g.e.**

ve kalabalığı polisin dağıttığı rapor edilmektedir[213]. 1913 ve 1914 yıllarında da 1 Mayıs kutlanamamıştır. 1912 tarihli ek kanunun (İçtimaat-ı Umumiye Kanunu Müzeyyel Kanunu Muvakkat) getirdiği izin sistemi, 10 Haziran 1946 tarihinde kaldırılana kadar yürürlükte kalmıştır[214].

1921 Anayasası olarak da bilinen Teşkilat-ı Esasiye kanunu, temel hak ve özgürlüklere dair düzenlemeler getirmemiştir. 1924 Anayasası ise 70 ve 79. maddelerinde toplanma özgürlüğünü, 'toplanma Türklerin doğal haklarındandır' ve 'toplanma özgürlüğünün sınırları kanunlarla belirlenir'[215] hükümleriyle düzenlemiştir. Ancak Osmanlı döneminde çıkarılan kanunlar (İçtimaat-ı Umumiye Kanunu ve Tecemmuat Hakkında Kanunu Muvakkat) 1924 Anayasasından sonra da yürürlükte olmaya devam ettiği için, 'tek parti dönemi olarak da ifade edilen 1924 sonrası dönemde kolektif özgürlükler üzerinde yoğun baskılar olmuş, toplanma özgürlüğü fiilen askıya alınmıştır'[216]. Buna rağmen, 1919 ve 1921 yıllarında yeniden kutlanmaya başlanan 1 Mayıslarda, sırasıyla işgale tepki ve milli mücadeleye destek teması öne çıkmış, 1922 tarihli kutlama 'işgale karşı kapsamlı bir tepki olarak örgütlenmiştir'[217]. 1923 yılında İzmir İktisat Kongresinin etkisiyle kutlanan 1 Mayıs, 1924'te resmen yasaklanmış olmasına rağmen kutlanmış, 1925'te Şeyh Sait İsyanı ardından çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunuyla muhalefet tamamen susturulmuştur[218]. 1926 yılında belli sınırlamalarla ve 1927 yılında son kez kutlanan 1 Mayıs, 1976'ya kadar -yaklaşık 50 yıl- yasaklı kalmıştır[219].

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerini izne bağlayan bu sistem 1946 yılına kadar sürmüş, 10 Haziran 1946 tarihli ve 4921 sayılı kanunla, İçtimaat-ı Umumiye Kanunu'na Müzeyyel Kanunu Muvakkat (1912 tarihli ek düzenleme) kaldırılmış ve böylece 'izin sistemi ve yasaklama rejimi' kaldırılarak, 'bildirim sistemine' dönülmüştür[220]. 1946 tarihi pek çok yönden Türkiye siyasal hayatında bir dönüm noktasıdır. Tek partili rejimin sona ermesi ve çok partili siyasal hayata geçiş, Demokrat Parti'nin kurulması ve çok partili seçimlerin yapılması 1946'da gerçekleşmiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerini düzenleyen kanunlara da yansıyan bu göreli

[213] **A.g.e.**
[214] Anayurt, **a.g.e.**, s.108.
[215] **A.g.e.**, s.107.
[216] **A.g.e.**, s.108.
[217] Alkan, 2011, s.24
[218] **A.g.e.**
[219] **A.g.e.**
[220] Anayurt, **a.g.e.**, s.108.

serbestleşme dönemi, muhalefet tarafından düzenlenen çok sayıda toplantıya ve muhalefetin giderek güçlenmesine tanık olmuştur[221].

1950 yılında Demokrat Parti'nin tek parti olarak iktidara gelmesinin ardından, 24 Temmuz 1953 tarihli ve 6178 sayılı 'Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkındaki Kanun' yürürlüğe konulmuştur[222]. Bu kanunla, 'muayyen maksatlı açık ve kapalı yer toplantılarında her ne suretle olursa olsun kavlen ve fiilen hakaret ve tecavüzde bulunulması veya toplantının huzur ve sükununun ihlal edilmesi hallerinde failler hakkında cezai kovuşturma cihetine gidileceği'[223] hükme bağlanmıştır. İçerdiği muğlak ifadelerle idareye keyfi olarak kullanabileceği geniş takdir yetkisi sunan kanunun toplanma özgürlüğünü sınırlandırmayı hedeflediği kabul edilmektedir[224]. 27 Haziran 1956 tarihinde çıkarılan, 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile İçtimaat-ı Umumiye Kanunu ve Tecemmuat Hakkında Kanunu Muvakkat yürürlükten kaldırılmıştır. 6761 sayılı kanun, toplanma özgürlüğüne adeta darbe vurmuş, bildirim sistemini kaldırarak yeniden izin sistemine geçilmesine yol açmıştır. Mülki idare amirine bir toplantıya izin verip vermemede tamamen serbestlik tanıyan kanun, izin verilmemesi durumunda mülki idare amirine herhangi bir gerekçe gösterme zorunluluğu da getirmemiştir[225]. Böylece, kanunun, toplanma özgürlüğünü seçim dönemleri haricinde tamamen ortadan kaldırdığı belirtilmiştir[226]. 1953 ve 1956 tarihli kanunlar, literatürde, başlangıçta özgürlükçü bir görüntü çizen Demokrat Parti'nin iktidara geldikten sonra giderek otoriterleşmesi sürecinin bir ürünü ve aynı zamanda toplanma özgürlüğünün de dahil olduğu bir dizi insan hak ve özgürlüğünü ortadan kaldırarak muhalefeti bastırma ve cezalandırma yöneliminin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır[227].

1960 darbesinden sonra kabul edilen 1961 Anayasasının, toplantı ve gösteri yürüyüşleri özgürlüğünü düzenleyen 28. maddesinde, 'Herkes, önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırısız toplantı veya gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahiptir' hükmüne yer verilmiştir. Böylece, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin önceden izin alınmadan yapılacağı Anayasal güvence altına alınmıştır. 1961 Anayasasının

---

[221] **A.g.e.**
[222] **A.g.e.**
[223] **A.g.e**.
[224] **A.g.e.**
[225] **A.g.e.**, s.110.
[226] **A.g.e.**
[227] Anayurt, **a.g.e.**, s.109., İşgören, **a.g.e.**, s.48., Şirin, **a.g.e.**, s.7.

kabulünden kısa süre sonra, 18 Şubat 1963 tarihinde yürürlüğe giren 171 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanununun ilk maddesinde, 'Herkes önceden izin almaksızın bu kanun hükümleri dairesinde; silahsız ve saldırısız olarak belli maksatlarla toplantılar ve gösteri yürüyüşleri yapma hakkına sahiptir' denilmiş ve böylece 'izin sistemi' açıkça terkedilmiştir[228]. Ancak, 171 sayılı kanunda, '48 saat önceden bildirim şartı, mülki idare amirinin belirleyeceği yerlerde gösteri yapılması, genel yollar ile parklarda, mabetlerde, kamu binalarında ve TBMM'ye bir kilometrelik mesafede toplantı ve gösteri yapma yasağı' gibi toplanma özgürlüğünü sınırlayan hükümlere yer verilmiştir[229].

12 Mart 1971 Muhtırasından sonra, 171 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Önce, 1973 yılında, 1742 sayılı kanunla, 171 sayılı kanunun 3 maddesi değiştirilmiş ve 'bildirim verme yükümlülüğü, 48 saatten 4 gün öncesine çıkarılmış, tertip heyetini oluşturacak kişilerde aranan koşullar zorlaştırılmış ve idareye toplantıyı 30 güne kadar erteleme yetkisi'[230] verilmiştir. Ancak 1742 sayılı kanun Anayasa Mahkemesi tarafından biçim yönünden iptal edilmiştir. Ardından, 1976 yılında 1932 sayılı kanunla, 171 sayılı kanunun bazı maddeleri değiştirilmiş ve idareye toplantı ve gösteri yürüyüşlerini 10 güne kadar erteleme ve dağıtabilme yetkileri verilmiştir[231]. 1932 sayılı kanun da, Anayasa Mahkemesi tarafından, '10 günlük erteleme yetkisinin, 'ölçüsüz', 'hakkın özüne dokunucu' ve 'keyfiliğe açık' olduğu gerekçesiyle'[232] iptal edilmiştir*. 1973 ve 1976 yıllarında yapılan değişikliklerle, 171 sayılı kanunda düzenlenen toplanma özgürlüğünü sınırlandıran hükümler genişletilmek istenmiş, ancak değişiklikler Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Başka bir deyişle, Anayasa Mahkemesi, 1971 Muhtırası sonrası dönemde, toplanma hakkını sınırlandıran yasa değişikliklerini iptal etmiştir.

---

[228] İşgören, **a.g.e.**, s.59.
[229] Şirin, **a.g.e.**, s.8.
[230] İşgören, a.g.e., s.60.
[231] **A.g.e.**
[232] **A.g.e.**

* Anayasa Mahkemesi 1976 tarihli kararında söz konusu kanun değişikliğinin iptal gerekçesi olarak: 'Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması konusunda yapılacak yasal düzenleme, her şeyden önce Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun düşmeli ve kesinlikle temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunmamalıdır. Daha açık bir deyimle, kanunun koyduğu sınırlama, özgürlükleri yok etmemeli, temel hakların kullanılmasını ciddi surette güçleştirici, amacına ulaşmasına engel olucu ve etkisini ortadan kaldırıcı bir nitelik taşımamalıdır' demiştir. Bkz: Anayasa Mahkemesi Kararı, 22 Kasım 1976, E: 1976/27, K:1976/51, **Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi**, Sayı: 14, s. 362.

12 Eylül 1980 askeri darbesi ardından yönetime el koyan Milli Güvenlik Konseyi tarafından atanan üyelerden oluşan Danışma Meclisi'nde, yeni Anayasa'yı hazırlamak üzere bir Anayasa Komisyonu oluşturulmuş, bu komisyonun hazırladığı Anayasa tasarısı MGK tarafından onaylanarak 7 Kasım 1982'de halkoyuna sunulmuş ve kabul edilerek 9 Kasım 1982'de yürürlüğe girmiştir. Zaman içinde yapılan önemli değişikliklerle birlikte 1982 Anayasası günümüzde hala yürürlüktedir. 1982 Anayasası bir askeri darbe ardından darbe yönetimi tarafından düzenlenmiş bir anayasadır. Anayasa hukukçusu Bülent Tanör, '1982 Anayasasının yapılması fikrinin esas dürtüsünün özgürlüğün ve demokrasinin korunması ve pekiştirilmesi değil ancak otoritenin ve devletin güçlendirilmesi'[233] olduğunu belirtmiştir. Devlet otoritesini ve yürütmeyi güçlendirme yönündeki bu otoriter tutum, anayasa metninin geneline yansımıştır. Tanör, 1982 Anayasasında düzenlendiği haliyle, temel hak ve özgürlükler rejiminin, 'temel hak ve özgürlüklerin serbestliğinin değil, sınırlılığının esas olduğu bir rejim olduğunu'[234] vurgulamıştır. Tanör, anayasanın 'özgürlüklerin genel rejiminde' sınırlayıcı olmasının temelinde, 70'li yıllar boyunca süren ve darbeye gerekçe olarak gösterilen 'anarşi ve terör' ortamının sorumlusu olarak 'özgürlükler fazlalığını ve 1961 Anayasasını'[235] gören bir varsayımın yattığını ifade etmiştir. Başka bir deyişle, Anayasanın dayandığı mantığa göre, 1980 öncesinde 'kamu düzeninin' bozulmasının sebebi, Anayasa ve yasalar tarafından temel hak ve özgürlüklerin fazlaca korunmasıdır. 1982 Anayasasının hazırlanmasında baskın gelen yaklaşım, 'insan haklarını devlete yönelik potansiyel bir tehlike olarak algılayan'[236] bir yaklaşımdır. Böylece, 'hakların sınırlandırılması konusunda anayasaların esas aldığı genel özgürlükçü ilke 1982 anayasasında tersine dönmüş; sınırlama asıl, özgürlük istisna haline gelmiştir'[237].

1982 Anayasası -orijinal haliyle- özgürlükler konusundaki sınırlayıcı tutumunu, 'toplanma özgürlüğüyle' ilişkili maddesinde de sürdürmüş, 34. maddede, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını 'oldukça ayrıntılı ve aşırı bir biçimde'[238] düzenlemiştir:

---

[233] Bülent Tanör, **İki Anayasa 1961- 1982**, 3.B.s., İstanbul: Beta Yayınları, 1994, s.97.
[234] **A.g.e.**, s.133.
[235] **A.g.e.**, s.99.
[236] Mithat Sancar, **'Devlet Aklı' Kıskacında Hukuk Devleti**, 8. B.s., İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s. 159.
[237] **A.g.e.**, s.143.
[238] İşgören, **a.g.e.**, s.84.

> "Herkes önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Şehir düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla yetkili idari merci, gösterinin yapılacağı yer ve güzergahı tespit edebilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir. Kanunun gösterdiği yetkili merci, kamu düzeninin ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etme amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde belirli bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir. Kanunun aynı sebebe bağlı olarak bir ile bağlı ilçelerde bütün toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanmasını öngördüğü hallerde bu süre üç ayı geçemez. Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler"[239]

2001 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile değiştirilene kadar 34. madde, idareye, toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılacağı yerleri belirleme, toplantıları erteleme ve yasaklama gibi toplanma hakkının kullanımı zorlaştırabilecek hatta kimi zaman imkansızlaştırabilecek ölçüde geniş yetkiler vermiş, sivil toplum örgütlerinin kendi amaçları dışında toplantı düzenleme hakkını kategorik olarak yasaklamıştır. Bu sayede Anayasa koyucu, 1963 tarihli kanunda (171 sayılı), 1973 ve 1976 tarihinde yapılan, ancak Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen değişikliklerle, idareye toplantılar için yer ve güzergâh belirleme, toplantıyı iptal etme ve erteleme yetkisi veren hükümleri, bu kez doğrudan Anayasa maddesine koyarak, Anayasal güvence altına alma yoluna gitmiştir[240].

Dönemin devlet başkanı Kenan Evren, Anayasayı tanıtma amacıyla yaptığı konuşmada 34. maddeyi şu sözlerle açıklamıştır:

> "1980'den önceki yıllarda, en çok kötüye kullanılan haklardan birisi de bu idi. Bilhassa, İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerimizde, hemen hemen her hafta bir toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılırdı. Biz bu hakkı da Batı'dan aldık. Ancak, Batı'daki bu hak bizdeki gibi kullanılmıyor. Gösteri yürüyüşü yapanlar, ellerinde pankartlarla yolun sağındaki kaldırımdan ikişerli kollarla yürürler ve hiç kimseyi rahatsız etmeden, şehir düzenini ve trafiğini aksatmadan sona erdirirler... Bir de bizdekine bakınız. Eğer o gün bir toplantı ve gösteri yürüyüşü varsa, bir kere o şehrin bütün emniyet kuvvetleri, hatta civar illerden getirilen emniyet kuvvetleriyle, askeri birlikler seferber edilmişlerdir. Çünkü her an bir olay çıkabilir. Her an yakma, yıkma olayı çıkabilir. Her an kavga çıkabilir. Nitekim, geçmişte bunlar çok olmuştur. Yeni Anayasamızda, bununla ilgili ne gibi hükümleri getirdik, şimdi onları söyleyeceğim. Bir kere, yine

[239] **Resmî Gazete**, 9 Kasım 1982.
[240] Berke Özenç, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekân Yasakları", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LXXIII, S.2., 2015, s. 128.

> herkes önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü yapabilecektir. Ancak, istediği yerde değil. Gerekirse şehir düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla idari merci, gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzergâhı tespit edebilecektir. Ayrıca, kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etme amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde, kanunun belirleyeceği yetkili mercii, -ki bu yetkili mercii muhakkak mülki amir olacaktır- belirli bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasaklayabilecek veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilecektir"[241]

Evren, bu sözleriyle, Anayasa'nın 34. Maddesinin, toplanma özgürlüğünü güvence altına almayı değil, özgürlüğün sınırlandırılması yoluyla kamu düzenini korumayı amaçladığını açıklamıştır. Evren'in açıklaması, aynı zamanda, 1982 Anayasasını yapanların, kamu düzeninin bozulmasının ve milli güvenliğin ihlalinin nedeni olarak hak ve özgürlüklerin 'genişliğini' gördüklerini ifade etmektedir. Bu kabulün mantıksal sonucu, kamu düzenini korumak için hak ve özgürlükleri kısıtlamak gerektiği düşüncesi olmuştur.

Anayasanın kabulünden kısa bir süre sonra, 34. madde uyarınca hazırlanarak 8 Ekim 1983'te yürürlüğe giren 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile 1963 tarihli ve 171 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hürriyeti Hakkında Kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Zaman içinde çok sayıda değişikliğe uğramış olmakla birlikte 2911 sayılı kanun günümüzde hala yürürlüktedir.

Milli Güvenlik Konseyi Danışma Meclisi'nde görüşülerek kabul edilen 2911 sayılı kanunun gerekçesinde, yeniden düzenlemeye duyulan ihtiyaç şu sözlerle açıklanmıştır: '171 sayılı Kanunun (1963 tarihli) uygulanmasında görülen aksaklıklar, boşluklar ve kötüye kullanmalar kamu düzenini geniş ölçüde ihlal etmiş ve günlük hayatı felce uğratmak suretiyle idareyi ve zabıtayı çok meşgul eylemiş ve yıpratmıştır'[242]. Böylece, kanun koyucu, 171 sayılı kanunun tanıdığı hak ve özgürlüklerin, kamu düzeninin bozulmasına, kolluğun meşgul edilmesine yol açtığını öne sürerek, 2911 sayılı kanunda yer alan sınırlamaları haklılaştırma yoluna gitmiştir. 2911 sayılı kanunu hazırlayanlar, bu kanunla toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin 'kamu düzenini ihlal etmesini, günlük hayatı felce uğratmasını ve zabıtayı meşgul etmesini' engellemeyi amaçladıklarını açıkça belirtmiştir. Kanun gerekçesinde yer alan bu

---

[241] Aktaran, Özenç, 2015, s.128

[242] Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Gerekçesi, (Çevrimiçi), 'https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c010/b168/mgk_010101680306.pdf', (Erişim Tarihi: 25.02.2021).

sözler, literatürde yer alan, ‘kanunun toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını düzenlemekten çok sınırlama amacıyla yazıldığı’[243] yönündeki yorumu destekler niteliktedir.

2911 sayılı kanun 3. maddesinde, 'herkes, önceden izin almaksızın ... toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir' hükmüne yer vererek, Anayasa'nın 34. maddesinde belirtilen, toplantı hakkının izne değil bildirim sistemine tabi olduğu kuralını yinelemiştir. Bununla birlikte, kanun toplantı ve gösterinin yerini, zamanını, usul ve şartlarını ve toplantı düzenleme kurulunun görev ve sorumluluklarını detaylı olarak düzenleme yoluna gitmiştir. Kanun aynı zamanda idareye, toplantının yer ve güzergahını belirleme, toplantıyı yasaklama, erteleme ve dağıtma yetkileri vermiştir. Kanun, 10. maddesiyle, toplantı yapılabilmesi için ‘içlerinden biri başkan seçilmek üzere toplam 7 kişiden oluşacak bir düzenleme kurulu, toplantı zamanından en az 48 saat önce, toplantının yapılacağı yerin bağlı bulunduğu Valilik ya da Kaymakamlığa yazılı bir bildirim vermek zorundadır. Bu bildirimde; ‘a) toplantının amacı, b) toplantının yapılacağı yer, gün, başlayış ve bitiş saatleri, c) düzenleme kurulunun başkan ve üyelerinin açık kimlikleri, mesleki ikametgahları ve varsa çalışma yerleri belirtilir’ hükümlerini içermektedir

2911 sayılı kanun, toplantı öncesi bildirim yapmayı zorunlu kıldığından, idare; öncesinde bildirim yapılmamış (ya da kanunun getirdiği şekil şartlarına uyulmadan yapılmış) toplantıları ‘kanunsuz/izinsiz’ toplantı ilan edebilmektedir. Hukuki açıdan bakıldığında, kanun bir ‘izin alma’ mekanizması getirmemiş olsa da*, idare ve kolluk kuvveti kanunun getirdiği hükümlerin ihlal edildiğini düşündüğü toplantı girişimlerini ‘izinsiz’ sayabilmiştir. Bunda, aynı kanunla vali ve kaymakamlara toplantıları yasaklama ve erteleme yetkisi verilmiş olması da etkilidir. 2911 sayılı kanun, ‘toplantıların, bölge valiliği, valilik ve kaymakamlıklarca ertelenebileceği ya da yasaklanabileceği hallerin yönetmelikte gösterileceğini’[244] hükme bağlar.

---

[243] Şirin, **a.g.e.**, s.29.

* Sıkıyönetim ve Olağanüstü Hal dönemleri bu kurala istisnadır. 25.10.1983 tarihli ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu’na göre (madde: 11, m bendi), Olağanüstü Hal ilanında idareye, ‘kapalı ve açık yerlerde yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklama, erteleme, izne bağlama’ yetkisi verilmiştir. 1985'te sıkıyönetimin kaldırılması ardından ilan edilen olağanüstü halde bu hüküm uygulanmış ve toplantı ve gösteri yürüyüşleri Valilik iznine bağlanmıştır. Dolayısıyla 1978-1988 yılları arasında İstanbul'da önce Sıkıyönetim, sonra OHAL yönetimi olduğu göz önünde bulundurulursa, ‘bildirim usulünün’ değil ‘izin usulünün’ yürürlükte olduğu, bu nedenle bu tarihlerde önce Sıkıyönetim Komutanlığı'ndan sonra Valilikten izin alınmadan yapılmış toplantıların hukuken izinsiz sayılabildiği dikkate alınmalıdır.

[244] **A.g.e.**

Yönetmeliğin 23. maddesine göre: ‘vali ve kaymakam; a) milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla, b) olağanüstü hâl, sıkıyönetim, seferberlik veya savaş ilanı halinde... belirli bir toplantıyı erteleyebilir veya yasaklayabilir’[245].

1982 Anayasası her ne kadar, ‘Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir’ hükmünü içerse de hakkın kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usullerin kanunda gösterileceğini belirtmiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerine dair 1983 tarihli kanun ve 1985 tarihli yönetmelik ise, hakkın kullanılmasını ciddi biçimde kısıtlayan ve katı koşullara bağlayan hükümler getirmiştir. Bu mevzuat sayesinde, idareye toplantı ve yürüyüşlerini yasaklamak ve yasakladığı toplantılara müdahale etmek için keyfi denilebilecek düzeyde geniş takdir yetkisi verilmiştir. 1980’lerden günümüze, sayısız toplantı, gösteri, eylem ve protesto girişimi, 2911 sayılı kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle yasaklanmış ve/veya polis tarafından güç kullanılarak dağıtılmıştır.

2001 yılında Anayasa'da yapılan değişiklikle, 34. maddede yer alan bazı hükümler çıkarılarak, madde yeniden düzenlenmiştir. Buna göre maddenin son hali şöyledir:

> “Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir”[246]

Yapılan bu değişiklikle maddenin ilk halinden farklı olarak, idarenin yer ve güzergâh belirlemesi, toplantıyı ertelemesi ya da yasaklamasına dair ifadeler, Anayasa metninden çıkarılmış, toplantı hakkının sınırlandırılmasının, ‘milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüğünün korunması’ amacıyla yapılabileceği hükme bağlanmıştır. Yanı sıra, sivil toplum örgütlerine, amaçları dışında toplantı yapmayı yasaklayan hüküm de kaldırılmıştır. Ancak, Anayasa'da yapılan değişiklik, 2911 sayılı yasaya

---

[245] Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik, **Resmî Gazete**, 8 Ağustos 1985, Sayı: 18836.
[246] 4709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, **Resmî Gazete**, 17 Ekim 2001, Sayı: 24556.

yansıtılmamıştır[247]. İdareye, toplantıların yer ve güzergahını belirleme, toplantıları erteleme ya da yasaklamaya dair verilen yetkiler, 2911 sayılı kanunda yer almaya devam etmiştir. 'Anayasa'da yapılan değişikliğe uygun yasal değişiklik yapılmamış, idari merciler de hakkın kullanılmasına dair bir yorum değişikliğine gitmemiştir'[248]. Dolayısıyla, Anayasa'da yapılan değişiklik, uygulamada, toplanma özgürlüğü rejimine dair bir değişiklik getirmemiştir. Uygulamada, 2001'den sonra da idarenin toplantı yerlerini belirleme, 'yasadışı/izinsiz' addedilen toplantı ve gösterileri yasaklama, polisin 'yasadışı' addedilen toplantı ve gösterilere yönelik şiddetli müdahalesi geniş çapta devam etmiştir. 2911 sayılı kanunda 2003 yılında yapılan değişiklikler toplantıların idare tarafından ertelenebileceği toplam gün sayısını azaltmış olsa da (İçişleri Bakanlığı için 30 günden 10 güne, valiler için 3 aydan 1 aya) değişiklikler yasaklama, izin verme ve dağıtma açısından mevcut toplanma özgürlüğü rejimine dair köklü bir değişim getirmemiştir[249].

2. 2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Toplanma Hakkı

İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler tarafından 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da kabul edilmiş, 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir[250]. Türkiye AİHS'yi, 1950'de imzalamış, 1954'te çıkardığı bir kanunla onaylamıştır[251]. Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun bireysel başvuruları inceleme yetkisini 1987'de, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin zorunlu yargı yetkisini ise 1989 tarihinde tanımıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin, toplanma özgürlüğüne dair düzenlemesi, 'Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü' başlıklı 11. maddesinde yer almaktadır. Buna göre:

> "Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde silahlı kuvvetler, kolluk

[247] Şirin, **a.g.e.**, s.10.
[248] **A.g.e.**
[249] 4963 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, **Resmî Gazete**, 7 Ağustos 2003, Sayı: 25192.
[250] Çözeli, **a.g.e**., s.68.
[251] **A.g.e.**

kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarınca yukarıda anılan hakların kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir"[252].

Türkiye, Anayasa'nın 90. maddesinde 2004 yılında yapılan değişiklikle, 'usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konularda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır' hükmünü koyarak, hem uluslararası antlaşmaların hukuki ve yargısal bağlayıcılığını kabul etmiş hem de uluslararası antlaşma hükümlerini ulusal mevzuatın üzerinde konumlandırmıştır. Bu nedenle hem AİHS hem de bunun yorumu niteliğindeki AİHM içtihadı Türk hukuku bakımından bağlayıcı hale gelmiştir. Başka bir deyişle, Türkiye'nin imzaladığı uluslararası antlaşma hükümleri ve AİHM kararları, Türkiye'de toplantı özgürlüğünü düzenleyen hukuki çerçevenin tamamlayıcı bir parçası haline gelmiştir.

Kuruluşundan günümüze, AİHM'de, Türkiye'nin AİHS'nin 11.maddesinde yer alan toplanma özgürlüğünü ihlal ettiği iddiasıyla açılan davalarda, mahkeme, Türkiye aleyhine çok sayıda ihlal kararı vermiştir. Çözeli'nin de belirttiği üzere, 'AİHS'nin 11. maddesi bağlamında, 47 ülke içinde hakkında en çok ihlal kararı verilen ülke Türkiye'dir'[253]. AİHM'in, '1959-2020 yılları arasında, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün (11.madde) ihlaline dair verdiği toplam 327 ihlal kararının 108'i (%33) Türkiye aleyhinde verilmiştir'[254]. Bu durum, Türkiye'yi toplantı ve gösteri özgürlüğü açısından 'ihlalci bir devlet'[255] yapmaktadır. AİHM'in Türkiye hakkında verdiği ihlal kararlarını ve kararların gerekçelerini incelemek, Türkiye'deki 'ihlal rejimini'[256] anlamak açısından kritik önemdedir.

---

[252] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, (Çevrimiçi) 'https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf', (Erişim Tarihi: 25.02.2020).
[253] Çözeli, **a.g.e.**, s.180.
[254] AİHM, Maddelere ve Devletlere Göre Hak İhlalleri İstatistikleri, (Çevrimiçi) 'https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2020_ENG.pdf', (Erişim Tarihi: 30.03.2021).
[255] Çözeli, **a.g.e.**, s.181.
[256] 'İnsan hakları ihlallerini yönlendiren stratejik ve taktik araçların dayandığı bütünsel mantığa 'ihlal rejimi' denmektedir' Bkz: Ahmet Murat Aytaç, 'Haklar Şiddete Karşı', **Gazete Duvar**, 10 Mart 2018, (Çevrimiçi) 'https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/03/10/haklar-siddete-karsi/', (Erişim Tarihi: 30.09.2019).

2. 2. 1. Hak İhlalleri ve Ataman Kararlar Grubu

Türkiye'nin toplanma özgürlüğü hakkını ihlal ettiği iddiasıyla AİHM'e yapılan çok sayıda başvuruda, mahkeme ihlal kararı vermiş ve Türkiye'yi başvuranlara tazminat ödemeye mahkûm etmiştir. 2006 yılında açılan ve 2007'de sonuçlanan Oya Ataman davasında Türkiye'nin AİHS'yi ihlal ettiği kararı verilmiştir. Bu karardan sonra, benzer hak ihlalleri içeren yeni davaların gelmesi üzerine, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, sistematik hak ihlallerinin mevcut olduğunu ve bireysel davalarda sistematik unsurların giderilmesi için genel tedbirlerin alınması gerektiğini söylediği durumlarda başvurduğu bir yöntem olan nitelikli izleme yoluna gitmiş ve Türkiye aleyhine benzer içerikli davaları 'Ataman Grubu Davaları'[257] başlığı altında izlemeye başlamıştır. Bakanlar Komitesi, adı geçen dava grubunu, 'kanundışı ama barışçıl gösterilerin dağıtılmasında, orantısız güç kullanımı'[258] başlığıyla tanımlamıştır. Mart 2018 tarihi itibarıyla, Ataman Grubunda, kesinleşmiş ve ihlal kararı verilmiş 58 dava bulunmaktadır[259]. Mahkeme bu davaların hepsinde, AİHS'nin toplantı özgürlüğü ile ilgili 11. maddesi, işkence yasağıyla ilgili 3. maddesi ve etkili başvuru hakkını düzenleyen 13. maddesinin biri ya da birden fazlasının ihlal edildiği kararını vermiştir. AİHM, günümüzde yeni davaların eklenmeye devam ettiği, Ataman Grubu Davaları'nda beş temel bulgunun tespit edildiğini ortaya koymuştur. Bunlar:

> "1.Barışçıl gösterilere müdahale Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 11. maddesine aykırıdır. 2. Barışçıl olmayan gösterilerde barışçıl şekilde eylem yapanların hedef alınması AİHS'in 11. ve 3. maddelerine aykırıdır. 3. Barışçıl ve barışçıl olmayan gösterileri dağıtmak için orantısız güç kullanımı (göz yaşartıcı gaz veya fiziksel kuvvet yoluyla) AİHS'in 11. ve 3. maddelerine aykırıdır. 4. Barışçıl eylemcilerin iç hukukta yargılanmaları AİHS'in 11. maddesine aykırıdır. 5. Polis memurlarının ve amirlerinin toplantı ve gösterilerde 3. madde ihlali niteliğine bürünen tasarruflarının etkin olarak soruşturulmaması 3. maddenin usul bakımından yüklediği pozitif yükümlülüklere aykırıdır"[260].

AİHM'in tespit ettiği bu beş temel bulguda vurgulanan unsurlar aşağıda detaylı olarak incelenecektir.

---

[257] Başak Çalı, **Toplantı ve Barışçıl Gösteri Özgürlüğü: Ataman Grubu / Türkiye Kararlarının Uygulanması**, Ankara: İHOP, 2014.
[258] Bakanlar Komitesi Oya Ataman Grubu Davaları Kararı, 1310. Toplantı, 13- 15 Mart 2018, (Çevrimiçi) 'https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168077e33c' (Erişim Tarihi: 02.10.2019).
[259] **A.g.e.**
[260] Çalı, **a.g.e.**, s. 6.

2. 2. 2. Bildirim Sistemi ve Uygulanması

AİHM'in, Türkiye hakkında verdiği ihlal kararlarında, en çok öne çıkan başlıklardan biri, 2911 sayılı kanunda yer alan bildirim usulünün, idare ve kolluk tarafından yorumlanma ve uygulanma biçimidir. Yukarıda açıkladığım gibi, kanun, toplantı düzenlemek isteyenlere, toplantıdan 48 saat önce, toplantının detaylarına dair yazılı bir bildirimi idareye sunma şartı koşmaktadır. Bildirim şartının yerine getirilmediği toplantılar, kolluk tarafından yasa dışı kabul edilip zor kullanılarak dağıtılmaktadır. AİHM'de görülen, 2006 tarihli Oya Ataman v. Türkiye davasının konusu, '22 Nisan 2000 tarihinde, İstanbul Sultanahmet Parkı'nda, İnsan Hakları Derneği Başkanı Avukat Eren Keskin ve Avukat Oya Ataman yönetiminde 40-50 kişilik bir grubun, F tipi cezaevlerini protesto etmek amacıyla, basın açıklaması ile son bulan bir yürüyüş düzenlemesidir. Güvenlik güçleri, göstericileri, izinsiz gösteri yaptıkları ve kamu düzeninin bozdukları gerekçesiyle, biber gazı kullanarak dağıtmış ve 39 kişiyi gözaltına almıştır'[261]. AİHM verdiği kararın gerekçesinde, izin ve bildirim sisteminin amacının, 'toplantının yapılıp yapılmamasına karar vermek değil, idari otoritelerin, toplantı için gerekli hazırlıkları yapabilmesi, - örneğin, trafiğin akışını düzenlemek, gerekli sayıda sağlık personeli ve ambulans bulundurmak gibi, ve bu sayede hakkın kullanımı kolaylaştırmak olduğunu' belirtmiş, izin ya da bildirim sisteminin, 'özgürlüğün kullanımına yönelik 'gizli bir engel'[*] olarak kullanılmaması gerektiğini vurgulamıştır[262]. AİHM'in benzer davalarda altını çizdiği ilke, 'tek başına bildirim kuralına uyulmamış olmasının, barışçıl bir gösteriyi dağıtmak için yeterli bir gerekçe olamayacağıdır'[263]. AİHM'e göre bir toplantı ya da gösteriyi niteleyen temel ölçüt bildirimli olup olmaması değil ancak barışçıl olup olmamasıdır. AİHM'in, karar gerekçesinde işaret ettiği genel mantığa göre, 'barışçıl toplantının yapılması kural, sınırlandırılması istisna'dır[264]. Dolayısıyla, hakkın kullanımını mümkün kılacak biçimde yorumlanması gereken yasal düzenlemeler, hakkın ortadan kaldırılmasının gerekçesi yapılmamalıdır. Oysa, Türkiye'deki uygulamada, 'bildirim usulü', Anayasada ve yasalarda toplanma hakkının izne tabi olmadığı açıkça ifade edilmesine

---

[261] AİHM Kararı, Oya Ataman v. Türkiye, 5 Aralık 2006, Başvuru No: 74552/01, (Çevrimiçi) 'https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-78330%22]}', (Erişim Tarihi: 02.10.2019).

[*] 'hidden obstacle'.

[262] Özenç, **a.g.e.**, s.105.

[263] **A.g.e.**

[264] Kerem Altıparmak, 'Gezi'nin Hatırlattığı Hak: Barışçıl Toplantı', **Bianet**, 3 Temmuz 2013, (Çevrimiçi) 'https://m.bianet.org/bianet/toplum/148157-gezi-nin-hatirlattigi-hak-bariscil-toplanti', (Erişim Tarihi: 30.09.2019).

rağmen, fiilen bir izin verme ya da yasaklama sistemi gibi uygulanmakta, hukuken bir karşılığı olmadığı halde 'izinsiz' addedilen eylemlere* kolluk müdahale etmektedir. Bu nedenle, '2911 sayılı yasaya dayalı toplantı ve gösteri yürüyüşü engellemeleri, AİHM tarafından, defalarca, AİHS'ye aykırı bulunmuştur'[265]. AİHM'e göre 'bildirim şartının mutlak bir izin olarak yorumlanması ve barışçıl toplantıların bildirimde bulunulmadığı için zorla dağıtılması, gizli bir gösteri düzenleme yasağı getirmektedir'[266]. Bu ise, toplanma özgürlüğü hakkının ihlali anlamına gelmektedir.

Bildirim sisteminin, uygulamada izin sistemine doğru kaymaya yol açacak biçimde mutlak bir koşul olarak icra edilmesinin bir başka sonucu ise, ön bildirimin toplanmadan en az 48 saat önce yapılması zorunlu olduğu için, 'spontane eylem, acil toplanma'[267] olarak tanımlanan toplanma biçimlerinin imkânsız hale gelmesidir. Güncel gelişmelere tepki vermek için anlık olarak düzenlenen eylem biçimleri olan spontane eylemler, içeriği gereği acil biçimde yapılması halinde anlamlı olabilen eylemlerdir. Kolluk kuvvetinin, bildirimi yapılmamış eylemleri yasa dışı sayarak müdahale etmesi, spontane eylemleri toptan yasadışı haline getirmektedir. Bu ise, barışçıl toplanma hakkının her seferinde ihlal edilmesine yol açmaktadır.

2. 2. 3. Genel ve Mutlak Yasaklar

AİHM kararlarında altı çizilen bir diğer husus, toplanma özgürlüğüne karşı, 'genel, mutlak ve kategorik yasaklar'[268] koymanın, hakkın ihlali sonucunu doğurduğudur. İdarenin belirli mekanlarda, belirli zaman aralıklarında, belirli aktörler tarafından, belirli temalarda yapılacak toplantıları, en baştan yasak ilan etmesi bu tür genel ve mutlak yasaklara örnektir. AİHM, 'genel yasaklardan ziyade, somut olayda sınırlandırmayı haklılaştıracak ikna edici gerekçelerin ortaya konulmasının gerektiğini'[269] vurgulamaktadır. Literatürde, toplantı veya gösterinin yapılacağı mekânın ve zamanın, toplantıyı yapacak kişiler tarafından seçiminin, hakkın koruma

* ''İzinsiz eylem', 'izinsiz gösteri' ifadelerine basında sıklıkla, yargı kararlarında ise zaman zaman yer verilmesi, bu hukuka aykırı kullanımın yaygın ve kalıplaşmış olduğunu göstermektedir. Sözcüğün basında ve yargı kararlarında kullanıldığı örnekler için bkz. Anayurt, **a.g.e.**, s.118-119.

[265] Altıparmak, 2013.

[266] Devrim Aydın, 'Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine Müdahalenin Esasları', **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 65 (4), 2016, s. 3289.

[267] İdil Cansu Mahmutoğlu, **Toplanma Özgürlüğü Hakkının Korunması**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018, s. 54.

[268] Şirin, **a.g.e.**, s. 68; Özenç, **a.g.e**, s. 96; Altıparmak, 2013.

[269] Şirin, **a.g.e.**

alanı içinde yer aldığı kabul edilmektedir[270]. Başka bir deyişle mekânı seçme toplantı ve gösteri hakkının bir parçasıdır. Türkiye'de idari makamların, 2911 sayılı kanunun, yer ve güzergâh belirleme konusunda kendilerine verdiği geniş takdir yetkisine dayanarak koyduğu mekân yasakları, genel/mutlak yasakları hakkın ihlali kabul eden AİHM içtihadına aykırıdır[271].

Uygulamada, valilik makamları her yıl toplantı ve gösteri yürüyüşü alanlarını belirleyerek internet sayfalarında duyurmakta, böylece bu alanlar dışındaki mekanlar toplantıya kapatılmış olmaktadır[*]. 2014 yılında 2911 sayılı kanunda bir değişiklik yapılarak, toplantı ve gösteri yürüyüş yer ve güzergahının belirlenmesinde, 'Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan siyasi partilerin il ve ilçe temsilcileri ile güzergâhın geçeceği ilçe ve il belediye başkanlarının, en çok üyeye sahip üç sendikanın ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının il ve ilçe temsilcilerinin görüşlerinin alınacağı'[272] hükmü kanuna eklenmiştir. Ancak söz konusu düzenlemede yer alan kurumların önerileri görüş niteliğinde kabul edildiğinden mülki idare amirinin kararında bağlayıcı değildir. Bu nedenle, yapılan değişiklikle idareye toplantı yerini belirleme konusunda verilen geniş takdir yetkisi sınırlandırılmamıştır. Vali ve kaymakamlar toplantı ve gösteri düzenlenecek alanları belirlemeye ve böylece genel ve mutlak yasaklar koymaya devam etmektedir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü alanları bir kez valilik tarafından belirlendikten sonra, bu alanlar dışındaki alanlarda toplanmak yasadışı hale gelmektedir. Valiliğin toplantı alanı olarak belirlediği alanların il coğrafyasının oldukça küçük bir kısmını, geriye kalan alanların ise büyük çoğunluğunu oluşturduğu düşünülürse, bu kararların ilin büyük çoğunluğunu toplantıya yasak, küçük bir kısmını ise toplantıya açık alan haline getirdiği söylenebilir. Başka bir deyişle, toplanma alanlarının idare tarafından belirlenmesi ve bu alanlar dışındaki toplantıların yasaklanması ve dağıtılması

[270] Özenç, **a.g.e.**, s.88.
[271] **A.g.e.**, s.113.
[*] Bkz: İstanbul Valiliği, İstanbul'da Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Alanları Duyurusu, (Çevrimiçi) 'http://istanbul.gov.tr/toplanti-gosteri-yuruyus-alanlari-duyurusu', (Erişim Tarihi: 03.10.2019).
[272] '6529 sayılı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun', **Resmî Gazete**,13 Mart 2014, Sayı: 28940.

uygulaması, bir özgürlük rejiminin değil ancak, ‘yasağın kural, özgürlüğün istisna olduğu’[273] bir ihlal rejiminin yürürlükte olduğunun kanıtıdır.

2. 2. 4. Orantısız Güç Kullanımı

AİHM, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının ihlali iddiasıyla Türkiye aleyhine açılan davaların çoğunda, toplantılara yapılan polis müdahalesinde, orantısız güç kullanımı olduğunu tespit etmiştir. Türkiye hukukunda, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun, polisin zor kullanma yetkisini düzenleyen 16. maddesi: ‘Polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve **kıracak ölçüde*** zor kullanmaya yetkilidir’ hükmüyle, ölçülülük ilkesine yer vermiştir. Buna ek olarak, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun, ‘zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması’ suçunu düzenleyen 256. maddesi, ‘Zor kullanma yetkisine sahip kamu görevlisinin, görevini yaptığı sırada, kişilere karşı görevinin gerektirdiği **ölçünün dışında**** kuvvet kullanması halinde, kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır’ hükmüyle, ölçülülük ilkesini vurgulamıştır. Bununla birlikte, 256. maddenin uygulanabilmesi, ancak polisin zor kullanmaya yetkili olduğu durumlarda söz konusu olabilir[274]. Polisin zor kullanmaya yetkili olmadığı durumlarda[275] veya ‘kullanılan zorun somut olayın koşulları açısından zorunlu/gerekli ve orantılı’[276] olmadığı durumlarda, uygulanan şiddet, işkence suçu kapsamında değerlendirilmektedir. AİHM, Ataman Grubu davalarının ‘önemli bir kısmında, göstericilere yönelik polis şiddetini, AİHS'nin 3. maddesinde yer alan, ‘işkence, insanlık dışı ve alçaltıcı muamele yasağının ihlali olarak değerlendirmiştir’[277]. AİHM’nin işkence ve kötü muamele yasağının ihlali kapsamında değerlendirdiği kolluk pratikleri arasında, ‘yakalanmış bir eylemciye göz yaşartıcı gaz sıkılması, göstericilerin kafasına cop ile vurulması, eylemcinin saçının çekilmesi, eylemcilerin

---

[273] Ahmet Murat Aytaç, ‘İşkence: Egemen karşısında insan’, **Gazete Duvar**, 24 Mart 2018, (Çevrimiçi) ‘https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/03/24/iskence-egemen-karsisinda-insan/’, (Erişim Tarihi:02.10.2019).

[*] Vurgu bana ait.

[**] Vurgu bana ait.

[274] Kerem Altıparmak, 2013.

[275] **A.g.e.**

[276] Aydın, **a.g.e**, s. 3033.

[277] Çalı, **a.g.e.**, s. 8.

yaralanmasına sebebiyet verilmesi'[278], 'keyfi ve aşırı biber gazı kullanılması'[279] gibi örnekler yer almaktadır. AİHM, Türkiye'ye karşı açılan konuyla ilgili davalarda, orantısız güç kullanmanın yanı sıra, idari makamların ve kolluk kuvvetinin barışçıl gösterilere gereken hoşgörüyü göstermemiş oluşunu ve kolluk görevlilerinin gösterilere müdahalede sabırsız/ aceleci davranıyor oluşunu da ihlal kararının gerekçesi olarak göstermiştir[280].

2. 2. 5. İç Hukukta Yargılama

AİHM, Ataman Grubu Davalarının önemli bir kısmında, barışçıl gösteriye katılan veya barışçıl olmayan gösteriye katıldığı halde şiddete başvurduğuna dair somut bir delil bulunmayan göstericilerin, gösteriden sonra, kovuşturulması, yargılanması ve kimi örneklerde cezai yaptırımlara uğramasını, toplanma hakkını düzenleyen 11. maddeye aykırı bulmuştur. AİHM Pekaslan ve diğerleri v. Türkiye davasında, başvuranların barışçıl bir gösteriye katılmaları nedeniyle yargılanmalarını, sonunda beraat etmiş olmalarına rağmen dikkate almış ve 'barışçıl bir gösterinin, prensip olarak, cezai yaptırım tehdidine tabi olmaması gerektiği kanaatinde'[281] olduğunu belirtmiştir.

AİHM, söz konusu davalarla ilgili içtihadında, toplantıların şiddet kullanarak dağıtılması ve toplantıya katılanların kovuşturma ve yargı süreçlerine maruz bırakılması gibi uygulamaları 'caydırıcı etki'* kavramını referansla değerlendirmiştir. AİHM içtihadında tanımlandığı haliyle caydırıcı etki:

> "Toplanma özgürlüğüne dair ulusal hukuktaki sınırlandırıcı ve cezalandırıcı hükümlerin genişliği nedeniyle ya da barışçıl olmasına rağmen, sadece bu hükümlere uyulmadığı gerekçesiyle kanun dışı ilan edilen toplanmalara yönelik polis şiddeti ve cezai yaptırımlar sonucunda, bireylerin korku, endişe ya da çekince yaşaması ve barışçıl bir toplantıya katılmaktan imtina etmesi anlamına gelir"[282].

---

[278] **A.g.e.**
[279] Aydın, **a.g.e**.
[280] Çözeli, **a.g.e.**, s.91-93.
[281] AİHM Kararı, Pekaslan Ve Diğerleri v. Türkiye Davası, 20 Mart 2012, Başvuru no. 4572/06 vc 5684/06, (Çevrimiçi) 'file:///C:/Users/Erhan/Downloads/CASE%20OF%20PEKASLAN%20v.%20TURKEY%20-%20%20[Turkish%20Translation]%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice.pdf', (Erişim Tarihi: 02.10.2019).
[*] 'Chilling effect'.
[282] Özenç, **a.g.e.**, s. 106.

Caydırıcı etki kavramıyla vurgulanan, idarenin ve kolluğun benzer durumlardaki uygulamaları nedeniyle, toplantıya katılmak isteyen bireylerin, toplantının kanun dışı ilan edilebileceği, katılımcıların polis şiddetine maruz kalabileceği, gözaltına alınabileceği, yargılanıp tutuklanabileceği endişesiyle, toplanma hakkını kullanmaktan çekinmelerinin, toplanma özgürlüğüne dolaylı bir sınırlandırma getiriyor oluşudur. AİHM'in Türkiye ile ilgili içtihadında, barışçıl göstericilerin mahkemelerde yargılanmasının ve cezai yaptırım tehdidiyle karşılaşmalarının, -ceza almamış dahi olsalar- göstericilerde caydırıcı bir etki yaratmış olabileceğini vurgulanmıştır[283].

2. 2. 6. Cezasızlık ve Pozitif Yükümlülüklerin İhlali

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun 2005 tarihli, 'Cezasızlıkla mücadele yoluyla insan haklarının teşvik edilmesi ve korunmasına ilişkin güncellenmiş prensipler' belgesinde, cezasızlık* kavramı; 'ihlalin faillerinin, suçlanmalarına, alıkonulmalarına, yargılanmalarına ve suçlu bulunurlarsa uygun şekilde cezalandırılmalarına yol açacak bir soruşturmaya tabi olmadıkları için hesap vermelerinin imkânsızlığı'[284] biçiminde tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, cezasızlık, insan hakları ihlali yapan şahısların, etkili bir soruşturma, kovuşturma ve yargılama sürecine tabi tutulmayarak, ceza almamalarını niteleyen bir kavramdır. Bizim örneğimizde, kolluk güçlerinin, toplantı ve gösteri yürüyüşleri bağlamında yaptıkları hak ihlallerinin etkili bir idari ya da adli soruşturmaya uğramaması ve cezasız kalması, cezasızlık kavramı kapsamında değerlendirilebilir. 'AİHM, Türkiye aleyhine davalarda, polis memurlarının ve amirlerinin, hak ihlali niteliğindeki tasarruflarının etkili bir soruşturmaya tabi tutulmamasının, 3. maddenin yüklediği pozitif yükümlülüklerin ihlali olduğuna karar vermiştir'[285]. AİHM, AİHS'nin kamu otoritelerine, toplanma özgürlüğü hakkı bağlamında çeşitli pozitif yükümlülükler getirdiğini kabul etmektedir. Buna göre, kamu otoriteleri, toplanma özgürlüğü hakkını korumak, hakkın kullanılmasını kolaylaştırmak ve desteklemekle yükümlüdür. Başka bir deyişle, idare yalnızca toplanma hakkını sınırlandırmamakla ya da ihlal etmemekle değil, ancak toplanma hakkının kullanılmasını destekleyen tedbirleri almakla da

---

[283] AİHM Kararı, Pekaslan ve Diğerleri v. Türkiye Davası, 20 Mart 2012.

* 'Impunity'.

[284] Kerem Altıparmak, **Cezasızlıkla Mücadele El Kitabı**, Ankara: İHOP, 2016, s. 8.

[285] Çalı, **a.g.e.**, s. 8.

yükümlüdür[286]. Örneğin, gösteri yapan kişilerin, karşıt göstericilerin saldırılarından korunması, göstericilerin haklarını kullanmaları için gerekli kolaylaştırıcı ve koruyucu tedbirlerin alınması, bu türden pozitif yükümlülüklere örnektir[287]. Dolayısıyla mahkeme, Türkiye davaları örneğinde verdiği kararlarda, kolluk kuvvetlerinin yaptığı işkence ve kötü muamele gibi uygulamalar sonucunda, etkili bir soruşturma sürecinin yürütülmemesini, toplanma özgürlüğünü kullanan kişilerin, kamu otoritesi tarafından korunmadığı biçiminde yorumlamış ve bu nedenle 3. maddenin (işkence ve kötü muamele yasağı) devlete yüklediği pozitif yükümlülüklerin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

Doğru ve Şirin, insan hakları ihlalleri mağdurları cezalandırılırken, hak ihlalleri yapanların cezasız kalması durumunu, 'Türkiye'nin insan hakları paradoksu'[288] olarak adlandırmaktadır.

2. 2. 7. AİHM Kararlarında 1 Mayıs

2. 2. 7. 1. DİSK ve KESK v. Türkiye Davası, 27 Kasım 2012: 1 Mayıs 2008 Taksim ve Toplanma Hakkı İhlali

29 Nisan 2008'de, DİSK ve KESK, 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü'nü Taksim Meydanı'nda kutlamak ve 1 Mayıs 1977'de ölenleri anmak üzere, Taksim Meydanı'nda toplanacaklarını, Beyoğlu Kaymakamlığı'na bildirmiştir[289]. 30 Nisan'da Beyoğlu Kaymakamlığı, 'sendikaların Taksim Meydanı'nda ancak temsilciler düzeyinde toplanabileceğini, kitlesel toplanmalara izin verilmeyeceğini açıklamıştır''[290]. DİSK ve KESK, Valilik kararına rağmen, 1 Mayıs'ta Taksim Meydanı'nda toplanmakta kararlı olduklarını duyurmuştur. Polis, 1 Mayıs sabahı saat 06.30 civarı, Şişli'de bulunan DİSK Genel Merkezi binası önünde toplanan gruba dağılmaları için uyarıda bulunmuş, ardından DİSK binasının içinde ve dışında bulunan

---

[286] Özenç, **a.g.e.**, s. 108.
[287] **A.g.e.**
[288] Osman Doğru, Tolga Şirin, 'Human rights paradox of Turkey: punishment for victims and impunity for suppressors', **Research and Policy on Turkey**, 2:2, 2017, 225-243.
[289] AİHM Kararı, DİSK ve KESK v. Türkiye Davası, 27 Kasım 2012, Başvuru No: 38678/08, Tarih: 27.11.2012, (Çevrimiçi) 'https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-120317&filename=CASE%20OF%20D%C4%B0SK%20AND%20KESK%20v.%20TURKEY%20-%20%20[Turkish%20Translation]%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice.pdf', (Erişim Tarihi: 01.10.2019)
[290] **A.g.e.**

göstericilere basınçlı su ve biber gazı kullanarak sert biçimde müdahale etmiştir[291]. 'Polis müdahalesi sonucu bazı göstericiler yaralanmış ve tıbbi yardım almak için Şişli Etfal Hastanesi'ne gitmeye çalışmıştır. Göstericileri hastane bahçesine kadar kovalayan polis, hastane binasının içi de dahil olmak üzere, gaz bombalı saldırılarına devam etmiş ve bazı DİSK üyelerini gözaltına almıştır'[292].

1 Mayıs sonrasında, DİSK Genel Başkanı ve beraberindeki birkaç kişi, toplanma özgürlüğünü ihlal ettikleri ve orantısız güç kullandıkları iddiasıyla; Başbakanlık, İçişleri Bakanlığı, İstanbul Valiliği, İstanbul Emniyet Müdürlüğü ve olaylarda görevli polisler hakkında, savcılığa suç duyurusunda bulunmuş ancak savcılık görevsizlik kararı vermiştir[293]. Üst derece mahkemelerin de benzer biçimlerde takipsizlik kararı vermelerinin ardından, başvurucular iç hukuk yollarını tükettiklerini ve etkili bir hukuki soruşturma açılmadığını belirterek, AİHM'ye başvurmaya karar vermiştir. DİSK ve KESK, avukatları aracılığıyla, 1 Mayıs günü yaşanan polis müdahalesi nedeniyle, özel yaşamlarının, ifade ve toplanma özgürlüklerinin ihlal edildiğini öne sürerek, AİHM'de Türkiye aleyhine dava açmıştır[294]. AİHM, yargılama sonucunda başvuranların, AİHS'nin 11. maddesiyle güvenceye alınan toplanma özgürlüğü hakkının ihlal edildiğine hükmetmiş ve Türkiye devletini başvuranlara tazminat ödemeye mahkûm etmiştir[295].

Mahkeme, karar metninde, 'devletlerin yalnızca barışçıl toplanma özgürlüğünü korumakla yükümlü olmadığını aynı zamanda bu hak üzerinde makul olmayan sınırlamalardan da kaçınmak zorunda olduğunu'[296] belirtmiştir. Mahkeme, 'AİHS'nin 11. maddesinin, temel amacının hakların kullanılmasında bireyi kamu görevlilerinin keyfi müdahalelerinden korumak olduğunu, ancak bunun yanında kamu makamlarının, haklardan etkili bir şekilde yararlanmayı temin etmeye yönelik pozitif yükümlülüklerinin de bulunduğunu'[297] vurgulamıştır.

---

[291] **A.g.e.**
[292] **A.g.e.**
[293] **A.g.e.**
[294] **A.g.e.**
[295] **A.g.e.**
[296] **A.g.e.**
[297] **A.g.e.**

Mahkeme, ‘kamusal alanda yapılacak bir gösterinin, trafiğin aksaması da dahil olmak üzere, gündelik yaşamda belirli ölçüde düzensizliğe sebep olabileceğini’[298] kabul etmiş, ancak bununla birlikte, ‘kamu makamlarının, Sözleşme’nin 11. maddesiyle güvence altına alınan toplanma özgürlüğünün özüne zarar verilmemesi amacıyla, barışçıl toplanmalara belirli ölçüde hoşgörü göstermesi’[299] gerektiğini de vurgulamıştır. Başka bir deyişle, AİHM günlük yaşamın kesintiye uğramasını, başlı başına bir müdahale gerekçesi olarak kabul etmediğini bildirmiştir.

Mahkeme, ‘yetkililerin, Taksim Meydanı’nda planlanan gösteriyi engellemek için -vapur ve metro seferlerinin durdurulması, yolların kapatılması, bölgeye fazladan polis takviyesi yapılması gibi- geniş çaplı güvenlik önlemleri aldığını ve başvuranların Taksim Meydanı’nda gösteri yapmakta ısrar etmeleri halinde, polisin güç kullanacağına yönelik açıklamalar yaptıklarını’[300] kaydetmiştir.

Mahkeme, ‘Taksim Meydanı’nın şehrin merkezinde yer aldığını ve geniş çaplı bir gösterinin kamusal yaşamda düzensizliğe yol açabileceğini kabul ettiğini’ ifade etmiş ancak buna rağmen, ‘1 Mayıs 1977 kutlamaları sırasında yaşanan olaylarda 37 kişinin hayatını kaybettiğini, **Taksim Meydanı'nın bu trajik olayın sembolü haline geldiğini*** ve bu nedenle, başvuruculara ölenlerin anılması için 1 Mayıs kutlamalarını bu alanda yapmakta ısrar ettiklerini’[301] belirtmiştir. Burada vurgulanan hususun önemi, 1 Mayıs mitinginin yapılacağı mekânın özel bir öneme, sembolik bir anlama sahip oluşunun, Mahkeme tarafından dikkate alınmış olmasıdır. Mahkeme, kararında mekânın sembolik anlamını vurgulayarak, yapılmak istenen toplantı ile seçilen mekân arasında özel bir bağ olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda, Anayasa hukukçusu İbrahim Kaboğlu'na göre, AİHM, bu kararıyla, ‘1 Mayıs ve emekçiler için özel bir anlam taşıyan Taksim Meydanı’nın, bir tür ‘bellek hakkı’ oluşturduğunu’[302] tespit etmiştir. 2014 1 Mayıs’ı öncesinde İstanbul Valisi’nin Taksim yasağı açıklamalarını değerlendiren Kaboğlu, ‘AİHM’nin 2012 tarihli kararıyla Taksim’in 1 Mayıs alanı olarak tescillendiğini, ilk defa bir meydanın ulusalüstü hukuk alanında bir hakkın temel unsuru olarak kabul edildiğini ve Avrupa İnsan Hakları Sistemi’nde bir özne

---

[298] **A.g.e.**
[299] **A.g.e.**
[300] **A.g.e.**
[*] Vurgu bana ait.
[301] **A.g.e.**
[302] İbrahim Kaboğlu, ‘İHAM Taksim Kararı’, 2 Mayıs 2013, (Çevrimiçi) ‘http://ibrahimkaboglu.org/iham-taksim-karari.html/’, (Erişim: 01.10.2019).

olarak yer aldığını'[303] belirtmiştir. AİHM'nin bu kararında, Taksim Meydanı ve 1 Mayıs arasındaki sembolik bağı tespit etmesi, 2012 sonrası yıllarda Taksim'de 1 Mayıs yasağına karşı mücadele edenler tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. DİSK ve KESK yöneticileri, Taksim'de 1 Mayıs yasağının hukuka aykırı, Taksim'de 1 Mayıs mitingi yapmanın ise hukuka uygun olduğu tezini gerekçelendirmek için AİHM'nin söz konusu kararına atıf yapmışlardır[304].

AİHM, 2012 tarihli kararın 'güvenlik güçlerinin müdahalesinin izlenen amaçla orantılı olup olmadığını değerlendirdiği kısmında, DİSK Genel Merkezi önünde toplanan kalabalığın kamu düzenine tehdit oluşturduğunu ya da şiddet içeren eylemlere katıldığını kanıtlayan bir veri olmadığını, buna rağmen güvenlik güçlerinin bina önündeki insanları, gaz bombası, basınçlı ve boyalı su kullanarak dağıtmaya çalıştığını ve bu esnada bazı kişilerin polis tarafından yakalanarak dövüldüğünü kaydetmiştir'[305]. Buna ek olarak mahkeme, 'bireylere karşı gaz bombası kullanılmasının pek çok ciddi sağlık sorunu yaratabileceğini ve bu tür gazların kanunların uygulanması amacıyla kullanılması konusundaki kaygılarını hatırlatmış'[306] ve 'Şişli Etfal Hastanesi binalarında gaz bombası kullanılmasının, gerekli ya da orantılı olarak kabul edilemeyeceği kanaatinde olduğunu'[307] bildirmiştir.

Mahkeme, kararın sonuç kısmında, 'söz konusu davada polis memurları tarafından güç kullanılarak yapılan müdahalenin orantısız olduğuna, kamu düzeninin bozulmasına engel olmak üzere gerekli olmadığına ve bu nedenle AİHS'nin 11. maddesinin ihlal edildiğine'[308] hükmetmiştir.

DİSK ve KESK v. Türkiye davası (2012), AİHM'de görülen Ataman Davalar Grubunun içinde yer almaktadır. Bu grupta yer alan diğer tüm davalarda olduğu gibi bu davada da AİHM 11. madde bağlamında geliştirdiği içtihada dayanarak, toplanma özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM içtihadında, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kısıtlanmasının değerlendirilmesinde temel ölçüler, kısıtlamanın 'demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığı' ve 'kısıtlamada kullanılan yöntemin

[303] **Evrensel**, 15 Nisan 2014.
[304] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 2013; **Cumhuriyet**, 15 Nisan 2014.
[305] AİHM Kararı, DİSK ve KESK v. Türkiye, 27 Kasım 2021, Başvuru No: 38678/08.
[306] **A.g.e.**
[307] **A.g.e.**
[308] **A.g.e.**

amaca orantılı olup olmadığıdır'[309]. AİHM bu kriterleri esas alarak, toplanma hakkına getirilen kısıtlamanın, hak ihlali olup olmadığına karar vermektedir. AİHM, Ataman Grubu Davalarının genelinde, toplanma özgürlüğü hakkının, 2911 sayılı yasanın çizdiği çerçeveye dayanarak kısıtlanmasının, 'demokratik bir toplumda gerekli olma kıstasını sağlayamadığını'[310] sürekli olarak belirtmiştir. Mahkemenin bu tespitleri, 2911 sayılı kanunun ve buna dayandırılan idare ve kolluk uygulamalarının, toplanma özgürlüğü hakkını güvence altına almaktan çok sınırlandırmayı hedeflediğini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

2. 2. 7. 2. Subaşı ve Çoban v. Türkiye Davası, 9 Temmuz 2013: 1 Mayıs 2006 İzmir ve İşkence ve Kötü Muamele Yasağı İhlali

1 Mayıs 2006 tarihinde, İzmir'de 1 Mayıs'ı kutlamak amacıyla yapılan gösteriye katılan, Zuhal Subaşı ve Ali Çoban, 'güvenlik güçlerinin gösteriyi dağıtmak için yaptıkları müdahale esnasında, çevik kuvvetin saldırısına uğramış, biber gazına maruz kalmış, tekmelenmiş ve copla dövülmüştür'[311]. Subaşı ve Çoban, '2 Mayıs 2006'da İzmir Cumhuriyet Savcılığı'na suç duyurusunda bulunmuş ancak 29 Haziran 2006'da Cumhuriyet Savcısı olayda adı geçen memurlar hakkında kovuşturmaya yer olmadığına karar vermiştir'[312]. Davacılar, bunun üzerine, İzmir Cumhuriyet Savcısının kararına itiraz etmişler ancak, Karşıyaka Ağır Ceza Mahkemesi itirazı reddetmiştir[313]. İç hukuk yollarının tüketilmesi üzerine, Subaşı ve Çoban, 2007 yılında, AİHS'nin işkence ve kötü muamele yasağını düzenleyen 3. maddesinin ihlal edildiği iddiasıyla, AİHM'de Türkiye aleyhine dava açmıştır. AİHM, yaptığı değerlendirme sonucunda, 'başvuranların vücutlarındaki yaralanmalardan davalı devletin sorumlu olduğunu ve bu nedenle etkin bir soruşturmanın yürütülmüş olması gerektiğini vurgulamıştır'[314]. Ancak, mahkeme, 'başvuranların kötü muameleye maruz kaldıkları iddialarıyla ilgili olarak ulusal makamlar tarafından etkin bir soruşturma yürütülmediğini' belirterek,

---

[309] Ziya Çağa Tanyar, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı', **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 60 (3), 2011, s. 617.
[310] Çalı, **a.g.e.**, 15.
[311] AİHM Kararı, Subaşı ve Çoban v. Türkiye, 9 Temmuz 2013, Başvuru No: 20129/07, Tarih: 9 Temmuz 2013, (Çevrimiçi) 'https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-125497&filename=CASE%20OF%20SUBA%u015EI%20AND%20%C7OBAN%20v.%20TURKEY%20-%20%5BTurkish%20Translation%5D%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice.pdf', (Erişim Tarihi: 01.10.2019).
[312] **A.g.e.**
[313] **A.g.e.**
[314] **A.g.e.**

sözleşmenin 3. maddesinin usul bakımından ihlal edildiğine hükmetmiş'[315] ve Türkiye'yi tazminat ödemeye mahkûm etmiştir.

2. 2. 7. 3. Süleyman Çelebi ve Diğerleri v. Türkiye Davası, 24 Mayıs 2016: Taksim 1 Mayıs 2008 ve Toplanma Hakkı İhlali

2010 yılında, aralarında DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi ve Türk Tabipler Birliği- İstanbul Tabip Odası Genel Sekreteri Gençay Gürsoy'un da yer aldığı 19 kişi, 1 Mayıs 2008'de Emek ve Dayanışma Günü'nü, planladıkları gibi Taksim Meydanı'nda kutlamak üzere toplandıkları sırada, güvenlik güçlerinin yoğun saldırısına maruz kaldıkları gerekçesiyle ve bu müdahaleyle AİHS'nin 3. ve 11. maddesinin ihlal edildiği iddiasıyla, AİHM'de Türkiye aleyhinde dava açmışlardır[316]. AİHM, 24 Temmuz 2016'da verdiği kararda, başvuranlardan ikisi ile ilgili olarak sözleşmenin 3. maddesinin, bütün başvuranlarla ilgili olarak ise sözleşmesinin 11. maddesinin ihlal edildiği kararını vermiş ve Türkiye'yi tazminata mahkûm etmiştir.

Mahkeme, kararında 'güvenlik güçleri tarafından kullanılan gücün aşırı ve haksız olduğunu, başvuranlardan Yaşar Yaradılmış ve Rahmi Yılmaz'a uygulanan polis şiddetinin, insanlık dışı ve aşağılayıcı bir muamele teşkil ettiğini'[317] kaydetmiştir. Mahkeme, 'barışçıl gösterileri dağıtmak için güç kullanımına başvurmanın ve gösteriler sırasında sistematik ve aşırı bir şekilde ölümcül sonuçlara yol açabilen göz yaşartıcı gaz kullanımının, barışçıl gösterilere katılma korkusu doğurabileceğinin, kişileri, haklarının gereğini yerine getirmekten caydırabileceğinin altını çizmiştir'[318]. Mahkeme, ayrıca, 'güvenlik güçleri tarafından yapılan müdahalenin orantısı ve gerekliliği hakkında hiçbir adli inceleme yapılmamasının, gösterinin katılımcılarını haklarını savunmak için barışçıl gösterilere meşru olarak katılmaktan caydırıcı nitelikte olduğunu'[319] vurgulayarak, benzer davalarda atıf yaptığı caydırıcı etki kavramını yinelemiştir.

---

[315] **A.g.e.**
[316] AİHM Kararı, Süleyman Çelebi vd. v. Türkiye, 24 Mayıs 2016, Başvuru No: 37273/08 ..., 24.05.2016, (Çevrimiçi) 'https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22suleyman%22],%22display%22:[2],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-167071%22]}', (Erişim Tarihi: 01.10.2019).
[317] **A.g.e.**
[318] **A.g.e.**
[319] **A.g.e.**

Özet olarak, mahkeme, idari makamların göstericilere karşı tamamen hoşgörüsüz davrandıkları ve başvuranların barışçıl toplantı düzenleme özgürlüğüne şiddet kullanarak engel oldukları ve bu müdahalenin temel bir sosyal ihtiyacı karşılama niteliğinden yoksun olduğunu' ve 'haklarında şikâyet olan devlet görevlileri hakkında etkin bir soruşturma yürütülmediğini'[320] belirterek, sözleşmenin 11. maddesinin ihlal edildiği kararını vermiştir.

2. 2. 7. 4. Süleyman Çelebi ve Diğerleri v. Türkiye Davası (No.2), 12 Aralık 2017: Taksim 1 Mayıs 2007 ve Toplanma Hakkı İhlali

'1 Mayıs 2007 günü İstanbul'da, valiliğinin önceden duyurduğu yasak kararına rağmen, 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü'nü Taksim Meydanı'nda kitlesel bir mitingle kutlamak amacıyla DİSK, KESK, TMMOB ve TTB üyeleri Beşiktaş Dolmabahçe Sarayı önünde toplanmıştır'[321]. Ancak 'polis, göstericileri yasaya aykırı toplanmaya son vermeleri ve dağılmaları yönünde uyarmış, uyarıya rağmen dağılmayan göstericilere göz yaşartıcı gaz ve tazyikli suyla müdahale etmiş ve bazı göstericileri dövmüştür'[322]. Başvuranlar, 1, 2, 6 ve 9 Mayıs 2007 tarihlerinde İstanbul Valisi, Emniyet Müdürü, Emniyet Müdür Yardımcısı ve güvenlik güçleri hakkında görevi kötüye kullanma iddiasıyla İstanbul Cumhuriyet Savcılığı'na şikâyette bulunmuşlardır'[323]. Ancak şikâyet, savcılığın kovuşturmaya yer olmadığına dair kararıyla reddedilmiştir[324]. 'Başvuranların, savcılığın kovuşturmaya yer olmadığı kararına yaptıkları itiraz sırayla Beyoğlu Ağır Ceza Mahkemesi ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından reddedilmiştir'[325]. AİHM kararında, üst derece mahkemelerinin, başvuranların itirazlarını incelemeden reddetmesine dayanarak, 'Türk mercilerinin davaya ilişkin koşullarda etkin bir soruşturma yapma yükümlülüklerini yerine getirmedikleri kanısına vardığını'[326] belirtmiştir.

---

[320] **A.g.e.**
[321] AİHM Kararı, Süleyman Çelebi ve Diğerleri v. Türkiye Davası (No.2), 12 Aralık 2017, (Başvuru no. 22729/08 ve 10581/09), (Çevrimiçi) 'https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-187704%22]}', (Erişim Tarihi: 31.03.2021).
[322] **A.g.e.**
[323] **A.g.e.**
[324] **A.g.e.**
[325] **A.g.e.**
[326] **A.g.e.**

AİHM, daha önceki benzer kararlarında olduğu gibi, ‘önceden izin verilmemesinin ve bu nedenle eylemin ‘yasaya aykırılığının’ barışçıl bir gösteriyi dağıtmak için makamlara sınırsız yetki vermediğini hatırlatmış’ ve ‘göstericilerin Taksim Meydanı’na doğru yürüyüşe başlamadan önce güvenlik güçleri tarafından sert bir şekilde ve zor kullanılarak dağıtılmasının’ AİHS’nin toplanma hakkını güvenceye alan 11. Maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir[327]. Mahkeme, ayrıca ‘davalı devletin, başvuranların her birine tazminat ödemekle yükümlü olduğuna karar vermiştir’[328].

2. 2. 7. 5 AİHM Kararlarının Değerlendirilmesi

AİHM, 1 Mayıs 2007’de İstanbul’da 1 Mayıs’ı Taksim Meydanı’nda yapılacak kitlesel gösterilerle kutlamak isteyen göstericilere yönelik polis müdahalesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesini ihlal ettiğini, 12 Aralık 2017 tarihli kararıyla; 1 Mayıs 2008’deki polis müdahalesinin neden olduğu ihlali ise 27 Kasım 2012 tarihli kararıyla kayıt altına almıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, toplanma hakkı özgürlüğü ile ilgili olarak Türkiye aleyhine AİHM'de görülen davalarda, mahkeme, idarenin, mevcut yasal düzenlemenin sınırlandırıcı çerçevesine dayanarak, toplantıların yerini, zamanını belirlemesini ve böylece mutlak mekan yasakları oluşturmasını, 'yasak addedilen mekanlarda yapılan toplantıların dağıtılmasını', toplantılara yönelik makul olmayan dolaylı sınırlandırmalar, gizli engeller konulmasını, 'bildirimsiz olduğu gerekçesiyle yasa dışı sayılan toplantıların dağıtılmasını, kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle barışçıl toplantıların dağıtılmasını, toplantılara müdahalede idarenin ve kolluk kuvvetlerinin gerekli hoşgörüyü ve sabrı göstermeksizin aceleyle davranmasını, toplantılara müdahalede ölçüsüz, orantısız ve gereksiz düzeyde aşırı güç kullanılmasını, barışçıl toplantılara katılan kişilerin yargılanmasını ve cezaya çarptırılmasını, toplantılara yapılan müdahaleler esnasında işkence ve kötü muamele teşkil eden fiillerin uygulanmasını ve bu fiillerin sorumluları hakkında etkin bir idari/adli soruşturma yapılmıyor olmasını, AİHS’de güvence altına alınan toplanma özgürlüğü hakkının ve işkence ve kötü muamele yasağının ihlali olarak yorumlamıştır.

Özellikle, AİHM’nin 2012 tarihli kararında, Taksim Meydanı’nda 1 Mayıs kutlanmasına yönelik yasağın ve bu yasak gerekçesiyle Taksim’de barışçıl toplanma

[327] **A.g.e.**
[328] **A.g.e.**

hakkını kullanmak isteyen göstericilerin polis zoruyla dağıtılmasının hak ihlali olduğunun açıkça belirtilmiş olmasına rağmen, 2012 sonrası dönemde Taksim'de 1 Mayıs yasağı da göstericilere yönelik polis şiddeti de aynı gerekçelerle sürdürülmüştür. Türkiye, bağlayıcı olduğunu kabul ettiği AİHM kararlarına uymama konusundaki tutumunu devam ettirmiştir. 15 Nisan 2014'te, katıldığı bir programdan önce basın mensuplarının sorularını yanıtlayan dönemin İstanbul katıldığı bir programdan önce basın mensuplarının sorularını yanıtlayan dönemin İstanbul Valisi Hüseyin Avni Mutlu, 'DİSK'in 1 Mayıs kutlamalarının Taksim'de yapılması için AİHM kararını örnek göstermesiyle ilgili bir soru üzerine'[329] şunları söylemiştir:

> "Bu konuyla ilgili, müracaat edecek olan arkadaşların özellikle kullandıkları argüman bu. Bizim anayasamız, milli hukukumuz bu konuyla ilgili açık bir hükme sahip. Elbette ki bu tür toplantıların, ifade hakkının kullanılması, toplanma hakkının kullanılması, anayasal güvence altındadır. Herkes bu hakkını kullanacaktır. Aynı anayasa hükmünün hemen devamında da bu yetkinin, bu hakkın nasıl kullanılacağının kanunla belirleneceği belirtilir. Dolayısıyla bununla ilgili anayasaya uygun olarak çıkarılmış olan ilgili mevzuatlar vardır. 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası başta olmak üzere. Bu konuyla ilgili yetki tamamen ilgili idari makamlardadır ve bu hakkın kullanılması noktasında da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı herhangi bir şey yoktur. Dolayısıyla biz bir hakkı engellemiyoruz"[330].

Dönemin İstanbul Valisi Mutlu'nun açıklamaları, iki temel iddiaya dayanmaktadır. İlk olarak, Vali Mutlu, 2014 1 Mayıs'ı öncesinde DİSK ve diğer kuruluşların Taksim'de 1 Mayıs talebini reddeden ve Taksim'i 1 Mayıs'a kapatan idari kararın hukuka ve AİHS'ye uygun olduğunu iddia etmektedir. Bu argüman hukuken yanlıştır. Yukarıda detaylı olarak ele aldığım, AİHM'nin, doğrudan Taksim'de 1 Mayıs kutlama girişiminin engellenmesine ilişkin 2012 tarihli kararı ve doğrudan 1 Mayıs'la ilgili olmayan ama Türkiye'de toplanma hakkının kullanımının engellenmesiyle ilgili çok sayıda karar, barışçıl protestoların, 'izinsiz' olduğu gerekçesiyle şiddet kullanılarak dağıtılmasını hak ihlali olarak değerlendirmiştir. AİHM'nin açık ihlal kararlarına rağmen, Vali Mutlu'nun, idari yasakların AİHS'ye uygun olduğunu iddia etmesinin gerçeklikle bağdaşan bir yanı yoktur. İkinci olarak, Vali Mutlu, 'milli hukukun' toplantı ve gösterileri düzenleme yetkisini tamamen idari makamlara verdiğini iddia etmektedir. 2911 sayılı kanunun idareye toplantıların yerini

---

[329] **NTV**, 15 Nisan 2014, 'Vali Mutlu'dan 1 Mayıs açıklaması', (Çevrimiçi) 'https://www.ntv.com.tr/turkiye/vali-mutludan-1-mayis-aciklamasi,2GD3N7D9XU-DuP14dN9ujQ', (Erişim Tarihi: 31.03.2021).

[330] **A.g.e.**

belirleme ve toplantıları yasaklama, erteleme yetkisi verdiği doğrudur. Ancak, bu yetki mutlak ve sınırsız bir yetki değildir ve kanunların verdiği yetkiler anayasayı ve uluslararası insan hakları hukukunu ihlal edecek biçimde kullanılamaz. Türkiye AİHS'yi ve AİHM kararlarının bağlayıcılığını kabul etmiştir. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 90. Maddesi 'Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda, milletlerarası andlaşma hükümlerinin esas alınacağını' belirtmektedir. Başka bir deyişle, Anayasa'ya göre, uluslararası antlaşma hükümleri, uyuşmazlık durumlarında kanun hükümlerinden üstündür. Bu nedenle, idare, AİHS'nin toplanma hakkına dair devlete getirdiği yükümlülükleri, kanunlara dayanarak geçersiz kılamaz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hukukunu göz ardı ederek ve yalnızca kanunların verdiği yetkilerin mutlak biçimde yorumlanmasına dayanılarak alınan kararlar yeni insan hakları ihlallerinin doğmasına yol açacaktır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 12 Mart 2015 tarihli 1222. Toplantısında, 'Türk makamlarını, ısrarla, bilhassa gösterilerin barışçıl şekilde meydana geldiği ve kamu düzeni açısından bir tehlike arz etmediği durumlarda, toplanma özgürlüğü hakkına yönelik bir müdahalenin gerekli olup olmadığını değerlendirme gerekliliğini Türk hukukunda düzenlemek amacıyla, özellikle Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nu (2911 sayılı Kanun) ve ilgili mevzuatı düzeltmek için çabalarını artırmaya'[331] davet etmiştir. Başka bir deyişle, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Türk makamlarını, toplantı ve gösteri yürüyüşleriyle ilgili mevzuatı, toplanma hakkına yönelik müdahalelerin gerekliliğini ölçebilecek ve toplanma hakkına yönelik gereksiz müdahaleleri engelleyebilecek şekilde, düzeltmeye davet etmiştir. Komite, bu kararıyla, 2911 sayılı kanunun idareye, toplanma hakkı ihlallerine zemin hazırlar ölçüde geniş ve yeterince düzenlenmemiş takdir yetkisi verdiğini tasdik etmiştir.

Yıllardır verilen çok sayıdaki ihlal kararına rağmen, Türkiye'de benzer ihlal pratiklerinin devam etmesi ve Türkiye'den AİHM'ye benzer içerikli davaların gelmeye devam etmesi; yasal çerçevesi, idari uygulaması ve mahkeme kararlarıyla Türkiye'deki toplanma özgürlüğü rejiminin, AİHM içtihadında çizilen hukuki çerçeveyle uyuşmaz

[331] AİHM Kararı, Süleyman Çelebi ve Diğerleri v. Türkiye Davası (No.2), 12 Aralık 2017, (Başvuru no. 22729/08 ve 10581/09), (Çevrimiçi) 'https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-187704%22]}', (Erişim Tarihi: 31.03.2021).

ve uzlaşmaz nitelikte olduğunu göstermektedir. Bu durum, Türkiye'de, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı bakımında yaygın ve sistematik insan hakları ihlalleri olduğunu ve mahkeme karalarına rağmen ihlalci pratiklerin sürdürüldüğünü kanıtlar niteliktedir. Özetle, Türkiye'de yönetimin, toplanma özgürlüğü hakkına yönelik yasakçı ve baskıcı tutumu, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına bağlı yönetim anlayışıyla bağdaşmamaktadır.

2. 3. Anayasa Mahkemesi Kararları ve 1 Mayıslar

2. 3. 1. Ali Çerkezoğlu ve Diğerleri Başvurusu, 18 Temmuz 2019: İstanbul, Taksim 1 Mayıs 2009, Kötü Muamele Yasağı ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı İhlali

1 Mayıs 2009'da DİSK, KESK, TMMOB ve TTB'nin İstanbul Taksim Meydanı'nda düzenlediği ve İstanbul Valiliği'nin yalnızca 'makul sayıda'* kişinin katılımına izin verileceğini duyurduğu, 1 Mayıs kutlamalarına katılmak amacıyla Taksim Meydanı'na doğru yürüyüşe geçen Türk Tabipler Birliği ve İstanbul Tabip Odası yöneticisi ve üyesi sağlık çalışanlarının önü polis tarafından kesilmiştir[332]. Polis, alana girmesine izin vermediği grubu dağılmaları yönünde uyarmış, grubun dağılmaması üzerine, yaklaşık 10 doktor zor kullanılarak polis aracında bindirilmiş, araca alınmayanlar kalkan ve coplarla dövülmüş, üzerlerine tazyikli su sıkılmıştır[333]. Polisin, cop, kalkan, biber gazı, basınçlı su ve plastik mermi kullanarak yaptığı müdahale sonucunda grup dağıtılmıştır[334]. 7 Mayıs 2009'da İstanbul Tabip Odası Yönetim Kurulu Üyesi Ali Çerkezoğlu ve diğerleri**, kendilerine yapılan polis müdahalesinden dolayı, kendileri ve TTB adına, Şişli Cumhuriyet Savcılığı'na suç duyurusunda bulunmuştur[335]. Savcılık, (olayın meydana gelmesinden beş buçuk yıl sonra) 6 Kasım 2014 tarihinde kovuşturmaya yer olmadığı kararı vermiştir[336]. Savcılık kararına yapılan itirazın İstanbul 6. Sulh Ceza Hakimliğince 9 Aralık 2014'te

* 'Makul sayı' tartışması için bkz: 6. Bölüm.

[332] Anayasa Mahkemesi Kararı, Ali ÇERKEZOĞLU ve Diğerleri Başvurusu, 18 Temmuz 2019, Başvuru Numarası: 2015/1737, (Çevrimiçi) 'https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/1737', (Erişim Tarihi: 02.04.2021).

[333] **A.g.e.**

[334] **A.g.e.**

** 'Ali ÇERKEZOĞLU, Ali KÜÇÜK, Elif KIRTEKE, Eriş BİLALOĞLU, Hüseyin DEMİRDİZEN, Mehmet Nazmi ALGAN'.

[335] **A.g.e.**

[336] **A.g.e.**

reddedilmesi üzerine, Ali Çerkezoğlu ve diğerleri, kendilerine yapılan polis müdahalesi sonucunda kötü muamele yasağı ve toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiği iddiasıyla, 28 Ocak 2015 tarihinde Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapmıştır. Anayasa Mahkemesi yaptığı inceleme sonucunda, başvurucu Ali Çerkezoğlu yönünden kötü muamele yasağının usul boyutunun ihlal edildiğine, bütün başvurucular yönünden toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiğine ve tüm başvuruculara manevi tazminat ödenmesine, 18 Temmuz 2019 tarihinde karar vermiştir[337].

Anayasa Mahkemesi bu kararıyla, 1 Mayıs 2009 günü Taksim Meydanı'ndaki 1 Mayıs kutlamalarına katılmak isteyen TTB üyelerinin polis tarafından zor kullanılarak engellenmesini toplanma hakkı ihlali, barışçıl göstericilere uygulanan polis şiddetini ise kötü muamele yasağı ihlali olarak değerlendirmiştir. Anayasa Mahkemesi, kararında AİHM'nin ilgili kararlarına atıfla, 'Barışçıl amaçlarla bir araya gelmiş kişilerin toplantı hakkını kullanırken kamu düzeni açısından tehlike oluşturmayan ve şiddet içermeyen davranışlarına devletin sabır ve hoşgörü göstermesi çoğulcu demokrasinin gereğidir' ifadesine yer vermiştir. Bu kararla birlikte, 'izinsiz olduğu' gerekçesiyle barışçıl toplantılara yönelik polis müdahalesinin hak ihlali oluşturduğu savının yalnızca AİHM tarafından değil, Anayasa Mahkemesi tarafından da savunulduğu tasdiklenmiştir.

2. 3. 2. Salih Şahin Başvurusu, 21 Ocak 2020: İstanbul Beşiktaş 1 Mayıs 2015, Kötü Muamele Yasağı ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı İhlali

1 Mayıs 2015 günü DİSK, KESK, TMMOB ve TTB tarafından, İstanbul Valiliği'nin yasak kararına rağmen, Taksim Meydanı'nda yapılması planlanan 1 Mayıs kutlamalarına katılmak üzere İstanbul Beşiktaş'ta toplanan gruplara polis biber gazı ve basınçlı suyla müdahale etmiş ve çok sayıda göstericiyi gözaltına almıştır[338]. Kutlamalar için Taksim Meydanı'na doğru yürüyüşe geçmeden önce Beşiktaş'ta toplanan kişilerden biri olan 1964 doğumlu Salih Şahin, kendisinin de içinde bulunduğu 50-60 kişilik gruba TOMA vasıtasıyla tazyikli su sıkıldığını, polis tarafından boğazının sıkıldığını, ellerinin arkadan sert bir şekilde bükülerek

[337] **A.g.e.**
[338] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2015.

darbedildiğini, yerde tekmelendiğini, gözaltına alınmak üzere götürüldüğü polis aracında, elleri ters kelepçeli bir biçimde yaklaşık 6 saat, ardından kelepçeleri çıkarıldığı halde yaklaşık 5 saat daha temel insani ihtiyaçları giderilmeksizin bekletildiğini ve gözaltı sürecinde Çağlayan Adliyesi'nin 7. bodrum katında günlerce aşağılayıcı ve onur kırıcı muameleye maruz kaldığını' iddia etmiştir[339]. Salih Şahin, görevli polis memurları ve amirleri hakkında 8 Mayıs 2015 tarihinde İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'na şikayetçi olmuştur[340]. Savcılık, görevli kolluk personeli hakkında, 3 Mayıs 2016 tarihinde kovuşturmaya yer olmadığına karar vermiş; savcılık kararına karşı yapılan itiraz ise İstanbul 5. Sulh Ceza Hâkimliği tarafından 30 Haziran 2016 tarihinde reddedilmiştir[341]. Bunun üzerine Salih Şahin, 'gösteri yürüyüşüne gereksiz ve orantısız müdahale edilmesi nedeniyle toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının; kolluk güçlerinin hukuka aykırı kuvvet kullanımı nedeniyle de kötü muamele yasağının ihlal edildiği' iddiasıyla, 29 Temmuz 2016'da Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapmıştır[342]. Anayasa Mahkemesi yaptığı inceleme sonucunda, güvenlik güçleri tarafından kötü muamele yasağının ihlal edildiği iddiasına ilişkin Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından etkili bir soruşturma yürütülmediği gerekçesiyle, kötü muamele yasağının usul boyutunun ihlal edildiğine, kolluk görevlilerinin eylemleri sonucunda başvurucunun toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiğine ve başvurucuya manevi tazminat ödenmesine karar vermiştir[343]. Anayasa Mahkemesi, Salih Şahin kararında toplantı özgürlüğü hakkının ihlal edildiği yönündeki kararını gerekçelendirirken, 'devletin barışçıl amaçlarla yapılan toplantı düzenleme ve toplantıya katılma özgürlüğünü koruması ve bu hakkın kullanımını engelleyen makul olmayan dolaylı sınırlamalar koymaması gerektiğini'[344], ayrıca 'kanunlarda öngörülen usullere tam olarak uyulmamış olmasının, toplantı veya gösteri yürüyüşünün barışçıl niteliğini tek başına ortadan kaldırmadığını ve bu durumun varlığının toplanma hakkına müdahale için yeterli olmadığını' vurgulamıştır.

[339] Anayasa Mahkemesi Kararı, Salih Şahin Başvurusu, 21 Ocak 2020, Başvuru Numarası: 2016/13964, (Çevrimiçi) 'https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/13964', (Erişim Tarihi: 05.04.2021).
[340] **A.g.e.**
[341] **A.g.e.**
[342] **A.g.e.**
[343] **A.g.e.**
[344] **A.g.e.**

Böylece, Anayasa Mahkemesi'nin, hem 1 Mayıs 2009'a ilişkin 2019 tarihli kararında, hem de 1 Mayıs 2015'e ilişkin 2020 tarihli kararında, AİHM'nin barışçıl toplanma hakkıyla ilgili içtihadını büyük ölçüde tekrar ettiği görülmektedir. Anayasa Mahkemesi bu kararlarda, AİHM kararlarında yer alan; muhalif siyasi fikirlerin toplanma özgürlüğü aracılığıyla ifade edilebilmesinin çoğulcu demokrasilerin temel ilkelerinden olduğu, barışçıl bir toplantının 'izinsiz/ bildirimsiz' olmasının toplantıya müdahale etmek için tek başına yeterli gerekçe oluşturmadığı, devletin toplanma hakkını yalnızca korumakla değil ayrıca hakkın kullanımına yönelik gizli engeller getirmemekle de yükümlü olduğu' gibi prensipleri kabul ettiğini göstermiştir. Dolayısıyla, idarenin ve polisin, 1 Mayıslar örneğinde, toplanma hakkı ihlaline yol açan pratiklerinin hem Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne hem de Anayasa'ya aykırı olduğu Anayasa Mahkemesi kararlarıyla kanıtlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE'DE 1 MAYISLAR BAŞLANGIÇ VE YENİDEN BAŞLANGIÇ

3.1. Dünyada ve Türkiye'de 1 Mayıs'ın Erken Yılları

Her yıl 1 Mayıs yaklaşırken, 1 Mayıs'ın bir anma, kutlama, protesto ya da mücadele günü olarak ortaya çıkışının işçi sınıfı tarihiyle olan güçlü bağlarını anlatan metinlerde sıkça işaret edilen köken Chicago-Haymarket olayıdır[345]. 1886'da Chicago'da 8 saatlik iş günü talebiyle genel greve gidilmiş; grev kapsamında 1 Mayıs'ta kitlesel bir miting yapılmış, gösteriler sonraki günlerde de devam etmiştir. 3 Mayıs'ta gösteriler sürerken polisin açtığı ateş sonucunda 4 işçi ölmüş ve bazıları da yaralanmıştır. Polis şiddetini protesto etmek için 4 Mayıs günü Haymarket Meydanı'nda yapılan mitingin dağıldığı esnada polislerin bulunduğu kısma (provokasyon olduğu da iddia edilen bir biçimde) bir bomba atılmış ve patlama sonrası yaşanan olaylarda 7 polis ve 4 işçi ölmüştür. Olaylar sonrasında işçi önderlerinden 8'i tutuklanmış ve yaşananlardan sorumlu olduğu iddia edilen 4 işçi önderi asılarak idam edilmiştir. Haymarket trajedisi olarak da bilinen bu olayın ardından 1889'da toplanan II. Enternasyonal'de, 1 Mayıs Uluslararası emekçiler günü olarak kabul edilmiş ve ilk kez 1890 yılında kutlanmıştır[346]. Pek çok kaynakta da belirtildiği gibi 1 Mayıs'ın bir işçi günü / işçi bayramı olarak kutlanması bu tarihten sonra dünya genelinde yaygınlık kazanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda, 1 Mayıs kutlamalarının ilk kez görüldüğü tarihin, II. Meşrutiyet'in hemen ertesi olan 1909 yılı olduğu kabul edilmektedir[347].

---

[345] Barış Uygur, "1 Mayıs'ta 1886 Haymarket Olayını Hatırlamak: Haymarket Trajedisi ve Günümüzdeki Temsili", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 185, Mayıs 2009, s. 39-47.

[346] Mehmet Ö. Alkan, "Chicago'dan İstanbul'a, Haymarket'ten Taksim'e: 1 Mayıs Tarihinin İzinde...", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 209, Mayıs 2011, s. 18-26.

[347] Ancak bazı kaynaklarda, 1 Mayıs'ın 1909 öncesinde de kutlandığı iddia edilmektedir: "Aydınlık 1925 yılında çıkardığı 1 Mayıs ile ilgili risalede şu bilgiyi veriyor: Daha evvel 1906-1909-1910 tarihlerinde 1 Mayıs'ın Rum, Ermeni hatta bir miktar Türk işçileri tarafından bir bayram tarzında tes'id edildiğini görüyoruz. Fakat bunlar nihayet, kuzu pişirilen, helva yapılan Kağıthane alemlerinden başka bir şey değildi", aktaran Mehmet Ö. Alkan, "Chicago'dan İstanbul'a, Haymarket'ten Taksim'e: 1 Mayıs Tarihinin İzinde...", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 209, Mayıs 2011, s. 23. Ayrıca Zafer Toprak da 1977 tarihli makalesinde Türkiye'de 1 Mayısların tarihini 1906'dan başlatır. Bkz: Ahmet Seren [Zafer Toprak], "Türkiye İşçi Sınıfı ve Tarihte 1 Mayıslar (1906-1925)", **Yurt ve Dünya**, Sayı: 3, Mayıs 1977, s. 393- 412. Bununla birlikte, kamusal alanda yapılan kitlesel toplanma biçimindeki ilk 1 Mayıs'ın 1909'da kutlandığı kabul edilmektedir.

Alkan, Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu'nun (SİF) belgelerine dayandırarak; II. Meşrutiyet sonrasında ilk 1 Mayıs kutlamasının, 1909 yılında Üsküp ve Selanik'te yapıldığını söyler[348]. 1910 yılında da Selanik'te 1 Mayıs'ın Türk, Bulgar ve Musevi işçilerin katılımıyla kutlandığı belirtilmektedir[349]. Bununla birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti ile SİF arasındaki gerginliğin artması ve İTC'nin sendikaları ve sosyalist hareketi bastırma çabaları nedeniyle 1911'de Selanik 1 Mayıs'ının İTC'ye yönelik bir protestoya dönüştüğü ifade edilmektedir[350]. 1911 yılında 1 Mayıs'ın İstanbul'da da kutlandığı belirtilmektedir[351]. İTC hükümetinin muhalefete ve özellikle de sosyalist harekete yönelik baskıları nedeniyle 1912 yılında ne İstanbul'da ne de Selanik'te 1 Mayıs kutlanamamıştır[352]. Bununla birlikte İştirak dergisinin 1912 tarihli sayısında yayınlanan bir fotoğrafın altında 'Pangaltı'daki Belvü Bahçesinde Efrenci 1912 senesinde mayısın birinci günü Osmanlı Sosyalistleri tarafında idare edilen Bir Mayıs Bayramı' cümlesi yer almıştır[353]. Alkan'a göre İTC'nin artan baskıları nedeniyle, 1912 1 Mayıs'ında SİF'in Selanik'teki federasyon lokalinde düzenlediği toplantıyı ve kalabalığı polisin dağıtmış ve takip eden 1913, 1914 yıllarında da 1 Mayıs kutlanamamıştır[354]. Federasyon raporunda durum, şu sözlerle ifade edilmiştir: '1 Mayıs 1914 günü yürüyüş yapamadık, bu keyfi yönetimi protesto ediyor ve sizlerle birlikte bir kez daha haykırıyoruz: Kahrolsun burjuvazi! Yaşasın Özgürlük! Yaşasın Toplumsal Devrim![355]'.

Yalnızca 1906-1914 yılları arasında Osmanlı'da 1 Mayıs etkinliklerinin ilk dönemine bakmak dahi bize 1 Mayıs'ın tarihine dair önemli ipuçları sağlamaktadır. 1 Mayıslar üzerinden 1908 sonrasının genel siyasal atmosferini, işçi sınıfı hareketini, grevler ve sendikacılık faaliyetlerinin artışını, İTC hükümetlerinin toplumsal muhalefetle ve yükselen sol siyasal hareketle kurduğu ilişkileri ve toplantı ve gösteri yürüyüşlerine yönelik hükümet tutumu gibi geniş ölçekli fenomenleri incelemek mümkündür.

---

[348] Alkan, **a.g.e.**, s. 23.
[349] **A.g.e.**
[350] **A.g.e.**
[351] **A.g.e.**, s.24.
[352] **A.g.e.**
[353] **A.g.e.**
[354] **A.g.e.**
[355] **A.g.e.**

Türkiye'de II. Meşrutiyet'in ilanının hemen ardından başlayan 1 Mayıs kutlamaları, çeşitli baskı ve yasaklara rağmen 1920'lerin başına kadar aralıklı olarak devam etmiş, 1925'te Şeyh Sait İsyanı ardından çıkarılan Takrir-i Sükûn kanunu ile her türden toplanma yasaklanmıştır. Alkan'ın aktardığı üzere, '1926'da sınırlı olarak kutlanan 1 Mayıs, 1927'de son kez kutlanmıştır'[356]. Bir sonraki kitlesel 1 Mayıs kutlaması 49 yıl sonra, 1976'da DİSK'in girişimiyle Taksim Meydanı'nda yapılacaktır. Dolayısıyla Türkiye'de 1 Mayıs mitinglerinin tarihi, 1909 ve 1927 yılları arasındaki kısıtlı dönem hariç tutularsa, 1970'li yıllarda başlamaktadır. 1970'lerdeki ilk 1 Mayıs mitingi olan 1976 mitinginde konuşan DİSK Genel Başkanı Kemal Türker, '52 yıldan beri ilk defa 1 Mayıs'ı işçi bayramı olarak kutluyoruz diyerek'[357], 52 yıl sürmüş bir yasağın ardından 1 Mayıs mitingi yaptıklarını vurgulamıştır.

3. 2. Türkiye'de 1 Mayıs Mitinglerinin İkinci Dönemi: 1976 - 1980

3. 2. 1. DİSK Önderliğinde Taksim, 1 Mayıs Mitinglerinin İlk Yılları: 'Devrimci' 1 Mayıs - 'Kanlı' 1 Mayıs (1976-1978)

1 Mayıs'ı mitingler düzenleyerek kutlamak, kurulduğu tarih olan 1967'den itibaren her yıl DİSK'in (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) gündeminde yer almıştır. 'İlk kez 1968'de DİSK 1 Mayıs kutlamak için girişimlere bulunmuş, DİSK Yürütme kurulu üye sendikalara ve bölge temsilciliklerine 1 Mayıs İşçi Bayramı ile ilgili toplantı yapılması konusunda yazı yazmıştır'[358]. Ancak, bilinmeyen bir nedenle kutlama ertelenmiştir[359]. 1969 yılında DİSK bir genelge yayınlayarak, '1 Mayıs 1969 İşçi Bayramı nedeniyle bu yıl işçilere bir mesaj yayınlanmasına karar verdiklerini'[360] duyurmuştur. Yayınlanan mesajda, 'işçilerin Anayasada öngörülen haklarına dört elle sarılması' ve 'diğer emekçi kesimlere öncülük etmesi' gerekliliği vurgulanmıştır[361]. Mesajda, 1 Mayıs, 'bütün dünyada emekçilerin daha mutlu bir yarına, daha güvenli bir yaşama kavuşmak için giriştiği mücadelelerin birleştiği gün'[362] olarak tanımlanmıştır.

---

[356] **A.g.e.**, s.25.
[357] **Tercüman**, 2 Mayıs 1976.
[358] Aziz Çelik (ed.), **DİSK Tarihi: Kuruluş, Direniş, Varoluş, 1. Cilt 1967-1975**, İstanbul: DİSK Yayınları, Şubat 2020, s.351.
[359] **A.g.e.**
[360] **A.g.e.**
[361] **A.g.e.**, s.352.
[362] **A.g.e.**

1970-1975 yılları arasında, DİSK'in 1 Mayıs'ı kutlamak için çeşitli girişimlerde bulunduğu belirtilmektedir[363]. Ancak 12 Mart Muhtırası olarak bilinen, Ordu'nun 12 Mart 1971'de yönetime müdahale etmesi olayı ardından, 26 Nisan 1971'de ilan edilen sıkıyönetimin getirdiği yasaklar nedeniyle, 1 Mayıs mitingleri yapılamamıştır.

1976 yılı 1 Mayıs'ında, 31 Mart 1975'te kurulmuş, 4. Demirel ya da 1. Milliyetçi Cephe Hükümeti olarak da bilinen 39. Hükümet yönetimdedir. 39. Hükümet; Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin birlikte oluşturduğu bir koalisyon hükümetidir*.

1976 yılı sol eylemliliğin güçlü ve etkin olduğu, sokak hareketlerinde artışın yaşandığı bir yıldır[364]. Sağ görüşlü-ülkücü eylemcilerin, sol görüşlülere yönelttiği şiddet, hükümet nazarında 'devleti korudukları, sola karşı bir savunma cephesi teşkil ettikleri ve komünizm tehdidine karşı mücadele ettikleri' düşüncesiyle sempati görmüştür[365]. Ülkücü ve solcu gruplar arasında sık sık silahlı çatışmalar yaşanmış ve hemen her gün bir şiddet olayı basında yer almıştır. Yaşananlar, basında, çoğunlukla, iç karışıklık, düzensizlik, şiddet anlamında kullanılan 'anarşi' sözcüğüyle çerçevelenmiştir. Başbakan Demirel, 1 Nisan 1976'da 'CHP'nin anarşi ve kanunsuzluğu himaye eden en büyük şemsiye'[366] olduğunu söylemiş, 3 Nisan'da ise 'gerekirse sıkıyönetime gidileceğini'[367] bildirmiştir. Hükümeti ve muhalefeti oluşturan partiler günlük açıklamalarında yaşanan çatışmaların sorumlusu olarak birbirlerini suçlamışlardır. 4 Nisan 1976'da Ecevit, 'Yurttaki kargaşalığın baş sorumlusunun hükümet olduğunu, şiddet olaylarının kaygı verici bir duruma geldiğini' söylemiş ve 'güçlerini hükümetten alan silahlı eylemciler ve kışkırtıcı ajanlar eliyle, demokrasiye ve halka karşı bir tuzak hazırlanmakta olduğunu'[368] iddia etmiştir. Demirel ise Tercüman'a verdiği röportajda, 'şiddet olaylarının kaynağı olarak' 1974'te çıkarılan af kapsamında, 'Cumhuriyeti yıkıp onun yerine komünist bir rejim kurmak isteyen suçluların salıverilmesini'[369] göstermiş, devamında yaptığı açıklamada ise 'devlet

---

[363] **A.g.e.**, s.559.

* 39. Hükümette, Süleyman Demirel'e başbakanlık, koalisyonu oluşturan diğer partilerin genel başkanlarına ise Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığı görevleri verilmiştir. Bu dönemde İçişleri Bakanı MSP Ankara Milletvekili Oğuzhan Asiltürk, İstanbul Valisi Namık Kemal Şentürk, İstanbul İl Emniyet Müdürü Mehmet Akzambak'tır.

[364] Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi,** İstanbul: İletişim Yayınları, 4. B.s., 2016, s.275.

[365] **A.g.e.**

[366] **Tercüman**, 1 Nisan 1976.

[367] **Tercüman**, 3 Nisan 1976.

[368] **Tercüman**, 4 Nisan 1976.

[369] **Tercüman**, 7 Nisan 1976.

düşmanlarının amacının, devlet otoritesini zaafa uğratmak, devletin güvenlik kuvvetleri ile sık sık çatışmaya girmek ve böylece çatışmaları olağan hale getirmek'[370] olduğunu öne sürmüştür. Milliyetçi cephe olarak adlandırılan, 1970'lerin sağ ağırlıklı koalisyon hükümetlerinin siyasal söyleminde, komünizm karşıtlığı başat bir rol oynamıştır. Soğuk savaş döneminde yükselen anti-komünist propagandanın Türkiye temsilciliği, milliyetçi, muhafazakâr, mütedeyyin siyasi hareketler ve medyadan oluşan, sağ cephe tarafından üstlenilmiştir. Türk sağ siyaset geleneğinin, temel düşman imgelerinden birini oluşturan komünizm tehdidi, aynı anda bir nefret ve korku nesnesi olarak kurulmuştur[371]. Öztan'ın da belirttiği gibi, 'anti-komünizm kontrol ve dışlama süreçlerini içeren yaygın bir sosyal denetim mekanizmasıdır ve bu mekanizma, 'ezeli düşmana' atfedilen tüm 'şeytani' özelliklerin, doğrudan doğruya sol görüşlülerin ve muhaliflerin üzerine yansıtılmasını'[372] sağlamıştır.

Çatışmalar ve şiddet olayları sürerken, 18 Nisan 1976'da CHP, Ankara Tandoğan Meydanı'nda 'Özgürlük ve Barış' başlığıyla bir miting düzenlemiş, mitingde yaptığı konuşmada Ecevit, 'şiddete karşı iş birliğine hazır olduklarını'[373] vurgulamıştır. Ecevit konuşmasının devamında, 6 ay önceki CHP mitingine atıfla, 'yine bu alanda yapılan büyük toplantımızdan barış içinde dağılan Ankara halkı, hükümetin düzenlendiği panzerli, silahlı bir saldırıya uğradı'[374] demiştir. Ecevit'in söz ettiği miting, 23 Ağustos 1975'te Tandoğan Meydanı'nda yapılmıştır. Mitingle ilgili haberde 'Bağımsızlık mitinginde olaylar çıktı!' başlığı altında 'Ankara'daki mitingi komandolar dağıtmak istedi'[375] ifadesi yer almıştır. Ecevit, 1975 yılında yaşananları hatırlattığı konuşmasında, 'bugün Türkiye'ye hükümet eliyle faşizm gelmiştir ama demokrasi gitmemiş ve gitmeyecektir'[376] demiştir. CHP mitingini yorumlayan AP ve MHP yetkilileri ise, miting esnasında pankartlarda yazılı olan ve kalabalıkça atılan sol sloganları eleştirmişler, CHP'yi bölücülerle ve komünistlerle iş birliği yapmakla suçlamışlardır[377]. Milliyetçi Cephe sözcüleri tarafından Ecevit yönetimindeki CHP, komünizm karşıtı propagandanın hedefine yerleştirilmiştir. Buna göre, Ecevit CHP'si,

---

[370] **Tercüman**, 8 Nisan 1976.
[371] Güven Gürkan Öztan, "Ezeli Düşman" ile Hesaplaşmak: Türk Sağında 'Moskof' İmgesi", içinde, İnci Özkan Kerestecioğlu, Güven Gürkan Öztan, (der.), **Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri**, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. B.s., 2016, s.85.
[372] **A.g.e.**, s. 100.
[373] **Milliyet**, 19 Nisan 1976.
[374] **Tercüman**, 19 Nisan 1976.
[375] **Milliyet**, 24 Ağustos, 1975.
[376] **Tercüman**, 19 Nisan 1976.
[377] **Tercüman**, 21 Nisan 1976.

devlet otoritesini zaafa uğratmak isteyen, vatan hainleriyle iş birliği yapmış ve onlara destek vermiştir. Başka bir deyişle, Milliyetçi Cephe, 'komünizm tehdidinin', Ecevit CHP'sinin sağladığı destek sayesinde ezilemediğini savunmuştur.

Hükümet ve muhalefet partilerinin birbirlerini ağır şekillerde suçladıkları bu siyasal atmosferin sürdüğü Nisan ayı sonunda gazeteler, Türkiye'de 1 Mayıs'ın 'Bahar Bayramı'[378] adıyla kabul edilmiş bir resmî tatil günü olduğunu ancak DİSK'in bugünün 'İşçi Bayramı' olarak kutlanmasını talep ettiğini ve bu amaçla Beşiktaş'tan başlayıp Taksim'de sona erecek bir yürüyüş düzenleyeceğini yazmıştır[379].

Aslında, DİSK'in, 1 Mayıs'ı işçi bayramı olarak, kitlesel toplantılar aracılığıyla kutlama planı aylar öncesinde basında yer almıştır[380]. Konu, 31 Mart ve 1 Nisan 1976'da DİSK başkanlar konseyi toplantısında görüşülmüş ve Başkanlar konseyinin görüşleri DİSK yürütme kuruluna önerilmiştir[381]. DİSK yürütme kurulu, 2 Nisan 1976'da '1 Mayıs'ın bütün dünyada işçi bayramı olarak kutlanması nedeniyle, bu yıldan itibaren Türkiye'de de işçi bayramı olarak kutlanacağına' dair kararını ilan etmiştir[382*]. DİSK'in kararını açıklaması ardından çeşitli tepkiler yükseltilmiştir. 29 Nisan'da Adalet Partisi Muğla Milletvekili Ahmet Buldanlı 'Bahar bayramının 6 Mayıs'a alınması için Meclis'e kanun teklifi vermiştir[383]. Buldanlı teklifinde 'Bahar Bayramını,

---

[378] 1.6.1935 tarih ve 2739 sayılı kanuna göre, 'Bahar Bayramı, mayısın birinci günüdür'. Kanun metni için bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3017.pdf, (Erişim Tarihi: 03.03.2020).

[379] **Tercüman,** 1 Mayıs 1976, **Milliyet,** 30 Nisan 1976

[380] DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, 8 Mart 1976 tarihli *Politika* gazetesine verdiği bir demeçte şöyle demiştir: "DİSK tüm gücü ile 1 Mayıs İşçi Bayramının kutlama hazırlıklarına girişmiş bulunmaktadır. 1 Mayıs 1976 Türkiye İşçi hareketinin en büyük demokratik kitle gösterilerinden biri olacaktır", aktaran Ahmet Üzümcü, "1 Mayıs ve DİSK", **Tercüman**, 1 Mayıs 1976.

[381] Nail Güreli, **1 Mayıs 1977: Türkiye Devrimcilerinin 'İki 1 Mayıs' Belgeseli**, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2006, s. 22.

[382] **A.g.e.**

[*] "Karar tutanağının altında DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, Genel Başkan Vekili Rıza Güven, Yürütme Kurulu Üyeleri Mehmet Karaca ve Celal Küçük'ün imzaları yer almaktadır", aktaran Güreli**, a.g.e.** Alparslan Işıklı, DİSK'in 1976 yılında 1 Mayıs'ı miting yaparak kutlama kararını; 'DİSK'in 1975'te toplanan 5. Genel kurulunda İbrahim Güzelce'nin Genel Sekreterliğe seçilmesi ve bununla bağlantılı olarak DİSK yönetiminde TKP çizgisinin etkilerinin görülmeye başlamasıyla' açıklamaktadır. Bkz: Alpaslan Işıklı, **Gerçek Örgütlenme: Sendikacılık**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Ekim 2003, s. 174. Ancak Işıklı'nın iddiasının aksine, 'bir dönem TKP yöneticiliği de yapmış olan DİSK eski genel sekreteri Mehmet Karaca, kesin bir dille İbrahim Güzelce'nin TKP üyesi olmadığını vurgulamıştır', Bkz: Aziz Çelik (ed.), **DİSK Tarihi: Kuruluş, Direniş, Varoluş**, 1. Cilt 1967-1975, İstanbul: DİSK Yayınları, Şubat 2020, s.166. Bununla birlikte, 11 Nisan 1976'da ölen İbrahim Güzelce yerine DİSK Genel Sekreterliği görevine getirilen Mehmet Karaca, TKP Merkez Komite üyesidir. Süreyya Algül, 1 Mayıs 1976'nın kitlesel katılımlı mitingle kutlanması kararının alınmasını, 5. Genel Kurul'dan sonra TKP'nin DİSK yönetimindeki etkisini arttırmasıyla açıklamaktadır. Bkz: Süreyya Algül, **Türkiye'de Sendika Siyaset İlişkisi: DİSK (1967 – 1975)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 350.Ancak 1976 yılında DİSK yöneticilerinin kaçının TKP'li olduğu veya TKP'nin DİSK yönetimi üzerindeki etkisinin boyutu tartışmalı bir konudur.

[383] **Milliyet,** 30 Nisan 1976.

bazı komünist ülkelerin 1 Mayıs'ta kutladıkları işçi bayramı ile kutlamanın, Türk milli vicdanını yaraladığını'[384] öne sürmüştür. Buldan'a göre, Bahar Bayramı nedeniyle resmî tatil olan 1 Mayıs gününü, komünistler bir fırsat olarak görüp, 'kendi emelleri doğrultusunda sömürmektedirler'[385]. 1 Mayıs'ın işçi bayramı olarak kutlanması fikri, Adalet Partisi tarafından 'komünist emellerle' özdeşleştirilmiştir.

Bir diğer tepki ise, Tercüman gazetesinin 'Bozguncuya Bayram, Millete Matem Olmaz' başlıklı başyazısında yer almıştır[386]. Yazı, 'tarihine, gelenek ve göreneğine bağlı Türk işçisinin, 1 Mayıs günündeki bayram havasını, 'matem havasına' döndürecek yaratılışta olmadığını' öne sürmüştür[387]. Gazetenin aynı sayısında Nazlı Ilıcak, '1 Mayıs ve Türk İşçisi' başlığıyla yer alan yazısında, '1 Mayıs'ın sosyalist ve Marksist bir düzen isteyenlerin kızıl günler çağrısında bulundukları ve topluca gövde gösterileri düzenledikleri bir gün olduğunu'[388] iddia etmiş, 'Türkiye'de işçi bayramının, beynelmilel komünizmin ilan ettiği 1 Mayıs'ta değil, Türk işçisinin toplu sözleşme ve grev hakkını elde ettiği 24 Temmuz'da kutlanması'[389] gerektiğini savunmuştur. '1 Mayıs mı, 24 Temmuz mu?' tartışması uzunca bir dönem farklı bağlamlarda gündeme getirilmiş, 1 Mayıs'ın 'dış kaynaklı', 'yerli olmayan' bir gün olduğu argümanıyla birlikte sunulmuştur. DİSK'in 'yurtdışındaki komünistlerle aynı paralelde hareket ettiği'[390] iddiası da bu bağlamda ortaya atılmıştır.

1 Mayıs'tan bir gün önce, gerçekleşecek olan mitingle ilgili haberlerde, 'DİSK yetkililerinin, faşist ülkeler dışında 1 Mayıs'ın işçi bayramı olarak kutlandığını'[391] belirten açıklamaları ile, Türkiye Madeni Eşya Sanayicileri İşverenleri Sendikası'nın, 'sınıf bayramı yaratmanın ulusal bütünlük açısından büyük tehlike'[392] olduğunu belirten açıklamaları yer almıştır. Böylece 1 Mayıs, savunucuları tarafından, yalnızca sosyalist ülkelerde değil tüm dünyada kutlanan bir gün olarak; karşıtları tarafından ise, 'devlet otoritesine ve ulusal güvenliğine yönelik bir tehdit' olarak tanımlanmaya çalışılmıştır.

---

[384] **A.g.e.**
[385] **A.g.e**.
[386] **Tercüman**, 1 Mayıs 1976.
[387] **A.g.e.**
[388] **A.g.e.**
[389] **A.g.e.**
[390] Ahmet Üzümcü, "1 Mayıs ve DİSK", **Tercüman**, 1 Mayıs 1976.
[391] **Milliyet**, 1 Mayıs 1976.
[392] **A.g.e.**

DİSK'in hedeflediği gibi, 1 Mayıs'ta İstanbul, Taksim meydanında yoğun katılımlı bir miting gerçekleştirilmiştir. Mitinge katılanların sayısı* hakkında net bir bilgi olmamakla birlikte, DİSK Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Müdürü Fahrettin Ergin Erdoğan, mitinge '200 bin'[393] kişinin katıldığını, mitingden hemen sonra yapılan haberler ise muğlak bir ifadeyle, mitinge '10 binlerce'[394] kişinin katıldığını iddia etmektedir. DİSK'in organize ettiği ve Türkiye'de kitlesel 1 Mayıs kutlamalarının başlangıcı kabul edilen mitingde, kürsüden yapılan tek konuşmayı Genel Başkan Kemal Türkler yapmıştır. Türkler konuşmasında, '52 yıldan beri ilk defa 1 Mayıs'ı 1976 yılının 1 Mayıs'ında işçi bayramı olarak kutluyoruz, 1 Mayıs'ın işçi bayramı olarak yasalaşmasını istiyoruz'[395] demiştir. Mitingde herhangi bir şiddet olayı yaşanmamış, gazetelerin deyimiyle miting 'olaysız' geçmiştir[396]. 'Bir önceki geceden tüm izinleri kaldırılan polisin teyakkuza geçirildiği, cadde, meydan ve kavşaklarda sıkı güvenlik tedbirleri alındığı, Divan Oteli, Kültür Sarayı ve İstiklal Caddesi girişinde de kamyonlara bindirilmiş jandarma birliklerinin bekletildiği'[397] basında yer alan haberler arasındadır. 1 Mayıs kapsamında alınan, 'olağanüstü', 'yoğun', 'geniş', 'sıkı' güvenlik önlemleri temalı haberler, 1976'dan itibaren her yıl basında yer almıştır ve halen almaya devam etmektedir.

Soğuk Savaş'ın devam ettiği ve SSCB'nin bir güç olarak varlığını sürdürdüğü 1970'li yılların ikinci yarısında, Türkiye'nin en büyük şehrinin en merkezi meydanında çoğunluğu işçi 10 binlerce kişinin, devrimci bir sendikanın öncülüğünde sol siyasal taleplerle bir araya gelmesi, önemli politik ve duygulanımsal etkiler yaratmıştır. Üstelik, 1970'ler 'devrim yaparak sosyalizm kurma' düşüncesinin günümüzdeki kadar 'ütopik' görülmediği, komünizmin ise karşıtları tarafından 'reel' bir tehdit olarak görüldüğü bir dönemdir. Bu açıdan mitingin uyandırdığı etkinin büyüklüğü ardından gelen tepkilerden anlaşılmaktadır.

4 Mayıs'ta Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Namık Kemal Ersun'u makamında ziyaret ettikten sonra yaptığı açıklamada sosyalizme karşı olduklarını vurgulayarak, 'devlet idaresinde nasyonalizme yönelmiş

---

* Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın, 1976 kutlamalarına 100 bin kişinin katıldığını belirtir. Bkz. **Aydın ve Taşkın, a.g.e**, s.27.

[393] Fahrettin Engin Erdoğan, "Türkiye'de 1 Mayıs, 1 Mayıs'ta Taksim", **Cumhuriyet**, 30 Nisan 2016.

[394] **Tercüman**, 2 Mayıs 1976.

[395] **A.g.e.**

[396] **Milliyet**, 2 Mayıs 1976; **Tercüman**, 2 Mayıs 1976.

[397] **Tercüman**, 2 Mayıs 1976.

bir sosyalizm ve diğer taraftan komünizme yönelmiş bir sosyalizme taraftar değiliz. Bu iki sistemi de reddediyoruz'[398] demiştir. Adalet Partisi Meclis Grubu Başkanvekilleri İlhami Ertem ve Oğuz Aygün aynı gün verdikleri demeçte 'DİSK'in 1 Mayıs mitingini komünizm gösterisi olarak nitelendirmişler ve grup olarak savcıları göreve çağırmışlardır'[399]. Aygün ve Ertem, 'CHP yöneticilerinin himayesinde yapıldığını iddia ettikleri mitingde, 'Nazım Hikmet'ten şiirler okunmasını ve Enternasyonal marşının söylenmesini' örnek vererek, 'bunları özgürlük diye karşılamak gaflet olur, Türk devletinin bağımsızlığını korumak için akan şehit kanlarına ihanet olur'[400] demişlerdir. Demirel ise 5 Mayıs'ta AP Ortak Grubunda yaptığı konuşmada 'muhalefetin demokratik rejimi raydan çıkarma, meclisi çalışamaz hale getirme gayreti içinde olduğunu, Tandoğan ve Taksim mitinglerinin kızıl güneş doğacaktır amacına yönelenler için başlıca amaç olduğunu, her iki mitingin de savaş ve kan koktuğunu'[401] ileri sürmüştür. Tercüman gazetesi köşe yazarı Ahmet Kabaklı ise, konuyla ilgili yazısında, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün 4 Mayıs'ta yaptığı açıklamaları değerlendirerek, 'Cumhurbaşkanı'nın Anayasa kuruluşlarına ve silah kuvvetlere dil olarak devletimizin düşüncelerini aksettirdiğini ve bu düşüncelerin esasında DİSK mitingi ile Türkiye'ye yağdırılan kirli havaya ve anarşinin hala önlenemeyişine karşı olduğunu'[402] iddia etmiştir.

1976 1 Mayıs mitingini eleştiren ve hatta suçlayan ifadelerin kendilerini büyük ölçüde anti-komünist söylemin argümanlarıyla temellendirdiği görülmektedir. Bu söylemde sol/sosyalist talepler, Türkiye'nin 'bağımsızlığını tehdit eden komünist tehlikenin' bir uzantısı gibi resmedilirler. 'Bağımsızlığın tehlikede olduğu' vurgusu, 1 Mayıs'ı hazırlayanların gerçekte 'Türkiye'yi Rusya'ya bağlamak' sözünde ifade bulan türden gizli hedefler taşıdığına yönelik varsayıma dayanmaktadır. Bu varsayıma göre, 1 Mayıs'ta miting düzenleyenlerin gizli niyeti, Türkiye'yi, komünizmin dünyadaki merkezi olan SSCB'nin himayesine sokmaktır. Böylece, göstericiler, yalnızca 'komünizm propagandası' yapmakla değil aynı zamanda 'düşman yabancı devletlerin çıkarları' için çalışmakla -başka bir ifadeyle 'vatan haini' olmakla- da suçlanırlar. Üstelik 1 Mayıs mitingine kalabalıkların katılmasının yarattığı duygulanımsal etki, muarızlarının gözünde tehdit algısının ve buna bağlı korkunun derinleşmesine yol

[398] **Tercüman**, 5 Mayıs 1976.
[399] **A.g.e.**
[400] **A.g.e.**
[401] **Milliyet**, 6 Mayıs 1976.
[402] Ahmet Kabaklı, "Yıldızlara Akseden Istırap", **Tercüman**, 8 Mayıs 1976.

açmıştır. Bir milli güvenlik sorunu olarak temsil edilen 1 Mayıs'a katılımın arttığı düşüncesi, tahmin edilebileceği üzere, bundan sonraki 1 Mayıslarda daha 'etkin' önlemlere başvurulması eğilimini güçlendirecektir.

1977 1 Mayıs'ına gelindiğinde, 21 Haziran 1977'ye kadar görev yapmış olan 39. hükümet (I. Milliyetçi Cephe Hükümeti) hala yönetimdedir*. Erken genel seçim tartışmaları 1977'nin ilk aylarında, gündemi etkisi altına almıştır. Aydın ve Taşkın'ın da belirttiği üzere, koalisyonu oluşturan partiler arası anlaşmazlıkların hükümetin işleyişini zorlaştırması ve giderek artan şiddet olayları karşısında 'hükümetin asayişi sağlayamaz hale gelmesi' erken seçimi kaçınılmaz hale getirmiştir[403]. Başbakan Demirel, Mart ayından itibaren erken seçimin zorunluluğunu vurgulamaya başlamıştır[404]. Erken seçim kararı, 'ön seçimin 1 Mayıs'ta, genel seçimlerin 5 Haziran'da yapılması kaydıyla', 4 Nisan 1977'de, CHP, AP, CGP ve MHP'nin oylarıyla alınmıştır[405]. 1977 yılı Nisan ve Mayıs ayları, seçim kampanyaları ve 1 Mayıs tartışmalarının bir arada yürüdüğü, gergin bir siyasal atmosferde geçmiştir.

17 Nisan'da Başbakan Demirel, Aydın Menderes, Rasim Cinisli ve Emin Üçok'un Adalet Partisi'ne geçişleri dolayısıyla yapılan törende 'milliyetçileri birleşmeye çağıran' bir konuşma yapmıştır[406]. Demirel, yaklaşan seçimle ilgili olarak, 'Türkiye'de yeni bir hesaplaşma döneminin başladığını ve bu hesaplaşmanın milletin mazisine sahip, manevi milli değerlere sahip olanlarla, yani milliyetçilerle, komünizmi tehlike saymayanlar, milletin birliğine ve düzenliğine, milletin sulh ve sükûn içinde yaşamasına musallat olanlar, cumhuriyet, rejim ve millet düşmanları arasında yaşanacağını'[407] öne sürmüştür. Demirel, seçim kampanyasında, Schmittyen teorinin, 'siyasal kavramının ölçütü olarak dost ve düşman ayrımı tezini'[408] hatırlatır biçimde, siyasal alanı 'milliyetçiler' ve 'millet düşmanları' olarak iki düşman kutba ayıran bir

---

* Başbakan ve yardımcıları bir önceki yılla aynı olmakla birlikte, İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk 10 Nisan 1977'de görevi, kontenjan senatörü A. Sabahattin Özbek'e devretmiştir. 'Seçimlerin öne alınması dolayısıyla, Anayasa gereği olarak Ulaştırma, İçişleri ve Adalet Bakanlıklarına Başbakan tarafından bağımsız parlamenterler atanmıştır', Bkz. Tercüman, 11 Nisan 1977. 21 Haziran 1977'ye kadar görevde kalacak olan Sabahattin Özbek, 1 Mayıs'ın yaşandığı gün İçişleri Bakanıdır. Aynı tarihte, İstanbul Valisi Namık Kemal Şentürk, İl Emniyet Müdürü ise Nihat Kaner'dir.

[403] Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi,** İstanbul: İletişim Yayınları, 4. B.s., 2016, s.280.

[404] **A.g.e.**

[405] **A.g.e.**

[406] **Tercüman**, 18 Nisan 1977.

[407] **A.g.e.**

[408] Carl Schmitt, **Siyasal Kavramı**, Çev. Ece Göztepe, İstanbul: Metis Yayınları, 3. B.s., Kasım 2014, s.57.

söylemsel strateji izlemiştir. Demirel, bu yolla, Milliyetçi Cephe'nin rakiplerini ve hükümete yönelik muhalefeti, 'millet düşmanları' kategorisi içine yerleştirerek, seçmenin, tercih alanını baştan kapatmayı hedefleyen bir stratejiye başvurmuştur.

Nazlı Ilıcak'ın Başbakan Demirel'le yaptığı ve 17, 18, 19 ve 20 Nisan'da, Tercüman gazetesinde 'Liderler Ne diyor?' başlığıyla yayınlanan röportajda, Demirel'in takip ettiği politik/söylemsel strateji açıkça görülmektedir. Bu röportajda Demirel, '1960 İhtilali ile başlayan hükümet düşmanlığının henüz sona ermediğini, 1961 Anayasası çıkıncaya kadar Türkiye'de sol fikirlerin söz konusu olmadığını, solculuk yokken Türkiye'nin rahat olduğunu, Halk Partisi'nin solculuğu benimsemesinden* sonra Türkiye'nin karıştığını'[409] iddia etmiştir. Demirel'e göre 'Türkiye'de mücadele edilmesi lazım gelen hedef solcular ve komünistlerdir. Solcu ve komünist düşünce karşısında milliyetçilik en kuvvetli düşüncedir. Solcuların iktidar olmasını önlemek gayesiyle milliyetçi fikirler etrafında seçmenin toplanması gerekir. Türkiye'de sol düşüncenin karşısında huzur isteniyorsa, milliyetçi düşünce hâkim olmalıdır. Milliyetçi düşüncenin hakimiyeti içinse milliyetçilerin bölünmemesi gerekir'[410]. Böylece Başbakan, temel seçim stratejisini 'sola karşı milliyetçi cephe' fikri üzerine inşa etmiş, solun iktidarını önlemek hedefiyle, tüm milliyetçi seçmenlere, kendilerine oy verme, çağrısında bulunmuştur.

Demirel'in takip ettiği söylemsel strateji, sol görüşlü ve muhalifleri, anayasayla güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklere sahip yurttaşlar kategorisinden çıkararak, öteki/düşman kategorisi içine yerleştirmektedir. Bu ise, düşman olarak tanımlananlara uygulanan/uygulanacak şiddeti meşrulaştıran bir etki yaratmaktadır. Öztan, 'devletin sosyalistlere yönelik tutumu ve hükümetlerin uygulamaları, sağ akımların örgütlü şiddet gösterilerini cesaretlendirmiştir'[411] derken bu noktayı işaret etmektedir. Demirel'in örneklerini sunduğu, düşmanlaştırma söylemi sayesinde,

* Benzer bir vurgu, 20 Nisan 1976'da Alparslan Türkeş tarafından da yapılmıştır. Türkeş, 'İnönü'den sonra CHP'nin, Bay Ecevit ve yandaşları tarafından, komünist ve bölücü anarşistlerle kader birliği yapar hale getirildiğini' söylemiştir. Bkz. **Tercüman,** 20 Nisan 1976.

[409] **Tercüman**, 20 Nisan 1977.

[410] **A.g.e.**

[411] Güven Gürkan Öztan, "Ezeli Düşman" ile Hesaplaşmak: Türk Sağında 'Moskof' İmgesi", içinde, İnci Özkan Kerestecioğlu, Güven Gürkan Öztan, (der.), **Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri**, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. B.s., 2016, s.100.

solcu/muhalif bireyler, haklarından soyularak, suç işlemeksizin öldürülmesi meşru kabul edilen bir *homo sacer/kutsal insan*[412] statüsüne sokulmuştur.

Demirel'in basına verdiği demeçten iki gün sonra, 19 Nisan'da, Tercüman gazetesinin birinci sayfadan büyük puntoyla verdiği haberde 'aşırı solun 1 Mayıs'ta gövde gösterisi yapacağı' iddia edilmiştir[413]. Haberde, 'Türkiye'de Marksist-Leninist bir yönetimi işbaşına getirmek isteyen legal ve illegal kuruluşların, kendilerine bağlı yayın organları aracılığıyla, '1 Mayıs Bahar Bayramı'nda büyük bir gövde gösterisine hazırlandıkları, bunun için de ilanlar vererek para topladıkları'[414] öne sürülmüştür. Haberde aynı zamanda, 'Mao Zedung düşüncesindeki üç derginin*, bir araya gelerek, gösterilerde atılacak sloganlarla ilgili bir protokol imzaladıkları ve 'Moskova yanlılarından' farklı bir seçim stratejisi izleyerek CHP'yi destekleyeceklerini duyurdukları'[415] öne sürülmüştür. Haber metni bir yandan, 'yaklaşan tehdit olarak 1 Mayıs' imgesini canlı tutmuş, diğer yandan, 1977 Türkiye'sinde devrimci sol içinde giderek artan bir gerilimin kaynağı olan ve basında 'Leninciler', 'Maocular' biçiminde ifade edilen bir karşıtlığı gündeme taşımıştır**. Kendi içlerinde çeşitli farklılıklar olmasına rağmen iki karşıt sol blok olarak temsil edilen bu gruplar*** arasında silahlı çatışmaya varan şiddet olayları yaşanmıştır. 1 Mayıs öncesinde, söz konusu gerilimi daha da artıran olaylar 19 Nisan'da Sadık Canarslan ve 28 Nisan'da İdris Türkoğlu'nun afiş astıkları sırada açılan ateşle öldürülmeleri olmuştur. Bu cinayetlerin sorumlusu olarak karşıt gruplar birbirlerini işaret etmişlerdir.

Gerilimin bir diğer boyutu ise, seçim gezileri kapsamında Karadeniz'e giden Ecevit'e yönelik saldırılardır. 26 Nisan'da Niksar'da (Tokat), Ecevit çiftinin ve CHP'lilerin içinde bulunduğu otobüse yapılan silahlı saldırıda 10 kişi yaralanmıştır[416]. Gezi boyunca CHP konvoyunun geçtiği Reşadiye (Tokat), Şiran (Gümüşhane) ve Erzincan'da saldırılar olmuş, çok sayıda kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan kitlesel

---

[412] Giorgio Agamben, **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, Çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. B.s., 2013, s. 104.
[413] **Tercüman**, 19 Nisan 1977.
[414] **A.g.e.**
* Halkın Yolu, Halkın Kurtuluşu ve Halkın Birliği.
[415] **Tercüman**, 19 Nisan 1977.
** Bu dönemde, 'Maocular', 'Lenincilere' 'sosyal faşistler', 'Leninciler' ise 'Maoculara' 'Maocu bozkurtlar' türünden ithamlar yöneltmişlerdir.
*** Çok genel olarak bu karşıtlığın iki bloğu, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin ya da Çin Komünist Partisi'nin programını savunanlardan oluşmaktadır.
[416] **Tercüman**, 27 Nisan 1977.

şiddet olayları yaşanmıştır[417]. Olaylar üzerine Tercüman gazetesi, şiddet olaylarından Ecevit'i sorumlu tutan bir vurguyla, 'Ecevit'in kanlı başlayan gezisi kanlı bitti: Erzincan'da da 10 yaralı var'[418] manşeti atmıştır. Ecevit ise, 27 Nisan'da Kelkit ilçesinde (Gümüşhane) yaptığı konuşmada 'Şiran olaylarının AP ve MHP'nin bir tertibi olduğunu ifade ederek, 5 Haziran'da eşkıyanın elinden sizleri kurtaracağız'[419] demiştir. Böylece, Ecevit, yaşanan şiddet olaylarından Milliyetçi Cephe hükümetini sorumlu tuttuğunu belirtmiştir.

1 Mayıs'a birkaç gün kala, 1 Mayıs'ı 'yaklaşmakta olan tehlikeli gün' biçiminde temsil eden yayınlar artmıştır. Tercüman'a yazdığı köşe yazısında Güneri Civaoğlu, Ecevit'in gezisinde yaşananları örnek verip, 'böyle bir ortamda, DİSK'in önderliğinde sol kuruluşların büyük gösterilere hazırlandığını, yüz binleri meydanlarda toplamaya çalıştıklarını' belirtmiş, bunun 'çok tehlikeli bir gelişme olduğunu ve yeni patlamalara dönüşebileceğini'[420] iddia etmiştir. Benzer biçimde, Tercüman yazarı Ahmet Kabaklı da 1 Mayıs'tan bir gün önceki köşe yazısında, 'DİSK, TİP ve CHP militanlarının, yarın İstanbul, Ankara ve bütün yurdu kana bulaması mümkün kışkırtma ve tecavüz hareketlerine girişebileceklerini, komünist bayramı 1 Mayıs'ı Türkiye'de de bayram ilan etmek için ortalığı velveleye vereceklerini, polisle vuruşmaların ve cinayetlerin muhtemel olduğunu'[421] iddia etmiştir. Güreli, bu haberleri, '1 Mayıs yaklaştıkça sağ basında korku salıcı yayınlar artıyordu'[422] sözleriyle yorumlamıştır.

Mitingten bir gün önce, DİSK Genel Sekreteri Mehmet Karaca, yaratılan korku iklimine ve mitingi düzenleyenlere yöneltilen suçlamalara cevaben şu demeci yayınlamıştır:

> "DİSK nereden gelirse gelsin, kime karşı yönelirse yönelsin şiddet hareketlerine ve terörcülüğe kesinlikle karşıdır. Bu tür davranışlar, seçimler öncesinde korku ve yılgınlık yaymaya çalışan, 1 Mayıs gösterisine gölge düşürmek isteyen, DİSK'i karalamak için haftalardır yayın yapan tekelci sermayenin siyasal hesaplarını kolaylaştıracaktır. 1 Mayıs gösterisinin en küçük bir olaya yol açmadan tam bir disiplin ve kararlılık içinde sona ermesi için: 1- DİSK kendi gerekli güvenlik

[417] **Tercüman**, 29 Nisan 1977.
[418] **A.g.e.**
[419] **Tercüman**, 28 Nisan 1977.
[420] Güneri Civaoğlu, "Şu Ortamda Çok Tehlikeli Bir Gelişme: 1 Mayıs Gösterileri", **Tercüman**, 29 Nisan 1977.
[421] Ahmek Kabaklı, "Perşembe'nin Gelişi...", **Tercüman**, 30 Nisan 1977.
[422] Nail Güreli, **1 Mayıs 1977: Türkiye Devrimcilerinin 'İki 1 Mayıs' Belgeseli**, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2006, s. 33.

> önlemlerini almıştır*, 2- Başta İçişleri bakanı olmak üzere tüm emniyet yetkililerini dışarıdan yapılması muhtemel saldırılara karşı tam bir tarafsızlık içinde görev yapmaya çağırıyoruz, 3- 1 Mayıs gösterimize katılacak diğer tüm demokratik kuruluşları DİSK'in çizdiği sınırlar içinde kalmaya çağırıyoruz**. Aksi takdirde DİSK'in dışından yapılabilecek müdahalelerin doğuracağı olaylardan DİSK sorumlu olmayacaktır. DİSK'e bağlı sendikalarımızla tüm üye işçilere kamuoyuna şu hususları bir kez daha hatırlatmakta yarar görüyoruz: 1- Uluslararası İşçi sınıfının birlik- mücadele- dayanışma günü olan 1 Mayıs'ı tüm ülkelerde sadece sendikalar örgütler, 2- Bu yıl 1 Mayıs DİSK tarafından ve sadece İstanbul'un Taksim alanında kutlanacaktır, 3- Taksim alanına doğru yürüyüş saat 14'de başlayacaktır, 4- DİSK'in saptadığı ve onayından geçen sloganlar*** sendikalarımıza bildirilmiştir. Tüm DİSK üyeleri, işçi sınıfının disiplinine uyarak ve tahriklere kapılmadan, tehditlere kulak asmadan 1 Mayıs'ta İstanbul dışında yapılacak hiçbir gösteriye katılmayacaklardır"[423].

1 Mayıs günü saat 13.00'te Türkiye'nin dört bir yanında mitinge katılmak üzere İstanbul'a gelen, içlerinde her renkten sol örgütün, sendikalar, demokratik kitle örgütleri ve meslek odalarının bulunduğu gruplar, Beşiktaş ve Saraçhane'de buluşarak Taksim Meydanı'na doğru kortejler halinde yürüyüşe geçmişlerdir. 'Saraçhane'den yola çıkan devasa kortejin en arkasında ise, DİSK'in alana sokmayacağını söylediği 'Maocu' gruplar yer almıştır'[424]. Alanda biriken insan kalabalığı öncesinde görülmemiş bir sayıya ulaşmış ve farklı kaynaklarda 300 bin ile 500 bin arasında gösterilen sayıda insan alanda toplanmıştır. Saat 18.00-19.00 civarında mitingin tek konuşmasını yapan Kemal Türkler'in konuşmasının hemen ardından birkaç el silah sesi duyulmuştur[425]. Bu ilk seslerin ardından çok sayıda silah ateşlenmeye başlamıştır[426]. Silah sesleri devam ederken, polis panzerleri siren çalıp su sıkarak meydandaki insanların üstüne doğru hareket etmiştir[427]. Hemen ardından art arda gelen büyük patlamalar olmuştur. Panikle kaçışmaya çalışan binlerce kişinin yol açtığı izdiham çok sayıda kişinin sıkışıp

---

* Karaca'nın söz ettiği güvenlik önlemi, kırmızı gömlekli 20 bin civarı DİSK üyesi işçinin, yürüyüş ve miting esnasında kortejlerin etrafında çember oluşturmakla görevlendirilmiş olmasıdır. Bkz. Korhan Atay, **1 Mayıs 1977: İşçi Bayramı Neden ve Nasıl Kana Bulandı?,** İstanbul: Metis Yayınları, Nisan 2013, s. 63.

** Burada açıkça belirtilmese de DİSK'in, 'Maocu' olarak adlandırılan grupları miting alanına almama kararı vardı. Bkz. **Atay, a.g.e.**

*** DİSK'in miting için belirlediği sloganlar şunlardı: 'Faşizme geçit yok. İşçiyiz, güçlüyüz, devrimlerde öncüyüz. İleri, demokratik bir düzen. Genel grev hakkımız, söke söke alırız. Bağımsız Türkiye. DGM'yi ezdik, yaşasın DİSK. Hak verilmez alınır. Referandum hakkımız, söke söke alırız. Bu alan 1 Mayıs alanı. 1 Mayıs, 1 Mayıs ilk dileğimiz, yaşatacak seni tunç bileğimiz. Hehey de hey, DİSK'in sesi bu. İşçiler birleşin, işçiler birleşin. İşçiler geliyor, işçiler geliyor. Barış, birlik, dayanışma', Bkz: Güreli**, a.g.e.**, s. 44.

[423] Aktaran Güreli**, a.g.e.**, s.103-104.

[424] Atay, **a.g.e.**, s.14.

[425] **A.g.e.**

[426] **A.g.e.**

[427] **A.g.e.**

ezilmesine neden olmuştur. Olayla ilgili iddianameye göre, Taksim'de 5'i kurşunla vurularak, 29'u izdiham esnasında ezilerek toplam 34 kişi ölmüş, yüzlerce kişi yaralanmıştır. Yaşanan olaylar 1977 1 Mayıs'ının tarihe 'kanlı 1 Mayıs' olarak geçmesine ve gölgesi kendisinden sonra gelen tüm 1 Mayısların üzerine düşecek bir travmaya yol açmıştır.

1 Mayıs 1977 olaylarını açıklamaya çalışan metinler çoğunlukla iki temel çerçeveye başvururlar. İlkinde, özellikle 1 Mayıs'ın hemen ardından çıkan haberlerde açıkça görülebileceği gibi yaşananlar bir 'sol içi çatışma', aralarında husumet bulunan sol örgütlerin birbirlerine saldırması olarak anlatılırlar[428]. Örneğin, Tercüman gazetesi ertesi gün 'Maocular DİSK'in İstanbul'da yaptığı mitingi bastılar, 34 ölü var'[429] manşeti atmış ve 'solcuların solcuları kırdığı olaylarda yüzlerce yaralının olduğunu'[430] öne sürmüştür. Buna muhalif ikinci açıklama çerçevesi ise yaşananların bir 'tertip' sonucu meydana geldiğini, olayların 1 Mayıs'ı kana bulamak isteyenler tarafından planlanarak hayata geçirilmiş bir komplo sonucu olduğunu öne sürmüştür. Örneğin, 2 Mayıs'ta yayınlanan açıklamasında Ecevit, 'seçimler yaklaştıkça tertiplerin yoğunlaştığını, kışkırtmalara kapılmamak gerektiğini'[431] söylemiştir. Benzer biçimde İstanbul Belediye Başkanı Ahmet İsvan da 'olayların bir tertip olduğunu' söylemiş ve 'toplum polisi şefine sular idaresinin üzerine mevzilenerek ateş edenleri gösterdiği sırada dövülmeye başlandığını'[432] iddia etmiştir.

Farklı bağlamlarda, bu iki açıklama çerçevesinden birine başvurarak, yaşananlardan DİSK'i, CHP'yi, sol örgütleri, hükümeti ya da kontrgerilla'yı sorumlu tutmuş yorumlara rastlamak mümkündür. Aradan geçen uzun yıllara rağmen 1 Mayıs 1977 katliamının failleri bulunamamış ve yargı önüne çıkarılamamıştır. Türkiye tarihinin üzerine en çok konuşulmuş ve yazılmış* 1 Mayıs'ı ile ilgili kesin kanılara varmak hem zor hem de risklidir. Üstelik 1 Mayıs 1977'de 'gerçekte' ne olduğunu açığa çıkarmak bu çalışmanın amaçlarından biri değildir. Bunun yerine vurgulanmak istenen, 1977'nin farklı söylemler tarafından nasıl sorunsallaştırıldığı ve bu sorunsallaştırmaların ne gibi etkiler yarattığıdır. Ancak belirtmek gerekir ki, 1 Mayıs 1977 çok fazla soru işareti ve şüpheli durumla doludur. Olaya tanık olanların

---

[428] **Tercüman**, 2 Mayıs 1977.
[429] **A.g.e.**
[430] **A.g.e.**
[431] **A.g.e.**
[432] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1977.
* Doğrudan 1 Mayıs 1977'yi konu alan üç ayrı kitap çalışması ve çok sayıda makale bulunmaktadır.

ifadelerine dair yüzeysel bir okuma dahi yaşananların basitçe 'sol içi bir çatışma' olmadığını göstermektedir. Örneğin, sular idaresi binası üzerinde ellerinde silahla fotoğrafları olan, jandarmaca yakalanan ancak ardından polisin salıverdiği kişilerin varlığı[433], ateş altında korkmuş, paniklemiş kalabalığın üzerine sürülen panzerlerden ses bombaları atılması[434] ve tanık ifadelerine göre Intercontinental Otel'den ateş ettiği öne sürülen kimliği belirsiz kişilerin varlığı'[435] gibi bilgiler, olaylarda bir plan doğrultusunda eyleme geçen kişilerin varlığına dair iddiaları güçlendirmektedir.

1 Mayıstan kısa bir süre sonra, 7 Mayıs 1977'de CHP'nin İzmir mitinginde konuşan Bülent Ecevit, 1 Mayıs olaylarına değinmiş ve 'ben, **devlet içinde yer almakla beraber, hiç değilse devlet gücünden kaynaklanmakla beraber, demokratik hukuk devletinin denetim alanı dışında kalan bazı örgütlerin***, bu olaylarda başlıca etken olduğu ve hükümetin iki kanadının da gereken önlemleri alacak yerde, bu örgütlerden yararlanmak istediği kanısındayım'[436] demiştir. Bu konuşmanın önemi, eski bir Başbakan olan Ecevit'in 1 Mayıs '77 olaylarının faili olarak, zaman zaman 'derin devlet, ya da 'kontrgerilla' olarak da adlandırılan yasadışı örgütleri işaret etmiş olmasıdır. Buna paralel olarak, Aydın ve Taşkın da 1977 1 Mayıs'ını 'işçi sınıfını yıldırma harekâtı ve katliam'[437] olarak tanımlamaktadır. Yazarlara göre, 1 Mayıs mitingi, 'Taksim'de meydana hâkim çeşitli yerlere konuşlandırılmış 'kimliği belirsiz' kişilerin açtığı ateş ve oluşan izdiham sonucu 36 kişinin ölmesiyle yarım kalmıştır' ve bu saldırı 'sola yöneltilmiş en büyük faili meçhul eylem olmuştur'[438].

Bu çalışma açısından özellikle vurgulanması gereken, 1 Mayıs 1977 olaylarını 'sol içi çatışma' olarak tanımlayan sağ söylemin, yaşananlardan, özelde DİSK-CHP iş birliğini genelde ise solu sorumlu tutması ve 1 Mayıs'ta yaşananları güvenlikçi ve otoriter bir yönetimin gerekliliğinin kanıtı olarak sunmasıdır. Başka bir deyişle, 1 Mayıs 1977; siyasi partileri, medyası ve 'kanaat önderleriyle' milliyetçi cephe tarafından, 'devlet otoritesinin tesisi' sorunu olarak sorunsallaştırılmıştır. Bu bağlamda AP Genel Sekreteri Nahit Menteşe, 2 Mayıs'ta verdiği yazılı demeçte, 'komünistlerin ülkeyi Leninci ve Maocu diye bölüşebilmek için kan akıttıklarını'[439] ve 'son olayların

---

[433] Güreli, **a.g.e.,** s. 162.
[434] **A.g.e.**, s.150.
[435] **A.g.e.**, s.157.
[*] Vurgu bana ait.
[436] Güreli, **a.g.e.,** s. 202.
[437] Aydın ve Taşkın, **a.g.e.**, s.281.
[438] **A.g.e.**
[439] **Tercüman**, 3 Mayıs 1977.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurmanın ne kadar lazım olduğunu bir defa daha ispatladığını'[440] iddia etmiştir. Aynı zamanda, Menteşe, 'devletin güçlenmesini istemeyen, alınan tedbirlere karşı çıkan Halk Partisi'nin ve yandaşlarının memleketi nerelere götüreceğinin her vatandaşın vicdanında değerlendirileceğini' öne sürmüştür[441]. Yine, 2 Mayıs'ta MHP Genel Başkan yardımcısı Ali Fuat Eyüboğlu yaptığı yazılı açıklamada 'olayların başından beri sorumluluğunu taşıyan DİSK ve onun yanında yer aldığını açıklayan CHP'nin kapatılmasının artık kaçınılmaz olduğunu'[442] savunmuştur. Olaylardan sonra bir bildiri yayınlayan Polis Enstitüleri Derneği (POLENS) İstanbul Şubesi, 'Taksim Alanı'nı Rus-Çin savaşı haline getiren katil sürüleri bir polisimizi daha şehit etmiştir. Artık Türk milletinin, Türk polisine sahip çıkma zamanı gelmiştir'[443] demiştir. Tercüman yazarı Ahmet Kabaklı ise 5 Mayıs tarihli 'CIA Ajanları' başlıklı köşe yazısında, 'daha büyük katliamları önlemek için Kemal Türkler ve Ahmet İsvan'ın tutuklanmaları gerektiğini, devletin gücü ve varlığının ancak bu şekilde gösterilebileceğini, devlet ve ordunun hainlere karşı varlığını bugün göstermezse yarın çok geç olabileceğini'[444] öne sürmüştür. Nazlı Ilıcak, aynı söyleme örnek gösterilebilecek biçimde, '1 Mayıs günü gözler önüne serilen komünizmin bu kanlı yüzü karşısında Ecevit'in hatasını anlayıp anarşisti ve komünisti değil artık devleti korumak lüzumuna inanmasını dilediğini'[445] belirtmiştir. 5 Mayıs'ta partisine geçişler dolayısıyla düzenlediği basın toplantısında konuşan Alparslan Türkeş, 'bugünkü kanunların güvenlik kuvvetleri açısından yeterli olmadığını, olaylar karşısında süratli tedbir alınabilmesi için polisin yetkileri arttırılmalı, araç ve gereçleri takviye edilmelidir'[446] demiştir. Tüm bu örnekler, yaşanan şiddet olaylarından sol siyaseti sorumlu tutan ve 'güçlü polis, güçlü devlet' formülüyle özetlenebilecek güvenlikçi politikaları 'anarşi sorununa' çözüm olarak sunan bir söylemsel çerçevenin 1 Mayıs'tan sonraki haberlerde görünürlük kazandığını göstermektedir. 1 Mayıs'ta yaşananlar, bir kez devlet otoritesinin güçlendirilmesi sorunu olarak tanımlanınca, sorunu çözmek için atılması gereken adımların, polisi güçlendirmek, güvenlikçi, otoriter uygulamaları genişletmek ve temel hak ve özgürlükleri sınırlandırmak biçiminde düşünülmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

---

[440] **A.g.e.**
[441] **A.g.e.**
[442] **A.g.e.**
[443] **A.g.e.**
[444] **Tercüman**, 5 Mayıs 1977.
[445] Nazlı Ilıcak, "İki Liderin Vazifesi", **Tercüman**, 6 Mayıs 1977.
[446] **Tercüman**, 6 Mayıs 1977.

Tanıl Bora, 1977 1 Mayıs'ını değerlendirdiği 2010 tarihli yazısında, '1 Mayıs'ın, 1977'den itibaren Türkiye'nin atanmışıyla seçilmişiyle tüm yönetici sınıfının ve topyekûn hâkim sınıfların en uzun menzilli demagoji silahlarından biri olduğunu'[447] öne sürer. Bora'ya göre, 'kan dökenlerin kanı dökülenlerin kafasına kaktığı bir 'kanlı 1 Mayıs' öcüsünün hemen ilk anda nasıl yaratıldığını, 1 Mayıs 1977 ertesinde atılan gazete manşetlerinde görmek mümkündür[448]. Bora, 'çok geçmeden katliamın 'komünist tertibi' olmadığının, 'solcuların solcuları kırmadığının', işçi bayramını kana bulayanların 'Maocu vatan hainleri' değil, devletin gayrinizami harp aygıtı olduğuna ilişkin belirtilerin ortaya çıktığına'[449] değinir. Ancak Bora, buna rağmen, 'atanmışıyla seçilmişiyle yönetici sınıfın, otuz üç yıl boyunca, insanın kanını donduran bir yüzsüzlükle, 'kanlı 1 Mayıs'ı, 1 Mayıs'ın, 1 Mayısçıların siciline yazmayı ve bunu topluma böyle anlatmayı sürdürebildiklerini'[450] belirtir. Bora, 'bu kampanyada yönetici sınıfın bilhassa hevesli destekçisinin, milliyetçi-muhafazakâr medya olduğunu'[451] da özellikle vurgular. Böylece, 1977 olaylarının sağ medyada temsil edilme biçiminin, '1 Mayıs öcüsü' imgesinin yaratılmasında oynadığı önemli role işaret eder. Bora'nın sözleriyle, 1 Mayıs 1977, 'Türkiye'de toplumsal muhalefete karşı yürütülen gayrinizami iç harbin en korkunç vakalarından biri; emek hareketini ve solu terörize ve kriminalize etmenin önemli bir merhalesi olmuştur'[452].

Genel olarak bakıldığında, 1 Mayıs karşıtı 'sağ cephe'nin, 1 Mayıs'ı, -1 Mayıs'ta yaşanan şiddetten göstericileri sorumlu tutarak- egemenlik siyasetinin mantığı uyarınca, devlet egemenliğine yönelmiş bir tehdit olarak sorunsallaştırdığı görülmektedir. 1 Mayıs'ın devlet egemenliğine yönelik bir tehdit olarak sorunsallaştırılması, 1 Mayıs'ın yönetilmesinde, hukuku askıya alan ya da toptan yok sayan, şiddete ve cezalandırmaya dayalı egemen iktidar pratiklerinin uygulanmasını beraberinde getirmiştir. Bu yanıyla 1 Mayıs 1977 katliamı, tüm dünyada, devlet güdümünde katliamlar, suikastlar yapan, faili meçhul cinayetler işleyen, kimi zaman 'derin devlet' kimi zaman 'kontr-gerilla' ya da 'gayrinizami harp aygıtı' biçiminde adlandırılan güçlerin, devletin yasal olmayan faaliyetlerini* yürütmesi olgusuna örnek

[447] Tanıl Bora, "Taksim, 1 Mayıs 1977 ve Yüzleşme", **Birikim**, Sayı: 253, 2010, s. 8.
[448] **A.g.e.**
[449] **A.g.e.**
[450] **A.g.e.**
[451] **A.g.e.**
[452] **A.g.e.**, s.9.
* Bkz. Ayşegül Sabuktay**, Devletin Yasal Olmayan Faaliyetleri: Susurluk Olayı'na Hukuk-Siyaset Kuramından Bakış**, İstanbul: Metis Yayınları, Mart 2010.

gösterilebilir. Ecevit'in, 1 Mayıs 1977 katliamının faillerini tanımlamak için kullandığı, 'devlet gücünden kaynaklanma beraber, hukuk devletinin denetim alanı dışında kalan bazı örgütler' ifadesi, uygulanan şiddetin hukuk devleti alanında yer almadığını ama devlet alanında yer aldığını özetler niteliktedir.

Hukukla sınırlandırılmamış, güç kullanımına dayalı iktidar anlamında egemen iktidarın bir veçhesi olan devlet aklı (hikmet-i hükümet) düşüncesine göre, söz konusu sorun devletin bekasını korumak olduğunda, devletin yasa dışı pratiklere başvurması meşrudur. 1 Mayıs 1977 katliamında öldürülenler, devletin 'egemen öldürme hakkına'[453] başvurması sonucu öldürülmüştür. Egemen iktidarın, hukuk devleti nosyonunu askıya almasıyla, devletin varlığına tehdit olarak görülen/gösterilen 'düşmanlar' etkisiz hale getirilmiştir. Hukuk devleti düşüncesine göre kabul edilemez bulunan eylemler, hikmet-i hükümet perspektifinden meşru görülebilmiştir. Foucault'nun da belirttiği gibi, 'devlet aklının esası, devletin var olması ve bütünlüğü içerisinde muhafaza edilmesi için gerekli ve yeterli olanı saptamaktır'[454]. Dolayısıyla, 1 Mayıs'ın sorunsallaştırılmasında yürütülen siyasal mantık ile, icra edilen yönetim pratiğinin kendi içinde tutarlı olduğu düşünülebilir. Egemenlik mantığının iki temel hedefi, en üstün iktidar olan devletin gücünü artırmak, düşmanlarının gücünü azaltmak ve devlet egemenliğinin sürekliliğini güvence altına almaktır. Bu bağlamda bir yönetim pratiği olarak siyasi cinayet, hukuk devleti mantığıyla uyuşmaz olsa da egemenlik mantığıyla uyuşmaktadır.

5 Haziran 1977'de yapılan milletvekili erken genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkan CHP Meclis'te salt çoğunluğu elde edemediği için ancak bir azınlık hükümeti kurabilmiştir[455]. Bu süreçte kurulan 40. Hükümet (2. Ecevit Azınlık Hükümeti), 21 Haziran 1977 - 21 Temmuz 1977 tarihleri arasında yalnızca 30 gün yönetimde kalabilmiştir. 3 Temmuz 1977'de 40. hükümet güvenoyu alamayınca, hükümet kurma görevi AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'e verilmiştir[456]. Demirel, AP, MSP ve MHP'nin katılımıyla 21 Temmuz 1977'de 41. Hükümeti (5. Demirel, 2. MC) kurmuştur. Demirel'in Başbakanlığındaki 41. Hükümet 21 Temmuz 1977- 05 Ocak 1978 tarihleri arasında, yaklaşık 5 ay yönetimde kalmıştır. 1977 yılının sonuna

---

[453] Michel Foucault, **Toplumu Savunmak Gerekir**, Çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002, s. 262.
[454] Michel Foucault, **Güvenlik, Toprak, Nüfus, College de France Dersleri 1977 -1978**, Çev. Ferhat Taylan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Aralık 2013, s. 224.
[455] Aydın ve Taşkın, **a.g.e.**, s.282.
[456] **A.g.e.**, s.284.

doğru hükümet içindeki kriz ve anlaşmazlıkların artması sonucu AP'den 11 milletvekili istifa etmiş ve bunun üzerine verilen gensoru oylaması sonucunda 41. Hükümet (2. MC hükümeti) 31 Aralık 1977 günü düşmüştür[457]. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı tarafından hükümet kurma görevi verilen Ecevit, 5 Ocak 1978'de 42. hükümeti (3. Ecevit-Azınlık Hükümeti) kurmuştur. Ecevit Başbakanlığında kurulan 42. Hükümet 5 Ocak 1978 - 12 Kasım 1979 tarihleri arasında, böylelikle 1 Mayıs 1978 ve 1 Mayıs 1979 günlerinde yönetimde olmuştur*.

31 Mart 1978'te yazılı bir açıklama yapan DİSK Genel Sekreteri Fehmi Işıklar, '1 Mayıs İşçi Bayramının yine Taksim Cumhuriyet alanında kutlanacağını söylemiş ve bu isteğin engellenmesine yönelik girişimleri yasal hakların engellenmesi olarak gördüklerini bildirmiştir'[458]. Işıklar, açıklamasının devamında, 'hiçbir güç kazanılmış hakları kullanmamızı durduramaz. DİSK 6 Şubat tarihinde İstanbul Valiliği'ne başvurarak yasal prosedürü tamamlamış ve Taksim alanında 1 Mayıs'ı kutlayacağını açıklamıştır. Bu konuda bütün örgüt üyelerine gerekli duyuru yapılmış ve geri dönülmez hazırlıklar gerçekleştirilmiştir'[459] demiştir. Işıklar'ın açıklaması üzerine, İstanbul Valisi İhsan Tekin, 'Törenin Taksim alanında yapılacağını, hiçbir yasal engelin olmadığını'[460] belirten bir açıklama yapmıştır.

1977-1978 yıllarında dört farklı hükümetin kuruluşunu gören Türkiye'de, siyasi şiddet olayları ve cinayetler artmıştır. 1977 yılında başlayıp 1980 yılına kadar sürmüş, kısaca 'MESS Grevleri'[461] olarak bilinen süreçte, DİSK'e bağlı metal iş kolu sendikalarına üye çok sayıda işçi greve çıkmıştır. Konu üzerine, TİSK'in 8 Nisan 1978'de Ankara'da toplanan 12. Genel kurulunda konuşan Recai Dıblan**, 'anarşinin ürkütücü boyutlara ulaştığını, devletin ve rejimin tahrikler ve tahripler sonucu tehlike geçirmekte olduğunu'[462] belirtmiştir. Dıblan'a göre, 'siyasi kadrolar arasındaki temele inen anlaşmazlıklar ve uzlaşmazlıklar yüzünden milli düzeyde iş ve güç birliği kurulamamış ve durumdan cesaretlenen eylemciler daha sonuç alıcı girişimlere yönelmişledir'[463]. Dıblan'ın açıklamasında dile getirdiği düşünce, dönem boyunca

---

[457] **A.g.e.**, s.286.

[*] 1 Mayıs 1978'de İçişleri Bakanı, CHP Balıkesir Milletvekili İrfan Özaydınlı, İstanbul Valisi İhsan Tekin, İl Emniyet Müdürü Nazmi İyibil'dir.

[458] **Milliyet**, 1 Nisan 1978.

[459] **A.g.e.**

[460] **Milliyet**, 11 Nisan 1978.

[461] Can Şafak, "MESS Grevleri 1977-1980", **Çalışma ve Toplum**, Sayı: 13, Cilt:2, 2007, s.11.

[**] Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsası Birliği Yönetim Kurulu Başkanı.

[462] **Akşam**, 9 Nisan 1978.

[463] **A.g.e.**

farklı ağızlarda ifade bulmuş bir kabule dayanmaktadır. Bu düşünce yaşanan şiddet olaylarını bir 'anarşi' sorunu olarak tanımlamaktadır. Buna göre, 'istikrarsızlık' sözcüğüyle de ifade edilen, 'siyasetçiler' arasındaki rekabet ve uzlaşmazlıklar sonucunda, sürekli ve düzenli bir yönetimin kurulamayışı, 'anarşi' sorununun nedeni olarak gösterilir. Başka bir deyişle, siyasal rekabete kendini kaptırmış parti liderlerinin ('politikacı'), sorumsuzca davranarak, memleketteki düzen ve asayiş sorununu ikinci plana atmaları, 'devleti zaafa düşürerek', 'anarşinin sürmesine neden olmuş', bu ise 'demokrasi dışı yollarla da olsa düzeni sağlamayı amaçlayan 'siyaset dışı' güçlerin müdahalesini gerekli hatta zorunlu kılmıştır. Şiddet eylemlerinin sürmesinin nedeni olarak, siyasetçiler arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden düzen ve nizam kurulamaması ve istikrarın sağlanamamasını işaret eden bu düşünce, daha sonraları, askeri darbeyi haklılaştırmakta da kullanılacaktır. Darbeciler, amaçlarını, 'devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek' biçiminde tanımlamışlardır.

Tarihe Malatya Katliamı olarak geçen ve 17-20 Nisan 1978 tarihleri arasında 8 kişinin öldüğü ve çok sayıda kişinin yaralandığı kitlesel şiddet olaylarından iki gün sonra, 22 Nisan'da, Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç ve Genel Sekreteri Sadık Şide bir açıklama yaparak, Türk-İş'in DİSK tarafından organize edilen 1 Mayıs törenine katılmayacağını bildirmişlerdir[464]. Açıklamada katılmama kararının gerekçesi olarak '1 Mayıs törenlerinin Marksist ideolojiyi benimseyenler tarafından düzenlendiği'[465] gösterilmektedir. DİSK Genel Başkan Vekili Rıza Güven ise, Türk-İş yöneticilerinin aldığı kararı eleştirerek 'oy veren, vergi veren, askerlik yapan işçinin emekçinin yönetme hakkını kullanmasına karşı çıkıldığını'[466] açıklamıştır.

Yaklaşan 1 Mayıs'la ilgili olarak, 27 Nisan'da İstanbul Vilayet binasında, İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı'nın başkanlığında bir 'asayiş toplantısı' yapılmıştır[467]. Toplantıya İstanbul Valisi, Jandarma Genel Komutanı, Emniyet Genel Müdürü, Jandarma Alay Komutanı, Jandarma Motorlu Alay Komutanı, İstanbul Emniyet Müdürü ve DİSK Genel Sekreteri Fehmi Işıklar[468] katılmıştır. Toplantı ardından bir açıklama yapan Özaydınlı, 'yürüyüş ve toplantının yasalara uygun olarak yapılmasını sağlayacak önlemlerde güvenlik kuvvetlerimizden polis ve jandarmanın yanında

[464] **Akşam**, 23 Nisan 1978.
[465] **A.g.e.**
[466] **A.g.e.**
[467] **Akşam**, 28 Nisan 1978.
[468] **A.g.e.**

gerektiğinde ordu birlikleri de görev yapacaktır'[469] demiştir. Akşam gazetesi bu açıklamayı ana sayfadan '1 Mayıs'ta ordu da görev yapacak!' manşetiyle duyurmuştur[470]. 29 Nisan'da, 'DİSK'in 1 Mayıs'ta kullanılacak sloganları belirleyerek katılımcı kuruluşlara gönderdiği, bunlar dışında sloganların kullanılmasını yasakladığı, 7 bin 500 sendikalı işçiyi güvenlikle görevlendirdiği ve bazı sol kuruluşların (çoğunlukla 'Maocular' olarak bilinen) mitinge katılmak için yaptığı başvuruyu reddettiği'[471] basında yer almıştır.

1 Mayıs'a iki gün kala yaptığı açıklamada ana muhalefet partisi lideri Demirel, 'bir süreden beri herkesin 1 Mayıs'ta ne olacağını konuştuğunu, Taksim meydanında 70 bin sopa ile cihazlandırılmış bir kalabalığın yapacağı nümayişin büyük bir endişe konusu olduğunu'[472] belirtmiştir. Demirel, açıklamasında 'Halk partisi yöneticilerinin 1 Mayıs günü geçen sene olduğu gibi komünist liderlerin gölgesine girip girmeyeceklerinin de ayrıca merak konusunu olduğunu'[473] iddia etmiş ve 'Türk devletinin haysiyeti ile oynandığını'[474] eklemiştir. Demirel, korku, 'şiddet ve endişe günü olarak 1 Mayıs' imgesini güçlendirdiği ve göstericilere yönelik milliyetçi hıncı kışkırttığı açıklamasında, 1 Mayıs 1977'de Marx, Engels ve Lenin posterleri taşınmış olmasını, 'komünist liderlerin gölgesine girmek' biçiminde tanımlamıştır.

Cumhuriyet gazetesine göre 'yüz bini aşkın'[475], Milliyet'e göre 'yüz binlerce'[476], Akşam'a göre ise 'on binlerce'[477] kişinin katıldığı, 1 Mayıs 1978 Taksim mitinginde herhangi bir şiddet olayı yaşanmamıştır. Mitingin tek konuşmasını yapan Abdullah Baştürk, 'her geçen gün bilinçlenen işçi sınıfının DİSK'in öncülüğünde kitlesel olarak 1 Mayıs'ı kutlamaya konan yasak zincirini kırdığını'[478] ifade etmiştir. Geçen yıl 1 Mayıs gösterisine bir saldırı olduğunu ve bazı ajanların da katkısıyla önceden tezgahlanan bir oyunun sahneye konduğunu, 36 yurttaşın öldürüldüğünü'[479] belirten

---

[469] **A.g.e.**
[470] **A.g.e.**
[471] **Akşam**, 29 Nisan 1978.
[472] **Akşam**, 30 Nisan 1978.
[473] **A.g.e.**
[474] **A.g.e.**
[475] C**umhuriyet**, 2 Mayıs 1978.
[476] **Milliyet**, 2 Mayıs 1978.
[477] **Akşam**, 2 Mayıs 1978.
[478] **A.g.e.**
[479] **A.g.e.**

Baştürk, 'katillerin bulunmasını istemiş ve bu katillerin yakasını bırakmayacağız'[480] demiştir.

Akşam gazetesinin gözünden 1 Mayıs 1978 günü İstanbul şu sözlerle tasvir edilmiştir: 'Alınan görülmemiş güvenlik tedbirleri nedeniyle İstanbul dün bir askeri karargâh görünümündeydi. Miting ve yürüyüşe katılan kalabalıklar dışında sokaklar adeta sayım varmışçasına bomboştu. İşyerleri hemen tamamen kapalıydı. Yağma olasılığına karşı bazı vitrinler boşaltılmıştı. Kara trafiği durmuştu. On binler Taksim alanını tamamen doldurmuştu'[481].

1 Mayıs'tan sonra, milliyetçi-muhafazakâr, sağ basın ve muhalefet partileri, 1 Mayıs'ı bir 'korku ve endişe günü' ve/veya bir 'komünist gövde gösterisi/ ihtilal provası' şeklinde temsil eden yorumlar yapmışlardır. 2 Mayıs tarihli Akşam gazetesi birinci sayfasında, 'İstanbulluların çoğu korkularından evlerinden çıkamadılar'[482] ve 'Kızıl bayrak ve Marks, Engels ve Lenin portrelerinin bolluğu dikkat çekti'[483] ifadelerine yer vermiştir. 1 Mayıs karşıtı sağ muhalefet partileri, aynı anlatıyı güçlendirerek sürdüren açıklamalar yapmıştır. 2 Mayıs'ta Adalet Partisi başkanlık divanı yayınladığı bildiride 'CHP'nin komünist, anarşist ve bölücü mihraklarla organik bağ içinde olduğunun Taksim meydanındaki 1 Mayıs mitinginde görüldüğünü'[484] iddia etmiştir. Bildiride 'CHP ve yandaşlarının, DİSK ve TÖB-DER'le ele vererek kanunları çiğnedikleri, Taksim meydanının kızıl meydan haline getirildiği, İstanbullulara korku ve dehşet verici bir gün yaşatıldığı'[485] öne sürülmüştür. AP bildirisinde, hükümet; 'kızıl bayraklı, komünist sloganlı, Cumhuriyet rejimi yerine, komünist rejimi isteyenlere, İstanbul'u terk etmekle'[486] suçlanmıştır. Tercüman gazetesi, AP Genel İdare kurulunun 4 Mayıs'ta yayınlanan bildirisini, 'Kızıl gösterilerin sorumlusu CHP'dir'[487] manşetiyle haberleştirmiştir. Bu bildiride, 1 Mayıs törenleri, 'milletimizin ve ülkemizin bölünmez bütünlüğünü parçalamaya, hür demokratik rejimi yıkmaya yönelik azgınlık'[488] olarak nitelendirilmiştir. DP genel başkanı Ferruh Bozbeyli, 1 Mayıs törenlerine ilişkin

[480] **A.g.e.**
[481] **A.g.e.**
[482] **A.g.e.**
[483] **A.g.e.**
[484] **Akşam**, 3 Mayıs 1978.
[485] **A.g.e.**
[486] **A.g.e.**
[487] **Tercüman**, 5 Mayıs 1978.
[488] **Milliyet**, 5 Mayıs 1978.

görüşünü 'komünist önderlerin boy boy resimleri ve Türkiye komünist partisine özgürlük sloganları, kör gözleri açacak ciddi olaydır'[489] sözleriyle ifade etmiştir.

6 Mayıs'ta Ümraniye'de yaptığı bir konuşmada 1 Mayıs kutlamalarına değinen Demirel, 'Stalin'in, Engels'in, Lenin'in resimlerinin arkasından giden CHP Milletvekilleri mi anarşiyi durduracaktır? Taksim'de her şey kıpkızıldı. Bu şekilde komünizmi tehlike saymayanlar nasıl önleyecektir?'[490] demiştir. Aynı gün, Adalet Partisi il başkanı Hüsamettin Cindoruk, partisinin il teşkilatı tarafından 26 Mayıs'ta 'bayrağa saygı ve milli inanç mitingi' yapılacağını duyurmuştur[491]. Bu bağlamda, dönemin Ana muhalefet partisi AP'nin 1 Mayıs 1978'in hemen ardından gelen söylem ve pratiklerinin, 1 Mayıs'a dair 'ulusal bir tehdit olarak komünist bayramı', 'topluma korku ve dehşet veren tehlikeli gün' imgelerinin yeniden üretimine katkı sağladığı söylenebilir. Bununla birlikte, kutlamalarda devletin ulusal egemenliğini sembolize eden Türk bayrağı ve Atatürk portresi gibi sembollerin yokluğu, fakat karşıtları tarafından yabancı devlet adamı resimleri olarak tanımlanan sembollerin varlığı, devlet egemenliğinin sembolik düzlemde ihlali biçiminde yorumlanmıştır. Buna göre, bir devletin egemenlik sahası içinde, 'yabancı' devlet ve ideolojilerin sembolleri olarak tanımlanan sembolleri taşımak, devlete karşı bir başkaldırı/ meydan okuma olarak yorumlanmaktadır. Bu yorumlama biçimi, göstericileri Sovyet Rusya yanlısı ve Türkiye'nin ulusal bağımsızlığının karşıtı biçimde konumlandırmayı mümkün hale getirmektedir. Hansen ve Stepputat'ın egemenlik kavramına dair çalışmalarında belirttiği gibi, 'egemenlik, sadakat, korku ve meşruiyet üretmek için icra edilen ve tasarlanan şiddet temelli bir otorite biçimidir'[492]. 1 Mayıs 1978 mitinginin, sağ blok tarafından düşünülme biçimi, egemen iktidar mantığının bir dışavurumudur. Egemen iktidar mantığı, 'devlet' ve 'birey' arasındaki ilişkiyi bir sadakat/ihanet sorunu olarak sorunsallaştırmaktadır. Bu sayede, devletin resmen benimsemediği siyasi sembollerin kullanımı, bir tehdit ve ihanet belirtisi olarak yorumlanabilmiştir. Resmen kabul gören siyasi düşünce ve eylemler dışındaki düşünce ve eylemleri ihanet edimi olarak temsil eden bir yaklaşımda, 'ifade özgürlüğü ve çoğulculuk' gibi kavramlara yer olmadığını öne sürmek yanlış olmayacaktır.

---

[489] **Akşam**, 3 Mayıs 1978.
[490] **Akşam**, 7 Mayıs 1978.
[491] **A.g.e.**
[492] Thomas Blom Hansen, Finn Stepputat, "Sovereignty Revisited", **The Annual Review of Anthropology**, Sayı:35, 2006, s. 297.

3. 2. 2. Sıkıyönetim ve Miting Yasakları (1979 - 1980)

1978 Mayıs'ından sonra Türkiye çok sayıda siyasi şiddet eylemine, cinayetlere ve katliamlara tanık olmuştur. 4 Eylül 1978 Sivas olayları[493], 8 Ekim 1978 Bahçelievler katliamı[494], farklı üniversitelerde görevli sol görüşlü öğretim üyelerine yönelik saldırılar[495], 19 Aralık 1978 Maraş katliamı[496] gibi çok sayıda kişinin öldüğü ve yaralandığı olayların ardından hükümet, 26 Aralık 1978'de 13 ilde sıkıyönetim ilan etmiştir[497]. Sıkıyönetim ilan edilen iller: 'Maraş, İstanbul, Ankara, Adana, Elazığ, Bingöl, Erzurum, Erzincan, Gaziantep, Kars, Malatya, Sivas ve Urfa'dır[498]. Sıkıyönetim ilanının gerekçesi, 'anayasanın tanıdığı hür demokratik düzeni, temel hakları ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin kesin belirtilerinin ortaya çıkması'[499] biçiminde ifade edilmiştir. Sıkıyönetim ilanı ardından, Ankara, İstanbul, Erzincan, Erzurum, Elazığ ve Adana olmak üzere 6 ilde sıkıyönetim mahkemesi kurulmuş ve kurulan mahkemelere 54 askeri hakim, hakim yardımcısı ve savcı atanmıştır[500]. Sıkıyönetimin aldığı ilk kararlardan biri, 1. Ordu ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Necdet Üruğ imzasıyla 27 Aralık'ta yayınlanan 2 numaralı bildiriyle, 'İstanbul'da toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin izne bağlanması', 'afiş asmak, duvarlara yazı yazmak ve bildiri dağıtmanın yasaklanmasıdır'[501]. 2 numaralı sıkıyönetim bildirisinin yasağı düzenleyen 2. maddesi şudur: '171 sayılı toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununa göre yapılacak açık hava toplantıları ve gösteri yürüyüşleri, Sıkıyönetim Komutanlığı'nın izin ve tasvibine bağlıdır. İzin verilmeyen ve yasaya aykırı olan her türlü açık hava toplantısı ve gösteri yürüyüşleri Güvenlik Kuvvetleri tarafından kesinlikle önlenecektir'[502]. Bu kararla birlikte İstanbul'da yapılması planlanan 1 Mayıs 1979 mitingi de Sıkıyönetim Komutanlığı'nın iznine tabi hale gelmiştir.

---

[493] Aydın ve Taşkın, **a.g.e.**, s.296.
[494] **A.g.e.**, s. 297
[495] **A.g.e.**, s. 299.
[496] **A.g.e.**, s. 300.
[497] **A.g.e.**
[498] **A.g.e.**
[499] M. Zafer Üskül, **Bildirileriyle 1974-1980 Dönemi Sıkıyönetimleri**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016, s. 55.
[500] **Milliyet**, 28 Aralık 1978.
[501] **A.g.e.**
[502] **A.g.e.**

Türkiye, 1979 yılına 13 ilinde sıkıyönetimle, ekonomik bunalımla ve devam eden şiddet olaylarıyla girmiştir. 1 Şubat 1979'da Milliyet gazetesi genel yayın yönetmeni Abdi İpekçi, İstanbul'da silahlı saldırıya uğrayarak öldürülmüştür[503]. Muhalefet partilerinin liderleri, Ecevit hükümetini* yaşanan siyasi ve iktisadi sorunlardan sorumlu tutmuş ve hükümete ağır eleştiriler yöneltmişlerdir. 14 Nisan'da Samsun'da konuşma yapan AP Genel Başkanı Demirel, 'bu hükümetin milletin değil, derneklerin hükümeti'[504] olduğunu öne sürmüştür. Yine 14 Nisan'da partisinin Amasya il kongresinde konuşan MHP Genel Başkanı Türkeş, 'bu iktidar eliyle devlet otoritesinin zaafa uğratıldığını, kanun hakimiyeti yerine kanunsuzluğun hüküm sürdüğünü öne sürmüş, iktidarın memleketi sürüklediği otorite buhranı, tedbirsizlik ve olaylar karşısında seyirci olma hali nedeniyle polis karakol ve emniyet amirliği binalarının bile korunmaktan aciz bir duruma geldiğini'[505] iddia etmiştir. Açıklamalar, 1979'da Ecevit hükümetine muhalif sağ partilerin yaşanan şiddet olaylarını 'devlet otoritesinin zaafa uğratılması' biçiminde sorunsallaştırdığını göstermektedir.

14 Nisan'da Petkim-İş Sendikası Genel Kurulu'nda konuşan DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk, '1 Mayıs'ın bu yıl kutlanmayacağı yolundaki haberleri yalanlayarak, 'bu haberlerin amacının, DİSK'in öncülüğünde kitlesel olarak kutlanan ve önümüzdeki yıllarda ülkenin dört bir yanında aynı kitlesellikte kutlanma potansiyel taşıyan 1 Mayıs kutlamalarını önlemek'[506] olduğunu iddia etmiştir.

1 Mayıs kutlamalarının yapılıp yapılmayacağı tartışılırken, 16 Nisan'da OLEYİS Marmara Bölgesi Genel Kurulu'nda konuşan DİSK Genel Sekreteri Fehmi Işıklar, 'yüz binlerce işçi cezaevine de girse 1 Mayıs, 1 Mayıs alanında (Taksim) kutlanacaktır'[507] demiştir. Bu konuşmanın ardından, 17 Nisan'da Sıkıyönetim Işıklar hakkında 'halkı suça tahrik etme iddiasıyla' soruşturma açmıştır[508]. 18 Nisan günü bir açıklama yapan

---

[503] Aydın ve Taşkın, **a.g.e.**, s.300.

* 5 Ocak 1978'de Ecevit Başbakanlığında kurulmuş 42. hükümet (3. Ecevit azınlık hükümeti), kısmi değişikliklerle birlikte 1 Mayıs 1979'da da yönetimdedir. İrfan Özaydınlı'dan boşalan İçişleri Bakanlığı'na 13 Ocak 1979'da CHP Sakarya Senatörü Hasan Fehmi Güneş getirilmiştir. Bu dönemde İstanbul Valisi İhsan Tekin, İl Emniyet Müdürü Hayri Kozakçıoğlu'dur.

[504] **Akşam**, 15 Nisan 1979.

[505] **A.g.e.**

[506] **A.g.e.**

[507] **Milliyet**, 17 Nisan 1979. Işıklar konuşmasının devamında: 'Demokrat olduğunu söyleyen şimdiki Başbakan, 1977'de kendisine Taksim Meydanı'nı vermeyenlere, 'Ben eşimle birlikte Taksim Alanı'na giderek konuşmamı yapacağım' demişti. Türkiye'deki işçi sınıfı ve diğer emekçiler, Başbakan ve karısından daha cesurdur, korkak değildir' demiştir. **A.g.e.**

[508] **Milliyet**, 18 Nisan 1979. 18 Nisan'da Sıkıyönetim Savcılığı'nda ifadesi alınıp tutuklama istemiyle mahkemeye çıkartılan DİSK Genel Sekreteri Işıklar, serbest bırakılmıştır. **Milliyet**, 19 Nisan 1979.

DİSK Başkanlar Konseyi, '17 Nisan günü yapılan toplantıda 1 Mayıs'ın, 1 Mayıs alanında kutlanmasına karar verildiğini'[509] bildirmiştir.

Başbakan Ecevit, 20 Nisan'da yaptığı açıklamada, 'DİSK'in 1 Mayıs'ta İstanbul'da düzenleyeceği mitingin sıkıyönetim komutanlığı bildirilerine aykırı olacağını' belirtmiş ve 'DİSK yöneticilerinin durumu yeniden gözden geçirerek mitingi sıkıyönetim dışında kalan illerden herhangi birinde yapmalarını önermiştir'[510]. Milliyet gazetesi, Ecevit'in bu açıklamasını birinci sayfadan 'Başbakan, DİSK'in 1 Mayıs mitingini toplantı yasağı bulunmayan illerden birinde yapmasını diledi'[511] başlığıyla haberleştirmiştir. DİSK ise 20 Nisan'da bir açıklama yaparak, 1 Mayıs mitingi katılımcılarının atacağı sloganları duyurmuş ve 'Maocu gruplar' haricindeki tüm demokratik kitle örgütlerini İstanbul'daki törene katılmaya çağırmıştır[512]. 24 Nisan'da sıkıyönetimin iki ay daha uzatılıp uzatılmayacağı tartışmaları devam ederken DİSK, '1 Mayıs kutlamaları tartışmasını DİSK ile sıkıyönetim arasındaki bir sorunmuş gibi sunmaya çalışarak sorumluluktan kurtulmaya çalıştığını iddia ettiği Başbakan'ın tavrını protesto ettiğini bildiren'[513] bir açıklama yapmıştır. 25 Nisan'da 6 il (Adıyaman, Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Siirt ve Tunceli) daha kapsama alınarak sıkıyönetimin uzatıldığı açıklanmıştır[514].

Bir istisna hali örneği olarak sıkıyönetimde, temel hak ve özgürlükler sınırlandırılarak, devletinin elinin rahatlatılması, böylece, zayıfladığı ya da kaybolduğu iddia edilen devlet otoritesinin yeniden tesis edilmesi amaçlanır. Türkiye'deki sıkıyönetim uygulamaları, yönetimin, olağanüstü bir durumun varlığını gerekçe göstererek hukuku askıya alması anlamında, istisna hali uygulamasının bir örneğidir.

İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 26 Nisan'da yayınladığı 21 numaralı bildiriyle, 'bazı siyasi parti, dernek ve işçi teşekküllerinin 1 Mayıs günü İstanbul'da yapmayı tasarladıkları açık hava toplantısı ve gösteri yürüyüşünü, genel güvenlik ve kamu düzenini vahim derecede bozacağı nedeni ile yasakladığını'[515] duyurmuştur. Bildirinin devamında şu ifadelere yer verilmiştir: 'Demokratik işlemlerde öncelikle

[509] **Milliyet**, 19 Nisan 1979.
[510] **Milliyet**, 21 Nisan 1979.
[511] **A.g.e.**
[512] **Akşam**, 21 Nisan 1979.
[513] **Akşam**, 25 Nisan 1979.
[514] **Akşam**, 26 Nisan 1979.
[515] **Akşam**, 27 Nisan 1979.

kişilerin ve kurumların yasalara ve ulusun huzur ve güvenliğinin tek ve kutsal teminatı olan devlet otoritesine karşı yasa dışı eylemlerin ve sorumsuzca davranışların anarşiye yol açacağı bir gerçektir. Devlet güçlerinin ise, anarşiyi bütün olanakları ile bastırmak ve ortadan kaldırmak kararında olduğu bilinmelidir'[516]. Sıkıyönetimi bildirisinin vurguladığı husus, kişi ve kurumların yasalara ve devlet otoritesine bağlılığının öncelikli olduğu, yasadışı eylemlerin anarşiye yol açacağı, anarşinin ise devlet güçleri tarafından bastırılacağıdır. Bildiri, önceliğin toplanma hakkı gibi temel hak ve özgürlüklerde değil, ancak devlet otoritesinin sağlanmasında gördüğünü belirtmiş ve 1 Mayıs mitingini, devlet egemenliğine yönelik bir ihlal/tehdit biçiminde düşündüğünü ortaya koymuştur. Agamben'in de belirttiği gibi, 'egemen istisnanın formlarından biri olan sıkıyönetimde, egemen iktidar, insan hak ve özgürlüklerini askıya alabilmekte ya da bir istisna yoluyla bir ihlali haklı gösterebilmektedir'[517].

27 Nisan'da, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nın kararını takiben, tüm Sıkıyönetim komutanlıkları kendi yetki bölgelerinde 1 Mayıs kutlamalarını yasakladıklarını bildirmiştir[518]. Aynı gün, MSP işçi bayramının 24 Temmuz'da kutlanması için bir yasa teklifi vermiştir[519]. Yasa teklifinin gerekçesi ise MSP'nin gözünden 1 Mayıs'ı anlamak için önemlidir. Gerekçede, 'son yıllarda 1 Mayıs törenlerinde büyük olaylar çıktığı, bu gösterilerin farklı düşüncedeki kişi ve kuruluşlar tarafından gövde gösterisi aracı olarak ve devlete ve orduya kafa tutma şeklinde kullanıldığı'[520] ileri sürülmüştür. 'Devlete meydan okuma, devlete kafa tutma' türünden tanımlamalar, DİSK'in düzenlediği haliyle 1 Mayıs kutlamalarına karşı çıkan ya da kutlamaların yasaklanmasını doğru bulanlarca sıklıkla başvurulan argümanlar olmuştur. Bu ise, protesto niteliğindeki kitlesel kamusal toplantıları, devlet egemenliğine yönelik bir tehdit olarak ele alan düşünüşün bir ifadesidir.

Sıkıyönetimin aldığı yasak kararı ardından, 27 Nisan'da DİSK yürütme kurulu adına bir açıklama yapan Abdullah Baştürk, 'faşist terör ve cinayet şebekeleri ile DİSK'i aynı kefeye koymaya kimsenin hakkının olmadığını, DİSK'in asla askerlerle işçileri karşı karşıya getirme niyetinde olmadığını ve devrimci bir sendikal örgütün genel başkanı olarak arkadaşlarıyla birlikte 1 Mayıs'ta 1 Mayıs alanında olacağını'[521]

---

[516] Üskül, **a.g.e**, s. 191.
[517] Giorgio Agamben, **İstisna Hali**, Çev. Kemal Atakay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Mart 2018, s.37.
[518] **Akşam**, 28 Nisan 1979.
[519] **A.g.e.**
[520] **A.g.e.**
[521] **Akşam**, 28 Nisan 1979.

belirtmiştir. Böylece, DİSK, sıkıyönetimin yasağına karşı direnme kararı aldığını ilan etmiştir.

Baştürk'ün açıklamasının ertesi günü, 'İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı DİSK kutlama komitesi hakkında soruşturma açmış ve DİSK genel merkezinde yapılan aramadan sonra binada bulunan yürütme kurulu üyesi 5 kişi gözaltına alınmıştır'[522]. 29 Nisan'da İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, 22 numaralı bildirisini yayınlayarak, '30 Nisan Pazartesi günü saat 24.00 ile 2 Mayıs Çarşamba günü sabah 05.00'e dek sokağa çıkma yasağı ilan etmiştir'[523]. Böylece Sıkıyönetim, DİSK'in direnme kararı üzerine, miting yasağını genişleterek sokağa çıkma yasağına çevirmiştir. Sıkıyönetim bildirisinde sokağa çıkma yasağı kapsamında yapılan düzenlemeler ve uyulması gereken kurallar detaylı olarak belirtilmiştir[524]. 22 numaralı bildirinin ilk üç maddesi, 1 Mayıs'ın, DİSK'in direnme kararının ve bunu engellemek için geliştirilen tutumun Sıkıyönetim tarafından nasıl düşünüldüğünü anlamak için kritik önemdedir. Bu üç maddeye göre:

> "1. Milli Güvenlik Kurulu'nun, hükümetin ve komutanlığın çeşitli tavsiye ve uyarılarına ve komutanlığın kesin yasaklarına rağmen, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu yöneticileri, ülkemizi ve milletimizi bölmeyi ve Türk cumhuriyet ve demokrasisini yok etmeyi hedef alan iç ve dış mihrakların özlemini çektikleri şekilde Türk işçilerini, gene Türk milletinin bizzat kendisi demek olan Türk Silahlı Kuvvetleri ile karşı karşıya getirme yoluna sevk edecek olan 1 Mayıs miting ve gösteri yürüyüşünü İstanbul'da yapma kararında direnmektedir.
>
> 2. Ancak, ülkemiz ve milletimizin karşı karşıya bulunduğu tehlikeleri çok iyi değerlendiren ve Türkiye'nin üstünde oynanmak istenen oyunların farkına varan yurtsever işçilerimizin büyük çoğunluğunu sinesinde toplayan sağduyu sahibi sendikalarımızın İstanbul'da 1 Mayıs günü bir miting yapılmasından vazgeçme kararları takdirle karşılanmaktadır.
>
> 3. Buna rağmen şartlandırılmış, devlet otoritesine başkaldıracak kadar gözü ve kalbi kararmış sorumsuz kişilerin zayıf bir ihtimal de olsa 1 Mayıs 1979 günü yapabilecekleri her türlü eyleme karşı güvenlik kuvvetlerince alınmış önlemlere ilaveten İstanbul il sınırları içinde genel güvenliğin ve kamu düzeninin korunması gereği olarak komutanlıkça ... sokağa çıkmak ... yasaklanmıştır"[525].

---

[522] **Akşam**, 29 Nisan 1979. Gözaltına alınanlar; Abdullah Baştürk, Fehmi Işıklar, Tuncer Kocamanoğlu, Kemal Nebioğlu, Rıza Güven'dir.
[523] **Akşam**, 30 Nisan 1979.
[524] **A.g.e.**
[525] Üskül, **a.g.e**, s. 192.

Bildiride, toplanma/miting yasağına direnmek, ülkeyi bölmek, cumhuriyeti yıkmak hedefiyle özdeşleştirilmiş ve devlet otoritesine başkaldırmak biçiminde tanımlanmıştır. Böylece bir kez daha miting yapmak konusunda ısrarcı olmak, bir 'itaat-başkaldırı', 'sadakat-ihanet' sorunsalı çerçevesine yerleştirilmiştir.

Sıkıyönetim yasakları ve yoğun güvenlik uygulamaları sonucunda 1979'da İstanbul'da 1 Mayıs kutlaması yapılamamıştır. Ancak, başta İzmir olmak üzere 'sıkıyönetim bölgesi dışında 17 il ve 9 ilçede 1 Mayıs törenlerle kutlanmıştır'[526]. Sokağa çıkma yasağına rağmen, İstanbul'da 1 Mayıs'ı kutlamak isteyen TİP Genel Başkanı Behice Boran, 1 Mayıs sabahı yaptığı açıklamada 'hükümetin sıkıyönetim aracılığıyla yürüttüğü anti-demokratik baskı politikasını Anayasanın emanet edildiği yurttaşlardan biri olarak protesto ediyorum ve 1 Mayıs günü sokağa çıkıyorum'[527] demiştir. Boran ve parti üyelerinden oluşan 130 kişilik grup Merter'de gözaltına alınmıştır[528]. Böylece Boran, sıkıyönetimin söylemine karşı çıkarak, 1 Mayıs'ı sokakta kutlamanın, anayasal bir hak olduğunu savunmuş ve yasaklama politikasını, anti-demokratik baskı politikası olarak tanımlamıştır. Yönetimin tutumuna karşı bir tutum geliştirerek sokağa çıkan yalnızca Boran ve arkadaşları değildir. 1 Mayıs'ta İstanbul genelinde 'korsan miting' düzenledikleri, sokağa çıkma ve sıkıyönetim yasaklarına uymadıkları gerekçesiyle 987, Ankara'da ise 665 kişi gözaltına alınmıştır'[529].

1 Mayıs'tan önce İzmir'de yapılacak törenle ilgili olarak konuşan İzmir Valisi Necdet Calp alınan olağanüstü güvenlik önlemlerini, 'her göstericiye iki güvenlik görevlisi düşecek'[530] sözleriyle duyurmuştur. İzmir'de binlerce kişinin katılımıyla gerçekleştirilen 1 Mayıs töreninde herhangi bir şiddet olayı yaşanmamıştır*. Töreni değerlendiren İzmir Valisi Calp, 'bu yılki törende geçen yıllardakinin aksine kızıl bayrak, Marks, Lenin, Stalin resimlerinin olmadığını, bölücülük taşıyan döviz ve pankartların da olmadığını, sadece Kürtçe slogan atan 29 kişinin yakalanarak gözaltına alındığını'[531] belirtmiştir. İzmir Valiliğinin 1 Mayıs'a yönelik tutumu, resmen ilan edilmiş bir sıkıyönetim olmasa dahi, istisna hali pratiklerinin geçerli olabildiğini göstermektedir. Sıkıyönetim ilan edilmiş İstanbul'da kutlamalar yasaklanmış,

---

[526] **Akşam**, 2 Mayıs 1979.
[527] **A.g.e.**
[528] **Milliyet**, 2 Mayıs 1979.
[529] **A.g.e.**
[530] **Akşam**, 1 Mayıs 1979.
* İzmir 1 Mayıs 1979 mitingini DİSK değil, miting için bir araya gelen 27 dernek birlikte düzenlemiştir. **Akşam**, 27 Nisan 1979.
[531] **Akşam**, 3 Mayıs 1979.

sıkıyönetim ilan edilmemiş İzmir'de ise kutlamalara çeşitli kısıtlamalar getirilmiş, kutlamaların içeriğine müdahale edilmiştir. Orantısız güvenlik önlemleri, toplantıda kullanılmak istenen resim, döviz ve pankartların engellenmesi, toplanma ve ifade özgürlüğü hakkını kullanmak isteyen göstericilerin gözaltına alınması gibi, hukuki perspektiften bir dizi insan hakları ihlali biçiminde tanımlanabilecek uygulamalar, güvenlik tedbirleri adı altında meşrulaştırılmıştır. Bu durum, valiliğin 1 Mayıs'ı, insan haklarına dayalı yönetim mantığıyla değil, devletin en üstün güç olduğunu göstermeyi amaçlayan egemen iktidar mantığıyla düşündüğünü ve yönettiğini kanıtlar niteliktedir.

1979 yılı boyunca devam sıkıyönetim uygulamaları hedeflendiği gibi şiddet olaylarını sona erdirememiştir. 5 Ekim 1979'a kadar görevde kalan 'Hasan Fehmi Güneş'in İçişleri Bakanlığı sırasında yaşanan sokak olaylarında ölü sayısı 1978 yılında 1000'i, 1979 yılı sonunda ise 1500'ü bulmuştur'[532]. Aydın ve Taşkın, 1979 yılındaki manzarayı, 'istifalar, derin iktisadi bunalım, yokluklar ve bu 'asayiş' tablosu karşısında, senato kısmi yenileme seçimlerine (14 Ekim 1979) gelindiğinde hükümet, ülkeyi tamamen yönetemez hale gelmişti'[533] sözleriyle özetler.

14 Ekim 1979'da yapılan Senato üçte bir oranında yenileme ve açık bulunan milletvekillikleri ara seçimlerinde bütün milletvekillerini ve senatörlüklerin çoğunu AP kazanmış ve bunun üzerine Ecevit azınlık hükümeti istifa etmiştir[534]. 12 Kasım 1979'da Demirel, MSP ve MHP'nin dışarıdan desteğiyle, 43. hükümeti (6. Demirel azınlık hükümeti) kurmuştur[535*].

1979 Aralık ayında Türkiye'nin siyasi gündeminde aylardır devam eden sıkıyönetim sonucunda yönetimdeki rolü giderek artmış olan ordunun darbe yapabileceğine dair tartışmalar vardır. 'Orgeneral Evren, 13 Aralık 1979 tarihinde, Brüksel'deki NATO askeri komitesi toplantısından döner dönmez, kuvvet komutanlarını toplamış ve askeri müdahaleyi görüşmüştür'[536]. Bu görüşmede alınan kararlar uyarınca 27 Aralık 1979'da komutanlar, Cumhurbaşkanı Korutürk'e 'TSK'nın

---

[532] Aydın ve Taşkın, **a.g.e.**, s.305.
[533] **A.g.e.**
[534] **A.g.e.,** s.307
[535] **A.g.e.**
[*] 43. hükümet, 1 Mayıs 1980 de dahil olmak üzere 12 Eylül 1980'e kadar yönetimde kalmıştır. 1 Mayıs 1980'de görevde olan İçişleri Bakanı AP Isparta Senatörü Mustafa Gülcügil, İstanbul Valisi Nevzat Ayaz, İstanbul Emniyet Müdürü Şükrü Balcı, İstanbul Sıkıyönetim Komutanı ise Orgeneral Necdet Üruğ'dur.
[536] Aydın ve Taşkın, **a.g.e.**, s.311.

Görüşü' başlığını taşıyan bir 'uyarı' mektubu sunmuştur[537]. Bu mektupta, TSK'nın ülkenin sorunlarına çözüm getiremeyen, anarşi ve bölücülüğü önleyemeyen ve kısır siyasi çekişmeleri nedeniyle uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyardığı'[538] belirtilmiştir. Mektupta, TSK, yaşanan sorunların sorumlusu olarak, aralarındaki siyasi rekabete öncelik verdikleri için 'ülkenin yüksek çıkarlarını' savunmak amacıyla bir araya gel(e)meyen ve bu nedenle 'asayişsizlik' sorununa çözüm getiremeyen siyasi partileri işaret etmektedir. Aynı düşünce, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün 4 Nisan'da yaptığı konuşmada söylediği 'bu ortamda, partilerin ülkenin yüksek menfaatleri için anlaşmaları şarttır'[539] sözlerinde de yer almıştır. Bu düşünce iç ve dış güvenlik konusunda alınacak kararların 'ulusal çıkarlarla' ilgili olduğu ölçüde 'siyaset üstü' olması gerektiği varsayımına dayanmaktadır. Hikmet-i hükümet (devlet aklı) rasyonalitesinin bir ifadesi olan bu düşünceye göre, öncelik devletin bekasıdır ve devletin bekası tehlikede görülüyorsa, siyasi partiler, kendi aralarındaki rekabeti bırakıp, ulusal güvenlik sorununu çözmek için bir araya gelmelidir. Başka bir deyişle, devletin yüce menfaatlerinin ne olduğu ve bunların nasıl, hangi yollarla korunacağı baştan verilidir ve tartışmaya, dolayısıyla siyasete kapalıdır. TSK mektubunda ifade bulan hikmet-i hükümetçi perspektif bu bağlamda, yönetme ve kararlar alma işini, siyaset dışı bir faaliyet olarak düşünmekte ve kendi sorunsallaştırmasını mutlak ve nesnel bir hakikat olarak dayatmaktadır.

Nisan 1980'de DİSK'in 1 Mayıs'ı Taksim Meydanı'nda yapacağı bir mitingle kutlama kararını duyurmuştur. 18 Nisan'da Başbakan Demirel bir gazetecinin DİSK'in 1 Mayıs kararıyla ilgili sorusuna cevaben, 'bu memleketin sokaklarında Lenin'li, Stalin'li, orak-çekiçli bayrakla gezme hakkı kimsede yoktur. Türk büyükleri var. Türk bayrağı var herkes onu taşısın. Kimseyi bu memleketin sokaklarında Lenin'in, Stalin'in, Marks'ın resimleri ellerinde, orak-çekiçli bayrakla gezdirtmeyiz. Bu sadece benim görevim değil, her Türk vatandaşının görevi... Bunun hürriyetle falan alakası yok, bozgunculuğun ta kendisidir. Bu görevi yapmayı bizden herkes istemelidir. Burası Türkiye, burası bizim memleketimiz, devlet de Türkiye Cumhuriyeti devleti'[540] diyerek, DİSK'in düzenlediği 1 Mayıslarla ilgili tutumunu belirtmiştir. Demirel önceki yıllarda olduğu gibi, 1 Mayıs karşıtı tutumunu, 1 Mayıslarda Türk ulusal sembollerinin

[537] **A.g.e.**
[538] Kenan Evren'in Uyarı Mektubu, **T24 Bağımsız İnternet Gazetesi**, 1 Ekim 2008 (Çevrimiçi) 'http://t24.com.tr/haber/kenan-evrenin-uyari-mektubu,9617', (Erişim Tarihi, 02.06.2017).
[539] **Tercüman**, 5 Nisan 1980.
[540] **Tercüman**, 19 Nisan 1980.

değil, 'yabancı devlet ve ideolojilerin' sembollerinin kullanıldığı vurgusuna dayandırmaktadır. Demirel'e göre bu durum, toplanma ve ifade özgürlüğü hakkının kullanımı olarak değil, ‘bozgunculuk’ olarak değerlendirilmelidir. Demirel'in söyleminde, göstericiler, temel hak ve özgürlüklerini kullanan yurttaşlar olarak değil, devlete başkaldıran, karışıklık, kargaşa ve düzensizlik çıkartan bozguncular olarak temsil edilmiştir.

Ertesi gün DİSK'e bağlı Genel-İş sendikasının genel kurulunun açılış konuşmasını yapan Abdullah Baştürk, 'DİSK, her yıl olduğu gibi bu yıl da 1 Mayıs'ı devrimci özüne ve mücadele geleneğine uygun olarak en geniş bir şekilde kutlamaya kararlıdır. Bir kez daha uyarıyorum emeğin evrensel bayram gününü yasaklayanlar, bizi güvenlik güçleriyle karşı karşıya getirmek isteyenler yanlış yoldadırlar. Tutulan yol sakattır, çağ dışıdır, üstelik beyhudedir'[541] demiştir.

'İhtilal kalkışması' olarak tanımladığı, DİSK'in 1 Mayıslarını, milliyetçi/anti-komünist argümanlarla eleştiren, Tercüman gazetesi yazarı Ergun Göze, '1 Mayıs'a Doğru' başlıklı köşe yazısında 'DİSK ve onların dış kaynaklı ‘sınıf mücadelesi' programları yüzünden 1 Mayıs Bahar Bayramının devletin temelini dinamitleyen gösterilere sahne olduğunu ve bunun üzerine ordunun geçen sene Taksim'e alay sancağı diktiğini'[542] belirtmiştir. Göze, yazısında DİSK mensubu sendikacıları kastederek, 'işte böyle bir tipin, devlete, orduya meydan okuması yok mu, insanı kahrından öldürür'[543] demiştir.

Sorun bir kez daha, 1 Mayıs'ın hangi semboller kullanılarak kutlanacağı, Türk ulusal kimliğini temsil eden sembollerin mi, yabancı devletlere ait olduğu kabul edilen sembollerin mi öne çıkacağı tartışmasına dönüşmüştür. Böylece, bir kez daha bir önceki yıl olan 1979'da olduğu gibi, DİSK'in 1 Mayıs kutlaması, milliyetçi, muhafazakâr söylem tarafından, 'dış kaynaklı', 'yabancı', 'gayri-milli' sembollerin, Türk milli sembollerine üstün tutulduğu bir ihanet eylemi olarak çerçevelenmiştir. Bu tutumun TSK ve sıkıyönetim tarafından da benimsendiği, 1979 yılında Taksim Meydanı'na, Türk bayrağı ve Jandarma komanda alay sancağı çekilmesinden anlaşılmaktadır. Bayrak çekme/dikme, egemen siyasal rasyonalitenin en tipik sembolik göstergelerinden biridir. Sıkıyönetim, takip ettiği mantık uyarınca, Taksim

[541] **Tercüman**, 20 Nisan 1980.
[542] **Tercüman**, 21 Nisan 1980.
[543] **A.g.e.**

Meydanı'nın devlet hakimiyeti altında olduğunu ve devlet gücünün üstünlüğünü 'bayrak çekerek' ilan etme yoluna gitmiştir.

21 Nisan'da 1 Mayıs'la ilgili bir açıklama yapan İçişleri Bakanı Vekili Orhan Eren, '1 Mayıs'ın İstanbul, İzmir, Ankara gibi sıkıyönetim olan illerde kutlanmasına kesinlikle izin verilmeyeceğini, bu illerde kutlama töreni düzenlemek isteyenler hakkında cezai uygulamaya gidileceğini'[544] belirtmiştir. Aynı bağlamda konuşan, Adalet Bakanı Ömer Ucuzal ise 1 Mayıs için 'yeni vur emirlerinin çıkartılacağını, ayrıca Almanya'da eğitilmiş, özel timlerin getirtileceğini'[545] söylemiştir.

24 Nisan'da sıkıyönetim, DİSK'in İstanbul'da 1 Mayıs kutlamaları için yaptığı başvuruyu reddettiğini açıklamıştır[546]. DİSK'in 1 Mayıs kutlaması yapmak için başvurduğu, sıkıyönetim kapsamında yer almayan Mersin'de de valilik, 'toplantı ve gösteri yürüyüşüne izin verilmeyeceğini yazılı olarak'[547] bildirmiştir. DİSK, Mersin valiliğinin kararı üzerine Danıştay'da dava açmış, Danıştay Valiliğin kararı hakkında yürütmeyi durdurma kararı vermiştir[548]. Bu sayede, Mersin'de 1 Mayıs toplantısı yapmak 'izinli' hale gelmiştir.

24 Nisan'da Başbakan Demirel, 1 Mayıs gösterilerinin sıkıyönetim uygulanan illerin dışında da yapılıp yapılmayacağını soran bir gazeteciye 'kim yaparsa yapsın diyoruz, her şey serbesttir ama Türkiye'de Türkiye Cumhuriyet'ine ihanet serbest değildir'[549] cevabını vermiştir. Bu sözler, 1980 yılında DİSK'in 1 Mayıs mitingi yapma girişiminin, yönetimin gözünde bir ihanet/sadakat sorunu olarak sorunsallaştırıldığının en veciz ifadesidir.

29 Nisan'da DİSK yürütme kurulu üyesi Mustafa Aktulgalı, '1 Mayıs'ta Mersin dışında hiçbir ilde miting yapmayacaklarını'[550] açıklamıştır.

Sıkıyönetim uygulanan 20 ilin de içinde yer aldığı 32 il ve çok sayıda ilçede genel güvenlik gerekçesiyle 1 Mayıs gösterilerinin yasaklandığının duyurulması üzerine, DİSK'e bağlı Genel-İş sendikası 30 Nisan'da yasakları protesto etmek

---

[544] **Tercüman**, 22 Nisan 1980.
[545] **A.g.e.**
[546] **Tercüman**, 25 Nisan 1980
[547] Abdullah Baştürk, **Yargı Önünde Savunma**, İstanbul: Çağdaş Yayınları, Mayıs 1986, s. 356.
[548] **A.g.e.**
[549] **Tercüman**, 25 Nisan 1980.
[550] **Tercüman**, 30 Nisan 1980.

amacıyla bir günlük genel direniş kararı aldığını duyurmuştur[551]. Bu kararla DİSK, işçileri ülke çapında iş bırakmaya davet etmiştir[552]. Direniş kararı ardından Sıkıyönetim Komutanlığı'nın teklifi üzerine Bakırköy Savcılığı tarafından verilen karar gereğince 7 DİSK yöneticisi gözaltına alınmıştır[553]. Tercüman gazetesi gözaltı uygulamalarını 'Sokak DİSK'e bırakılmadı'[554] manşetiyle duyurmuştur.

Bu sırada, 30 Nisan'da Mersin Valiliği, Mersin'de DİSK'in yapacağı 1 Mayıs töreninde 'İstiklal Marşı'ndan başka marş söylenmesinin ve Türk bayrağından başka bayrak taşınmasının yasaklandığını'[555] duyurmuştur. Bu uygulama, Mersin'de resmen ilan edilmiş bir sıkıyönetim olmasa da semboller üzerinden yürütülen egemenlik siyasetinin ve temel hak ve özgürlükleri askıya alan istisna hali rejiminin yürürlükte olduğunu göstermektedir. 1 Mayıs 1980 kutlamaları İstanbul'da Sıkıyönetim kararıyla, Mersin'de ise Valilik kararıyla yasaklanmıştır. Ancak, Mersin Valiliği'nin yasak kararının yürütmesi Danıştay tarafından durdurulunca, valilik bu kez de kutlamalara çeşitli kısıtlamalar getirmiş, kutlamaların içeriğine (taşınacak bayrak ve söylenecek marşları belirleme, katılımcıları gözaltına alma vb.) müdahale etmiştir. Sıkıyönetimin resmen ilan edilmediği illerde, sıkıyönetim uygulamalarının valilikler eliyle icra edilmesi, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması açısından, sıkıyönetim idaresi ile mülki idare arasında süreklilikler olduğunu göstermektedir.

Yasaklar sonucunda 1 Mayıs 1980 günü İstanbul'da miting yapılamamıştır. Trafiğe kapatılmış Taksim Meydanı'nın ve Taksim Abidesi önünde göndere çekilmiş Jandarma Komando Alay Sancağı'nın fotoğraflarını yayınlayan Tercüman gazetesi 'Devlet gücünü gösterdi'[556] manşeti atmıştır. Gazete, DİSK'in tek 1 Mayıs mitingini yaptığı Mersin'de ise 'mitingin olaysız geçtiğini', 'hiçbir yabancı devlet adamının resminin taşınmadığını, kızıl bayrak asılmadığını ve sadece İstiklal Marşının söylendiğini'[557] haber vermiştir. Ancak DİSK Genel Başkan Vekili Rıza Güven'in mitingde yaptığı konuşmadan sonra gözaltına alındığı bildirilmiştir[558].

---

[551] **Tercüman**, 1 Mayıs 1980.
[552] **A.g.e.**
[553] **A.g.e.**
[554] **A.g.e.**
[555] **A.g.e.**
[556] **Tercüman**, 2 Mayıs 1980.
[557] **A.g.e.**
[558] **A.g.e.**

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
12 EYLÜL 1980 SONRASI SIKIYÖNETİM VE OHAL YASAKLARI

4.1. Geçmişin 'korku' dolu 1 Mayıslarına karşı, bugünün 'huzur' dolu 1 Mayısları teması (1981 – 1985)

Türkiye'nin yakın tarihinin en büyük kırılma anlarından biri olan 1980 askeri darbesi Eylül ayında gerçekleştiğinden darbe sonrası dönemin ilk 1 Mayıs'ı, 1 Mayıs 1981 olmuştur. 12 Eylül darbesiyle parlamento ve hükümet feshedilmiş, ülke çapında sıkıyönetim ilan edilmiştir. Ardından, siyasetin yasaklandığı, siyasi partiler, sendikalar, dernekler ve kitle örgütlerinin kapatıldığı, her türden temel hak ve özgürlüğün ortadan kaldırıldığı bir diktatörlük rejimi inşa edilmiştir. 14 Eylül 1980'de 'Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, resmen devlet başkanı ilan edilmiş ve Cunta'nın liderliği Milli Güvenlik Konseyi (MGK) tarafından üstlenilmiştir'[559]. Darbeden kısa bir süre sonra Emekli Amiral Bülend Ulusu yönetiminde 27 üyeli bir kabine atanmış ancak kabinenin işlevleri MGK'da alınan kararların icrası ve Konsey'e tavsiyelerde bulunmakla sınırlandırılmıştır[560]. 1 Mayıs 1981'e gelindiğinde, 20 Eylül 1980'de kurulup 13 Aralık 1983'e kadar süren, Ulusu Başbakanlığındaki 44. Hükümet görev yapmaktadır*.

Başlangıçta 26 Aralık 1978'de, 'Maraş olaylarından' sonra İstanbul ve Ankara dahil 13 ilde ilan edilen sıkıyönetim, 26 Nisan 1979'da 6 il daha eklenerek genişletilmiştir. 12 Eylül 1980'de mevcut sıkıyönetimlere 48 il daha eklenerek ülke çapında sıkıyönetime geçilmiştir. 12 Eylül sonrasında Türkiye genelinde tüm toplantı ve gösteri yürüyüşleri Sıkıyönetim Komutanlığı'nın iznine bağlandığı için, uzun yıllar (1992'ye kadar) kamusal alanda kitlesel 1 Mayıs mitingi yapılamamıştır.

---

[559] Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi,** İstanbul: İletişim Yayınları, 4. B.s., 2016, s.326.

[560] **A.g.e.**, s. 327.

* 44. hükümetin Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcıları Zeyyat Baykara ve Turgut Özal, İçişleri Bakanı ise Selahattin Çetiner'dir.

İstanbul'da 1978'de ilan edilen sıkıyönetim, 19 Kasım 1985'e kadar devam etmiş ve toplamda 6 yıl 10 ay 24 gün sürmüştür[561]. Ancak, 1985'te (İstanbul dahil 8 ilde) sıkıyönetimin kaldırılmasından hemen sonra, Bakanlar Kurulu kararıyla Olağanüstü Hal uygulamasına geçilmiştir[562]. 19 Kasım 1985'ten sonra 4 ay süreyle geçerli olmak üzere ilan edilen OHAL, her dört ayda bir yenilenerek 19 Kasım 1988'e kadar sürdürülmüştür[563]. Böylece İstanbul, 1978-1988 arası, 7 yılı Sıkıyönetimle, 3 yılı Olağanüstü halle olmak üzere, toplam 10 yıl 'istisna hali' rejimiyle yönetilmiştir. Sıkıyönetim döneminde sıkıyönetim komutanlığına ait olan, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine izin verme gibi yetkiler, 1985'te OHAL'e geçilmesiyle valilere aktarılmıştır. Bu durum basına 'Valilere tam yetki'[564] haberiyle yansımıştır. İstanbul Valiliği 19 Kasım 1985'te OHAL ilanıyla ilgili yayınladığı bildiride: 'Açık ve kapalı yerlerde yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin valiliğin iznine bağlandığı, öğretim, eğitim özgürlüğünü ve güvenliğini bozucu her türlü eylemin yasaklandığını, kimlik bildirimi yasasının noksansız uygulanacağını' duyurmuştur[565]. 1988'e kadar açık hava toplantısı biçiminde 1 Mayıs kutlamasına OHAL gerekçe gösterilerek izin verilmemiştir.

Darbe yönetiminin koyduğu 1 Mayıs yasakları, 1980 öncesi 1 Mayıslarını ya 'devletin otoritesine/ milletin birliğine' yönelik bir tehdit ya da izin verilmemesi gereken 'komünist gövde gösterisi' olarak çerçeveleyen sağ (milliyetçi/muhafazakâr) basın tarafından memnuniyetle ve övgüyle karşılanmıştır. Bu bağlamda, Tercüman gazetesinin tutumu tipik bir örnektir. Gazete, 2 Mayıs 1981 tarihli kapak sayfasına '1 Mayıs artık KABUS değil'[566] manşetini atmıştır. Haberde Taksim Meydanı'nın yukarıdan çekilmiş bir fotoğrafı, 'İşte 1 Mayıs 1981' başlığıyla verilmiş ve fotoğrafın altına şu ifadeler not düşülmüştür: 'Yıllar sonra 1 Mayıs'ı normal gün gibi geçirdik. Bütün yurtta hayat normaldi ve herkes huzur içindeydi. Fotoğrafta, komünistlerin 1 Mayıs Alanı adını vermeye kalkıştıkları Taksim Meydanı'nın dünkü huzurlu hali görünüyor'[567].

---

[561] **Milliyet**, 19 Kasım 1985.
[562] **A.g.e.**
[563] **TBMM Tutanak Dergisi**, 18. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt:16, 22. Birleşim, 08.11.1988, s. 396.
[564] **Milliyet**, 20 Kasım 1985.
[565] **Milliyet**, 19 Kasım 1985.
[566] **Tercüman**, 2 Mayıs 1981.
[567] **A.g.e.**

Haberde, 1 Mayıs'ın 'komünistlerin gövde gösterisi' olarak tanımlamanın yalnızca Tercüman gazetesine ait olmadığı, doğrudan devlet başkanı tarafından da paylaşıldığı vurgulanmıştır. Bu amaçla, haberde, Devlet Başkanı Kenan Evren'in Mart ayı ortalarında 1 Mayıs'a değindiği bir konuşmaya yer verilmiş ve Evren'in şu sözleri aktarılmıştır: '1 Mayıs Bahar Bayramı iken amacından saptırılmış, komünistlerin gövde gösterisi yaptıkları gün haline getirilmiştir. Bu yüzden İstanbul Taksim'de 30'dan fazla yurttaş öldü. Bunun neresi bayram...Yalnız bir zümreye hitap eden bayram olmaz... Onun için kaldırdık...'[568]. Kenan Evren'in sözlerinde açıkça görülen bu yorumlama biçimi, 12 Eylül darbesinin gerekliliğini ve haklılığını, 1980 öncesinin 'olaylı' 1 Mayıslarını darbe sonrasının 'huzurlu' 1 Mayıslarıyla karşılaştırarak savunmuştur. Aslında bu düşünce, '80 öncesi anarşi olaylarını', 12 Eylül'ün temel gerekçesi olarak sunan genel tezin bir parçasıdır. Özellikle 1 Mayıs 1977'de yaşananlara yapılan atıflar, 12 Eylül darbesini meşrulaştırmaya çalışan söylemlerce sıklıkla kullanılmıştır. 12 Eylül'ün 'anarşinin' ortadan kaldırılması amacıyla yapıldığı ve darbenin 'devletin bekası' için bir zorunluluk olduğu tezi, uzun yıllar baskın açıklama çerçevesi olmayı sürdürmüştür. '1 Mayıs artık kâbus değil' haberinin devamında, 1981 1 Mayıs'ı, yine bu çerçeve içinde; 've yıl 1981... 12 Eylül Cumhuriyeti Koruma ve Kollama Harekâtı ile anarşinin kökü kazındı. Bütün örgütler ortaya çıkarıldı ve 'DEVLET'in varlığı ispat edildi. Bütün yurtta can ve mal güvenliği sağlandı'[569] sözleriyle resmedilmiştir.

12 Eylül sayesinde geçmiş 1 Mayısların 'kabusundan' kurtulup, şimdiki 1 Mayısların 'huzur' ve 'rahatına kavuştuk' temalı köşe yazıları 1981'de ve sonrasında basınında sıkça yer almıştır. Örneğin Rauf Tamer, '2 Mayıs yazısıdır' başlıklı köşe yazısında 'geçmiş 1 Mayıslarda çok sancılar çekildiğini, oysa şimdi yaprak dahi kımıldamadığını, herkesin işine gücüne baktığını, işgücünün kaybolmadığını ve hayatın devam ettiğini'[570] belirtmiştir.

1981 yılında 1 Mayıs'la ilgili haberlerde hem darbe yönetiminin açıklamaları hem de darbeyi destekleyen/olumlayan sağ basının haber ve yorumları 12 Eylül darbesinin temel hedeflerinden birinin sol siyaseti ezmek olduğu yönündeki tezleri doğrular niteliktedir. Konuyla ilgili çalışmasında, Gürpınar'ın da belirttiği üzere, '12 Eylül darbesinin öncelikle sola yönelik olduğu ve ana omurgasının anti-komünizm

[568] **A.g.e.**
[569] **A.g.e.**
[570] **A.g.e.**

olduğu görüşü'[571] yaygın kabul görmektedir. Darbenin meşrulaştırıcılarının dilinde 'anarşi' sözcüğünün genel anlamıyla 'siyasal şiddet ve düzensizlikten' çok özel olarak sol aktivizmi ve protesto eylemlerini niteler biçimde kullanılması da geçmiş 1 Mayısları darbenin gerekçesi olan çerçeveleyen söylemin unsurlarından biri olmaktadır.

Darbeden 2 yıl sonra, 7 Kasım 1982'de yapılan halkoylaması ile yeni Anayasa kabul edilmiş ve 9 Kasım 1982'de yürürlüğü girmiştir. Darbe sonrasının ilk genel seçimi ise 6 Kasım 1983'te yapılmıştır. Ancak darbe yönetimi 1980 öncesinin siyasi partilerini kapattığı ve o dönemin siyasetçilerine 5 ila 10 yıl süreyle siyaset yasağı koyduğu için, seçimlere yalnızca MGK'nın izin verdiği üç siyasi parti katılabilmiştir*. 1983 Genel seçimlerinden aldığı yüzde 45,1 oyla birinci çıkan ANAP Genel Başkanı Turgut Özal'a hükümeti kurma görevi verilmiştir. Bunun üzerine Turgut Özal'ın Başbakanlığı'nda, 13 Aralık 1983 - 21 Aralık 1987 tarihleri arasında yönetimde bulunan 45. Hükümet (1. Özal Hükümeti) kurulmuştur. Ancak Özal hükümeti dönemi 12 Eylül'ün inşa ettiği toplantı ve gösteri yürüyüşleri rejiminde bir değişiklik getirmemiş, 1 Mayıs'ın yasaklı yılları devam etmiştir.

1981'de olduğu gibi, 1981 sonrasında da 2 Mayıs tarihli gazetelerde 'eskiden 1 Mayıslar kabustu' temalı yazılar yayınlanmaya devam etmiştir. Özellikle, Rauf Tamer, Tercüman gazetesindeki köşesinde, '81, '82, '83, '84 yıllarının 2 Mayıslarında aynı temayı tekrar eden yazılar yazmıştır[572].

Tamer'in her yıl 1 Mayıslarda yazdığı yazıların tek vurgusu 1980 öncesi 1 Mayıslarının ne kadar 'korkutucu' olduğu üzerine değil, aynı zamanda şimdinin yani 1980 sonrası 1 Mayıslarının ne kadar 'rahat, mutlu ve huzurlu' olduğu üzerinedir. Başka bir deyişle Tamer, her yıl yeniden ürettiği 'karanlık geçmiş - aydınlık şimdi' kurgusunu okuyucusuna hatırlatarak, bu değişimi sağlayan müdahaleye minnettar olunması gerektiğini vurgulamıştır.

1985 yılında aynı temalı köşe yazısını bu kez Rauf Tamer değil Ergun Göze yazmıştır. Göze, '1 Mayıs' başlıklı yazısında aynı temayı şu sözlerle yinelemiştir: 'Mayıs... Baharın en güzel günlerinin müjdecisi... Amma bir zamanlar sadece 'terör'

---

[571] Doğan Gürpınar, "12 Eylül Rejimi, Kültür Politikaları ve İslam: Bitmeyen Bir Tartışma", içinde Mehmet Ö. Alkan (haz.), **Osmanlı'dan Günümüze Darbeler**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017.

* Anavatan Partisi, Halkçı Parti, Milliyetçi Demokrasi Partisi.

[572] **Tercüman**, 2 Mayıs 1982, 2 Mayıs 1983, 2 Mayıs 1984.

fırsatıydı. Sadece, mücadele, vur kır, milleti parçala, devleti yık, vatanı bölücülerin cirit attığı gün... Ne kanlı 1 Mayıslar yaşamışızdır... Unutmadık... Unutmayalım da... Unutmuyoruz da... 1 Mayıs'ta yurdun dört bucağında kırlara çıkan vatandaşlarıma ferahlıklar dilerim. Maziyi böyle anmak bile bugünkü ferahlığı artıracaktır'[573].

Görüldüğü gibi, 12 Eylül sonrasının erken yıllarında, yasaklar nedeniyle miting yapılamayan 1 Mayıslar, sağ basın tarafından, bugün vardığımız 'ferahlığı' daha iyi anlamak için geçmişin 'karanlık' günlerinin hatırlanması/ hatırlatılması, başka bir deyişle geçmişten ibret alınması gereken günler biçiminde çerçevelenmiştir. Sağ basında temsil olunan ancak bununla sınırlı kalmayıp dönemin baskın düşünme biçimini örnekleyen bu yorumlama çerçevesine göre darbecilerin kurduğu sıkıyönetim düzeni sayesinde, 12 Eylül öncesi 'düzensizlik' sona erdirilmiştir. Darbe yönetiminin, temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırması, bugünkü 'huzur' ortamını sağlayan ve bu nedenle minnettar olunması gereken bir zorunluluk biçiminde sunularak haklılaştırılmıştır.

4. 2. Miting Yasaklı Yıllar: "12 Eylül öncesine dönmek isteyenlere izin verilmeyecektir!" (1986 – 1991)

4. 2. 1. SHP ve yeniden gündeme gelen 1 Mayıs tartışması (1986 – 1987)

1 Mayıs 1986'ya gelindiğinde Turgut Özal Başbakanlığı'ndaki 45. hükümet yönetimdedir. 1 Mayıs'a sayılı günler kala, 26 Nisan'da, Tercüman gazetesinin birinci sayfasında, 'Emniyet'te 1 Mayıs Alarmı'[574] başlıklı bir haber yayınlanmıştır. Haberde, 'merkezi Doğu Berlin'de bulunan kanun dışı Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) çağrısına uyularak, 1 Mayıs'ta yapılması muhtemel gösterileri önlemek için Emniyet Teşkilatının alarma geçirildiği'[575] belirtilmiştir. Haberde bilginin kaynağı olarak Türk İstihbarat Teşkilatı gösterilmiş ve 'TKP'nin Türkiye'deki yandaşlarına '1 Mayıs'ın 100. yıldönümünü görkemli bir şekilde kutlayın' mesajı gönderdiğinin İstihbarat Teşkilatı' tarafından belirlenmesi üzerine, Emniyet Kuvvetlerinin şimdiden gerekli tedbirleri almaya başladıkları'[576] ifade edilmiştir. Bunun üzerine, 'Emniyet Genel Müdürlüğü yetkililerinin, '1 Mayıs günü halkın huzurunu bozmak isteyenlerin hüsrana

[573] **Tercüman**, 1 Mayıs 1985.
[574] **Tercüman**, 26 Nisan 1986.
[575] **A.g.e.**
[576] **A.g.e.**

uğrayacaklarını' belirttikleri ve 'Türkiye'yi 12 Eylül öncesine getirmek isteyenlere asla izin verilmeyecektir'[577] dedikleri de aktarılmıştır. Haberde, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 'üst düzey' yetkililerinden doğrudan aktarılan bilgi ve yorumlara bakıldığında, 1986 yılında Türkiye'de 1 Mayıs kutlaması yapmak istemenin, Emniyet'in gözünde 'halkın huzurunu bozmak' ve '12 Eylül öncesine dönmeyi istemekle' eşdeğer tutulduğu görülmektedir. Bu söylem, 12 Eylül öncesini (ve dolayısıyla 12 Eylül'ün gerekçesini) 'huzursuzluk ve anarşiyle' eşitleyen, huzursuzluk ve anarşiyi ise sol/sosyalist aktivizmle eşitleyen bir kabule dayanmaktadır. Başka bir deyişle, bu söylem 1980 öncesi siyasal şiddetin faturasını 1 Mayıs özelinde sol aktivizme kesmektedir. Yürütülen mantığa göre, 'sol' kurum ve kuruluşlar mitingler yapmak isteyince şiddet olayları doğmuş, bunun üzerine de nizamı tesis etmek için ordu darbe yapmak zorunda kalmıştır, yani sol eşittir anarşidir. Darbe sonrasında baskın hale gelen ve sol aktivizmi 'düzen bozucu faaliyetle' eşdeğer gören bu düşünme biçimi, 1 Mayıs tartışmalarında başat rol oynamıştır.

26 Nisan'da Emniyet Teşkilatı'nın yaklaşan 1 Mayıs nedeniyle alarma geçirildiği ve çeşitli tedbirler alınacağı basına duyurulmuştu. 1 Mayıs tarihli Tercüman gazetesinde ise daha önce 'tedbir' sözüyle ifade edilen kararların somut uygulamalarından örnekler sunulmuştur. İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı ekipler 30 Nisan gecesi başlayıp sabaha kadar süren 'kutup yıldızı' operasyonunda 'durumları şüpheli' 400 kişiyi gözaltına almıştır[578]. Gazete, haberi birinci sayfadan 'Yine 1 Mayıs Savaşı' başlığıyla vermiş ve haberin devamında 'Kanun dışı TKP'nin çağrısına uyup korsan miting, bombalama, afişleme ve bildiri dağıtma eylemlerini **gerçekleştirme ihtimali bulunan**[*] terör örgütü kalıntılarının **"hücre evleri"**[**], çelik yelekli vurucu timler tarafından sarılarak didik didik arandı'[579] denilmiştir. 1 Mayıs öncesi çeşitli ev ve kurumlara yönelik baskınlardan oluşan polis operasyonları ve şüpheli addedilen kişilerin gözaltına alınması yeni bir uygulama değildir. 1927 yılında son kez kitlesel bir toplantı olarak kutlanan 1 Mayıs'tan, 1976'ya kadar geçen, 50 yıllık yasak döneminde polisin zaman zaman 1 Mayıs öncesi gözaltılar yaptığı bilinmektedir[580].

---

[577] **A.g.e.**
[578] **Tercüman**, 1 Mayıs 1986.
[*] Vurgu bana ait.
[**] Vurgu orijinalde.
[579] **Tercüman**, 1 Mayıs 1986.
[580] Nail Güreli kitabında, '1927 sonrasındaki kimi yıllarda 1 Mayıslar "özel" toplantılarda kutlandı, bazı işçi önderlerinin ve sol düşünceli olarak tanınan aydınların 1 Mayıs'tan önce gözaltına alınıp daha

1986'da 1 Mayısla ilgili basında en çok yer kaplayan haber, TBMM Genel Kurulu'nda konuşma yapan dönemin SHP* Genel Başkanı Aydın Güven Gürkan'ın 1 Mayıs yasaklarını eleştiren konuşmasıdır[581]. Gürkan, konuşmasında '1 Mayıs'ın tek evrensel ve tek dünya bayramı olduğunu; Türk toplumunun emeğe saygısını göstermekten, onu sahiplenmek olanağından yoksun tutulmuş olmasının bağışlanamaz bir hata olduğunu'[582] belirtmiştir. Gürkan'ın konuşması, ANAP'lı, MDP'li ve bağımsız milletvekillerinin yoğun tepkisiyle karşılanmış, karşıt görüşten milletvekillerinin sözlü sataşmaları şiddetlenerek, çantaların ve kitapların fırlatıldığı küfürlü bir kavgaya dönüşmüştür. Uzun süre devam eden protestolar nedeniyle Gürkan konuşmasını bitiremeden kürsüden inmek zorunda kalmıştır[583]. Gürkan'dan sonra kürsüye çıkan İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut, Gürkan'a cevaben şunları söylemiştir:

> "Bugün (dün) Türkiye'de hiçbir olayın meydana gelmediğini memnuniyetle gördük. Ancak, bu memnuniyetle Meclis'e geldiğimizde gördük ki, dışarda yapamadığınızı Meclis'te yapmaya çalışıyorsunuz. Ettiğimiz yemine sadakat göstermedik. Bu yeminde Anayasa'ya, kanunlara uygun hareket edeceğimizi söylememize rağmen ve 1 Mayıs'ın bayram olmamasına rağmen, bunu bayram olarak ilan etmeye kalktık. Geçmişte 1 Mayıs günlerinde İstanbul'da vatandaşların sokağa çıkamadığı unutulmamalıdır. Eğer arzu edilen Marks'ın, Lenin'in posterlerinin asılması ise, işte kavgamız buradadır. Biz o posterleri astırmayız, astırmayacağız, astırmak isteyenler emellerine ulaşamayacaklardır"[584].

İçişleri Bakanı Akbulut'un konuşmasından sonra kürsüye çıkan ANAP Milletvekili Barlas Doğu, SHP'lilere yönelerek, '1 Mayıs'ı kutlamak isteyenlere Moskova yolu açıktır. Türkiye'de 1 Mayıs'ı kutlatmayız. Beceremezsiniz. Anayasa'yı çiğnetmeyiz. Anayasa'ya rağmen bayram yaptırmayız'[585] demiştir. Kavgalı-tartışmalı genel kuruldan sonra bir basın toplantısı düzenleyen ANAP'ın 'kurmayları', SHP Genel

---

sonraki günlerde salıverildikleri görüldü' yazmıştır. Ancak Güreli herhangi bir tarih ya da kişi bilgisi vermemektedir. Nail Güreli, **1 Mayıs 1977: Türkiye Devrimcilerinin 'İki 1 Mayıs' Belgeseli**, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2006, s. 21.

* 1983 yılında siyasi parti faaliyetleri serbest bırakılınca, 6 Haziran 1983'te Erdal İnönü başkanlığında Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) kurulmuştur. Ancak SODEP 6 Kasım 1983'te yapılan genel seçimlere, MGK'nın, partinin kurucu üyelerini art arda veto etmesi nedeniyle katılamamıştır. 20 Mayıs 1983 tarihinde Necdet Calp önderliğinde kurulan Halkçı Parti (HP) ile SODEP, 2 Kasım 1985'te Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) çatısı altında birleşmiştir. İki partinin birleşmesiyle kurulan SHP'nin genel başkanlığına Aydın Güven Gürkan getirilmiştir. 30 Mayıs 1986'da yapılan SHP 2. Olağanüstü Genel Kurultay'ında Erdal İnönü genel başkan seçilmiştir. 1985 Kasım'ında kurulan SHP'nin, bu çalışma açısından önemi, kendini 'sosyal demokrat', 'merkez sol' olarak tanımlayan bir siyasi partinin, bu tarihten itibaren 1 Mayıslarla ilgili güncel kamusal tartışmalara dahil olmuş olmasıdır.

[581] **Tercüman**, 2 Mayıs 1986.

[582] **A.g.e.**

[583] **A.g.e.**

[584] **A.g.e.**

[585] **A.g.e.**

Başkan'ı Gürkan'ı suçlayan açıklamalar yapmıştır. Basın toplantısında, ANAP Genel Sekreteri Mustafa Taşar, 'Gürkan'ın komünist olup olmadığına cevap vermesini istemiş ve Taksim Meydanı'nın kızıl bayraklarla kirletildiği günler unutulmadı'[586] demiştir. Taşar, '1 Mayıs emek bayramı diye bir şeyin olmadığını ve buna kimsenin heveslenmemesi gerektiğini' ifade etmiş ve 'milli bayramlar hakkındaki kanunun gerekçesinde, 1 Mayıs Bahar Bayramı'nın suistimal edilerek milli birliği zedelemek amacı ile işçi ve emekçi bayramı adı altında kutlanmak istenmesi yüzünden kaldırıldığının'[587] yer aldığını belirtmiştir. Aynı bağlamda konuşan, ANAP Meclis Grubu Başkanvekili Pertev Aşçıoğlu ise '12 Eylül öncesine dönmeye kimsenin gücü yetmez' demiştir[588].

Gürkan'ın konuşmasına yöneltilen tepkilerin şiddeti, dönemin baskın siyasal tutumunun, 1 Mayıs örneğinde sol aktivizm talebine ne kadar tahammülsüz olduğunu göstermektedir. Öyle ki, konuşma sonrasında Bağımsız Milletvekili Yılmaz Hocaoğlu, bu konuşmayla 'Gürkan'ın Meclis'e molotof kokteyli attığını iddia etmiş', 'ANAP'lı Aşçıoğlu ise 'Gürkan'ın Milletvekili dokunulmazlığının kalkmasına sebep olabilecek bir konuşma yaptığını'[589] söylemiştir.

Gürkan'ın 1 Mayıs yasaklarını eleştiren konuşması sırasında ve sonrasında gösterilen tepkiler, 1970'lerin sonundan beri, -solun düzenlediği haliyle- 1 Mayıs kutlamalarına karşı çıkanların başvurduğu üç temel argümanın üçünü de içermektedir. İlk olarak, ideolojik argüman: Temelde 1 Mayıs'ın 'komünist bayramı' olduğu kabulüne dayanır. Bu izlekte, anti-komünist siyasi repertuarın, komünizme yönelttiği her türden eleştiri ve suçlama, -'kökü dışarıda' olmaktan, 'vatan haini' olmaya; 'devlet/millet düşmanı' olmaktan, 'Türkiye'yi Rusya'ya bağlama arzusu içinde' olmaya kadar- 1 Mayıs'a da yöneltilmektedir. Gürkan'ın konuşması üzerine, 'Marks'ın, Lenin'in posterlerini asmayı arzulamak' ifadesiyle yapılan suçlama, 1 Mayıs'a karşı çıkışta ideolojik argüman kategorisi içinde değerlendirilebilir.

İkinci olarak, hukuki argüman; 1 Mayıs'a, 1 Mayıs'ın 'kanundışı', 'kanunsuz' olması gibi gerekçelerle karşı çıkan tezlerden oluşur. Bu argüman, 1935 yılında

---

[586] **A.g.e.**
[587] **A.g.e.**
[588] **A.g.e.**
[589] **A.g.e.**

çıkarılan Ulusal Bayram ve Resmî Tatiller hakkındaki kanun ile 'Bahar Bayramı'* ilan edilen 1 Mayıs gününün, 1981 yılında MGK'nın hazırladığı kanunla resmi bayram olmaktan çıkarılmasını esas alır. Bu argümana göre, Ulusal Bayram ve Resmi Tatiller yasasında 1 Mayıs yer almadığına göre**, 1 Mayıs'a, 'işçi bayramı' demek ve kutlama talep etmek, kanuna aykırı olacaktır. Mustafa Taşar'ın, Aydın Güven Gürkan'a karşı çıkarken sarf ettiği '1 Mayıs emek bayramı diye bir şey yoktur' sözü, Ulusal Bayramlar kanunundaki bu 'yokluğa' dayanır. Üstelik, Taşar'ın ifadesine göre, 1981'deki kanunla Bahar Bayramı'nın kaldırılmasının amacı, 'milli birliği zedelemek isteyenlerin', 'sanki o gün İşçi bayramıymış gibi kutlamalar yapıp, Bahar Bayramı'nı suistimal etmelerini önlemektir. Dolayısıyla, Taşar'ın ima ettiği, Gürkan'ın talebinin, 1981'deki yasayı çıkaran iradenin -Milli Güvenlik Konseyi- amacıyla da çeliştiğidir. Taşar örneğinde görüldüğü üzere, Ulusal Bayramlar ve Resmî Tatiller kanunundaki 'yokluğa' atıfla, 1 Mayıs kutlamanın yasadışı/kanunsuz olduğu tezi, 1 Mayıs'a karşı çıkışta hukuki argüman kümesinde değerlendirilebilir.

Üçüncü olarak, güvenlikçi argüman denilebilecek düşünce, 1 Mayıs'ın 'korku, şiddet, anarşi ve terör' günü olduğu kabulüne dayanır. Buna düşünceye göre, sol kurum ve kuruluşlarca düzenlendiği haliyle 1 Mayıs, mutlak biçimde kamu düzeninin bozulduğu, insanların korku ve endişe içinde evlerine kapandığı, çoğu zaman yaralanma ve ölümle sonuçlanan yaygın şiddet olaylarının yaşandığı bir gündür. Yukarıda da bahsettiğim gibi, sol karşıtı siyasal söylemde, '12 Eylül öncesi dönem, anarşiyle, anarşi de sol aktivizmle özdeşleştirildiği için, 1980'lerde yeniden 1 Mayıs kutlaması talep etmek, 'anarşi olaylarına' ve 12 Eylül öncesine dönmeyi talep etmekle eşit tutulmuştur. Öyle ki bu düşünce, yeniden 12 Eylül öncesine dönme fikrinin yarattığı korkuyu, Türkiye'de siyasal alanın, merkez ve parlamenter sol dışındaki her türden sol siyasal pratiğe kapatılmasının gerekçesine dönüştürmüştür. Dönemin İçişleri Bakanı Akbulut'un, Gürkan'ın sözlerine karşı çıkarken kullandığı, '1 Mayıs'ın geçmişte Türk milletinin hafızalarında övünülecek izler bırakmadığı', 'geçmişte 1 Mayıs günlerinde İstanbul'da vatandaşların sokağa çıkamadığı' gibi ifadeler, 1 Mayıs'a karşı çıkışta kullanılan güvenlikçi argümanı örneklemektedir.

---

* Ancak 1935 tarihli kanunda 1 Mayıs'ın Bahar Bayramı adı altında resmî tatil sayılması, 1 Mayısların İşçi Bayramı olarak kutlanmasına izin verildiği anlamına gelmez. Zira, 1976'ya kadar 1 Mayıs'lar kitlesel toplantılarla kutlanamamıştır.

** 2009 yılında yasada yapılan değişiklikle resmî tatil ilan edilene kadar.

Genel olarak bakıldığında, bu üç argüman kümesinden birine ya da birden fazlasına dahil edilebilecek önermeler, 1970'lerin ikinci yarısından itibaren, farklı yıllarda, farklı kombinasyonlar halinde dolaşıma sokulmuş ve 1 Mayıs'ı kamusal alanda kitlesel olarak kutlama talebi gündeme geldikçe, 1 Mayıs karşıtlarının başvurduğu söylemsel repertuarı oluşturmuştur.

Aydın Güven Gürkan, 2 Mayıs'ta, büyük tartışmalara yol açan 'olaylı' Meclis konuşması hakkında bir basın açıklaması yapmış ve şunları söylemiştir:

> "İçişleri Bakanı emeğe saygısını ifade eden bir ana muhalefet partisi genel başkanına ağır suçlamalarda bulunacağına, 1 Mayıs'ta hunharca saldırıya uğramış insanların suçlularını bulmak için çaba harcamalıdır. 1 Mayıs emeğe saygı günü olarak tüm Avrupa ülkelerinde, bu arada Ortak Pazar ülkelerinde de kutlanır. Atatürk zamanında da Menderes zamanında da kutlanmıştır... Her demokratik ve ileri düşünceyi komünizm sayan zihniyet, en bıçkın biçimiyle ANAP'ta toplanmıştır...ANAP iktidarının gösterdiği tepki ve saldırganlık, bu iktidarın şimdiye kadar yaşadığı[mız] en baskıcı, en tutucu, en saldırgan, en geri zihniyetli iktidar olduğunu göstermektedir. Şimdiye kadar hiçbir parti genel başkanının TBMM içinde görmediği ağırlıkta, saldırganlıkta ve saygısızlıkta bir muamele gördüm. 12 Eylül öncesi umacılığı yapmayı siyaset sanan ANAP, dün TBMM içine kaba kuvveti, zorbalığı ve anarşiyi sokmuştur... Çalışan kitlelerin kusuru bulunmayan ama kurbanı olduğu bir katliam dolayısıyla 1 Mayıs'ın bayram olarak kutlanması kaldırılmıştır"[590].

Rauf Tamer, aynı tarihli köşe yazısında, SHP'nin 1 Mayıs politikasıyla ilgili olarak; 'sokaklardan topladığımız 1 Mayıs'ı bu def'a Meclis'e getirdiler'[591] yazmıştır. Tamer, yazısında: 'Tam 6 yıl bekle, sonra 1986'ının 1 Mayıs'ında -bilmem hangi telkinle ve mükellefiyetle- birdenbire aslan kesil ve 'emekçiye saygı' kisvesi altında bunu Meclis'e getir... Sol takma dişlerini bardaktaki suya koymuş bekliyor, günü gelince takıp ısıracak diyenler, haklı çıktı'[592] yazmıştır.

Gürkan'ın meclis konuşmasına Meclis'te ve basında yöneltilen tepkiler, 1 Mayıs'ın kutlanıp/kutlanamayacağı tartışmasının bir yönüyle, 12 Eylül darbesiyle seçici/ayrımcı biçimde kapatılan siyasal alanda sol/sosyalist aktivizme yer olup olmadığı tartışmasına bağlandığını göstermektedir. Öyle ki, tartışmanın kamuoyuna yansıma biçimi, 1986'da 1 Mayıs kutlaması yapmak istemenin, sol siyasal eylemde bulunma hakkı istemekle eş anlamlı hale geldiğini göstermektedir. Tamer'in yazısında kurguladığı 'sol' imgesi, 12 Eylül sonrasında yeniden inşa edilen siyasal alanın, 1

---

[590] **Tercüman**, 3 Mayıs 1986.
[591] **A.g.e.**
[592] **A.g.e.**

Mayıs kutlaması talep etmeyi dahi olanaksızlaştıracak ölçüde parlamento dışı sol siyasete kapatıldığının göstergesidir. Yeni siyasal alanın sınırları, parlamento dışı sol siyasal faaliyeti kabul edemeyecek ölçüde katıdır.

Judith Butler, 'kamusal alanın kısmen, söylenemeyen ve gösterilemeyen tarafından oluşturulduğunu'[593] öne sürer. Butler'a göre, 'söylenebilir olanın sınırlarıyla, görünebilir olanın sınırları, siyasi konuşmanın işlediği ve belli tür öznelerin geçerli aktörler olarak belirdiği alanı kuşatır'[594]. Buradaki örnekte, 1 Mayıs yasaklarına yönelik eleştirel konuşmanın komünizmle özdeşleştirilmesi, 'onu söylenemez kılma çabasını ifade etmektedir'[595]. Mecliste ve basında, 1 Mayıs yasaklarını eleştirenlere yönelik tepkiler, söz konusu eleştiriyi 'geçerli söylem alanının dışında'[596] bırakmaya çalışmaktadır. Buradan hareketle, 1 Mayıs'ı kitlesel toplantılarla kutlamak isteyenlerin, kamusal alanı seçici ve ayrımcı biçimde düzenleyen egemen temsil biçimlerine karşı, konuşma ve görünür olma hakkı talep ederek mücadele ettikleri öne sürülebilir. Başka bir deyişle, 1 Mayıs'ı kamusal kitlesel toplantılarla kutlama mücadelesi, söylenebilir ve görülebilir olanın sınırları üzerinden verilen bir mücadeledir.

Açık alanda toplantı ve gösteri yürüyüşlerine izin verilmediği için 1980'lerin ilk yarısında sendikal hareketin sıklıkla başvurduğu eylem tipi kapalı salon toplantıları olmuştur. 12 Eylül'den sonra yapılan ilk ‘açık hava toplantısı', Türk-İş tarafından, 8 Şubat 1986'da 'Ekmek, Barış ve Özgürlük' temasıyla Balıkesir'de düzenlenen yürüyüş ve mitingdir[597]. Miting, basına 'İşçiler 6 yıldır ilk kez yürüdü. Balıkesir mitingine binlerce işçi katıldı'[598] haberiyle yansımıştır.

24 Mart 1987'de, Türk-İş'e bağlı 700 sendikacı, TBMM'ye yürüyerek, Meclis başkanına 'işçi kesiminin sıkıntılarıyla ilgili'[599] bir dilekçe vermeyi planlamıştır. Ancak, sendikacıların yürüyüşü polis tarafından engellenmiştir[600]. 3 Nisan'da Ankara'da bir açılışa katılan Başbakan Özal, gazetecilerin Türk-İş'in gerçekleşemeyen

---

[593] Judith Butler, **Kırılgan Hayat: Yasın ve şiddetin gücü**, Çev. Başak Ertür, 2.B.s., İstanbul: Metis Yayınları, 2013, s.14.
[594] **A.g.e.**
[595] **A.g.e.**
[596] **A.g.e.**, s.15.
[597] Türk-İş, **Dünden Bugüne Eylemlerimiz**, (Çevrimiçi) "http://www.turkis.org.tr/DUNDEN-BUGUNE-EYLEMLERIMIZ-di166", (Erişim Tarihi: 16.11.2017).
[598] **Milliyet**, 9 Şubat 1986.
[599] **Milliyet**, 24 Mart 1987.
[600] **Milliyet**, 25 Mart 1987.

yürüyüşü ile ilgili sorusuna cevaben, 'kimse kanuna karşı gelemez, kanunu delemez. Kanunları beğenmeyebilirsiniz, ama delemezsiniz. O durumda 12 Eylül öncesine döneriz. Mesele Türk-İş meselesi değildir. (Ben deleceğim) diyorsa, biz de hükümetiz, deldirmeyiz'[601] demiştir. Özal'ın açıklaması, Türk-İş'in yürüyüş yapma çabasının, hükümet tarafından kanunları delme girişimi olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Bu ise, kanunun koyduğu sınırların, hükümet tarafından, toplantı ve yürüyüş yapmayı imkansızlaştıracak düzeyde, mutlak yasaklar koyacak biçiminde yorumlandığını göstermektedir.

'12 Eylül öncesine dönme' teması kısa bir süre sonra bu kez İçişleri Bakanı tarafından dile getirilmiştir. Nisan ayı başında, derneklerle ilgili kanun tasarısını ve YÖK uygulamalarını protesto eden öğrencilerin çeşitli üniversitelerde yaptıkları eylemlerle ilgili bir açıklama yapan İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut, 'gençlerin maceraya sürüklenmek istendiklerini ve 12 Eylül öncesine dönülmesine izin verilmeyeceğini'[602] söylemiştir.

Aynı, sendikaların eylemleri karşısında Turgut Özal'ın, öğrencilerin eylemleri karşısında ise Yıldırım Akbulut'un başvurduğu 'kanunsuz eylem/ kanunsuz yürüyüş' kavramlarının dayanak noktası 6 Ekim 1983 tarihli ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'dur. İkinci bölümde detaylı biçimde incelediğim kanun, toplantı öncesi bildirim yapmayı zorunlu kıldığından, yönetim; öncesinde bildirim yapılmamış (ya da kanunun getirdiği şekil şartlarına uyulmadan yapılmış) toplantıları 'kanunsuz/izinsiz' toplantı ilan edebilmektedir. Hukuki açıdan bakıldığında, kanun bir 'izin alma' mekanizması getirmemiş olsa da[603], yönetim ve kolluk kuvveti kanunun getirdiği şekil şartlarına uymayan toplantı girişimlerini 'izinsiz' sayabilmiştir. Bu yorumda, aynı kanunla vali ve kaymakama toplantıları yasaklama ve erteleme yetkisi verilmiş olması da etkilidir. Valilerin toplantıları yasaklama yetkisine sahip olmaları,

[601] **Tercüman**, 4 Nisan 1987.
[602] **Tercüman**, 12 Nisan 1987.
[603] Sıkıyönetim ve Olağanüstü Hal dönemleri bu kurala istisnadır. 25 Ekim 1983 tarihli ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu'na göre, Olağanüstü Hal ilanında idareye, 'kapalı ve açık yerlerde yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklama, erteleme, izne bağlama' yetkisi verilmiştir. 1985'te sıkıyönetimin kaldırılması ardından ilan edilen olağanüstü halde bu hüküm uygulanmış ve toplantı ve gösteri yürüyüşleri Valilik iznine bağlanmıştır. Dolayısıyla 1978-1988 yılları arasında İstanbul'da önce Sıkıyönetim, sonra OHAL ilanı olduğu göz önünde bulundurulursa, 'bildirim usulünün' değil 'izin usulünün' yürürlükte olduğu, bu nedenle bu tarihlerde önce Sıkıyönetim Komutanlığı'ndan sonra Valilikten izin alınmadan yapılmış toplantıların hukuken izinsiz sayılabildiği dikkate alınmalıdır.

pratikte toplantılara 'izin verme' yetkisine de sahip oldukları biçiminde yorumlanmaktadır.

1982 Anayasası her ne kadar, 'Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir' hükmünü içerse de hakkın kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usullerin kanunda gösterileceğini belirtmiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerine dair 1983 tarihli kanun ve 1985 tarihli yönetmelik* ise, hakkın kullanılmasını ciddi biçimde kısıtlayan ve katı koşullara bağlayan hükümler getirmiştir. Bu mevzuat sayesinde, idareye toplantı ve yürüyüş taleplerini yasaklamak için keyfi denilebilecek düzeyde geniş takdir yetkisi verilmiştir. Kanunun verdiği yetkiler, idare tarafından, toplantı ve gösterileri fiilen izne tabi hale getirmek için kullanılmaktadır.

1987 Nisan'ının ortalarına gelindiğinde öğrenci eylemlerin belirgin bir artış yaşanmış, öğrenci dernekleriyle ilgili kanun teklifini protesto etmek için yapılan eylemler, 'kanunsuz' oldukları gerekçesiyle polis tarafında dağıtılmıştır[604]. Basında 'öğrenci olayları' ifadesiyle yer bulan protesto eylemlerinin (açlık grevi, yemek boykotu ve yürüyüş), sağ görüşlü köşe yazarları tarafından yorumlanış biçimi dikkate değerdir. Nazlı Ilıcak köşesinde konuyla ilgili, 'Aman Gençler Oyuna Gelmeyin!' başlıklı bir yazı yazmış ve 'talebe eylemleri deyince 1960-1980 arasını hatırlayan herkesin "acaba anarşi yeniden hortluyor mu?" diye endişeyle sorduğunu'[605] belirtmiştir. Altemur Kılıç, aynı bağlamdaki, 'Gene mi başlıyor?' başlıklı yazısında, 'gençlerin 1970'lerin başlarında giriştikleri "masum" öğrenci nümayişlerinin giderek hangi kanlı boyutlara ulaştığını ve ülkeyi bir iç harbin eşiğine getirdiğini çok iyi biliyoruz'[606] demiştir.

Hem sendikal harekete hem de öğrenci hareketine verilen tepkilerde görülen, muhalif toplumsal hareketlerin her gündeme gelişinde 'anarşi yine mi başlıyor?', '12 Eylül öncesine mi dönüyoruz?' sorularının örneklediği türden bir korku fantezisinin baskın temsil biçimleri tarafından etkinleştiriliyor oluşudur. Burada söz konusu olan düşünme biçimi, protesto eylemlerini şiddet olaylarına, şiddet olaylarını iç savaş riski ve devlet güvenliğinin tehlikeye düşmesine, güvenlik tehlikesini ise askeri darbenin

* Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik, **Resmî Gazete**, 8 Ağustos 1985, Sayı: 18836.
[604] **Tercüman**, 15 Nisan 1987.
[605] **Tercüman**, 17 Nisan 1987.
[606] **Tercüman**, 20 Nisan 1987.

kaçınılmazlığına bağlayan bir düşünce zincirine dayanmaktadır. Tüm bu aşamalar arasında dolaysız geçişler yapılabildiğini varsayan bu düşünceye göre, sıradan bir protesto gösterisine izin vermek, iç savaşa ya da askeri darbeye kadar gidecek zincirinin ilk halkasına izin vermek ve bu nedenle de devlet güvenliğinden taviz vermek anlamına gelir. Dolayısıyla söz konusu düşünme biçimi her türden toplumsal muhalefet eylemini tehdit olarak çerçeveleyip olanaksız kılan bir zemin inşa etmektedir. Bu örnekler, sıradan protesto eylemlerinin dahi devlet egemenliğine karşı "meydan okuma"/ "kafa tutma" olarak yorumlanmasını sağlayan düşünce biçiminin söz konusu dönemde yürürlükte olduğunu göstermektedir.

1 Mayıs 1987'ye sayılı günler kala, İstanbul'da iki ayrı 1 Mayıs kutlama töreni yapılacağı haberi basında yer almıştır[607]. Habere göre, birinci kutlama, SHP İstanbul il örgütü tarafından, Kartal İlçe örgütünün ev sahipliğinde, kapalı salon toplantısı biçiminde; ikinci kutlama ise, 'sosyalist partiyi kurma hazırlıkları içinde olduğu belirtilen Yalçın Küçük, Bilgesu Erenus ve Dönem Yayıncılık'ın diğer kurucuları tarafından İstanbul Emek Sinemasında, 'Merhaba 1 Mayıs 1987'[608] başlığıyla yapılacaktır.

Emek Sineması'nda yapılacağı duyurulan kutlama planlandığı gibi gerçekleştirilmiş ancak, SHP'nin Kartal'da yapacağını duyurduğu kutlama, 1 Mayıs'a bir gün kala parti tarafından iptal edilmiştir[609].

1 Mayıs günü bir gezi sırasında Silifke'ye uğrayan Cumhurbaşkanı Kenan Evren, vatandaşlara hitaben yaptığı konuşmada, 1 Mayıs'la ilgili olarak şunları söylemiştir:

> "12 Eylül'den önce cereyan eden o 1 Mayıs olayları herhalde hepimizin hatırındadır. Şimdi yine '1 Mayıs tekrar kutlansın' diye sesler yükselmeye başladı. Ben işçi kardeşlerimin bayram yapmasına karşı değilim. Ben komünist ülkelerin kabul ettiği 1 Mayıs'ı bizim kabul etmemizi kabul edemiyorum. Bizde işçi haklarının kabul edildiği tarih 24 Temmuz'dur. Mesela 24 Temmuz olabilir. Ben buna karşı değilim. Ama illa niye 1 Mayıs deniliyor onu anlayamıyorum. 1 Mayıs'ta İstanbul'da yapılan o gösterilerde 34 vatandaşımız hayatını kaybetti. Yüzlerce yaralı oldu. Ben ne yapayım böyle 1 Mayıs'ı. Bu sebeplerden dolayı 12 Eylül Harekatı'ndan sonra 1 Mayıs'ın kutlanışını kaldırdık. Ancak aradan vakit geçtikten sonra yine çatlak sesler yükseldi"[610].

---

[607] **Milliyet**, 28 Nisan 1987.
[608] **A.g.e.**
[609] **Tercüman**, 2 Mayıs 1987.
[610] **A.g.e.**

Evren'in 1 Mayıs kutlamalarına karşı çıktığı konuşmasında, yukarıda saydığımız üç genel argüman türünden ikisine, -'1 Mayıs'ın, özellikle 1977'ye atıfla, 12 Eylül öncesi şiddet olaylarıyla özdeşleştirilmesi biçiminde sunulan güvenlikçi argümanla; 1 Mayıs'ın bir 'komünist bayramı' olduğu ve 'yerli ve milli' bir gün olmadığı önermesine dayalı ideolojik argümana'- başvurduğu görülmektedir.

SHP'nin ani bir kararla iptal edilen kutlaması hem parti içinde hem de kamuoyunda tartışmalara yol açmıştır. Gösterilen tepkilere cevaben basına bir açıklama yapan İnönü, 'geçmişte yaşanan acı ve talihsiz olaylar nedeniyle kamuoyunda 1 Mayıs'a dair bir duyarlılığın var olduğunu' belirterek,

> "Gördüm ki ben oraya katılırsam sanki bizim partimizin de sosyal demokrat niteliğin ötesinde, aşırı solda bir parti görünümü kazanmasına yol açacak. Tabii biz böyle değiliz. Sosyal demokrat bir partiyiz. Ama durup dururken de bizim aşırı solda bir parti hüviyeti kazanmakta olduğumuz izlenimi doğacak, bunu doğru bulmadım, yanlış buldum. O zaman ben toplantıya gelmeyeceğimi söyledim. Bunun üzerine toplantıyı tertipleyen arkadaşlar 'iptal edelim' dediler. Ben de 'iptal edin' dedim. Ben bunu bile üzülerek söylemiştim"[611]

demiştir.

İnönü'nün açıklaması, partinin, aşırı sol bir parti olduğu izlenimi doğmasından çekindiği için, 1 Mayıs kutlamaktan vazgeçtiğini göstermektedir. 1 Mayıs kutlaması yapıp/yapmamanın bir siyasi partinin siyaset yelpazesindeki konumunu belirlemede bir ölçüt olarak kullanılabilmesi, dönemin siyasal atmosferine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Böylece denilebilir ki, 12 Eylül sonrasında 1 Mayıs kutlaması yapmak, hâkim temsil biçimleri tarafından, kendini solda tanımlayan bir partiyi 'radikal/aşırı' damgası yeme korkusuyla, kutlama yapmaktan vazgeçirtecek kadar marjinalleştirilmiştir.

4. 2. 2. Yeniden Başlayan 1 Mayıs'ı Alanlarda Kutlama Mücadelesi ve Polis Şiddeti: "Türkiye'de Öyle Bir Bayram Yok!" (1988 – 1991)

6 Eylül 1987'de, 12 Eylül'ün getirdiği siyaset yasaklarının kalkıp kalkmaması konusunda yapılan halk oylaması sonucunda 'evet' yüzde 50,16, 'hayır' yüzde 49,84

---

[611] **Tercüman**, 4 Mayıs 1987.

çıkmış ve siyaset yasakları kaldırılmıştır. Böylece, Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş gibi 12 Eylül öncesinin popüler siyasi liderleri, partilerinin başına geçerek, yeniden oyuna dahil olmuşlardır. 29 Kasım 1987'de yapılan genel seçimlerden, oyların yüzde 36,3'ünü alan ANAP birinci, yüzde 24,8'ini alan SHP ikinci, yüzde 19,1'ini alan DYP ise üçüncü parti olarak çıkmıştır*. Meclis'te 292 sandalye kazanan ANAP'a hükümet kurma görevi verilmiş ve 21 Aralık 1987- 9 Kasım 1989 yılları arasında görev yapacak 46. Cumhuriyet (2. Özal) Hükümeti kurulmuştur**.

14 Nisan'da Türk-İş'e bağlı 4 ve bağımsız 2 sendikanın, 1 Mayıs'ı İstanbul'da bir açık hava toplantısı ile kutlamak için yaptıkları başvuru İstanbul Valiliğince reddedilmiştir[612]. İstanbul Valiliği Olağanüstü Hal Bürosu Müdürlüğü, '1 Mayıs'ta yapılmak istenen açık hava toplantısına, olağanüstü hâl uygulaması uyarınca izin verilmediğini'[613] açıklamıştır. Yukarıda değindiğim gibi, İstanbul'da 19 Kasım 1988'e kadar süren OHAL kapsamında, her türden kapalı ve açık hava toplantısı valilik iznine bağlanmıştır. Bu dönemde valiler, OHAL Kanunu'nun verdiği yetkiye dayanarak, 1 Mayıs mitinglerini yasaklayabilmişlerdir.

İstanbul Valiliğine yaptıkları başvuru reddedilen 8 sendikanın*** temsilcileri 21 Nisan'da kararın yeniden gözden geçirilmesi için bir dilekçe daha vermişler ve Valilik önünde kararı protesto etmek istemişlerdir[614]. Ancak protesto yapmak isteyen topluluk polis müdahalesiyle dağıtılmıştır[615]. Tercüman gazetesinin olayla ilgili, 'Birileri yine meydanlarda: 1 Mayıs protestosu' başlıklı haberinde, 'Valilik önünde gösteri yapmak isteyen, sendika yetkilileri, işçiler ve öğrencilerden oluşan 100 kişilik kalabalığın, İstanbul Emniyet Müdürü Ünal Erkan'ın talimatıyla müdahale eden polis tarafından dağıtıldığı'[616] bildirilmiştir. Haberde, gazetecilere bir basın bildirisi dağıtan sendika üyelerinin, bildiride '1 Mayıs'ı kutlamakta ısrarlı olduklarını, 1 Mayıs'a izin vermeyen tavrın altında, 12 Eylül'cü antidemokratik bir anlayışın yattığını'[617] açıkladıkları da

---

* DSP yüzde 8,5, RP yüzde 7,2, MÇP yüzde 2,9 oy alarak seçim barajının altında kalmıştır.

** 46.Hükümet döneminde İçişleri Bakanı, 30 Mart 1989'a kadar Mustafa Kalemli, 24 Haziran 1991'e kadar Abdülkadir Aksu olmuştur. Aynı dönemde, İstanbul Valisi Cahit Bayar, Emniyet Genel Müdürü Sabahattin Çakmakoğlu, İstanbul Emniyet Müdürü ise Ünal Erkan'dır.

612 **Tercüman**, 19 Nisan 1988.

613 **A.g.e.**

*** Deri-İş, Otomobil-İş, BANKS, Tümtis, Kristal-İş, Petrol-İş ve diğer iki sendika.

614 **Tercüman**, 22 Nisan 1988.

615 **A.g.e.**

616 **A.g.e.**

617 **A.g.e.**

belirtilmiştir. Haber aynı zamanda, sendikacıların valiliğe verdiği başvuru dilekçesinde miting yeri olarak Sultanahmet Meydanı'nın belirlendiğini, mitingde atılacak sloganlar ile taşınacak pankartlar listesinde ise, '12 Eylül öncesini hatırlatan', 'İşkenceye Son', 'Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşsin', '141-142 ve 163'e Hayır', 'F-16 Değil Okul', 'İşçilerden Aldılar Holdinglere Verdiler', 'İşçilerden Çaldılar Tekellere Yığdılar', 'Örgütlü Birleşik Güç Yenilmez', 'Özelleştirmeye Hayır', 'Yaşasın İşçilerin Birliği', 'Zam, Zulüm, İşkence, İşte Hükümet', 'Hükümet İstifa' gibi sloganların bulunduğu[618] aktarılmıştır.

21 Nisan'da SHP MYK toplantısından sonra gazetecilere açıklama yapan SHP Genel Sekreter Yardımcısı Ali Dinçer, 'Genel Başkan Erdal İnönü'nün isteğiyle, 1 Mayıs'ta Ankara'da bir kapalı salon toplantısı yapılacağını' belirtmiştir[619].

26 Nisan'da gazetecilerin 1 Mayıs'la ilgili sorularını cevaplayan İçişleri Bakanı Mustafa Kalemli, '1 Mayıs'ın diğer günlerden bir farkı olmadığını' belirtmiş ve 'Türkiye'de öyle bir bayram yok'[620] demiştir. Kalemli, gazetecilerin SHP'nin 1 Mayıs kutlama kararı olduğu yönündeki sorusuna yine aynı cümleyle 'Türkiye'de öyle bir bayram yok'[621] diyerek cevap vermiştir. Kalemli, yalnızca 'özel bir tedbir alınacak mı?' sorusuna, 'emniyet güçlerinin her zaman görevlerinin başında olduğunu, olaylar sebebiyle emniyet güçlerinin takviyesi ya da artırılması diye bir konu gündeme gelirse gereğinin yapılacağını' söyleyerek cevap vermiştir. İçişleri Bakanının röportajda defalarca tekrar ettiği 'Türkiye'de öyle bir bayram yok' cümlesiyle atıf yaptığı, 1981 yılında MGK kararıyla 1 Mayıs Bayramı'nın, Ulusal Bayramlar ve Resmî Tatiller Hakkında Kanun'dan çıkartılmış olmasıdır. İçişleri Bakanı'nın açıklaması, 1 Mayıs'ın Ulusal Bayram ve Resmî Tatil olmaktan kanunla çıkartılmış olmasını, 1 Mayıs'ı kutlamanın yasaklandığı biçiminde yorumladığını göstermektedir. Oysa bayramlarla ilgili kanundan çıkartılmış olma, yalnızca 1 Mayıs'ın artık ulusal/resmi bayram veya resmî tatil günü olmadığını gösterir, 1 Mayıs günü herhangi bir toplantı düzenlemenin yasak olduğunu göstermez. 1981'den sonra koyulan 1 Mayıs yasakları, bayramlarla ilgili kanunla değil, OHAL döneminde OHAL kanununa, sonrasında ise Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa dayanan valilik kararlarıyla getirilmiştir. Dolayısıyla, MGK'nın 1981'de yaptığı Ulusal Bayramlarla ilgili yasal düzenlemeyi '1 Mayıs yasağı'

---

618 **A.g.e.**
619 **A.g.e.**
620 **Tercüman**, 27 Nisan 1988.
621 **A.g.e.**

olarak gören düşünce, kanunun lafzından çok 'ruhuna', yani yapılış amacına atıf yapıyor gibidir. Aksi takdirde, 1 Mayıs'ın ulusal/resmi bayramlar kanunundan çıkarılmasını, 'artık var olmadığı' biçiminde yorumlamak mümkün olmayacaktır.

Tercüman Gazetesi, 27 Nisan'da ANAP Genel Başkan Yardımcısı Eyüp Aşık ile DYP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Gölhan'ın 1 Mayıs hakkındaki yorumlarını, 'ANAP ve DYP birleşti. İkisi de 1 Mayıs'a karşı'[622] başlıklı bir haberle vermiştir. Haberde, Eyüp Aşık'ın '[parti olarak] 1 Mayıs'ın işçi bayramı olarak kutlanmasını kabul edemeyeceklerini, 1 Mayıs'ın 12 Eylül'den önce işçi bayramı adı altında ideolojik bir maksatla kutlanmış bir 'anarşi bayramı' olduğunu'[623] söylediği aktarılmıştır. Ayrıca haberde, Aşık'ın 'eski anarşi dönemini getirmek isteyenlerin, 1 Mayıs'ı işçi bayramı olarak değil, anarşi ve terör bayramı olarak kutlamak istedikleri'[624] yönündeki iddiasına da yer verilmiştir. Mehmet Gölhan'ın ise, 'nereden çıkardılar 1 Mayıs'ı bilmiyorum. Bu tamamen ideolojik bir olay' dediği ve '1 Mayıs'ın Türk işçisi için bir anlam taşımadığını'[625] savunduğu haberde aktarılmıştır. Aşık ve Gölhan'ın açıklamaları, 1 Mayıs'a dair, dönemin baskın düşünüş biçimini örnekler niteliktedir.

Aynı düşünüşün bir diğer örneği doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından dile getirilmiştir. 1 Mayıs günü Rize'de yaptığı konuşmada Kenan Evren, 1 Mayıs'a değinerek şunları söylemiştir:

> "1 Mayıs daha önce bahar bayramıydı. Fakat bahar bayramı mıydı, başka bayram mıydı, size sorarım, ne biçim bahar bayramıydı? Kimse kıra çıkamıyordu, İstanbul'da, Ankara'da herkes evine kapanıyordu. Herkes bir serseri kurşuna giderim ne olur ne olmaz evde oturayım, diyordu. Polis tedirgindi. Asker kışlasında silah elde beklerdi. Bunu kaldıralım dedik, bununla birlikte 27 Mayıs'ı da kaldıralım dedik. Neden kaldırdık? Bu gibi bayramların karşısında olanlar var, taraftarı olanlar vardı. Millet ikiye bölünüyordu. Bir 27 Mayıs olurdu, Anıtkabir'e giderdik, bazı partilerin başkanları gelmezdi, bunları kaldırdık. 1 Mayıs da kutlanamaz..."[626]

Evren'in '1 Mayıs kutlanamaz' sözü, darbe yönetiminin ve sonrasında kurulan 12 Eylül rejiminin, 1 Mayıs politikasının, yalnızca 1 Mayıs'ı ulusal bayram olmaktan

---

[622] **Tercüman**, 28 Nisan 1988.
[623] **A.g.e.**
[624] **A.g.e.**
[625] **A.g.e.**
[626] **Milliyet**, 2 Mayıs 1988.

çıkarmayı değil, alanlarda kitlesel biçimde 1 Mayıs kutlaması yapmayı tümden yasaklamayı da hedeflediğini göstermektedir.

Kutlama yapmanın yasak olduğunun Cumhurbaşkanı ağzından ilan edildiği, 1 Mayıs 1988 sabahı SHP'nin Sıraselviler'de (Taksim/İstanbul) bulunan il merkezi binası önünde toplanarak '1 Mayıs kutlu olsun' yazılı kırmızı karanfilli bir çelenkle Taksim Meydanı'na yürümek isteyen yaklaşık bin kişilik grup, polis tarafından engellenmiştir[627]. Çevik kuvvet polisinin copla müdahale ettiği grup, 'Yaşasın 1 Mayıs', 'Kahrolsun Faşizm' sloganları atarak dağılmıştır[628]. Başlangıçta SHP binası önündeki bu yürüyüşe katılan SHP'li 8 milletvekili*, polis tarafından engellenince, otomobilleriyle Taksim Meydanı'na gitmiş ve Atatürk Anıtı'na 1 Mayıs 1977'de ölen 37 kişinin anısına 37 kırmızı karanfilden oluşan bir buket bırakmışlardır[629]. Sonraki yıllarda da tekrar edilecek, 1 Mayıs 1977'de ölenleri anmak için, Taksim Atatürk Anıtı'na çelenk koyma ve kırmızı karanfiller bırakma ritüeli, ilk kez SHP'li milletvekilleri tarafında 1988'de başlatılmıştır. Polis müdahalesini kınayan konuşmasında DİSK eski Genel Başkanı Abdullah Baştürk, 'mücadelenin ödünsüz süreceğini, Türkiye'de demokrasi ve özgürlüğün değil, devlet terörünün bulunduğunu'[630] söylemiştir.

Aynı gün, Galatasaray, Tünel ve İstiklal caddesinde toplanan yaklaşık 3 bin kişilik bir grup, İstiklal caddesinin iki yanında sıralanarak Taksim'e doğru yürüyüşe geçmiştir[631]. Taksim yönünden gelen Çevik Kuvvet polisleri grubu dağıtmak isteyince çatışma çıkmış, polis yere yatırıp copla dövdüğü bazı göstericileri gözaltına almıştır[632]. Bunun üzerine, bazı göstericiler taş ve sopalarla polise karşı koymuştur[633]. Siyasi polisin verdiği bilgiye göre, olaylar sırasında '30'u öğrenci 85 kişi gözaltına alınmıştır'[634].

Taksim'de 1 Mayıs yasağına karşı ilk fiili direniş 1988'de gerçekleşmiştir. Valilik yasağına ve polis engellemesine rağmen Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs

---

627 **Tercüman**, 2 Mayıs 1988, **Milliyet**, 2 Mayıs 1988.
628 **Milliyet**, 2 Mayıs 1988.
* Abdullah Baştürk, Arif Sağ, İsmail Hakkı Ünal, Mehmet Ali Eren, Erdal Kalkan, Kenan Sönmez, Mehmet Moğultay, Ethem Cankurtaran.
629 **Milliyet**, 2 Mayıs 1988.
630 **Tercüman**, 2 Mayıs 1988.
631 **Milliyet**, 2 Mayıs 1988.
632 **A.g.e.**
633 **A.g.e.**
634 **A.g.e.**

kutlaması yapmak isteyen göstericilerle polis arasında çatışma yaşanması bakımından, 1 Mayıs 1988'in, 80'li yılların ilk 'olaylı' 1 Mayıs'ı olduğu söylenebilir. Milliyet gazetesinin, '1 Mayıs Kavgası' manşetiyle birinci sayfadan sunduğu haberde, '1 Mayıs'ı bayram olarak kutlamak isteyenler polis tarafından engellendi. Çatışma çıktı' haberine yer verilmiştir[635]. Tercüman gazetesi ise haberi, 'SHP yara kaşıdı' manşetiyle sunmuş, 'İstanbul'daki kırmızı karanfilli 1 Mayıs gösterilerinde olaylar çıktı. Bütün gösteriler ve 12 Eylül öncesini hatırlatan sloganlar hep SHP binalarından yönlendirildi'[636] değerlendirmesi yapmıştır.

SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, partisinin genel merkezinde 1 Mayıs kutlaması yapmış ve '1 Mayıs'ın bütün çalışanların bayramı olarak kutlanmasının yasallaştırılmasını istediklerini'[637] söylemiştir. İnönü, 'vatandaşlar ve partililerin '1 Mayıs Bayramı'nı kutlarken, vatandaşlara hitaben, 'Sizlerle 1 Mayıs'ı daha büyük bir yerde, bir toplantı yaparak kutlamak istedik. Ama valiliğin manasız korkusu sonucu burada bir basın toplantısı sonucu kutluyoruz' demiş ve ardından '1 Mayıs'ın 1977'de meydana gelen olaylardan dolayı, kavga, kan ve ihtilaller günü olarak hatırlanmasının zamanının geçtiğini'[638] belirtmiştir.

İnönü'nün sözleri, SHP'nin 1 Mayıs öncesi duyurduğu, 1 Mayıs'ı Ankara'da kapalı salon toplantısıyla kutlama planının valilik tarafından engellendiğini göstermektedir. Kapalı salon toplantısı yasaklanınca, SHP yönetimi, 1 Mayıs'ı parti genel merkezinde bir basın açıklaması yaparak kutlayabilmiştir. İnönü, söz konusu yasağa, 'valiliğin manasız korkusunun' yol açtığını öne sürmüştür.

1 Mayıs'ın hemen sonrasında, basında, yaşanan şiddet olaylarından SHP'yi sorumlu tutan yazılar yer almıştır[639]. Ardından, yükselen tartışma TBMM'ye de yansımış ve 3 Mayıs'ta ANAP İstanbul Milletvekili Ali Tanrıyar'ın Genel Kurul konuşmasıyla sürmüştür. Tanrıyar konuşmasında, '1 Mayıs'ın vaktiyle masum bir bahar bayramı iken, DİSK'in aldığı karar sonucunda işçi bayramı adı altında devrimci ihtilal provalarının yapıldığı bir eylem gününe dönüştüğünü, bu nedenle 1 Mayıs 1977'de 34 vatandaşımızın hayatını kaybettiğini, ülkenin bir günlük iç savaş

---

635 **A.g.e.**
636 **Tercüman**, 2 Mayıs 1988.
637 **A.g.e.**
638 **A.g.e.**
639 **Tercüman**, 2 Mayıs 1988, **Tercüman**, 3 Mayıs 1988.

tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını'[640] söylemiştir. Tanrıyar'ın bu sözüne karşılık, SHP İzmir Milletvekili Veli Aksoy, 'öldürenler sizlerdiniz'[641] demiştir. Tanrıyar, devamında, 'iç barışı sağlamak ve kanlı eylemleri sona erdirmek için kabul edilen bir kanunla 1 Mayıs'ın bayram olmaktan çıkarıldığını ve bu sayede 8 yıldan beri hemen hiçbir hadisenin meydana gelmediğini, ancak geçen 1 Mayıs'ta SHP'li bazı milletvekillerinin kanunsuz yürüyüş yapmasıyla geçmiştekilere benzer bazı hadiselerin başlatılmak istendiğini'[642] iddia etmiştir. Tanrıyar, 'Yaşasın 1 Mayıs; kahrolsun polis, tek yol devrim' sloganlarıyla sokaklara dökülenlerin, Türk milletinin güçlenmesini istemeyen dış mihrakların oyununa alet olduklarını'[643] ileri sürmüştür. Tanrıyar, konuşmasını 'Kızıl Çin'de, Sovyet Rusya'da bile komünizmin farklı yorumlarının yapıldığı bu günlerde, Türkiye'deki komünistlerin hala 1970'li yılların metotlarını tatbik etmeleri, az gelişmiş komünist olduklarını göstermektedir'[644] sözleriyle bitirmiştir.

Ali Tanrıyar'ın sözleri yukarıda, 1 Mayıs'a karşı çıkmak için kullanılan üç temel argüman türü biçiminde özetlediğimiz, argümanlardan 'ideolojik' ve güvenlikçi argümanı örnekleyen unsurlar barındırmaktadır. Bu bağlamda, 1 Mayıs günü kutlama yapma talebi ya bir ulusal güvenlik/kamu düzeni sorunu ya da 'komünizm propagandası yapma' sorunu olarak sorunsallaştırılmıştır.

Ali Tanrıyar'ın konuşmasına cevaben söz alan SHP Diyarbakır Milletvekili Hikmet Çetin, '1 Mayıs'ın dünyanın yüzden fazla ülkesinde ve Avrupa Topluluğu'nun tüm üyelerinde işçi bayramı, çalışanların bayramı olarak kutlandığını, '1 Mayıs komünist bayramıdır' demenin cehalet örneği olduğunu'[645] söylemiştir. Bu sırada, SHP Adana Milletvekili Cüneyt Canver, 'bunlar az gelişmiş faşistler, bunları bilmezler'[646] diyerek araya girmiştir. Çetin, devamında, '1 Mayıs'ın Türkiye'de anlamsız, yersiz ve gereksiz bir biçimde bir korku günü haline getirildiğini ve hükümetin, 1988 1 Mayıs'ında SHP Genel Başkanı'nın 100-200 kişilik bir topluluğun yer alabileceği bir salonda yapacağı konuşmayı da engellediğini'[647] belirtmiştir. Çetin, ayrıca, 'hükümetin

---

[640] **TBMM Tutanak Dergisi**, 18. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt:10, 63. Birleşim, 03 Mayıs 1988, s. 285-289.
[641] **A.g.e.**
[642] **A.g.e.**
[643] **A.g.e.**
[644] **A.g.e.**
[645] **A.g.e.**
[646] **A.g.e.**
[647] **A.g.e.**

1 Mayıs'ta bir korku, bir baskı dönemi yaşattığını, SHP'nin açıkça programında yer verdiği ilkeler çerçevesinde kendi örgütlerinde 1 Mayıs'ı kutlamak istediği zaman bile bunu engellemeye kalkıştığını, bu baskıların, bu korkuların bu yıldırmaların bizi demokrasiye götürmeyeceğini'[648] öne sürmüştür. Böylece Çetin, hükümetin 1 Mayıs politikasının, SHP tarafından bir anti-demokratik baskı politikası olarak tanımlandığını açıklamıştır.

30 Mart 1988'de SHP Malatya Milletvekili İbrahim Aksoy ve 20 arkadaşı, TBMM'ye, 2429 sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun'un değiştirilmesi ve 1 Mayıs gününün işçi bayramı ilan edilmesi için bir kanun teklifi vermişlerdir[649]. TBMM İçişleri Komisyonu, 4 Kasım 1988'de, yani teklifin verilmesinden sekiz ay sonra, teklifin reddedilmesi yönünde görüş bildiren raporunu Genel Kurul'a sunmuştur[650]. Komisyon raporunda, 'bir sınıfa mahsus olmak üzere belli bir günün bayram olarak kabul edilmesinin Anayasanın genel esaslarıyla bağdaşmayacağı, 1 Mayıs gününün işçi bayramı olarak kutlanmasının geçmiş yıllarda meydana gelen olayların tekerrür etmesine sebebiyet vereceği ve ülkemizdeki Anayasal rejimini korunması açısından sakıncalı olacağı' yönünde argümanlar red gerekçesi olarak sunulmuştur[651]. 12 Ocak 1989'da Meclis Genel Kurulu'nda oylanan komisyon raporu kabul edilmiş, böylece 1 Mayıs'ı resmî tatil olarak düzenleyen kanun değişikliği teklifi reddedilmiştir[652]. Karar, ertesi günkü Milliyet gazetesine, 'SHP'lilerin 1 Mayıs'ın resmî tatil günü olmasını isteyen önerileri reddedildi' haberiyle yansımıştır[653]. Meclis İçişleri Komisyonu raporu, 1989 yılında 1 Mayıs'ın işçi bayramı olarak kutlanması talebinin, 'rejimin korunması' sorunu olarak sorunsallaştırıldığını göstermektedir. Bu baskın düşünme biçimi, 1 Mayıs'ı 'rejime yönelik bir tehdit' biçiminde tanımlayarak, 1 Mayıs'ın kitlesel biçimde kutlanmasına yönelik taleplerin tartışılmasını olanaksızlaşmıştır.

İstanbul'da 1985'ten beri yürürlükte olan olağanüstü halin, 19 Kasım 1988'de kaldırılmasına[654] rağmen, 1 Mayıs'ta kutlama mitingi yapmak İstanbul Valiliği

---

[648] **A.g.e.**
[649] **TBMM Tutanak Dergisi**, 18. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt:22, 54. Birleşim, 12.01.1989, s.121.
[650] **A.g.e.**
[651] **A.g.e.**
[652] **A.g.e.**, s.203.
[653] **Milliyet**, 13 Ocak 1989.
[654] **TBMM Tutanak Dergisi**, 18. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt:16, 22. Birleşim, 08.11.1988, s. 396.

tarafından yasaklanmıştır. Bu durum, söz konusu 1 Mayıs olduğunda, OHAL yasaklarının, OHAL'den sonra da devam ettiğini göstermektedir.

12 Eylül yönetiminin, Anayasa'nın 34. maddesi, 2911 sayılı kanun ve 1985 tarihli yönetmelikle, hakkın kullanımını mutlak biçimde yorumlanan katı şartlara bağlaması ve mülki idareye, toplantıların yer ve güzergahlarını belirleme, toplantıları yasaklama ve erteleme gibi geniş yetkiler vermesi, Sıkıyönetim ve OHAL döneminde geçerli olan toplantı ve gösteri yürüyüşleri politikasının, OHAL sonrası dönemde de sürmesini sağlamıştır. Başka bir deyişle, mevzuatın idareye sunduğu keyfi denilebilecek ölçüde geniş yetkiler sayesinde, toplantı ve gösteri yürüyüşleri alanında OHAL resmen kaldırıldıktan sonra da var olmaya devam etmiştir. 2911 sayılı kanun ve ilgili yönetmelikle, OHAL döneminde getirilen yasak ve kısıtlamaların, OHAL'den sonra da mülki idare eliyle sürdürülmesi için gerekli hukuki zemin hazırlanmıştır. Bunun gerisinde, kanun koyucunun, toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile ilgili kanunu hazırlarken, toplanmayı güvence altına alınması gereken bir temel hak olarak değil, sınırlandırılması ve kontrol altına alınması gereken bir tehdit olarak ele alması yatmaktadır.

Başlangıçta, sıkıyönetim ve OHAL kapsamında, geçici ve istisnai olduğu öne sürülen, toplanma hakkına yönelik sınırlamaların ve idareye verilen geniş yetkilerin, zamanla yasalaşarak, kalıcı normlara dönüşmesi, Agamben'in 'istisna halinin kalıcılaşması' ve 'zemin değiştirerek bir yönetim tekniğine dönüşmesi'[655] tezini destekler niteliktedir. 1980'lerden günümüze, sayısız eylem ve protesto girişimi, 2911 sayılı kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle yasaklanmış ve/veya kolluk tarafından güç kullanılarak dağıtılmıştır.

20 Nisan 1989'da, Tercüman gazetesi, 8 sendika başkanından* oluşan 1 Mayıs tertip komitesinin 'izin verilse de verilmese de 1 Mayıs'ı Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda bir mitingle kutlayacaklarını'[656] duyuran açıklamasını yazmıştır. Tertip Komitesi açıklamasında, '1 Mayıs'ın kapitalist ve sosyalist 100'ü aşkın ülkede kutlanmakta olduğunu' belirtmiş ve 'işçi bayramını, Abide-i Hürriyet Meydanı'nda bir mitingle yasal ve yığınsal olarak kutlayacaklarını'[657] duyurmuştur.

---

[655] Giorgio Agamben, **İstisna Hali**, Çev. Kemal Atakay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Mart 2018, s.11.
* Petrol-İş, Otomobil-İş, Kristal-İş, Laspetkim-İş, Deri-İş, Tümtis, Basın-İş ve (kapatılan) Haber-İş.
[656] **Tercüman**, 20 Nisan 1989.
[657] **A.g.e.**

24 Nisan'da Tercüman gazetesi birinci sayfadan 'Polis 1 Mayıs alarmında' başlıklı bir haber yapmış ve 'izin verilmemesine rağmen yapılacak kanunsuz gösteriye karşı alınacak güvenlik tedbirlerinin son defa gözden geçirildiğini'[658] belirtmiştir. Haberde, 'yasa dışı örgütlerin bombalı pankartlı eylemlerle şimdiden 1 Mayıs'ı 'kutlamaya' başladığı, pankartları indiren polisin yasa dışı örgütlerin hücre evlerine baskınlar düzenlediği, siyasi şube ekiplerinin yoğun operasyonlarla şüphelileri gözaltına aldığı' bilgisinin verildiği paragrafta; 'geçtiğimiz yıl SHP'li bazı milletvekillerinin de katıldığı kanunsuz yürüyüşün bir benzerinin bu yıl da yapılabileceğini göz önüne alan polisin güvenlik tedbirleri aldığı'[659] bilgisine de yer verilmiştir.

26 Nisan'da Tercüman gazetesi birinci sayfasında, '1 Mayıs Tuzağı: Bugüne kadar birçok ocak söndü!'[660] başlıklı bir habere yer vermiştir. Haberde, 1969-1980 arası dönemde DİSK'in öncülüğünde gerçekleşmiş işçi eylemleri, 'kanlı olaylar' şeklinde kronolojik bir dizi halinde verilmiş ve bu eylemlerin Türkiye'yi adım adım 12 Eylül darbesine sürüklediği iddia edilmiştir[661]. Haberde, buraya kadar defalarca gördüğümüz, 'DİSK'in başını çektiği sol sendikal eylemlerin 'anarşinin' ve dolayısıyla da '12 Eylül darbesinin' nedeni olduğu yönündeki, Türk sağının, '1980 öncesi anarşi dönemi' anlatısı tekrar edilmiştir.

Tercüman'ın 1 Mayıs haberlerinde kullanılan sansasyonel dilin, 'kanlı, olaylı, korkulu' bir gün olarak 1 Mayıs imgesini yeniden ürettiği, 1 Mayıs'a dair korku ve öfke gibi olumsuz duygulanımı kışkırtarak, önyargılı tutumları güçlendirmeye çalıştığı açıktır. Bununla birlikte söz konusu söylem yalnızca sağ basın tarafından değil hükümet yetkilileri tarafından da üretilmiştir. 1 Mayıs hakkındaki görüşlerini açıklayan Devlet Bakanı Cemil Çiçek, 'Türkiye'de 1 Mayıs'ın hep çok kötüye kullanıldığını ve istismar edildiğini' belirtmiş, '1 Mayıs'ı kutlayalım diyenlerin bunu işçinin menfaatini düşünerek değil, politik çıkar amacıyla gündeme getirdiklerini'[662] iddia etmiştir. Çiçek'e göre, '1 Mayıs'a ideolojik gözlükle bakılmıştır ve bugüne kadar proleter bayramı olarak kutlanan 1 Mayıslar büyük facialara neden olmuştur'[663].

---

[658] **Tercüman**, 24 Nisan 1989.
[659] **A.g.e.**
[660] **Tercüman**, 26 Nisan 1989.
[661] **A.g.e.**
[662] **A.g.e.**
[663] **A.g.e.**

26 Nisan'da TBMM Genel Kurulu'nda konuşan İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu, '1 Mayıs'ın geçmişte mutlu ailelerin kır yemekleri hazırlayıp pikniklere çıktığı bir Bahar bayramı iken, yaşanılan olayların etkisiyle hafızalara, kan dökülen, korkulan bir gün olarak nakşedildiğini, bu nedenle bir kanunla 1 Mayıs'ın bayram olmaktan çıkarıldığını'[664] belirtmiştir. Konuşmasının devamında, 'şehirlerimizin orta yerlerine Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'ne söven pankartların, devlet ve millet düşmanı hainlerin posterlerinin asılmasını hiçbirimiz asla kabul edemeyiz'[665] diyen Aksu, 'bu karanlık tablonun tekrarlanmaması için her türlü tedbiri aldıklarını, kanunsuz hiçbir davranışa müsaade etmeyeceklerini'[666] bildirmiştir.

Dönem hükümetinin, 1 Mayıs kutlamalarına dair tutumunun en net görüldüğü yer ise 27 Nisan'da Cumhurbaşkanı Evren'le yaptığı görüşmenin ardından basın mensuplarının sorularını yanıtlayan Başbakan Özal'ın açıklamalarıdır. Özal, 1 Mayıs ile ilgili görüşlerini soran bir gazeteciye şu karşılığı vermiştir:

> "1 Mayıs kesin bayram değildir. Resmi bayram değildir. 1 Mayıs'ta kanunsuz yürüyüş yapan olursa her türlü tedbiri alırız. Bu memleketin huzurunu bozmamak için alırız. 1 Mayıs işçi bayramı değildir. Dünyanın her tarafında işçi bayramı olduğu da doğru değildir. Daha çok sosyalist ülkelerde olan bir bayramdır. Hemen söyleyeyim, 1977 kanlı Taksim unutulmamıştır. Daha yakında 1980'de tüm İstanbul'un sokağa çıkarılmadığını bu millet unutmamıştır. Eski devirlere tekrar dönmeyelim. Memleketi huzursuz hale getirmeyelim. Bu konuyu istismar eden bir avuç kişiye alet olmayalım"[667].

Özal açıklamasında, yukarıda ayrıntılı olarak tartıştığımız, 1 Mayıs kutlamalarına karşı çıkmakta kullanılan üç temel argümandan, -ideolojik, hukuki, güvenlikçi- üçüne de başvurmuştur. Ancak Özal'ın, 'daha çok sosyalist ülkelerde olan bir bayram' vurgusu haricinde, ideolojik argümana fazla yer vermediği daha çok hukuki ('kanun dışı'), ve güvenlikçi ('huzur bozucu', 'eski devirler') argümanlara ağırlık verdiği görülmektedir.

29 Nisan'da, İstanbul Valisi Cahit Bayar'ın, 'yürüyüş yapmaya kalkanların kesinlikle engelleneceğine' ve Ankara valisi Saffet Arıkan Bedük'ün, 'bazı anarşist örgüt militanlarının vatandaşları kanunsuz yürüyüşlere katılmaları için

---

[664] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:18, Yasama Yılı:2, Cilt:26, 83.Birleşim, Oturum:1, 26.04.1989, s.9.
[665] **A.g.e.**
[666] **A.g.e.**
[667] **Tercüman**, 28 Nisan 1989.

kışkırttıklarına'[668] dair açıklamaları basında yer almıştır. Valilerin açıklamalarından bir gün önce, İstanbul Emniyet Müdürü Hamdi Ardalı, 'kanunsuz gösterilere karşı emniyette hazırlıkların yapıldığını' belirterek, 'göstericilere boyalı su sıkılacağını ve bunun bütün dünyada kullanılan bir sistem olduğunu'[669] açıklamıştır. Böylece, polisin göstericilere boyalı su sıkması uygulamasının ilk kez 1989'da gündeme geldiği söylenebilir.

1 Mayıs kutlaması için İstanbul Valiliğine yaptıkları başvuruları reddedilen Tertip Komitesi üyesi Petrol-İş Sendikası genel başkanı Münir Ceylan, 29 Nisan'da bir açıklama yaparak, 'sendikamızın yasal 1 Mayıs kutlaması isteğine karşılık siyasal iktidar ve emek düşmanı çevreler, toplumsal ortamı sürekli terörize etmeye çalışmış ve böyle bir tutum sergilenmiştir'[670] demiştir. Ceylan, buna ek olarak, İstanbul Valiliğinin izin vermemesine rağmen, '1 Mayıs'ı Şişli Hürriyet Tepesinde kutlamaya kararlı olduklarını'[671] da belirtmiştir.

1 Mayıs 1989 tarihli sayısı 'Polis Teyakkuzda' manşetiyle çıkan Tercüman gazetesi, 'korsan yürüyüşler ve muhtemel olaylara karşı emniyet teşkilatında bütün yıllık ve haftalık izinlerin kaldırıldığını, Ankara ve İstanbul'da önemli kavşaklarda emniyet tedbirlerinin alındığını, Taksim ve Hürriyet-i Ebediye meydanlarının çok sıkı güvenlik çemberi altına alındığını, E-5 karayolunun kontrol altına alınıp, İstanbul'a gelmek isteyebilecek göstericilerin engelleneceğini'[672] haber vermiştir.

Öte yandan, 1 Mayıs Kutlama Komitesini oluşturan 7 sendika, 1 Mayıs günü aldıkları bir kararla meydana çıkmaktan vazgeçmişlerdir[673]. Komite adına açıklama yapan Münir Ceylan, 'Daha önce de belirttiğimiz gibi 1 Mayıs'ta Abide-i Hürriyet Meydanı'nda bir yürüyüş düzenlemiştik. Ancak 1 Mayıs yaklaştıkça gördük ki, tansiyon çok yükseliyor. Kamuoyunda büyük bir tedirginlik var. Bu yüzden bu sabah 7 sendika temsilcisi sokağa çıkmama kararı aldık'[674] demiştir.

1 Mayıs sabahı Taksim Meydanı çevresinde toplanan gruplar meydana doğru yürümek isteyince polis tarafından engellenmiş, Mecidiyeköy, Şişli ve Tarlabaşı'nda

---

[668] **Tercüman**, 29 Nisan 1989.
[669] **Tercüman**, 28 Nisan 1989.
[670] **Tercüman**, 30 Nisan 1989.
[671] **A.g.e.**
[672] **Tercüman**, 1 Mayıs 1989.
[673] **Tercüman**, 2 Mayıs 1989.
[674] **A.g.e.**

polisle eylemciler arasında yoğun çatışmalar yaşanmıştır[675]. Şişhane bölgesinde polisle taşlı sopalı çatışmaya giren gruba polisin ateş açması üzerine 18 yaşındaki işçi Mehmet Akif Dalcı başından vurularak hayatını kaybetmiştir[676]. Taksim çevresinde çıkan çatışmalarda, '9'u tabancayla olmak üzere yaklaşık 50 kişi yaralanmış, 4'ü polis 36 yaralı hastaneye kaldırılmış, polis olaylarla ilgili yaklaşık 400 kişiyi gözaltına almıştır'[677]. 1989'da 1 Mayıs'ı yeniden Taksim Meydanı'nda kutlama girişimi şiddetle bastırılmıştır.

Tercüman gazetesi 1 Mayıs'ta yaşananları, 'YİNE KAN!.. 1 Mayıs'ta **Kürt tahriki***: 1'i komada, 36 yaralı'[678] manşetiyle haberleştirmiştir. Haberde, 'Taksim'de ellerinde Kürt bayrağı ve orak çekiçli bayrak taşıyarak gösteri yapmak isteyenlere polis müdahale edince kanlı çatışma çıktı. Bir genç başından vuruldu'[679] ifadeleri yer almıştır. Milliyet gazetesinin 2 Mayıs tarihli sayısı ise: 'Kan döküldü: Dünyada bayram havası, Türkiye'de gerilimli sükûnet... İstanbul'da taş, sopa, kurşun yağmuru'[680] manşetiyle çıkmıştır.

1 Mayıs'ta yaşananlar, 2 Mayıs günü TBMM Genel Kurul'unda tartışılmıştır. Genel Kurul'da hükümet adına söz alan, İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu; 'bayram niteliği kaldırılan 1 Mayıs günü, bazı kişi ve kuruluşlar toplantı ve gösteri yürüyüşü yapmak isteyince, geçmişteki müessif hadiseler tekrarlanmasın, kamu düzeniyle, toplumun huzur ve güveni bozulmasın diye, mülki idare amirlerimiz, bu toplantı ve gösterilere, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun verdiği yetkiyle izin vermediler'[681] demiştir.

Konuşmasının devamında Aksu, yasağa rağmen yürüyüş için toplanan grupların taşıdığı pankartlardan, attıkları sloganlardan örnekler sıralayarak, 'polisimiz ve emniyet güçlerimiz, bu orak-çekiçli kızıl bayrakların, bu bölücü pankartların Taksim meydanında dalgalanmaması için onlara müsaade etmemiştir'[682] demiştir. Aksu, 'bu grupların, kanunu temsil eden ve uygulayan emniyet güçlerine acımasızca ve

---

[675] **Milliyet**, 2 Mayıs 1989.
[676] **A.g.e.**
[677] **A.g.e.**
[*] Vurgu bana ait.
[678] **Tercüman**, 2 Mayıs 1989.
[679] **A.g.e.**
[680] **Milliyet**, 2 Mayıs 1989.
[681] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:18, Cilt:27, Yasama Yılı:2, 85.Birleşim, 02.05.1989.
[682] **A.g.e.**

insafsızca, taş, sopa ve silahlarla saldırdığını'[683] da iddia etmiştir. Bunun üzerine Manisa Milletvekili Erdoğan Yetenç: 'İnsan öldürmenin sebebi değildir bunlar', Ankara Milletvekili Ömer Çiftçi ise: 'Yalan söylüyorsun silah kullanılmadı'[684] sözleriyle kürsüdeki Aksu'ya seslenmişlerdir. Konuşmasına devam eden Aksu, 'görevini yapan güvenlik güçlerinin yine belirli çevrelerce itham edileceğini' belirttikten sonra, 'eğer güvenlik güçleri, kanun dışı davranış ve eylemlere müsamaha etmeye başlar ve kamu düzeniyle, huzur ve güven ortamı, yerini anarşiye bırakırsa, bundan kimin ne kadar istifadesi olacaktır?'[685] diye sormuştur.

Aksu ardında, söz alan Erdal İnönü, 1 Mayıs günü 'birtakım sorumsuz gruplar yürüyüşe geçmişlerse, Türkiye gibi, çağdaş olanakları elinde olan bir ülkede, böyle bir izinsiz gösteriyi durdurmak için, bu insanları dağıtmak için, bugün bütün basında gördüğümüz gibi, diz çökerek, nişan alarak, soğukkanlılıkla polisin onlara ateş etmesinden, onları öldürmeye çalışmasından başka bir yol yok mudur?'[686] diye sormuştur. İnönü, devamında, 'bu gibi olayları bastırmanın uygar yolları vardır; bunları bularak uygulamak zorundayız ve bu olayda niçin bunlar uygulanmamıştır; onları meydana çıkarmak zorundayız'[687] demiştir.

1 Mayıs sonrasında TBMM'de yaşanan tartışmalar kamuoyunda da genişçe yer almış, basında özellikle polisin göstericilere yönelik tutumuna ve yetkisini aştığına dair eleştirel yorumlara yer verilmiştir. 3 Mayıs'ta konuyla ilgili bir açıklama yapan Başbakan Özal, 'son zamanlarda basında güvenlik güçlerimizi zaafa uğratacak yazıların çıktığını, İstanbul'da yürüyüş yapanların bazı militan gruplar olduğunu, polise, silah, taş ve sopa ile saldırıldığını, polisin de Vazife ve Salahiyetleri kanununa göre yetkisini kullandığını'[688] öne sürmüştür. 1 Mayıs sonrası kendisine ve emniyet teşkilatına yönelik suçlamalarla ilgili olarak Tercüman gazetesine konuşan İstanbul Emniyet Müdürü Hamdi Ardalı ise, 'Biz görevimizi yaptık. Taksim Meydanı'na orak-çekiçli bayrak çektirmedik. Bunu görmeyi özleyenlere özlediklerini yaptırmadık'[689] demiştir. 4 Mayıs'ta gazetecilerin konuyla ilgili sorularına cevap veren Başbakan Özal: 'Emniyet güçlerinin herhangi bir şekilde zaafa uğratılmasına kesinlikle karşı

---

683 **A.g.e.**
684 **A.g.e.**
685 **A.g.e.**
686 **A.g.e.**
687 **A.g.e.**
688 **Tercüman**, 4 Mayıs 1989.
689 **A.g.e.**

olduklarını' belirttikten sonra, 'İzinsiz gösteri yürüyüşü, kanunsuz bir iş, bir memlekette yayılırsa ondan sonra vatandaşın can ve mal güvenliği kalmaz. Burada hiç taviz vermemiz mümkün değil'[690] demiştir.

İçişleri Bakanı Aksu ve Emniyet Müdürü Ardalı'nın açıklamaları, yönetimin, 1 Mayıs 1989'da yapılmaya çalışılan toplantıyı engellemeyi, basitçe, 'kanunsuz/izinsiz' bir toplantıyı dağıtma sorunu olarak değil, komünizmle ve devlet düşmanlarıyla mücadele sorunu olarak düşündüğünü göstermektedir. Benzer biçimde, Başbakan Özal'ın ölümle sonuçlanan polis şiddetine yönelik eleştirilere verdiği cevap, yönetimin, söz konusu olaydaki polis müdahalesini, devlet otoritesinin üstünlüğü kanıtlama pratiği olarak düşündüğünü göstermektedir. Bu sorunsallaştırma, 1989 yılında yönetimin 1 Mayıs'a yönelik tutumunda, hikmet-i hükümet (devlet aklı) rasyonalitesinin ve ona dayalı şiddet pratiğinin baskın olduğunu kanıtlar niteliktedir.

1 Mayıs günü yapılmak istenen toplantı en baştan itibaren, yurttaşların 'kanunsuz/ izinsiz' toplantısı olarak görülmeyip, ‘militanların devlet otoritesine başkaldırı eylemi’ olarak görüldüğü için, eylemlere yönelik müdahale, sorunun en uygun araçlarla, mümkün olan en az zararla üstesinden gelmeyi amaçlayan insan haklarına dayalı bir liberal-rasyonel iktidar mantığıyla (İnönü'nün sözleriyle 'uygar yollar') değil ancak, başkaldıranların şiddet kullanılarak bastırılmasını/ezilmesini hedefleyen bir egemen iktidar mantığıyla yönetilmiştir. Özal'ın sözlerinde, polis şiddeti, egemen devlet gücünün göstericilerden üstün olduğunu ve devletin koyduğu yasağın ne olursa olsun çiğnetilmeyeceğinin kanıtlanmasının bir aracı olarak tanımlanmış ve meşrulaştırılmıştır.

Aynı mantık, göstericilere ölümcül şiddet uygulayan polisin eleştirilmesini, polisi zaafa düşürmeye çalışmak biçiminde yorumlayan düşüncede de yürürlüktedir. Devleti/polisi zaafa düşürmemek adına, insan hakları ihlali yapan polisin, yönetimce korunması ve yargılanmaması, cezasızlık olgusunun güçlenmesine yol açmıştır. Egemenliğin, 'ceza almadan öldürme, cezalandırma ve disipline etme gücü'[691] olarak tanımlandığı hatırlanacak olursa, 1989 1 Mayıs'ında, polisin egemen öldürme yetkisine başvurduğu öne sürülebilir.

---

[690] **Tercüman**, 5 Mayıs 1989.

[691] Thomas Blom Hansen, Finn Stepputat, "Sovereignty Revisited", **The Annual Review of Anthropology**, Sayı:35, 2006, s. 295.

1 Mayıs'ın toplantı ve gösteri yürüyüşleriyle kutlanmasına dair yasaklar 1990 yılında da sürmüştür*. Ancak 1990'nın önceki yıllardan bir farkı, Türk-İş'in 1 Mayıs'a karşı tutumunun değişmesidir. 7 Nisan 1990'da yapılan Türk-İş Başkanlar Kurulu toplantısında, '1 Mayıs'ın Türk-İş salonunda ve işyerlerinde okunacak bildirilerle kutlanması kararı alınmıştır'[692]. 1989 yılına kadar Türk-İş'in 1 Mayıs'a karşı tutumunun, 'Türk işçisinin öyle bir bayramı yok' biçiminde olduğu hatırlanacak olursa, önce 1989'da bir bildiri yayınlama ve ardından 1990'da genel merkezde bir toplantıyla kutlama kararı, Türk-İş'in o zamana kadar 1 Mayıs'ı reddeden tutumunda önemli bir kırılma yaşandığını göstermektedir. Ayşen Uysal, yaşanan bu değişimi, Türk-İş'in 1990'lı yılların ilk yarısında hükümet karşısındaki tutumunun değişmesiyle açıklamaktadır[693]. Türk-İş Başkanlar Kurulu'nun hazırladığı 1 Mayıs bildirisinde, 'yasaklarla dolu bir yasal yapıdan medet uman yönetimlerin süratle değişmesini istedikleri'[694] ifade edilmiştir.

18 Nisan'da İstanbul'da, Basın-İş sendikasında bir araya gelen çeşitli sendikalardan 43 şube başkanı, '1 Mayıs kutlamanın işçinin en tabii hakkı olduğunu ve bu kutlamanın Taksim alanında yapılmasını kararlaştırdıklarını'[695] duyurmuştur. 'Toplantıdan sonra aralarında şube başkanlarının da bulunduğu 150 kişilik işçi grubu, İstanbul Valiliği'ne 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlamak için dilekçe vermiştir'[696].

26 Nisan tarihli Milliyet Gazetesi'nin, birinci sayfada '1 Mayıs Provası', iç sayfada ise 'Poliste 1 Mayıs Alarmı' başlığıyla verdiği haberde, 'Bazı sendikaların İstanbul şubelerinin 'izin verilmese de Taksim alanına çıkacaklarını' açıklamaları ardından hazırlıklara başlayan Emniyet Müdürlüğü'nün, 1 Mayıs günü 18 bin polisin ve ayrıca 6 bin bekçinin görev yapacağını duyurduğu'[697] aktarılmıştır. Haberde, ayrıca İstanbul'da 1 Mayıs günü için Emniyet'in olağanüstü güvenlik önlemleri alacağı; bu

---

* 6 Kasım 1989'da görev süresi dolacak olan Kenan Evren'in yerine Cumhurbaşkanlığı'na adaylığını açıklayan Turgut Özal, meclis tarafından seçilmiş ve Türkiye'nin sekizinci Cumhurbaşkanı olmuştur. 9 Kasım'da göreve başlayan Özal, Yıldırım Akbulut'u Başbakanlığa atamıştır. Yıldırım Akbulut'un Başbakanlığında kurulan 47. Hükümet, 9 Kasım 1989 ve 23 Haziran 1991 tarihleri arasında görevde kalmıştır. 47. Hükümet döneminde İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu, İstanbul Valisi B. Cahit Bayar, Emniyet Genel Müdürü Necati Bilican, İstanbul İl Emniyet Müdürü ise Hamdi Ardalı'dır.

[692] **Tercüman**, 8 Nisan 1990

[693] Ayşen Uysal, "90'ların Baskı Kıskacında Sokak Siyaseti: Zaman, Mekân ve Örgütler", içinde **İsyan, Şiddet, Yas: 90'lar Türkiye'sine Bakmak**, Der. Ayşen Uysal, Ankara: Dipnot Yayınları, 1. b.s., 2016, s.59.

[694] **Tercüman**, 19 Nisan 1990.

[695] **A.g.e.**

[696] **A.g.e.**

[697] **Milliyet**, 26 Nisan 1990.

önlemler kapsamında, Taksim meydanının havadan helikopterle kontrol altına alınacağı, geçen yıl polis tarafından çekilen video kasetler izlenerek yapılan hataların tespitine çalışılacağı ve bu yıl yeni bir taktik olarak 2 yıldır Ankara Gölbaşı Özel Harekât dairesinde eğitilerek toplumsal hareketler için özel olarak yetiştirilen Alman kurt köpeklerinin de kullanılacağı'[698] açıklanmıştır. Haber, 'geçen yıl yaşanan olayların tekrarlanmamasını isteyen polisin bir aydan beri yeni taktikler geliştirdiğini, maçlar ve yasadışı gösterilerde kullanılmak üzere ABD'den getirilip uzun süre eğitim gören polis köpeklerinin bu yıl ilk kez 1 Mayıs'ta kullanılacağını' da aktarmaktadır[699]. Bu gelişme, polisin, göstericileri 'dağıtma' amacıyla 1989'da uygulamaya başladığı boyalı su sıkma tekniğinin yanına, 1990'da helikopterle havadan kontrol, video kayıtlarının incelenmesi ve özel eğitimli polis köpeklerinin kullanılması gibi bazı yeni teknikleri de eklediğini göstermektedir. Yeni tekniklerin kullanılmaya başlaması polisin 'müdahale repertuvarını' genişletmiştir. Ancak, bu taktikler, temelde, 'izinsiz' addedilen gösterileri, engellemek, dağıtmak ve göstericileri etkisiz hale getirmek amacıyla işe koşulmaktadır.

Polisin 1 Mayıs hazırlıkları, temalı haberler, basında yer almaya başlayınca, 1 Mayıs tertip komitesi başkanı ve Belediye-İş Sendikası genel başkanı Hıdır Bal, 'amaçlarının tedirginlik yaratmak olmadığını, artık insanların dövülmesini, ölmesini, gözaltına alınıp işkence görmesini istemediklerini, bunun için 1 Mayıs'ı 1 Mayıs alanında kutlamak istediklerini'[700] açıklamıştır. Hıdır Bal, açıklamasında: 'Haklarımızın gasp edilmesine sessiz kalmayacağız. Bedeli neyse ödemeye hazırız. Kamuoyuna duyururuz ki, çıkacak olayların sorumlusu biz olmayacağız. Ölülerimize saygı duyduğumuz için ve demokrasi taleplerimizi dile getirmek için, 1 Mayıs alanına gideceğiz. Saldırı olmadığı takdirde hiçbir olay olmayacaktır. Bu bir demokrasi kavgasıdır'[701] demiştir.

Hıdır Bal'ın açıklamasında bir gün sonra, 27 Nisan gecesi, '43 kişilik tertip komitesinin 33 üyesinin DGM Savcılığının talimatıyla evlerini basan polis tarafından gözaltına alındığı, gün boyunca siyasi şubede sorgulanarak ifadelerinin alındığı ve İstanbul Valiliği'nin yasaklama kararı tebliğ edildikten sonra serbest bırakıldıkları'[702] basına yansımıştır. DGM savcılığı, sendikacıların gözaltına alınma gerekçesini, 'tertip

---

[698] **A.g.e.**
[699] **A.g.e.**
[700] **A.g.e.**
[701] **A.g.e.**
[702] **Tercüman**, 29 Nisan 1990.

komitesinin 1 Mayıs için bastırdığı afişlerde komünizm propagandası ve suça teşvik ve tahrik unsuru bulunması'[703] olarak açıklamıştır. Türkiye'de 'komünizm propagandası' yapmak biçiminde tanımlanan eylemler, Türk Ceza Kanunu'nun, (12 Nisan 1991'de yürürlüğe giren Terörle Mücadele Kanunu'yla kaldırılan) 141 ve 142. maddelerine göre suç kabul edildiğinden, DGM savcılığı 1 Mayıs afişlerinde 'suç unsuru' bulunduğunu iddia edebilmiştir. DGM savcılığının sunduğu gözaltı gerekçesi, yasaklandığı halde 1 Mayıs kutlaması yapmakta ısrar eden sendikacıların ve göstericilerin, yalnızca 2911 sayılı yasaya muhalefet suçundan değil, cezası daha ağır olan 'komünizm propagandası yapmak' suçundan yargılanacağını göstermesi bakımından önemlidir.

29 Nisan'da, Başbakan Yıldırım Akbulut, '1 Mayıs'ta gösteri yapılmasına izin vermeyeceklerini, herkesin kanunlara uymak mecburiyetinde olduğunu'[704] belirten bir açıklama yapmıştır. Aynı gün, Emniyet Genel Müdürü Necati Bilican, 1 Mayıs'la ilgili olarak, 'bazı grupların birtakım hareketler planladığı yolunda istihbarat aldıklarını, güvenlik güçlerinin bu istihbarat doğrultusunda tedbirler aldığını'[705] belirterek 'bir ülkenin kanunları vardır. Devletle inatlaşarak 'ben, yaparım' demek olmaz. Devletin gücü, vatandaşın huzur ve güvenini korumak için vardır. Ama bunun karşısında 'yaparım, ederim' demek yanlış olur. O zaman o güç tam kullanılır. Polis silah kullanacağı ortam olursa, silah kullanır'[706] demiştir. Milliyet gazetesi Necati Bilican'ın açıklamasını, birinci sayfadan 'Silah Kullanırız'[707] manşetiyle aktarmıştır. Emniyet Genel Müdürü, yasağa rağmen, 1 Mayıs kutlamak için toplanmayı, 'devletle inatlaşmak' olarak tanımlamış, devletin, kendisiyle inatlaşanlara karşı gücünü silah kullanarak göstereceğini' duyurmuştur. Bilican'ın açıklaması, 'devlet otoritesine başkaldıran isyancılar' biçiminde çerçevelenen göstericilerin, bu sayede öldürülebilir kılınarak, egemen devlet şiddetiyle bastırılacağını ilan eder niteliktedir. Korkutarak ve tehdit ederek, otorite altına almak, egemen iktidar mantığının uygulamalarından biridir. Gazetenin, 'silah kullanırız' ifadesini manşete taşıması, sokağa çıkmayı planlayan kişilere karşı genel müdürün yönelttiği tehdidi, daha da vurgulu hale getirmiştir.

---

[703] **Milliyet**, 29 Nisan 1990.
[704] **Tercüman**, 30 Nisan 1990.
[705] **Milliyet**, 30 Nisan 1990.
[706] **A.g.e.**
[707] **A.g.e.**

İstanbul Emniyet Müdürlüğü, '1 Mayıs için olağanüstü tedbirler alındığını, poliste izinlerin kaldırıldığını, İstanbul Emniyet'inde görevli 14 bin polisin ve takviye için Ankara'dan gönderilecek 500 polisin tamamının 1 Mayıs'ta görev yapacaklarını'[708] açıklamıştır. Ankara Emniyet Müdürü Mehmet Ağar ise, 1 Mayıs için Ankara polisinin seferber edildiğini' belirterek, 'panzerlerimiz, motorlu ve yaya devriyelerimiz ile görev başında olacağız. Halkımızın huzurunu korumak için bütün kavşakları ve önemli yerleri tutacağız'[709] demiştir. Yalnızca, emniyet müdürlerinin açıklamaları dahi, 1 Mayıs 1990 için İstanbul ve Ankara'da resmen ilan edilmemiş bir olağanüstü hâl uygulamasının planlandığını göstermektedir.

1 Mayıs 1990 sayısında, Tercüman gazetesi, 'Korkulu gün!.. İzinsiz her gösteri engellenecek' manşetini ve 'Bugün 1 Mayıs. Örgütler olay çıkarmak için yine sahnede. İşçinin de, güvenlik kuvvetlerinin de, hatta sokaktaki vatandaşın da geçmişteki olayları hatırlaması gerekiyor...'[710] alt başlığını kullanmıştır. Haberlerde, 1 Mayıs'ın 'tehlikeli, korkutucu, tehdit dolu' bir gün olduğuna ve bu nedenle idarenin aldığı 'olağanüstü güvenlik tedbirlerine' yapılan tüm vurgular, Tercüman örneğinde milliyetçi-muhafazakâr-sağ basının, 'bir korku günü olarak 1 Mayıs imgesinin' her yıl yeniden üretiminde oynadığı rolü gözler önüne sermektedir.

Süregiden tartışmalarla ve artan gerilimle geçen Nisan ayının ardından, '1 Mayıs sabahı erken saatlerde, İstanbul'un çeşitli yerlerinde (Bahçelievler, Kazlıçeşme, Harbiye ve Dolapdere) toplanarak yürüyüşe geçen gruplarla, onları engellemeye çalışan polis arasında yoğun çatışmalar yaşanmış, ilk belirlemelere göre 7 polis, 10 gösterici yaralanmış, 1048 gösterici gözaltına alınmıştır'[711]. Farklı kaynaklarda, farklı aktarılmakla birlikte, Tercüman gazetesinin olayla ilgili haberinde, polis ve göstericilerin karşılıklı silah kullandığı iddia edilmiştir[712]. Dolapdere-Harbiye'de göstericilerle polis arasında çıkan çatışmada, göstericiler polise molotof kokteyli ve taş atarken, polis de havaya ateş açmış, çatışma sırasında İTÜ Elektrik-Elektronik Mühendisliği öğrencisi Gülay Beceren (20) omzundan ve sırtından iki kurşunla yaralanmıştır'[713]. Gülay Beceren, aldığı kurşun yaraları sonucunda felç olmuştur*.

---

[708] **Tercüman**, 30 Nisan 1990.
[709] **A.g.e.**
[710] **Tercüman**, 1 Mayıs 1990.
[711] **Tercüman**, 2 Mayıs 1990.
[712] **A.g.e.**
[713] **Milliyet**, 2 Mayıs 1990.
* Yaralı halde hastanede yatan Gülay Beceren'i ziyaret etmek isteyen İstanbul Tabip Odası yöneticilerine izin verilmemiştir.

Tercüman, bu haberi 3 Mayıs sayısında, 'yaralı kız militan felç oldu'[714] başlığıyla duyurmuştur. Gazetenin, Gülay Berecen'i, 'kız militan' sözcüğüyle tanımlanması, kişiyi, Butler'ın ifadesiyle yası tutulabilir olmayan[715], ölmesine ya da yaralanmasına üzülünmeyecek insanlar kategorisine sokma çabasının ifadesidir. Bu yolla, 'kötücül öteki' olarak damgalanan insanlarla, okuyucunun kurabileceği muhtemel duygusal yakınlık ve dolayısıyla polise yöneltebileceği muhtemel tepkilerin önüne geçilmek istenmiştir.

Yaşanan olaylardan sonra, 1 Mayıs akşamı yazılı bir açıklama yapan İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu, '1 Mayıs dolayısıyla yurt çapında daha önceki yıllarda meydana gelen üzücü olayların yaşanmadığını'[716] belirtmiş ve 'güvenlik güçlerinin İstanbul'un çeşitli semtlerinde kanun dışı gösteri yapmak isteyen 4 bin dolayındaki kişiye müdahale ettiğini'[717] açıklamıştır. Bu açıklama, yaşanan şiddet olaylarının ve çok sayıda insanın yaralanmasının, İçişleri Bakanı tarafından göz ardı edildiğini göstermektedir.

Aynı gün İstanbul Valisi Cahit Bayar, 'polisin göstericilere engel olurken kesinlikle silah kullanmadığını, ancak tespit ettiklerine göre silah kullananın göstericiler olduğunu, tabanca kurşunu ile vurulanların kim tarafından vurulduklarının inceleneceğini'[718] açıklamıştır. Ertesi gün konuyla ilgili açıklama yapan İstanbul Emniyet'i Siyasi Şube yetkilileri, '1 Mayıs olayları sırasında polisin sadece havaya uyarı ateşi açtığını, polis tarafından topluluğa ateş açılmasının kesinlikle söz konusu olmadığını'[719] iddia etmişlerdir. Vali Bayar ve siyasi şube yetkilerinin, polisin silah kullanımı konusundaki açıklamalarının birbiriyle çeliştiği apaçıktır.

Tercüman köşe yazarı Ahmet Kabaklı, 3 Mayıs tarihli, 'Devlet var olsun!' başlıklı yazısında, '1 Mayıs'taki azim ve kararlılıkları dolayısıyla ve Türkiye'de devletin var olduğunu ispat ettikleri için, Başbakan, İçişleri Bakanı, Emniyet Genel Müdürü, İstanbul Valisi ve tüm güvenlik mensuplarını tebrik ettiğini'[720] belirtmiştir. Kabaklı, 1 Mayıs 1990'da 1'i felç geçiren 17 kişinin yaralandığı, 1048 kişinin gözaltına

---

[714] **Tercüman**, 3 Mayıs 1990.
[715] Judith Butler, **Savaş Tertipleri: Hangi Hayatların Yası Tutulur?**, Çev. Şeyda Öztürk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Şubat 2015, s. 22.
[716] **Tercüman**, 2 Mayıs 1990.
[717] **A.g.e.**
[718] **A.g.e.**
[719] **Tercüman**, 3 Mayıs 1990.
[720] **A.g.e.**

alındığı, 4000 kişinin şiddet gördüğü, polis müdahalelerini, 'devletin varlığının ispatı' olarak tanımlamıştır. Kabaklı'nın yorumları, 'hikmet-i hükümet' (devlet aklı) anlayışı uyarınca hukukun askıya alınmasını/ ihlal edilmesini meşru kabul eden düşüncenin en veciz örneklerinden birini sunmaktadır.

1 Mayıs'ı toplantı ve gösteri yürüyüşü yaparak kutlama yasağı, 47. hükümetin* yönetimde olduğu, 1 Mayıs 1991'de de devam etmiştir.

12 Nisan 1991'de kabul edilen Terörle Mücadele Kanunu ile -şartlı tahliye hükümlerinde yapılan iyileştirmeler sayesinde- dolaylı bir af getirilmiş, Türk Ceza Kanunu'nun 'komünizm propagandası yapmayı suç saydığı için düşünce suçu yarattığı iddiasıyla çokça eleştirilen 141 ve 142. maddeleri yürürlükten kaldırılmış, Türkçeden başka dillerde yapılacak yayınları yasaklayan 2932 sayılı kanun iptal edilmiştir[721]. Kanun, o zamana dek yasak olan adında sosyalist ve komünist ifadesi geçen siyasi partilerin kurulmasının da yolunu açmıştır. Terörle mücadele kanunu; terör, terör örgütü ve terör suçlusu kavramlarını yeniden tanımlamış, 'örgüte mensup olmasa bile terör örgütü adına suç işleyen kişinin de terör suçlusu sayılmasını'[722] hükme bağlamıştır. Yeni çıkan kanunla, 'devletin bölünmezliği aleyhine propaganda ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmaya yönelik toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanmış' olması, düşünce, ifade ve toplanma hakkı özgürlüğüne getirdiği sınırlamalar bakımından eleştirilmiştir.

1 Mayıs 1991'e sayılı günler kala, 29 Nisan tarihli Tercüman gazetesinin, 'Poliste 1 Mayıs Alarmı' başlıklı haberinde, 'gösterilere engel olunması amacıyla İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde izinlerin 24 Nisan'dan itibaren kaldırıldığı ve çevre illerden takviye polis getirileceği'[723] bildirilmiştir. Daha önceki yıllarda da benzer örnekleri görülen, 1 Mayıs öncesi Emniyet'in aldığı 'olağanüstü güvenlik önlemlerini' detaylarıyla sayan haber tipi, 1991 yılında da tekrarlanmıştır. Haberde, ‘alınan olağanüstü güvenlik önlemleri’ kapsamında: ‘1 Mayıs günü İstanbul'da 20 bin polisin görev yapacağı, gerektiğinde yardımcı olması amacıyla Taksim Meydanı'nda askeri birliklerin bulundurulacağı, havadan 5 helikopterle sürekli kontroller yapılacağı, önemli kavşaklarda panzerlerin bekletileceği, panzerlerin gösteri yapmak isteyenlere

* Bu dönemde, Başbakan Yıldırım Akbulut, İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu, İstanbul Valisi B. Cahit Bayar, Emniyet Genel Müdürü Necati Bilican, İstanbul Emniyet Müdürü Mehmet Ağar'dır.

[721] **Tercüman**, 13 Nisan 1991.

[722] **A.g.e.**

[723] **Tercüman**, 29 Nisan 1991.

boyalı su sıkacağı, göstericilere karşı özel eğitimli köpeklerin kullanılacağı'[724] sayılmıştır. Milliyet gazetesi ise, aynı temalı haberinde, Tercüman'ın saydıklarına ilaveten, 'polisin aldığı olağanüstü güvenlik önlemleri' olarak'; '1988, 1989, 1990 yılında çekilen video filmleri izleyen polis yetkililerinin güvenlik kuvvetlerini tek yere yığmak yerine, kentin merkezi yerlerine yayarak, göstericilerin bir araya gelerek topluluk oluşturmasını önlemeye çalışacaklarını, polisin Taksim'e giden toplu taşıma araçlarını kontrol ederek torba ve paket araması ile kimlik kontrolü yapacağını, Kadıköy ve Harem'de bulunan polislerin vapur giriş çıkışlarını kontrol edeceğini'[725] belirtmiştir. Haberlerde sayılan 'güvenlik önlemlerinin yanı sıra, 'siyasi şube birimlerinin, provokasyon yaparak vatandaşları kanunsuz eylemlere karşı sürüklemeye hazırlananları gözaltına aldığı'[726] da aktarılmıştır. 1988'den itibaren, polisin göstericilere müdahale etmek için başvurduğu tekniklere, 1991'de, toplu taşıma araçlarında yapılan aramalar da eklenmiştir. Bu, polisin 1 Mayıs alanı etrafında kurduğu 'güvenlik çemberi'nin ve polisin müdahale repertuarının yıldan yıla genişlediğini göstermektedir.

30 Nisan'da, Emniyet Genel Müdürlüğü yetkilileri, '1 Mayıs'la ilgili olarak Türkiye'nin dört bir yanındaki salon toplantılarına izin verileceğini, bunun dışındakilere müsamaha gösterilmeyeceğini'[727] açıklamıştır. Aynı gün, Ankara'da gazetecilerle görüşen Başbakan Akbulut, '1 Mayıs kutlamasının fikir özgürlüğüyle bir ilgisi olmadığını, insanların fikirlerini teröre ve şiddete başvurmadan açıklaması gerektiğini, Türkiye'de belirli günlerde, terörist hareketleri gündeme getirmek amacıyla yapılan işlerin bulunduğunu'[728] öne sürmüştür. Böylece, Akbulut, 1 Mayıs kutlaması yapmayı, terör ve şiddetle özdeşleştirmiştir. Akbulut'un açıklaması 1970'lerden beri yönetimler tarafından 'komünist bayramı' olmakla itham edilerek yasaklanan 1 Mayıs kutlamalarının, 1990'larda -kullanımı gittikçe daha çok yaygınlık kazanan- 'terör' kavramına referansla düşünülmeye başlandığını göstermektedir. Bu gelişme, 1991'den itibaren, 1 Mayıs kutlamaların 'terör eylemiyle', 1 Mayıs'ın yönetilmesine dair pratiklerin ise, 'terörle mücadeleyle' ilişkilendirilerek düşünülmeye başlandığı göstermektedir.

---

[724] **A.g.e.**
[725] **Milliyet**, 1 Mayıs 1991.
[726] **Tercüman**, 29 Nisan 1991.
[727] **Tercüman**, 30 Nisan 1991.
[728] **A.g.e.**

İstanbul'da, 'Belediye-İş, Petrol-İş, Deri-İş, Tümtis, Hava-İş, Kristal-İş ve Otomobil-İş sendikaları genel merkez yöneticileri tarafından oluşturulan ortak 1 Mayıs komitesi, 15 Nisan'da, '1 Mayıs'ı Taksim, Çağlayan, Abide-i Hürriyet, Ordu caddesi ve Sultanahmet meydanlarında kutlamak için İstanbul Valiliği'ne başvurmuş ancak Valilik, '1 Mayıs'ın herhangi bir kutlama günü olmaması nedeniyle ve 2911 sayılı kanunun 17. maddesi gereğince başvurunun uygun görülmediğini'[729] bildirmiştir. Bunun üzerine, Belediye-İş sendikası genel merkezinde bir basın toplantısı düzenleyen 1 Mayıs komitesi, '1 Mayıs'ın işyerlerinde kutlanması kararı aldıklarını'[730] duyurmuştur. Toplantıda konuşan, Belediye-İş Sendikası Genel Başkanı Fuat Alan şunları söylemiştir:

> "1 Mayıs bir kargaşa günü değil, barış günüdür. Komite olarak aldığımız karar sonucu, biz de korsan olaylara neden olmadan 1 Mayıs'ı işyerlerinde, kutlama kararı aldık. Şartları zorlayarak alanlara taşmak bizim işimiz değildir"[731]

Bu açıklama, sendikaların önceki yıllarda olduğu gibi, 1991'de de 1 Mayıs'ı alanlarda kutlamak için başvuru yaptığını ancak valilik tarafından izin verilmemesi üzere, alanlarda kutlama için direnme yoluna gitmediğini göstermektedir. Bu bağlamda, Türk-İş de 1 Mayıs'ı, Türk-İş genel merkezi ve çeşitli il temsilciliklerinde yapılacak kapalı salon toplantılarında, Başkanlar Kurulu'nun hazırladığı bildirinin okunmasıyla kutlayacağını duyurmuştur[732].

SHP İçel Milletvekili Etem Cankurtaran, 1 Mayıs günü TBMM Genel Kurulunda yaptığı konuşmada, 'tüm dünyada işçilerin birlik ve dayanışma günü olarak kutlanan 1 Mayıs'ın, Türkiye'de özellikle 12 Eylül sonrasında tümden yasaklandığını, 1 Mayıs'ın yaklaştığı günlerde çok sayıda insanın, 1 Mayıs'tan sonra bırakılmak üzere, gözaltına alınarak karakollarda ve emniyet müdürlüklerinde toplandığını, bu uygulamanın sona ermesi gerektiğini'[733] ifade etmiştir. Cankurtaran, ayrıca, 'siyasi iktidarların görevinin hak ve özgürlükleri, huzur ve güven içinde kullandırmak olduğunu, yasaklamanın demokratik iktidarların değil diktatörlük iktidarlarının işi

---

[729] **Tercüman**, 1 Mayıs 1991.
[730] **A.g.e.**
[731] **A.g.e.**
[732] **A.g.e.**
[733] **TBMM Tutanak Dergisi**, 18. Dönem, 4. Yasama Yılı, Cilt:59, 111. Birleşim, 01.05.1991.

olduğunu, bugünkü iktidarın bu yasakçı tutumunun demokrasiyle uzaktan yakından ilgisinin olmadığını'[734] öne sürmüştür.

Cankurtaran'ın konuşmasına cevaben söz alan İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu, 'Anavatan iktidarları olarak işçilerin bayram yapmasına ya da herhangi bir günün işçi bayramı olarak kutlanmasına karşı olmadıklarını ancak yürürlükteki mevzuatın 1 Mayıs veya işçi bayramı adı altında özel bir bayram kutlaması öngörmediğini, bu sebeple 'işçi bayramı' adı altında girişilecek her türlü eylemin kanunsuz eylem olacağını, sorumlu bir hükümet olarak kanunların açıkça ihlaline izin veremeyeceklerini'[735] belirtmiştir. Aksu, bunlara ek olarak, '1970'lerin ikinci yarısında itibaren 1 Mayıs günlerinin, kızıl bayrakların, Marksist, Leninist liderlerin resimlerinin taşındığı, devlete ve demokratik nizama meydan okunduğu ve birçok insanın hayatını kaybettiği, tedirginlik ve korku dolu günler olarak yaşandığını, bu sebeple o zamanki yönetimin 1 Mayıs'ı bayram olmaktan çıkardığını'[736] açıklamıştır. Aksu, konuşmasında, yukarıda daha önceki yılları incelerken açıkladığım, 1 Mayıs'a karşı çıkışta başvurulan üç temel argümanın (hukuki; 'yasalarda yer almaması', ideolojik; 'komünist bayramı olması', güvenlikçi; 'tedirginlik ve korku günü olması') üçünü de kullanmıştır. Dolayısıyla, Aksu'nun konuşması, 1980'ler boyunca 1 Mayıslara karşı başvurulan söylemsel repertuarın tipik bir tekrarı olarak yorumlanabilir.

1 Mayıs günü, İstanbul'da alınan 'olağanüstü' güvenlik önlemlerine rağmen, 1 Mayıs yasaklarını protesto etmek isteyen sayıca küçük gruplar, 'çeşitli semtlerde (Eminönü, Aksaray, Beyazıt, Bakırköy, Saraçhane, Kazlıçeşme, Sultanahmet, Kadıköy, Feriköy, Kartal) yürüyüş yapmak üzere harekete geçince polisle aralarında çatışma çıkmış, 1'i ağır 4 polis memuru yaralanmış, 500 kişi gözaltına alınmıştır'[737]. Tercüman'ın, '1 Mayıs'ta İstanbul bölücü gösterilere sahne oldu' başlığıyla aktardığı haberde, 'İstanbul'un çeşitli semtlerinde yapılan küçük korsan gösterilerin bölücü gösterilere dönüştüğü, ellerinde Kürtçe yazılı pankartlar taşıyan göstericilerin 'Biji 1 Mayıs' gibi sloganlar attığı'[738] iddia edilmiştir. Milliyet ise, 1 Mayıs'ta yaşananlarla ilgili haberini, '1 Mayıs'ta işçiler salonda, göstericiler sokaktaydı: 500 gözaltı'[739] başlığıyla vermiştir. Böylece, 1991'de, 1 Mayıs'ı toplanarak ve yürüyüş yaparak

[734] **A.g.e.**
[735] **A.g.e.**
[736] **A.g.e.**
[737] **Tercüman**, 2 Mayıs 1991.
[738] **A.g.e.**
[739] **Milliyet**, 2 Mayıs 1991.

kutlamak isteyen kişilerin polis tarafından zor kullanılarak dağıtılması, 5 kişinin yaralanmasına ve 500 kişinin gözaltına alınmasıyla sonuçlanmıştır.

İstanbul'da SHP Genel Sekreter Yardımcısı Mehmet Moğultay ile, İstanbul Milletvekili Mustafa Sarıgül'ün aralarında bulunduğu bir grup partili, İstanbul il binasından çıkıp Taksim Atatürk Anıtı'na çelenk koymak istemiş ancak polis tarafından engellenmişlerdir[740].

SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, 'Ankara Büyükşehir Belediyesi Fen İşleri Daire Başkanlığı'nda işçilerin 1 Mayıs kutlamasına katılmış ve burada yaptığı konuşmada 'tüm dünyada işçilerin birlik ve dayanışma günü olan 1 Mayıs'ın ara dönemde kaldırıldığını, ANAP'ın ise yasağı hala devam ettirdiğini, çünkü ANAP'ın hala 1 Mayıs'tan korktuğunu'[741] öne sürmüştür

Türk-İş Genel Merkezinde yapılan kapalı salon toplantısında konuşan, Türk-İş Genel başkanı Şevket Yılmaz, 'işçiler adına uygulanan terör olaylarının işçi hareketiyle ilgisi olmadığını, terör olaylarının en büyük zararını işçilerin gördüğünü'[742] öne sürmüştür. Yılmaz, ayrıca 'işçi hak ve özgürlükleri adına silaha sarılınmasını, bombalarla eylem düzenlenmesini asla kabul edemeyeceklerini, demokratik yollardan verilecek mücadelede, üretimden gelen gücün, her türlü silahtan daha etkili olduğunu'[743] ifade etmiştir. Tercüman, Yılmaz'ın konuşmasını, birinci sayfadan '1 Mayıslar terörle kutlanmaz', -büyük puntolarla- 'işçiye en büyük zarar terörden'[744] başlığıyla haberleştirmiştir. Türk-İş Genel Başkanı'nın, 1 Mayıs'ın alanda kutlanması için gösterilen çabayı, hükümetin kullandığı söylemle ortaklaşarak, terörle ve terörcülükle ilişkilendirmesi ve şiddetin kaynağı olarak göstericileri işaret etmesi, bu dönemde Türk-İş'in 1 Mayıs 'sorununa' yaklaşımını özetler niteliktedir.

1 Mayıs 1991'in dikkat çekici yeniliklerinden biri Hak-İş Konfederasyonu'nun da tartışmalara dahil olmasıdır. Konfederasyonun düzenlediği '1 Mayıs Paneli'nde konuşan, Hak-İş Genel Başkanı Necati Çelik, '1 Mayıs katiyen bir komünist bayramı değildir. Bugünü maksadına uygun kutlamak suretiyle her yıl tartışılır olmaktan çıkarmak niyetindeyiz'[745] demiştir.

---

[740] **A.g.e.**
[741] **A.g.e.**
[742] **Tercüman**, 2 Mayıs 1991.
[743] **A.g.e.**
[744] **A.g.e.**
[745] **Tercüman**, 2 Mayıs 1991.

1988-1991 yılları arasında, ANAP hükümetleri döneminde, 1 Mayısların, toplantı ve gösteri yürüyüşleriyle alanlarda kutlanmasına yönelik yasaklar devam etmiştir. Bu dönemde, yasaklara rağmen 1 Mayıs'ı alanlarda kutlamak için direnen kişi ve gruplara yönelik uygulanan polis şiddeti sonucunda, 1 kişi vurularak ölmüş, 1 kişi vurularak felç kalmış, çok sayıda insan yaralanmış ve gözaltına alınmıştır. Dönem boyunca, idarece alınmış yasak kararları aracılığıyla 1 Mayıslarda toplanma hakkının kullanılması imkânsız hale getirilmiştir.

12 Eylül darbesi ardından getirilen açık alanlarda, toplantı ve gösteri yürüyüşü yaparak 1 Mayıs kutlama yasağı 1980'ler boyunca sürmüştür. Ancak, 1988* yılında yeniden ülke gündemine taşınabilen 1 Mayıs kutlama talebine karşı, hükümetin tutumu, 'Türkiye'de öyle bir bayram yok' olmuştur. İdari kararlarla koyulan, açık alanda miting yaparak 1 Mayıs kutlama yasağına karşı fiili direnişler 1988'de başlamıştır. 1988 – 1991 yılları arasında yasağa rağmen, alanlarda 1 Mayıs kutlamak için sokağa çıkan aktörler çoğunlukla sendika dışı sol siyasal aktörlerden oluşmuştur. Muhalif sendikaların** oluşturduğu 1 Mayıs Tertip Komiteleri, 1988'den itibaren 1 Mayıs kutlama talebiyle valiliğe başvurmuş ancak valiliğin olumsuz cevabı sonrasında, kutlamaları fiilen gerçekleştirmek için direnmemiştir. Bunun yerine Türk-İş konfederasyonu ve bağımsız sendikalar, 1990'dan itibaren 1 Mayıs'ı kapalı salon toplantılarında 1 Mayıs bildirisi okuyarak kutlamışlardır. Dolayısıyla, 1988 – 1991 arası dönemde dört yıl boyunca, yasağa rağmen sokağa çıkarak 1 Mayıs kutlamak için direnen ve polis şiddetine maruz kalanlar sendikalar değildir.

* İstanbul'da 19 Kasım 1985'te kaldırılan Sıkıyönetim ardından ilan edilen OHAL, 3 yıl sürdükten sonra 19 Kasım 1988'de kaldırılmıştır.

** 'Belediye-İş, Petrol-İş, Deri-İş, Tümtis, Hava-İş, Kristal-İş ve Otomobil-İş'.

BEŞİNCİ BÖLÜM
YENİDEN BAŞLAYAN 1 MAYIS MİTİNGLERİ DEVAM EDEN TAKSİM YASAKLARI (1992 – 2002)

5. 1. DYP - SHP Koalisyon Hükümetleri Döneminde 1 Mayıslar (1992 – 1995)

20 Ekim 1991'de yapılan genel seçimlerden, Süleyman Demirel Başkanlığı'ndaki DYP yüzde 27 oranda oy alarak birinci, Mesut Yılmaz Başkanlığı'ndaki Anavatan Partisi yüzde 24 oyla ikinci, SHP yüzde 20,8'le üçüncü, Refah Partisi yüzde 16,9'la dördüncü, DSP yüzde 10,8'le beşinci parti olarak çıkmıştır. 1991'e kadar tek parti olarak yönetimde bulunan Anavatan Partisi'nin oy oranının bir önceki genel seçime göre yüzde 12,3 oranda düşmesi, partinin seçmen desteğinde ciddi bir kayıp yaşandığını göstermiştir.

Genel seçimlerden sonra, 20 Kasım 1991'de Süleyman Demirel'in Başbakan, Erdal İnönü'nün ise Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olduğu DYP-SHP koalisyon hükümeti (49. hükümet) kurulmuştur*. 12 Eylül darbesinden sonra DİSK'in yargılanması için açılan dava, 24 Aralık 1981'de İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesinde görülmeye başlanmıştır[746]. Askeri Mahkeme, DİSK ve üye sendikalarının kapatılması ve çok sayıda sendika yöneticisi ve uzmanının yıllarca hapis cezasına çarptırılması kararını 1986'da açıklamış, karar DİSK yöneticilerince temyiz edilmiştir[747]. 16 Temmuz 1991'de Askeri Yargıtay 3. Dairesi DİSK davasını beraatla sonuçlandırmış ve 10 yıl 10 ay süren dava sona ermiştir[748]. Bu tarihten sonra DİSK çalışmalarına

* 20 Kasım 1991- 25 Haziran 1993 tarihleri arasında yönetimde olan 49. hükümet döneminde İçişleri Bakanı İsmet Sezgin (DYP), İstanbul Valisi Hayri Kozakçıoğlu, Emniyet Genel Müdürü Yılmaz Ergün, İstanbul Emniyet Müdürü ise Necdet Menzir'dir.

[746] DİSK Etkinlikler Dizini (1964-1996), (Çevrimiçi) "http://disk.org.tr/disk-etkinlikler-dizini/", (Erişim Tarihi: 04.05.2018)

[747] **A.g.e.**

[748] **A.g.e.**

yeniden başlamış, 18-19 Ocak 1992'de toplanan 8. Genel Kurul'da Kemal Nebioğlu Genel Başkan seçilmiştir[749]. Böylece, 1992 yılından sonra yeniden faaliyete başlayan DİSK, 1 Mayıs tartışmalarının etkin bir katılımcısı olmuştur*.

9 Nisan'da 'bağımsız sendikaların 1 Mayıs kutlamaları için hazırlıklara başladıklarına' ilişkin bir haber basında yer almıştır[750]. Otomobil-iş Sendikası Genel Başkanı Ali Rıza İkisivri, 'sendikaların 1 Mayıs'ı bu yıl da kutlayacağını, ancak nasıl kutlanacağının henüz kararlaştırılmadığını'[751] belirtmiş, Kam-Sen Genel Başkanı Aliye Kaşkır ise, 'sendikalar olarak henüz miting konusunda tartıştıklarını, ancak 1 Mayıs yasallaşana kadar alanlarda kutlamayı düşündüklerini, engeller olsa da 1 Mayıs'ı kutlayacaklarını'[752] ifade etmiştir.

13 Nisan Pazartesi, gazetecilerin sorularını yanıtlayan İçişleri Bakanı İsmet Sezgin, '1 Mayıs'ın, siyasi parti ya da işçi kuruluşları tarafından yasal platformlarda serbestçe kutlanabileceğini, hatta müracaat edip izin isteyenlere, yardımcı olup kutlamalar için yer bile gösterebileceklerini'[753] açıklamıştır. Sezgin'in açıklaması, 49. Hükümet'in 1 Mayıs'lara yönelik kendinden önceki hükümetlerden farklı bir tutum benimsediğini göstermesi açısından kritik önemdedir. 12 Eylül'den sonra ilk kez bir hükümet, 1 Mayıs'ın belirledikleri alanlarda izinli olarak kutlanabileceğini ilan etmiştir. Bu değişimde, DYP - SHP koalisyon hükümeti liderleri Demirel ve İnönü'nün, geçmişte Özal dönemi hükümetlerini, 1 Mayıs'a yönelik yasakçı/baskıcı tutumları nedeniyle sıklıkla eleştirmiş olmaları ve özellikle İnönü'nün kendileri iktidara geldiğinde 1 Mayıs'ın yasal olarak kutlanabileceğine dair bir serbestleşme vaadinde bulunmuş olması[754] etkili olmuş olabilir.

Aynı günlerde, Türk-İş, Hak-İş ve yeniden faaliyete başlayan DİSK'ten oluşan üç konfederasyon, 1 Mayıs'ı ortak kutlama amacıyla girişimlere bulunmuşlardır[755]. 20 Nisan'da konuyla ilgili açıklama yapan Türk-İş Genel Başkanı Şevket Yılmaz, 'Kamuoyuna Türk işçi hareketinin de 1 Mayıs'ı uluslararası dayanışma günü olarak

---

[749] **A.g.e.**

[*] Ancak aradan geçen 12 yıldan sonra, DİSK'in eski gücünden geriye çok azının kaldığını belirtmek gerekir.

[750] **Tercüman**, 9 Nisan 1992.

[751] **A.g.e.**

[752] **A.g.e.**

[753] **Tercüman**, 14 Nisan 1992.

[754] "İnönü, SHP iktidara geldiğinde 1 Mayıs'ı yasal bayram haline getireceklerini söyledi", "Demirel, 1 Mayıs'ın işçi ve bahar bayramı olarak kutlanması gerektiğini söyledi", Bkz. **Milliyet**, 2 Mayıs 1990.

[755] **Tercüman**, 14 Nisan 1992.

benimsediğini ilan için DİSK ve Hak-İş yöneticileriyle birlikte, kutlamayı Ankara'da salonda yapmayı kararlaştırdıklarını'[756] belirtmiştir. Yılmaz, 'salonda kutlama' kararını, 'on binlerce insanın toplandığı bir yeri **kontrol etmek*** mümkün değildir'[757] sözleriyle gerekçelendirmiştir. Aynı gün konuşan, Türk-İş Genel Eğitim Sekreteri Mustafa Başoğlu ise, '1 Mayıs'ın, Türk-İş'in 1989 yılından beri yaptığı kapalı salon toplantılarıyla aklandığını, bu kutlamalardan hiçbirinde olay çıkmadığını, artık geçmişi unutmak gerektiğini'[758] ifade etmiştir. Başoğlu, konuşmasının devamında, '1 Mayıs işçilerin birlik ve dayanışma günüdür. Ancak alanlarda toplanan insanların ne yapacağı belli olmaz. On binlerce insanın toplandığı bir yeri **disipline etmek**** mümkün değildir'[759] demiştir.

Türk-İş yöneticilerinin 1 Mayıs öncesi açıklamaları, 1992 yılında 1 Mayıs'ı alanlarda kitlesel toplantılarla kutlamak konusundaki fikirlerini gösterir niteliktedir. Bununla birlikte, Türk-İş yöneticilerinin açıklamaları, 1992'ye gelindiğinde, Türk-İş'in 1989 öncesi tutumundan açık bir şekilde uzaklaştığını göstermiştir. 1989 öncesi, '1 Mayıs Türk işçisinin bayramı değildir' yaklaşımını savunan Türk-İş, 1992'de 1 Mayıs'ın, işçilerinin uluslararası dayanışma günü olduğunu savunabilmiştir. Ancak, 1992'de hükümetin, 1 Mayıs'ta miting yapılmasına izin verileceğini ilan etmesine rağmen, sendikaların kutlamayı salonda yapma kararı, sendika yöneticilerinin, alanlarda toplanacak kalabalıkların yönetilemeyeceğinden korktuklarını göstermektedir.

Alanlarda toplanan kalabalıklardan duyulan korkunun ifade bulduğu bir diğer konuşma, Başbakan Demirel tarafından yapılmıştır. 24 Nisan'da bir basın toplantısı düzenleyen Demirel, gazetecilerin 1 Mayıs'la ilgili sorduğu bir soruya şu şekilde cevap vermiştir:

> "Gösteri ve yürüyüş hakkı insanın en aziz hakkıdır. Biz kendimizin ve milletin hakkını ararken, bu hakka başvurduk ve bu hakkın işlememesinden dolayı da çok ızdırap çektik. 100 binlerce insanı meydana toplarız, cam kırılmaz. Bu hakkın kullanmadığı her yerde ben varım. Silah ve saldırının karışması halinde bu hakkın işlemesi sağlanmaz, bu hakkın kullanılması önlenir. 1 Mayıs'ta neyi kutlamak istiyorsanız kutlayın. Ama demokratik düzeni kurmada bize yardımcı olun. Devlet, kaygılanıp

[756] **Tercüman**, 21 Nisan 1992.
[*] Vurgu bana ait.
[757] **A.g.e.**
[758] **A.g.e.**
[**] Vurgu bana ait.
[759] **A.g.e.**

> güvenlik tedbiri almaya gitmesin. Bu korkudan devleti kurtarın. İstediğiniz kadar yürüyün, yollar yürümekle aşınmaz. Hakkın suistimali hakka zarar verir"[760].

Demirel, 1 Mayıs'ta kutlama yapma talebini, toplantı ve gösteri yürüyüşleri kapsamında değerlendirdiğini, ancak gerçekleşebilecek şiddet olayları nedeniyle hakkın kullanımının engellenebileceğini belirtmiştir. Oysa Demirel'in konuşmasında yer almayan nokta, 1992 1 Mayıs'ında her ne kadar belirli alanlarda miting yapılmasına izin verilmiş olsa da kanunun getirdiği bildirim usulüne uymayan toplantıların, şiddet içerip içermediğine bakılmaksızın polis tarafından engellenmiş olmasıdır. Barışçıl toplantıların, yalnızca 'bildirimsiz/izinsiz' olduğu gerekçesiyle dağıtılması, Demirel'in değindiği, 'gösteri ve yürüyüş hakkıyla' tanımı gereği çelişki arz etmektedir. Oysa, yalnızca hakkın suistimali değil, idarenin takdir yetkisinin suistimali (takdir yetkisinin hakkın kullanımı engelleyecek şekilde geniş yorumlanması) de hakka zarar vermektedir.

Ayrıca, Demirel, kutlamalarda düzenin sağlanması için katılımcıların katkısını gerekli gördüğünü beyan etmiştir. Başka bir deyişle Demirel, güvenlik tedbirlerinin gerekçesi olarak sunduğu şiddet olaylarının yaşanmaması için sorumluluğu, 1 Mayıs katılımcılarına yükleyen bir düşünce hattını takip etmiştir. Bu nedenle, Demirel'in geliştirdiği söylemin; 1 Mayıs kutlamalarını, katılımcıları sorumlu tutarak, 'tembihleyerek' serbest bırakan bir çerçeveye denk düştüğü savlanabilir.

29 Nisan'da İzmir Adnan Menderes Havaalanında bir açıklama yapan İçişleri Bakanı İsmet Sezgin, '1 Mayıs'ın rahat ve huzurlu şekilde kutlanması için her türlü tedbirin alındığını, 1 Mayıs'ı gönüllerince kutlamak ve taşıdıkları coşkuyu arkadaşlarıyla paylaşmak isteyen hiç kimseye bir sınırlama getirilmediğini'[761] belirtmiştir. Sezgin, hükümetin 1 Mayıs'a yönelik tutumunu açıklarken, 'üzerine titrediğimiz çoğulcu, özgürlükçü, eşitlik esasına dayanan demokratik düzenimizin, halkımızın yaşam biçimi haline gelmesini istiyoruz'[762] demiş ve böylece, 1 Mayıs mitingi 'serbestisi'ni, hükümetin seçimlerden önce vaat ettiği serbestleşme sürecinin* bir parçası olarak anlamlandırmıştır.

---

[760] **Tercüman**, 25 Nisan 1992.
[761] **Tercüman**, 30 Nisan 1992.
[762] **A.g.e.**
* DYP'nin, 1991 genel seçim kampanyasındaki sloganı 'Konuşan Türkiye'dir.

Ancak burada vurgulamak istediğim, 49. hükümetin kendinden önceki hükümetlere göre daha 'demokrat' ya da 'özgürlükçü' olduğu değildir. Şüphesiz böyle bir tezi öne sürebilmek için, tek başına 1 Mayıs mitinglerine izin verilip verilmemesinden çok daha fazla değişkenin hesaba katılması gerekir. Oysa, belirtmek istediğim 1992'den itibaren, idarenin, yalnızca 1 Mayıs'ların yönetimi bağlamında, katı yasakçı bir tutumdan, 'kısıtlı serbestlik' diyebileceğim bir tutuma doğru bir değişim yaşadığıdır. 'Kısıtlı serbestlik' sözüyle, işaret ettiğim kısıtlılığın unsurlarından, birincisi, 1 Mayıs savunucularının temel talebi olan Taksim Meydanı'nın hala mitinglere kapalı olması, ikincisi, 1 Mayıs'ta yapılmak istenen toplantı ve yürüyüşlerin, şiddet içerip içermediğine, barışçıl olup olmadığına bakılmaksızın, 'bildirim' şartını yerine getirmediklerinde zor kullanılarak dağıtılmaya devam etmesi ve üçüncüsü 1 Mayıs kapsamında alınan 'olağanüstü' güvenlik önlemleri nedeniyle toplanma hakkını kullanmanın zorlaştırılması ve hatta kimi durumlarda imkansızlaştırılmasıdır.

Serbestlik sözcüğünün ifade ettiği ise, 1992'den önce 1 Mayıs'ta alanlarda yapılacak toplantıların tamamen yasaklanmasına rağmen, 1992'de toplantılara izin verilmeye başlanmış olmasıdır. Bu değişim ise, 90'larda Türkiye'nin ulusal güvenlik anlayışında yaşanan dönüşümle ilgilidir. 'Düşman kavramında, stratejik tehdit algılamalarında ve ulusal güvenlik anlayışında köklü bir dönüşümün yaşandığı 90'larda'[763], Soğuk Savaş'ın sona ermesi ardından, temel tehdit unsuru olarak komünizmin değil, terörün (özellikle 'bölücü' terörün) görülmeye başlandığı ve solun 1980 önceki gücünü büyük ölçüde kaybettiği, (-kurulu düzen açısından başat tehdit kaynağı olarak görülmediği-) bir dönemde, doğrudan terörle özdeşleştirilemeyecek yasal sol/sosyalist aktivizme -belli şartlarla- izin verilmesinin olanaklık koşulları doğmuştur*. Başka bir deyişle, söylenebilir ve yapılabilir olanın sınırlarını belirleyen söylemin düzeninde bir değişim yaşanmıştır. Böylece, miting yaparak barışçıl şekilde 1 Mayıs kutlamanın bir 'mahzuru' olmadığını düşünmek ve savunmak mümkün hale gelmiştir. Ancak yine de bu gelişme, 1 Mayıs etkinliklerinin 'tamamıyla' serbest

[763] Evren Balta Paker, "Dış Tehditten, İç Tehdide: Türkiye'de 90'larda Ulusal Güvenliğin Yeniden İnşası", içinde Evren Balta Paker & İsmet Akça (der.) **Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 407.

* Ancak aynı mantık tersinden yürütülürse, yeni dönemde şu ya da bu biçimde 'terör faaliyetiyle' ilişkilendirilen sol/muhalif aktivizme en sert şekillerde müdahale edilmesi de olanaklı hale gelmiştir.

olduğu ya da herhangi bir güvenlik önlemi alınmadığı, denetim mekanizması kurulmadığı anlamında yorumlanmamalıdır.

Söz konusu güvenlik ve denetim mekanizmalarının nasıl yapılandırıldığına dair haberler basında geniş ölçüde yer almıştır. Tercüman'ın, 1 Mayıs tarihli haberinde, '1 Mayıs dolayısıyla başta İstanbul ve Güneydoğu olmak üzere tüm yurtta geniş güvenlik önlemleri alındığı, İstanbul'da çıkabilecek olayları takip etmek amacıyla, bir 'asayiş harekât merkezi'* kurulduğu, bu merkezde İstanbul Valisi Hayri Kozakçıoğlu, Emniyet Müdürü Necdet Menzir ve İl Jandarma Komutanlığı'ndan bir yetkilinin görev yapacağı'[764] aktarılmıştır. İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nden yapılan açıklamada, 'İstanbul'da 12 bin 500 polis ile 2 bin 500 jandarmanın görev yapacağı, 3 polis helikopterinin havadan sürekli kontroller yapacağı ve şehrin 12 ayrı hassas bölgesinde tedbirlerin arttırıldığı'[765] belirtilmiştir.

İstanbul Emniyet Müdürü Necdet Menzir, konuyla ilgili olarak, 'sadece Gaziosmanpaşa'da Sosyalist Parti** tarafından yapılacak açık hava mitingine müsaade edildiğini, izinsiz gösteri yapmak isteyenlere kesinlikle karşı konulacağını, 1 Mayıs'ı kutlamak isteyenlerin Gaziosmanpaşa'daki mitinge katılabileceklerini'[766] ifade etmiştir. 1992'de, 2911 sayılı yasanın getirdiği koşullara uygun olarak önceden başvurusu yapılmış ve Valilikçe onaylanmış tek miting talebi, Doğu Perinçek Başkanlığı'ndaki Sosyalist Parti'nin mitingi olduğu için, bunun dışındaki tüm gösteri girişimleri izinsiz sayılarak engellenmiştir. Bu kapsamda, 'Ankara ve İzmir'de, polis 'izinsiz' gösteri ve yürüyüş yapmak isteyenlere, cop, dipçik ve göz yaşartıcı bomba kullanarak müdahale etmiş ve 200 kişi gözaltına alınmıştır'[767].

1980 sonrasının ilk 'izinli' 1 Mayıs mitingi ise, 1992'de Sosyalist Parti'nin Gaziosmanpaşa Meydanı'nda yaptığı mitingdir. Güvenlik güçleri, 'günün erken

---

* Asayiş Harekât Merkezi, 8 Ağustos 1985 tarihli, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmeliğin 17. maddesinde düzenlenmiş bir kurumdur. Yönetmeliğe göre, "Asayiş Harekât Merkezi, mahallin en büyük mülki amiri başkanlığında, mahallin genel kolluk amir ve komutanları ile, askeri birliklerden yardım istenmesi halinde yardıma gelecek olan askeri birlik komutanı veya temsilcisinden oluşur. Asayiş harekât merkezi, mahallin en büyük mülki amirinin gerek görmesi halinde toplantıdan 48 saat önce göreve başlar". Bkz. **Resmî Gazete**, 8 Ağustos 1985, Sayı: 18836.

[764] **Tercüman**, 1 Mayıs 1992.

[765] **A.g.e.**

** 1988'de kurulan ve Doğu Perinçek'in 1991'de başkanlığına geldiği Sosyalist Parti, Temmuz 1992'de Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmıştır.

[766] **A.g.e.**

[767] **Milliyet**, 2 Mayıs 1992.

saatlerinde çevrede olağanüstü tedbirler almış, Gaziosmanpaşa Meydanı'na bağlanan bütün anayol, cadde ve sokaklar polis tarafından kapatılmış, mitinge gelenler üstleri tek tek arandıktan sonra alana sokulmuştur'[768]. Tercüman, 'yaklaşık 5000 kişinin katıldığını belirttiği mitingde, 'İşçiler birleşin, iktidara yerleşin', '1 Mayıs hakkımız, söke söke alırız', '2000'e doğru sosyalizm geliyor'[769] gibi sloganların atıldığını aktarmıştır. Mitingde yaptığı konuşmasına, 'Biji Yek Gulan'* sözleriyle başlayan Sosyalist Parti Genel Başkanı Doğu Perinçek, 'ülkemiz emekçileri bugün Ankara'da iktidarda bulunan Dünya Bankası programının uygulayıcısı DYP-SHP hükümetiyle karşı karşıyadır'[770] demiştir.

Milliyet gazetesi ise, 'Gaziosmanpaşa mitinginin, Sosyalist Parti dışında çeşitli sendikaların İstanbul şubeleri, memur sendikaları ve sosyalist dergilerin oluşturduğu bir platform tarafından gerçekleştirildiğini, mitinge yaklaşık 2000 kişinin katıldığını ve mitingde bazı grupların 'Biji Apo - Biji Kürdistan' sloganları attığını'[771] öne sürmüştür.

1 Mayıs günü, önceden planlandığı gibi, Türk-İş, DİSK ve Hak-İş'ten oluşan üç konfederasyon, 1 Mayıs'ı Ankara'da Karayolları Genel Müdürlüğü binasında düzenledikleri bir ortak salon toplantısıyla kutlamışlardır[772]. Kutlama salonuna, '1 Mayıs yasallaşmalı', 'Ekmek, barış, özgürlük', '1 Mayıs, mücadele, dayanışma' gibi sloganların yazıldığı pankartlar asılmıştır[773]. Toplantıda bir konuşma yapan SHP lideri Erdal İnönü, 'Her yıl daha büyük coşku ve katılımla bugünü kutlayalım. 1 Mayıs partilerin değil, işçilerin bayramıdır'[774] demiştir. Toplantıda, Türk-İş Genel Başkanı Şevket Yılmaz, Hak-İş Genel Başkanı Necati Çelik ve DİSK Genel Başkanı Kemal Nebioğlu da günün önemine dair konuşmalar yapmışlardır[775].

İlk kez 1988'de, SHP'li milletvekillerinin 1 Mayıs 1977'de ölenleri anmak için, Taksim Atatürk Anıtı'na çelenk ve kırmızı karanfiller koyarak fiilen gerçekleştirdikleri törene, sonraki yıllarda izin verilmemiştir. Taksim'de az sayıda kişinin katılımıyla anma yapma talebine, 1992'de izin verilmiş, böylece SHP İstanbul İl Teşkilatı Taksim

---

[768] **Tercüman**, 2 Mayıs 1992.
[769] **A.g.e.**
* Kürtçe, 'Yaşasın 1 Mayıs'.
[770] **A.g.e.**
[771] **Milliyet**, 2 Mayıs 1992.
[772]**Tercüman**, 2 Mayıs 1992.
[773] **A.g.e.**
[774] **A.g.e.**
[775] **A.g.e.**

Atatürk Anıtına çelenk, Kazancı yokuşuna karanfiller koyup, 1 Mayıs 1977'de ölenler anısına saygı duruşu yaparak anma etkinliği gerçekleştirebilmiştir[776]. 1988'de başlayan, 1992'den itibaren her yıl tekrar edilen bu tören, yıllar içinde gelenekselleşerek ritüele dönüşmüştür.

Böylece, 1992'de 1 Mayıs, 1980'den sonra ilk kez üç konfederasyonun salonda ortak kutlama toplantısı yaptığı, ilk kez Taksim'de -sınırlı katılımla- karanfil koyularak yapılan anmanın engellenmediği, ilk kez sıkı biçimde denetlenerek 'izin verilen' bir mitingin yapıldığı ancak 'izin almadan' gösteri yapmak isteyenlere ve 'yasadışı slogan' atanlara yönelik sert polis müdahalesinin ve gözaltıların gerçekleştiği bir gün olmuştur.

1 Mayıs'ın ulusal bayram ve genel tatil ilan edilmesi için gösterilen çabalar 1993 yılında da devam etmiştir*. Mart 1993'te SHP İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş, 2429 sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun'da değişiklik yapılarak, 1 Mayıs'ın resmî tatil ilan edilmesi için TBMM'ye bir kanun teklifi sunmuş, 10 Mart 1993'te kanun teklifi ve Meclis İçişleri Komisyonu raporu TBMM Genel Kurulu'nda görüşülerek oylanmış ve teklif reddedilmiştir[777]. Ercan'ın sunduğu kanun teklifinin gerekçesinde, '1 Mayıs'ın işçilerin uluslararası birlik ve dayanışma günü olduğu, ülkemizde 1908 yılından bu yana kutlandığı, ne 1 Mayıs 1977 olayının ne de başka bahanelerin emekçilerin bu uluslararası günü kutlamalarını engellemeye gerekçe olamayacağı, 1 Mayıs'ı yasaklamanın geçtiğimiz yıllarda yaşandığı gibi gerginlik yarattığı ve demokratik açılımları zedelediği'[778] belirtilmiş, '1 Mayıs'ın anlamına uygun bir gün olarak, "1 Mayıs Emekçiler Bayramı" adıyla resmi tatil günü ilan edilmesi ve emekçilere ve örgütlerine bayramlarını özgürce kutlama olanağı sağlanması'[779] savunulmuştur. Kanun teklifi TBMM İçişleri Komisyonu'nda görüşülürken, teklif metninde yer alan "1 Mayıs günü Emekçiler Bayramıdır' ifadesi 'dar kapsamlı olduğu ve toplumun tüm kesimlerini kapsamadığı' gerekçesiyle, "1

[776] **A.g.e.**

* 1 Mayıs 1993'te, DYP-SHP koalisyonundan oluşan ve 16 Mayıs 1993'e kadar sürecek olan 49. hükümet görevdedir. Başbakan Süleyman Demirel, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, İçişleri Bakanı İsmet Sezgin, İstanbul Valisi Hayri Kozakçıoğlu, Emniyet Genel Müdürü Yılmaz Ergün, İstanbul Emniyet Müdürü Necdet Menzir'dir.

[777] **TBMM Tutanak Dergisi**, 19. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt:31, 79. Birleşim, 10.03.1993.

[778] **A.g.e.**

[779] **A.g.e.**

Mayıs günü Çalışanlar ve Bahar bayramıdır" şeklinde değiştirilerek Genel Kurul'a gönderilmiştir[780].

Kanun teklifinin TBMM Genel Kurulu'nda görüşülmesi esnasında, SHP grubu adına söz alan Ercan Karakaş, teklif Meclis İçişleri Komisyonu'nda görüşülürken hükümetin ve Başbakan'ın teklif hakkında olumlu görüş bildirdiğini açıklamış ve tüm parlamenterlerden olumlu oy kullanmalarını rica etmiştir[781]. Ardından oylamaya geçilmiş ve teklif ANAP ve DYP'li milletvekillerinin red oyları sonucunda reddedilmiştir. Bu sonuç, hükümet açısından bir kriz olarak yorumlanmıştır, çünkü koalisyonu oluşturan iki partiden birinin getirdiği yasa teklifine, (Başbakan Demirel'in İçişleri Komisyonu'na olumlu görüş yazısı göndermesine rağmen[782]) koalisyonun diğer partisi red oyu vermiştir. Milliyet, konuyla ilgili haberi, 'Koalisyonu, "1 Mayıs" çarptı. DYP'liler yine ANAP'la işbirliği yaptı. SHP'den ortağa büyük tepki'[783] başlığıyla vermiştir. Haberde, yasa teklifinin ANAP ve DYP işbirliğiyle reddedilmesine, SHP'li milletvekillerinin sert tepki gösterdiği ve bazı milletvekillerinin kulisi terk ederken, 'bundan sonra DYP'nin getireceği önerileri desteklemeyecekleri' ve 'koalisyonun bozulduğu'[784] yönünde görüş bildirdikleri aktarılmıştır. Aydın ve Taşkın, bu durumu, 'koalisyonun DYP kanadının, Meclis'teki sağcı partilerin çoğunluğunu başarıyla kullanarak, gerektiğinde 'fiili bir Milliyetçi Cephe'yi' harekete geçirebildiği'[785] teziyle açıklamaktadır. Aydın ve Taşkın'a göre, 'SHP'nin 1 Mayıs'ın 'Çalışanlar ve Bahar Bayramı' olarak kutlanması önerisinin DYP ve ANAP işbirliği ile önlenmesi, bu türden ittifaklara çarpıcı bir örnektir'[786]. Başka bir deyişle, 1993'te 1 Mayıs'ın resmî tatil yapılması girişimi, zaman zaman belli taleplere karşı kurulan 'fiili Milliyetçi Cephe' tarafından engellenmiştir.

26 Nisan'da, Türk-İş, DİSK ve Hak-İş'ten oluşan üç işçi konfederasyonunun, 1 Mayıs'ı ortak kutlama yönünde gösterilen çabalar sonuç vermeyince, 1 Mayıs'ı ayrı

---

[780] **A.g.e.**
[781] **A.g.e.**
[782] Başbakan Demirel, Meclis Komisyonuna gönderdiği görüş yazısı şöyledir: "Hükümetimiz demokrasiyi tüm kurum ve kurallarıyla yerleştirmeye, insan haklarını uluslararası sözleşmelerdeki içeriği ile geçerli kılmaya çalışmaktadır. Bu nedenle Birleşmiş Milletler'e üye ülkelerin çoğunluğu tarafından kutlanan 1 Mayıs'ın, işçiler arasında sosyal dayanışma sağlanabilmesi için 'emekçiler bayramı' adıyla tatil günü ilan edilmesinin, emekçilerin bugünü bayram olarak kutlamalarının hükümetimizce uygun görüldüğünü bilgilerine arz ederim" aktaran Yalçın Doğan, "1 Mayıs Dönemecinde Koalisyon Lime Lime", **Milliyet**, 12 Mart 1993.
[783] **Milliyet**, 12 Mart 1993.
[784] **A.g.e.**
[785] Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi,** İstanbul: İletişim Yayınları, 4. B.s., 2016, s.387
[786] **A.g.e.**

ayrı kutlama için hazırlıklara başladığı haberi basında yer almıştır[787]. Bu süreçte DİSK, Türk-İş'in ortak kutlama için yaptıkları çağrılara yanıt vermeyerek, uzlaşmazlık yarattığını iddia etmiştir[788]. Konfederasyonlar arasında ortaklaşma olmayınca, '1 Mayıs'ı, Türk-İş'in Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda*, DİSK'in Pendik'te düzenleyeceği mitinglerle kutlayacağı, Hak-İş'in ise Taksim Meydanı'nda miting yapmak için İstanbul Valiliği'nden istekte bulunduğu ve bu amaçla hükümet üyeleriyle görüşmelerini sürdürdüğü'[789] açıklanmıştır. Bu süreçte, Hak-İş Genel Eğitim Sekreteri Salim Uslu, 1 Mayıs'ı izin verilse de verilmese de Taksim'de kutlayacaklarını duyurmuştur[790].

Hak-İş'in, 1990'ların başlarında, 1 Mayıs'a ilişkin tutumunda yaşanan değişim, kendi tarihi açısından ilginç bir dönemeci yansıtır. '1976'da Milli Selamet Partisi çizgisinde, İslamcı sendikal hareketin kurucusu olarak ortaya çıkan Hak-İş, erken döneminde '1 Mayıs'ı, 'komünist, Yahudi ve müşrik bayramı'[791] olarak niteleyerek 'lanetleyen' yayınlar yapmıştır. Ancak zaman içinde bu tutumda önemli bir değişim yaşanmıştır. 1989'da Genel Başkan Necati Çelik, '1 Mayıs'ın özgürlük, barış ve emekten yana düşüncelerin yüceltildiği bir gün olarak kutlanabileceğini'[792], 1990'da '1 Mayıs'ın dünya işçilerinin, birlik, mücadele ve dayanışma günü'[793] olarak kutlanması gerektiğini', 1991'de '1 Mayıs'ın katiyen bir "komünist bayramı" olmadığını' ifade etmiş, 1992'de ise Hak-İş, Türk-İş ve DİSK'le birlikte ortak bir salon toplantısı yaparak, kutlamalara katılmıştır.

30 Nisan 1993'te, bir toplantıda konuşan Necati Çelik, 'Türkiye'de sağ ve dindar kesimin 1 Mayıs'ı "komünist bayramı" olarak algıladığını, kendilerinin ise 1 Mayıs'ın üzerine yüklenen yabancı ideolojiyi ortadan kaldırarak, anlamına uygun olarak kutlamaya çalıştıklarını'[794] belirtmiştir.

---

[787] **Tercüman**, 26 Nisan 1993.
[788] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 1993.
[*] Bazı kaynaklarda 'Çağlayan Meydanı' olarak da ifade edilmektedir.
[789] **Tercüman**, 26 Nisan 1993.
[790] **A.g.e.**
[791] Aziz Çelik, "Hak-İş ve 1 Mayıs: Müşrik, Komünist ve Yahudi Bayramından Müşfik ve Mehterli İşçi Bayramına", içinde Kemal İnal & Nuray Sancar & Ulaş Başar Gezgin (der.) **Marka, Takva, Tuğra: AKP Döneminde Kültür ve Politika**, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 1. B.s., 2015, s. 366.
[792] **A.g.e.**
[793] **A.g.e.**
[794] **Tercüman**, 1 Mayıs 1993.

Tercüman Gazetesi, 1 Mayıs 1993 tarihli sayısında, geçmiş yıllarda olduğu gibi, '1 Mayıs bayramı için emniyette seferberlik'[795] başlıklı bir habere yer vermiş ve Emniyet'in 1 Mayıs öncesi hazırlıklarını detaylı olarak aktarmıştır. Haberde, 'İstanbul'daki 1 Mayıs kutlamalarıyla ilgili güvenlik çalışmalarını yürütmek amacıyla, Vali Hayri Kozakçıoğlu başkanlığında 'Asayiş Harekât Merkezi' oluşturulduğu, kutlamalarda 16 bin 500 polisin görev alacağı'[796] bildirilmiştir. Aynı haberde, İstanbul Valiliği'nin, 'bazı sendika ve kuruluşlarla, aşırı sol örgütlerin yayın organları durumundaki dergilerin, 1 Mayıs'ı geçen yıllarda olduğu gibi Taksim Alanı'nda kutlamak için çağrıda bulundukları ve bu sebeple önemli nokta ve bölgelerde güvenlik önlemlerinin artırıldığı'[797] yönündeki açıklamasına da yer verilmiştir. Valilik açıklamasından, Türk-İş'in Şişli'de, DİSK'in Pendik'te yapacağı mitinge izin verildiği ancak, Hak-İş dahil, Taksim Meydanı çağrısı yapan gruplara izin verilmeyeceği anlaşılmıştır. Bu ise, 1992'den itibaren belirli alanlarda yapılacak 1 Mayıs mitinglerine verilen izinlerin Taksim Meydanı'nı kapsamadığını, 'Taksim'de 1 Mayıs yasağının' devam ettiğini göstermektedir*.

1 Mayıs sabahı erken saatlerde, Türk-İş, DİSK ve SHP temsilcileri, miting yapacakları alanlara geçmeden önce Taksim Atatürk Anıtı'na çelenk koyup, Kazancı yokuşuna karanfiller bırakarak, 1 Mayıs 1977'te ölenler anısına saygı duruşunda bulunmuşlardır[798].

Türk-İş'in Şişli'deki mitingine, Milliyet'in haberine göre 'yaklaşık 15 bin kişi'[799] katılmıştır. Mitingde, Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral, '1 Mayıs'ın işçi sınıfının bayramı olarak yasalaşmasını istediklerini ve gelecek yıl 1 Mayıs'ı, Nisan'ın son haftasından itibaren tüm yurtta şenliklerle kutlayacaklarını'[800] belirten bir konuşma yapmıştır. 'Olaysız' geçen mitingin sonunda, yürüyüş yapmak isteyen yaklaşık bin kişilik bir grup polis tarafından coplanarak dağıtılmış ve çok sayıda kişi gözaltına alınmıştır'[801]. Cumhuriyet'in, birinci sayfadan '1 Mayıs'ta halay ve dayak: Göstericiler

---

[795] **A.g.e.**
[796] **A.g.e.**
[797] **A.g.e.**
* Ancak, 13 Şubat 1993'te, Cumhurbaşkanı Turgut Özal önderliğinde yapılan ve on binlerce kişinin katıldığı 'Bosnak-Hersek Dayanışma Mitingi'nin Taksim Meydanı'nda yapılmasına izin verilmiştir. Bkz. **Milliyet**, 14 Şubat 1993.
[798] **Milliyet**, 2 Mayıs 1993.
[799] **A.g.e.**
[800] **A.g.e.**
[801] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1993.

coplandı'[802] manşetiyle duyurduğu polis şiddeti, Tercüman ve Milliyet tarafından haberleştirilmemiştir. Tercüman, kutlamalarla ilgili haberi, '1 Mayıs işçiye yakıştı'[803] başlığıyla aktarmış ve haber görselinin altında, '1 Mayıs kutlamalarına katılan çok sayıda işçi, önceki yılların aksine ellerinde bol miktarda Türk bayrakları taşıdılar'[804] yorumuna yer vermiştir. Milliyet ise, 1 Mayıs etkinlikleri haberini, '1 Mayıs olaysız'[805] başlığıyla vermiştir. Farklı gazetelerde yer alan haberlerin farklılaşan içeriği, gazetelerin haberlerinde bazı unsurlara yer verirken bazılarına yer vermediğini, (ya da bazı unsurlar ön plana çıkarılırken bazılarının arka plana atıldığını) böylece haberleri kendi yayın politikalarına uygun biçimde çerçeveleyerek sunduklarını kanıtlar niteliktedir.

DİSK'in 12 Eylül'den sonra yaptığı ilk 1 Mayıs mitingi olan Pendik'teki mitingine, Tercüman, 'yaklaşık 25 bin kişinin'[806], Cumhuriyet ise 'yaklaşık 20 bin kişinin'[807] katıldığını belirtmiştir. Mitingde konuşan DİSK Genel Başkanı Kemal Nebioğlu, 'hedeflerinin demokrasi, insanca yaşam, düşünce özgürlüğü ve grevli, toplu sözleşmeli sendika hakkı olduğunu'[808] söylemiştir. İstanbul Valiliği, Pendik mitingini düzenleyen komiteye gönderdiği tebligatla, mitingde kullanılması yasak sloganları bildirmiştir[809]. Böylece yönetim, aldığı kararlarla ve getirdiği yasaklarla, toplantının içeriğine müdahale etmiş, toplantıda neyin söylenebileceğini, neyin söylenemeyeceğini belirleme yoluna gitmiştir. Toplantının yerinin, zamanının (saat aralıkları) ve toplantıda söylenebilir ve gösterilebilir olanın, kamu otoritesinin tek taraflı irade beyanı ile düzenlenmesi, 1 Mayısların yönetilmesinde icra edilen otoriter iktidar biçimini açıklar niteliktedir.

Taksim Meydanı'nda kutlama yapmak amacıyla '3 otobüslük bir konvoyla Aksaray'dan Taksim'e hareket eden Hak-İş'lilerin önü polisler tarafında kesilmiş ve Taksim'e yalnızca sendika yöneticilerinin girmesine izin verilmiştir'[810]. Bunun üzerine, Hak-İş Genel Başkanı Necati Çelik, Atatürk Anıtı önünde bir konuşma yaparak, '1 Mayıs'a düşen kanı silelim istedik. 1 Mayıs'ın kansız kutlanabileceğini gösterelim

[802] **A.g.e.**
[803] **Tercüman**, 2 Mayıs 1993.
[804] **A.g.e.**
[805] **Milliyet**, 2 Mayıs 1993.
[806] **Tercüman**, 2 Mayıs 1993.
[807] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1993.
[808] **A.g.e.**
[809] **A.g.e.**
[810] **Tercüman**, 2 Mayıs 1993.

dedik. Ancak buna izin verilmedi. Türkiye bu ayıpla kendini dünyaya nasıl tanıtacak?'[811] demiştir. Hak-İş temsilcileri, 'polisin tavrını protesto etmek için getirdikleri çelengi bırakmadan alandan ayrılmışlardır'[812].

1993 1 Mayıs'ı, 13 yıl aradan sonra, sendikalar tarafından alanlarda düzenlenen mitinglerle 'izinli olarak' kutlanan ilk 1 Mayıs olmuştur. Ayrıca, Türk-İş tarihinde ilk kez 1 Mayıs'ı bir mitingle 1993'te kutlamıştır. Bununla birlikte, Taksim Meydanı'nda miting yasağı devam etmiş, Taksim'de barışçıl toplanma hakkını kullanmak isteyen Hak-İş'e izin verilmemiş ve Şişli'deki mitingin sonunda yürüyüş yapmak isteyen gruplar polis tarafından coplanarak dağıtılmış, çok sayıda kişiyi gözaltına almıştır. 1 Mayıs, İstanbul dışında, Ankara, İzmir, Mersin, Tunceli ve Kars'ta, binlerce kişinin katıldığı yürüyüş ve mitinglerle kutlanmıştır[813].

17 Nisan 1993'te 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın vefatı ardından 16 Mayıs'ta Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi ardından boşalan Doğru Yol Partisi Genel Başkanlığı'na Tansu Çiller seçilmiş ve 25 Haziran'da Çiller'in Başbakanlığı'nda bir DYP-SHP koalisyon hükümeti olan 50. hükümet kurulmuştur*.

1994 yılının 1 Mayıs'ını etkileyecek en önemli gelişmelerden biri 29 Kasım 1993'te kurulan Demokrasi Platformudur. Tam adı 'Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu'[814] olan yapı, 1993 yılı sonunda, Türk-İş, DİSK, Hak-İş, (daha sonra KESK adını alacak olan) Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu ve çok sayıda sivil toplum örgütü ve meslek odasının ortak talepler etrafında eylem birliği oluşturmak için bir araya gelmesiyle kurulmuştur**. Platform, 29 Kasım'da yayınlanan kuruluş bildirisinde, temel amacının, 'tüm çalışanların ortak sesi olarak, özelleştirmelere, KİT satışlarına, taşeronlaşmaya, işten çıkarmalara, sendikasızlaşmaya, sosyal devlet

---

[811] **A.g.e.**
[812] **Milliyet**, 2 Mayıs 1993.
[813] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1993.
* 25 Haziran 1993- 5 Ekim 1995 yılları arasında yönetimde olan 50. hükümette, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, sırasıyla, Erdal İnönü, Murat Karayalçın ve Hikmet Çetin; İçişleri Bakanı, sırasıyla, Beytullah Mehmet Gazioğlu ve Nahit Menteşe olmuştur. 1 Mayıs 1994'te, İstanbul Valisi Hayri Kozakçıoğlu, Emniyet Genel Müdürü Mehmet Ağar, İstanbul Emniyet Müdürü Necdet Menzir'dir.
[814] Yıldırım Koç, **Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu Tarihi**, Bursa: Kuzgun Kitap, 1. B.s., 2015.
** Platformun diğer bileşenleri; TMMOB, Türk Tabipleri Birliği, TÜRMOB, T. Diş Hekimleri Birliği, T. Veteriner Hekimleri Birliği, İnsan Hakları Derneği, Halkevleri, Öğretim Elemanları Sendikası, Çağdaş Hukukçular Derneği, Türkiye Ziraatçılar Derneği, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti, Araştırma Görevlileri Derneğidir.

anlayışının tümüyle yok edilmesine ve Terörle Mücadele Yasası adı altında demokratik hak ve özgürlüklere kısıtlamalar getirilmesine'[815] karşı mücadele etmek olduğunu ilan etmiştir.

1994, Türkiye'de ciddi bir ekonomik krizin yaşandığı bir yıl olmuştur. 50. Hükümet'in krize karşı açıkladığı, '5 Nisan Kararları' olarak da bilinen, istikrar programı, Demokrasi Platformu bileşenleri tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Platform, yaptığı basın açıklamasında hükümetin, krizin faturasını çalışanlara çıkartmaya çalıştığını ve buna karşı kararlılıkla mücadele edeceklerini duyurmuştur[816]. Açıklamada, 1 Mayıs Birlik ve Mücadele günü de istikrar tedbirlerine karşı mücadele kapsamında yapılması planlanan ortak eylemlerden biri olarak sayılmıştır[817].

8 Nisan'da, SHP Grup Başkanvekili Ercan Karakaş ve 29 arkadaşı tarafından, bir önceki yıl olduğu gibi, TBMM Başkanlığı'na '1 Mayıs'ın Çalışanlar ve Bahar Bayramı olarak ilan edilmesini öngören bir yasa teklifi sunulmuştur'[818]. TBMM Genel Kurul'unda reddedilen kanun teklifleri yasal olarak tam bir yıl geçmeden önce yeniden Meclis'e getirilemediği için, Karakaş, bir yıllık sürenin dolması ardından yeniden aynı kanun teklifini Meclis'e sunmuştur.

1 Mayıs'ın hemen öncesinde, sendikalar tarafından oluşturulan miting tertip komitesi, 1 Mayıs mitingini Taksim Meydanı'nda düzenleme talebiyle İstanbul Valiliği'ne başvuru yapmış, ancak bu talep Valilik tarafından Taksim Meydanı'nın miting alanı olmadığı gerekçesiyle kabul edilmemiştir[819]. Valilik bunun yerine, mitingin Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda yapılmasına 'izin' vermiştir[820].

Nisan sonunda gazeteler, 1 Mayıs'ın İstanbul'da -içinde Türk-İş, DİSK ve Hak-İş'in de yer aldığı- Demokrasi Platformu tarafından, Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda ortak bir mitingle kutlanacağı haberini duyurmuştur[821]. Demokrasi Platformu'nun 1 Mayıs'a çağrı yapan ortak bildirisinde şu sözler yer almıştır:

> "1994 yılında 1 Mayıs, sömürüye, baskıya ve tehditlere karşı, anti-demokratik istikrar programına karşı, işsizliğe, pahalılığa, işyeri

[815] Koç, **a.g.e.**, s. 37.
[816] **A.g.e.**, s.56.
[817] **A.g.e.**, s.57.
[818] **Tercüman**, 9 Nisan 1994.
[819] **Tercüman**, 1 Mayıs 1994.
[820] **A.g.e.**
[821] **Tercüman**, 30 Nisan 1994.

> kapatmalarına, işçi ve memur atmalarına karşı, işçi olmanın onuruyla sesimizi bir defa daha yükselttiğimiz gündür. İşçi sınıfının uluslararası birlik, dayanışma ve mücadele günü olan 1 Mayıs kutlu olsun"[822].

1 Mayıs'ın İstanbul dışında 6 ilde daha (Ankara, İzmir, Antalya, Bursa, Samsun, İzmit) Demokrasi Platformu tarafından ortak mitinglerle kutlanacağı duyurulmuştur[823]. Adana'da ise, yapılması planlanan miting Valilik kararıyla yasaklanmıştır. Adana Valiliği'nden Kutlama Komitesine gönderilen yazıda, '2911 sayılı kanunun 17. maddesine dayanılarak 'kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkacağı kuvvetle muhtemel bulunduğu gerekçesiyle kutlamaya izin verilmediği, kutlamanın bir ay sonra yapılabileceği'[824] bildirilmiştir. 2911 sayılı yasanın Valilere verdiği keyfi yetkiler, bu örnekte olduğu gibi, genel ve soyut gerekçeler sunularak, toplantıların yasaklanmasına ya da ertelenmesine olanak tanımıştır. 'Olay çıkacağı ihtimali' gibi tahmini gerekçelere dayanılarak, temel bir insan hakkı olan toplanma hakkı, idari kararlarla askıya alınabilmiştir. Mevcut toplantı ve gösteri yürüyüşleri rejimi, toplanma hakkının kullanımını, idarenin takdirine bırakmakta ve hakkın kullanımını hukuki güvence altına almamaktadır. 1 Mayıs yasakları örneği, 2911 sayılı kanunun toplanma hakkını güvenceye almaktan çok, hakkın sınırlandırılması amacıyla yapıldığı tezini destekler niteliktedir.

İstanbul Valiliği ve Emniyet Müdürlüğü, 1 Mayıs'tan önce, tertip komitesine bir yazı göndererek, içlerinde 'Yaşasın 1 Mayıs', 'Faşizme karşı omuz omuza', 'Kahrolsun kapitalizm', 'Haklıyız, kazanacağız' gibi sloganların da yer aldığı, 100'e yakın slogan ve bunların yazılı olduğu afiş ve pankartların yasak olduğunu bildirmiştir[825]. Yazıda yasağın gerekçesi olarak, 'bahsi geçen sloganların mitingin konusuna uygun olmadığı'[826] belirtilmiştir. Bir yıl önce olduğu gibi 1994'te de idare, yapılacak toplantının içeriğine doğrudan müdahale etme, toplantının konusunun ve kapsamının ne olacağına tek taraflı irade beyanıyla karar verme yoluna gitmiştir. Böylece, 1 Mayıs yasakları, yasa ve yasaklara dayanarak icra edilen egemen iktidarın, en tipik örneklerini sunmuştur.

---

[822] Aktaran Koç, **a.g.e.**, s.61.
[823] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 1994.
[824] **A.g.e.**
[825] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1994.
[826] **A.g.e.**

1 Mayıs 1994 tarihli Tercüman gazetesi, 'Bugün 1 Mayıs' başlıklı ilk sayfa haberinde, 'düzenlenecek toplantılara katılacak olanların, birlik ve beraberliğimizi bozmak isteyeceklerin tahriklerine kapılmamaları gerektiği hatırlatıldı'[827] ifadesine yer vermiştir. Edilgen çatılı bu cümlede hatırlatmayı yapanın kim olduğu belli değildir. Ancak haberin devamında geçen, '1 Mayıs kutlamaları için yetkililer, vatandaşları tahriklere kapılmamaları için uyardılar'[828] cümlesinden, uyarı ve hatırlatma yapanın Emniyet yetkilileri olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı haberde, 'daha önce 1 Mayıs'ta yaşanan üzücü olaylar nedeniyle, bu yıl geniş güvenlik önlemlerinin alındığı ve yetkililerin, törenler esnasında bazı odakların vatandaşları kışkırtıcı hareketlere itebileceklerine dikkat çektiği'[829] bilgisi de yer almıştır. Haberde, 1 Mayıs imgesi -adı verilmeyen- 'Emniyet Yetkilileri'nin gözünden yansıtılmış ve 'emniyet yetkilerinin' 1 Mayıs'a dair -potansiyel tehlike ve tehditlerle dolu bir gün/ bir 'güvensizlik' günü- görüşü paylaşılmıştır. Emniyet yetkililerinin ve haber metninin kullandığı bu güvenlikçi dil, 'korkulu ve tehlikeli bir gün olarak 1 Mayıs' imgesinin üretilmesine bir kez daha katkı yapmıştır. Aynı haberde, '1 Mayıs'ta kanunsuz hareket edenlerin üzerine boya* sıkılacağı ve görüldükleri yerde gözaltına alınacakları'[830] yönündeki açıklama da aktarılmıştır.

İstanbul'da, 1 Mayıs sabahı Türk-İş 1. Bölge temsilciliği önünde toplanan tertip komitesi ve sendika yöneticilerinden oluşan grup, Taksim Cumhuriyet Anıtı'na kadar yürümüş ve üzerinde '1 Mayıs' yazısının olduğu çelengi anıta bırakıp saygı duruşunda bulunmuşlardır[831]. Törenin ardından grup, Abide-i Hürriyet Meydanı'ndaki mitinge katılmıştır.

Milliyet'in haberine göre, ‘10 binlerce kişinin’[832], Cumhuriyet'e göre ise ‘50 binden fazla kişinin’[833] katıldığı mitingde bir konuşma yapan Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral, 'ilk defa üç işçi konfederasyonu ve memurların sendikal hak mücadelelerini üstlenen kitle örgütlerinin ortaklaşa düzenlediği bu toplantının,

---

[827] **Tercüman**, 1 Mayıs 1994.
[828] **A.g.e.**
[829] **A.g.e.**
* Haberde, polisin göstericilere boyalı su sıkmasından yeni bir teknik olarak söz edilmiştir. Oysa, boyalı su tekniği 1989'dan beri polis tarafından kullanılmaktadır.
[830] **Tercüman**, 1 Mayıs 1994.
[831] **Tercüman**, 2 Mayıs 1994.
[832] **Milliyet**, 2 Mayıs 1994.
[833] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1994.

umudunu demokratik örgütlere bağlamış, pahalılık cenderesinde hayat mücadelesi veren milyonlarca insanın kalbi ve sesi olduğunu'[834] belirtmiştir.

21 bin polisin görev yaptığı İstanbul mitinginde, katılımcılarının üzeri tek tek aranmış, çevredeki tüm yüksek binalara özel tim görevlileri ve keskin nişancılar yerleştirilmiş ve polis helikopteri sürekli kontrol uçuşları yapmıştır[835]. Mitingin dağılması esnasında, 'küçük gruplar halinde yürüyen göstericiler, polis tarafından dağılmaları yönünde uyarılmış ardından dağılmakta olan göstericiler coplanmıştır[836]. Polis müdahalesinde yaklaşık 30 kişi yaralanmıştır[837].

Ankara'da Tandoğan Meydanı'nda yapılan 1 Mayıs mitingine, Cumhuriyet'in haberine göre 'yaklaşık 10 bin kişi'[838] katılmıştır. Mitingin dağılımı sırasında, polis ve bir grup arasında yaşanan taşlı sopalı kavgada, dört polis ve bir öğrenci yaralanmış, 12 kişi gözaltına alınmıştır[839]. Olaylar esnasında, SHP Ankara Milletvekili Salman Kaya ve yeğeni Elif Kaya, polis tarafından ağır şekilde dövülmüş, olayın ardından Kaya ve yeğeni hastaneye kaldırılarak tedavi altına alınmıştır[840]. Milliyet, Salman Kaya'ya yönelik polis şiddetini, 'Milletvekiline dayak: Ocak ayında yürüyüşçü memurları coplayan Ankara polisi*, dün de 1 Mayıs gösterileri sırasında şiddet kullandı'[841] haberiyle duyurmuştur

DİSK, İstanbul ve Ankara'da, 'miting dağılımlarında polisin şiddet kullanmasını ve çok sayıda insanın yaralanmasını, İçişleri Bakanı'na çekilen telgraflar ve gönderilen fakslarla protesto etmiştir'[842].

1 Mayıs 1994, üç büyük sendika konfederasyonunun ve Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu'nun alanlarda ortaklaşa mitinglerle kutladığı ilk 1 Mayıs

---

[834] **Tercüman**, 2 Mayıs 1994
[835] **Milliyet**, 2 Mayıs 1994.
[836] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1994.
[837] **A.g.e.**
[838] **A.g.e.**
[839] **Milliyet**, 2 Mayıs 1994.
[840] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1994.
[*] Ocak 1994'te hükümetin grev ve toplu sözleşme hakkı içermeyen sendika yasa tasarısını ve maaşlara yapılan düşük zamları protesto etmek için, Kamu Çalışanları Platformu'na bağlı sendikalar bir günlük iş bırakma ve merkezi yerlerde basın açıklaması yapma kararı almış, ancak Ankara ve Malatya'da eylemlere polis saldırmıştır. Ankara'daki eylemde, Emniyet Müdürü Orhan Taşanlar'ın talimatı üzerine Çevik Kuvvet polisleri, memurları coplayarak dağıtmış, çıkan panik üzerine bazı göstericiler yerlerde sürüklenmiş ve 50'den fazla memur gözaltına alınmıştır. Milliyet gazetesi, haberi "Sendika hakkı isteyen memurları polis copladı" başlığıyla vermiştir. Bkz: **Milliyet**, 14 Ocak 1994.
[841] **Milliyet**, 2 Mayıs 1994.
[842] **DİSK Etkinlikler Dizini** (1964-1996), (Çevrimiçi) "http://disk.org.tr/disk-etkinlikler-dizini/", (Erişim Tarihi: 07.09.2018).

olmuştur. 1 Mayıs mitingleri aynı zamanda, Demokrasi Platformu'nun düzenlediği ilk ortak eylemler olmuştur. Demokrasi Platformu 1 Mayıs Tertip Komitesi, 3 Mayıs 1994'te yaptığı basın açıklamasında, 1 Mayıs'ta yaşananları şu sözlerle değerlendirmiştir:

> "Yaşanan kimi olumsuzluklara karşın 1 Mayıs '94 işçi sınıfının, emekçilerin en geniş güç ve eylem birliğinin sağlanması açısından önemli ve tarihsel bir kazanımdır. İşçi sınıfı ve tüm emekçiler 1 Mayıs '94'te artık görmezden gelinemeyecek bir güç olduklarını kanıtlamıştır. 1 Mayıs '94'te edindiğimiz deneyim, çıkardığımız dersler gelecekte kuracağımız birlikteliklerin sağlam temeller üzerinde yükselmesinde en önemli unsur olacaktır"[843].

Açıklamadan görülebileceği üzere, Tertip Komitesi, 1 Mayıs'ı tüm 'işçi sınıfı ve emekçi' örgütlerinin bir araya gelmesini olanaklı kılan bir zemin ve aynı zamanda 'tüm işçi sınıfı ve emekçilerin' görünür olma mücadelesinin etkili bir aracı olarak tasavvur etmiştir. 'Görmezden gelinemeyecek bir güç olduklarına' dair vurgu, bu arayışın bir ifadesi olarak okunabilir.

1994 1 Mayıs mitinglerinin dağılımı esnasında uygulanan polis müdahalesi sonucunda çok sayıda gösterici ve bazı gazeteciler, polis tarafından dövülerek yaralanmıştır[844]. Olayları görüntüleyen gazetecilerin fotoğraf makineleri kırılmış, filmlere ve video kasetlere el konulmuştur[845]. Ankara, İstanbul, Adana ve Bursa'da çok sayıda kişi polis tarafından gözaltına alınmıştır[846]. Cumhuriyet'in 1 Mayıs haberinde, İstanbul'da bazı polislerin, 1 Mayıs törenlerine, telsizlerden geçilen 'ilahi' ve 'mehter' marşıyla katıldığı öne sürülmüştür[847].

1 Mayıs'ta uygulanan polis şiddeti ve özellikle SHP Milletvekili Salman Kaya'nın dövülmesi, SHP'li milletvekillerinin sert tepkisine yol açmış, SHP Meclis grubu yaptığı açıklamada, 'Ankara Emniyet Müdürlüğü yönetici ve kadrolarının bir süredir aşırı şiddet kullanma yoluyla demokratik devlete yakışmaz bir eğilim içine girdiğini'[848] öne sürmüştür. SHP'li milletvekilleri, Ankara Emniyet Müdürü Orhan Taşanlar'ın görevden alınmasını ve Kaya'ya saldıran polislerin tespit edilerek işten el çektirilmelerini talep etmiştir. İçişleri Bakanlığı'nın başlattığı soruşturma sonucunda 3

---

[843] Koç, **a.g.e.**, s.65.
[844] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1994.
[845] **A.g.e.**
[846] **A.g.e.**
[847] **A.g.e.**
[848] **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 1994.

Mayıs'ta 1994'te görevden alınan Orhan Taşanlar[849], 1995 yılında İstanbul Emniyet Müdürü, 1996'da ise Bursa Valisi olarak atanmıştır. Atamalar, polis şiddetinden sorumlu tutulan emniyet yetkililerinin, cezalandırılmadığını aksine ödüllendirildiğini göstermektedir.

1994'te olduğu gibi 1995'te de 1 Mayıs kutlamalarına ilişkin hazırlıklar Demokrasi Platformu'nun oluşturduğu zeminde yapılmıştır. Ancak temel bir fark, 9 Şubat 1995'te Hak-İş Konfederasyonu'nun, Demokrasi Platformu'ndan çekilmiş olmasıdır. Bu nedenle 1 Mayıs 1995 kutlaması için hazırlıklar yapılırken, Hak-İş, Demokrasi Platformu'nda yer almamıştır.

5 Nisan'da Demokrasi Platformu Başkanlar Kurulu, yaklaşan 1 Mayıs'a dair bir açıklama yaparak, 'hukuki statüsü 12 Eylül askeri darbesi tarafından gasp edilen, 1 Mayıs'ın işçi sınıfının uluslararası birlik, dayanışma ve mücadele günü olarak yasal düzlemde tescil edilmesi'[850] talebini vurgulamış ve Platform'un bu yıl 1 Mayıs'ı, 'Bağımsızlık, Barış ve Demokrasi için Birlik, Dayanışma ve Mücadele Günü'[851] olarak kutlama çağrısını duyurmuştur.

Nisan ayı boyunca yapılacak bir dizi etkinliği içeren, 1 Mayıs kutlamaları programında, 'platforma dahil olan tüm örgütlerle birlikte ülke çapında bir kampanya yürütüleceği, bu amaçla afişler, bildiriler, broşürler çıkarılacağı, işyerlerinde, bölgelerde ve illerde, gerek merkezi Demokrasi Platformu, gerekse yerel Demokrasi Platformları tarafından paneller, toplantılar düzenleneceği ve bu etkinliklerin, 1 Mayıs 1995 Pazartesi günü, başta İstanbul olmak üzere, Ankara, İzmir, Adana, Bursa ve Samsun illerinde düzenlenecek mitinglerle taçlandırılacağı'[852] duyurulmuştur.

Demokrasi Platformu, 17 Nisan'da, İstanbul'daki 1 Mayıs mitingini Taksim Meydanı'nda yapmak için, İstanbul Valiliği'ne başvurmuş, fakat 'başvuruyu alan Vali yardımcısı, Taksim Alanı'nda ancak Cumhurbaşkanı'nın ve Başbakan'ın izniyle miting yapılabileceğini, 1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanamayacağını söylemiştir'[853]. O dönem yürürlükte olan mevzuatta, bir kent meydanında miting yapabilmek için Cumhurbaşkanı ya da Başbakan'dan izin almak gibi bir yasal düzenleme olmamasına rağmen, Vali yardımcısının sözleri, Taksim'de 1 Mayıs kararının, Valiliğin takdir

[849] **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1994.
[850] Koç, **a.g.e.**, s.115.
[851] **A.g.e.**
[852] **A.g.e.**, s.116.
[853] **Cumhuriyet**, 18 Nisan 1995.

yetkisini ve yasal çerçeveyi aşan, ancak siyasi iktidarın tasarrufuna bağlanan bir istisna haline denk düştüğünü göstermektedir.

Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs mitingine izin verilmemesi üzerine, İstanbul'daki mitingin, Demokrasi Platformu tarafından Kadıköy İskele Meydanı'nda yapılacağı duyurulmuştur[854].

Her yıl, 1 Mayıs'ın hemen öncesinde yapılan, 'olağanüstü güvenlik önlemleri' temalı haberler, 1995'te de yapılmış ve bu bağlamda, 'polis ve jandarmanın büyük kentlerde kuş uçurtmayacağı, tüm emniyet birimlerinde izinlerin kaldırıldığı'[855] vurgulanmıştır. Yanı sıra, bu yıl polisin yeni bir güvenlik uygulaması olarak, 'kapalı devre televizyon yayınıyla, özellikle İstanbul ve Ankara'daki tüm önemli noktaları monitörden izleyeceği'[856] de aktarılmıştır.

Bir önceki yıl olduğu gibi 1995'te de İstanbul 1 Mayıs kutlamaları, Gümüşsuyu'ndaki Türk-İş Bölge Başkanlığı önünde toplanan, Demokrasi Platformu üyesi sendikaların başkanları ve demokratik kitle örgütü temsilcilerinden oluşan grubun, Taksim Meydanı'na yürüyerek, önce Kazancı yokuşuna karanfiller, ardından Taksim anıtına çelenk koyup saygı duruşunda bulunmasıyla başlamıştır[857]. Grup, törenin ardından otobüslere binerek, mitingin yapılacağı Kadıköy İskele Meydanı'na hareket etmiştir[858].

Kadıköy İskele Meydanı'ndaki mitingde ilk konuşmayı Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral yapmış, Meral'in ardından DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak ve Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonlaşma Kurulu dönem sözcüsü Yıldırım Kaya birer konuşma yapmıştır. Hürriyet gazetesinin haberine göre, '25 bin kişinin'[859] katıldığı Kadıköy - 1 Mayıs mitinginde, 1 Mayıs öncesinde İstanbul Valiliğinin tebliğ ettiği slogan yasaklarına rağmen*, 'Yaşasın 1 Mayıs', 'Mezarda emekliliğe son', 'Suskun toplum istemiyoruz', 'Vur vur inlesin kıyakçılar dinlesin'[860] sloganları

---

[854] **Hürriyet**, 1 Mayıs 1995.
[855] **Milliyet**, 1 Mayıs 1995.
[856] **A.g.e.**
[857] **Milliyet**, 2 Mayıs 1995.
[858] **A.g.e.**
[859] **Hürriyet**, 2 Mayıs 1995.
* İstanbul Valiliği, önceki yıl olduğu gibi, 1995'te de miting tertip komitesine, yasak slogan, afiş ve pankartlar listesi yollamıştır. Buna göre, 1 Mayıs'ta, aralarında, 'İşsizlik önlensin', 'Gazeteci cinayetleri durdurulsun, katiller bulunsun', 'Düşünce suç olamaz', 'Polis devleti yerine hukuk devleti', 'Yaşasın özgürlük ve demokrasi mücadelemiz' in yer aldığı çok sayıda sloganın kullanımı yasaklanmıştır. Ayrıca 1 Mayıs'ta sol dergilerin pankart açması da yasaklanmıştır. Bkz: **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1995.
[860] **Milliyet**, 2 Mayıs 1995.

atılmıştır. '5 bin polisin görev yaptığı'[861] Kadıköy mitinginin, 'güvenlik yönetimi' ise, 'İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde kurulan, 'Asayiş Harekât Merkezi'nden yapılmış, Emniyet Müdür yardımcısı Engin Aksan, miting alanındaki emniyet güçleriyle temas halinde olmuştur'[862].

Ankara'da Tandoğan Meydanı'nda yapılan 1 Mayıs mitingine, Hürriyet Gazetesi'ne göre '20 bin'[863], Milliyet'e göre ise '10 bini aşkın'[864] kişi, İzmir Cumhuriyet Meydanı'nda düzenlenen mitinge ise, '15 bin kişi' katılmıştır[865]. 1 Mayıs, üç büyük şehirden başka; 'Adana, Mersin, Samsun, Zonguldak, Bursa ve İzmit'te, Demokrasi Platformlarının ortak etkinlikleri olarak kutlanmıştır'[866].

1 Mayıs kutlamaları haberini, Milliyet, '1 Mayıs yurtta olaysız geçti', 'çeşitli illerde ve KKTC'de geniş güvenlik önlemleri altında kutlanan 1 Mayıs sakin geçti'[867] başlıklarıyla; Hürriyet ise, 'Sağduyulu 1 Mayıs', 'Sanki bahar bayramı...' ve 'İşçiler de güvenlik güçleri de büyük olgunluk örneği sergiledi'[868] başlıklarıyla aktarmıştır.

Hürriyet gazetesinin, 1 Mayıs haberinde önemle vurgulanan bir nokta, 'parlamento dışı sol'un*, 1 Mayıs mitinglerindeki varlığına dairdir. Haber kapsamında, sosyalizm temalı çok sayıda kırmızı pankartın göründüğü bir fotoğrafın altında, 'bazı gruplar, kutlamalara ellerinde orak-çekiçli bayraklar ve 12 Eylül öncesinde çokça duyulan sloganların bulunduğu pankartlarla katıldılar'[869] ifadesine yer verilmiştir. Haber metninde yer yer, bu 'bazı gruplara' örnek olarak, 'TKP/ML, Dev-Genç, Dev-Sol, Partizan, THKPC, TDKP, TİKKO' gibi örgüt adları verilmiştir. Kırmızı pankartlara odaklanan fotoğrafın hemen altında ise, Türk bayrağı taşıyarak yürüyen bir grup işçiyi gösteren başka bir fotoğraf yer almaktadır. Bu ikinci fotoğrafın altında şu yoruma yer verilmiştir: '1 Mayıs'ı ideolojik olmaktan çok, işçi bayramı olarak kutlamak düşüncesindeki işçiler ayyıldızlı bayraklarla katılmayı tercih ettiler'[870]. Haber, iki fotoğraf üzerinden iki ayrı 1 Mayıs imgesini karşılaştırmış ve ilk fotoğrafta,

---

[861] **Hürriyet**, 2 Mayıs 1995.
[862] **Milliyet**, 2 Mayıs 1995.
[863] **Hürriyet**, 2 Mayıs 1995.
[864] **Milliyet**, 2 Mayıs 1995.
[865] **A.g.e.**
[866] Koç, **a.g.e.**, s.130.
[867] **Milliyet**, 2 Mayıs 1995.
[868] **Hürriyet**, 2 Mayıs 1995.
* 'Parlamento dışı sol', haber metinlerinde, zaman zaman, 'bazı gruplar', 'illegal/ yasadışı örgütler', 'aşırı sol' gibi ifadelerle tanımlanmıştır.
[869] **Hürriyet**, 2 Mayıs 1995.
[870] **A.g.e.**

1 Mayıs'ı 'ideolojik olarak' kutlamak isteyen, kızıl bayraklı bazı gruplar ile ikinci fotoğrafta, 1 Mayıs'ı işçi bayramı olarak kutlamak isteyen Türk bayraklı işçilerin görüntüsü arasında bir karşıtlık kurulmuştur. Haberin kurduğu anlatı, '1 Mayıs'ı 'ideolojik amaçları' uğruna istismar etmek isteyen 'kötü niyetli' örgütler ile 1 Mayıs'ı bir bayram gibi kutlamak isteyen 'iyi niyetli/masum' işçiler arasında karşıtlık kuran bir söylemsel stratejiye dayanmaktadır. Başka bir deyişle, burada yürürlükte olan söylem, 'iyi eylemciyle', 'kötü eylemci'; 'iyi 1 Mayısla' 'kötü 1 Mayıs' arasında bir ikili karşıtlık ilişkisi kurarak işlemektedir.

Haber metninin dayandığı söylemsel strateji, başka bir yeniliği de açığa çıkarmaktadır. 1992 öncesi dönemde, 1 Mayıs karşıtı (sağ) siyaset, 1 Mayıs yasaklarını haklılaştırmak için, '1 Mayıs'ın bir 'komünist gövde gösterisi/ ihtilal provası' günü olduğunu ve Türkiye'de böyle bir bayramın bulunmadığını savunurken, 1 Mayıs'ı savunan ve kutlanmasını meşrulaştırmak/normalleştirmek isteyen (sol) siyaset, 1 Mayıs'ın tüm dünyada kutlanan bir işçi bayramı olduğunu savunmuştur. 1992 sonrasında, bayram sözcüğünün taktik kullanımı yer değiştirmiş ve 1 Mayıs'ın, işçilerin halaylar çekerek eğlendiği bir festival ya da şenlik günü anlamında bir 'bayram' olduğu argümanı, bu kez 1 Mayıs'ı yasaklamak değil ancak ehlileştirerek, radikalliklerini törpüleyerek denetim altına almak isteyen ve/veya 1 Mayıs'ın sol politik içeriğini bastırmak isteyen (sağ) siyaset tarafından kullanılmış, öte yandan 1 Mayıs'ın politik içeriğini korumak isteyen (sol) siyaset, bu kez 1 Mayıs'ın, şenlik/festival/eğlence anlamında bir bayram günü olmadığını, ancak işçi sınıfının birlik, mücadele ve dayanışma günü olduğunu vurgulamaya başlamıştır.

Başka bir deyişle, geçmişte 'sol siyaset' tarafından, 1 Mayıs'ı meşrulaştırmak için kullanılan bayram sözcüğü, 1 Mayıs'a yönelik hükümet tutumunun 'yumuşamasıyla'*, merkez/sağ siyaset tarafından 1 Mayıs'ı 'depolitize' etmek, -ya da 'İstiklal Marşı söyleyen, Türk Bayraklı işçi' vurgusunda olduğu gibi, milliyetçi bir tonda 're-politize' etmek'- için kullanılmaya başlayınca; sol, bayram sözcüğünü kullanmaktan vazgeçmiş ve 1 Mayıs'ın sol politik anlamını vurgulayan, 'birlik, mücadele ve dayanışma günü' tanımını öne çıkarmıştır. Bu ise, farklı tarihsel dönemlerde, aynı sözcüklerin, içleri

* Bu yeni dönemde, işçi bayramı olarak 1 Mayıs, 'müesses nizam' tarafından belli ölçüde kabul görmeye başlamıştır. 1995 yılında, Başbakan Yardımcısı Hikmet Çetin'in, 'Bir mayıs işçi bayramı kutlu olsun' sözlerini sarf etmesi, bunun bir örneği olarak görülebilir. Bkz. **Hürriyet**, 2 Mayıs 1995.

yeniden doldurularak, karşıt söylemler tarafından, değişen vurgularla ve stratejik amaçlarla kullanıma sokulabildiğine örnektir.

Hürriyet gazetesinin haberinde, 'ideolojik amaçlı bazı gruplar' ile 'bayramını kutlamak isteyen Türk bayraklı işçiler' arasında kurulan karşıtlık, 1 Mayıs'ın artık toptan reddedilmediği ve yasaklanmadığı bir dönemde, -merkez/ merkez-sağ siyasetin başvurduğu, 'makbul olan' ve 'olmayan' 1 Mayıs'lar arasında bir ayrım yapma esasına dayalı yeni söylemsel stratejinin bir uzantısı biçiminde okunabilir.

Taksim Meydanı'nda toplantı ve gösteri yürüyüşlerine getirilen yasak, 1 Mayıs 1995'te de devam etmiştir. Yasağa rağmen, 'Taksim Meydanı'nda kutlama amacıyla pankart açıp slogan atan bir grup polis tarafından dağıtılmış, 15 gösterici gözaltına alınmıştır'[871]. Cumhuriyet gazetesi söz konusu haberi, 'Taksim'de korsan gösteri'[872] başlığıyla vermiştir. Böylece, 'izinsiz'/'bildirimsiz' olduğu gerekçesiyle, polis zoruyla dağıtılan barışçıl gösterilere bir yenisi daha eklenmiştir.

5. 2. 1 Mayıs 1996: Anayol Hükümeti ve Kadıköy'de "Olaylı" 1 Mayıs

24 Aralık 1995'te yapılan genel seçimlerde, 1994 yerel seçimlerinde yakaladığı yükselişi arttıran Refah Partisi, yüzde 21,4 oranda oy olarak birinci parti konumuna yerleşmiştir. Seçimlerden ANAP yüzde 19,6 ile ikinci, DYP yüzde 19,2 ile üçüncü, DSP yüzde 14,6 ile dördüncü, CHP ise yüzde 10,7 oy oranıyla beşinci parti olarak çıkmıştır.

Seçimlerden sonra bir süre hükümet kurulamamış, ancak 6 Mart 1996'da ANAP ve DYP'nin koalisyonda anlaşmasıyla, 53. Cumhuriyet ("ANAYOL / 2. Yılmaz") hükümeti kurulabilmiştir. Mesut Yılmaz'ın Başbakan, Nahit Menteşe'nin ise Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olduğu 53. hükümet, 28 Haziran 1996'ya kadar sürmüş ve böylece 1 Mayıs 1996'da da yönetimde olmuştur*.

1994 ve 1995 1 Mayıslarına ve bu yıllarda gerçekleştirilmiş pek çok eylem ve etkinliğe imza atan Demokrasi Platformu, 19 Eylül 1995'te son Başkanlar Kurulu toplantısını gerçekleştirmiş, bu tarihten sonra ise Platformu oluşturan yapılar arasında

---

[871] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1995.
[872] **A.g.e.**
* 53. Hükümet döneminde, İçişleri Bakanı Ülkü Gökalp Güney, Adalet Bakanı Mehmet Ağar, İstanbul Valisi Rıdvan Yenişen, Emniyet Genel Müdürü Alaaddin Yüksel, İstanbul Emniyet Müdürü Kemal Yazıcıoğlu olmuştur. Bu dönemde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı ise Recep Tayyip Erdoğan'dır.

yaşanan uyuşmazlıklar sonucu sessizliğe bürünmüş ve 1995 yılı sonuna doğru sönümlenmiştir. Ancak, Demokrasi Platformu üyesi örgütlerin bir kısmı, bundan sonraki süreçte de çeşitli ortak eylem ve etkinlikler düzenlemiştir[873].

22 Nisan 1996'da Türk-İş 1. Bölge Temsilciliği'nde bir basın toplantısı yapan, DİSK Genel Sekreteri Kemal Daysal, Türk-İş Genel Sekreteri Şemsi Denizer, Hak-İş Genel Başkan vekili Hüseyin Tanrıverdi ve KESK Genel Sekreteri Faysal Çiftçi, bu yıl 1 Mayıs'ı Kadıköy'de yapacakları ortak bir mitingle kutlayacaklarını duyurmuşlardır[874]. Toplantıda konuşan sendika yöneticileri, 'hükümetin kazanılmış hakları kaldırma girişimine ve adaletsiz gelir dağılımına tepki göstereceklerini, IMF ve Dünya Bankası'nın hakimiyetini pekiştirmeyi amaçlayan istikrar programlarına ve sosyal güvenlik sistemini ve kuruluşları yok etme çabalarına karşı direneceklerini'[875] beyan etmişlerdir.

Önceki yıllardan alışılageldiği üzere, 1 Mayıs'ın hemen öncesinde yapılan, 'olağanüstü güvenlik önlemleri' temalı haberler, 1996'da da yapılmış, örneğin Milliyet gazetesi, 'Poliste 1 Mayıs Alarmı' başlıklı haberinde, 'İstanbul'da bazı siyasi partilerle yasadışı örgütlerin izinsiz gösteri yapacağı şeklinde duyum alan polisin önlemleri artırdığını, bu amaçla poliste bütün izinlerin kaldırıldığını, İstanbul genelinde 23 bin polisin görev yapacağını, kritik noktalardaki önlemlerin yanı sıra, havadan kontrol için helikopterlerin kullanılacağını'[876] aktarmıştır.

İstanbul'da 1 Mayıs 1996 kutlamaları, önceki yıl olduğu gibi, sendika yöneticilerinin Taksim Kazancı Yokuşu'na 1977 1 Mayıs'ında ölenler anısına karanfiller bırakıp, saygı duruşu yapmasıyla başlamıştır[877]. Anmanın ardından, sendikacılar otobüslerle mitingin yapılacağı Kadıköy'e hareket etmiştir. Mitinge katılmak üzere, Kadıköy evlendirme dairesi önünde toplanarak yürüyüşe geçen gruplar, arama noktasında polislere üzerlerini aratmak istemeyince, grupla polisler arasında kavga çıkmış, kavga taşlı sopalı çatışmaya dönüşmüş, polisin gruba ateş açması sonucunda 18 yaşındaki Hasan Albayrak ve 20 yaşındaki Dursun Odabaş hayatını kaybetmiştir[878]. Yaşanan gerilim nedeniyle planlanandan erken bitirilen mitingin dağılımı sırasında, polis ve göstericiler arasında çatışma çıkmış, Kadıköy -

[873] Koç, **a.g.e.**, s. 160-162.
[874] **Hürriyet**, 23 Nisan 1996.
[875] **A.g.e.**
[876] **Milliyet**, 1 Mayıs 1996.
[877] **Milliyet**, 2 Mayıs 1996.
[878] **A.g.e.**

Söğütlüçeşme bölgesinde gün boyu süren yaygın şiddet olayları yaşanmıştır. Çatışmalar esnasında, polisin açtığı ateş sonucu başından vurulan 29 yaşındaki Yalçın Levent hayatını kaybetmiştir[879]. Çevrede bulunan kamu binaları, banka, dükkân ve işyerlerinin camları kırılmış, bazı araçlar yakılmış ve bankalara molotof kokteyli atılmıştır[880]. Çatışmalar sonucunda, '58'i polis 76 kişi yaralanmış, 319 kişi gözaltına alınmıştır'[881].

Milliyet'e göre 'yaklaşık 40 bin kişinin'[882], Cumhuriyet'e göre ise '100 bin kişinin'[883] katıldığı Kadıköy mitingi, yaşanan olaylar sonucunda planlandığı biçimde yapılamamış, miting alanındaki kürsü eylemci gruplar tarafından işgal edilince, sendika yöneticileri konuşma yapmadan alandan ayrılmak zorunda kalmıştır[884]. 1 Mayıs'taki olaylar sırasında gözaltına alınan, 18 yaşındaki Akın Reçber, 9 Mayıs'ta serbest bırakılmış, serbest bırakıldıktan 10 gün sonra rahatsızlanarak hayatını kaybetmiştir[885]. Reçber'in, Kadıköy Emniyet Amirliği'nde gözaltındayken gördüğü işkence nedeniyle öldüğü iddia edilmiştir[886]. Reçber'le birlikte, 1 Mayıs 1996 Kadıköy Mitinginde hayatını kaybeden kişi sayısı dört olmuştur.

1 Mayıs'ı Taksim Meydanı'nda kutlama istemiyle, İstiklal Caddesi'nde toplanan SİP (Sosyalist İktidar Partisi) üyelerine izin vermeyen polis, partililere müdahale etmiş, bu sırada bazı göstericiler aldıkları cop ve tekme darbeleriyle yaralanmıştır[887].

Kadıköy'de yaşananlar ardından bir açıklama yapan İstanbul Valisi Rıdvan Yenişen; 'Türkiye'nin huzurunu bozmak isteyen yasadışı örgütlerin polisi taş yağmuruna tuttuğunu, devlet kuvvetlerine saldırıldığını, dükkanlar ve araçların yakıldığını, eylem yapan yasadışı örgütler arasında Devrimci Halk Kurtuluş Partisi ve Hizbullah örgütünün de bulunduğunu'[888] öne sürmüştür. İstanbul Emniyet Müdürü Kemal Yazıcıoğlu ise, 'olayları ucuza kapattıklarını' belirterek, 'isteseydik bir anda dağıtırdık, ancak polisle vatandaşı karşı karşıya getirmek istemedik'[889] demiştir.

---

879 **A.g.e.**
880 **A.g.e.**
881 **TBMM Tutanak Dergisi**, 20. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt:5, 48. Birleşim, 07.05.1996.
882 **Milliyet**, 2 Mayıs 1996.
883 **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1996.
884 **Milliyet**, 2 Mayıs 1996.
885 **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1996.
886 Aziz Çelik, "Ölüm neden hep bu yana düşer?", **Birgün**, 15 Ekim 2015.
887 **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1996.
888 **Hürriyet**, 2 Mayıs 1996.
889 **A.g.e.**

1 Mayıs'ta yaşananları ana akım medya oldukça sansasyonel bir dille haberleştirmiştir. Hürriyet, 2 Mayıs tarihli sayısında, 'Yaktılar yıktılar' manşetinin altında, 'Yasadışı örgütler 1 Mayıs bahanesiyle, İstanbul'da dün yine sahneye çıktı. 3 kişi öldü, işyerleri ve kamu binaları tahrip edildi, otomobiller ateşe verildi' açıklamasına yer vermiştir[890]. Gazete, iç sayfalarında 1 Mayıs haberlerini, 'Kadıköy, Beyrut gibi', 'Kundakçılar iş başında', 'PKK, Kadıköy'de bayrak açtı', 'Üniformalı terör', 'Sivil polise linç'[891] başlıkları altında aktarmıştır.

2 Mayıs tarihli Milliyet gazetesi, birinci sayfasında, 'Meydan Terörün' manşetini ve 'Kadıköy'de Dehşet', 'Provokatör, 1 Mayıs'ta yine sahnedeydi'[892] başlıklarını kullanmış, manşet altında ise, '1 Mayıs'ta vatandaşın can ve mal güvenliği yasadışı örgütlere terk edildi. Yüzlerce terörist İstanbul'un orta yerini saatlerce cehenneme çevirdi. Kamu binaları, bankalar, dükkanlar, araçlar, yakıldı, yıkıldı, yağmalandı'[893] ifadelerine yer verilmiştir. Gazete aynı sayısının iç sayfalarında, 'Kadıköy'de dehşet', 'Polisin linç kabusu', 'Kanlı bayram', 'Terör Kadıköy'ü teslim aldı', '1 Mayıs terör bayramı!'[894] başlıklarını kullanmıştır.

Cumhuriyet gazetesinin, 2 Mayıs tarihli sayısı ise, 'Coşkuya kan bulaştı: Olaylı 1 Mayıs... Polis ateşiyle üç kişi öldü, çok sayıda yaralı ve gözaltı var'[895] manşetiyle çıkmıştır. Gazete, 1 Mayıs haberini, birinci sayfasında yer verdiği; 'Kutlamalar başlamadan önce, polisin radikal sol grupların kortejlerinde bulunanların üzerini aramak istemesi üzerine çıkan olayda 3 kişi öldü. Öğleden sonra, kutlamaların bitiminde de polisle çatışan göstericiler, çevredeki binaların ve arabaların camlarını kırdılar ve birkaç arabayı ateşe verdiler'[896] sözleriyle özetlemiştir.

Evrensel gazetesi, 2 Mayıs tarihli sayısında, 'İşte Emek, İşte Devlet' manşeti altında, 'İstanbul'da polis gösteriler boyunca halkın üzerine hedef göstererek ateş açtı', 'İstanbul'da polis 1 Mayıs'ı kana buladı' ifadelerine yer vermiştir[897].

Gazetelere ilk bakışta göze çarpan, Hürriyet ve Milliyet gazetesinin manşet ve başlıklarında, polisin açtığı ateş sonucu ölenlere yer verilmezken, Cumhuriyet ve

---

[890] **A.g.e.**
[891] **A.g.e.**
[892] **Milliyet**, 2 Mayıs 1996.
[893] **A.g.e.**
[894] **A.g.e.**
[895] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1996.
[896] **A.g.e.**
[897] **Evrensel**, 2 Mayıs 1996.

Evrensel gazetelerinde yer verilmiş olmasıdır. Hürriyet ve Milliyet'in '1 Mayıs olayları' haberini çerçeveleme biçimi, yaşanan şiddetten doğrudan ve yalnızca göstericileri sorumlu tutan bir yaklaşıma dayanmaktadır. Evrensel gazetesi ise yaşanan şiddet olaylarından polisi sorumlu tutmuştur. Haberlerde göstericilerin, Hürriyet ve Milliyet tarafından 'yasadışı örgütler', 'teröristler', Cumhuriyet tarafından, 'radikal sol', Evrensel tarafından ise, 'halk' olarak tanımlanması, gazetelerin, aktardıkları 'gerçekliği' basitçe yansıtmayıp, siyasi yönelimlerine uygun olarak inşa ettiğini kanıtlar niteliktedir.

1996 yılı 1 Mayıs'ında yaşananlar oldukça güçlü, kalıcı bir etki yaratmış ve 1 Mayıs ardından basında ve kamuoyunda yapılan tartışmalar günlerce ülke gündeminin üst sıralarında yer almıştır. 1 Mayıs'ı takip eden günlerde ulusal gazeteler, köşe yazarları, yöneticiler, siyasi parti liderleri, sendikacılar, akademisyenler tarafından yapılan yorumlar, öne sürülen açıklama ve görüşler uzunca bir süre gündemi işgal etmiştir. 1 Mayıs sonrası süreçte, ortaya atılan fikirlerin, kimi zaman birbirine zıt sorunsallaştırma biçimlerine dayandığı öne sürülebilir. Bu sorunsallaştırmalar, bazı sorular ve bu sorulara verilen cevaplardan oluşmaktadır. Sorunsallaştırmalar, yaşanan şiddet olaylarının, failinin, suçlusunun ve/veya sorumlusunun kim ya da kimler olduğu, olayların neden gerçekleştiği, kaynağında neyin yattığı, eğer söz konusu olan bir provokasyonsa, bu provokasyonu kimin kime karşı yaptığı, 1 Mayıs günü, gün boyunca yapılan çok sayıda eylemden ve ifade edilen çok sayıda sözden hangilerinin ön plana çıkarılıp, hangilerinin göz ardı edileceği ve genel olarak olayların nasıl düşünüleceği, tanımlanacağı, nasıl adlandırılacağı sorularına verilen cevapların yan yana gelerek oluşturduğu çerçeveler gibi düşünülebilir. Başka bir deyişle, farklı sorunsallaştırmalar, 1 Mayıs'ta yaşananların nasıl düşünülüp, nasıl anlaşılması gerektiğine dair farklı haritalar sunmaktadır.

5. 2. 1. 1 Mayıs 1996 'Olaylarının' Hâkim Sorunsallaştırılma Biçimi

Birinci sorunsallaştırma, 1 Mayıs 1996 olaylarını, 'Türkiye'nin birlik ve bütünlüğünü bozmak isteyen yasadışı/ illegal (sol) örgütlerin terör eylemi/ gövde gösterisi/ ayaklanma provası' olarak tanımlamaktadır. Detaylardaki kimi farklılıklara rağmen, anaakım medyanın, merkez ve sağ siyasetin, 1 Mayıs olaylarını açıklamak için başvurduğu argümanlar birinci sorunsallaştırmaya denk düşmektedir. Buna göre,

yasadışı örgütler* 1 Mayıs'ı bahane ederek, İstanbul'da terör eylemleri gerçekleştirmiştir[898]. Yaşanan şiddet olaylarının failleri ve suçluları olarak, adları sayılan yasadışı örgütlere üye oldukları varsayılan kişiler gösterilmiş ve bu kişileri tanımlamak için; 'teröristler, gözü dönmüş militanlar, çapulcu sürüleri, marjinal gruplar**, provokatörler, yağmacılar, kundakçılar' gibi ifadeler kullanılmıştır[899]. Bununla birlikte, söz konusu düşünme biçimi, 1 Mayıs sabahı henüz miting başlamadan, arama noktasında yaşanan kavgada polisin 2 kişiyi, ardından miting dağılımında 1 kişiyi vurarak öldürmesini ya göz ardı etmekte ya da polisin meşru müdafaa hakkı kapsamında değerlendirmektedir.

1 Mayıs ardından yaşananlarla ilgili bir açıklama yapan Başbakan Mesut Yılmaz, 'Türk devleti ne kır ne de şehir eşkıyasına teslim olacaktır. İşçilerin arasına karışmış bölücü eşkıya mitingi basmış, barış gösterisini bir ayaklanma provasına çevirmiştir'[900] demiştir. 'Olaylara sebebiyet verenlerin ne emekle ne de Türklükle hiçbir ilgisi olmadığını'[901] belirten Yılmaz, 'yaşananların geçen yılki Gaziosmanpaşa*** ve geçen Mart'taki Ankara Üniversitesi olaylarının**** devamı olduğunu'[902] öne sürmüştür. Yılmaz, olayları planlayan ve gerçekleştirenlerin güvenlik güçlerince takip ve tespit edildiğini, çok sayıda kişinin yakalanarak gözaltına alındığını ve geri kalanların aranmasına devam edildiği'[903] belirtmiştir.

Aynı bağlamda konuşan Başbakan Yardımcısı Nahit Menteşe ise, 'Kadıköy'deki olayların Türkiye'yi bölmek ve parçalamak isteyen illegal örgütlerin planladığı olaylar olduğunu'[904] öne sürmüştür. Bununla birlikte, Menteşe, 'Şahsi kanaatinin toplantı ve gösteri yerlerinin değiştirilmesi ve bu tür gösterilerde can ve mal kaybının olmamasını sağlayacak yerlerin belirlenmesi yönünde olduğunu'[905] bildirmiştir. Menteşe, bir gazetecinin sorduğu, '1 Mayıs da Nevruz gibi devlet eliyle kutlanabilir mi?' sorusuna

---

* Haberlerde örgüt adları olarak: 'DHKP-C, TKP-ML TİKKO, MLKP, TİKB, TKEP, PKK-ERNK' sayılmıştır. Bkz: **Hürriyet**, 3 Mayıs 1996.

[898] **Hürriyet**, 2 Mayıs 1996; **Milliyet**, 2 Mayıs 1996.

** Çapulcu ve marjinal sözcükleri medya tarafından 1 Mayıs 1996 eylemcilerini tanımlamak için kullanıldığında, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'dır. Erdoğan, yıllar sonra, 2013'te aynı sözcükleri Gezi Parkı eylemcilerini nitelemek için kullanmıştır.

[899] **Hürriyet**, 2 Mayıs 1996.

[900] **Milliyet**, 3 Mayıs 1996.

[901] **A.g.e.**

*** Gazi Mahallesi Olayları 12-15 Mart 1995.

**** Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) İşgali, 23 Mart 1996.

[902] **Milliyet**, 3 Mayıs 1996.

[903] **A.g.e.**

[904] **A.g.e.**

[905] **A.g.e.**

cevaben, 'Bunu da görüşeceğiz. Bahar bayramı olarak kutlansın, ama bunu da yürekten kutlayacaklar kutlasın. Türkiye'nin huzurunu bozacak yahut, Türkiye'yi bölme, parçalama emelinde olanlara karşı tedbir alınması gerekir'[906] demiştir. Alıntılarda açıkça görüldüğü üzere, yönetim tarafından, 1 Mayıs'ta yaşanan şiddet olayları, yasadışı örgütlerin, kamu düzeni ve güvenliğine yönelik terör saldırısı olarak açıklanmış, dolayısıyla yaşananlar bir güvenlik sorunu olarak sorunsallaştırılmıştır. Bu biçimde temsil edilen soruna çözüm olarak, güvenlikçi politikalar ve polisiye tedbirler gündeme getirilmiştir. Başka bir deyişle, sorunun tanımlanma biçimi, çözümün ne olacağına dair cevabı örtük olarak barındırmıştır.

Aynı sorunsallaştırma bağlamında yer almakla birlikte, temel bir ayrışma; yönetimin, yani hükümet, İçişleri Bakanlığı, Vali ve Emniyet Müdürlüğü'nün 1 Mayıs olaylarından sorumlu tutulup tutulamayacağı tartışmasından doğmuştur. Yaşananların 'asıl' faili ve suçlusunu, 'yasadışı örgütler'/ 'teröristler' olarak görmekle birlikte, ana akım medya ve hükümet dışında yer alan siyasi partilerin sözcüleri, yaşananlardan hükümeti de sorumlu tutmuş; yönetimi, olaylar karşısında gerekli tedbirleri almamakla, polisi ise etkisiz ve pasif kalmakla suçlamışlardır. Bu görüşü paylaşan farklı kişilerce hükümete yönetilen oldukça sert eleştiriler, basında günlerce yer alan 1 Mayıs tartışmalarının merkezini oluşturmuştur. Örneğin, Hürriyet gazetesi, 3 Mayıs tarihli sayısında 'Vali'nin gafleti'[907] manşetinin altında, 1 Mayıs günü, Marmaris'te tatilde olduğu öğrenilen İstanbul Valisini sorumsuz davranmakla suçlamıştır. Aynı günlerde yazan çeşitli köşe yazarları da Vali'nin 1 Mayıs günü İstanbul dışında tatilde oluşunu sert biçimde eleştirmişlerdir[908]. Yönetimi sorumlu tutan bu görüşün, bir diğer boyutu ise, İstanbul polisinin, olaylar karşısında esnek ve pasif tutum takındığı yönündeki eleştirilerdir[909].

Polisin 'pasif' olduğu iddia edilen tutumunun gerekçesi olarak iki argüman öne çıkarılmıştır. Birincisi, Başbakan ve İçişleri Bakanı tarafından emniyet güçlerine 'müdahale etmeyin/silah kullanmayın' talimatının verilmiş olduğu ve bu nedenle polisin müdahale etmekte 'çekingen' davrandığı argümanıdır. İkincisi ise, daha önce Gazi Mahallesi ve DTCF (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi) olaylarında polisin uyguladığı 'orantısız şiddet', basında büyük tepkilere yol açınca, polisin 1 Mayıs'ta

---

[906] **A.g.e.**
[907] **Hürriyet**, 3 Mayıs 1996.
[908] **A.g.e.**
[909] **A.g.e.**

'pasif kalarak', kendisini eleştirenlere, 'bak işte biz şiddet uygulamazsak böyle olur' anlamında, ibretlik bir ders vermeyi istemiş olduğu argümanıdır.

İstanbul Emniyet Müdürü Kemal Yazıcıoğlu'nun, polisin olaylarda pasif davrandığı yönündeki eleştirilere cevaben, 'Orada müdahale etsek, 3 ölü 100 ölü olurdu... Bir de kamuoyu bunları görsün istedik'[910] sözleri, yukarıda söz edilen ikinci argümanı desteklemek için örnek gösterilmiş ve tartışmayı daha da alevlendirmiştir.

Emniyet müdürünün, 'kamuoyu bunları görsün istedik' sözü, polisin olaylardaki rolünü tartışırken öne sürülen iki ayrı yoruma; ilkin, geçmişte yaşanan şiddet olaylarında polisin aşırı sert tutumunun medya tarafından eleştirilmesi nedeniyle, 'polisin yıpratılmış olduğu'[911] ve bu nedenle 1 Mayıs'ta çekingen ve pasif kaldığı yönündeki, polisi 'mağdur' konumuna yerleştiren yoruma ve ikinci olarak, polisin bilerek, kendi şiddet eylemlerini haklı çıkarmak için, eylemcilerin şiddetine fırsat tanıdığı yönünde, polisi mesul tutan yoruma[912] dayanak olmuştur.

Tanıl Bora, 'polisimizi zaafa uğrattık, işte cezası' diye adlandırdığı ilk yorumu şu sözlerle açıklamakta ve eleştirmektedir:

> "Polisin ve ona itaat eden hükümetin 1 Mayıs'ı değerlendirmesi, ölenlerin ama galiba daha ziyade maddi hasarın ardından timsah gözyaşları akıttıktan sonra, herkese ("kamuoyuna", medyaya falan) polisin bu hadiselerde uğrayageldiği haksızlığın, düşürüldüğü "acz"in vebalini kabul ettirmeye dayanıyor. Polis yargısız infaz yapıyor, olur olmaz silah kullanıyor, gazeteci öldürüyor diye "pasifize edilmesi"nin vebalini, günlerce insanların üzerine boca edilen "Kadıköy'de dehşet görüntüleri" klipleriyle ödetmiş oldu. Bir musibetin bir sürü nasihatten evla olduğu yüce Türk milletine gösterildi - bizzat İstanbul Emniyet Müdürü, gazeteci elitini bile huzursuz eden bir "canıma değsin" havasıyla ikrar etmedi mi bunu? Şimdi polis, "haklıymışsın" diye eli öpülüp karşısında nedamet getirilen bir aile büyüğü edası takınıyor. Tövbekar saf ergenleri, "gördünüz mü yavrum, dememiş miydik" diye azarlayan teyzeler-amcalar misali gazeteciler (Rauf Tamer, Emin Çölaşan) ve politikacılarla birlikte..."[913]

Özet olarak, 1 Mayıs olaylarında, 'polisin acziyet/ zafiyet içine düştüğü' argümanı, hem hükümet karşıtlarınca, hükümetin yetersiz kaldığı iddia edilen politikalarını eleştirmek için, hem de polis yanlılarınca, polise yöneltilen 'haksız' suçlamaların ("polisin üstüne fazla gidilmesinin") ne türden sonuçlar

---

[910] **A.g.e.**
[911] Emin Çölaşan, "1 Mayıs'ın ardından", **Hürriyet**, 3 Mayıs 1996.
[912] Ertuğrul Özkök, "Kamuoyu görsün istedik", **Hürriyet**, 3 Mayıs 1996.
[913] Tanıl Bora, "1 Mayıs - Bir polisiye klasiği", **Birikim**, Sayı: 85, Mayıs 1996, s.10-11.

doğurabileceğinin kanıtı olduğu iddiasıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla, 'polisin pasif tutum takındığı' tezi, bunun nedenini 'medyanın ve eleştirenlerin polisi yıpratması olarak gören düşünceyle birlikte sunulduğunda değil, ancak bunu hükümetin yanlış ve yetersiz politikalarının sonucu olarak gören yorumla birlikte sunulduğunda, 1 Mayıs olaylarından yönetimi de sorumlu tutan çerçeveye yerleştirilebilir. 'Polisin pasif kaldığı' önermesi, kullanıldığı bağlama göre, (kah hükümeti 'zayıflatmak' için, kah güvenlik siyasetini güçlendirmek için) farklı siyasal söylemlerce eklemlenebilmiştir.

1 Mayıs olaylarını bir güvenlik sorunu olarak sorunsallaştırmakla birlikte, işaret ettiği 'güvenlik açığından' hükümeti de sorumlu tutan eleştirilerin en belirgin olarak ortaya çıktığı yer TBMM Genel Kurulunda yapılan tartışmalardır. 7 Mayıs 1996'da toplanan Meclis Genel Kurulunda 1 Mayıs olaylarına ilişkin konuşan İçişleri Bakanı Ülkü Güney, yaşananları özetledikten sonra, 'iddia edildiği gibi, bu olayların kendileri tarafından, hiçbir surette, asla, hafife alınmadığını'[914] beyan etmiş, 'medyada, kendisine atfen yer alan, güvenlik güçlerine silah kullanılmaması yönünde emir verdiği haberlerinin, tamamen asılsız ve yanlış olduğunu'[915] belirtmiştir. İçişleri Bakanı konuşmasında, olaylara müdahale etme açısından, idarenin ve polisin, etkisiz, yetersiz ya da hatalı olduğu eleştirilerini kabul etmemiş ancak yaşananlardan alınacak dersler olduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine, 'polis çevik kuvvet birimlerinin yeniden yapılanması ve reorganizasyonu yönünde ilgililere gerekli emirleri verdiğini ve toplumsal olayları ilgilendiren mevzuat boşluklarının gözden geçirileceğini'[916] açıklamıştır.

İçişleri Bakanı Güney ardından CHP grubu adına söz alan Önder Sav, idareyi ve güvenlik güçlerini; ihmalle, tedbirsizlikle ve olaylara doğru araçlarla müdahale edememekle suçlayan bir konuşma yapmıştır[917]. Ardından ANAP grubu adına söz alan Nejat Erseven ve DYP grubu adına söz alan Necmettin Dede, benzer ifadelerle, olaylarda polisin pasif kaldığı eleştirilerinin haksız olduğunu, polisin soğukkanlı ve itidalli davranışının can kaybının artmasını engellendiğini, görevini layıkıyla yapan polisin etkisiz gösterilmesi ve yıpratılmasının son derece yanlış olduğunu'[918] belirtmişlerdir. Bunlara ek olarak, Necmettin Dede, 'güvenlik güçlerine sahip çıkamayan bir devletin, devlet olma vasfından uzaklaşacağını, güvenlik güçlerine

[914] **TBMM Tutanak Dergisi**, 20. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt:5, 48. Birleşim, 07.05.1996.
[915] **A.g.e.**
[916] **A.g.e.**
[917] **A.g.e.**
[918] **A.g.e.**

yapılan saldırının, doğrudan doğruya devlete yapılan saldırı, başkaldırı ve isyan olduğunu'[919] iddia etmiştir.

Genel Kurul konuşmalarının sonunda, Refah Partisi Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan ve 15 Refah Partili milletvekili, '1 Mayıs günü meydana gelen olaylarda gerekli tedbirlerin alınmadığı iddialarını araştırmak amacıyla Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge[920] vermişlerdir. Önerge, 14 Mayıs 1996'da toplanan Meclis Genel Kurulu'nda görüşülmüş ve oylamaya sunulmuştur[921]. Oylama sonucunda, meclis araştırması açılması önergesi, ANAP ve DYP'li milletvekillerinin ret oylarına rağmen, RP, CHP ve DSP'li milletvekillerinin kabul oylarıyla kabul edilmiştir[922]. Başka bir deyişle, araştırma önergesine, koalisyon hükümetini oluşturan siyasi partiler (ANAP ve DYP) ret oyu, muhalefet partileri kabul oyu vermiştir. Bu ise, 1 Mayıs olaylarıyla ilgili bir meclis araştırmasının, hükümetin aleyhine bir girişim olarak görüldüğünü göstermektedir.

Oylama öncesi görüşmelerde öne çıkan, dikkate değer bir tartışma, 'devletin acziyeti' ifadesi etrafında şekillenmiştir[923]. ANAP grubu adına söz alan Nejat Erseven, araştırma önergesi metninin gerekçe kısmında yer alan 'yasadışı örgütlerin estirdiği terör ortamında devlet aciz kaldı'[924] cümlesine atıfla, 'bu ifadeyi fevkalade yakışıksız bulduğunu'[925] belirtmiş ve 'Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olduğunu, aynı zamanda çok büyük ve güçlü olduğunu, Türkiye Cumhuriyeti'nin hiçbir zaman, hiçbir güce karşı acz içinde olmadığını ve olamayacağını'[926] ifade etmiştir. Erseven, 'bu millet, İstiklal savaşında, işgal kuvvetleriyle nasıl mücadele ettiyse, bugün de yine dış mihraklarca desteklendiği ve teşvik edildiği bilinen üç beş kır ve şehir eşkıyasına pabuç bırakmayacaktır'[927] demiştir.

Refah Partisi grubu adına konuşan Mehmet Altınsoy, Erseven'e cevaben, 'bir değerli arkadaşımız burada bize, bir devletçilik dersi verdi. Türk milleti büyük millettir, Türk devleti de büyük devlettir, güçlü devlettir ancak, onları temsil edenler

---

[919] **A.g.e.**
[920] **A.g.e.**
[921] **TBMM Tutanak Dergisi**, 20. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt:5, 51. Birleşim, 14.05.1996.
[922] **A.g.e.**
[923] **A.g.e.**
[924] **A.g.e.**
[925] **A.g.e.**
[926] **A.g.e.**
[927] **A.g.e.**

zayıf olursa, devlet ayağa düşer, terör de anarşi de bu ortamda ürer'[928] demiştir. 'Hükümetin görevini yerine getirirken, gücünü kanıtlamak zorunda olduğunu, aksi halde, sokakları anarşiye ve teröre teslim etmek gibi bir tehlikeyle karşı karşıya kalınacağını'[929] iddia eden Altınsoy, 'devlet elbet güçlüdür; ama devletin icra organı zayıfsa devleti güçsüz duruma düşürür, terörün karşısında aciz duruma düşürür. Bir şehrin en büyük meydanı kanunsuzlar tarafından beş saat işgal ediliyorsa, orada ülkede iktidardan bahsedilemez. İktidar olmak, muktedir olmak demektir, muktedir olmak tehdidini ikaya kadir olmak demektir'[930] demiştir.

Açıkça görüldüğü üzere, Altınsoy tarafından, hükümet 1 Mayıs olaylarındaki 'yetersiz' tutumu nedeniyle, devleti güçsüz duruma düşürmekle suçlanmıştır. 'Anarşi ve terör' olarak tanımlanan 1 Mayıs olayları, devletin zayıflığının kanıtı olarak sunulmuştur. Böylece tartışma, bir kamu düzeni ya da asayiş sorunu olmanın ötesine geçerek, 'devletin gücü- güçsüzlüğü' tartışmasına dönüştürülmüştür. Mehmet Altınsoy'un temsil ettiği haliyle milliyetçi-muhafazakâr düşüncede, devlet iktidarı, mutlak anlamda egemen iktidar olarak düşünülmektedir. Burada örneklenen ve Refah Partili milletvekilleri tarafından savunulan düşünme biçimine göre, muhalif toplumsal hareketler, protesto eylemleri ve özellikle şiddet olaylarının yaşandığı protesto gösterileri, yalnızca asayişin ya da hükümet otoritesinin değil ancak mutlak kabul edilen devlet egemenliğinin de ihlali olarak yorumlanmaktadır. Dolayısıyla, hükümete yönelttikleri eleştiri, göstericilerin, devlet egemenliğini ihlal etmesine izin verildiği, ya da devletin gücünü gösterecek tepkinin verilemediği yönündedir. Sorun bir kez ortaya devlet egemenliğinin ihlali olarak ortaya koyulduğunda, ihlalcilere uygulanacak yaptırımların ve gelecekte alınacak 'önlemlerin', devlet gücünün en üstünlüğü kanıtlamayı amaçlayan otoriter, baskıcı pratikler arasından seçilmesi kaçınılmaz hale gelmektedir.

5. 2. 2. 1 Mayıs 1996 Olaylarının 'Alternatif' Sorunsallaştırılma Biçimi

1 Mayıs 1996 olaylarının ikinci sorunsallaştırılma biçimi, sorunun kaynağında sosyo-ekonomik problemleri gören ve kamuoyunda 'varoş patlaması' kavramı aracılığıyla tartışılan önermelerden oluşmuştur. Daha çok, sol/sosyal-demokrat kesimin, 1 Mayıs'ta yaşananları; göç, yoksulluk, kentsel ayrışma, toplumsal dışlanma

[928] **A.g.e.**
[929] **A.g.e.**
[930] **A.g.e.**

gibi sosyolojik süreçlerin biriktirdiği öfke ve hıncın 'radikal' siyasal hareketlere kanalize olmasıyla açıklayan tezleri, bu çerçeveye denk düşmektedir. Birinci sorunsallaştırmayla kimi ortak noktaları olmasına rağmen, bu yaklaşıma göre, yaşananları yalnızca bir güvenlik sorunu olarak görmek, sorunun kaynağında yatan sosyo-ekonomik dinamikleri göz ardı etmekte ve bu nedenle, 'esas çözüm' olarak gösterdikleri yapısal reformlar için adım atılmasını engellemektedir.

Siyasal radikalleşmeyi, kentsel ayrışma ve ekonomik eşitsizliğin bir sonucu olarak gören bu yaklaşımın örnekleri, en bariz haliyle, 1 Mayıs 1996'nın tartışıldığı, Meclis Genel Kurulu'nda DSP grubu adına söz alan M.Cevdet Selvi'nin konuşmalarında ve Cumhuriyet gazetesinin 1 Mayıs sonrası yer verdiği kimi yorumlarda görülmektedir.

Selvi, Meclis araştırması önergesinin görüşüldüğü 14 Mayıs tarihli Genel kurulda, 'yaşanan olaylar yüzeysel olarak ele alınır kaynağına inilmezse aynı hataların tekrar edileceğini; olaylarda şiddete başvuran gençlerin içinde bulunduğu ruhsal bunalımın altındaki sosyal nedenlerin, sosyal bilimciler tarafından incelenmesi gerektiğini, devletin hakça, dengeli bir kalkınma politikasının olmadığını, büyük kentlere doğru hızla artan göçün ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin sosyal patlamalara zemin hazırladığını'[931] öne sürmüştür.

Benzer bir yaklaşımla, Cumhuriyet gazetesi, 3 Mayıs 1996 tarihli sayısında, 'sosyal bilimciler 1 Mayıs olaylarını değerlendirdi' temalı bir habere yer vermiştir. Haber kapsamında, 1 Mayıs olaylarıyla ilgili görüşleri alınan sosyologlardan, Prof. Dr. Sencer Ayata, 'olayların, sokak hareketlerinin orta sınıf merkezlerden, varoşlara kaymasının bir göstergesi olduğunu'[932]; Prof. Dr. Nilgün Çelebi ise, 'olayların, adalet duygusunun zedelenmesinden kaynaklanan bir başkaldırının sonucu'[933] olduğunu belirtmiştir.

2 Mayıs'ta DİSK'teki basın toplantısında konuşan, Genel Başkan Rıdvan Budak ise, 'Civan'ı, Edes'i, Bezmen'i* gören genç insanların sosyal tepkisi bunlar. Kentin

[931] **TBMM Tutanak Dergisi**, 20. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt:5, 51. Birleşim, 14.05.1996.
[932] **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 1996.
[933] **A.g.e.**
* Emlak Bankası eski genel müdürü Engin Civan, müteahhit - işadamı Selim Edes ve işadamı Halil Bezmen, 1990'larda 'Civangate Skandalı' olarak bilinen, büyük çaplı rüşvet, yolsuzluk ve dolandırıcılık skandalıyla tanınmış kişilerdir

varoşlarına atılan, kent nimetlerinden yararlanamayanların, kentten öç alması bu'[934] demiştir. Budak'ın kastettiği, Türkiye'de 90'lı yıllarda, mafya, çete, işadamı ve bürokratların dahil olduğu rüşvet/yolsuzluk ağları aracılığıyla, kamunun kaynaklarını sömürerek zenginleşen kişileri görmenin, yoksul gençlerde yarattığı adaletsizlik hissinin, öfke patlamalarına yol açtığı tezidir.

Burada erken örnekleri görülen 'varoş patlaması' tezleri, kentin varoşları olarak tanımlanan bölgelerde yaşanan yoksulluk ve toplumsal dışlanmanın, şiddet eylemleri biçiminde açığa çıktığı kabulüne dayanmaktadır. Ancak, özellikle dikkat edilmesi gereken bir nokta, 1 Mayıs 1996'dan sonra oldukça yaygınlık kazanan, 'varoş' kavramının*, yalnızca burada ele aldığım bağlamda, 'bir sosyal sorunu anlamak' kaygısıyla değil ancak -ve aynı zamanda- kent yoksullarını bir tehlike ve tehdit kaynağı olarak kuran bir 'negatif temsiliyet'[935] tarafından da kullanılmış olduğudur. Tanıl Bora'nın, 'riyakâr ve paranoyak bir sosyal patlama mitolojisi'[936] diye adlandırdığı bu ikinci kullanımda, varoş sözcüğü, topluma yönelik bir tehlikeyi, tehdidi işaret etmek amacıyla kullanıldığı ölçüde, yukarıda birinci sorunsallaştırma analizinde açıklanan, güvenlikçi söyleme bağlanmıştır. Etöz, bu kullanımıyla varoş kavramının güvenlikçi söyleme eklemlenişini, "varoş' istila, teslim alma gibi ifadelerle bir tehdit olarak gündemlere taşınınca, güvenlik önlemlerinin artırılmasına sarılmak kaçınılmaz olabiliyor'[937] sözleriyle vurgulamıştır.

Özetlenecek olursa, ilk sorunsallaştırma, 1 Mayıs olaylarını, güvenlikçi/polisiye bir sorunsal bağlamında ele alırken ("suç ve suçla mücadele için alınacak tedbirler"), ikinci sorunsallaştırma, olayları, sosyo-ekonomik bir sorunsal bağlamında, ("toplumsal dışlanmanın/eşitsizliğin yol açtığı radikalleşme ve çözüm olarak üretilmesi gereken yapısal reformlar") ele almıştır. Bununla birlikte, burada analitik amaçlarla, birbirinden bağımsız iki kümeymiş gibi ele alınan, ancak çoğunlukla kesişim halinde bulunan ve birbirini destekleyerek çoğaltan, bu iki sorunsallaştırma bazı ortak noktalara sahiptir. İlk olarak, iki yaklaşımda da, 'şiddet olaylarının faili' olarak görülen eylemci, ancak, ya disipline edilmesi/ zapt edilmesi ya da 'topluma

---

[934] **Hürriyet**, 3 Mayıs 1996.

[*] Varoş kavramı Türkiye'de medya söylemine 1 Mayıs 1996'dan sonra girmiştir. Bkz. Hakan Yücel, "Varoşun Üç Hali : "İç Varoş", "Parçalanmış Varoş" ve "Bütünleşik Varoş", **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, Mart 2016, s. 53-84.

[935] Zeliha Etöz, "Varoş: Bir İstila, Bir Tehdit!", **Birikim**, Sayı 132, Nisan 2000, s.49-53.

[936] Bora, **a.g.e.**, s. 10.

[937] Etöz, **a.g.e.**, s. 52.

kazandırılması' gereken bir bilgi/iktidar nesnesi olarak konumlandırılmıştır. Bu nedenle iki yaklaşımda da 'bağımsız' bir fail olarak 'eylemci'nin sesi duyulmamaktadır. Bir analiz nesnesi olarak eylemci, ancak anlatıcı tarafından tanımlandığı haliyle, (ya "bölücü terörist" ya da "varoşların öfkeli gençleri") anlatıya dahil olabilmektedir. Böylece, yaşanan tüm tahribatın sorumlusu olarak gösterilen eylemcinin kendisine ait bir sözü ya da sesi olamamakta, olsa dahi anlatıda yer bulamamaktadır. İkincisi, iki yaklaşımda da, 1 Mayıs'ta yaşanan şiddet olayları politik içeriğinden soyutlanarak ele alınmakta; ya kriminolojik ya da sosyolojik bir soruna indirgenen eylemcinin, ne türden politik motivasyonlarla hareket ettiği göz ardı edilmektedir. Başka bir deyişle, eylemcinin, kendisini ve karşısındakini, nasıl gördüğü ve nasıl anlamlandırdığına, eylemcinin siyasal söylemine/kimliğine dair bir sorgulamaya yer verilmemiştir. Özetle, sessiz bir 'şiddet faili' olarak eylemci, onu açıkladığını iddia ederken aslında onu söylemsel olarak üreten çerçeveler tarafından kuşatılmıştır. İki yaklaşımın bir diğer ortak özelliği ise, 1 Mayıs'ta yaşanan polis müdahalesi ve şiddet eylemlerini, toplanma hakkı, yaşam hakkı gibi bir dizi insan hakları kavramı aracılığıyla ele almıyor olmalarıdır. Ne ana akım medyada ne de TBMM'de yapılan tartışmalarda, 1 Mayıs 1996'da yaşanan şiddet olayları, insan hakları ve hak ihlalleri perspektifinden değerlendirilmemiş, sorunu bir insan hakları sorunu olarak ele alan tezler ortaya atılmamıştır. İnsan hakları perspektifi, tartışmaların eksik boyutunu oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, 1 Mayıs ardından süregiden kamusal tartışmada, daha çok sosyal-demokrat muhalefet tarafından dillendirilen ikinci sorunsallaştırmanın cılız kaldığı, güvenlik siyaseti mantığına dayalı birinci sorunsallaştırmanın ise baskın geldiği, hem Meclis'e sunulan komisyon raporunun ulaştığı sonuçlardan, hem de idarenin 1 Mayıs ardından uygulamaya koyduğu tedbirlerden anlaşılmaktadır. 1 Mayıs sonrası tartışmada, güvenlikçi sorunsalın altını güçlü biçimde çizdiği, 'polisin yetersizliği, alanın uygunsuzluğu' tezi, bu tarihten sonra alınan bir dizi kararın gerekçesi haline gelmiştir. Bu bağlamda alınan ilk kararlardan biri Kadıköy Meydanı'nın, toplantı ve gösteri yürüyüşleri yapılabilecek yerler listesinden çıkarılması olmuştur[938]. Başka bir deyişle, atılan ilk adım yasakların genişletilmesi olmuştur. 3 Mayıs 1996'da 1 Mayıs olayları gündemiyle toplanan Bakanlar Kurulu'nda öne sürülen görüşler, Cumhuriyet gazetesi tarafından ‘Demokratik haklar budanıyor’[939] manşetiyle haberleştirilmiştir. Haberde, Bakanlar Kurulu'nun, bundan

[938] **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1996.
[939] **A.g.e.**

sonra yapılacak eylemler için düşündüğü önlemler olarak, ‘polis müdahalesinin sertleştirilmesi, yasalardaki yaptırımların ağırlaştırılması, gösteri alanlarının kent yaşamından uzak, yerleşim birimlerinin dışındaki yerlere taşınması ve cezaevlerinde operasyonlar düzenlenmesi’[940] sayılmıştır*. Bu amaçla, Terörle Mücadele Yasası (TMY), Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası (CMUK) ve Polis Vazife ve Salahiyetleri Yasası'nda (PVSK) değişikliler yapılacağı da belirtilmiştir[941]. 4 Mayıs'ta bir basın açıklaması yapan Başbakan Yılmaz, 1 Mayıs'la ilgili olarak, 'devlete karşı bu tür olayları organize eden birkaç bin kişilik militan gruptur. Buna karşı devlet gücünün bundan sonra artık hoşgörü göstermesi söz konusu değildir'[942] demiştir. Yılmaz'ın sözleri, devlet aklına dayalı güvenlikçi perspektifi ve bu perspektifin çözüm olarak ortaya koyduğu polisiye tedbirleri özetlemiştir. İlk adımda yasağın, ikinci adımda yasanın, üçüncü adımda 'devlet gücünün' öne çıkarılmış olması, 1996'da meydana gelen 'sorunun', egemen iktidar mantığına dayalı bir yönetim rasyonalitesiyle yönetilmeye çalışıldığını göstermektedir.

Benzer vurgular, 1 Mayıs sonrası kurulan Meclis Araştırma Komisyonu'nun hazırladığı, raporda da yer almıştır. Komisyon tarafından 4 Aralık 1996'da tamamlanan rapor, TBMM Başkanlığına sunulmuş ve 18 Mart 1997 tarihli Meclis Genel Kurulu'nda görüşülmüştür[943]. 179 sayfalık raporda, komisyon çalışmaları kapsamında, 1 Mayıs 1996 günü resmen yetki ve sorumluluk sahibi olan, İçişleri Bakanı, İstanbul Valisi ve Vali yardımcıları, İstanbul Emniyet Müdürü ve Emniyet Müdür yardımcıları ile tertip komitesi mensubu sendika yöneticileriyle yapılan görüşmelere yer verilmiştir. Genel olarak bakıldığında, raporda göze çarpan ilk husus, komisyonun araştırmalarında, ateşli silah yaralanması sonucunda hayatını kaybeden 3 kişinin, katillerinin kimler olduğuna dair hiçbir bilgi ya da belgeye ulaşılamamış olmasıdır. Savcılık soruşturmasında da aynı sonuç doğunca, 1 Mayıs 1996'da ölenler, faili meçhul cinayetler listesine eklenmiştir.

Raporun ulaştığı genel sonuç, 1 Mayıs olaylarında, İçişleri Bakanı'ndan, emniyet amirlerine kadar idarenin bir ihmal ya da kusurunun olmadığı, idarenin gereken

---

[940] **A.g.e.**

* Dönemin Adalet Bakanı Mehmet Ağar 6 Mayıs 1996’da tutuklu ve hükümlü haklarını kısıtlayan ve hücre tipi cezaevlerine nakilleri içeren bir genelge yayınlamış, genelgeyi protesto eden çok sayıda mahkûm önce süresiz açlık grevine ardından ölüm orucuna başlamıştır. 1996 yılı ölüm oruçlarında 12 mahkûm hayatını kaybetmiştir.

[941] **A.g.e.**

[942] **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 1996.

[943] **TBMM Tutanak Dergisi**, 20. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt:23, 69. Birleşim, 18.03.1997.

önlemleri aldığı ve müdahaleyi yaptığıdır. Bununla birlikte rapor, 'sorunun kaynağı' olarak iki hususu öne çıkarmıştır. Birincisi, polis sayısının azlığı ve gerekli araç-gerecin bulunmaması nedeniyle, 'emniyet güçlerinin aldıkları tertip ve tedbirlerin, imkân ve kabiliyetleri oranında kaldığı'[944] tezi, ikincisi ise, 'Kadıköy miting alanının etkili güvenlik tedbirlerinin alınmasını güçleştirecek fiziki yapıda olduğu'[945] tezidir. Bu sayede rapor, 'polis sayısının yetersizliği ve miting alanının uygunsuzluğu' tezlerini öne sürerek, idareyi ve emniyeti herhangi bir şekilde sorumlu tutmadan, sorunu bir 'teknik imkansızlıklar' ve 'fiziksel zorluklar' sorunu olarak tanımlamayı başarmıştır. Diğer yandan, raporun izlediği mantık, 1 Mayıs olaylarının sebebi olarak, polisin yeterli müdahalede bulunamamasını gösteren, 'olanlar, olmaması sağlanamadığı için oldu' biçiminde formüle edilebilecek- totolojik bir mantıktır. Başka bir deyişle, rapor, olayların önlenememiş olmasını, olayların sebebi olarak gösterme yoluna gitmiştir. Sorunun bu biçimde ortaya konması ardından, raporun önerdiği çözüm, emniyet teşkilatının güçlendirilmesi ve Kadıköy Meydanı'nın miting alanı olmaktan çıkarılması olmuştur. Ancak, raporda, zaten İstanbul Valiliği'nin 15 Mayıs tarihli kararıyla meydanın miting alanı olmaktan çıkarıldığı belirtilmiştir. Özetle, raporun önerisi, 'daha çok polis', 'daha çok yasak' olmuştur.

Meclis Araştırma Komisyonu Raporunun, Genel Kurulda görüşüldüğü tarihte (18 Mart 1997), 1 Mayıs 1996'da yönetiminde olan 53. Hükümet'in görevi sonra ermiş, yerine REFAHYOL olarak da bilinen, 54. hükümet (RP, DYP Koalisyon hükümeti) geçmiştir. Bu dönemde İçişleri Bakanı ise Meral Akşener olmuştur. Rapor, Meclis Genel Kurulunda görüşülürken İçişleri Bakanı Akşener, hükümet adına söz almış ve raporda belirtildiği üzere, İstanbul'daki emniyet mensubu sayısının yetersiz olduğunu*, bu nedenle Bakanlık tarafından olay tarihinden sonra, emniyet müdürlüğü personelinin, 3274 personelle ve aynı zamanda alınan çeşitli araç-gereç ve taşıtlarla takviye edildiğini'[946] açıklamıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1 Mayıs 1996 olaylarının hem yönetim, hem de ana akım medya tarafından sorunsallaştırılmasında baskın gelen mantığın güvenlik

---

[944] **A.g.e.**

[945] **A.g.e.**

* 1 Mayıs 1996 tarihinde İstanbul'da Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü'ne bağlı, 2800 polis memuru bulunmaktadır. 1 Mayıs günü, bunlardan 1384'ü, Kadıköy Meydanı'nda, 836'sı Taksim Meydanı'nda görevlendirilmiştir. Ancak diğer polis memurlarıyla birlikte, Kadıköy Meydanı'nda toplam 4009 emniyet görevlisinin bulunduğu açıklanmıştır. **TBMM Tutanak Dergisi**, 20. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt:23, 69. Birleşim, 18.03.1997.

[946] **A.g.e.**

mantığı olması, bu tarihten sonraki 1 Mayısların yönetiminde uygulanacak politikaları etkilemiştir. Güvenlik kavramına dair eleştirel çalışmalarıyla tanınan Mark Neocleous'un da belirttiği gibi:

> "Her şeyi güvenlik meselesi olarak adlandırmak devletin ekmeğine yağ sürer ve devletin güvenlik tehditleriyle başetmek için bildiği tek yol sivil toplum üzerindeki baskısını artırmak ve özgürlükler üzerindeki kısıtlamaları sıkılaştırmaktır. Bunun nedeni, 'güvenlik' mantığının, içinde devletin 'güvenliğinden' geri kalan her şeyi, özellikle de siyasi hayatı canlandıran yapıcı çatışmaları ve tartışmaları marjinalize etmek, hepsini bastırmak ve siyasi söyleme tümüyle gerici bir şekilde hükmetmek için kullandığı bir anti-siyaset mantığını içermesidir. Güvenlik kendisi adına olduğu sürece devlet tarafından yapılan her türlü eylemi meşru kılan bir kavramdır"[947].

1 Mayıs 1996'da yaşananların baskın sorunsallaştırılma biçimi, bundan sonraki süreçte hayata geçirilecek; idareye-polise daha geniş yetkiler verilmesi, polisin sayısal ve teknik açıdan güçlendirilmesi, güvenlik önlemlerinin arttırılması, yasakların genişletilmesi gibi temel hak ve özgürlüklerin askıya alınmasına ya da kısıtlanmasına (istisna halinin kalıcılaştırılmasına) yol açan pratikler için gerekli meşruiyet zeminini sağlamıştır.

Diğer yandan, 1990'lara kadar, muarızları tarafından 'komünizmle mücadele' sorunu bağlamında ele alınan 1 Mayıs etkinlikleri, 1990'ların ilk yıllarından itibaren, artan ölçüde 'terörle mücadele' sorunsalıyla ilişkilendirilmiştir. 1 Mayıs 1996'nın sorunsallaştırılması, ulusal güvenlik anlayışında yaşanan bu dönüşümün en net görüldüğü örneklerden biridir. 2 Mayıs 1996 tarihli Milliyet gazetesi, doğrudan '1 Mayıs 'terör' bayramı!' başlığına yer vermiştir[948]. Bu tarihten sonra ise, muhalif kitlesel eylemler biçiminde kutlanan 1 Mayıslar, terörle mücadele konseptinin güçlendirdiği güvenlik siyaseti ve egemen istisna uygulamaları tarafından gitgide daha sıkı bir şekilde kuşatılmıştır.

1 Mayıs 1996, İstanbul dışında, Ankara, İzmir, Adana, Kocaeli, Samsun, Kayseri, Trabzon, Mersin, Zonguldak, Çorum, Çanakkale, Denizli ve Sivas'ta yapılan miting ve yürüyüşlerle kutlanmıştır[949]. Valilik kararlarıyla, Diyarbakır, Malatya, Tunceli, Adıyaman ve Karadeniz Ereğli'de 1 Mayıs mitingi yapılması yasaklanmıştır. 1 Mayıs'ta şiddet olaylarının yaşandığı diğer bir il ise İzmir olmuştur. Bir grup

---

[947] Mark Neocleous, **Güvenlik, Şiddet ve Savaş**, çev: G. Çorbacıoğlu, E. Embel, Ankara: Dipnot Yayınları, 1. B.s., 2011, s. 45.
[948] **Milliyet**, 2 Mayıs 1996.
[949] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1996.

katılımcının, mitingin yapılacağı İzmir Cumhuriyet Alanı'na polise üst aratmadan girmek istemesi üzerine, polis grubu copla dağıtmak istemiş, gruptakiler ise polise taş ve sopalarla yanıt vermiştir[950]. Polis ve grup arasında yaşanan çatışma sonucunda biri polis 10 kişi yaralanmış, 20 kişi gözaltına alınmıştır[951].

1 Mayıs'tan iki gün önce, 29 Nisan'da Ankara Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü'nde bayram ziyaretinde bulunan Emniyet Genel Müdürü Alaaddin Yüksel, Çevik Kuvvet polislerine hitaben yaptığı konuşmada, 'halka karşı pamuk elli, bölücülere karşı demir yumruklu olun' demiştir[952]. İki gün sonra 1 Mayıs'ta 3 yurttaş, polisin açtığı ateşle hayatını kaybetmiştir. Belli ki, Yüksel, 'halk' ve 'bölücü' arasında yaptığı ayrımın, 'nesnel' bir ayrım olduğuna ve kimin 'halk', kimin 'bölücü' olduğuna polisin karar verebileceğine inanmaktadır. Yüksel, içeriği siyasal olarak belirlenen kategorilerin polis eylemlerine rehberlik etmesini salık vermekte ve böylece ayırt etme stratejileri aracılığıyla ötekileştirilen, düşman olarak damgalanan kişi ya da gruplara yönelik ayrımcılığı ve polis şiddetini meşrulaştırmaktadır. Yüksel'in sözlerinde ifade bulan yönetim mantığında, insan ve yurttaş hakları nosyonuna yer olmadığı çok açıktır. Sonuç olarak, 1 Mayıs 1996, Türkiye tarihine, 1977 ve 1989'la birlikte, can kaybıyla sonuçlanan 1 Mayıslardan biri olarak geçmiştir.

5. 3. Koalisyon Hükümetleri Döneminde Yeniden Başlayan Abide-i Hürriyet Meydanı Mitingleri, Devam Eden Taksim Yasakları (1997 - 2002)

5. 3. 1. 1 Mayıs 1996'nın Bıraktığı Etkiler (1997- 1999)

1996'da yaklaşık 4 ay görevde kalan 53. koalisyon hükümeti sona erince 28 Haziran 1996'da Necmettin Erbakan Başbakanlığı'nda, REFAHYOL adıyla bilinen 54. koalisyon hükümeti kurulmuş ve 30 Haziran 1997'ye kadar görevde kalmıştır*.

---

[950] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1996.
[951] **Milliyet,** 2 Mayıs 1996.
[952] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 1996.
* 54. hükümet döneminde Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller, İçişleri Bakanı, sırasıyla Mehmet Ağar ve Meral Akşener olmuştur. 1 Mayıs 1997'de İçişleri Bakanı Meral Akşener, İstanbul Valisi Rıdvan Yenişen, Emniyet Genel Müdürü Alaaddin Yüksel, İstanbul Emniyet Müdürü Ramazan Er'dir.

1 Mayıs 1996 öncesi 'toplumsal olaylara' yönelik şiddetli polis müdahalesi hakkında kamuoyunda oluşan eleştiriler nedeniyle, '1 Mayıs 1996'da polisin çekingen ve pasif kaldığı ve bu nedenle göstericiler karşısında acz içine düştüğü' söyleminin, 1 Mayıs 1996'dan sonra baskın söylem hale gelmesinin sağladığı duygulanımsal/moral arka plan sayesinde dönemin yöneticileri, 'bundan sonra kimse devletten hoşgörü beklemesin' biçiminde özetlenebilecek bir tutum alabilmişlerdir. Bu bağlamda, dönemin İstanbul Emniyet Müdür Kemal Yazıcıoğlu'nun 3 Mayıs 1996'da sarf ettiği, 'Lanet şer çetelerine sesleniyorum. Sakın ha, sakın karşımıza çıkmayın. Bu meydanlarda sizleri görmek istemiyorum. Polisin kılına dokunmayın. Bizler vatan ve millet uğruna ölmesini bildiğimiz kadar, sizlerle nasıl mücadele edilmesi gerektiğini de biliriz'[953] sözleri ile Başbakan Mesut Yılmaz'ın 4 Mayıs 1996'da sarf ettiği, 'devlet gücünün bundan sonra hoşgörü göstermesi söz konusu değildir'[954] sözleri, 1 Mayıs 1996 sonrasında sol/muhalif protesto eylemlerine yönelik polis müdahalesinde 'yeni' bir döneme geçildiğini özetler niteliktedir. 'Polisi yıpratmayın, devleti zaafa düşürmeyin' biçiminde adlandırılabilecek bu söylem sayesinde, göstericilere yönelik şiddetli polis müdahalesi, olağanüstü güvenlik uygulamaları ve yasaklar haklılaştırılabilmiştir.

İstanbul'da, Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda yapılan 1 Mayıs mitingleri, ilk kez 1993 ve 1994'te yapılmış, ardından 1995 ve 1996 mitingleri Kadıköy Meydanı'nda yapılmıştır. 1996 sonrasında Kadıköy Meydanı 1 Mayıs'a kapatılınca, 1997'de 1 Mayıs mitingi yeniden Abide-i Hürriyet Meydanı'na dönmüştür.

15 Nisan'da dört işçi konfederasyonun yetkilileri, 1 Mayıslarda ölenleri anmak için Taksim - Kazancı Yokuşu'na karanfiller bırakmış ve bu yılki 1 Mayıs'ı ortaklaşa kutlamak için gerekli hazırlıkları tamamladıklarını açıklamışlardır[955]. 1 Mayıs'tan bir süre önce, sendika temsilcileri ve diğer tertip komitesi üyelerinin, 1977'de ölenleri anmak için Kazancı Yokuşu'na karanfiller bırakıp, İstiklal Caddesi'nde 1 Mayıs'a çağrı bildirileri dağıtma ve ardından Kadıköy'e geçip, 1996'da ölenleri anma etkinliği ilk kez 1997'de başlamış ve sonraki yıllarda da tekrarlanmıştır*.

---

[953] **Milliyet**, 4 Mayıs 1996.
[954] **Milliyet**, 5 Mayıs 1996.
[955] **Milliyet**, 16 Nisan 1997.

* Bu etkinlik, 1 Mayıs sabahı Taksim'de yapılan karanfilli anma ve saygı duruşu töreni ile karıştırılmamalıdır. Bir Mayıs sabahı yapılan anmalar 1988'de başlamış, 1992'den itibaren geleneğe dönüşmüştür. 1997'de yeni başlayan ise aynı törenin, yanına İstiklal Caddesi'nde bildiri dağıtma ve Kadıköy'de anma yapma etkinliğinin de dahil edilerek, 1 Mayıs'tan bir süre önce, (2 gün ile 1 hafta

29 Nisan'da Hürriyet gazetesi İstanbul Çağlayan Meydanı'nda (Abide-i Hürriyet Meydanı)* yapılacak 1 Mayıs mitingi öncesi, Valilik ve Emniyet'in aldığı olağanüstü güvenlik önlemlerini, 'İstanbul polisi 1 Mayıs'a hazır'[956] başlığıyla haberleştirmiştir. Haber metni, 1997 için alınan önlemleri aktarırken, İdare ve Emniyet'in, 1996 1 Mayıs'ında yaşananlardan çıkardığı 'derslerin' güçlü etkisini gözler önüne serer niteliktedir. Haberde, 'İstanbul Valiliği'nin 1 Mayıs kutlamalarının olaysız geçmesi için koordinasyon toplantıları yaparak gerekli önlemleri kararlaştırdığı'[957] belirtildikten sonra, söz konusu gerekli önlemler şu şekilde sıralanmıştır:

> "Kutlamalara katılanlar Abide-i Hürriyet Meydanı'na 13 ayrı noktadan yapılacak sıkı aramadan sonra alınacak. 1 Mayıs günü 22 bin polis görev alacak. Helikopterle kutlamalar havadan denetlenecek. Tam teçhizatlı bin komando Ali Sami Yen Stadı'nda çıkacak olayları bastırmada hazır bulunacak. Polis yasadışı afiş ve pankart taşıyanlarla tek tip kıyafet giyenleri meydana sokmayıp gözlem altına alacak. Polis kameraları meydana girip çıkanları tek tek görüntüleyecek. Meydandan yapılacak canlı yayın, oluşturulacak kriz merkezinde incelenecek. Güvenlik görevlileri kapalı devre televizyon yayını ile helikopterden gelen bilgilere göre güvenlik güçlerini yönlendirecek"[958].

Haberde güvenlik önlemleri biçiminde tanımlanan polisiye pratikler aracılığıyla, idarenin, İstanbul'daki 1 Mayıs mitingini; mekânı ve katılımcıları kapsayacak biçimde, bütünüyle denetim ve gözetim altına almaya hazırlandığı anlaşılmaktadır. Üstelik söz konusu güvenlik önlemleri yalnızca 1 Mayıs günü hayata geçirilecek uygulamalarla da sınırlı kalmamıştır. Terörle Mücadele Şubesi ekipleri, 1 Mayıs öncesinde, '28 dernek, kültür merkezi ve gazete bürosunda arama yaparak, 105 kişiyi gözaltına almıştır'[959].

30 Nisan'da, bir basın açıklaması yapan üç konfederasyon (Türk-İş, DİSK ve KESK), 1 Mayıs'ı ortak kutlayacaklarını duyurmuşlardır[960]. 1997 1 Mayıs'ının teması, 'Özgür emek, Demokratik Türkiye'[961] olarak belirlenmiştir. Aynı gün, başlangıçta miting düzenleme komitesinde yer alan ve 15 Nisan'daki anma etkinliğine katılan Hak-

---

arasında değişen sürelerle) yapılmasıdır. Başka bir deyişle, karanfilli anma törenleri, 1997'den itibaren, birincisi 1 Mayıs'tan birkaç gün önce, ikincisi 1 Mayıs sabahı olmak üzere, iki kez yapılmaya başlanmıştır.

* Meydanın adı kimi kaynaklarda Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı olarak geçerken kimilerinde Çağlayan Abide-i Hürriyet Meydanı kimilerinde ise yalnızca Şişli ya da Çağlayan Meydanı olarak geçmektedir.

956 **Hürriyet**, 29 Nisan 1997.

957 **A.g.e.**

958 **A.g.e.**

959 **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1997.

960 **Hürriyet**, 1 Mayıs 1997.

961 **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1997.

İş adına yapılan yazılı açıklamada, 'provokasyon ihtimali gerekçe gösterilerek, kitlesel yürüyüş ve mitinglere katılmaktan vazgeçildiği bildirilmiştir'[962*].

30 Nisan'da, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde bir basın toplantısı düzenleyen Vali Rıdvan Yenişen, 'geçen yıl 1 Mayıs'ta çıkartılan olayların yeniden yaşanmaması için kararlı olduklarını'[963] belirterek, 'yasal olmayan gösterilere kesinlikle izin verilmeyeceğini'[964] ifade etmiştir. Yenişen, ayrıca, 'poliste tüm izinlerin kaldırıldığını, miting alanında 12 bin 500 polisin görev yapacağını, 2 bin 500 askerin ise hazır bekletileceğini, alana gelen herkesin tepeden tırnağa aranarak içeri alınacağını'[965] belirtmiştir. 1996 Kadıköy 1 Mayıs mitinginde '26 Milyar liralık zarar meydana geldiğini söyleyen Yenişen, bu yıl işyerlerinin zarar görmemesi için önlemler aldıklarını'[966] da vurgulamıştır. Yenişen, 'yasadışı harekete her kim girişirse, devletin gücü karşısında etkisiz kalacaktır'[967] demiştir. 1996 Kadıköy mitinginde, 4009 emniyet mensubu ve 150 jandarmanın[968] görev yaptığı hatırlanacak olursa, 1997 Şişli mitingi için görevlendirilen polis sayısının önceki yıla göre yaklaşık 3 katına, hazır bekletilen asker sayısının ise yaklaşık 16 katına çıkarıldığı görülmektedir. Bu artış, 1996 1 Mayıs'ı ardından 'polis sayısının azlığı', 'güvenlik tedbirlerinin yetersizliği', 'devletin güçsüz duruma düşürüldüğü' yönündeki eleştirilerin, İstanbul Valiliği üzerinde yarattığı etkiyi kanıtlar niteliktedir.

İstanbul'da 1 Mayıs kutlamaları geçmiş yıllarda olduğu gibi, sabahın erken saatlerinde konfederasyon temsilcileri ve tertip komitesi üyelerinin, 1977'de ölenler anısına Taksim Kazancı Yokuşu'na karanfiller bırakıp, Taksim Atatürk Anıtı'na çelenk koymasıyla başlamıştır. 1 Mayıs 1997'de Türk-İş, DİSK ve KESK tarafından düzenlenen İstanbul mitingine, Hürriyet gazetesine göre '40 bin'[969], Milliyet'e göre '35

---

[962] **Hürriyet**, 1 Mayıs 1997.

[*] Hak-İş'in son anda aldığı mitingden çekilme kararı, 1981- 1995 tarihleri arasında Hak-İş Genel Başkanlığı yapmış olan Necati Çelik'in, 1995 seçimlerinde Refah Partisi'nden Kocaeli Milletvekili seçilmesi ve ardından 1996'da kurulan Refahyol hükümetinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı olmasıyla birlikte düşünülmelidir. Hak-İş, 1 Mayıs'ı Ankara'da, Bakan Çelik'in de katıldığı bir kapalı salon toplantısıyla kutlamış ve toplantıda hükümete destek mesajları verilmiştir. Bkz. **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1997.

[963] **Hürriyet**, 1 Mayıs 1997.

[964] **A.g.e.**

[965] **A.g.e.**

[966] **Milliyet**, 1 Mayıs 1997.

[967] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1997.

[968] **TBMM Tutanak Dergisi**, 20. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt:5, 48. Birleşim, 07.05.1996.

[969] **Hürriyet**, 2 Mayıs 1997.

bin'[970], Cumhuriyet'e göre ise '100 bini aşkın kişi'[971] katılmıştır. Tertip Komitesi adına mitingin ilk konuşmasını yapan DİSK Genel Sekreteri Kemal Daysal, 'özgürlük, demokrasi ve bağımsızlık için bir araya geldiklerini ve çetelerden, karanlık odaklardan, emekçileri açlığa mahkûm edenlerden hesap soracaklarını belirtmiştir'[972]. Miting kürsüsünün önüne, 'Demokrasi için güç ve eylem birliği', 'Özelleştirme, zam-atma-satma-kapatma paketine karşı direneceğiz'[973] yazılı pankartlar asılmıştır. Miting esnasında, 'Çeteler halka hesap verecek', 'Ne şeriat ne darbe, demokratik Türkiye'[974] sloganları atılmıştır.

İstanbul'da, 'polisin, bazı grupların miting alanına girmesine izin vermemesi üzerine çıkan çatışmada, 16 polis memuru ile 4'ü ağır 20 gösterici yaralanmış, çok sayıda gösterici gözaltına alınmıştır'[975]. Taksim Meydanı'nda, 'Türkçe ve Kürtçe yaşasın 1 Mayıs yazılı pankart açmak isteyen 9 kişilik bir grup polis tarafından tartaklanarak gözaltına alınmıştır'[976].

1 Mayıs, İstanbul dışında, Ankara, İzmir, Adana, Balıkesir, Kocaeli, Bursa, Denizli, Uşak, Muğla, Mersin, Antalya, Çanakkale ve Trabzon'da, binlerce kişinin katıldığı yürüyüş ve mitinglerle kutlanmıştır[977]. Malatya, Gaziantep, Diyarbakır, Samsun, İskenderun ve Osmaniye'de 1 Mayıs kutlamaları valilikler tarafından yasaklanmıştır. 'Osmaniye'de valilik yasağına rağmen 1 Mayıs'ı kutlamak için yürüyüşe geçen gruba polis müdahale etmiş, çıkan çatışmada 10 kişi polis coplarıyla yaralanırken, 59 kişi gözaltına alınmıştır'[978]. Diyarbakır'da, yasağa rağmen yapılan 1 Mayıs kutlamasına polis müdahale etmemiş ve herhangi bir olay yaşanmamıştır[979].

Hürriyet, 1 Mayıs haberini, birinci sayfada 'Tahrik sökmedi', 'Üniformalarla resmi geçit yaptılar', 'Yine çocukları kullandılar' başlıklarıyla; iç sayfada ise, 'Bu kez başaramadılar', 'Yine üniforma giydiler', 'Maske taktılar' ve 'Bayrağa saldırdılar'[980] başlıklarıyla sunmuştur. Hürriyet'in haberinde, 'üniforma giyerek askeri düzende

---

[970] **Milliyet**, 2 Mayıs 1997.
[971] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1997.
[972] **A.g.e.**
[973] **Milliyet,** 2 Mayıs 1997.
[974] **Hürriyet**, 2 Mayıs 1997.
[975] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1997.
[976] **A.g.e.**
[977] **A.g.e.**
[978] **A.g.e.**
[979] **A.g.e.**
[980] **Hürriyet**, 2 Mayıs 1997.

yürüyüş yapan, kendi aralarında ve polisle çatışan örgüt militanları'[981] temalı fotoğraflar öne çıkarılmıştır. Haberin kurduğu temel anlatı, '1 Mayıs'ı provoke etme amacıyla olay çıkarmaya çalışan yasadışı örgütlerin, polis müdahalesi sayesinde başarılı olamadıkları'[982] biçimindedir. Bununla birlikte, gazete, Abide-i Hürriyet Meydanı'ndaki mitinge katılan on binlerce kişiye, sendikalara, sivil toplum örgütlerine dair herhangi bir fotoğrafa yer vermemiştir. Açıktır ki, gazetenin, 1 Mayıs haberini çerçeveleme biçimi, 1 Mayıs etkinliklerinin kriminalize edilmesine ve 'korku ve tehlike dolu bir gün olarak 1 Mayıs' imgesinin yeniden üretilmesine katkı sağlamıştır.

Milliyet, 1 Mayıs haberini, birinci sayfada, '1 Mayıs böyle geçti' başlığıyla ve bir yanda tek tip kıyafetle yürüyen eylemcileri, diğer yanda robocop kıyafetiyle yürüyen çevik kuvvet polislerini, ortada ise kortej halinde yürüyen işçileri gösteren kolaj bir fotoğrafla sunmuştur[983]. Haber metninde, Hürriyet'in haberiyle benzer biçimde, 'İstanbul'daki 1 Mayıs kutlamalarını sabote etmek isteyen gruplar başarılı olamadı'[984] ifadesine yer vermiştir. 'Provokasyon', 'sabotaj', 'tertip' gibi sözcüklerin 'toplumsal olaylar' bağlamında kullanımının dikkat çekici bir özelliği, sözcüklerin üzerinde uzlaşılmış bir anlama işaret etmiyor oluşudur. Meydana gelen ya da meydana gelmesi muhtemel görülen şiddet eylemlerinden farklı aktörleri sorumlu tutan taraflar, provokasyon iddiasını farklı içeriklerle kullanabilmektedir. Örneğin ana akım medya, 1 Mayıs 1996'da yaşanan şiddet olaylarını radikal sol grupların provokasyonu olarak tanımlarken, 30 Nisan 1997'de, 1996'da ölenler için yapılan anma etkinliğinde Anadolu Yakası Demokrasi Platformu adına konuşan Eğitim-Sen 2 No'lu Şube Başkanı Alaaddin Dinçer, 1 Mayıs 1996'da öldürülen, 'Hasan Albayrak, Dursun Adabaş ve Yalçın Levent'in, önceden hazırlanmış bir provokasyon sonucu öldürüldüklerini'[985] iddia etmiştir*. Başka bir deyişle, provokasyon iddiası çoğunlukça paylaşılmakla birlikte, provokasyonun kim tarafından, kime karşı, hangi amaçla yapıldığı, sözcüğün eklemlendiği siyasal söylem tarafından belirlenmektedir. 1996 sonrası dönemde, sol, sosyalist örgüt ve sendikalar, 1 Mayıs 1996 olaylarının, 'devlet'/

---

[981] **A.g.e.**
[982] **A.g.e.**
[983] **Milliyet**, 2 Mayıs 1997.
[984] **A.g.e.**
[985] **Milliyet**, 1 Mayıs 1997.

* Benzer bir provokasyon iddiası gazeteci Melik Duvak'ın "Jitem'in Kürt Tetikçileri" kitabında yer almaktadır. Duvaklı, 1 Mayıs 1996 olaylarının önceden planlanmış bir Jitem provokasyonu olduğunu iddia etmektedir. Duvaklı, Jitem için çalışan iki PKK itirafçısının ifadelerine dayanarak, 1 Mayıs 1996'da sol örgütlerin içine sızan Jitem ajanlarının şiddet olaylarını kışkırttığını, çıkan kargaşada, önceden belirlenmiş hedeflerin öldürüldüğünü iddia etmektedir. Bkz. Melik Duvaklı, **Jitem'in Kürt Tetikçileri**, İstanbul: Profil Yayıncılık, Mayıs 2010, s. 152-157.

'derin devlet'/ 'kontrgerilla' tarafından 1 Mayıs'ı kana bulamak ve böylece 1 Mayıs korkusunu sürdürmek için tertiplenmiş bir provokasyon olduğu tezinde ortaklaşmıştır.

1996 yılı 1 Mayıs 'olayları'nın ("terör örgütlerinin saldırısı" olarak) hâkim sorunsallaştırılma biçimi 1 Mayıs 1997 mitinginin çok daha sıkı bir şekilde kontrol altına alınması ve denetlenmesi için gerekli meşruiyet zeminini sağlamıştır. Çok sayıda insanın miting alanına girişinin engellenmesi, yürüyüş yapmak isteyen insanlara polis müdahalesi sonucu çok sayıda kişinin yaralanması, gözaltına alınması ve tüm bunların medya tarafından temsil edilme biçimi, 1 Mayıs'ta toplanma ve ifade özgürlüğü hakkını kullanmayı zorlaştırmıştır. 1 Mayıs'ın giderek daha güçlü bir şekilde güvenlikleştirilmesi ve polise edilmesi, gösterilerin özerk ve alternatif bir uzam içinde (ve bu uzamı üreterek) gerçekleşmesini imkânsız denecek kadar zor hale getirmiştir. Böylece, güvenlik sorunsalı bağlamında düşünülen ve korkulu ve tehlikeli bir gün olarak sunulan 1 Mayıslar, güvenlikçi bir yönetimsel çerçeveye hapsedilmiştir. Bu ise özerk ve protest etkinlikler olarak 1 Mayıs kutlamalarının imkânsız denecek kadar zorlaşmasına yol açmıştır.

1 Mayıs 1998 kutlamaları, 30 Haziran 1997 - 11 Ocak 1999 tarihleri arasında görev yapmış, ANAP, DSP ve DTP (Demokrat Türkiye Partisi) koalisyonundan oluşan, 55. hükümet (ANASOL-D) döneminde gerçekleşmiştir[*].

18 Nisan'da, Türk-İş, DİSK, KESK ve Hak-İş temsilcilerinden oluşan 1 Mayıs düzenleme komitesi, bir toplantı yaparak, bu yılki 1 Mayıs'ı ortaklaşa kutlama kararı aldıklarını'[986] duyurmuştur. Toplantıda komite adına konuşan dönemin DİSK Genel Sekreteri Murat Tokmak, 'Türkiye'nin yaşadığı sorunların başında hayat pahalılığı, işsizliğe bağlı olarak ucuz iş gücü kullanılması, ücretlerin düşük tutulması ve sendikal hak ve özgürlüklerin engellenmesinin geldiğini' belirtmiş ve 'işçi sınıfının bu yılki ortak çağrısının demokrasi olduğunu'[987] vurgulamıştır.

İstanbul'da 1 Mayıs mitinginin Taksim Meydanı'nda yapılmasına, önceki yıllarda olduğu gibi 1998'de de izin verilmemiştir. 20 Nisan'da, 1 Mayıs Düzenleme Komitesi, kutlamaları Taksim Meydanı'nda gerçekleştirebilmek için İstanbul

[*] 55. hükümet döneminde, Başbakan Mesut Yılmaz, Başbakan Yardımcıları Bülent Ecevit ve İsmet Sezgin, İçişleri Bakanı Murat Başesgioğlu, Emniyet Genel Müdürü Necati Bilican, İstanbul Valisi Kutlu Aktaş, İstanbul Emniyet Müdürü ise Hasan Özdemir'dir.

[986] **Cumhuriyet**, 19 Nisan 1998.

[987] **A.g.e.**

Valiliği'ne dilekçeyle başvurmuş, ancak başvuruya olumsuz yanıt verilmiştir[988]. İstanbul Vali Yardımcısı ve İstanbul Emniyet Müdürü ile görüşen komite başkanı Tokmak, 'görüşme ardından kendilerine sözlü olarak yapılan açıklamada Taksim'e izin verilmediğini, ancak Abide-i Hürriyet ya da Beykoz'un seçenek olarak önerildiğini, bu durum karşısında Komite'nin Abide-i Hürriyet'i seçtiğini'[989] belirtmiştir. Görüşme ardından bir basın açıklaması yapan Tokmak, 'çeşitli etkinliklere* izin verilen Taksim Meydanı'nın işçilere kapalı tutulmasının, hükümetin emekçi kesime karşı takındığı olumsuz tavrın bir göstergesi olduğunu'[990] iddia etmiştir. Tokmak, buna ek olarak, 'Türkiye işçi sınıfının ve emekçilerinin tarihsel olarak bir talebi vardır. Bu da Taksim Alanı'dır'[991] demiştir. 1998 de dahil olmak üzere, hemen her yıl, 1 Mayıs Düzenleme Komiteleri, 1 Mayıs mitingini Taksim Meydanı'nda yapmak için başvurmuş ancak, Valilik başvuruya olumsuz yanıt verdiği için, mitingler 'izin verilen' alanlarda yapılmıştır. Böylece, 1 Mayıs'ı düzenleyenler, Taksim Meydanı'ndan vazgeçmediklerini, idare tarafından yasaklandığı için, mitingi Taksim Meydanı'nda yapamadıklarını göstermiş olmuştur. Tokmak'ın sözleri bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Geçmiş yıllarda olduğu gibi, 1998'de de İstanbul Emniyeti 'şüpheli' olarak adlandırdığı kişi ve kurumlara yönelik çok sayıda operasyon düzenlemiştir[992]. Cumhuriyet'in 29 Nisan tarihli, '1 Mayıs operasyonları' başlıklı haberinde, 'İstanbul DGM'nin izniyle, 1 Mayıs öncesi operasyonlarını sıklaştıran İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı ekiplerin; parti, dernek, kültür merkezi ve gazetelere düzenlediği baskınlarda yüzü aşkın kişiyi gözaltına aldığı'[993] belirtilmiştir. İstanbul Valisi Kutlu Aktaş, 30 Nisan'da yaptığı açıklamada, 'şüpheli görülen birçok yere yapılan operasyonda yaklaşık 400 kişinin gözaltına alındığını'[994] bildirmiştir.

1 Mayıs öncesi, 'şüpheli' addedilen kişi ve kurumlara yönelik operasyonlar geçmişten beri yapılmaktadır. Ancak, 1996 sonrası dönemde, bu operasyonların çok

---

[988] **Hürriyet**, 21 Nisan 1998.
[989] **Cumhuriyet**, 21 Nisan 1998.
[*] Örneğin, 13 Şubat 1993'te, Cumhurbaşkanı Turgut Özal önderliğinde yapılan 'Bosna-Hersek Dayanışma Mitingi', bkz. **Milliyet**, 14 Şubat 1993, ve 1990'lar boyunca, 10 Nisan Polis Teşkilatı'nın Kuruluş Yıldönümü ve Polis Haftası etkinlikleri kapsamında düzenlenen tören ve gösteriler, Taksim Meydanı'nda yapılmıştır. Bkz. **Tercüman,** 10 Nisan 1993, 11 Nisan 1994, **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1997.
[990] **Cumhuriyet**, 21 Nisan 1998.
[991] **A.g.e.**
[992] **Hürriyet**, 1 Mayıs 1998.
[993] **Cumhuriyet**, 29 Nisan 1998.
[994] **Hürriyet**, 1 Mayıs 1998.

daha yoğun ve kapsamlı biçimde yapıldığı görülmektedir. 1997 1 Mayıs'ı öncesi polis operasyonlarında, 'radikal' solla ilişkilendirilen çok sayıda dernek, kültür evi, gazete vb. kurumda arama yapılmış ve 105 kişi gözaltına alınmıştır[995]. 1998 1 Mayıs'ı öncesi operasyonlarda yine benzer biçimde 'radikal' solla ilişkilendirilen kurumlara düzenlenen baskınlarda yaklaşık 400 kişi gözaltına alınmıştır[996]. Açıktır ki, 1996 sonrası dönemde, söz konusu 'şüpheli' kurumlara yönelik polis operasyonlarındaki ve gözaltına alınan kişi sayısındaki artış, 'parlamento dışı sol'un, Emniyet'in ve yönetimin gözünde, 1 Mayıs 1996'da yaşanan şiddet olaylarının sorumlusu olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle, Emniyet, bu operasyonlarda, 1996'dan çıkarttığı 'derslere' uygun davranmaktadır.

1996 sonrası dönemde, 1 Mayıs 'Emniyet önlemleri' kapsamında uygulanmaya başlayan bir diğer yenilik ise, trafik düzenlemeleridir. İlk kez 1997 1 Mayıs'ında hayata geçirilen trafik düzenlemeleri kapsamında, 1 Mayıs mitinginin yapılacağı alan çevresindeki bazı cadde ve sokaklar gün boyu trafiğe kapatılmıştır[997]. 1997'de olduğu gibi, 1998'de de İstanbul Emniyet Müdürlüğü, yazılı bir açıklama yaparak, 1 Mayıs günü mitingin yapılacağı alan ve çevresinde uygulamaya koyulacak trafik düzenlemelerini detaylı olarak bildirmiştir. Bu düzenleme kapsamında, 'oluşacak yoğunluk nedeniyle, alana açılan ve alan çevresinde bulunan cadde, bulvar ve güzergahlardan, tören bitimi ve dağılımına kadar trafiğe kapalı tutulacak olanlar'[998] tek tek sayılmış ve bunlar yerine kullanılabilecek alternatif güzergahlar belirtilmiştir.

1997'den itibaren her yıl, Emniyet Müdürlüğü'nün, 1 Mayıs günü trafiğe kapatılacak cadde ve sokaklar ile bunlara alternatif güzergahları detaylı olarak belirttiği yazılı açıklamalar, basında yer almaya başlamıştır. Böylece, Emniyet, miting alanı çevresindeki bazı cadde ve sokakları trafiğe kapatıp, trafik akışını düzenleyerek, mitinge katılan ve mitingden ayrılan kalabalıkların hareketini, mekân düzenlemeleri üzerinden kontrol etmeye çalışmıştır. 1 Mayıs 1998'de, trafiğe kapatılan cadde ve sokaklara ek olarak, '1 Mayıs günü sabah saat 07.00'dan akşam 17.00'a kadar, İstanbul

[995] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1997.
[996] **Hürriyet**, 1 Mayıs 1998.
[997] **Hürriyet**, 30 Nisan 1997.
[998] **Hürriyet**, 30 Nisan 1998.

üzerinde yapılacak uçuşların da gösterilerinin basın tarafından havadan izlenmemesi amacıyla Valilik tarafından yasaklandığı'[999] duyurulmuştur*.

1 Mayıs mitinglerinin mekân düzenlemeleri üzerinden yönetilmesinin bir diğer boyutunu ise, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 6. maddesine göre, Valilik tarafından önceden belirlenen toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergahları oluşturur. Buna göre, mülki idare illerde yalnızca toplantının yapılacağı alanları değil aynı zamanda, toplantıya katılacak grupların, toplanma, yürüyüş ve dağılma güzergahlarını da önceden belirleme yetkisine sahiptir.

1 Mayıs 1998 mitingi için, miting düzenleme kurulunun yayınladığı kutlama programında, İstanbul Valiliği tarafından belirlenen toplanma, yürüyüş ve dağılma güzergahları şu sözlerle ifade edilmiştir:

> "Çağlayan Meydanı'ndaki miting alanına giriş için saat 08.30'da gruplar toplanmaya başladıktan sonra, alana 2 ayrı yürüyüş güzergahından girilecek. Buna göre, 1. giriş olan Şişli yürüyüş yolunda Hak-İş, ÖDP, BP, DBP, SİP, Türk-İş, Meslek Odaları, CHP ve İP yer alacak. Piyalepaşa yürüyüş yolunda ise, KESK, DİSK, HADEP, EMEP, Halkevleri, DSİP, demokratik kitle örgütleri ve dergiler bulunacak... kutlamalar katılımcıların geldikleri yürüyüş yoluna göre dağılmasıyla sona erecek"[1000].

Kutlama programı, miting düzenleme kurulunun, toplanma ve dağılma güzergahlarını, yasanın ve valilik kararının çizdiği haritaya uygun olarak planladığını göstermektedir.

30 Nisan'da, 'İstanbul Valisi Kutlu Aktaş, Emniyet Müdürü Hasan Özdemir, İl Jandarma Alay Komutan Vekili Albay Hasan Bağsız, 1 Mayıs kutlamaları için alınan önlemlerle ilgili basın toplantısı düzenlemiş, toplantıda konuşan Vali Aktaş 1 Mayıs'ta 10.00 - 16.00 saatleri arasında Abide-i Hürriyet Meydanı dışında hiç bir yerde gösteri yapılamayacağını belirtmiştir'[1001]. Vali Aktaş'ın açıklaması, mitingin yapılacağı mekâna ek olarak, zaman aralığının da (başlangıç ve bitiş saati) valilik tarafından belirlendiğini göstermektedir.

---

[999] **Hürriyet**, 1 Mayıs 1998.

[*] Haberde, gösterilerin basın tarafından havadan izlenmesinin ne gibi bir sakıncası olduğuna dair bilgi verilmemiştir.

[1000] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 1998.

[1001] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1998.

Milliyet gazetesi, 1 Mayıs öncesi güvenlik önlemleri temalı haberinde, 'Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı ve başka alanlarda yapılabilecek yasadışı gösterilere karşı Emniyet'te izinlerin kaldırıldığını ve İstanbul'da görevli 27 bin polisten 10 bininin alanlarda görevlendirildiğini'[1002] duyurmuştur. '10 bin polis görev yapacak' başlıklı habere göre, 'yetkililer tarafından, mitingin havadan helikopterle izleneceği, alandaki hareketlenmelerin anında merkeze bildirileceği, miting alanına yüzleri maskeli ve fularlı kimselerin girmesine kesinlikle izin verilmeyeceği'[1003] bildirilmiştir.

İstanbul'da 1 Mayıs kutlamaları önceki yıllarda olduğu gibi, konfederasyon başkanları, siyasi parti temsilcileri ve işçilerden oluşan grubun, sabah 09.00'da Taksim Kazancı Yokuşu'na gelerek, 1977'de ölenler anısına saygı duruşu yapması ve karanfiller bırakmasıyla başlamıştır[1004]. Ardından Taksim Cumhuriyet anıtı önüne gelen grup, 1 Mayıs yazılı çelengi anıta koyarak bir dakikalık saygı duruşunda bulunmuştur[1005]. Taksim'deki tören ardından grup, miting alanına gitmek üzere hareket etmiştir.

Güvenlik önlemleri kapsamında, polis ekipleri, mitingin yapılacağı Abide-i Hürriyet Meydanı'na girenlerin üzerlerini aramış, polis helikopteri ve polis kameraları İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ndeki Asayiş Harekât Merkezi'ne bilgi ve görüntü aktarmıştır[1006].

Hürriyet gazetesine göre '15 bin'[1007], Milliyet'e göre '25 bin'[1008], Cumhuriyet'e göre ise 'on binlerce'[1009] kişinin katıldığı İstanbul 1 Mayıs mitingi, Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral, DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak, Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu ve KESK Genel Başkanı Siyami Erdem'in yaptığı konuşmalar ardından saat 13.30'da sona ermiştir[1010].

Mitingin hemen öncesinde, Piyalepaşa Bulvarı'ndan meydana doğru ilerleyen sendika kortejinin arkasına katılarak alana girmek isteyen, 'tek tip elbiseli 150 kişilik'*

[1002] **Milliyet**, 1 Mayıs 1998.
[1003] **A.g.e.**
[1004] **Milliyet**, 2 Mayıs 1998.
[1005] **A.g.e.**
[1006] **A.g.e.**
[1007] **Hürriyet**, 2 Mayıs 1998.
[1008] **Milliyet**, 2 Mayıs 1998.
[1009] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1998.
[1010] **Milliyet**, 2 Mayıs 1998.

* Hürriyet'in haberine göre grup 250 kişidir. Bkz. **Hürriyet**, 2 Mayıs 1998. Haberde söz edilen 'tek tip elbiseli grup', 1996'dan beri 1 Mayıs mitinglerine, siyah pantolon, beyaz gömlek, kırmızı fular, siyah

grubun önü panzer ve robocoplardan oluşan güvenlik kuvvetlerince kesilmiş ve grubun alana girmesine izin verilmemiştir[1011]. Bir süre grupla karşı karşıya bekleyen polis, önce panzerlerden su sıkarak ardından copla müdahale ederek grubu dağıtmaya çalışmıştır[1012]. Okmeydanı yönüne doğru ara sokaklara dağılan göstericiler, polis müdahalesine taş ve sopalarla karşılık verince, polisle aralarında çatışmalar yaşanmıştır[1013]. Polisle grup arasında yaşanan çatışmada, '19'u polis 52 kişi yaralanmış, 267 kişi gözaltına alınmıştır[1014]. Hürriyet'in haberine göre ise, olaylar sırasında '46 polis, 37 sivil, 3 gazeteci yaralanmış, 269 kişi gözaltına alınmıştır'[1015].

1 Mayıs 1998, İstanbul dışında, Ankara, İzmir, Mersin, Adana, Antalya, Çanakkale, Tunceli, Malatya, Gaziantep, Hatay, Samsun, Zonguldak, Kocaeli ve Diyarbakır'da, 'Şimdi Demokrasi Zamanıdır' temasıyla düzenlenen toplantı ve yürüyüşlerle kutlanmıştır. Diyarbakır'da 'Valiliğin izin vermemesine rağmen, Dağkapı Meydanı'nda toplanan yaklaşık 2 bin kişi, Türkçe ve Kürtçe sloganlar atmıştır'[1016]. Diyarbakır mitingine polis müdahale etmemiştir. Ankara'da Sıhhiye Meydanı'nda düzenlenen mitinge yaklaşık 15 bin kişi katılmış, polis tek tip elbise giyerek mitinge katılan 40 kişilik grubu* gözaltına almıştır[1017]. İzmir'de, Türk-İş, DİSK ve KESK öncülüğünde Cumhuriyet meydanında düzenlenen mitinge yaklaşık 20 bin kişi katılmış, DHKP/C üyesi olduğu iddia edilen 15 kişi gözaltına alınmıştır[1018].

Hürriyet ve Milliyet gazeteleri örneğinde, ana akım / merkez medya tarafından 1 Mayıs etkinliklerinin haberleştirilme biçiminin dayandığı temel söylemsel strateji, ikili bir karşıtlık kurmaktır. Hürriyet, 1 Mayıs haberini, ilk sayfada 'Bir avuç serseri' başlığıyla vermiş ve haberde 'tek tip giyinen, maske takan çapulcu sürüsünün, İstanbul'da provokasyon peşinde olduğu'[1019] iddia edilmiştir. Haberin devamında, 'yüzleri maskeli bir avuç serserinin coşkuyla kutlanmak istenen 1 Mayıs'ı insanlara zehir ettiği'[1020] öne sürülmüştür. Haberde, 'DHKP/C kuvvetleri', 'Yine sahnedeler',

---

bereden oluşan üniforma benzeri tek tip elbiseyle ve ellerinde kızıl bayraklarla, askeri düzende uygun adım yürüyerek katılan "Halk Cephesi" grubudur.

[1011] **Milliyet**, 2 Mayıs 1998.
[1012] **A.g.e.**
[1013] **A.g.e.**
[1014] **A.g.e.**
[1015] **Hürriyet**, 2 Mayıs 1998.
[1016] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1998.
* Halk Cephesi Grubu.
[1017] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1998.
[1018] **Hürriyet**, 2 Mayıs 1998.
[1019] **A.g.e.**
[1020] **A.g.e.**

'Savaş alanına çevirdiler', 'Araçları tahrip ettiler', 'Çocukları kullandılar', 'Gazeteci dövdüler'[1021] gibi alt başlıklar kullanılmıştır. Hürriyet, 1 Mayıs'ta İstanbul'da yaşanan şiddet olaylarının sorumlusu olarak gösterdiği kişileri, 'bir avuç serseri, çapulcu sürüsü, yasadışı örgüt üyeleri, eli sopalı göstericiler, DHKP/C militanları'[1022] gibi aşağılayıcı, kriminalize edici, kin ve nefret uyandırıcı ifadelerle tanımlamıştır. Haber metninin temel anlatısı, 'halaylar çekip, türküler söyleyerek kutlama yapmak isteyen işçi ve memurlar' imgesi ile 'kutlamaları provoke etmek isteyen yasadışı örgüt militanları'[1023] imgesi arasında kurulan karşıtlığa dayanmaktadır.

1 Mayıs haberinin devamı niteliğindeki, 3 Mayıs tarihli haberde ise, 'Bu da 1 Mayıs'ın gülen yüzü'[1024] başlığı altında, başta kurulan karşıtlığın ikinci yüzü öne çıkarılmıştır. Haberin bu ikinci kısmında, 'neşe-i muhabbet', 'şölen gibi kutlama', 'bayram hatırası', 'dostluk üçgeni' gibi alt başlıklar aracılığıyla, 1 Mayıs'ın 'gülen yüzü' olarak resmedilen, neşeli ve coşkulu kutlamalar imajı vurgulanmıştır. Böylece, haberin sunduğu anlatı, bir yüzünde 'kutlamaları provoke etmek isteyen bir avuç yasa dışı örgüt üyesi serseri'nin, diğer yüzünde ise 'coşku, neşe ve kardeşlikle bayram kutlayan masum işçilerin' yer aldığı, bir madalyon metaforuna dayanmıştır. Doğrudan alıntılanacak olursa:

> "Ne yüzü maskeli bir avuç serseri, ne dehşet içinde sağa sola kaçışanlar, ne kafası, yüzü, gözü dağılanlar, ne polisle saç saça baş başa girişenler, ne de kan... 1 Mayıs madalyonunun öbür yüzünde bunlar yoktu. Barış ve kardeşlik vardı. Türkü, bayram, coşku vardı... İnsan ve insanlık vardı"[1025].

Başka bir deyişle, haber metninin kullandığı madalyonun iki yüzü metaforu aracılığıyla, 'kötü ve iyi', 'suçlu ve masum', 'çirkin ve güzel', 'siyah ve beyaz' arasında kurulan ikili karşıtlıklar anlatısını görselleştirdiği söylenebilir.

Benzer bir söylemsel strateji, Milliyet gazetesinin 1 Mayıs haberinde de gözlemlenmektedir. Milliyet, 1 Mayıs etkinlikleri haberini, birinci sayfada 'Coşkuya gölge' manşetiyle, iç sayfada ise, '1 Mayıs'ın iki yüzü'[1026] başlığıyla sunmuştur. Haberde, solda 'polis müdahalesinden kaçan göstericileri', sağda ise 'sendika

---

[1021] **A.g.e.**
[1022] **A.g.e.**
[1023] **A.g.e.**
[1024] **Hürriyet**, 3 Mayıs 1998.
[1025] **A.g.e.**
[1026] **Milliyet**, 2 Mayıs 1998.

pankartları arkasında yürüyen işçileri' gösteren iki fotoğraf yan yana koyularak, şu yoruma yer verilmiştir:

> "Türk-İş, DİSK ve Hak-İş tarafından düzenlenen 1 Mayıs'ın iki ayrı yüzü vardı. Bir yandan işçiler coşkulu ancak disiplinli bir şekilde kutlamaların yapıldığı Şişli Abide-i Hürriyet meydanına doğru ilerliyordu. Diğer yandan ise yasadışı gruplar güvenlik güçleriyle taşlı sopalı çatışmaya girişmişti"[1027].

Milliyet'in haberi de Hürriyet'in kurduğu anlatıya benzer şekilde, '1 Mayıs'ı provoke etmek isteyen 'kötü niyetli' örgütler ile 1 Mayıs'ı bir bayram gibi kutlamak isteyen 'iyi niyetli/masum' işçiler arasında karşıtlık kuran bir söylemsel stratejiye dayanmaktadır. Başka bir deyişle, burada yürürlükte olan söylemsel mekanizma, 'iyi eylemciyle', 'kötü eylemci'; 'iyi 1 Mayısla' 'kötü 1 Mayıs' arasında karşılaştırma yaparak, karşılaştırılan taraflardan birinin diğerine üstün kılındığı bir ikili karşıtlık ilişkisi kurarak işlemektedir.

Sözü edilen habercilik dilinin bir diğer boyutu ise, 1 Mayıs günü gerçekleşen etkinliklerin yalnızca bir parçasını oluşturan şiddet olaylarını ön plana taşıyarak, adeta 1 Mayıs gününün tamamını şiddet fenomeniyle özdeşleştirmesidir. Yaşananların bu biçimde çerçevelenmesi, on binlerce insanın barışçıl biçimde alanları doldurarak, -'özelleştirme ve taşeronlaştırmaya hayır!' gibi- belli talepleri dile getirişini geri plana itmiş ve hatta göz ardı etmiştir. Başka bir deyişle, 1 Mayıs günü yaşananların bir kısmı, tamamını temsil eder şekilde anlatısallaştırılmıştır. Böylece 1 Mayıs katılımcılarının duyurmak istediği talepler, vermek istediği mesajlar duyulmaz, görülmez hale gelir. Bu ise, hem 1 Mayıs kutlamalarının kriminalize edilmesine, hem de politik içeriğinin görünmez kılınmasına yol açmıştır.

1 Mayıs 1996 günü yaşanan şiddet olayları uzun bir süre gündemde kalmış ve çok yönlü tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmalardan biri de 1 Mayıs Kadıköy mitingine tek tip kıyafetle askeri düzende yürüyüş yaparak katılan eylemcilere dairdir. Söz konusu eylemcilerin tek tip kıyafetli gösterisi, 1 Mayıs ardından hem medyada hem de TBMM genel kurulunda yapılan tartışmalarda, idareyi ve polisi pasiflikle, yetersizlikle, göstericilere engel olamamakla eleştirenlerin sıklıkla örnek gösterdikleri bir unsur olmuştur. 1 Mayıs 1996 sonrası kurulan Meclis Araştırma Komisyonu'nun 4 Aralık 1996'da tamamlayarak TBMM'ye sunduğu rapor, 18 Mart 1997 tarihli Meclis

[1027] **A.g.e.**

Genel Kurulu'nda görüşülmüştür[1028]. 1996 1 Mayıs'ında görevde olmayan ancak raporun Meclis'te görüşüldüğü tarihte görevde olan İçişleri Bakanı Meral Akşener, rapora istinaden hükümet adına söz alarak, olaylar ardından görünen eksikliklerin giderilmesi için (polis ve araç-gereç sayısının artırılması gibi) Bakanlığın yaptığı düzenlemeleri anlatmıştır[1029]. Akşener'in söz ettiği, İçişleri Bakanlığı'nın konuyla ilgili faaliyetlerinden biri de Bakanlığın, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri yasasının, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerini tanımlayan 23. maddesinde değişiklik yapılmasına dair bir kanun tasarısı hazırlayarak, sunmasıdır.

İçişleri Bakanlığı'nın hazırladığı kanun tasarısının 30 Temmuz 1998'de kabul edilmesiyle birlikte, katılımcılarının 'üniformayı andıran giysiler giydiği ve yüzlerini tamamen veya kısmen örttüğü' toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin, kanuna aykırı toplantı sayılacağı hükme bağlanmıştır[1030*]. Böylece, polisin, 1 Mayıs mitingleri de dahil olmak üzere, katılımcılarının 'üniformayı andıran tek tip kıyafet giydiği' toplantıları, kanuna aykırı toplantı sayarak dağıtması için gerekli yasal dayanak oluşturulmuştur[**]. Söz konusu gelişmenin en dikkat çekici yanı, idarenin, 1 Mayıs 1996 olaylarından 'dersler' çıkartarak, gerekli gördüğü yasal düzenlemeleri gerçekleştirmiş oluşudur. Başka bir deyişle, idare, 1 Mayıs mitinglerine müdahale konusunda tespit ettiği 'eksiklikleri', 'kanuna aykırı toplantı' tanımının kapsamını genişleten yasal güncellemelerle gidermeye çalışmıştır.

1 Mayıs 1999'da, 11 Ocak - 28 Mayıs 1999 tarihleri arasında görev yapmış, Bülent Ecevit Başbakanlığındaki 56. hükümet yönetimde olmuştur[***]. 1999 yılının ilk dört ayında basında en çok yer kaplayan iki gündemden biri, 15 Şubat 1999'da

---

[1028] **TBMM Tutanak Dergisi**, 20. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt:23, 69. Birleşim, 18.03.1997.

[1029] **A.g.e.**

[*] 2911 sayılı kanunun, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerini tanımlayan 23. maddesinin (b) bendi,
1998'de yapılan değişiklikle şu ifadeleri de içerecek biçimde genişletilmiştir: " ... yasadışı örgüt ve topluluklara ait amblem ve işaret taşınarak veya bu işaret ve amblemleri üzerinde bulunduran üniformayı andırır giysiler giyilerek veya kimliklerini gizlemek amacıyla yüzlerini tamamen veya kısmen bez vesair unsurlarla örterek ... yapılan toplantılar ve gösteri yürüyüşleri kanuna aykırı sayılır". Bkz. **Resmî Gazete**, 2 Ağustos 1998, Sayı: 23421, s.5.

[**] Ancak belirtmek gerekir ki, 30 Temmuz 1998 tarihli kanun değişikliği ile, tek tip kıyafetle katılınan toplantıların, kanuna aykırı toplantı sayılması hükme bağlanmadan önce de 1997 ve 1998 1 Mayıslarına, tek tip kıyafetle katılmak isteyen gruplar, polis tarafından engellenmiş ve dağıtılmıştır. Denilebilir ki, 1998 değişikliği ile zaten var olan uygulamaya yasal dayanak sağlanmıştır.

[***] 56. hükümet, kendinden önce gelen ANASOL-D hükümetinin sona erdiği 11 Ocak 1999 tarihinden, 18 Nisan 1999 genel ve yerel seçimleri sonucunda kurulacak hükümete kadar geçen sürede, yaklaşık 4,5 aylık bir dönem görevde kalmış bir azınlık hükümetidir. 4. Ecevit Hükümeti olarak da bilinen 56. hükümet döneminde, Başbakan yardımcıları Hüsamettin Özkan ve Hikmet Uluğbay, İçişleri Bakanı Cahit Bayar (Parlamento dışından), Emniyet Genel Müdürü Necati Bilican, İstanbul Valisi Erol Çakır, İstanbul Emniyet Müdürü ise Hasan Özdemir'dir.

Kenya'da yakalanarak Türkiye'ye getirilen PKK lideri Abdullah Öcalan[1031] ve bunu takip eden yargılama süreci, ikincisi ise 18 Nisan'da yapılacak genel ve yerel seçimler ve bununla ilgili hazırlık sürecidir. Şubat, Mart ve Nisan gazeteleri bu iki gündemin yarattığı yankılarla doludur. Bu dönem hem şiddet olaylarının arttığı hem de şiddetin medyada temsilinin yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Aydın ve Taşkın'ın da belirttiği gibi, '1990'lar siyasal şiddetin tırmandığı yıllar olmasının ötesinde, şiddetin medyadaki görünürlüğünün de artmasıyla güvenlik kaygısının tırmanmasına şahit olmuştur'[1032].

5 Mart 1999'da Çankırı Valisi Ayhan Çevik'e bombalı saldırı yapılmış, saldırıda Vali Çevik yaralanmış, bir koruma polisi ve üç vatandaş hayatını kaybetmiştir[1033]. 13 Mart'ta İstanbul, Kadıköy'deki Mavi Çarşı'ya yapılan saldırıda on üç kişi hayatını kaybetmiştir[1034]. 27 Mart'ta, Taksim Meydanı'nda sular idaresi önünde bekleyen çevik kuvvet ekiplerine yönelik bir canlı bomba saldırısı yapılmış, patlamada üçü polis on kişi yaralanmıştır[1035]. 5 Nisan'da Bingöl Valisi'ne[1036], 8 Nisan'da ise Hakkari Valisi'ne[1037] yönelik bombalı intihar saldırıları düzenlenmiştir.

1 Mayıs öncesinde oluşan/oluşturulan gergin siyasal atmosferde, endişe, belirsizlik ve korku gibi duyguları körükleyen ifadeler, yaklaşan 1 Mayıs haberlerinde sıklıkla yer bulmuştur. Örneğin, Hürriyet gazetesinin 26 Nisan tarihli 'Bombacılar yakalandı' başlıklı ve '1 Mayıs'ta eylem planı' alt başlıklı haberinde, 'kanlı eylemlere imza atan yasadışı örgüt üyesi 10 kişinin İstanbul'da yakalandığı ve yakalananların 1 Mayıs'ta İstanbul'da kanlı eylemler gerçekleştirmeyi planladıkları'[1038] iddia edilmiştir. Bu haberler aracılığıyla, Mart ve Nisan ayında yaşanan şiddet eylemlerinin yarattığı korku, yaklaşan 1 Mayıs'la ilişkilendirilmiştir.

Söz konusu korku atmosferi sürerken, Türk-İş, Hak-İş, DİSK ve KESK'ten oluşan sendika konfederasyonları, 1 Mayıs kutlamalarının organizasyonu için 13 Nisan'da Türk-İş genel merkezinde bir toplantı düzenlemiştir[1039]. Ancak, bu toplantıda, konfederasyon yönetimleri kutlamalar konusunda anlaşmaya

---

[1031] **Hürriyet**, 16 Şubat 1999.
[1032] Aydın ve Taşkın, **a.g.e.**, s.450.
[1033] **Hürriyet**, 23 Mart 2006.
[1034] **Hürriyet**, 14 Mart 1999.
[1035] **Cumhuriyet**, 28 Mart 1999.
[1036] **Cumhuriyet**, 6 Nisan 1999.
[1037] **Cumhuriyet**, 9 Nisan 1999.
[1038] **Hürriyet**, 26 Nisan 1999.
[1039] **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1999.

varamamıştır[1040]. Görüşmelerde, DİSK ve KESK, 1 Mayıs'ın alanlarda kutlanması gerektiğini savunurken, Türk-İş ve Hak-İş'in kutlamaların olası bombalı saldırı tehlikesine karşın salonda yapılmasını savunması nedeniyle, uzlaşmaya varılamadığı bildirilmiştir[1041].

DİSK genel sekreteri Murat Tokmak, 15 Nisan'da DİSK genel merkezinde konuyla ilgili yaptığı açıklamada, 'DİSK ve KESK olarak, 1 Mayıs 1999'u, sendikalar, meslek odaları, demokratik kitle örgütleri siyasi partiler ile birlikte, geçen yıllarda olduğu gibi, tarihsel anlamına uygun olarak, işçilerin, emekçilerin kitlesel katılımıyla alanlarda görkemli bir şekilde kutlayacaklarını'[1042] belirtmiştir.

20 Nisan'da, 1 Mayıs Düzenleme Kurulu Başkanı ve DİSK genel sekreteri Murat Tokmak, 1 Mayıs kutlamalarının Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda yapılmasını talep eden dilekçeyi İstanbul Valiliği'ne verdiklerini ve kutlama için hazırlıklara başladıklarını duyurmuştur[1043]. Ancak, düzenleme kurulunun Valiliğe başvurduğu 20 Nisan'ı takip eden günlerde, her ne kadar resmi bir tebligat yapılmamış olsa da basında 1 Mayıs mitingine izin verilmeyeceğine dair haberler çıkmıştır. 22 Nisan tarihli Cumhuriyet gazetesinde, 'İstanbul Emniyet Müdürü Hasan Özdemir'in, konuyla ilgili bazı gazetelere açıklamalarda bulunduğu ve 1 Mayıs'ın güvenlik nedeniyle alanlarda kutlanmaması gerektiği yönünde görüş bildirdiği'[1044] haberi yer almıştır. Henüz İstanbul Valiliği'nden resmi bir açıklama yapılmamış olmasına rağmen, 23 Nisan tarihli Milliyet gazetesinde, '1 Mayıs'a meydan yasağı!'[1045] başlıklı bir haber yayınlanmıştır. Haberde, 'İstanbul Valiliği'nde 22 Nisan'da yapılan toplantıda, meydan ve alanlara 1 Mayıs kutlamaları için izin verilmemesi yönünde karar alındığı ve bu nedenle DİSK ve KESK'in Şişli'de tören yapma talebinin kabul edilmediği'[1046] öne sürülmüştür.

24 Nisan'da Cumhuriyet, Milliyet'in 'yasaklama' haberini yalanlayan bir haber yapmış ve haberde valilik yetkililerinden alınan bilgiye göre, '22 Nisan'da İstanbul Valiliğinde yapılan toplantıda DİSK ve KESK'in başvurusuna olumsuz yanıt verilmesi şeklinde bir karar alınmadığı ve kararın İçişleri Bakanlığı'nın görüşü doğrultusunda

---

[1040] **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1999.
[1041] **A.g.e.**
[1042] **A.g.e.**
[1043] **Cumhuriyet**, 21 Nisan 1999.
[1044] **Cumhuriyet**, 22 Nisan 1999.
[1045] **Milliyet**, 23 Nisan 1999.
[1046] **A.g.e.**

alınacağı'[1047] aktarılmıştır. Bununla birlikte, Valilik resmi kararını henüz açıklamadığı için, 1 Mayıs mitinginin yasaklanacağı şüphesi varlığını sürdürmüştür

26 Nisan'da, İstanbul'da 1 Mayıs kutlamalarının gerek Emniyet gerekse Valilik tarafından yasaklanacağına ilişkin haberlere dair bir açıklama yapan Murat Tokmak, 'DİSK ve KESK olarak her koşulda 1 Mayıs'ı alanlarda kutlama kararlılığında olduklarını, gayriresmi olan bu haberlerin hazırlıklarını durduramayacağını, ortada dolaştırılan spekülasyonlara aldırmadan hazırlıkların sürdürülmesi gerektiğini'[1048] belirtmiştir. Tokmak'ın açıklamasında üstü kapalı olarak işaret ettiği, 1 Mayıs öncesinde, resmi bir açıklama olmamasına rağmen, mitingin yasaklanacağına dair haberlerin dolaşıma sokulmasının, belirsizlik yaratarak 1 Mayıs hazırlıklarını baltalamaya ve aynı zamanda 1 Mayıs'a katılımı engellemeye yönelik bir taktik olduğu savıdır.

Aynı günlerde, 1 Mayıs'ı Türk-İş'le birlikte salonda kutlayacaklarını ve Başbakan Ecevit'i kutlamaya davet ettiklerini duyuran Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, konuyla ilgili görüşlerini şu sözlerle aktarmıştır:

> "Devletle 1 Mayıs karşı karşıyaymış gibi bir görüntü var. Devletle 1 Mayıs'ın karşı karşıya olduğu görüntüsü hoş değil. Bu olumsuz görüntüyü ortada kaldırmak için, sendikaların da sorumlu davranış içinde olması gerekir. Türkiye'nin içinde bulunduğu nazik durum nedeniyle 1 Mayıs'ı salonda kutlamak gerektiği yönünde [Türk-İş'le] mutabakatımız var. 1 Mayıs'ı Türkiye'de tabulaştırmak, mutlaklaştırmak şeklindeki yaklaşımları doğru bulmuyorum. 1 Mayıs'ı alanlarda kutlama ısrarının işçiyi rahatsız ettiğini DİSK de dahil herkes biliyor. Geçen 1 Mayıs'ta gördük ki, işçilikle, emekle ilgisi olmayan, tamamen kendi siyasal düşüncelerine politik rant sağlamak, örgütlerini tatmin etmek amacıyla, işçiyi alandan itmekle karşı karşıya bıraktı[*]. 1 Mayıs'ı kutlayanların emeğin 1 Mayıs'ına saygılı davranmaları gerekiyor. Saygılı davranmıyorlarsa biz de salonda kutlamakta bir sakınca görmüyoruz"[1049]

Salim Uslu'nun alanlarda yapılacak 1 Mayıs 1999 mitinglerine karşı çıkarken, biri dönemsel diğeri genel olarak sınıflandırılabilecek iki temel argümana başvurduğu görülmektedir. Dönemsel argüman, 'Türkiye'nin içinde bulunduğu nazik durum' sözünde örneklenen, gergin bir siyasal atmosferde tehlike doğdurabilecek etkinliklerden kaçınma düşüncesine denk düşmektedir. Herhangi bir döneme özgülenemeyecek ve genel denilebilecek diğer argüman ise, Hak-İş ve Türk-İş'in 1

[1047] **Cumhuriyet**, 24 Nisan 1999.
[1048] **Cumhuriyet**, 27 Nisan 1999.
[*] Anlatım bozukluğu metnin orijinalinde.
[1049] **Cumhuriyet**, 27 Nisan 1999.

Mayıs'ın hükümete/devlete muhalif protesto toplantıları biçiminde kutlanmasından duyduğu politik hoşnutsuzlukla ilgilidir. 'Devletle karşı karşıya olmak' sözünde ifade bulan bu argümana göre, sorun 1 Mayıs'ın kutlanması değil ama kutlamaların organize edilme biçimidir. Uslu'ya göre, kentsel kamusal alanlarda, içinde radikal sol grupların da kendilerine yer bulabildiği, hükümete/devlete muhalif toplantı ve gösteri yürüyüşleri biçiminde örgütlenen 1 Mayıs kutlamaları rahatsızlık kaynağıdır. Dolayısıyla, bu görüşe göre, 'devletle karşı karşıya' değil ama 'devletle birlik içinde'* örgütlenmiş ve herhangi bir radikallik tehlikesini barındırmayacak biçimde planlanmış, -başka bir deyişle özerk ve muhalif olmayan- 1 Mayıs etkinlikleri savunulabilir. Böylece, Hak-İş'in 1 Mayıs kutlamalarını salonda yapma konusundaki ısrarının yalnızca güvenlik kaygısından değil ama aynı zamanda bir 'format' tercihinden kaynaklandığı görülmektedir. Başka bir deyişle, Uslu'nun sözleri, Hak-İş ve Türk-İş'in, sol sendikaların organize ettiği biçimiyle, -"devletle karşı karşıya"- 1 Mayıs mitinglerine katılmaktan rahatsızlık duyduğunu göstermektedir.

1 Mayıs mitingine dair tartışmalar ve belirsizlik sürerken, 27 Nisan'da, yani 1 Mayıs'a üç gün kala, İstanbul Valiliği, düzenleme kurulunun başvurusuna olumlu yanıt verdiğini açıklamıştır. Söz konusu haberi, Cumhuriyet, '1 Mayıs kutlamalarına valilikten izin'[1050] başlığıyla, Milliyet ise, '1 Mayıs'a izin çıktı'[1051] başlığıyla vermiştir. Böylece bir kez daha, Anayasa'ya göre, hukuken idari izne tabi olmayan toplanma ve gösteri hakkının, fiilen valilik izni gerektirdiği tescillenmiştir. İstanbul Valisi Erol Çakır, 28 Nisan'da basına yaptığı açıklamada, 'düzenleme komitesine yasal izin verilmiştir ancak amacından saptırmak isteyenlere fırsat verilmeyecektir'[1052] diyerek, söz konusu iznin sınırsız olmadığını katılımcılara hatırlatmıştır.

Geçmiş yıllarda olduğu gibi, 1999'da da 1 Mayıs öncesi alınan 'olağanüstü' güvenlik önlemlerini aktaran ve olası şiddet eylemlerine karşı uyaran haberler yapılmıştır. Hürriyet gazetesinin 'Üniformasız 1 Mayıs' başlıklı haberinde, 'İçişleri Bakanlığının tüm valiliklere bir yazı göndererek, 1 Mayıs kutlamalarının yasadışı örgütler tarafından provoke edileceği, yasadışı örgütlerin tek tip kıyafetle güvenlik güçlerine saldırıp molotof kokteylli, bombalı ve silahlı eylemlere

* Başbakan Ecevit'in, Hak-İş düzenlediği kutlamalara davet edilmesi, bu arayışın bir ifadesi biçiminde yorumlanabilir.

[1050] **Cumhuriyet**, 28 Nisan 1999.

[1051] **Milliyet**, 28 Nisan 1999.

[1052] **Cumhuriyet**, 29 Nisan 1999.

kalkışabilecekleri'[1053] yönünde uyardığı bildirilmiştir. Haberde, ayrıca İçişleri Bakanlığı'nın 'üniformalı ve tek tip kıyafetli gösterilere izin verilmemesi ve bu tür gösteri yapmak isteyen militanların anında etkisiz hale getirilmesi'[1054] talimatını verdiği de vurgulanmıştır. Milliyet'in 1 Mayıs tarihli haberinde ise, 'İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü'nce il emniyet müdürlüklerine gönderilen genelgede, Abdullah Öcalan'ın yargılanma sürecinde canlı bomba olasılıklarına karşı uyarıda bulunulduğu'[1055] bildirilmiştir.

Güvenlik önlemlerine örnek olarak, '1 Mayıs'ta kent genelinde 25 bin polisin görevlendirileceği, askeri birliklerden takviye istendiği, jandarmanın da hazır bekletileceği, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde bir kriz masası oluşturulduğu, bazı yol ve güzergahların trafiğe kapatılacağı'[1056] sayılmıştır. Hürriyet, aynı tarihli haberinde, '1 Mayıs öncesi İstanbul genelinde yapılan operasyonlarda, HADEP binaları ve çeşitli kültür merkezlerinden ve bazı dernek bürolarından toplam 166 kişinin gözaltına alındığını'[1057] duyurmuştur. 1 Mayıs günü İstanbul genelinde yapılan polis operasyonlarında ise '272 kişi gözaltına alınmıştır'[1058]. Böylece 1996'dan sonra kapsamı genişletilerek uygulanmaya başlayan, 1 Mayıs öncesi polis operasyonlarına, 1999'da 1 Mayıs günü yapılan operasyonlar da eklenmiştir.

İstanbul'daki 1 Mayıs kutlamaları, daha önceki yıllarda olduğu gibi, DİSK ve KESK yöneticileri ile DSP'li ve CHP'li milletvekillerinden oluşan grubun, Taksim Kazancı Yokuşu'na karanfil bırakıp, saygı duruşu yapmasıyla başlamıştır[1059]. Sabah 09.00'dan itibaren Şişli ve Piyalepaşa Bulvarında toplanan gruplar, Abide-i Hürriyet Meydanı'na doğru, 'yoğun polis denetimi altında'[1060] yürüyüşe geçmiştir[1061]. DİSK ve KESK öncülüğünde düzenlenen mitinge; Türk-İş'in merkezi düzeyde katılmama kararı olmasına rağmen Türk-İş'e bağlı bazı sendikaların İstanbul şubeleri, siyasi partiler, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve çeşitli sol gruplar katılmıştır[1062]. Saat 12.00'de İstiklal Marşı okunmasıyla başlayan miting, DİSK Genel Sekreteri Murat

[1053] **Hürriyet**, 1 Mayıs 1999.
[1054] **A.g.e.**
[1055] **Milliyet**, 1 Mayıs 1999.
[1056] **A.g.e.**
[1057] **Hürriyet**, 1 Mayıs 1999.
[1058] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1999.
[1059] **A.g.e.**
[1060] **Milliyet**, 2 Mayıs 1999.
[1061] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1999.
[1062] **A.g.e.**

Tokmak, KESK Genel Başkanı Siyami Erdem ve DİSK Genel Başkanvekili Atilla Öngen'in konuşmaları ardından, saat 12.45'te sona ermiştir[1063].

Murat Tokmak, mitingde yaptığı, Türk-İş, Hak-İş ve hükümeti eleştiren konuşmasında,

> "Bize salonlarda kalın diyorlar. Binler, on binler salonlara nasıl sığar? Salonlarda olmuyor, işte alanlardayız. Bize susun diyorlar. Nasıl susalım? Kendileri hep konuşuyorlar, hep vaatlerde bulunuyorlar. Sonra bu vaatlerini yerine getirmiyorlar. Şimdi söz sırası bizde. Biz taleplerimizi söylüyoruz. Demokrasi, iş, ekmek ve özgürlük diyoruz. Bu taleplerimizin arkasında da duracağız"[1064]

demiştir. Mitingde sıkça atılan sloganlar, 'Yaşasın 1 Mayıs' ve 'Salonlarda değil, alanlardayız'[1065] olmuştur.

1 Mayıs 1999'u, Türk-İş, işyerlerinde okunan bildiriyle, Hak-İş ise konfederasyon genel merkezinde yapılan bir toplantıyla kutlamıştır[1066].

1 Mayıs 1999 İstanbul mitinginin, basında en çok öne çıkarılan özellikleri, katılımcı sayısının azlığı, polis sayısının ve alınan güvenlik önlemlerinin çokluğu ve mitingin kısa sürmesi olmuştur. Hürriyet gazetesi, '1 Mayıs'a jet kutlama' ve '1 Saatte, 1 Mayıs' başlığıyla verdiği haberinde, '10 ila 15 bin kişinin katıldığı İstanbul'daki 1 Mayıs mitinginde, 25 bin polis görevlendirildi. Miting izin süresi nedeniyle bir saat sürdü. Grupların tümü gelemeden miting bitti'[1067] ifadelerine yer vermiştir. Gazete, 'Kuş uçurtmadılar' başlığı altında ise, 'yasadışı grupların mitinge katılmasını engellemek için polisin olağanüstü güvenlik önlemleri aldığını, kar maskesi takmış özel tim görevlilerinin kutlamaları elleri tetikte izlediğini, miting için kurt köpeklerinin de görevlendirildiğini' belirtmiş ve 'dağ taş polis kaynadı'[1068] ifadesini kullanmıştır.

Milliyet gazetesi ise, 1 Mayıs haberini, 'Olaysız kutlama' ve 'En kalabalık grup, polis' başlıkları altında, 'İstanbul ve diğer kentlerde sağduyu galip geldi, 'İşçi Bayramı' barışçıl gösterilerle kutlandı'[1069] sözleriyle özetlemiştir.

[1063] **A.g.e.**
[1064] **A.g.e.**
[1065] **A.g.e.**
[1066] **Milliyet**, 1 Mayıs 1999.
[1067] **Hürriyet**, 2 Mayıs 1999.
[1068] **A.g.e.**
[1069] **Milliyet**, 2 Mayıs 1999.

Cumhuriyet gazetesinin, miting günü, meydan çevresinde alınan güvenlik önlemlerini aktaran haberinde, 'meydan çevresinde kontrol noktaları oluşturulduğu, zırhlı birliklerle desteklenen güvenlik kuvvetlerine, sürekli uçuş yapan bir helikopterin eşlik ettiği, ilk kez kar maskeli özel tim mensubu polislere görev verildiği, meydana giren giriş-çıkış yönündeki tüm yolların miting sona erene kadar trafiğe kapatıldığı, toplanma yerlerine polis aramasından geçerek giren grupların, alana girerken ikinci bir polis aramasından geçirildiği, miting öncesi yapılan operasyonlarda 272 kişinin, miting esnasında yapılan kontrollerde 21 kişinin gözaltına alındığı'[1070] bilgisi verilmiştir. 1 Mayıs'ta, 'Taksim Meydanı'nda gösteri yapmak isteyen 6 kişi, polis tarafından gözaltına alınmıştır'[1071]. Böylece 1999 da Taksim'de 1 Mayıs yasağının sürdüğü yıllar listesine eklenmiştir*.

1 Mayıs 1999, İstanbul dışında, Ankara, İzmir, Adana, Mersin, Antalya, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Malatya, İskenderun, Trabzon, Muğla, Bursa, Kocaeli ve Kayseri'de de yürüyüş ve mitinglerle kutlanmıştır[1072]. Diyarbakır ve Adıyaman'da ise 1 Mayıs kutlamalarına izin verilmemiştir[1073]. Adıyaman'da yasağa rağmen 1 Mayıs'ı kutlamak isteyen 47 kişi gözaltına alınmıştır[1074].

Şüphesiz, 1 Mayıs mitinginin, düzenleyicilerinin amaçladıkları gibi 'kitlesel ve görkemli' olmamasının ve katılımın geçmiş yıllara göre az** olmasının tek nedeni, bir miting yapmayı olanaksızlaştıracak düzeyde alınan 'sıkı' güvenlik önlemleri değildir. Genel olarak ülkede var olan korku ve gerilim atmosferi, bu bağlamda 1 Mayıs'tan haftalar önce başlayan ve 1 Mayıs'ta bombalı, silahlı saldırıların, kanlı eylemlerin yapılacağına, büyük olayların çıkacağına dair korku ve endişe uyandırıcı haber ve yayınlar, Emniyet yetkililerinin, resmi bir karar olmadığı halde mitingin yasaklanacağına dair imaları, Valiliğin mitinge dair kararını üç gün öncesine kadar açıklamaması, miting için yalnızca 1 saat süre verilmesi, iki büyük işçi sendikası

[1070] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs.

[1071] **A.g.e.**

* Belirtmek gerekir ki, 1999 yılında, 1 Mayıs kutlamalarına kapalı olan Taksim Meydanı, tüm mitingler için kapalı değildir. 31 Mart 1999'da Kosova Dayanışma Komitesi tarafından düzenlenen, 'Sırp Zulmünü Protesto' mitingi Taksim Meydanı'nda yapılmıştır. Mitinge, ANAP, DYP, CHP ve FP'li milletvekili ve belediye başkan adayları da katılmıştır. Bkz. **Hürriyet**, 1 Nisan 1999.

[1072] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1999, **Milliyet**, 2 Mayıs 1999, **Hürriyet**, 2 Mayıs 1999.

[1073] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1999.

[1074] Cumhuriyet, 2 Mayıs 1999. Milliyet'in haberine göre, Adıyaman'da gözaltına alınan kişi sayısı 100'dür. Bkz: **Milliyet**, 2 Mayıs 1999.

** 1996'da Kadıköy Meydanı'nda yapılan 1 Mayıs mitingine yaklaşık 100 bin kişi katılmış, mitingde 4 bin polis görev almışken, 1999 Abide-i Hürriyet Meydanı mitingine, yaklaşık 10-15 bin kişi katılmış, mitingde 25 bin polis görev almıştır. Bkz: **Hürriyet**, 2 Mayıs 1999.

konfederasyonunun mitinge katılmama kararı, 'bazı siyasi partilerin miting için kaldırdığı otobüslerin ilçe çıkışlarında güvenlik güçlerince engellenmesi'[1075] gibi pratikler, geniş katılımlı, özerk ve protest mitinglerle 1 Mayıs kutlaması yapmayı imkansızlaştırmıştır. Böylece 1 Mayıs 1999, bir yandan, 1 Mayıs karşıtı söylemin ve bunun bir unsuru olan, korkulu ve tehlikeli bir gün olarak 1 Mayıs imgesinin en etkili biçimde üretilerek, dolaşıma sokulduğu, diğer yandansa, 1996'dan itibaren, her geçen yıl artan oranda güvenlikleştirilen ve polisiye pratiklerle kuşatılan ve bu nedenle toplanma hakkını kullanmanın kısıtlandığı 1 Mayıslardan biri olmuştur.

5. 3. 2. ANASOL-M Hükümeti Döneminde 1 Mayıslar (2000 - 2002)

18 Nisan 1999'da yapılan genel seçimlerden DSP yüzde 22,1 ile birinci, MHP yüzde 17,9 ile ikinci, FP yüzde 15,4 ile üçüncü, ANAP yüzde 13,2 ile dördüncü, DYP yüzde 12 ile beşinci parti olarak çıkmıştır. Seçimler sonucunda, 28 Mayıs 1999'da DSP, MHP ve ANAP koalisyonundan oluşan ANASOL-M hükümeti (57. hükümet) kurulmuştur[*]. 1 Mayıs 2000, 2001 ve 2002 tarihlerinde, 18 Kasım 2002'ye kadar görevde kalan ANASOL-M hükümeti yönetimde olmuştur.

1999 ve 2000'de, emek hareketinde göreli bir yükseliş yaşanmıştır. 1999 Mayıs'ında kurulan yeni hükümetin, Haziran ayı sonlarına doğru, IMF ve Dünya Bankası'nın talepleri doğrultusunda sosyal güvenlik reformu kanun tasarısını gündeme getirmesi, işçi ve memur sendikaları tarafından tepkiyle karşılanmış, sendikalar tasarının yol açacağı hak kayıplarına karşı ortak mücadele için girişimlerde bulunmuşlardır[1076]. Bu bağlamda, 14 Temmuz 1999'da Türk-İş Genel Merkezinde, tüm sendika konfederasyonlarının, meslek odalarının ve çeşitli derneklerin katıldığı bir toplantı yapılmıştır[1077]. Toplantıya katılan örgütlerin ortak iradesiyle kurulan Emek Platformu[**], bundan sonraki süreçte yapılacak ortak eylemler için bir dizi karar almıştır. Toplantı sonrası yapılan açıklamada, 'yapılacak eylemlerin koordinasyonu

---

[1075] **Milliyet**, 2 Mayıs 1999.

[*] 5. Ecevit hükümeti (ANASOL-M) olarak da bilinen ve 18 Kasım 2002'ye kadar yönetimde kalan 57. hükümet döneminde Başbakan Bülent Ecevit, Başbakan yardımcıları ise Devlet Bahçeli, Hüsamettin Özkan ve Ahmet Mesut Yılmaz olmuştur. 1 Mayıs 2000'de İçişleri Bakanı Saadettin Tantan, Emniyet Genel Müdürü Turan Genç, İstanbul Valisi Erol Çakır, İstanbul Emniyet Müdürü ise Hasan Özdemir'dir.

[1076] Yıldırım Koç, **Emek Platformu**, Türk-İş Eğitim Yayınları, No.72, Ankara: 2001, s.4.

[1077] **A.g.e.**, s.6

[**] 14 Temmuz 1999'da kurulan Emek Platformu'nda yer alan 15 örgüt; Türk-İş, Hak-İş, DİSK, KESK, Türkiye Kamu-Sen, Memur-Sen, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti, Tüm İşçi Emeklileri Derneği, Tüm Bağ-Kur Emeklileri Derneği, TMMOB, Türk Diş Hekimleri Birliği, Türk Eczacıları Birliği, Türk Tabipleri Birliği, Türk Veteriner Hekimleri Birliği, TÜRMOB'tur. Bkz. Kaya Güvenç (der.), **Emek Platformu Belgeleri**, TMMOB Yayınları, Ankara: Kasım 2019, s.45.

için bir merkezi eylem komitesi oluşturulduğu ve eylemlerin tüm kuruluşlar tarafından aktif biçimde destekleneceği'[1078] duyurulmuştur.

14 Nisan'da, Emek Platformu'nu oluşturan 15 örgütün temsilcileri, Hak-İş genel merkezinde bir araya gelmiştir. Toplantı ardından açıklama yapan Emek Platformu dönem sözcüsü* Salim Uslu, platform olarak, '1 Mayıs'ın resmî tatil olarak kutlanmasını istediklerini ve 1 Mayıs'ı ortak bir bildiri ile kutlama konusunda görüş birliğine vardıklarını'[1079] ifade etmiştir. Açıklamadan da anlaşıldığı üzere, Emek Platformu 1 Mayıs'ı mitinglerle veya toplantı ve gösterilerle kutlama kararı almamıştır. Dolayısıyla, 2000'de 1 Mayıs kutlamaları Emek Platformu tarafından değil, 'Emek Platformu'nu oluşturan örgütlerinin bir kısmının işbirliğiyle'[1080] kutlanmıştır.

18 Nisan'da, 'DİSK, Türk-İş, Hak-İş ve KESK temsilcilerinden oluşan 1 Mayıs Düzenleme Komitesi adına basın açıklaması yapan, DİSK genel sekreteri Murat Tokmak, 'bu yıl 1 Mayıs'ın İstanbul'da Çağlayan Meydanı'nda kutlanacağını, İstanbul dışında en az 20 ilde daha kutlama yapmak için hazırlıklar yaptıklarını, 2000 yılı 1 Mayısı'nın ana temasının, 'sermayenin küresel saldırılarına karşı gücümüz birliğimizdir' olacağını ve 1 Mayıs'ın yeniden resmi tatil günü olması için imza kampanyası başlattıklarını'[1081] belirtmiştir. Düzenleme komitesi, basın toplantısında, 'medya kuruluşlarına, 1 Mayıs'ta olay çıkacak beklentisiyle değil, 1 Mayıs'ın gerçek içeriğine uygun bir yaklaşımla haber yapmaları'[1082] için çağrıda bulunmuştur.

1 Mayıs düzenleme komitesi tarafından, 1 Mayıs'ın yeniden resmî tatil olması talebiyle başlatılan imza kampanyası kapsamında, İstanbul, Beyoğlu, İstiklal Caddesi, Mis Sokak'ta imza toplanmaya başlanmış ve burada konuşan Murat Tokmak, 'Türkiye genelinde toplanan imzaların 25 Nisan Salı günü TBMM'ye sunulacağını'[1083] belirtmiştir. 20 Nisan'da, Düzenleme Komitesi, Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda

---

[1078] Koç, **a.g.e.**, s.7

* "Emek Platformu kurulduktan biri süre sonra, belirli süreler için sözcülük ve eşgüdüm görevlerini üstlenen dönem sözcülüğü oluşturulmuştur. Dönem sözcüsü, Temmuz 1999'da Türk-İş, Şubat 2000'de Hak-İş, Mayıs 2000'de DİSK olmuştur". Bkz. Kaya Güvenç (der.), **Emek Platformu Belgeleri**, TMMOB Yayınları, Ankara: Kasım 2019, s.33.

[1079] **Cumhuriyet**, 15 Nisan 2000.

[1080] Koç, **a.g.e.**, s.17.

[1081] **Cumhuriyet**, 19 Nisan 2000.

[1082] **A.g.e.**

[1083] **Cumhuriyet**, 21 Nisan 2000.

yapmayı planladıkları miting ile ilgili başvuru dilekçesini İstanbul Valiliğine vermiştir[1084].

Geçmiş yıllarda olduğu gibi, 2000 yılında da 1 Mayıs öncesi, polis operasyonları, gözaltılar gerçekleştirilmiş, idari kararlarla koyulan toplantı ve gösteri yürüyüşü yasakları, mitinge çağrı yapan afiş ve bildirilere yönelik yasaklar tekrarlanmıştır. Bu kapsamda, 21 Nisan'da Ankara'da, 'KESK'e bağlı; SES, BES, Bem-Sen, Asim-Sen üyesi ve yöneticilerinden oluşan 5 kişi, evlerine yapılan polis operasyonuyla gözaltına alınmış, ardından 'örgüt üyesi oldukları iddiasıyla tutuklanmıştır'[1085]. Olayla ilgili bir açıklama yapan KESK MYK üyesi Cengiz Uzuner, 'gece yarısı meydana gelen gözaltıların yasal olmadığını ve gözaltıların 1 Mayıs öncesi göz dağı vermek için yapıldığını'[1086] öne sürmüştür. Cumhuriyet gazetesi, olayı, '1 Mayıs gözaltıları: Sendikacılara örgüt üyesi suçlaması'[1087] başlığıyla haberleştirmiştir.

24 Nisan'da, Samsun Valiliği'nin, 'KESK Samsun Şubeler Platformunca, 1 Mayıs günü yapılmak istenen miting ve yürüyüşe izin vermediği, miting ve yürüyüşün bir ay süre ile ertelenerek, 1 Haziran'da yapılabileceğini açıkladığı'[1088] haberi basına yansımıştır. Valilik kararı ardından açıklama yapan KESK dönem sözcüsü ve Eğitim-Sen Başkanı Metin Erol:

> "Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de kutlanması gerekli olan bu gün, ne yazıktır ki, kimi yöneticilerin hukuk dışı tutumu nedeniyle kutlanamıyor. Samsun'da geçen yıl yaptığımız 1 Mayıs başvurusu reddedilmişti. Bu yıl yaptığımız başvuru da Samsun Valiliğince bir ay süreyle ertelenmiştir. Yani 1 Mayıs'ı, 1 Haziran'da kutlamak gibi bir komikliğe başvuruluyor. Bu ülkede, yönetenler, yasaları istediği gibi kullanma hakkına sahip midirler? 2911 sayılı yasa valilere keyfiyet mi tanıyor?"[1089]

demiştir.

Samsun Valiliğinin herhangi bir gerekçe göstermeden açıkladığı miting erteleme kararı ardından, düzenleme komitesi Samsun İdare Mahkemesi'ne dava açmış, davayı sonuçlandıran mahkeme heyeti, işlemin iptalini ve yürütmesinin

---

[1084] **A.g.e.**
[1085] **Cumhuriyet**, 22 Nisan 2000.
[1086] **A.g.e.**
[1087] **A.g.e.**
[1088] **Cumhuriyet**, 25 Nisan 2000.
[1089] **A.g.e.**

durdurulmasını kararlaştırmıştır[1090]. Mahkeme kararı üzerine, düzenleme komitesi, bir basın toplantısı yaparak, halkı mitinge davet etmiştir[1091].

26 Nisan'da, Özgürlük ve Dayanışma Partisi İstanbul İl Başkanı Vahit Genç, yazılı bir açıklama yaparak, 1 Mayıs öncesi dağıtmak için hazırladıkları bildirinin, İstanbul Valiliği'nce yasaklandığını duyurmuştur[1092].

Her yıl 1 Mayıs öncesi, basında yer alan 'olağanüstü' güvenlik önlemleri temalı haberler, 2000 yılında da tekrarlanmıştır. Milliyet gazetesi, '1 Mayıs'a 27 bin polis' başlıklı haberinde, 1 Mayıs günü alınacak güvenlik önlemleri kapsamında, 'polis helikopterinin grupların hareketlerini izleyerek ekipleri bilgilendireceğini, çeşitli noktalara yerleştirilen kameralar aracılığıyla alınan görüntülerin Emniyet Genel Müdürlüğü'nde oluşturulan kriz masasına ulaştırılacağını, miting alanına giriş yapan herkesin üst aramasından geçirileceğini, yasadışı bayrak, pankart, döviz ve bildirilerin alana sokulmasına izin verilmeyeceğini, yasadışı örgütlerin alana sızmalarına fırsat verilmeyeceğini'[1093] aktarmıştır. Haberde, ayrıca, Taksim ve Şişli bölgesinde, Çağlayan Meydanı'na bağlanan yolların 11 saat boyunca trafiğe kapalı olacağı da belirtilmiştir[1094].

1 Mayıs 2000 kutlamaları, İstanbul'da, daha önceki yıllarda olduğu gibi, 1 Mayıs Düzenleme Komitesi üyeleri ve Sendika Konfederasyonları yöneticilerinin, Taksim - Kazancı Yokuşu'na karanfil bırakması ve ardından Taksim Atatürk Anıtı'na 1 Mayıs yazılı çelenk bırakarak, saygı duruşunda bulunmasıyla başlamıştır[1095]. Çağlayan Meydanı mitingine katılacak sendikalar, siyasi partiler, meslek odaları, sivil toplum örgütleri, sabahın erken saatlerinde, Şişli ve Piyalepaşa Bulvarı üzerinde kendileri için önceden belirlenen noktalarda toplanarak, miting alanına doğru kortejler halinde yürüyüşe geçmişlerdir[1096].

[1090] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 2000.
[1091] **A.g.e.**
[1092] **Cumhuriyet**, 27 Nisan 2000.
[1093] **Milliyet**, 1 Mayıs 2000.
[1094] **A.g.e.**
[1095] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2000.
[1096] **A.g.e.**

İstanbul 1 Mayıs 2000 mitinginin katılımcı sayısını, Cumhuriyet gazetesi, '10 binlerce kişi'[1097], Milliyet '15 bin kişi'[1098], Hürriyet '10 bini aşkın kişi '[1099], Evrensel ise 'yaklaşık 50 bin kişi'[1100] olarak belirtmiştir.

Mitingde, Düzenleme Komitesi Başkanı Murat Tokmak, 'Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (ICFTU) 1 Mayıs deklarasyonunu okumuştur'[1101]. Deklarasyon metninde, 'Yaşadığımız dünyanın her yerinde, eşitsizliğe, adaletsizliğe, işsizliğe, sömürüye karşı mücadelemizi sürdüreceğiz. Sermayenin küresel saldırganlığına, emeğimizin küresel tepkisinin zaferi ile karşılık vereceğiz'[1102] ifadeleri yer almıştır.

Hürriyet gazetesinin, 'Bayram gibi 1 Mayıs' başlığıyla verdiği haberinde, 1 Mayıs günü yaşananlar; '1 Mayıs tüm Türkiye'de adına yaraşır şekilde bayram havasında kutlandı. Polisin olumlu yaklaşımı olay çıkmasını önledi. Bazı provokatörlerin hevesleri kursaklarında kaldı. İzinsiz gösteri yapanlar gözaltına alındı'[1103] sözleriyle tasvir edilmiştir. Haberde, 'Hoşgörü ve güzellik', 'Çoluk, çocuk 1 Mayıs', 'Davullu zurnalı kutlama'[1104] gibi alt başlıklar kullanılmıştır.

Milliyet gazetesi, 1 Mayıs haberini, '1 Mayıs şenliği'[1105] başlığıyla sunmuştur. Haberde, kutlamalar, 'Dünya işçi bayramı 1 Mayıs, Türkiye'de olaysız ve şenlik havasında kutlandı. Şarkılar söylendi, halaylar çekildi, tiyatro oyunları oynandı, sloganlar atıldı. İstanbul'da 15 bin göstericinin güvenliğini 25 bin polis sağladı. Korsan gösteri düzenleyen bazıları gözaltına alındı'[1106] sözleriyle resmedilmiştir. Mitingin temasına, katılımcıların öne çıkarttığı taleplere, mitingde kullanılan slogan, döviz ve pankartlara, yapılan konuşmalara yer vermeyen haber metninde, 'İstanbul'daki kutlamalarda neredeyse bir göstericiye iki polis düştüğü, yurt genelinde 154 kişinin gözaltına alındığı ve kutlamaların olacağı güzergahtaki hâkim noktalara keskin nişancıların yerleştirildiği'[1107] gibi güvenlikle ilgili bilgiler öne çıkarılmıştır.

[1097] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2000.
[1098] **Milliyet**, 2 Mayıs 2000.
[1099] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2000.
[1100] **Evrensel**, 2 Mayıs 2000.
[1101] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2000.
[1102] **A.g.e.**
[1103] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2000.
[1104] **A.g.e.**
[1105] **Milliyet**, 2 Mayıs 2000.
[1106] **A.g.e.**
[1107] **A.g.e.**

Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin 1 Mayıs haberlerinde dikkat çeken bir husus, mitingin düzenleyici ve katılımcıları tarafından, miting boyunca dile getirilen, düşünce ve yorumlara, öne çıkarılan siyasi ve ekonomik taleplere, verilen politik mesajlara ve yapılan eleştirilere, atılan sloganlara, taşınan döviz ve pankartlarda yazanlara, kısacası, mitingin politik metnine kesinlikle yer verilmezken, 1 Mayıs kutlamalarını, politik içeriği olmayan bir tür festival/eğlence organizasyonu olarak temsil eden ifadelerin öne çıkarılmış olmasıdır. Belirtmek gerekir, Türkiye'de özellikle 1990'lı yılları ikinci yarısından itibaren, protesto biçimlerinde 'geleneksel olmayan biçimlere doğru bir geçiş'[1108] olmuştur. 1997'de yapılan 'Sürekli Aydınlık için bir Dakika Karanlık' eylemlerinin de gösterdiği üzere, bu dönemde protesto kültüründe bir dönüşüm yaşanmıştır[1109]. Bu dönüşümle birlikte, 'şenlikli muhalefet / şenlikli protesto'[1110] olarak da tanımlanan, şarkılı, danslı, neşeli, yeni performans ve gösteri teknikleri, toplantı ve gösterilerde daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Dolayısıyla, şenlikli muhalefet biçimlerinin yaygınlaşması, 1 Mayıs mitinglerini de etkilemiştir. Ancak burada vurgulamak istediğim, ana akım gazetelerin 1 Mayıs mitingleri haberlerinde, şenlikli muhalefet ve protesto pratiklerinin, 'muhalefet ve protesto' kısmının geri plana itilerek, 'şenlik kısmının' ön plana çıkarılıyor oluşudur. Şenlikli protesto, yeni bir muhalefet anlayışına dayanmakla ve yeni teknikler kullanmakla birlikte yine de bir protesto eylemidir ve politik bir içerik barındırır. Ana akım gazetelerinin haberlerinde ise, 1 Mayıs politik içeriğinden bağımsız, salt bir şenliğe indirgenerek çerçevelenmiştir.

1 Mayıs 2000, Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs kutlaması yasaklarının devam ettiği bir yıl olmuştur. Yasağa rağmen, Taksim Meydanı'nda pankart açarak gösteri yapmak isteyen 7 kişi gözaltına alınmıştır[1111].

1 Mayıs 2000, İstanbul dışında, Ankara, İzmir, Bursa, Zonguldak, Kocaeli, Mersin, İskenderun, Antalya, Adana, Samsun, Trabzon, Sivas, Yozgat, Nevşehir, Tokat, Balıkesir, Denizli, Muğla, Muğla-Yatağan, Manisa-Salihli, Artvin-Hopa'da[1112] da yürüyüş ve toplantılarla kutlanmıştır. Doğu ve Güneydoğu'daki bazı illeri kapsayan

[1108] Savaş İkiz, "Protesto Kültürümüz Olgunlaşıyor mu?", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt: XXI, Sayı: 202, Ağustos-Eylül 1997, s.40.
[1109] **A.g.e.**
[1110] Ali Bizden, "Hizayı Bozan Muhalefet", **Birikim**, Sayı 113, Eylül 1998, s. 41-46.
[1111] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2000.
[1112] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2000, **Milliyet**, 2 Mayıs 2000, **Hürriyet**, 2 Mayıs 2000, **Evrensel**, 2 Mayıs 2000.

OHAL bölgesinde*, alanlarda yapılacak 1 Mayıs kutlamalarına izin verilmemiştir. Diyarbakır'da mitinge izin verilmemesi üzerine, Türk-İş 7. bölge temsilciliğinde bir araya gelen işçi ve memurlar bir basın açıklaması yapmışlardır[1113]. Yasağa rağmen, Tunceli ve Gaziantep'te 1 Mayıs, alanlarda yapılan toplantılarla kutlanmıştır[1114].

1 Mayıs 2000 kutlamalarını, önceki yıllardan ayıran temel özelliklerden biri, yürüyüş ve mitinglerde küreselleşme karşıtı söylemin ön plana çıkmış olmasıdır. 30 Kasım 1999'da ABD-Seattle'da, Dünya Ticaret Örgütü toplantısına yönelik kitlesel protestolarda ve 15-16 Nisan 2000'de, Washington'da IMF ve Dünya Bankası'na yönelik protestolarda, göstericilerle polis arasında çatışmalar yaşanmış ve çok sayıda gösterici gözaltına alınmıştır. Seattle protestoları ardından, küreselleşme karşıtı / alternatif küreselleşmeci hareketin dünya kamuoyunun gündemine oturması, tüm dünyada muhalif toplumsal hareketlerin söylemini etkilemiştir. Türkiye'de 1 Mayıs 2000 mitingleri örneğinde, 'sermayenin küresel saldırısına karşı küresel direniş' temasının öne çıkarılması, tüm dünyada küreselleşme karşıtı/ alternatif küreselleşmeci söylemin yükselişiyle ilişki içinde düşünülmelidir.

2000 yılında olduğu gibi, 2001 1 Mayıs'ında da Bülent Ecevit Başbakanlığındaki 57. hükümet (ANASOL-M) yönetimde olmuştur**. 2001 yılının ilk aylarında Türkiye gündeminin en üst sıralarında ekonomik kriz tartışmaları yer almıştır. Şubat 2001'de, Milli Güvenlik Kurulu toplantısında, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Bülent Ecevit arasında yaşanan gerginliğin basına yansıması, zaten var olan ekonomik problemlerin, büyük bir ekonomik krize dönüşmesine yol açmıştır. Kısa bir süre içinde hızla düşen borsa, yükselen faiz oranları ve döviz kuru, piyasaları derinden sarsmıştır. Bu süreçte 'Türkiye şiddetli bir yoksullaşma dalgası yaşamış, binlerce iş yeri kapanmış, yüz binlerce insan işsiz kalmıştır'[1115].

2 Şubat 2001'de, Kemal Derviş, Dünya Bankası'ndaki Başkan yardımcılığı görevinden istifa ederek, Türkiye'ye gelmiş ve ekonomiden sorumlu devlet bakanlığına atanmıştır[1116]. Derviş, 14 Mart'ta bir basın açıklaması yaparak, Türkiye'yi

---

* OHAL Bölgesinde yer alan Diyarbakır ve Batman'da 1 Mayıs mitinglerine izin verilmemiştir. Bkz. **Evrensel**, 3 Mayıs 2000.

[1113] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2000.

[1114] **Evrensel**, 2 Mayıs 2000.

** Bu dönemde, İçişleri Bakanı Saadettin Tantan, Emniyet Genel Müdür Turan Genç, İstanbul Valisi Erol Çakır, İstanbul Emniyet Müdürü Kazım Abanoz'dur.

[1115] Aydın ve Taşkın, **a.g.e.**, s.457.

[1116] **Cumhuriyet**, 3 Mart 2001.

krizden kurtarmayı hedefleyen ekonomi programını açıklamıştır[1117]. 13 Mart'ta Emek Platformu, bir toplantı yaparak, hükümetin ekonomik krizi aşmak için geliştirdiği politikaları, IMF ve Dünya Bankası eksenli olmakla, halkı dışlamakla ve çalışanların istemlerini dikkate almamakla'[1118] eleştirmiştir. Toplantı sonunda Emek Platformu, 'hükümetin emek karşıtı politikalarını protesto etmek amacıyla düzenlenecek ve Mart ve Nisan ayı boyunca yapılacak, basın açıklaması, iş bırakma ve mitinglerden oluşan eylem takvimini açıklamıştır[1119]. Bahsi geçen eylem takvimi, '24-25 Mart'ta Ankara bir sempozyum, 17 Mart'ta bütün illerde basın açıklaması, 31 Mart'ta Kızılay'da kitlesel basın açıklaması, 4 Nisan'dan itibaren yarım saatlik iş bırakma ve 14 Nisan'da Türkiye geneline bir miting yapılması gibi eylem planlarından oluşmuştur'[1120].

Şubat ayından itibaren, ekonomik krizi ve yoksullaşmayı protesto etmek için, ülke çapında işçi, memur, çiftçi, esnaf gibi farklı toplumsal kesimlerin katıldığı toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenlenmiştir. Bu dönemde, hükümete yönelik protestoların sembolü haline gelen eylem, 4 Nisan'da, Başbakanlık binasından çıkan Bülent Ecevit'in önüne, 'ben bir esnafım' diye bağırarak yazarkasa atan Ahmet Çakar'ın eylemi olmuştur[1121]. Yazarkasalı protesto ardından, esnaf eylemleri Ankara ve İstanbul dışındaki illere genişleyerek, yaygınlaşmıştır. 11 Nisan'da Esnaf ve Sanatkarlar Odası'nın başvurusuyla, Ankara Tandoğan Meydanı'nda yapılan yürüyüş ve mitingde, göstericiler TBMM'ye yürümek isteyince, polisle aralarında çatışmalar yaşanmış, 'Tandoğan'dan küçük gruplar halinde dağılan göstericiler Kızılay yönüne giderken, yol üzerinde bulunan kamu binalarını taşlamıştır'[1122]. 'Panzerlerle kalabalığa su sıkan polis, havaya ateş açmış, çatışmalar sırasında, 202 kişi yaralanmış, 134 kişi gözaltına alınmıştır'[1123]. Ankara Valisi Yahya Gür, 'yaşanan çatışmaları, sokak hareketi ve isyan olarak değerlendirmiştir'[1124]. Ankara Valiliği, çatışmaların ardından, 'ülke bütünlüğü ve güvenliği gerekçesiyle, kent merkezi ve ilçelerde, 1 ay süreyle eylem yapılmasının yasaklandığını'[1125] açıklamıştır. Bu karar, Emek Platformu'nun 14 Nisan'da ülke genelinde yapacağını günler öncesinden duyurduğu, 'Yoksulluğa ve yolsuzluğa hayır!' mitinginin, Ankara'da yapılıp yapılamayacağı konusunda şüpheye yol açmıştır.

[1117] **Cumhuriyet**, 15 Mart 2001.
[1118] **Cumhuriyet**, 14 Mart 2001.
[1119] **A.g.e.**
[1120] **A.g.e.**
[1121] **Milliyet**, 5 Nisan 2001.
[1122] **Cumhuriyet**, 12 Nisan 2001.
[1123] **Cumhuriyet**, 12 Nisan 2001, **Milliyet**, 12 Nisan 2001.
[1124] **Cumhuriyet**, 12 Nisan 2001.
[1125] **A.g.e.**

Ankara Valiliğinin yasaklama kararı ardından, 10 ilde daha 14 Nisan mitingi için verilen izinlerin iptal edilmesi, Emek Platformu tarafından tepkiyle karşılanmıştır[1126]. Emek Platformu dönem sözcüsü TMMOB Başkanı Kaya Güvenç, konuyla ilgili açıklamasında, 'alınan kararın siyasi olduğunu, Emek Platformunun eylemlerini engellemeye yönelik olduğunu ve eylem yasaklarına uymayacaklarını'[1127] ifade etmiştir. Güvenç, 'sivil bir sıkıyönetim uygulamasının Türkiye'ye giderek egemen olduğunu'[1128] öne sürmüştür. Ertesi gün, Emek Platformunun yapacağı mitingin yasaklandığı il sayısının 16'ya çıktığı basına yansımıştır[1129]. Bunun üzerine, 'kararlılıklarının sürdüğünü ve yasakların kaldırılması için girişimlerinin devam edeceğini' belirten Kaya Güvenç, 'siyasi iktidarın demokratik ve meşru etkinliklerimizi yasakladığı illerde, etkinliklerimiz kapsamları daraltılarak basın açıklamalarına dönüştürülmüştür'[1130] demiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklandığı ya da yapılmasına izin verilmediği durumlarda, yasağın etrafından dolaşmak için, kapsamını daraltarak, etkinliği 'kitlesel basın açıklaması' olarak adlandırmak, Türkiye'de sol aktivizmin sıklıkla başvurduğu bir taktiktir. Bu sayede, yapılan eylemin bir toplantı değil basın açıklaması olduğu iddia edilerek, 2911 sayılı yasanın çizdiği 'kanuna aykırı toplantılar' kategorisinden ve böylece olası bir polis müdahalesinden kurtulmaya çalışılmıştır.

20 Nisan'da, DİSK, KESK, Türk-İş ve Hak-İş temsilcilerinden oluşan İstanbul 1 Mayıs Düzenleme Kurulu, 1 Mayıs mitingi için İstanbul Valiliğine başvuruda bulunmuş ve valilikten olumlu yanıt aldıklarını açıklamıştır[1131]. Görüşme sonrası basına konuşan DİSK genel sekreteri Murat Tokmak, 'geçen yıl 1 Mayıs'ı 'sermayenin küresel saldırısına karşı gücümüz birliğimizdir' belgisi altında yaptıklarını, bu yıl ise, 'yolsuzluğa ve yoksulluğa hayır' belgisi altında alanlarda toplanacaklarını'[1132] belirtmiştir.

12 Nisan'da, Ankara'da yoğun şiddet eylemlerine sahne olan esnaf mitingi ardından Ankara Valiliği 1 ay süreyle kentteki tüm toplantı ve yürüyüşleri yasakladığı için, 1 Mayıs yaklaşırken, Ankara'da 1 Mayıs mitingi yapılıp yapılamayacağı merak

---

[1126] **A.g.e.**
[1127] **Cumhuriyet**, 13 Nisan 2001.
[1128] **A.g.e.**
[1129] **Cumhuriyet**, 14 Nisan 2001.
[1130] **A.g.e.**
[1131] **Cumhuriyet**, 21 Nisan 2001.
[1132] **A.g.e.**

konusu olmuştur. 25 Nisan'da, Türk-İş, Hak-İş, DİSK, TMMOB ve KESK temsilcilerinden oluşan Ankara 1 Mayıs Tertip Komitesi, Sıhhiye Meydanı'nda 1 Mayıs mitingi yapmak için Ankara Valiliğine başvurmuştur[1133]. 26 Nisan'da Ankara Valiliği, bir açıklama yaparak, 12 Nisan'da alınan 1 ay süreyle eylem yasağı kararının kaldırıldığını ve Tandoğan Meydanı'nda yapılacak 1 Mayıs mitingine izin verildiğini duyurmuştur[1134].

29 Nisan'da, daha önceki yıllarda olduğu gibi, İstanbul 1 Mayıs Düzenleme Komitesi, yaklaşık 100 kişilik bir grupla, '1 Mayıs 1977'de Taksim'de öldürülen 37 kişiyi ve 1 Mayıs 1996'da Kadıköy Söğütlüçeşme'de öldürülen üç kişiyi, saygı duruşu ve karanfillerle anmıştır'[1135]. Anma töreninde konuşan DİSK Genel Sekreteri Murat Tokmak, '1 Mayıslarda öldürülenlerin katilleri hala bulunamadı. Ellerini kollarını sallayarak aramızda dolaşıyorlar'[1136] demiştir. 1992'den itibaren her yıl, 1 Mayıs 1977 ve 1998'da ölenler için yapılan anmalarda öne çıkarılan talep, Tokmak'ın sözlerinde ifade bulan, 1 Mayıs'larda öldürülenlerin katillerinin bulunması ve yargılanmasıdır. Bu nedenle, anma etkinlikleri aynı zamanda hakikat ve adalet mücadelesi kapsamında yapılan eylemler olarak düzenlenmektedir.

1 Mayıs 2001, İstanbul'da Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı, Ankara'da Tandoğan Meydanı, İzmir'de Gündoğdu Meydanı'nda yapılan mitinglerle kutlanmıştır. İstanbul'da 1 Mayıs etkinlikleri, daha önceki yıllarda olduğu gibi, 1 Mayıs sabahı, DİSK, KESK, Türk-İş, Hak-İş ve siyasi parti temsilcilerinden oluşan grubun, 1977'de ölenleri anmak için, Kazancı Yokuşu'na karanfil, Taksim Cumhuriyet Anıtı'na çelenk koyarak gerçekleştirdiği anma töreniyle başlamıştır[1137].

Sabahın erken saatlerinde, Piyalepaşa Bulvarı ve Şişli bölgesinde toplanan gruplar, Abide-i Hürriyet Meydanı'ndaki mitinge katılmak üzere yürüyüşe geçmişlerdir[1138]. İstiklal Marşı ve ardından 1 Mayıs Marşı'nın okunmasıyla başlayan mitingde, 'Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi ve KESK Genel Başkanı Sami Evren birer konuşma yapmıştır'[1139]. Sendikalar, siyasi partiler, meslek odaları, sivil toplum örgütleri, üniversite öğrencileri, dergi çevreleri

---

[1133] **Cumhuriyet**, 26 Nisan 2001.
[1134] **Cumhuriyet**, 27 Nisan 2001.
[1135] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 2001.
[1136] **A.g.e.**
[1137] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2001.
[1138] **A.g.e.**
[1139] **A.g.e.**

gibi çok sayıda farklı grubun katıldığı mitingde, katılımcılar 'Yolsuzluğa karşı alanlardayız', 'Umut ne devlette, ne IMF'de, umut sınıfta', 'IMF defol, bu memleket bizim'[1140] yazılı pankart ve dövizler taşımış; 'Yaşasın 1 Mayıs', 'Hükümet istifa, Derviş Amerika'ya', 'İşçi memur elele, genel greve', 'Zindanlar boşalsın, çetelere yer kalsın'[1141] sloganları atmıştır. Yaklaşık 5 saat süren miting, 'Mehmet Gümüş, Onur Akın ve Ferhat Tunç konserleriyle sona ermiştir'[1142].

Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'ndaki mitingin katılımcı sayısını, Cumhuriyet, 'on binlerce'[1143], Milliyet, 'yaklaşık 50 bin'[1144], Hürriyet, 'yaklaşık 40 bin'[1145], Evrensel ise 'yaklaşık 100 bin'[1146] kişi ifadesiyle aktarmıştır. Milliyet, İstanbul mitinginde 14 bin polisin görev aldığını belirtmiştir[1147].

Önceki yıllarda olduğu gibi 2001 yılında da Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs kutlaması yapılmasına izin verilmemiştir. Yine önceki yıllarda olduğu gibi, yasağa rağmen, Taksim Meydanı'nda 'Kürtçe ve Türkçe yazılı 'Yaşasın 1 Mayıs' pankartı açmak isteyen 6 kişilik grup, polisler tarafından gözaltına alınmıştır'[1148].

Cumhuriyet gazetesi, 1 Mayıs haberini, birinci sayfada, 'Yolsuzluğa Hayır' başlığı altında, 'İstanbul'da düzenlenen 1 Mayıs mitingine on binlerce emekçi katıldı. Yolsuzluğa ve yoksulluğa hayır sloganlarıyla yürüyen emekçiler hükümetin istifasını istediler'[1149] özetiyle vermiştir. Haberin, iç sayfalardaki devamında ise, 'İşçinin, emekçinin bayramı', 'İstanbul'da son yılların en görkemli kutlaması gerçekleşti, on binler demokrasi isteğini dile getirdi'[1150] ifadelerine yer verilmiştir.

Cumhuriyet gazetesinin, haberi anlatısallaştırma biçiminin aksine, Hürriyet ve Milliyet, 1 Mayıs haberlerinde, 1 Mayıs etkinliklerinin, 'ilgi çekici', 'sansasyonel' unsurlarını öne çıkaran bir yaklaşım izlemişlerdir. Hürriyet gazetesi, 1 Mayıs haberini, birinci sayfasında 'Türk bayraklı 1 Mayıs' başlığını kullanmış, başlık altına 'Che Guevara baskılı tişört giymiş ve elinde Türk bayrağı tutan bir gencin' fotoğrafı

[1140] **A.g.e.**
[1141] **Evrensel**, 2 Mayıs 2001.
[1142] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2001.
[1143] **A.g.e.**
[1144] **Milliyet**, 2 Mayıs 2001.
[1145] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2001.
[1146] **Evrensel**, 2 Mayıs 2001.
[1147] **Milliyet**, 2 Mayıs 2001.
[1148] **A.g.e.**
[1149] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2001.
[1150] **A.g.e.**

koyulmuştur[1151]. Haber metninde, 'Efsanevi Marksist Che Guavera baskılı tişört giymiş solcu gençler, sarı yıldızlı kırmızı bayrakların yanında Türk bayrağını da taşıdı'[1152] ifadesi yer almıştır. Haberin öne çıkardığı bir diğer unsur ise, mitinge eşcinsellerin katılımıdır. Haberin ikinci kısmında, 'Heteroseksist düzene hayır' alt başlığı altında, 'ilk kez pankart açıp bildiri dağıtan eşcinseller, mevcut düzenin sadece karşı cinsle ilişkiyi kabul ettiğini öne sürerek, 'heteroseksist düzene hayır' dediler'[1153] yorumuna yer verilmiştir*. Hürriyet gazetesi, haberin devamının yer aldığı iç sayfada ise, 'En gergin dönemde, en rahat 1 Mayıs', 'Festival gibi kutlama', 'Sadece 11 gözaltı'[1154] başlıklarını kullanmıştır. Bu kısımda, gazetenin 2001 1 Mayıs'ına dair genel yorumu, 'Yıllardır 1 Mayıs mitinglerinden eksik olmayan, gerilim, polis copu, kan, dayak, çığlıklar, bu yıl yerini karnavalları aratmayacak görüntülere bıraktı. Sadece, Diyarbakır'da izinsiz gösteri yapmak isteyen HADEP'lilerden 11'i gözaltına alındı'[1155] sözleriyle özetlenmiştir.

Benzer bir anlatım stratejisine, Milliyet gazetesinin 1 Mayıs haberinde de başvurulmuştur. Milliyet'in birinci sayfasında, '1 Mayıs böyle kutlandı' başlığı altına, 'Yolsuzluğun ustasıyım, özellikle banka işlerinde iş arıyorum' yazılı bir döviz taşıyan adam fotoğrafı' yerleştirilmiş, fotoğrafın altında ise, 'Gündem hortumdu: olaysız geçen 1 Mayıs gösterilerine, banka hortumları ve yolsuzluklar damgasını vurdu. Hortumcuları protesto eden göstericiler ilginç pankartlar taşıdı'[1156] haber-yorumuna yer verilmiştir. Haberin devamının yer aldığı iç sayfada ise, 'Emeğin Baharı', başlığı altında, 'Esnaf eylemlerinin ardından güvenlik güçlerinin 'provokasyon' endişesiyle tedirginlikle beklediği 1 Mayıs, olaysız ve coşkuyla kutlandı'[1157] yorumu yer almıştır. Yanısıra, 'çoğunluğu beyaz giyen HADEP'liler, Öcalan lehine sloganlar attı', 'DHKP-C, Devrimci Çözüm pankartı altında toplandı ve yüzlerini kırmızı bez parçalarıyla örttü', 'Ferhat Tunç, Türkçe ve Kürtçe şarkılar söyledi'[1158] gibi 'ilgi çekici', 'sansasyonel' olarak nitelendirilebilecek unsurlar ön plana çıkarılmıştır.

[1151] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2001.
[1152] **A.g.e.**
[1153] **A.g.e.**
* İlk kez 2001 yılında LGBTİ+ örgütleri 1 Mayıs'a İstanbul ve Ankara'da kendi pankart ve sloganlarıyla katılmıştır. İstanbul'da Lambda, Ankara'da Kaos GL grubu 'Zorunlu heteroseksüellik insanlık suçudur' yazılı dövizleriyle alanda yer almıştır. Bkz: **Hürriyet**, 2 Mayıs 2001.
[1154] **A.g.e.**
[1155] **A.g.e.**
[1156] **Milliyet**, 2 Mayıs 2001.
[1157] **A.g.e.**
[1158] **A.g.e.**

Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin 1 Mayıs haberlerinin ortak özelliği, mitingin düzenleyicilerinin, mitingde söz alan konuşmacıların, mitingin katılımcılarının, siyasal talep, hoşnutsuzluk ve eleştirilerine yer vermemeleri -ya da yok denecek kadar az yer vermeleri- buna karşın, mitinglerde ortaya çıkan, ilginç, sansasyonel, hatta magazinsel unsuları haberin merkezine taşımalarıdır. Hürriyet ve Milliyet'in 1 Mayıs haberlerinde öne çıkan yöntem, iletişim bilimcilerin, 'tabloid habercilik' olarak tanımladığı anlatısallaştırma yöntemidir. Ayşe İnal'ın da belirttiği gibi, 'tabloid habercilik formatının temel özelliği olayları haberleştirirken, izleyicinin ilgisini çekecek, izleyicide merak uyandıracak yönlerini öne çıkartarak, "olayları" seyirlik bir anlatıya dönüştürmesidir'[1159]. İnal'a göre, 'daha fazla satma, okunma, izlenme kaygılarıyla güdülenen yayın politikaları sonucunda, tabloid habercilik biçimi günümüz piyasa merkezli basınında egemen anlatı biçimine dönüşmüş ve izleyicilerin okuma ve anlamlandırma süreçlerini etkilemiştir'[1160]. Hürriyet ve Milliyet'in tabloid formatta anlatısallaştırdığı, 1 Mayıs haberlerinde, ilgi çekici unsurlar öne çıkarılmış ve böylece 1 Mayıs katılımcılarının duyurmak istediği talepler, vermek istediği mesajlar duyulmaz, görülmez hale gelmiştir. Bu ise, hem 1 Mayıs kutlamalarının karikatürize edilmesine, hem de politik içeriğinin görünmez kılınmasına yol açmaktadır.

1 Mayıs 2001, İstanbul dışında, Ankara, İzmir, Adana, Sivas, Gaziantep'te yürüyüş ve mitinglerle kutlanmıştır. Ankara'da, Tandoğan Meydanı'nda yapılan 1 Mayıs mitingine, '20 bin kişi katılmış, miting için 4 bin polis görev yapmıştır'[1161]. Miting alanında polis, yoğun güvenlik önlemleri almış, alanın çevresinde polis barikatları kurulmuş, katılımcılar dört noktada kurulan arama noktalarında aranarak alana alınmıştır[1162]. İzmir'de Gündoğdu Meydanı'nda düzenlenen ve yaklaşık 20 bin kişinin katıldığı mitingde, 3 bin 150 polis görev almıştır[1163]. Adana'da Uğur Mumcu Meydanı'nda düzenlenen mitinge yaklaşık 6 bin kişi katılmıştır[1164].

Diyarbakır, Tunceli ve Elazığ'da, yapılması planlanan 1 Mayıs mitingleri valilik kararlarıyla yasaklanmıştır. Diyarbakır'da, yasağa rağmen, kutlama yapmak için alanda toplanan insanlara polis müdahale etmiş, içlerinde HADEP yönetici ve

---

[1159] Ayşe İnal, "Tabloid Habercilik", içinde Bülent Çaplı, Hakan Tuncel (der.) **Televizyon Haberciliğinde Etik**, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2010, s. 164.
[1160] **A.g.e.**, s.164-165.
[1161] Cumhuriyet, 2 Mayıs 2001.
[1162] **A.g.e.**
[1163] **A.g.e.**
[1164] **Evrensel**, 2 Mayıs 2001.

üyelerinin bulunduğu 4 kişi yaralanmış, 11 kişi gözaltına alınmıştır[1165]. Tunceli'de ise kutlama yapmak için alanda toplananlar yaklaşık 2 bin kişiye, güvenlik güçleri müdahale etmemiştir[1166].

1 Mayıs 2002* kutlamaları için İstanbul Düzenleme Kurulu üyeleri, Nisan ayı ortasında, İstanbul Valiliği'ne başvuru yapmıştır[1167]. 1 Mayıs hazırlıkları kapsamında, 23 Nisan'da, 'DİSK, KESK, Hak-İş, Türk-İş ve Memur-Sen'in oluşturduğu Emek Platformu, kutlama programını görüşmek üzere, KESK Genel Merkezinde bir toplantı düzenlemiştir'[1168]. Toplantı ardından basın açıklaması yapan KESK Genel Başkanı Sami Evren, '1 Mayıs'ın önlerindeki en önemli gündemlerden biri olduğunu ve Emek Platformu üyeleri olarak İstanbul ve Ankara'da 1 Mayıs'ı geniş bir katılımla kutlayacaklarını ifade etmiştir'[1169].

27 Nisan'da, '2002 1 Mayıs kutlamalarının ana gündem maddesinin, İş Güvencesi Yasa Tasarısı ve Filistin'de yaşanan savaş olacağı; kutlamalarda IMF ve Dünya Bankası eksenli politikaların protesto edileceği'[1170] haberi basında yer almıştır. İstanbul 1 Mayıs Düzenleme Kurulu Başkanı ve DİSK Genel Sekreteri Musa Çam, 'Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda yapılacak 1 Mayıs mitinginin başlığının, 'Eşitlik, Özgürlük, Kalkınma ve Sosyal Adalet İçin! Başka Bir Türkiye Mümkün!'[1171] olarak kararlaştırıldığını duyurmuştur.

Ankara'da ise, 1 Mayıs Tertip Komitesi, kutlamaların Kızılay Meydanı'nda yapılması için Ankara Valiliği'ne** başvurmuş, ancak Valiliğin, başvurunun kabul edilmediğini bildirmesi ardından komite, Abdi İpekçi Parkı (Sıhhiye Meydanı) için başvuru yapmıştır[1172]. Ankara'da 1 Mayıs 2002 mitinginin Tandoğan Meydanı'nda yapıldığı göz önüne alınırsa, Tertip Komitesi'nin Sıhhiye Meydanı talebinin de Valilikçe reddedildiği anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, Ankara Valiliği'nin önce

---

[1165] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2001.
[1166] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2001.
* 2002 1 Mayıs'ında, DSP, MHP, ANAP koalisyonundan oluşan ve 18 Kasım 2002'ye kadar görevde kalan, 57. hükümet yönetimde olmuştur. Bu dönemde, Başbakan Bülent Ecevit, İçişleri Bakanı Rüştü Kazım Yücelen, Emniyet Genel Müdürü Kemal Önal, İstanbul Valisi Erol Çakır, İstanbul Emniyet Müdürü ise Hasan Özdemir'dir.
[1167] **Cumhuriyet**, 24 Nisan 2002.
[1168] **A.g.e.**
[1169] **Cumhuriyet**, 26 Nisan 2002.
[1170] **Cumhuriyet**, 27 Nisan 2002.
[1171] **Cumhuriyet**, 29 Nisan 2002.
** 1 Mayıs 2002'de Ankara Valisi Yahya Gür, Ankara Emniyet Müdürü Hasan Yücesan'dır.
[1172] **Cumhuriyet**, 27 Nisan 2002.

Kızılay sonra Sıhhiye Meydanı başvurusunu reddetmesi ardından, miting Tandoğan Meydanı'nda yapılabilmiştir.

2002 1 Mayıs'ında gündeme gelen bir yenilik, Ankara 1 Mayıs mitingine, içlerinde hükümet ortağı ANAP ile DYP, SP ve 14 Ağustos 2001'de kurulan AKP'nin yer aldığı sağ partilerin de katılmak üzere başvurmuş olmasıdır[1173]. Söz konusu haberi, Cumhuriyet gazetesi, 'Sağ partiler de 1 Mayıs'ta'[1174] başlığıyla, Milliyet gazetesi ise, 'ANAP 1 Mayıs'ta yürüyecek'[1175] başlığıyla aktarmıştır. 30 Nisan'da, Saadet Partisi'ne yakınlığıyla bilinen Millî Gazete, 'İşçi bayramı yasadışı örgütlerin malzemesi olmaktan kurtarılıyor'[1176] başlıklı bir haber yayınlamıştır. Haberde, '1 Mayıs'ın geçmişte sol örgütlerce sahiplenildiği ve bunun değişmesi gerektiği belirtilmiştir'[1177]. Böylece, sağ partilerin 1 Mayıs kutlamalarına katılımı, 1 Mayıs'ı 'yasadışı örgütlerin' elinden kurtarma girişimi olarak çerçevelenmiştir.

1 Mayıs 2002 kutlamalarının düzenleyicisi Emek Platformu'nun Mart - Nisan 2002'deki dönem sözcülüğünü Hak-İş Konfederasyonu üstlenmiştir[1178]. Bu dönemde, Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Genel Başkan Yardımcısı ise Hüseyin Tanrıverdi'dir*. Aynı zamanda, Ankara 1 Mayıs Tertip Komitesi Başkanı olan Hüseyin Tanrıverdi, 29 Nisan'da Ankara'daki kutlama programına ilişkin yapılan basın toplantısında, 'Emekçiler olarak barışı, dostluğu, kardeşliği, dayanışmayı bir kez daha talep edeceğiz, öne çıkaracağız. Özgür, kendi kaderini tayin hakkına sahip, bağımsız bir Filistin için meydanlarda olacağız'[1179] demiştir.

1997'den itibaren her yıl, 1 Mayıs'tan bir kaç gün önce yapılan anma törenleri 2002'de de yapılmış, 29 Nisan 2002'de de, 'İstanbul 1 Mayıs Düzenleme Kurulu üyeleri, Emek Platformu İstanbul temsilcileri, sol partiler ve demokratik kitle örgütü temsilcileri, 1 Mayıs 1977 ve 1996'da yaşamını yitirenler için, Taksim - Kazancı Yokuşu ve Kadıköy - Söğütlüçeşme'de kırmızı karanfiller bırakarak anma töreni

---

[1173] **Cumhuriyet**, 29 Nisan 2002.
[1174] **A.g.e.**
[1175] **Milliyet**, 30 Nisan 2002.
[1176] Aktaran **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2002.
[1177] Aktaran **Milliyet**, 2 Mayıs 2002.
[1178] Kaya Güvenç (der.), **Emek Platformu Belgeleri**, TMMOB Yayınları, Ankara: Kasım 2019, s.34.
* Hüseyin Tanrıverdi, 22, 23 ve 24. yasama döneminde (2002-2015) AKP'den Manisa Milletvekili seçilmiş, 2007-2012 yılları arasında, AKP Genel Başkan Yardımcılığı ve Yerel Yönetimler Başkanlığı yapmıştır. Bkz: Hüseyin Tanrıverdi Twitter Hesabı (Çevrimiçi) "https://twitter.com/h_tanriverdi?lang=en", (Erişim Tarihi: 20.04.2020).
[1179] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 2002.

düzenlemiştir'[1180]. Törende, Düzenleme Kurulu adına açıklama yapan DİSK Genel Sekreteri Musa Çam, '1977, 1989 ve 1996'da ölenlerin adlarını tek tek anarak, bizce failleri belli ama meçhul'[1181] demiştir.

1990'lardan itibaren her yıl, 1 Mayıs öncesinde 1 Mayıs'la ilgili afiş asanlara, bildiri dağıtanlara yönelik gözaltılar ve polis tarafından 'şüpheli' görülen mekanlara yönelik operasyonlar 2002'de de tekrarlanmıştır. Türkiye Komünist Partisi'nden yapılan açıklamaya göre, 13 Nisan'da, 'Halk Muhtırayı 1 Mayıs'ta Verecek! TKP' yazılı afişleri asan 50 parti üyesi[1182], 29 Nisan'da ise aynı afişleri asan 14 parti üyesi[1183] gözaltına alınmıştır. 1 Mayıs öncesi alınan 'güvenlik tedbirleri' kapsamında, 'polis çeşitli şehirlerde 'huzur operasyonları' düzenlemiş, 30 Nisan'ı 1 Mayıs'a bağlayan gece yapılan operasyonlarda Ankara genelinde 2932 kişi, İzmir genelinde ise 453 kişi gözaltına alınmıştır'[1184].

1 Mayıs tarihli Milliyet gazetesinin, 'Emniyet'ten 1 Mayıs uyarısı: Provoke olmayın'[1185] başlıklı haberinde aktardığı, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün yazılı açıklamasında:

> "Şenlik havasında geçmesi düşünülen 1 Mayıs kutlamalarının bazı yasadışı gruplarca provoke edileceği, huzur ve asayiş ortamını bozacak eylemler yapılacağı yolunda bilgiler intikal ettiğinden, kendi güvenlikleri açısından küçük yaştaki çocukların kutlamalara getirilmemesi, vatandaşlarımızın alınan güvenlik ve trafik tedbirlerine tam olarak itaat etmeleri ve bahse konu unsurların toplantıyı amacı dışına çıkarma çabalarına itibar etmemeleri beklenmektedir. Aksine hareket edenler hakkında gerekli yasal işlemlerin yapılacağının, İstanbul'da tam anlamıyla sağlanmış olan huzur ve güven ortamının devam ettirileceğinin tüm vatandaşlarımızca bilinmesi gerekmektedir"[1186],

ifadeleri yer almıştır. Açıklama, Emniyet Müdürlüğü'nün 1 Mayıs'ı düşünme biçimini göstermesi açısından kritik önemdedir. Açıklamada 1 Mayıs mitinginin olası katılımcıları iki kategori altında toplanmaktadır. Bunlar; birbirine karşıt biçimde tanımlanan, 'düzen bozucu eylemler yapmak için çabalayan yasadışı gruplar' kategorisi ile 'itaatkâr vatandaşlar' kategorisidir. Emniyet Müdürlüğü, 'vatandaşlar' kategorisinden, üç şey beklemektedir: Küçük çocukları kutlamalara getirmemeleri,

---

[1180] **A.g.e.**
[1181] **A.g.e.**
[1182] **Cumhuriyet**, 14 Nisan 2002.
[1183] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 2002.
[1184] **Evrensel**, 2 Mayıs 2002.
[1185] **Milliyet**, 1 Mayıs 2002.
[1186] **A.g.e.**

güvenlik tedbirlerine tam olarak itaat etmeleri ve yasadışı grupların çabalarına itibar etmemeleri. Temel amacını, 'huzur ve asayiş ortamını korumak' olarak ifade eden Emniyet Müdürlüğü, kendilerinden beklenenden aksi yönde hareket eden vatandaşları, haklarında yapılacak 'yasal işlemi' hatırlatarak uyarmaktadır. Başka bir deyişle, Emniyet'in 1 Mayıs kutlamaları anlatısında öne çıkan unsurlar, kamu düzeni, düzeni korumaya çalışan polis, düzeni bozmaya çalışan gruplar ve düzene itaat eden vatandaşlardır. Emniyet'in 'şemasında', 1 Mayıs kutlamalarının katılımcılarına yönelik polis tutumu, 'katılımcıların sahip oldukları ya da olmadıklar haklar' üzerinden değil, polis ve polisin koruduğu düzen karşısındaki konumları üzerinden belirlenmektedir. Dolayısıyla, 1 Mayıs törenlerinin katılımcıları, 'düzen koruyucu' ve 'düzen bozucu' kategorilerine olan mesafeleri üzerinden düşünülmekte ve yönetilmektedir. Emniyet'in 'şeması', toplanma hakkının korunmasını esas alan uluslararası insan hakları hukukunun 'şemasıyla' örtüşmemektedir. Vatandaşların otoriteye mutlak itaatini ve kamu düzeninin korunmasını merkeze alan yönetim düşüncesinde, 'temel hak ve özgürlüklerin kullanımının güvence altına alınması' teması yer bulamamaktadır.

İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün yazılı açıklamasında, muğlak biçimde, vatandaşlardan 'beklenen bir davranış' olarak ifade edilen küçük yaştaki çocukların kutlamalara getirilmemesi talebi, miting günü, bir kural ve yasak biçiminde uygulanmıştır. 1 Mayıs mitinginin yapıldığı Abide-i Hürriyet Meydanı girişlerindeki arama noktalarında, polisin 13 yaşından küçük çocukları alana almaması nedeniyle ailelerle, polis arasında tartışmalar yaşanmıştır[1187]. Özetle, Emniyet Müdürlüğü, kendi aldığı karara dayanarak, 13 yaşından küçük çocukların mitinge katılımını yasaklamıştır. Oysa, toplanma hakkını düzenleyen Anayasa ve yasalarda, bu haktan herkesin yararlanabileceği hükme bağlanmıştır. Toplanma hakkının kullanımında bir yaş sınırlaması getirilmemiştir. Ulaş Karan'ın da belirttiği üzere, 'Türkiye iç hukukunda toplanma özgürlüğü bağlamında çocukların toplantı ve gösterilere katılımcı olarak katılmasının önünde bir engel bulunmamaktadır'[1188]. Böylece, İstanbul Emniyet Müdürlüğü, hukuki dayanağı olmayan bir idari kararla, çocukların toplanma özgürlüğü hakkının kullanımını engellemiştir. Üstelik, Birleşmiş Milletler tarafından 20 Kasım 1989'da imzalanan, Türkiye'nin ise 1990'da imzaladığı ve 1995'te Resmî Gazete'de yayınlayarak yürürlüğe soktuğu, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin

[1187] **Cumhuriyet,** 2 Mayıs 2002.
[1188] Ulaş Karan, **Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi - 3**, Ankara: Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, Nisan 2018, s.49.

15. maddesi, 'taraf devletlerin, çocuğun dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerine ilişkin haklarını kabul ettiklerini'[1189] hükme bağlamıştır. Bu nedenle, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün çocukları miting alanına almama kararı hem iç hukuka hem de Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalara aykırıdır. Emniyet'in bu kararı, 1 Mayısların yönetiminde, yasaklarla yürütülen güvenlikçi mantığın esas alındığını, katılımcıların temel hak ve özgürlüklerinin gözetilmediğini, polisin toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yönetilmesi sorununa insan hakları perspektifinden bakmadığını bir kez daha kanıtlar niteliktedir.

İstanbul'da 1 Mayıs 2002 kutlamaları, geçmiş yıllarda olduğu gibi, sabah saatlerinde, 1 Mayıs Düzenleme Kurulu üyeleri ve siyasi parti temsilcilerinden oluşan grubun, Gümüşsuyu'ndaki Türk-İş 1. Bölge temsilciliği önünde toplanarak, üzerinde 1 Mayıs yazılı kırmızı karanfiller bulunan çelenkle Taksim Kazancı Yokuşu'na yürümesi ve burada 1 Mayıs 1977'de ölenler anısına saygı duruşunda bulunması ile başlamıştır[1190]. Sabahın erken saatlerinde, Şişli ve Piyalepaşa Bulvarı'nda toplanan gruplar, Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'ndaki mitinge katılmak üzere kortejler halinde yürüyüşe geçmiştir[1191]. Katılımcılar, meydan girişlerinde emniyet güçlerince oluşturulan 24 arama noktasında çanta ve üstleri aranarak alana sokulmuşlardır[1192]. 'Eşitlik, Özgürlük, Kalkınma ve Sosyal Adalet İçin! Başka Bir Türkiye Mümkün!' temasıyla düzenlenen miting, kürsüden çalınan 1 Mayıs Marşı ve ardından okunan İstiklal Marşıyla başlamış, 1 Mayıs'ta ölen emekçiler adına saygı duruşunda bulunulmuştur[1193]. Miting boyunca, DİSK Genel Sekreteri Musa Çam, Türk-İş Genel Sekreteri Hüseyin Karakoç, DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, KESK Genel Başkanı Sami Evren, Hak-İş Genel Mali Sekreteri Agah Kafkas konuşma yapmışlardır[1194]. Mitinge katılanlar, 'Yaşasın 1 Mayıs', 'İşçilerin birliği sermayeyi yenecek', 'İş, ekmek, özgürlük', 'Kurt, kuş, arı, kahrolsun IMF iktidarı', 'Milyonlar aç, milyonlar işsiz, yaşasın küresel direnişimiz', 'İş, ekmek, yoksa barış da yok', 'Katil Şaron Filistin'den defol', 'Savaşa Hayır Filistin'e özgürlük', 'Kahrolsun ABD Emperyalizmi', 'Yaşasın Halkların Kardeşliği', 'Zafer direnen emekçinin olacak', 'Biji Yek Gulan' sloganlarını atmış; 'Savaşsız ve sömürüsüz bir dünya kuracağız', 'İşsizliği,

[1189] BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, (Çevrimiçi), "https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme", (Erişim Tarihi: 21.4.2020).
[1190] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2002.
[1191] **A.g.e.**
[1192] **A.g.e.**
[1193] **A.g.e.**
[1194] **A.g.e.**

yoksulluğu, savaşları istersek engelleriz', 'Hortumculara değil, eğitime bütçe', 'Söz yetki, karar, iktidar halka', 'IMF defol, bu ülke, bu halk satılık değil', 'Hükümet istifa', 'Özelleştirmeye hayır' yazılı pankart ve dövizler taşımıştır[1195].

İstanbul 1 Mayıs 2002 mitingine katılım sayısını, Cumhuriyet, '50 bin kişi'[1196], Hürriyet, 'yaklaşık 30 bin kişi'[1197], Evrensel ise '100 bini aşkın kişi'[1198] olarak aktarmıştır. Mitingin güvenlik yönetimi için İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde, Vali Erol Çakır başkanlığında 'Asayiş Harekât Merkezi' oluşturulmuş, alan ve çevresinde yer alan güvenlik kameralarından sağlanan görüntüler asayiş harekât merkezine canlı olarak aktarılmıştır[1199]. Ayrıca, 'meydanı gören yüksek binaların üzerine keskin nişancılar yerleştirilmiş, polis köpekleri ve panzerler hazır bekletilmiş ve polis helikopterleri gün boyunca miting alanını kontrol etmiştir'[1200]. Miting düzenleme komitesi üyeleri, 'mitinge katılacakları taşıyan bazı otobüslerin, Avcılar, Kadıköy, Bakırköy, Sultanbeyli, Küçükçekmece, Bayrampaşa ve Yeni Bosna gibi noktalardan çıkışının polis tarafından engellendiğini belirtmiştir'[1201].

Türkiye'de 1 Mayıs 2002, 32 il ve 10 ilçede toplantı ve yürüyüşlerle kutlanırken, kutlamalar 'güvenlik yönünden sakıncalı görüldüğü' iddiasıyla, 10 il ve 1 ilçede yasaklanmıştır[1202]. 1 Mayıs kutlamalarının yasaklandığı, yerleşim yerleri: 'Mersin, Diyarbakır, Kars, Muş, Tunceli, Bitlis, Bingöl, Siirt, Osmaniye, Batman ve Muğla'nın Milas* ilçesidir'[1203]. OHAL kapsamında yer alan Diyarbakır ve Tunceli'de 1 Mayıs kutlamaları, 'Olağanüstü Hal Bölge Yasası' gerekçe gösterilerek yasaklanmıştır[1204].

Diyarbakır'da yasağa karşı, Ofis semtinde toplanarak yürüyüş yapmak isteyen yaklaşık 100 kişilik gruba polis copla müdahale etmiş ve 20 kişi gözaltına alınmıştır[1205]. Türk-İş'e bağlı sendikaların, Türk-İş bölge temsilciliği önünde basın açıklaması yapma girişimi polis tarafından engellenmiştir. Türk-İş 7. bölge temsilcisi

---

[1195] **Evrensel**, 2 Mayıs 2002.
[1196] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2002.
[1197] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2002.
[1198] **Evrensel**, 2 Mayıs 2002.
[1199] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2002.
[1200] **A.g.e.**
[1201] **A.g.e.**
[1202] **Bianet**, "1 Mayıs Manşet", 1 Mayıs 2002, (Çevrimiçi) "https://bianet.org/bianet/siyaset/9629-1-mayis-manset", (Erişim Tarihi: 21.04.2020).
* Muğla'nın Milas ilçesinde, EMEP ile HADEP'in ortaklaşa düzenlemek istedikleri 1 Mayıs mitingine, "yörenin turizm beldesi olması gerekçesiyle" izin verilmemiştir. Bkz: **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2002.
[1203] **A.g.e.**
[1204] **A.g.e.**
[1205] **A.g.e.**

Ramazan Ulaş, 'Basın açıklaması yapmamıza dahi izin verilmedi. Bayramımızı kutlayamadığımız için üzgünüz. Bunu protesto etmek için Emek Platformuna bağlı üyeler olarak bir günlük açlık grevi başlatıyoruz'[1206] demiştir. Diyarbakır'daki 'olaylı' 1 Mayıs kutlamaları ardından, İHD Diyarbakır Şube Başkanı Osman Baydemir imzasıyla yayınlanan basın açıklamasında, 'Birazcık sağduyu ile korunacak olan kamu güvenliği, yasaklama pratiğine kurban edildi. Kamu güvenliğini yasaklama pratiği ile sağlamaya çalışan idare anlayışının oluşturduğu ve hiç kimsenin hoşnut olmadığı bir tablo yaşıyoruz'[1207] denilmiştir.

Tunceli'de, OHAL Valiliği'nin yasak kararına karşı, daha önceden belirlenen Cumhuriyet Meydanı'nda toplanmak isteyen Emek Platformu temsilcileri ile HADEP ve EMEP üyelerine polis copla müdahale etmiş, müdahale sırasında 3 kişi yaralanmış, 20 kişi gözaltına alınmıştır[1208].

Mersin'de, 1 Mayıs kutlamalarının yasaklanması ile kentteki atmosferin gergin olduğu anlaşılmıştır. Gerilimin nedeni, Mersin'de 21 Mart 2002'deki Nevruz kutlamaları sırasında yaşanan yoğun şiddet olaylarıdır. 21 Mart'ta kentte, Nevruz kutlamaları yasaklanınca, polisle, gösteri yapmak isteyen gruplar arasında çatışmalar çıkmış, 'bir kişi polis panzeri ile duvar arasına sıkışarak, bir kişi ise müdahale esnasında kalp krizi geçirerek hayatını kaybetmiş, 35 polis memuru yaralanmış, 200 kişi gözaltına alınmıştır'[1209]. 1 Mayıs yaklaşırken, Mersin'de 21 Mart'ta yaşanan olayların 1 Mayıs'ta tekrarlanacağını iddia eden haberler yapılmıştır. 30 Nisan'da Hürriyet gazetesinin, 'PKK Mersin'de şehitlik istiyor' başlıklı haberinde, 'İstihbarat birimlerine ulaşan haberlere göre PKK'nın, Mersin'de Nevruz'da yaşanan olayları, 1 Mayıs'ta da yinelemeyi planladığı'[1210] iddia edilmiştir. Mersin Valisi Akif Tığ, 1 Mayıs günü basına yaptığı açıklamada, 'Yasakçı Vali olarak anılacağım, ama koşullar bunu gerektirdiği için yasaklamak zorunda kaldık'[1211] demiştir. 1 Mayıs günü, kentte olağanüstü güvenlik önlemleri alınmıştır. Kutlama girişimlerinin engellenmesi için, '12 ilden 12 bin 500 polis, çevre illerden 17 panzer ve 1 helikopterin getirildiği kentte, tüm kavşak ve sokaklar polis tarafından tutulmuş, bazı caddeler trafiğe kapatılmış,

[1206] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2002.
[1207] **Bianet**, "1 Mayıs Alanlarında Coşku Büyüktü", 2 Mayıs 2002, (Çevrimiçi) "https://bianet.org/bianet/emek/9630-1-mayis-alanlarinda-cosku-buyuktu", (Erişim Tarihi: 21.04.2020).
[1208] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2002.
[1209] **Milliyet**, 22 Mart 2002.
[1210] **Hürriyet**, 30 Nisan 2002.
[1211] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2002.

şüpheli görünen araçlar aranmış, şehrin tüm giriş ve çıkışları kontrol altına alınmıştır'[1212]. KESK Mersin Şubeler Platformu, 1 Mayıs mitingine izin verilmemesini protesto etmek amacıyla sendika binasının girişinde basın açıklaması yapmış, platform adına konuşan dönem sözcüsü Gürsel Sığınır, '1 Mayıs 2002'deki Mersin manzarasının 1940'lar Türkiye'si ile Nazi Almanyası'nı aratmadığını söylemiştir'[1213]. HADEP Mersin İl Başkanı Muzaffer Akad, parti binasında yaptığı basın açıklamasında, 'İlan edilmemiş bir sıkıyönetim uygulanıyor. Sokaklar silahların ve panzerlerin soğuk gölgesinin işgali altında'[1214] demiştir. Alanda kutlanmasına izin verilmeyen 1 Mayıs'ı, işçiler, işyerlerinin bahçesinde, HADEP, EMEP ve ÖDP gibi siyasi partiler, parti binalarında, sendikalar ise sendika binalarının önünde yapılan basın açıklamalarıyla kutlamışlardır[1215].

Osmaniye'de, 1 Mayıs kutlaması için valiliğe başvuran, EMEP, HADEP ve Eğitim-Sen'den oluşan tertip komitesine, Emniyet Müdürlüğü tarafından verilen tebliğ ve tebellüğ belgesinde, 1 Mayıs'ın nasıl kutlanması gerektiği belirtilmiş, 'mitingde, Atatürk ve tüm şehitler adına saygı duruşu yapılması, İstiklal Marşı'nın okunması, miting alanına Atatürk posteri ile Türk bayraklarının asılması, miting için hazırlanacak davetiyeye, yazılı olan programa ek olarak saygı duruşu ve İstiklal Marşı'nın da yazılması gerektiği öne sürülmüş, bu eksikliklerin giderilmesiyle izin işleminin tamamlanmış olacağı'[1216] belirtilmiştir. 1 Mayıs Tertip Komitesi, kendilerine 'tebliğ' edilen karara itiraz ederek, mitingi önceden belirledikleri program doğrultusunda yapacaklarını belirtince[1217], miting Valilik tarafından yasaklanmıştır.

Osmaniye'de yasaklanan 1 Mayıs kutlamaları ardından, Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü'nün sezon açılış töreninde bir konuşma yapan Vali İsmail Fırat, 'Osmaniye'de 1 Mayıs işçi bayramı kutlamalarına, katılmak isteyenlerden Atatürk posteri, Türk bayrağı asmalarını, İstiklal Marşı söylemelerini ve saygı duruşunda bulunmalarını istedik. Onlar da bize 'bu bir dayatmadır, biz bunları yapmayız diyerek defolup gittiler'[1218] demiştir. Hürriyet'in, büyük ve kalın puntoyla, 'Vali: Bunlar hain' başlığı altında verdiği habere göre, 'Bayrağı, Atatürk'ü ve İstiklal marşını

[1212] Bianet, **a.g.e.**
[1213] **A.g.e.**
[1214] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2002.
[1215] **A.g.e.**
[1216] **Evrensel**, 30 Nisan 2002.
[1217] **A.g.e.**
[1218] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2002.

tanımayanların, Osmaniye'yi ve Türkiye'yi terk etmesini isteyen Vali Fırat, konuşmasının devamında şunları söylemiştir:

> "Bunlar kendilerine demokratik toplum kuruluşları adını veren HADEP, EMEP ve içinde kuş beyinli öğretmenlerin bulunduğu Eğitim-Sen'dir. Biz bayramlara ve kutlamalara karşı değiliz. Adam gibi İstiklal Marşı söyleyin, Türk bayrağını göndere çekin, öyle kutlayın. Ama cesaret edemediler. Peki niçin? Çünkü hainler. Hainlerle bizim işimiz yoktur"[1219]

Osmaniye Valiliği, 1 Mayıs mitingi yapmak için başvuranlara, valilerin yasayla tanımlanmış yetki ve görevlerinin dışına çıkarak, kutlamaları, resmi devlet töreni formatında düzenlemelerini dayatmıştır. Valilik, toplantının içeriğine keyfi biçimde müdahale ederek, toplantıda yapılacak etkinlik ve kullanılacak materyalleri belirlemeye çalışmıştır. Osmaniye Valiliği'nin bu uygulaması, 26 Aralık 1978'de İstanbul ve Ankara'nın da dahil olduğu 13 ilde sıkıyönetim ilan edilmesi ve 1 Mayıs kutlamalarının yasaklanması ardından İzmir'de yapılan 1979 1 Mayıs mitinginde, İzmir Valiliği'nin sosyalizm temalı bayrak, döviz, resim ve pankartları yasaklaması[1220] ile 20 Şubat 1980'de İzmir'in de sıkıyönetim kapsamına alınması ardından, Mersin'de yapılan 1980 1 Mayıs mitinginde, Mersin Valiliği'nin, 'İstiklal Marşı'ndan başka marş söylemeyi, Türk Bayrağı'ndan başka bayrak taşımayı'[1221] yasaklamasını hatırlatmaktadır.

Osmaniye Valiliği'nin kararlarının ve Vali'nin sözlerinin, anayasa ve uluslararası anlaşmalar tarafından korunan bir hak olan ifade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü hakkı ile bağdaşmaz olduğu açıktır. İnsan haklarına dayalı bir yönetim perspektifinden açıklanamayacak olan, bu idari pratikler, egemen iktidar mantığı ile açıklanabilir. Devlet egemenliğini temsil eden bayrak ve marş gibi sembol ve ritüellerin kullanımı, yapılacak mitingde, egemen güç olarak devletin sembolik üstünlüğünün tanındığının kanıtlanması için istenmiştir. Devlet sembolleri, 1 Mayıs kutlamak isteyenleri, Valilik söyleminde üretilen, 'hain' ile 'sadık' kategorilerinden birini seçmeye zorlamak için işe koşulmuştur. Başka bir deyişle, 1 Mayıs kutlaması izni, 'hain olmadığını kanıtlama' koşuluna bağlanmıştır. 'Devlet merkezli ve katı bir milliyetçilikle malul bir siyasal alan'[1222] tasavvurunun ifadesi olan bu söylem ve pratikler, özerk ve muhalif etkinlikler olarak düzenlenen 1 Mayıs kutlamalarını 'devlete/millete ihanet' olarak

---

[1219] **A.g.e.**
[1220] **Milliyet**, 2 Mayıs 1979.
[1221] **Tercüman**, 1 Mayıs 1980.
[1222] Zafer Yılmaz, **Yeni Türkiye'nin Ruhu: Hınç, Tahakküm, Muhtaçlaştırma**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, s. 26-27.

damgalamaktadır. İhanetle özdeşleştirilen unsurların yasaklanması, bunlar yerine resmi sembol ve pratiklerin dayatılması yoluyla Valilik, neyin söylenebilir ve görünebilir, neyin ise söylenemez ve görülemez olduğunu belirlemeye, böylece kamusal alanın sınırlarını çizmeye çalışmıştır[1223]. Görünürlük/söylenebilirlik alanının düzenlenmesi, kontrol edilmesi için uygulanan kurallar, koyulan yasaklar, 1 Mayısların yönetiminin başat unsurlarından biri olmuştur. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki, sembollerin, siyasal alanı seçici biçimde düzenlemek ve makbul olmayan unsurlara kapatmak için araçsallaştırılması, 1 Mayıs'lara özgü bir pratik değildir. Aydın'ın da belirttiği gibi, 'Türkiye siyasetinde devlet, millet, kurucu lider ve vatan kavramları etrafından inşa edilmiş semboller, meşru siyasal alanın belirlenmesinde, üzerine konuşulabilir ve konuşulamaz olanın tayin edilmesinde kritik bir rol oynamaktadır'[1224]. Her örnekte, Osmaniye Valisi'nin ifadelerinde olduğu kadar açıkça belirtilmese de 1 Mayıs kutlamalarına yasaklar ve sınırlamalar getiren idari pratiklerin, kamusal alanın sınırlarını, 'milli hakikat rejiminin'[1225], görülebilir ve söylenebilir olana çizdiği sınırlarla eşitleyen bir yönetim rasyonalitesine dayandığı açıktır.

[1223] Judith Butler, **Kırılgan Hayat: Yasın ve şiddetin gücü**, Çev. Başak Ertür, 2.B.s., İstanbul: Metis Yayınları, 2013, s.14.
[1224] Aydın, **a.g.e.**, s. 13.
[1225] Tanıl Bora, "Bu Sayıda", **Toplum ve Bilim**, Sayı:109, 2007, s.3.

ALTINCI BÖLÜM: AKP HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE 1 MAYISLAR (2003-2020)

6. 1. AKP Hükümetleri Döneminin İlk 1 Mayıs'ı ve Bingöl Depremi: 1 Mayıs 2003

14 Ağustos 2001'de kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi, 3 Kasım 2002 genel seçimlerinden, yüzde 34,2 oranında oy alarak birinci sırada, Cumhuriyet Halk Partisi ise yüzde 19,3 oranında oy alarak ikinci sırada çıkmıştır. Kasım 2002'ye kadar yönetimde kalan 57. hükümeti oluşturan, DSP, MHP ve ANAP, seçimlerde ağır bir yenilgiye uğrayarak baraj altında kalmışlardır. Bu partilerin yanı sıra, DYP, Genç Parti ve Saadet Partisi de seçimlerde baraj altında kalmıştır. Bu nedenle, 2002 seçimleri, Türkiye siyasi tarihine, 1990'lar boyunca en fazla seçmen desteğini alan siyasi partilerin, sandıkta ağır yenilgiye uğradığı, bir dönüm noktası olarak geçmiştir.

AKP tek parti iktidarı olan 58. Hükümet; Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan, siyasi yasağının devam etmesi nedeniyle seçimlere katılamadığı için, 18 Kasım 2002'de, Abdullah Gül Başbakanlığında kurulmuştur[1226]. Erdoğan'a siyaset yolunu açmak için, AKP ve CHP arasında varılan bir uzlaşma sonucu, 9 Mart 2003'te Siirt'te seçimler yenilenmiş ve Erdoğan milletvekili seçilerek TBMM'ye girmiştir. Bu sayede, 14 Mart 2003'te, Erdoğan Başbakanlığında 59. hükümet (I. Erdoğan hükümeti) kurulmuş ve 29 Ağustos 2007'ye kadar görevde kalmıştır*. AKP tek parti hükümetinin kurulmasıyla birlikte, 1990'lar boyunca süren koalisyon hükümetleri dönemi sona ermiştir.

2003 yılında Türkiye'de ve dünyada, siyasetin gündeminin en üst sırasında yer alan gelişme, 20 Mart 2003'te ABD'nin Irak'ı işgali olmuştur. 2003 yılının ilk aylarında yayınlanan gazetelere bakıldığında, Irak savaşına ve savaşa karşı bir tepki olarak

---

[1226] Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi,** İstanbul: İletişim Yayınları, 4. B.s., 2016, s.467.

* 1 Mayıs 2003'te, İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu, Emniyet Genel Müdürü Gökhan Aydıner, İstanbul Valisi Muammer Güler, İstanbul Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah, Ankara Valisi Yahya Gür, Ankara Emniyet Müdürü Ercüment Yılmaz olmuştur.

doğan, 'Irak'ta savaşa hayır!' hareketine dair haberlerin geniş ölçüde yer aldığı görülmektedir. Bu dönemde, Türkiye'nin pek çok yerinde, çok sayıda savaş karşıtı eylem ve protesto düzenlenmiştir[1227].

2002 yılında olduğu gibi, 2003'te de, 1 Mayıs'ın yeniden bayram ve resmi tatil ilan edilmesi istemiyle hazırlanan kanun teklifi, TBMM gündemine taşınmıştır. 7 Mart 2003'te, Kocaeli Milletvekili İzzet Çetin ve 44 CHP'li milletvekili, TBMM Başkanlığı'na, '2429 Sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanuna bir madde eklenmesiyle, 1 Mayıs gününün İşçi Bayramı olarak resmî tatil ilan edilmesini' öngören bir kanun teklifi sunmuştur[1228]. Kanun teklifinin gerekçe kısmında;

> "Ülkemizde 1 Mayıs'a hep kuşku ile yaklaşıldı. 1 Mayıs yalnızca bir görüşün hatta bir siyasal yaklaşımın talebi olarak değerlendirildi. Oysa tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de her türlü siyasal görüş ve düşünceden işçilerin 1 Mayıs'ın bayram ve resmî tatil günü olarak kabul edilmesi talepleri vardır. Ve her görüşten işçi kuruluşları 1 Mayıslarda kutlama yapmaktadırlar. Çağdaş dünyadaki yerimizin demokratik açılımlara koşut olarak belirleneceği günümüz dünyasında 1 Mayıs'ı kutlamanın yasak olduğu çok az ülke arasında bulunmamız demokrasimiz açısından büyük eksikliktir. 19., 20. ve 21. yasama dönemlerinde de bu konuda yasama girişimlerinde bulunulmuştur. Bu girişimlerden bir sonuç alınamamakla birlikte 1 Mayıs "işçi bayramı" konusunun toplumumuz tarafından da kabul gördüğünün hatırlanmasında yarar vardır. Demokrasimiz 1 Mayıs'ın amacına uygun olarak emekçiler Bayramı adıyla kutlanması olgunluğuna sahiptir. Emekçilere ve onların örgütlerine bayramlarını özgürce kutlama olanağı sağlanmalıdır"[1229],

ifadelerine yer verilmiştir. CHP'li milletvekillerinin sunduğu kanun teklifinde, Türkiye'de 1 Mayıs'ın resmî tatil günü olmaması ve süregiden yasaklar, 'Türkiye'nin çağdaş dünyadaki yeri' ve 'demokratikleşme' kavramlarına atıfla eleştirilmiştir. Başka bir deyişle, '1 Mayıs'ın bir resmî tatil günü olarak kabul edilmemesi ve devam eden yasaklar sorunu', bir 'çağdaşlaşma' ve 'demokratikleşme' eksikliği sorunu biçiminde sorunsallaştırılmıştır. Ancak önceki yıllarda defalarca kez sunulan kanun teklifi, 2003'te de hükümet kanadından destek görmemiştir. Teklif, uzunca bir süre Meclis Komisyonu'nda bekletilmiş, TBMM Genel Kurulu'nda oylanmamış ve sonuç olarak hükümsüz kalmıştır.

[1227] **Hürriyet**, 20 Mart 2003.
[1228] **TBMM Kanun Teklifi**, 07 Mart 2003, Esas Numarası: 2/96- 1023/ 4213, (Çevrimiçi) "https://www2.tbmm.gov.tr/d22/2/2-0096.pdf.", (Erişim Tarihi: 16.05.2019).
[1229] **A.g.e.**

22 Nisan'da, Türk-İş, Hak-İş, DİSK ve KESK temsilcilerinden oluşan 1 Mayıs Düzenleme Kurulu, Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda miting yapabilmek İstanbul Valiliği'ne başvuru yapmıştır[1230]. Başvuru ardından Valilik önünde basın açıklaması yapan Düzenleme Kurulu Başkanı ve DİSK Genel Sekreteri Musa Çam, 'her 1 Mayıs'ın kendine özgü anlamının olduğunu, bu yılki 1 Mayıs kutlamalarının biri ulusal, diğeri uluslararası olmak üzere iki temasının olacağını; bunlardan uluslararası temanın, ABD ve müttefikler tarafından işgal edilen Irak olacağını, ulusal temanın ise hükümetin son olarak yapmış olduğu, emekçiler açısından asla kabul edilemeyecek olan yasalar ve düzenlemeler olacağını'[1231] belirtmiştir.

26 Nisan'da, 'DİSK, Hak-İş, KESK ve Türk-İş tarafından hazırlanan ortak bir metinle, 1 Mayıs programı açıklanmış; açıklamada, siyasi partiler, demokratik kitle örgütleri ve siyasi dergi temsilcilerinin yanı sıra, Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu'nun* da programa destek verdiği'[1232] belirtilmiştir. Aynı gün, 'DİSK, KESK ve Türk-İş'e bağlı bazı sendikaların İstanbul şubeleri tarafından oluşturulan İstanbul Sendikalar Birliği, Bakırköy Özgürlük Meydanı'nda, '1 Mayıs'a katılım çağrısı yapmıştır'[1233]. Burada bir açıklama yapan Eğitim-Sen, 3 No'lu Şube Başkanı Ekber Işık, 'ABD emperyalizminin dünya halklarını özgürleştirmek adına köleleştirdiğini vurgulayarak, savaşı durduracak, halkların kardeşleşmesini ve barışı sağlayacak olan işçi ve emekçilerin örgütlü mücadelesidir'[1234] demiştir.

29 Nisan'da, 1 Mayıs Düzenleme Kurulu, geçmiş yıllarda olduğu gibi, önce Taksim Kazancı Yokuşu'na karanfiller bırakarak, 1977 ve 1989 1 Mayıs'ında hayatını kaybedenleri, ardından Kadıköy'de yapılan törenle 1996 1 Mayıs'ında hayatını kaybedenleri anmıştır[1235]. Kazancı Yokuşu'ndaki törenin ardından İstiklal Caddesi'nde, 'karanfiller ve 1 Mayıs bildirisi'[1236] dağıtılmıştır. Düzenleme Kurulu, anma törenleri esnasında, 'açlık, işgal, yıkım ve kölelik getiren küresel saldırganlığa

---

[1230] **Cumhuriyet**, 23 Nisan 2003.
[1231] **A.g.e.**
* Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu'nun detaylı bir incelemesi için bkz. Yıldız Önen, **"Savaşa Hayır" Demenin Birleştirici Gücü: "Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu" Deneyiminin Türkiye'deki Siyasal Kültüre Etkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
[1232] **Cumhuriyet**, 27 Nisan 2003.
[1233] **A.g.e.**
[1234] **A.g.e.**
[1235] **Cumhuriyet**, 29 Nisan 2003.
[1236] **A.g.e.**

karşı, eşitlik, özgürlük, adalet ve barış için emekçileri ve emekten yana olanları, 1 Mayıs'ta Abide-i Hürriyet Meydanı'ndaki mitinge çağırmıştır'[1237].

1 Mayıs günü alınacak güvenlik önlemleri temalı haberlerde, 'İstanbul'da miting nedeniyle 12 bin polisin görev alacağı, meydan ve çevresinin kutlama süresince iki helikopterle havadan ve panzerlerle karadan denetim altında tutulacağı, çıkabilecek olaylara karşı jandarma timlerinin çeşitli noktalarda hazır tutulacağı'[1238], 'meydan çevresinde yer alan çeşitli cadde ve sokakların trafiğe kapatılacağı'[1239] bildirilmiştir.

30 Nisan tarihli Milliyet, 'İstanbul Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah'ın, 1 Mayıs öncesi yaptığı açıklamada, 'Yasalara uygun şekilde 1 Mayıs'ı, İşçi Bayramı'nı kutlarsak, herkese yardımcı oluruz. Kanunsuz bir şey yapmasınlar. Yaparlarsa, biz de kanuni işleri yaparız'[1240] dediğini aktarmış, 1 Mayıs tarihli Cumhuriyet ise, 'Mücadele Birliği Dergisi okurları ile Devrimci İşçi Komiteleri' üyelerinin, yasak olmasına rağmen 1 Mayıs'ı Taksim Meydanı'nda kutlama kararı aldıklarını duyurmuştur[1241].

1 Mayıs 2003 sabah 03.27'de, Bingöl'de 6.4 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. 300'e yakın binanın çöktüğü depremde, 84'ü Çeltiksuyu Yatılı İlköğretim Okulu pansiyonunda kalan öğrencilerden oluşan 176 kişi ölmüş, 522 kişi yaralanmıştır[1242]. 1 Mayıs sabahı yaşanan deprem felaketi nedeniyle, ülke genelinde düzenlenecek 1 Mayıs kutlamaları gündemin arka planında kalmıştır. Diyarbakır'da 26 yıl sonra ilk kez Valilik tarafından açık hava toplantısıyla kutlanmasına izin verilen 1 Mayıs, deprem nedeniyle iptal edilmiştir. 'Türk-İş Genel Başkanı Salih Kılıç, yaptığı yazılı açıklamada, Diyarbakır, Elazığ, Batman ve Mardin'deki 1 Mayıs kutlamalarını iptal ettiklerini duyurmuştur'[1243]. Çeşitli il ve ilçelerde yapılan tüm 1 Mayıs kutlamalarında, Bingöl depreminde hayatını kaybedenler anısına saygı duruşu yapılmıştır.

İstanbul'da 1 Mayıs törenleri, önceki yıllarda olduğu gibi, 1 Mayıs Düzenleme Komitesi, dört konfederasyonun genel başkanı ve siyasi parti temsilcilerinden oluşan grubun, önce Taksim Kazancı Yokuşu'na karanfiller bırakarak 1977'de ölenleri anması, ardından Taksim Atatürk Anıtına 1 Mayıs yazılı çelenk bırakmasıyla

---

[1237] **A.g.e.**
[1238] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2003.
[1239] **Milliyet**, 30 Nisan 2003.
[1240] **A.g.e.**
[1241] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2003.
[1242] **Hürriyet**, 8 Ekim 2010.
[1243] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2003.

başlamıştır. Sabahın erken saatlerinde, Piyalepaşa Bulvarı ve Şişli'de toplanan, sendikalar, siyasi partiler, kitle örgütleri, 'açlık, işgal, yıkım ve kölelik getiren küresel saldırganlığa karşı eşitlik, özgürlük, adalet ve barış' temalı mitingin yapılacağı Çağlayan Meydanı'na doğru kortejler halinde harekete geçmiştir[1244].

İstiklal Marşı ile başlayan mitingde, düzenleme komitesi adına konuşan Musa Çam, 'mitingi, işçi sınıfı mücadelesinde ve Bingöl depreminde yaşamını yitirenlere adadıklarını'[1245] söylemiştir. Mitingde, Türk-İş Genel Başkanı Salih Kılıç, Hak-İş Başkanı Salim Uslu, DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi ve KESK Genel Başkanı Sami Evren birer konuşma yaparak, ABD'nin Irak işgalini ve AKP hükümetinin uygulamalarını eleştirmişlerdir[1246]. Mitinge katılanlar, 'ABD Ortadoğu'dan defol', 'İşçilerin birliği sermayeyi yenecek', 'Emperyalist saldırıya karşı sınıfsal mücadele', 'İş, ekmek, özgürlük', 'Kölelik yasalarına hayır', 'Özelleştirmeye hayır', 'Hükümet yasanı al başına çal' sloganları atmış; 'Emperyalist işgale, saldırıya, sömürüye ve kölelik düzeni yasalarına hayır', 'Yaşasın 1 Mayıs', 'Haklarımızı sonuna kadar savunacağız'[1247] yazılı pankartlar taşımıştır.

İstanbul mitingine katılım sayısını, Cumhuriyet, 'yaklaşık 80 bin kişi'[1248], Milliyet, 'binlerce kişi'[1249], Hürriyet, 'on binlerce kişi'[1250], Evrensel ise 'yüz bin kişi'[1251] olarak aktarmıştır.

2003 yılında da devam eden, Taksim'de 1 Mayıs yasağına rağmen, 'gösteri yapmak için Taksim Metro durağı girişinde toplanan 'Mücadele Birliği' adlı gruba polis müdahale etmiştir'[1252]. Polisin coplu müdahalesi sırasında, 'bazı göstericiler yaralanmış, 36 kişi gözaltına alınmış'[1253], ve 'olayı görüntülemeye çalışan basın mensupları polis tarafından tartaklanmıştır'[1254]. Cumhuriyet gazetesi, gösteri yapmak

---

[1244] **A.g.e.**
[1245] **A.g.e.**
[1246] **A.g.e.**
[1247] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2003, **Evrensel**, 2 Mayıs 2003, **Hürriyet**, 2 Mayıs 2003, **Milliyet**, 2 Mayıs 2003.
[1248] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2003.
[1249] **Milliyet**, 2 Mayıs 2003.
[1250] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2003.
[1251] **Evrensel**, 2 Mayıs 2003.
[1252] **Milliyet**, 2 Mayıs 2003.
[1253] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2003.
[1254] **Milliyet**, 2 Mayıs 2003.

isteyen grubun, 'yerlerde sürüklenerek gözaltına alındığını' ve 'emniyete götürülmek için bindirildikleri araçların içinde de coplandığını' aktarmıştır[1255].

1 Mayıs 2003, İstanbul dışında, başta Ankara, İzmir, Adana olmak üzere 50'ye yakın il ve ilçede yapılan yürüyüş ve mitinglerle kutlanmıştır*. Muğla'nın Milas ilçesinde, 'EMEP, SHP ve DEHAP tarafından yapılması planlanan 1 Mayıs mitinginin, Kaymakam Hulusi Doğan tarafından yasaklanması üzerine, bir basın açıklaması yapılarak yasak kınanmıştır'[1256]. Milliyet'in haberine göre, 'Malatya'da, "yasadışı pankart" açarak, miting alanına yürüyen gruba polis müdahale etmiş ve 34 kişi gözaltına alınmıştır'[1257]. Samsun'da, miting alanına girmek isteyen öğrenci grubuna, polis, 'taşıdıkları pankartın pankart listesinde yer almadığı gerekçesiyle' copla müdahale etmiş ve 10 öğrenci gözaltına alınmıştır[1258].

AKP hükümetleri döneminin ilk 1 Mayıs'ı olan, 1 Mayıs 2003'te, çeşitli il, ilçe ve alanlar için geçerli miting ve yürüyüş yasakları, çeşitli pankart, döviz ve sloganlara yönelik yasaklar, miting katılımcılarına yönelik polis şiddeti ve gözaltılar varlığını sürdürmüştür.

6. 2. Yeniden Yükseltilen 'Taksim'de 1 Mayıs' Talebi (2004 - 2009)

6. 2. 1. Abide-i Hürriyet Meydanı (Çağlayan) Mitingleri Sürecinde Kırılma Noktası: 1 Mayıs 2004 Saraçhane'den Yenikapı'ya

1 Mayıs 2003 kutlamaları büyük ölçüde önceki yıllarda yapılan kutlamaların bir tekrarı gibidir. 1996 Kadıköy 1 Mayıs olayları ardından Kadıköy Meydanı 1 Mayıs mitinglerine kapatılınca, 1997'den 2003'e kadar her yıl İstanbul'da 1 Mayıs, Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda sendika konfederasyonları ve kitle örgütleri tarafından düzenlenen mitinglerle kutlanmıştır. Bu açıdan 2003 mitingi 1997'den beri her yıl hayata geçirilen kutlama formatının bir tekrarıdır. 2003'ü kendinden önceki yıllardan

---

[1255] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2003.

[*] 1 Mayıs kutlaması yapılan il ve ilçelerden bazıları şunlardır: 'Antalya, Eskişehir, Kocaeli, Sakarya, Niğde, Manisa, Kütahya, Bursa, Sivas, Sivas-Divriği, Gaziantep, Giresun, Uşak, Amasya, Burdur, Samsun, Düzce, Erzincan, Trabzon, Antakya, Çorum, Balıkesir- Burhaniye, Balıkesir-Bandırma, Kayseri, Çanakkale, Kahramanmaraş, Sinop, Tokat, Aydın ve Kırklareli-Lüleburgaz'. Bkz. **Evrensel**, 1, 2, 3 Mayıs 2003.

[1256] **Evrensel**, 2 Mayıs 2003.

[1257] **Milliyet**, 2 Mayıs 2003.

[1258] Makbule Efe, "Öğrenciler Gözaltında, Bin Kişi Eylemde", **Bianet**, 2 Mayıs 2003, (Çevrimiçi) "http://bianet.org/bianet/siyaset/18683-ogrenciler-gozaltinda-bin-kisi-eylemde", (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

farklı kılan 2002'de iktidara gelen AKP hükümeti yönetimi altında yapılmış olmasıdır. Ancak 1 Mayıs kutlamaları tarihi açısından asıl dönüm noktasını 2004 yılı oluşturur*. 2004 1 Mayıs'ını önceki yıllardan ayıran temel fark Taksim'de 1 Mayıs talebinin yeniden güçlü biçimde gündeme gelmesidir.

Emek Platformu Başkanlar Kurulu 12 Nisan 2004'te, 1 Mayıs 2004 kutlamaları gündemini görüşmek için, Hak-İş Konfederasyonu Genel Merkezi'nde toplanmıştır[1259]. Bu toplantıda, 'Uluslararası Birlik, Mücadele ve Dayanışma Günü olan 1 Mayıs'ın İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere, tüm ülke genelinde kitlesel katılımla kutlanması kararı'[1260] alınmış ancak kutlamaların düzenlenmesi örgütlerin yerel birimlerine bırakılmıştır.

İstanbul 1 Mayıs Tertip Komitesi'nin hazırlık toplantılarında DİSK, 1 Mayıs'ın Taksim Meydanı'nda kutlanması gerektiğini savunmuş ve bu bağlamda 20 Nisan'da Tertip Komitesi İstanbul Valiliği'ne Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs mitingi yapmak için başvurmuştur[1261]. Ancak, başvuru İstanbul Valiliği tarafından reddedilmiştir[1262]. İstanbul Valiliği'nin red kararı ardından 1 Mayıs Tertip Komitesi'nde mitingin nerede yapılacağına dair bir tartışma başlamıştır. Bu tartışmada DİSK ve KESK, Valiliğin yasağına rağmen 1 Mayıs'ın Taksim Meydanı'nda kutlanması için direnilmesi ve mücadele edilmesi gerektiğini savunurken, Türk-İş ve Hak-İş 'izinsiz' yapılacak bir mitinge dahil olmayacaklarını belirtmiştir.

Belirtmek gerekir ki, DİSK'in Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs mitingi yapma talebi 2004'te başlamamıştır. 12 Eylül 1980 darbesiyle kapatılan DİSK, 1992'de yeniden faaliyete başlamış, '3 Mart 1993'te DİSK karar defterine 1 Mayıs'ın yeniden Taksim'de kutlanması için yasal başvuru yapma kararı alındığı yazılmıştır[1263]. Bu tarihten itibaren her yıl 1 Mayıs'ı kitlesel olarak Taksim'de kutlamak için düzenli olarak yasal bildirim yapılmış, ancak başvurular her yıl aynı şekilde reddedilmiştir'[1264]. Ancak DİSK açısından 2004'ü farklı kılan, önceki yıllarda Taksim Meydanı talebi

* 1 Mayıs 2004'te, Recep Tayyip Erdoğan Başbakanlığındaki 59. Hükümet yönetimdedir. Bu dönemde İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu, Emniyet Genel Müdürü Gökhan Aydıner, İstanbul Valisi Muammer Güler, İstanbul Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah'tır.

[1259] Kaya Güvenç (der.), **Emek Platformu Belgeleri**, Ankara: TMMOB Yayınları, Kasım 2019, s.252.

[1260] **A.g.e.**

[1261] **Evrensel**, 20 Nisan 2004.

[1262] **A.g.e.**

[1263] Rauf Kösemen (ed.) **Sabahın Sahibi Var: 2004'ten 2011'e 1 Mayıs Alanı'nı Geri Alma Mücadelesi**, İstanbul: DİSK Yayınları, 2. Baskı, Ocak 2012, s. 6.

[1264] **A.g.e.**

valilik tarafından reddedilince, valiliğin izin verdiği alanlarda kutlama yapılırken, 2004'te Taksim Meydanı kararında ısrar edilmesi ve Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nın kabul edilmemesidir. Başka bir deyişle yeni olan, Taksim Meydanı için direnme ve mücadele etme kararlığıdır.

20 Nisan'da başlayan 1 Mayıs kutlamalarının nerede yapılacağı tartışmasında, tertip komitesi üyeleri arasında anlaşma sağlanamamıştır. Bunun üzerine 26 Nisan'da Türk-İş, Abide-i Hürriyet Meydanı için İstanbul Valiliği'ne başvuru yapmıştır[1265]. 27 Nisan'da, mekân konusunda yaşanan ayrışma nedeniyle İstanbul'da iki ayrı 1 Mayıs kutlaması yapılacağı belli olmuştur. DİSK, KESK, TMMOB ve TTB, 1 Mayıs'ı yasağa rağmen Taksim Meydanı'nda kutlayacaklarını, Türk-İş ise kutlamayı Abide-i Hürriyet Meydanı'nda yapacağını duyurmuştur[1266].

DİSK ve KESK yöneticileri, 1 Mayıs mitingi için Taksim Meydanı'nı talep etmelerini bir dizi argümanla gerekçelendirmiştir. İlk olarak, DİSK, 1977'de yaşanan saldırıdan hemen önce Kemal Türkler'in 1 Mayıs konuşmasında, 'bu alanın adı 1 Mayıs alanıdır' demesinden beri Taksim'i '1 Mayıs alanı' olarak tanımlamaktadır. Yanı sıra, DİSK, 1977 1 Mayıs katliamı ardından Taksim Meydanı'nın bir bellek mekânı olarak işçi sınıfının kolektif belleğine yerleştiğini öne sürmektedir[1267]. Dolayısıyla, 1979'dan beri 1 Mayıs mitinglerine kapatılmış olan Taksim Meydanı'nda miting düzenleme talebi, DİSK tarafından hem darbe sonucunda kaybedilmiş bir hakkın geri kazanılması hem de işçi sınıfı mücadelesinin tarihine ve belleğine sahip çıkmanın bir gereği olarak savunulmaktadır. 2017'de dönemin DİSK Genel Sekreteri Arzu Çerkezoğlu'nun, Taksim'de 1 Mayıs talebiyle ilgili yaptığı bir konuşmada söylediği; 'çünkü meydanlar ülkelerin, kentlerin, o ülkede, o kentte yaşayanların belleğidir, tarihidir ve bu bellek hep siyasi iktidarlar tarafından yok edilmeye, ortadan kaldırılmaya çalışılır. Taksim'de 1 Mayıs kutlamanın bizim açımızdan hak olduğunu düşünüyoruz'[1268] sözleri, DİSK'in yaklaşımını özetler niteliktedir. 1 Mayıs kutlamalarının Taksim Meydanı'nda yapılması talebinin gündeme geldiği bağlamlarda, bu talebi savunanlar, Taksim

[1265] **Evrensel**, 26 Nisan 2004.
[1266] **Cumhuriyet**, 28 Nisan 2004.
[1267] Melike Işık Durmaz, "İşçi Sınıfı Belleğinin Uzamsal Çerçevesi Olarak Taksim 1 Mayıs 1977", içinde Derya Fırat (der.) **Sokağın Belleği: 1 Mayıs 1977'den Gezi Direnişi'ne Toplumsal Hareketler ve Kent Mekânı**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2014, s. 108.
[1268] Selay Dalaklı, "1 Mayıs'ın Hafızası Taksim Meydanı", **Bianet**, 30 Nisan 2019, (Çevrimiçi) "https://m.bianet.org/bianet/emek/207893-1-mayis-in-hafizasi-taksim-meydani", (Erişim Tarihi: 18.05.2020).

Meydanı'nın işçi sınıfı için bir bellek mekânı olduğunu, 'Taksim'in tarihsel/ sembolik anlamı var' sözleriyle ifade etmişlerdir.

Taksim'de 1 Mayıs talebinin gerekçesi olarak sunulan ikinci argüman, çeşitli kişi ve kuruluşların Taksim Meydanı'nda toplantılar, etkinlikler düzenlemesine izin verilirken, 1 Mayıs mitingine izin verilmemesinin bir ayrımcılık olduğu yönündedir. Hem DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, hem de KESK Genel Başkanı Sami Evren konuyla ilgili konuşmalarında, 'herkese açık olan Taksim, emekçiye neden kapalı?'[1269] sorusunu yöneltmişlerdir. 29 Nisan'da Cumhuriyet gazetesinin Taksim Meydanı'nda yapılmasına izin verilen etkinlikler temalı haberi, söz konusu argümanı destekler niteliktedir. Habere göre, '13 Şubat 1993'te Turgut Özal önderliğinde yapılan Bosna-Hersek mitingi, 28 Şubat 1994'te Başbakan Tansu Çiller'in çağrısıyla yapılan 'Ata'ya Saygı' mitingi, 10 Nisan 1994 Bosna Hersek katliamı protestosu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen konser ve yılbaşı kutlamaları, Basketbol ve Futbol Milli Takımları ile Galatasaray Spor Kulübünü karşılama törenleri, Eurovision yarışmasında birincilik kazanan Sertap Erener'i karşılama töreni, 15-20 Kasım 2003 tarihlerinde İstanbul'da yapılan bombalı saldırılara karşı 22 Kasım 2003'de düzenlenen 'Sessiz Protesto' toplantısı, her yıl yapılan 10 Nisan Polis Haftası kutlama törenleri'[1270] gibi çeşitli toplantı, tören ve etkinliklerin Taksim Meydanı'nda yapılmasına izin verilmiş ya da engel olunmamıştır. İlk bakışta göze çarpan, Taksim Meydanı'nda izin verilen eylem ve etkinliklerden hiçbirinin, Türkiye devleti/hükümetine yönelik bir protesto niteliğinde olmadığıdır. İzin verilen etkinlikler ya yabancı devlet ve örgütlere yönelik protestolar ya resmi kutlama törenleri ya da politik içeriği olmayan konser ve kutlama etkinlikleridir. Dolayısıyla, yasaklamanın başat biçimde sol/sosyalist/muhalif grupların, başka bir deyişle yönetimce 'makbul görülmeyen' grupların devlete/hükümete yönelik protesto niteliği arz eden toplantılarına yönelik olduğu görülmektedir. Böylece, Taksim Meydanı'nın kitlesel toplantılar amacıyla kullanımının idare ve polis tarafından ayrımcı biçimde düzenlendiği argümanı, 1 Mayıs yasaklarına yönelik bir eleştiri olarak öne sürülmüştür.

Kutlamalar için Taksim Meydanı'nı talep edenlerin bir diğer argümanı ise, Abide-i Hürriyet Meydanı'nın 1 Mayıs mitingleri için yetersizliği ve uygunsuzluğu

[1269] **Cumhuriyet**, 29 Nisan 2004.
[1270] **A.g.e.**

tezidir. 28 Nisan'da KESK Genel Başkanı Sami Evren, 1 Mayıs'ta Taksim Meydanı'na çağrı yaptığı konuşmasında, 'Abide-i Hürriyet denilen alan tecrit edilmiş bir alandır. Burada emekçilerin sesi çıkmıyor. Emekçilerin sesini yükseltebileceği bir alan istiyoruz. Abide-i Hürriyet alanını reddediyoruz'[1271] diyerek bu tezi öne sürmüştür. Bu bağlamda Evren, '1 Mayıs'ı herkesle birlikte kutlamak istediklerini, Şişli'nin ise bir yol ve kavşaktan ibaret olduğunu'[1272] ifade etmiştir. Süleyman Çelebi ise 'Abide-i Hürriyet'e hapsolmak istemiyoruz'[1273] diyerek bu görüşü paylaştığını belirtmiştir. Bu görüşe göre, Abide-i Hürriyet Meydanı, kentin gündelik yaşamında, kalabalık akışlarının yoğunlaştığı bir mekân değil, yalıtılmış bir mekandır. Oysa, 1 Mayıs mitinginin amacı, işçi ve emekçilerin görünür ve duyulur olmasıdır. Bu nedenle mitingin, İstanbul'un en merkezi alanlarından biri olan Taksim Meydanı'nda yapılması talebi, 1 Mayıs kutlamalarının kentte yaşayanlarla bir araya gelmesini, buluşmasını sağlamaya yöneliktir.

Ancak, DİSK ve KESK'in sunduğu bu gerekçelere rağmen, yönetim Taksim Meydanı konusunda yasaklayıcı tutumunu değiştirmemiştir. İstanbul Valisi Muammer Güler, 27 Nisan'da, 1 Mayıs'ta Taksim'e çağrısıyla ilgili olarak, 'kimse böyle bir şeyi denemesin. Aksi takdirde güvenlik güçleri gereğini yapar'[1274] demiş, 28 Nisan'da ise, 'Taksim'in toplantı ve yürüyüşlere müsait bir alan olmadığını, izin verilmeyecek bir yerde toplantıya çağırmanın suça teşvik ve tahrik anlamı taşıdığını, bununla ilgili olarak suç duyurusunda bulunacaklarını'[1275] açıklamıştır. Vali Güler, 29 Nisan'da yaptığı basın açıklamasında, 'Taksim'in toplantı ve gösteri yürüyüşü alanı olarak kullandırılmayacağını, yasaların izin vermediği eylemlere tabii ki müdahale edileceğini' belirtmiş ve 'işçilerimizin polisle, devletle karşı karşıya gelmemesini arzu ediyoruz'[1276] demiştir.

İstanbul Valiliği'nin Taksim'de mitinge izin verilmeyeceğini açıklamasının ardından, 29 Nisan'da, DİSK ve KESK, 1 Mayıs'ta Saraçhane Meydanı'nda toplanacaklarını duyurmuştur[1277]. DİSK Genel Başkanı Çelebi, 'Saraçhane'de toplanarak, valiliğin göstereceği alana yürüyeceğiz'[1278] demiştir. Çelebi'nin 30

[1271] **A.g.e.**
[1272] **Evrensel**, 27 Nisan 2004.
[1273] **Cumhuriyet**, 29 Nisan 2004.
[1274] **Cumhuriyet**, 28 Nisan 2004.
[1275] **Cumhuriyet**, 29 Nisan 2004.
[1276] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 2004.
[1277] **A.g.e.**
[1278] **A.g.e.**

Nisan'da yaptığı açıklama, Saraçhane'de toplanacaklarını duyuran DİSK, KESK, TMMOB ve TTB'nin, buradan valiliğin vereceği izne göre Beyazıt Meydanı ya da Sultanahmet Meydanı'na yürümeyi planladıklarını göstermektedir[1279]. Ancak 30 Nisan'da Vali Güler, 'Saraçhane'de toplanmaya da izin verilmeyeceğini'[1280] açıklamıştır.

Nisan ayının ikinci yarısı boyunca süren tartışmaların ardından, 1 Mayıs 2004 günü İstanbul'da iki ayrı 1 Mayıs kutlaması düzenlenmiştir. Birincisi Türk-İş tarafından düzenlenen, İP ve EMEP'in katıldığı Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı mitingidir. Cumhuriyet'in haberine göre 'on binlerin' katıldığı mitingde, Türk-İş Genel Başkanı Salih Kılıç bir konuşma yapmıştır[1281].

İkinci kutlama ise, DİSK, KESK, TTB ve TMMOB'un düzenlediği, CHP, ÖDP ve TKP'nin desteklediği Saraçhane toplantısıdır. Güvenlik güçleri, 1 Mayıs sabahı yaklaşık 35 bin kişinin toplandığı Saraçhane Parkı'nı, panzer desteğiyle çember altına almış ve buradan yürüyüş yapılmasına izin verilmeyeceğini bildirmiştir[1282]. Saraçhane'den Beyazıt Meydanı'na yürümek isteyen sendika yöneticileri ile polis arasında tartışma yaşanmıştır[1283]. KESK Genel Başkanı Sami Evren ile dönemin İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Ayhan Pamuk arasında yaşanan kısa süreli sözlü tartışmada, Evren'in 'uluslararası kanunlardan doğan haklarımızı kullanıyoruz' demesi üzerine Pamuk, 'Türkiye'de kimsenin hukuk dışı bir hareket yapamayacağını' belirtmiş ve '2911 sayılı kanunu ihlal edip grubu yürüteceğiz diyemezsiniz. Açıklamanızı burada yapın yoksa sizi yürütmeyeceğiz'[1284] demiştir. Sendika yöneticileri ile polis arasında yapılan 'pazarlık' sonucunda, grubun Yenikapı'ya yürümesine izin verilmiştir[1285]. Saraçhane'den Yenikapı'ya pankartlarla ve sloganlarla yürüyen binlerce kişi, Yenikapı'ya vardığında, polisin yaptığı anonsların ardından dağılmıştır[1286]. Polis, Yenikapı'daki mitingin konserle kapanmasına da izin vermemiştir[1287].

[1279] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2004.
[1280] **A.g.e.**
[1281] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2004.
[1282] **A.g.e.**
[1283] **A.g.e.**
[1284] Rauf Kösemen (ed.) **Sabahın Sahibi Var: 2004'ten 2011'e 1 Mayıs Alanı'nı Geri Alma Mücadelesi**, İstanbul: DİSK Yayınları, 2. Baskı, Ocak 2012, s. 8-9.
[1285] **A.g.e.**
[1286] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2004.
[1287] **A.g.e.**

Milliyet gazetesi, 1997'den beri İstanbul'da ilk kez Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı dışında bir alanda da kutlanan 2004 1 Mayıs'ını, "1 Mayıs Şenliği: İstanbul'da iki ayrı meydanda 1 Mayıs gösterileri sazlı-sözlü, tartışmalı Taksim'de ise coplarla kutlandı'[1288] sözleriyle haberleştirmiştir.

Mitingin sona ermesi ardından, İstanbul Valisi Güler, 'Saraçhane Meydanı'nda kanuna aykırı şekilde toplanan sendika ve kitle örgütlerinin yöneticileri hakkında soruşturma başlatıldığını'[1289] açıklamıştır. Vali Güler'in soruşturmayla ilgili açıklamasına tepki veren Süleyman Çelebi, 'Biz yasadışı bir şey yapmadık. Yasadışı olan bir hareket varsa onu İstanbul Valiliği yapmıştır. Dava açılmasını engelleyemeyiz ama eğer mahkemeye gitmemiz gerekirse 10 bin yurttaş da bizimle olacaktır'[1290] demiştir.

Vali Güler'in 1 Mayıs öncesi açıklamalarında, önce Taksim'de ardından Saraçhane'de yapılması planlanan 1 Mayıs kutlamalarını, yasak/ yasaya aykırı olarak tanımladığı ve yasaya aykırı toplantılara polisin müdahale edeceğini bildirdiği görülmektedir. Dolayısıyla, idarenin 1 Mayıs'a izin vermeyişini açıklamada başvurduğu temel gerekçe, 2911 sayılı yasaya aykırılıktır. Aslında, ikinci bölümde uzun uzadıya tartıştığım, 2911 sayılı yasa, Taksim'de 1 Mayıs kutlamaya dair doğrudan bir yasak getirmez. Yasanın mülki idareye, toplantı alanlarını belirleme yetkisi vermesi, belirlenen alanlar dışında yapılan toplantıların yasaya aykırı toplantı olarak yorumlanmasına imkân vermektedir. Başka bir deyişle, Valiler, yasanın verdiği yetkiye dayanarak koydukları yasaklamaları ve sınırlamaları, yasanın kendisinden doğan mutlak bir zorunlulukmuş gibi açıklama eğilimindedir. Alan belirleme yetkisinin yanına, toplantı öncesi bildirim yapma zorunluluğu ve toplantıları erteleme, yasaklama yetkisi de eklenince, idarenin eline keyfi biçimde kullanılan toplantılara izin verme/vermeme yetkisi geçmiş olur. Dolayısıyla, 2911 sayılı yasanın sunduğu çerçeve, idarenin fiili bir izin ve yasak mekanizması işletmesine olanak tanımaktadır.

1 Mayıs 2004'te yasaklı Taksim Meydanı'nda gösteri yapmak isteyen '4 ayrı gruba müdahale eden polis 58 kişiyi gözaltına almıştır'[1291]. 2004 yılında kamusal alanda toplantı, gösteri ve yürüyüş biçiminde düzenlenen 1 Mayıs kutlamalarının yasaklandığı tek yer Taksim Meydanı değildir. Diyarbakır'da, Valiliğin, '1 Mayıs

[1288] **Milliyet**, 2 Mayıs 2004.
[1289] **A.g.e.**
[1290] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2004.
[1291] **A.g.e.**

Düzenleme Komitesinin miting için talep ettiği İstasyon Meydanı'na izin vermeyip, yerine kent merkezine 15 kilometre uzaklıkta, Ergani karayolu üzerindeki Fuar Alanı'nı göstermesi tepkilere yol açmıştır'[1292]. Valiliğin kararı üzerine Düzenleme Komitesi, miting yapmama kararı almış ve bunun yerine Dağkapı Meydanı'nda bir basın açıklaması yapılacağını duyurmuştur[1293]. 1 Mayıs sabahı, 'sendika ve sivil toplum örgütlerinin toplandığı İHD Diyarbakır Şubesi'ni ablukaya alan polis, basın açıklaması yapmak için binadan çıkan gruba müdahale etmiş, çıkan olaylarda 2 kişi yaralanırken 178 kişi gözaltına alınmıştır'[1294]. 'Gözaltına alınanlardan 39'u örgüt talimatıyla hareket ettikleri gerekçesiyle DGM'ye sevk edilmiştir'[1295]. 'Ankara'da, 'izinsiz' gösteri yapmak isteyen grupları polis coplayarak ve yerlerde sürükleyerek gözaltına almıştır'[1296]. Ordu'da, 'miting alanı olarak kullanılan Belediye Meydanı'nda basın açıklaması yapılmasına valiliğin izin vermemesine tepki gösteren işçiler Valilik Konağı önünde alkışlarla oturma eylemi yapmıştır'[1297]. Tüm bu yasaklama, sınırlandırma ve polis müdahalesi pratiklerine dayanak olarak valilik kararları gösterilmiştir.

Birinci bölümde detaylı incelediğim, Carl Schmitt düşüncesine göre, 'egemen istisnaya karar verendir'. İstisna hali ise hukukun/ hakların "geçici süreyle" askıya alınmasıdır. Hukuku askıya alan iktidar biçimi, egemen iktidar biçimidir. Hukukun askıya alınması, kimi zaman resmen ilan edilmiş olağanüstü hal/ sıkıyönetim gibi istisna hali rejimleriyle, kimi zamansa resmen ilan edilmiş bir olağanüstü hal yönetimi olmamasına rağmen, idareye keyfi ölçüde genişletilmiş takdir yetkisi sunan yasalara dayanarak alınan idari kararlarla sağlanır. Valilik kararlarıyla, polis uygulamalarıyla, hakların askıya alınması, kullanılamaz hale getirilmesi ya da ihlal edilmesi, egemen istisna icrasının, yerel, özel ve tekil biçimleridir. Valilik kararıyla, bir ilde bir ay boyunca her türden toplantı ve gösterinin yasaklanması, bu türden kararlara bir örnektir. Arslanalp ve Erkmen, 'resmen ilan edilmiş bir olağanüstü hal olmamasına rağmen, idari kararlarla, anayasal hakları, geçici ve yerel biçimlerde askıya alma ve sınırlandırma stratejisini', 'mobil olağanüstü hal yönetimi'[1298] olarak tanımlamaktadır.

[1292] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2004.
[1293] **A.g.e.**
[1294] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2004, **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 2004.
[1295] **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 2004.
[1296] **A.g.e.**
[1297] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2004.
[1298] Mert Arslanalp & T. Deniz Erkmen, "Mobile emergency rule in Turkey: legal repression of protests during authoritarian transformation", **Democratization**, Vol:27, Issue: 6, 14 May 2020, ss.947-969.

Bu strateji sayesinde Anayasaya ve uluslararası insan hakları hukukunun ilkelerine açıkça aykırı olan sınırlamalar, yasal bir görünüme büründürülebilmektedir. Yine bu sayede, idarenin aldığı kararların siyasi niteliği, 'yani belirli türden siyasi içeriklerin seçici biçimde bastırılması, nötr bir yasallık dili aracılığıyla gizlenebilmektedir'[1299].

Yasaların, temel hak ve özgürlükleri askıya almak amacıyla araçsallaştırılması, Wendy Brown'ın Foucault'ya referansla önerdiği 'hukukun taktikleştirilmesi' kavramına denk düşmektedir. Brown'a göre, 'hukuk taktikleştirildiğinde ya da araçsallaştırıldığında, radikal biçimde kutsallığından arındırılır ve hukukun; Agamben'in Schmitt'ten yararlanarak formüle ettiği, kalıcılaşmış istisna hali olarak egemenliğe zemin hazırlar biçimde, rutin olarak askıya alınmasının ya da ilga edilmesinin koşulları üretilir'[1300].

İdari kararlarla hayata geçirilen egemen istisna uygulamalarının bir boyutunu, valilik kararları diğer boyutunu ise, polis pratiği oluşturmaktadır. Agamben, 'Egemen Polis' başlıklı yazısında, 'polisin, yalnızca bir yasal kolluk görevi yerine getirmediğini, aynı zamanda, egemen figürünü karakterize eden şiddet ve hak arasındaki yakınlığın ve hatta kurucu değiş tokuşun, diğer her yerden daha çıplak ve açık biçimde görüldüğü yer olduğunu'[1301] öne sürer. Agamben'e göre, 'eğer egemen, olağanüstü hal ilan ederek ve hukuku askıya alarak, şiddet ve hak arasındaki belirsizlik noktasını işaretleyense, polis her zaman benzer bir istisna hali dahilinde çalışmaktadır'[1302]. Buna göre, 'polisin vaka bazında karar vermesi gereken kamu düzeni ve güvenliği mantığı, şiddetle hak arasında, egemenliğinkiyle tam olarak simetrik bir belirsizlik alanını tanımlar'[1303]. Başka bir deyişle, polisin her olayda, neyin kamu düzenini bozup bozmadığına, neyin yasayı ihlal edip etmediğine karar verme yetkisi, yani idari takdir yetkisi, egemen iktidar mantığının niteliklerinden biridir. 2004 İstanbul 1 Mayıs'ı örneğinde, Valilik kararıyla, önce Taksim Meydanı'nda kutlama yasaklanmış, ardından Saraçhane Meydanı'nda toplanılmasına izin verilmeyeceği açıklanmıştır. Saraçhane'de toplanan kalabalığı güvenlik çemberine alan polis, kalabalığın yürütülmeyeceğini, bunun kanuna aykırı olduğunu söylemiştir. Ardından topluluk, Beyazıt Meydanı'na yürümek

---

[1299] **A.g.e.**, s. 16.
[1300] Wendy Brown, "American Nightmare: Neoliberalism, Neoconservatism, and De-Democratization", **Political Theory**, Vol: 34, No: 6, Aralık 2006, s.695.
[1301] Giorgio Agamben, **Means Without End: Notes on Politics**, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000, s.103
[1302] **A.g.e.**
[1303] **A.g.e.**

istemiş ancak, polis buna izin verilmeyeceğini söylemiştir. Sonrasında ise, kalabalığın, Yenikapı'ya yürümesine engel olunmamıştır. Bu örnekte, eğer toplantı ve yürüyüş yasaya aykırı değilse neden engellenmeye çalışılmıştır? Eğer, yasaya aykırıysa, topluluğun yürümesine neden izin verilmiştir? Polisin toplantı karşısındaki tutumu, yasal olan ile olmayan, izinli olanla olmayan arasındaki sınırları bulanıklaştıran, bir "belirsizlik mıntıkası"[1304] üretmektedir.

Egemen istisna pratikleri aracılığıyla oluşturulan belirsizlik mıntıkası içinde 'izinli ve izinsiz, yasal ve yasadışı arasındaki ayrımların bulanıklaşmasıyla birlikte, hukukun temel ilkeleri olan şeffaflık, öngörülebilirlik, genellik ve istikrarın yerine, belirsizlik, istikrarsızlık ve seçicilik'[1305], yönetimin nitelikleri haline gelmektedir. Bu bağlamda gerçekleşen istisna hali yönetimi uygulamaları, temel hak ve özgürlüklerin, yaygın ve sistematik biçimde ihlaline yol açmaktadır.

6. 2. 2. Kadıköy'de Yeniden 1 Mayıs: İki yıl art arda yapılan Kadıköy mitingleri (1 Mayıs 2005 - 2006)

İstanbul 1 Mayıs 2005 Tertip Komitesi, 2004 kutlamalarının, uzun süren alan tartışmaları ve sendikalar arası anlaşmazlıklar sonucunda iki ayrı alanda yapılmış olmasının meydana getirdiği ayrılık tablosunun tekrarlanmaması amacıyla, önceki yıllara göre daha erken bir tarihte, 1 Nisan'da çalışmalara başlamıştır. 1 Nisan 2005'te DİSK Genel Merkezinde toplanan, DİSK, Türk-İş, KESK, Hak-İş, TMMOB ve TTB 1 Mayıs kutlaması etkinlikleri için görüşmelere başlamıştır[1306]. Toplantıda konuşan, KESK Temsilcisi Mustafa Avcı, 'organizasyonun dar bir zaman aralığına sıkışmaması ve parçalı bir kutlama görüntüsü oluşmaması için hazırlıklara erken başladıklarını'[1307] belirtmiştir. Dolayısıyla, 1 Nisan'da toplanan Tertip Komitesinin gündeminde, tek bir alanda çeşitli örgütlerin birlikte kutlayacağı bir 1 Mayıs mitingi olduğu anlaşılmaktadır. Toplantı ardından bir açıklama yapan DİSK Genel Sekreteri Musa Çam, 'henüz yetkililerden bir alan talebinde bulunmadıklarını ancak Taksim'in emekçilerin alanı olduğunu ve Taksim'i istemenin meşru olduğunu'[1308] ifade etmiştir.

[1304] Giorgio Agamben, **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, Çev: İsmail Türkmen, 2. B.s., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013, s.103
[1305] Arslanalp, Erkmen, **a.g.e.**, s.10.
[1306] **Cumhuriyet**, 2 Nisan 2005.
[1307] **A.g.e.**
[1308] **A.g.e.**

Çam'ın açıklamalarını haberin başlığına taşıyan Cumhuriyet gazetesi, haberde başlık olarak 'Emekçiler Taksim'i istiyor'[1309] cümlesini kullanmıştır.

Ancak 6 Nisan'da, 1 Mayıs Tertip Komitesi'nin İstanbul'daki kutlamanın Kadıköy'de yapılması için valiliğe başvurduğu basına yansımıştır[1310]. Hazırlık toplantılarının başlangıcında, 1 Mayıs kutlaması için Taksim Meydanı'nı talep edeceğini belirten DİSK'in tutum değiştirerek, 6 Nisan'da Kadıköy mitingi için başvuruda bulunması, İstanbul Valiliğinin 25 Şubat 2005'te yeniden toplantı ve gösteri yürüyüşleri alanı olarak tespit ettiği Kadıköy İskele Meydanı'nda yapılacak mitingi kabul ettikleri biçiminde yorumlanabilir*.

DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, 29 Nisan'da yaptığı basın açıklamasında, Taksim ve 1 Mayıs kutlamaları ile ilgili kendisine yöneltilen soruya;

> "Bizim açımızdan Taksim alanının ayrı bir önemi var. 1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanması konusunda taleplerimizi asla geri çekmedik. Dünyanın her yerinde en önemli şehir merkezlerinde 1 Mayıs kutlanıyor. 1 Mayıs'ın güzel yansımasını önümüzdeki yıllarda Taksim ile bütünleştireceğiz. Ondan sonra da o alanı terk etmeyeceğiz"[1311],

sözleriyle cevap vermiştir. Çelebi'nin sözlerinden, DİSK yönetiminin, Valiliğin 'izin verdiği' Kadıköy'de miting yapma kararını, geçici bir karar olarak gördüğü, bu kararı Taksim'de 1 Mayıs talebinden vazgeçme biçiminde yorumlamadığı ve Taksim'de 1 Mayıs talebini gelecek yıllarda sürdürmeyi düşündüğü anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, DİSK, 2005 1 Mayıs'ı için Kadıköy kararını, dönemsel ve taktik bir karar biçiminde değerlendirmiştir. Türk-İş'in, Taksim yasağı ve Kadıköy 'serbestisi' konusundaki yorumu ise Türk-İş 1. Bölge Temsilcisi Faruk Büyükkucak'ın sözlerinde ifade bulmuştur. Büyükkucak, 12 Nisan'da yaptığı basın açıklamasında, '1 Mayıs için Taksim Meydanı'nın verilmemesinin çifte standart olduğunu' ve 'ortamı germemek için barış ve kardeşlik simgesi olan İşçi Bayramı'nın Kadıköy İskele Meydanı'nda olmasına karar verdiklerini'[1312] ifade etmiştir. Büyükkucak'ın sözleri, Türk-İş'in,

---

[1309] **A.g.e.**

[1310] **Evrensel**, 6 Nisan 2005.

* İstanbul Valiliği 25 Şubat 2005 tarihli kararıyla toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılabilecek alanlar listesini yeniden düzenlemiş; Çağlayan Meydanı, Kazlıçeşme Meydanı ve Kadıköy Meydanı'nı toplantı ve gösteri alanı olarak belirlemiştir. Bu kararla, 30 Ocak 2004 tarihli Valilik kararında yer alan Beykoz Çayırı, toplantı alanları listesinden çıkarılmış, Kadıköy Meydanı listeye eklenmiştir. Bkz. **Cumhuriyet**, 3 Mart 2005.

[1311] **Hürriyet**, 30 Nisan 2005.

[1312] **Cumhuriyet**, 13 Nisan 2005.

güvenlik güçleriyle işçiler arasında yaşanabilecek olası çatışmalardan kaçınmak için, alan yasaklarına uyduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte, 1996 1 Mayıs olaylarından beri 1 Mayıs kutlamalarına kapatılmış olan Kadıköy'ün 2005 yılında yeniden açılması, çeşitli sendikal yayınlarda Taksim'de 1 Mayıs mücadelesi sonucunda elde edinilmiş bir kazanım olarak tanımlanmıştır[1313]. Bu yoruma göre, DİSK, KESK ve diğer örgütlerin 2004 yılında Taksim için ısrar etmesi, Taksim'e izin verilmeyince, resmi başvuru yapmadan, Saraçhane'de toplanarak Yenikapı'ya yürümeleri, 9 yıl boyunca 1 Mayıs'a kapalı olan Kadıköy'ün yeniden açılmasını sağlamıştır[1314].

Ancak, İstanbul Düzenleme Komitesi'nin Kadıköy'de 1 Mayıs kutlama kararı herkes tarafından memnuniyetle karşılanmamıştır. 'Devrimci 1 Mayıs Platformu' adı altında bir araya gelen çeşitli radikal sol örgütler*, 4 Nisan'da bir basın açıklaması yaparak, '2005'te 1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanmasını talep etmiştir[1315]. Açıklamada, '12 Eylül zincirlerini kırarak Taksim Meydanı'nı kazanmak için işçileri alanlara çağırıyoruz'[1316] denilmiştir. Ancak, 2005'te İstanbul'daki tek 1 Mayıs mitinginin Kadıköy'de yapıldığı göz önüne alınırsa, bu çağrının karşılık bulmadığı düşünülebilir.

2005 1 Mayıs'ı yaklaşırken Emek Platformu, 1 Mayıs'ın resmî tatil ve izin günü olması için TBMM'de çeşitli görüşmeler yapmıştır. 20 Nisan'da, 'dört sendika konfederasyonunun başkanları, TBMM Başkanı Bülent Arınç'la görüşerek 1 Mayıs'ın resmî tatil ilan edilmesinin bir zorunluluk olarak gördüklerini beyan etmiştir'[1317]. Konfederasyon başkanları ertesi gün, AKP ve CHP grup başkanvekillerini ziyaret ederek, 1 Mayıs'ın resmî tatil ilan edilmesi için destek istemişlerdir'[1318]. Ancak hatırlamak gerekir ki, 1989'dan beri hemen hemen her yıl 1 Mayıs'ın resmî tatil olması için TBMM'ye sunulan kanun tekliflerinin reddedildiği** gibi, 2003'te TBMM'ye

---

[1313] Erhan Kaplan, "Başlangıcından Bugüne Dünyada ve Ülkemizde 1 Mayıs", içinde Petrol-İş, **Meclislerde 1 Mayıs Tartışmaları**, İstanbul: Petrol-İş Yayınları, Temmuz 2009, s. 27., Rauf Kösemen (ed.) **Sabahın Sahibi Var: 2004'ten 2011'e 1 Mayıs Alanı'nı Geri Alma Mücadelesi**, İstanbul: DİSK Yayınları, 2. Baskı, Ocak 2012, s.15.

[1314] **A.g.e.**

* Bağımsız Devrimci Sınıf Platformu, Demokratik Haklar Platformu, Devrimci Hareket, Devrimci Mücadele, Haklar ve Özgürlükler Cephesi, Halk Kültür Merkezleri, Emekçi Hareket Partisi, Kaldıraç, Partizan.

[1315] **Cumhuriyet**, 5 Nisan 2005.

[1316] **A.g.e.**

[1317] **Cumhuriyet**, 21 Nisan 2005.

[1318] **Cumhuriyet**, 22 Nisan 2005.

** Aynı taleple sunulan bazı kanun teklifleri ise, Meclis Komisyonu'nda uzun süre bekletilerek, Genel Kurul'a sunulmadan hükümsüz (kadük) hale gelmiştir.

sunulan ve 1 Şubat 2005'te TBMM Genel Kurulunda oylanan kanun teklifi de AKP'li milletvekillerinin red oylarıyla reddedilmiştir[1319].

Gelenek olduğu üzere, 2005 yılında da 1 Mayıs öncesinde, geçmiş 1 Mayıs'larda hayatını kaybedenler anılmıştır. 26 Nisan'da, 1 Mayıs Tertip Komitesi üyeleri önce Taksim Kazancı yokuşunda 1977'de ölenler anısına saygı duruşu ve basın açıklaması yapmış, ardından İstiklal Caddesi boyunca yürüyerek yurttaşlara 1 Mayıs'la ilgili bildiriler dağıtmış ve daha sonra Şişhane'deki Barış Anıtı önünde karanfiller bırakılarak saygı duruşu yapılmıştır[1320]. Aynı gün Kadıköy'de de 1 Mayıs 1996'da ölenler için anma töreni yapılmıştır[1321]. Kazancı Yokuşu'ndaki anmanın ardından basın açıklaması yapan, DİSK Genel Sekreteri Musa Çam:

> "1 Mayıs [1977] şehitlerimizi saygıyla selamlıyor ve anılarını yaşatmaya ant içiyoruz. Hala faillerinin bulunamadığı, devletin de bulmak için bir çaba göstermediği bu kalleşliği lanetliyoruz. Emekçiler olarak 1 Mayıs 1977'yi unutmayacağız ve unutturmayacağız. Bu yıl ise 1 Mayıs'ın önemi bir kat daha fazladır. 1 Mayıs önümüzde kurtuluşumuzun başlangıç tarihi olarak duruyor. Bütün emekçileri ve halkımızı, işsizliğe, yoksulluğa, baskıya ve savaşa karşı 1 Mayıs'ta Kadıköy'e bekliyoruz"[1322],

demiştir. Çam'ın açıklamaları, DİSK'in 1 Mayıs anma ve kutlamalarını, işçi sınıfının kolektif belleğini hem koruyan hem de güncel mücadelelerle bağlantılandırarak, yeniden üreten pratikler olarak ele aldığını göstermektedir. Bu konuşma örneğinde, anma ve kutlama törenleriyle, geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek arasındaki bağ yeniden kurulmaya çalışılmaktadır.

29 Nisan'da Emniyet Birimlerinin 1 Mayıs için aldığı önlemlerle ilgili bir açıklama yapan, Emniyet Genel Müdürlüğü Sözcüsü İsmail Çalışkan, 'Sivil Toplum Örgütlerinin emniyet güçleriyle koordinasyon halinde hareket etmesini istediklerini'[1323] belirtmiştir. Çalışkan, 'STÖ'ler mülki amirlerin izin verdiği güzergâh içinde 1 Mayıs faaliyetlerini organize etmeli, olayları provoke edebilecek kişilere müsamaha etmemeli, provokasyona karşı katılımcıları uyarmalı'[1324] diyerek, emniyet yönetiminin, 1 Mayıs düzenleyicilerinden beklentilerini özetlemiştir. Çalışkan'a göre, 1 Mayıs düzenleyici ve katılımcılarının temel sorumluluğu, kutlamaların, 'mülki

---

[1319] **TBMM Tutanak Dergisi**, 22. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt:73, 52. Birleşim, 01.02. 2005, s. 38
[1320] **Cumhuriyet**, 27 Nisan 2005.
[1321] **A.g.e.**
[1322] **A.g.e.**
[1323] **Milliyet**, 30 Nisan 2005.
[1324] **A.g.e.**

amirlerin' çizdiği mekânsal ve yasal sınırların içinde kalmasını sağlamaktır. Dönemin İstanbul Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah da, 30 Nisan'da basına yaptığı açıklamada, 'kanuna uygun olarak izin* verilen Kadıköy Meydanı'nda yapılacak miting'[1325] için alınan tedbirlerden söz etmiştir. Çalışkan ve Cerrah'ın sözleri, emniyet yönetiminin gözünde 1 Mayıs mitinglerinin, idarenin iznine tabi ve idarenin denetimi altında yapılabilen etkinlikler olarak görüldüğünü kanıtlamaktadır. Oysa Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası insan hakları hukukunda, önceden izin almaksızın toplantı yapmak ve toplantının yapılacağı yeri seçmek, toplanma hakkının bir unsuru olarak kabul edilmektedir[1326]. Bu bağlamda, toplantıları izne tabi kılmak ve mülki amirlerin gösterdiği alanlar dışındaki alanları toplantılara kapatarak, mutlak yasaklar yaratmak, idarenin, temel hakların değil, kamu düzeninin korunmasına öncelik verdiğini göstermektedir.

2005 yılı 1 Mayıs kutlamaları, önceki yıllarda olduğu gibi, Tertip Komitesi bileşenlerinin, 1 Mayıs sabahı 1977'de ölenler anısına, Taksim Kazancı Yokuşu'na karanfil, Cumhuriyet Anıtı'na çelenk koyarak yaptıkları anma töreniyle başlamıştır[1327]. Miting, Kadıköy'de önceden belirlenmiş üç ayrı toplanma noktasında buluşarak, kortejler halinde İskele Meydanı'na yürüyen on binlerce kişinin, '1886'da Chicago'da idam edilenler, Türkiye'de 1977, 1989 ve 1996 yılı 1 Mayıslarında öldürülenler ve tüm devrim şehitleri adına yaptığı saygı duruşu'[1328] ile başlamıştır. Mitingin açılış konuşmasını yapan DİSK Genel Sekreteri Musa Çam, '1 Mayıs işçi sınıfı mücadelesinin simgesi olmaya sonsuza dek devam edecek'[1329] demiştir. Mitingde, DİSK, KESK, Türk-İş ve Hak-İş Genel Başkanları birer konuşma yapmıştır[1330]. 1 Mayıs 2005 Kadıköy mitingine katılım sayısını Cumhuriyet, 'on binlerce kişi'[1331], Milliyet, '50 binden fazla kişi'[1332], Hürriyet, 'yaklaşık 100 bin kişi'[1333], Evrensel, 'yaklaşık 100 bin kişi'[1334] olarak ifade etmiştir. 1967'den bu yana İstanbul'da yapılmış

---

* Türkiye'de yürürlükte olan toplantı ve gösteri yürüyüşleri mevzuatının, izin değil bildirim usulünü esas aldığını ancak bunun fiiliyatta bir izin sistemi gibi uygulandığını ikinci bölümde detaylı ele almıştım.

[1325] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2005.

[1326] Berke Özenç, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekân Yasakları", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LXXIII, S.2., 2015, s. 88.

[1327] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2005.

[1328] **A.g.e.**

[1329] **A.g.e.**

[1330] **A.g.e.**

[1331] **A.g.e.**

[1332] **Milliyet**, 2 Mayıs 2005.

[1333] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2005.

[1334] **Evrensel**, 2 Mayıs 2005.

tüm 1 Mayıs'ları izlediğini belirten Cumhuriyet gazetesi yazarı Şükran Soner, 2005 mitinginin 'en büyük kitlesel katılımlı'[1335] miting olduğunu yazmıştır. 100 bine yakın katılımın gerçekleştiği, 1 Mayıs Kadıköy mitinginde, '9 Emniyet Müdür Yardımcısı, 24 Şube ve İlçe Emniyet Müdürü, 14 Emniyet Amiri ile 82 Komiser'in de aralarında bulunduğu 6 bin 500 polis ile 450 jandarma görev almıştır'[1336].

Yasağa rağmen Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs kutlama girişimleri 2005'te de gerçekleşmiştir. Çevik Kuvvet polislerinin yoğun güvenlik çemberine aldığı Taksim Meydanı'nda gösteri yapmak isteyen kişilere polis, cop ve biber gazı ile müdahale etmiş, '9'u Emekçi Hareket Partisi, 20'si Devrimci Öğrenci Birliği üyesi'[1337] 59 kişi gözaltına alınmıştır[1338]. 3 Mayıs'ta yazılı bir açıklama yapan Türkiye İnsan Hakları Vakfı Başkanı Yavuz Önen, 'Taksim'de gösteri yapmak isteyen gruplara müdahale eden polisin gözaltına alınanların üzerine polis otobüslerinin içinde biber gazı sıktığını'[1339] belirtmiştir. Önen, açıklamasında, 'gaz nedeniyle nefes almakta zorlanan, acı çeken insanların görüntüleri, bir kez daha hükümetin 'işkenceye sıfır tolerans' iddiasının ne denli havada kaldığını gösterdi'[1340] demiştir.

2005 İstanbul 1 Mayıs'ının 9 yıldan sonra 'izinli' olarak Kadıköy'de kutlanabilmesi, miting yapılabilecek ve yapılamayacak alanları belirleyenin; iddia edildiği üzere yasalardan kaynaklanan zorunluluk ya da güvenlik yönetimiyle ilgili teknik gereklilik değil, idarenin tek taraflı ve keyfi biçimde kullandığı takdir yetkisi olduğunu, bir kez daha kanıtlanmıştır. 15 Mayıs 1996'da alınan Valilik kararıyla, Kadıköy'ün 1 Mayıslara kapatılması, idare tarafından, 'Kadıköy miting alanının etkili güvenlik tedbirlerinin alınmasını güçleştirecek fiziki yapıda olduğu[1341]' teziyle gerekçelendirilmiştir. Başka bir deyişle, 1996'dan sonra Kadıköy İskele Meydanı, kamu düzeni ve güvenliği açısından kitlesel mitingler için uygun bir alan olmadığı öne sürülerek kapatılmıştır. Buna rağmen, 2005 yılında alınan Valilik kararıyla, meydanda miting yapılmasına izin verilebilmiştir. Dolayısıyla, idari kararlarla koyulan yasakları, hukuki ve teknik zorunlulukların bir sonucu olarak gösterme çabası, idari kararların, -

[1335] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2005.
[1336] **Milliyet**, 2 Mayıs 2005.
[1337] **A.g.e.**
[1338] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2005.
[1339] **Evrensel**, 4 Mayıs 2005.
[1340] **A.g.e.**
[1341] **TBMM Tutanak Dergisi**, 20. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt:23, 69. Birleşim, 18.03.1997, s. 26.

norm ve istisnayı belirleme anlamında-, egemen siyasi doğasını gizleme, böylece idareyi sorumsuzlaştırma eğiliminin bir örneği olarak okunabilir.

Ancak Valilik kararı sözünden, miting alanlarına karar verenin tek başına Valilik makamı olduğu çıkarılmamalıdır. Bu örnek bağlamında, idareyi yalnızca Valilik olarak değil, bir bütün olarak yürütme organı biçiminde düşünmek gerekir. İstanbul'da 1 Mayıs mitinginin yapılacağı alanı, her ne kadar yasal olarak mümkün gibi görünse de, tek başına Valiliğin belirleyebileceğini düşünmek yanıltıcı olacaktır. 1995'te İstanbul Vali yardımcısı Nihat Kemal Eren'in sözlerinde görüldüğü üzere, İstanbul'da miting yapılabilecek alanları belirlemek ancak 'Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın'[1342] diğer bir deyişle hükümetin izniyle mümkün olabilmektedir.

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün verdiği bilgiye göre, '2005 yılı 1 Mayıs'ını kutlamak üzere ülke genelinde 48 il ve 9 ilçede yasal başvuru yapılmış ve bu etkinliklere yaklaşık 193 bin kişi katılmıştır'[1343]. '15 il ve 1 ilçede ise yaklaşık 1500 kişinin katılımıyla 19 basın açıklaması yapılmıştır'[1344]. Kutlamalarda, 59'u İstanbul'da 7'si Batman'da olmak üzere, 66 kişi gözaltına alınmıştır[1345].

1 Mayıs kutlama ve anma törenleri, 1 Mayıs 'geleneğini' yalnızca koruyup sürdürmemekte, aynı zamanda, Hobsbawm'ın kullandığı anlamıyla icat da etmektedir[1346]. Bu açıdan 1 Mayıs 2005 kutlamaları bağlamında ortaya çıkan bir örnek, 29 Nisan 2005'te DİSK Ege Bölge Temsilciliği üyelerinin, 1906'da İzmir, Basmane'de yapıldığı öne sürülen, 'Türkiye'nin ilk 1 Mayıs kutlamasının', 100. yılını anmak üzere, bir tören gerçekleştirmiş olmasıdır. Söz konusu kutlama, tarihçi Oktay Gökdemir'in, DİSK, Genel-İş arşivinde yer alan bir belgeyi kaynak göstererek, Osmanlı'da ilk 1 Mayıs'ın 1906'da İzmir, Basmane'de kutlandığı iddiasına dayanmaktadır[1347]. Türkiye'de 1 Mayıs tarihi üzerine yazan tarihçiler çoğunlukla, Osmanlı'da ilk 1 Mayıs'ın 1909'da Üsküp ve Selanik'te kutlandığını belirtmektedir[1348]. Buna karşın Gökdemir, yeni bulunan bu belgeyle ilk 1 Mayıs kutlamasının 1909 değil 1906 tarihinde gerçekleştiğinin ortaya çıktığını iddia etmektedir. Ancak, Gökdemir'in

[1342] **Cumhuriyet**, 18 Nisan 1995.
[1343] **Evrensel**, 3 Mayıs 2005.
[1344] **A.g.e.**
[1345] **A.g.e.**
[1346] Eric Hobsbawm, Terence Ranger, (der.) **Geleneğin İcadı**, Çev. Mehmet Murat Şahin, 1.B.s., İstanbul: Agora Kitaplığı, Eylül 2006.
[1347] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2014.
[1348] Zafer Toprak, **Türkiye'de İşçi Sınıfı 1908-1946**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Eylül 2016, s. 312

iddiasını yanlışlayan tarihçi Erkan Serçe, söz konusu belgede İzmir veya Basmane adının geçmediğini ve bu belgenin İzmir 1906 1 Mayıs kutlaması tezi için kanıt oluşturmadığını öne sürmektedir[1349]. Kısacası, Türkiye'de ilk 1 Mayıs'ın 1906'da İzmir'de kutlandığı iddiası tartışmalı bir iddiadır. Buna rağmen, DİSK'li sendikacılar 2005 yılında, iddianın doğruluğunu varsayarak, İzmir Basmane'de, 'ilk 1 Mayıs'ın 100. Yılını' kutlamışlardır. Sonraki yıllarda da tekrarlanan bu kutlamalar, yıllar içinde bir geleneğe dönüşmüş ve günümüzde İzmir'de her yıl 1 Mayıs kutlamalarının öncesinde, Basmane'de sembolik kutlama töreni yapılması geleneğini doğurmuştur[1350].

2006 yılında üç büyük şehirde yapılan 1 Mayıs kutlamaları, kutlamaların yapıldığı alanlar ve organize edilme biçimleri açısından, 2005 yılının bir tekrarı gibidir. 2005 1 Mayıs'ında olduğu gibi, 2006 1 Mayıs mitingleri de İstanbul'da Kadıköy İskele Meydanı, Ankara'da Tandoğan Meydanı ve İzmir'de Gündoğdu Meydanı'nda yapılmıştır.

18 Nisan 2006'da Ankara'da toplanan Emek Platformu Başkanlar Kurulu, 1 Mayıs'ı tüm Türkiye'de alanlarda ortaklaşa kutlama kararı aldıklarını açıklamıştır[1351]. Bu açıklama yapılana kadar, 1 Mayıs'ın Emek Platformu bileşeni konfederasyonlar tarafından ortaklaşa kutlanıp kutlanmayacağına dair bazı tartışmalar kamuoyunda yer almıştır. Nisan ayının ilk haftasında, DİSK'in, Türk-İş, KESK ve Hak-İş'e yaptığı 1 Mayıs'ı ortaklaşa kutlama çağrısına, Türk-İş'in cevap vermemesi ve Türk-İş Genel Başkanı Salih Kılıç'ın, 'ülkenin içinde bulunduğu konjonktür nedeniyle 1 Mayıs'ın simgesel olarak kutlanabileceği'[1352] yönündeki açıklamaları, Türk-İş'in alanlarda yapılacak 1 Mayıs mitinglerinden kaçındığı biçiminde yorumlanmıştır. Salih Kılıç'ın, 'konjonktür' sözüyle işaret ettiği, Mart ve Nisan aylarında Türkiye'de yaşanan çatışma ve şiddet olaylarıdır*. Türk-İş Başkanı Salih Kılıç'ın çatışmalı ortam gerekçesiyle, 1

[1349] Erkan Serçe, "İzmir'in 1 Mayıs Tarihi", **Birgün Ege**, Birgün Gazetesi Eki, 6 Mayıs 2020.

[1350] Bkz. "İzmir'de 114 yıl sonra aynı yerde 1 Mayıs kutlandı", **Cumhuriyet'in Egesi**, Cumhuriyet Gazetesi Eki, (Çevrimiçi)," https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/izmirde-114-yil-sonra-ayni-yerde-1-mayis-kutlandi-1736104", (Erişim Tarihi: 01.06.2020).

[1351] **Evrensel**, 19 Nisan 2006.

[1352] **Evrensel**, 10 Nisan 2006.

* 25 Mart 2006'da Muş'ta yapılan askeri operasyonda öldürülen 14 PKK üyesinin, 28 Mart'ta Diyarbakır, Siirt ve Adana'da düzenlenen cenaze törenlerinde olaylar çıkmış, güvenlik güçleri ve göstericiler arasında yoğun çatışmalar yaşanmıştır. Bkz. **Cumhuriyet**, 29 Mart 2006. 28 Mart'tan sonra, Güneydoğu illerinde güvenlik güçleriyle protestocular arasında 6 gün süren çatışmalarda, 11 kişi yaşamını yitirmiştir. Bkz. **Cumhuriyet**, 3 Nisan 2006. 2 Nisan'da Güneydoğu'da yaşananları protesto etmek amacıyla, Taksim Metro durağı önünde toplanarak basın açıklaması yapmak isteyen yaklaşık 200 kişilik gruba izin vermeyen polis, grubu göz yaşartıcı gaz kullanarak dağıtmıştır. Bkz. **Cumhuriyet**, 3 Nisan 2006. Taksim'deki polis müdahalesinde, 100'ü aşkın kişi gözaltına alınmıştır. Bkz. **Evrensel**, 3 Nisan 2006.

Mayıs'ı simgesel olarak kutlama yönündeki sözleri, Türk-İş'e bağlı bazı sendikaların* yöneticileri tarafından tepkiyle karşılanmıştır[1353]. Simgesel kutlamayı kabul etmeyeceklerini bildiren sendika yöneticileri, 1 Mayıs kutlamalarının alanlarda yapılması gerektiği savunmuştur[1354]. Ancak 18 Nisan'da toplanan ve Türk-İş'in de içinde yer aldığı Emek Platformu Başkanlar Kurulu, 1 Mayıs'ı alanlarda ortaklaşa kutlama kararını açıklayınca, belirsizlik sona ermiştir. 21 Nisan'da konuyla ilgili bir açıklama yapan Türk-İş 1. Bölge Temsilcisi Faruk Büyükkucak, 'Türk-İş'in simgesel kutlama gibi bir kararının olmadığını, bunun bir söylenti olduğunu söylemiş ve İstanbul'da 1 Mayıs mitingi kararının geç alınmasının, Emek Platformu'nun geç toplanması nedeniyle olduğunu'[1355] öne sürmüştür.

20 Nisan'da, 'İstanbul'da 1 Mayıs'ın, Türk-İş, DİSK, KESK, meslek örgütleri, demokratik kitle örgütleri ve siyasi partilerin katılımıyla, Kadıköy İskele Meydanı'nda kutlanacağı' basına yansımıştır[1356]. Nisan 2006'da, Emek Platformu dönem sözcüsü olan Hak-İş, 1 Mayıs kutlamalarına İstanbul'da değil, Ankara'da katılma kararı almıştır[1357]. Hak-İş, İstanbul 1 Mayıs mitingine katılmadığı gibi, mitingin hazırlık çalışmalarında da yer almamıştır. Türk-İş 1. Bölge Temsilcisi Faruk Büyükkucak, 'Hak-İş'in İstanbul'daki çalışmalara katılmamasını eleştirmiştir'[1358].

İstanbul 1 Mayıs Düzenleme Komitesi 26 Nisan 2006'da geçmiş yıllarda olduğu gibi, 1 Mayıs 1977'de öldürülenler için Taksim Kazancı Yokuşu'nda, 1 Mayıs 1989'da öldürülen Mehmet Akif Dalcı için Şişhane'deki Barış Anıtı'nda, 1 Mayıs 1996'da öldürülenler için Kadıköy, Söğütlüçeşme'de anma törenleri gerçekleştirmiştir[1359].

Nisan ayının sonuna doğru, 1 Mayıs günü İstanbul'da üç ayrı alanda 1 Mayıs kutlaması yapılacağı belli olmuştur. Bunlardan birincisi, DİSK, Türk-İş, KESK ve Emek Platformu bileşenlerinin Kadıköy İskele Meydanı'nda yapacağı miting, ikincisi TKP ve Emperyalizme Karşı Yurtsever Cephe'nin Kartal İskele Meydanı'nda yapacağı

* Belediye-İş, Hava-İş, Haber-İş, Yol-İş, Harb-İş, Petrol-İş.
[1353] **Evrensel**, 11-12 Nisan 2006.
[1354] **A.g.e.**
[1355] **Evrensel**, 22 Nisan 2006.
[1356] **Cumhuriyet**, 20 Nisan 2006.
[1357] "1 Mayıs Kronolojisi", **Hak-İş Dergisi**, Sayı:20, Mayıs 2019, s. 38-39.
[1358] **Evrensel**, 22 Nisan 2006.
[1359] **Cumhuriyet**, 27 Nisan 2006.

'1 Mayıs İşçi Şöleni' ve üçüncüsü İşçi Partisi'nin Beyoğlu Tepebaşı'nda* yapacağı 1 Mayıs kutlamalarıdır[1360].

İstanbul Emniyet Müdürlüğü, 1 Mayıs Kadıköy Mitingi için alınacak güvenlik önlemleri kapsamında, Kadıköy'de bazı yolların trafiğe kapatılacağını, Kadıköy İskele Meydanı ve çevresindeki tramvay seferleri ile Kadıköy ve Haydarpaşa iskelelerine gelecek vapur seferlerinin durdurulacağını açıklamıştır[1361]. 1 Mayıs miting alanı çevresinde, çeşitli cadde ve sokakların trafiğe kapatılması biçiminde uygulanan trafik düzenlemeleri 1997'den beri yapılmaktadır. Ancak, 1 Mayıs alanına ulaşımı sağlayan, tramvay, metro, vapur ve deniz otobüsü seferlerinin gün boyunca durdurulması, 2006 yılında başlamış ve sonraki yıllarda da uygulanmış bir tekniktir. Katılımcıların toplantı alanına erişimini güçleştiren, aynı zamanda söz konusu toplu taşıma hattını kullanan herkesin ulaşımını sınırlandıran bu idari pratik, toplanma ve seyahat hakkını sınırlandırması bakımından tartışmalıdır. Cumhuriyet gazetesi, söz konusu kararı, 'güvenlik önlemleri kapsamında yolların mitinge katılımı engelleyecek şekilde kapatılması dikkat çekti'[1362] ifadesiyle haberleştirmiştir.

1 Mayıs bağlamında emniyet yönetiminin uygulamaya koyduğu bir diğer güvenlik tekniği ise Kadıköy'de bulunan 10 MOBESE kamerası ve 10 mobil kamera ile çekilen görüntülerin, Emniyet Genel Müdürlüğü'nde kurulan Asayiş Harekât Merkezi'ne aktarılmış olmasıdır[1363]. Kameralı gözetim sistemi MOBESE (Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu), İstanbul'da ilk kez 17 Haziran 2005'te, 3500 araç ve 570 kamerayla 24 saat izleme yapacak biçimde faaliyete sokulmuştur[1364]. MOBESE sistemi kurulduğundan beri kamusal alanda kamerayla görüntü çekip kaydetmektedir**. 1 Mayıs 2006 Kadıköy mitingi, MOBESE kameraları aracılığıyla izlenen ve kaydedilen ilk 1 Mayıs mitingi olmuştur.

---

* İşçi Partisi, Beyoğlu Tepebaşı'nda (eski TÜYAP alanı) yapacağı mitingi, "Türk Bayraklı Gerçek 1 Mayıs Mitingi" olarak adlandırmıştır. Bkz. (Çevrimiçi) "http://vatanpartisi.org.tr/genel-merkez/haberler/istanbullulari-turk-bayrakli-gercek-1-mayis-a-davet-ediyoruz-10725", (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

[1360] **Milliyet**, 30 Nisan 2006.

[1361] **Cumhuriyet**, 29 Nisan 2006.

[1362] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2006.

[1363] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 2006.

[1364] **Milliyet**, 18 Haziran 2005.

** Kamusal alanda kameralı gözetleme faaliyetinin hukuka uygunluğu tartışması için Bkz. Buket Abanoz, **Kamusal Alanda Kameralı Gözetlemenin Suçun Önlenmesindeki Etkisi ve Elde Edilen Delillerin Hukuka Uygunluğu Sorunu**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 1. B.s., Haziran, 2018.

29 Nisan'da, İstanbul Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah, '1 Mayıs için poliste bütün izinlerin kaldırıldığını, kutlamalarda 6 binden fazla polisin görev yapacağını ve kanunsuz kutlamaya müsaade etmeyeceklerini'[1365] açıklamıştır.

İstanbul'da 1 Mayıs kutlamaları geçmiş yıllarda olduğu gibi, 1 Mayıs Tertip Komitesi üyelerinin, sabahın erken saatlerinde, 1 Mayıs 1977'de ölenler anısına, Taksim Kazancı Yokuşu'na kırmızı karanfiller, Cumhuriyet Anıtı'na çelenk koyarak, yaptıkları anma töreniyle başlamıştır[1366]. Bu törende bir konuşma yapan DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, 'gelecek yıl 1 Mayıs'ı Taksim Alanı'nda kutlayacaklarını'[1367] belirtmiştir. Mitinge katılmak amacıyla, önceden belirlenmiş üç ayrı toplanma alanında buluşan gruplar, Kadıköy İskele Meydanı'na doğru yürüyüşe geçmiştir[1368]. Alana girişler saat 14.00 civarında tamamlandıktan sonra, miting, 'demokrasi, barış, sosyalizm ve emek mücadelesinde yaşamını yitirenler anısına saygı duruşu ve İstiklal Marşıyla'[1369] başlamıştır. Mitingde, DİSK Genel Sekreteri Musa Çam, DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, Petrol-İş Genel Başkanı Mustafa Öztaşkın, KESK Genel Sekreteri Abdurrahman Taşdemir birer konuşma yapmıştır[1370].

Kadıköy mitingine katılım sayısını, Cumhuriyet gazetesi, 'binlerce kişi'[1371], Hürriyet, '25 bin kişi'[1372], Evrensel, '40 binin üzerinde kişi'[1373] olarak ifade etmiştir. Hürriyet gazetesinin 2005 1 Mayıs Kadıköy mitingine katılımı yaklaşık 100 bin kişi olarak aktardığı hatırlanacak olursa, 2006 yılında katılım sayısında ciddi bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Hürriyet, 2006'da katılımda yaşanan düşüşü, 1 Mayıs'ın iş gününe denk gelmesi (Pazartesi) ve vapur seferlerinin yasaklanmasıyla açıklamıştır[1374]. Şüphesiz bunlar, katılım sayısını etkileyen nedenlerdir. 1980'lerin sonundan beri her yıl gündeme taşınan, 1 Mayıs'ın resmî tatil ve izin günü olması talebinin hedeflerinin biri de, iş gününe denk gelen 1 Mayıs'lara çalışanların katılamaması sorununu ortadan kaldırmaktır. Bununla birlikte, Hürriyet'in saydığı etkenlere bir dizi başka etken de eklenebilir. Mart ve Nisan ayında yaşanan şiddet olayları ardından toplantı ve gösterilere dair risk algısının artmış olması ihtimali, 1

[1365] **Milliyet**, 30 Nisan 2006.
[1366] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2006.
[1367] **A.g.e.**
[1368] **A.g.e.**
[1369] **A.g.e.**
[1370] **A.g.e.**
[1371] **A.g.e.**
[1372] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2006.
[1373] **Evrensel**, 2 Mayıs 2006.
[1374] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2006.

Mayıs'ta çeşitli provokasyon ve saldırılar yaşanacağına dair söylentiler*, Hak-İş'in kutlamalara İstanbul'da değil, Ankara'da katılması ve TKP ve İşçi Partisi'nin ayrı alanlarda kutlama yapmasının da katılım sayısını olumsuz yönde etkilediği düşünülebilir. Vali Güler, 'İstanbul 1 Mayıs kutlamalarında 6 bin polis memurunun görev yaptığını ve jandarmadan da ilave kuvvet alındığını belirtmiştir'[1375].

TKP'nin Kartal'da düzenlediği 1 Mayış İşçi Şöleni'ne 'yaklaşık 4 bin kişi'[1376], İşçi Partisi'nin Tepebaşı'nda düzenlediği mitinge ise, 'yaklaşık 500 kişi'[1377] katılmıştır.

2006 yılında da 1 Mayıs kutlamalarına kapalı olan Taksim Meydanı'nda, 'basın açıklaması yapmak ve 1 Mayıs marşı söylemek isteyen Mücadele Birliği grubuna polis cop ve biber gazı kullanarak müdahale etmiş, 34** kişiyi gözaltına almıştır'[1378]. 'Gözaltına alınanlar bazı polisler tarafından polis otobüsünün içinde de dövülerek, Vatan caddesindeki emniyet müdürlüğüne götürülmüştür'[1379].

1 Mayıs 2006 Türkiye genelinde, 35 ilde, 41 ayrı etkinlikle kutlanmıştır[1380]. İzmir'de 1 Mayıs mitinginin yapılacağı Gündoğdu Meydanı çevresinde 3250 polis görevlendirilmiştir[1381]. Meydan girişine kurulan polis arama noktasında, Ezilenlerin Sosyalist Platformu üyeleri ile üstlerini aramak isteyen polisler arasında yaşanan gerginlik çatışmaya dönüşmüş, taş atan gruba, polis biber gazı sıkarak müdahale etmiştir[1382]. Milliyet, İzmir'de yaşanan polis müdahalesi sırasında yere düşmüş bir kadının sırtına tekme atan çevik kuvvet polisi fotoğrafını, 2 Mayıs tarihli sayısının birinci sayfasına koymuş ve fotoğraf altına '1 MAYIS TEKMESİ'[1383] başlığını yerleştirmiştir. Hürriyet gazetesi ise, aynı fotoğrafın yer aldığı 1 Mayıs haberini, 'İzmir savaşı'[1384] başlığıyla vermiştir. Haberde, 'birkaç yıl önce yaşanan ve büyük tepki alan

* İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek, 'Kadıköy mitingini düzenleyenleri bölücülükle suçlamış, mitingde provokasyon yapılacağını ve olaylar çıkacağını iddia etmiştir'. Bkz. **Evrensel**, 26 Nisan 2006.
[1375] **Yeni Şafak**, 2 Mayıs 2006.
[1376] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2006.
[1377] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2006.
** Milliyet ve Hürriyet gözaltı sayısını 35 olarak belirtmiştir. Bkz. **Milliyet**, 2 Mayıs 2006., **Hürriyet**, 2 Mayıs 2006.
[1378] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2006.
[1379] **A.g.e.**
[1380] **Milliyet**, 2 Mayıs 2006.
[1381] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2006.
[1382] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2006.
[1383] **Milliyet**, 2 Mayıs 2006.
[1384] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2006.

yerde yatan kadınların tekmelenmesi* dün yine görüldü. İzmir polisinin bu tavrı tepki aldı'[1385] ifadelerine yer verilmiştir.

Böylece 2006 yılı da, 1 Mayıs günü barışçıl toplanma hakkını kullanmak isteyen bazı grupların, 'kanunsuz/izinsiz' eylem yaptıkları gerekçesiyle polis tarafından zor kullanarak dağıtıldığı ve göstericilere yönelik müdahalelerde yer yer yoğun polis şiddetinin uygulandığı bir yıl olmuştur.

6. 2. 3. "Taksim'de 1 Mayıs" Mücadelesi ve Polis Şiddeti (2007-2009)

2004 yılında başlayan, DİSK'in kullandığı ifadeyle, "1 Mayıs Alanı'nı geri alma mücadelesi"[1386], iki yıl süren Kadıköy mitingleri döneminin ardından, 2007 yılında yeniden hız kazanmıştır.

1 Mayıs 2006'da Taksim Kazancı Yokuşu'nda düzenlenen anma etkinliğinde yaptığı konuşmada, DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, 'gelecek yıl 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlayacağız'[1387] diyerek DİSK'in 2007 1 Mayıs'ı planını duyurmuştur. 29 Mart 2007'de, DİSK'in Şişli'deki genel merkezinde 1 Mayıs kutlamalarına ilişkin bir açıklama yapan Çelebi, '1 Mayıs 1977 katliamının 30. yıldönümünde, 'İşçi Sınıfının Birlik, Mücadele ve Dayanışma Günü' 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlama kararı aldıklarını açıklamıştır'[1388]. Konuşmasında, 'Türk-İş, KESK ve Hak-İş'i kutlama için dayanışmaya çağıran Çelebi, Taksim Meydanı'nda yapılacak kutlamanın bir meydan okuma olarak algılanmamasını istediklerini'[1389] belirtmiştir. Bu noktada DİSK, tüm sendika, siyasi parti ve sivil toplum örgütlerine, 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlamak için dayanışma çağrısı yapmıştır. Ek olarak DİSK, 1 Mayıs hazırlıkları kapsamında, TBMM'de milletvekili bulunan siyasi partilere mektup yazarak, görüşme talep etmiş, talebe olumlu yanıt veren Anavatan Partisi Genel Başkanı Erkan Mumcu, DYP Genel Başkanı Mehmet Ağar ve SHP Genel Başkanı Murat Karayalçın ile 5 Nisan 2007 günü

---

* Haberde birkaç yıl önce olduğu öne sürülen olay, 6 Mart 2005'te İstanbul Saraçhane'de, 8 Mart Kadınlar günü nedeniyle toplanan kadınlara uygulanan yoğun polis şiddeti olayıdır. Bkz. **Cumhuriyet**, 7 Mart 2005.

[1385] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2006.

[1386] Rauf Kösemen (ed.) **Sabahın Sahibi Var: 2004'ten 2011'e 1 Mayıs Alanı'nı Geri Alma Mücadelesi**, İstanbul: DİSK Yayınları, 2. Baskı, Ocak 2012

[1387] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2006.

[1388] **Cumhuriyet**, 30 Mart 2007.

[1389] **A.g.e.**

görüşmüştür[1390]. Bu görüşmelerde DİSK, siyasi partilerden, sendikal hak ve özgürlüklerin tanınması, 1 Mayıs 1977 katliamının soruşturularak aydınlatılması, 1 Mayıs'ın resmî tatil olarak yasallaşması ve Taksim'de kutlanması talepleri konusunda destek istemiştir[1391]. DİSK'in, bahsedilen konularla ilgili görüşme talebi, Başbakan Erdoğan tarafından geri çevrilmiştir'[1392]. Görüşme taleplerinin reddedilmesini eleştiren Süleyman Çelebi, 'Başbakan'ın diyalogdan kaçarak, farklı görüşleri görmezden gelerek, demokrasi dersinden geçer not alamayacağını'[1393] öne sürmüştür.

Bu dönemde, AKP hükümetinin, kimden gelirse gelsin 1 Mayıs'ın resmi bayram ve tatil günü olması talebi karşısındaki tutumu olumsuz olmuştur. DİSK'le görüşmeyi reddeden, ancak 27 Nisan 2007'de yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde çeşitli sivil toplum örgütleri ile görüşen Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, 6 Nisan 2007'de Başbakanlık konutunda Türk-İş Başkanı Salih Kılıç ve yanındaki heyetle görüşmüştür[1394]. Görüşmede Türk-İş'in ilettiği talepleri değerlendiren Erdoğan, '1 Mayıs'ın işçi bayramı olarak kutlanması ve tatil olması talebine karşı çıkarak, 'çok fazla tatil var, ne gerek var 1 Mayıs'ta tatile' demiştir[1395]. Erdoğan'ın sözleri, 59. hükümetin (11 Mart 2003- 29 Ağustos 2007), 1 Mayıs'ın resmî tatil ilan edilmesi talebi karşısındaki tutumunu özetler niteliktedir.

6 Nisan 2007'de, dönem sözcüsü Türkiye Kamu-Sen'in Genel Merkezi'nde toplanan Emek Platformu Başkanlar Kurulu, 1 Mayıs'ın ortaklaşa kutlanması konusunda uzlaşamamıştır[1396]. TMMOB eski yönetim kurulu başkanı Kaya Güvenç, kitabında, Emek Platformunda 1 Mayıs konusunda yaşanan anlaşmazlığı ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri konusunda ortak bir irade oluşturulamayışını, platformun yaklaşan sonunun göstergesi olarak yorumlamıştır[1397*]. 1 Mayıs konusundaki uzlaşmazlık, Emek Platformu'nu oluşturan örgütler arasındaki siyasi ayrışmanın 2007'de daha da büyüdüğünü göstermiştir.

[1390] **Cumhuriyet**, 7 Nisan 2007.
[1391] **Evrensel**, 7 Nisan 2007.
[1392] **Evrensel**, 11 Nisan 2007.
[1393] **A.g.e.**
[1394] **Evrensel**, 7 Nisan 2007.
[1395] **A.g.e.**
[1396] Kaya Güvenç (der.), **Emek Platformu Belgeleri**, Ankara: TMMOB Yayınları, Kasım 2019, s.24.
[1397] **A.g.e.**
* 1999'da kurulan Emek Platformu 2008 yılında dağılmıştır.

10 Nisan'da DİSK genel merkez binasında bir basın açıklaması yapan Süleyman Çelebi, Taksim'de 1 Mayıs'a izin verilip verilmeyeceği tartışmasıyla ilgili olarak;

> "Bütün gösterilere açık olan Taksim Meydanı'nda bugüne kadar çok sayıda kutlama, konser, şenlik yapıldı. Bunların hiçbirisinde izin sorulmuyor da bir tek 1 Mayıs'ta soruluyor! Gerilimden yana değiliz, valilikle görüşmeler yapılacak. Ama bu talebimize sıcak bakılmazsa, bizim başka alternatifimiz yok, Taksim'de olacağız"[1398*],

demiştir. Çelebi'nin açıklaması, DİSK'in 1 Mayıs mitingini, İstanbul Valiliği'nin onayı olsun ya da olmasın, Taksim Meydanı'nda gerçekleştirme kararında olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda, 12 Nisan'da, Taksim Gezi Parkı'nda ortak bir basın açıklaması yapan DİSK, KESK, TTB, TMMOB, çeşitli siyasi parti ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri[**], '1 Mayıs'ı Taksim Meydanı'nda kutlayacaklarını[1399] duyurmuştur. Basın metnini okuyan DİSK Genel Sekreteri Musa Çam, '1977 1 Mayıs'ında katledilen 36 kişiye vicdanen borçlu olduklarını, bu yıl bu borcu ödemek, yarım kalmış bir sevinci tamamlamak, 1 Mayıs geleneğini yasaklardan arındırmak için, emekçilerin önlerine konan engelleri, yasakları aşarak, Taksim alanında olacaklarını'[1400] belirtmiştir.

DİSK ve diğer örgütlerin, Taksim'de 1 Mayıs kararını açıklanmalarının ardından, 12 Nisan'da '3. İstanbul Turizm Şenliği'ne ilişkin olarak yapılan basın toplantısında gazetecilerin sorularını cevaplayan Vali Güler, 'İstanbul'da toplantı, gösteri ve yürüyüşlerin yapılacağı alanların belli olduğunu, Taksim Meydanı'nın bu alanlardan biri olmadığını, bu nedenle Taksim'de yapılmak istenen toplantının kanunsuz eylem olacağını, kanunsuz eylem için yapılan çağrının da kanuna aykırı

[1398] **Cumhuriyet**, 11 Nisan 2007.

[*] Çelebi'nin Taksim'de yapılmasına izin verildiğini söylediği etkinliklere örnek olarak; "18 Nisan 2005, Taksim Milli Egemenlik Yürüyüşü", Bkz: **Cumhuriyet**, 19 Nisan 2005, "10 Nisan Polis Haftası etkinlikleri kapsamında Polis - Halk Yürüyüşü", Bkz: **Cumhuriyet**, 10 Nisan 2006, "İBB 2. İstanbul Lale Festivali Meydan Etkinlikleri, 7- 15 Nisan 2007", Bkz: (Çevrimiçi) "https://istanbulunlalesi.ibb.istanbul/festival-programi/kronolojik-sergi/2-istanbul-lale-festivali-2007/", (Erişim Tarihi: 30.06.2020) gösterilebilir.

[**] DİSK'in çağrısına destek vererek, basın açıklamasına katılan kuruluşlar şunlardır: "DİSK, KESK, CHP, DSİP, DTP, EMEP, HKP, ÖDP, SDP, BHP, Sosyalist Devrim Parti Girişimi, TKP, TMMOB, TTB, 78'liler Türkiye Girişimi, Birlik Dayanışma Hareketi, ESP, Halkevleri, İşsizlik ve Pahalılıkla Savaş Derneği, Kemal Türkler Eğitim Vakfı, Mayısta Yaşam Kooperatifi, Pir Sultan Abdal Derneği, TMMOB İstanbul İKK, Tüm İGD, Yurtsever Cephe, PSAKD Marmara şubeleri, SODAP, SEH, Sosyalist Gençlik, Toplumsal Özgürlük, Öğrenci Muhalefeti, Umut Kooperatifi, Toplumsal Özgürlük Platformu, İlerici Gençler Derneği, Birlik ve Dayanışma, Mücadele Birliği, Devrimci 1 Mayıs Platformu, İşçi Mücadelesi, Ürün Sosyalist Dergisi", Bkz. **Evrensel**, 13.04.2007.

[1399] **Milliyet**, 13 Nisan 2007.

[1400] **Evrensel**, 13 Nisan 2007.

olduğunu'[1401] belirtmiştir. Güler, 'kanunsuz toplantıya çağrı yaparak suç işlediklerini iddia ettiği ilgililer hakkında suç duyurusunda bulunduklarını'[1402] da açıklamıştır. Vali Güler'in, 'kanunsuz eyleme çağrının da kanunsuz olacağını vurgulamasının ardından, 15 Nisan'da Taksim'de, 1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanması için gösteri yapmak isteyen gruplara polis müdahale etmiş ve 1 Mayıs'ta Taksim'e çağrı içeren basın açıklaması yapmalarına izin verilmemiştir[1403].

17 Nisan'da, 'İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde, Vali Güler, İl Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah, 52. Zırhlı Tümen Komutanı Tümgeneral Muzaffer Cengiz ve Jandarma Alay Komutanı Kurmay Albay Ünal Karaosmanoğlu ile emniyet müdür yardımcılarının katıldığı ve 1 Mayıs'ta yapılacak etkinliklerin ele alındığı bir 'güvenlik' toplantısı yapılmıştır'[1404]. Toplantı sonrası açıklama yapan Vali Güler, Taksim'de 1 Mayıs kutlamasına izin vermeyeceklerini belirterek, 'kanunsuz toplantıya gelen kişiler kendilerinin güvenlik güçleri tarafından dağıtılacağını da göze almak ve böylesine bir eyleme sebebiyet vermek amacıyla buraya geldikleri için doğacak sonuçlardan kendileri sorumludurlar'[1405] demiştir. Güler, açıklamasında, yapılması düşünülen kutlamada bazı yasadışı örgütlerin provokasyon yapacağına dair istihbarat aldıklarını da ifade etmiştir[1406]. Evrensel gazetesi, haberi, 'Vali Güler'den gözdağı'[1407] başlığıyla vermiştir. Bu açıklamayla İstanbul Valiliği ve Emniyet Müdürlüğü'nün Taksim Meydanı'nda yapılması planlanan kutlamaya izin vermeme konusunda kararlı olduğu beyan edilmiştir. Valiliğin, Taksim'de yapılmak istenen kutlamalara karşı çıkarken kullandığı ilk argümanı, alan nedeniyle toplantının, kanunsuz/yasadışı olacağı iddiası, ikinci argümanı ise, yasadışı örgütlerin provokatif eylemler yapacağını dair istihbarat aldıkları iddiası oluşturmaktadır. Biri hukuki diğeri ise güvenlikçi olarak adlandırılabilecek bu iki argüman, yönetimin, Taksim'de 1 Mayıs'a izin vermeme ve bu yöndeki girişimleri zor kullanarak engelleme pratiğinin temel gerekçeleri olarak kullanılmıştır.

İstanbul Valisinin, Taksim'de eylem yapmak isteyenlere müdahale edileceği açıklamasına, yazılı bir açıklama ile cevap veren DİSK Genel Sekreteri Musa Çam, 1

[1401] **Evrensel**, 12 Nisan 2007, **Milliyet**, 13 Nisan 2007.
[1402] **Cumhuriyet**, 13 Nisan 2007.
[1403] **Cumhuriyet**, 16 Nisan 2007.
[1404] **Evrensel**, 18 Nisan 2007.
[1405] **Cumhuriyet**, 18 Nisan 2007.
[1406] **Evrensel**, 18 Nisan 2007.
[1407] **A.g.e.**

Mayıs'ı Taksim'de kutlama taleplerinin gerekçelerini sunmuştur. Çam, 2007 1 Mayıs'ının, 36 kişinin hayatını kaybettiği 1977 katliamının 30. yıldönümü olduğunu belirterek;

> "Onlara borcumuz var. Amacımız 36 yurttaşımızı öldükleri yerde çiçeklerimizle anmak, saldırının ilk başladığı duvara göğsümüzü dönerek, dikkatleri bu katliama çevirmek, unutturmamak, Meclis'te araştırma komisyonu kurulmasını sağlamak, 1 Mayıs'ın resmî tatil ilan edilmesini talep etmek"[1408],

demiştir. Çam açıklamasında, '12 Eylül darbesinin başlangıcı olan 1 Mayıs 1977 saldırısının yeniden hafızalara kazınması gerektiğini belirterek, 'Haydi Türkiye unutkan bir toplum olmadığımızı gösterelim'[1409] demiştir. DİSK'in, Taksim'de 1 Mayıs kararını temellendirirken sıklıkla; 'anma', 'unutmama', 'unutturmama' gibi hafıza ile ilgili argümanlara başvurduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, Taksim'de 1 Mayıs kutlama talebi, DİSK'in söyleminde bir hafıza mücadelesi olarak sunulmaktadır. Melike Işık Durmaz'ın, '78 Kuşağı ve kolektif hafıza' konulu tezinde de belirttiği gibi, 12 Eylül darbesini bir travma olarak tecrübe etmiş Türkiye sosyalist solu için, hafızayı savunmak ikili bir amaca hizmet etmektedir[1410]. 'Hafızayı savunmak', bir yandan, çeşitli anma ve yas ritüelleri aracılığıyla geçmişte yaşanan kayıpların yarattığı acının üstesinden gelme, geçmişin travmasıyla yüzleşme; diğer yandan ise anma pratikleri aracılığıyla, 'geçmişin hafızasını sahiplenerek' bir kimlik ve 'karşı hafıza' oluşturma işlevi taşımaktadır[1411]. Türkiye sosyalist solu için bir hafıza mekânı olarak Taksim Meydanı ve 1 Mayıs 1977'yi savunmak, '1977 katliamı aydınlatılsın' talebi örneğinde olduğu gibi bir hakikat ve adalet talebi ile, 'Taksim Meydanı 1 Mayıs alanı olsun' ve '1 Mayıs resmi bayram olsun' talebi örneğinde olduğu gibi, bir kimlik ve tanınma talebini birbirine bağlayan düğüm noktası rolü oynamaktadır[1412]. Pierre Nora'nın sözleriyle, 'hafıza hakkı talep etmek, temelde bir adalet çağrısıdır'[1413]. Bu yanıyla, Türkiye solu için 1 Mayıs 1977 katliamının faillerinin açığa çıkarılması talebi ve 1 Mayıs'ta Taksim'de ölenler için anma yapma talebi, 'Taksim'de 1 Mayıs' talebi biçiminde somutlaşan bir hafıza hakkı talebidir. Bununla birlikte, Türkiye sosyalist solu açısından, 1 Mayıs 1977, 12 Eylül darbesine giden sürecin başlangıç noktası

[1408] **Evrensel**, 20 Nisan 2007.
[1409] **Cumhuriyet**, 21 Nisan 2007.
[1410] Melike Işık Durmaz, **Hafıza Topluluğu Olarak 78 Kuşağı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2019, s.54-55.
[1411] **A.g.e.**, s.50-51.
[1412] **A.g.e.**
[1413] Pierre Nora, "Reasons for the Current Upsurge in Memory", **Transit**, Vol: 22, 2002. s. 1-8

olarak kabul edildiği için, 1 Mayıs 1977 ile hesaplaşmak, yalnızca 1977 katliamıyla değil aynı zamanda 12 Eylül darbesiyle, 12 Eylül darbesinin soldan koparttıklarıyla hesaplaşmak anlamına da gelmektedir[1414]. Taksim'i 'geri kazanma' arzusu, solun en güçlü olduğu 1970'lerin ikinci yarısında, maruz kaldığı faili meçhul saldırılar ve ardından gelen askeri darbe sonucunda kaybettiği geçmişi geri kazanma arzusunun bir parçasıdır. DİSK yayınlarından çıkan ve 2004 - 2011 arası 1 Mayısları inceleyen kitabın başlığı, "Sabahın sahibi Var: 2004'ten 2011'e 1 Mayıs Alanı'nı Geri Alma Mücadesi"dir[1415]. 'Kaybedilenin geri kazanılması biçiminde formüle edildiğinde, 1977'de ölenleri anmak için '1 Mayıs'ta Taksim'de' olma talebi, hafızayı siyasal bir talebe dönüştürmektedir[1416]. Solun hafıza (hakkı) talebi, geçmişle hesaplaşma (hakikat ve adalet talebi), bugünün siyasal kimliğini yeniden üretme (bir hafıza topluluğunun parçası olma) ve gelecekte elde edilecek kazanımlar içim mücadele etme ('1 Mayıs resmi bayram ve tatil günü olsun') gibi unsurları birbirine bağlayan çok boyutlu bir söylemi eklemlemektedir[1417]. Solun bakış açısından, Taksim'de 1 Mayıs 'ısrarı', muarızları tarafından iddia edildiği gibi mekân üzerinden yürüyen anlamsız bir inatlaşma, bir 'alan fetişizmi' olarak değil, '1970'lerden bugüne 'adalet arayışı' söylemiyle birleşen bir hafıza mücadelesinin parçası'[1418] olarak görülmektedir.

Taksim tartışmaları sürerken, 18 Nisan'da Türk-İş, 1 Mayıs kutlamasını Kadıköy İskele Meydanı'nda yapmak üzere, İstanbul Valiliği'ne başvurmuştur[1419]. 25 Nisan'da Türk-İş Başkanı Salih Kılıç, Türk-İş'in, 1 Mayıs'ı 25 ilde kutlayacağını açıklamıştır[1420].

'Taksim'de 1 Mayıs' hazırlıkları kapsamında, 26 Nisan'da, DİSK, KESK, TTB ve TMMOB'un Taksim Hill Otel'de düzenlediği basın açıklamasına, bazı siyasi partiler, meslek odaları, siyasi dergiler ve demokratik kitle örgütlerinin yanı sıra, sanatçı ve yazarlar da katılmıştır. Toplantıda, 'dikkatleri 1 Mayıs 1977 katliamına çevirmek, unutturmamak, 12 Eylül darbesinin başlangıcı olan saldırının hafızalara yeniden kazınması ve TBMM'de araştırma komisyonu kurulması amacıyla'[1421], 1

[1414] Melike Işık Durmaz, **a.g.e.**, 294.
[1415] Rauf Kösemen (ed.) **Sabahın Sahibi Var: 2004'ten 2011'e 1 Mayıs Alanı'nı Geri Alma Mücadelesi**, İstanbul: DİSK Yayınları, 2. Baskı, Ocak 2012.
[1416] Melike Işık Durmaz, **a.g.e.**, 295.
[1417] **A.g.e.**, s.300.
[1418] **A.g.e.**
[1419] **Cumhuriyet**, 19 Nisan 2007.
[1420] **Evrensel**, 26 Nisan 2007.
[1421] **Cumhuriyet**, 27 Nisan 2007, **Evrensel**, 27 Nisan 2007.

Mayıs'ta Taksim Meydanı'na çıkma çağrısı yapılmıştır. Katliamı konu alan sinevizyon gösterisi ardından konuşan Musa Çam, 'bu bir miting değil, 30 yıl önce kaybettiğimiz arkadaşlarımızı kucaklayacağımız bir anmadır'[1422] demiştir. Bu açıklama, Valilik ve DİSK arasında yaşanan uzlaşmazlığın ardından, DİSK'in Taksim'de yapılması planlanan etkinliği, geçmiş yıllarda olduğu gibi, bir 'miting' ya da 'kutlama' olarak değil, bir 'anma' olarak tanımlama yoluna gittiğini göstermiştir. Bu yolla, toplantı ve gösteri yürüyüşleri yasasının sınırlayıcı çerçevesine dayandırılan yasakların etrafından dolaşma taktiğine başvurulmuş olabilir.

Toplantıda öne çıkarılan bir diğer vurgu ise, Taksim'de geçmişte yapılmasına izin verilen çok sayıda kitlesel etkinliğe değinilerek, Valiliğin 1 Mayıs'a dair yasakçı tutumunun işçilere ve/veya sola yönelik bir ayrımcılık olduğu iddiasıdır. Taksim'de 1 Mayıs yasağını eleştirmekte kullanılan bu argümana göre, yıllar boyunca çok sayıda kurum ve kuruluşun düzenlediği etkinliklere açık olan meydanın 1 Mayıs'a kapalı olması, yönetimin ayrımcı tutumunun göstergesidir. Cumhuriyet konuyla ilgili haberi, 'Taksim yalnızca işçiye kapalı'[1423] başlığıyla vermiştir*.

27 Nisan'da, geçmiş yıllarda yapıldığı gibi, 1 Mayıs'ın düzenleyicisi DİSK, KESK, TMMOB, TTB ve destek veren örgütler tarafından, 1989 ve 1996 1 Mayıs'larında yaşamını yitirenler için Şişhane ve Kadıköy'de anma törenleri düzenlenmiştir[1424]. Ancak 2007'deki anma törenlerini geçmiş yıllardan ayıran fark, Taksim Kazancı yokuşunda anma töreni yapılmamış olmasıdır. Taksim'de yapılması planlanan 1 Mayıs toplantısının bir anma olarak tanımlanmış olması bu değişikliğin nedeni olabilir**.

[1422] **Cumhuriyet**, 27 Nisan 2007

[1423] **A.g.e.**

* Cumhuriyet'in haberinde Taksim'de düzenlenen kitlesel etkinlikler listesine yer verilmiştir. Bu listede yer alan etkinlikler şunlardır: "24 Haziran 1989 Bulgaristan 'ı protesto mitingi, 1994 Bosna mitingi, Kutlu doğum ve iftar çadırları, Asker uğurlama törenleri, 21 yıldır kutlanan BM Uluslararası Gönüllüler Günü, 1999-2000 sezonunda UEFA şampiyonu olan Galatasaray'ın Taksim'de karşılanması ve kutlanması, 2002 Dünya Kupası'nda üçüncü olan Türkiye A Milli Futbol Takımı kafilesinin karşılanması ve kutlanması, 2003'te 48. Eurovision Şarkı Yarışması'nda Türkiye adına yarışan Sertab Erener ve ekibinin birinciliğinin kutlanması, 2004 Kelkit Platformu'nun büyüyüp gelişmesi ve canlılık kazanması yürüyüşü, 25 Mayıs 2005'te Taksim 'de Liverpool karnavalı, 12 Nisan 2006'da Taksim'deki törenle başlayan 35. Fiat Rallisi, 29 Mart 2007de "Red Bull X-Fighters" serbest stil motokros gösterisi, 3 Nisan 2007 'de BJK-GS maçı öncesinde Galatasaraylı taraftarların Taksim'de yaptığı toplantı", Bkz. **Cumhuriyet**, 27 Nisan 2007.

[1424] **Cumhuriyet**, 28 Nisan 2007.

** 1 Mayıs sabahı yapılan anma törenlerinden farklı olarak, 1 Mayıs'tan birkaç gün (bazı yıllarda birkaç hafta) önce yapılan anma törenleri 1997'de yapılmaya başlanmış, sonraki yıllarda kimi değişikliklerle devam etmiştir. Önce Taksim Kazancı yokuşunda ardından Kadıköy'de, karanfil bırakılarak ve saygı duruşunda bulunularak yapılan anma törenlerine, 2005 ve 2006'da Şişhane Barış Anıtı önünde yapılan

Nisan ayı sonunda, İstanbul'da iki ayrı 1 Mayıs kutlaması yapılacağı belli olmuştur. Bunlardan birincisi, DİSK, KESK, TMMOB ve TTB öncülüğünde Taksim'de yapılması planlanan kutlama*, ikincisi ise Türk-İş öncülüğünde Kadıköy'de yapılması planlanan kutlamadır**. Bununla birlikte, İstanbul Valisi Muammer Güler, 30 Nisan'da yaptığı basın açıklamasında, 1 Mayıs günü, 'Taksim'de kitlesel eyleme izin verilmeyeceğini yinelemiş ve bunun için gerekli tedbirleri aldıklarını' belirtmiştir'[1425]. Güler, ayrıca, 'illegal örgütlerin provokatif eylem hazırlığı içinde oldukları ve polisle çatışmaya girecekleri konusunda istihbari bilgiler aldıklarını'[1426] da ifade etmiştir.

Vali Güler'in söz ettiği güvenlik önlemleri kapsamında, 'Taksim ve Beyoğlu bölgesinde yer alan 41 okulda eğitime bir günlüğüne ara verilmesi, Taksim Meydanı ve Kadıköy İskele Meydanı'na bağlanan cadde ve sokakların trafiğe kapatılması, meydanlara ulaşımı sağlayan deniz otobüsü, vapur, özel deniz motoru, metro, tramvay, füniküler, İETT ve özel halk otobüsü seferlerinin iptal edilmesi, Taksim, Kabataş, Beşiktaş ve Dolmabahçe çevresindeki otoparkların boşaltılması ve araç parkına izin verilmemesi'[1427] gibi kararlar yer almıştır. Valilik, toplu ve bireysel taşıma araçlarının, miting yapılması planlanan alanlara erişimini yasaklayarak, vatandaşların, mitinglere katılımını engellemeye çalışmıştır. Milliyet gazetesi söz konusu önlemlerle ilgi haberi, 'Ulaşım duracak'[1428] başlığıyla vermiştir. 1 Mayıs'ta İstanbul'da, çeşitli illerden takviye amaçlı getirilen 2 bin 200 polisle birlikte, toplam 17 bin polis, 2 bin asker görev yapmıştır[1429].

1 Mayıs günü, polisin, Taksim Meydanı'nda yapılacak toplantıyı yasaklamak ve toplantıya katılmak isteyenleri engellemek için başvurduğu yöntemler, kenti, gün boyu

---

tören de eklenmiştir. 2007 yılında ise, 1 Mayıs'tan birkaç gün önce aynı gün üç ayrı noktada yapılan bu anma törenlerinin, Kazancı Yokuşu kısmı gerçekleştirilmemiştir. Bkz. **Cumhuriyet**, 28 Nisan 2007.

* Taksim'deki kutlamaya katılacağını duyuran diğer örgütler; "SHP, ÖDP, TKP, 78'liler Birliği, Halkevleri, Halkın Kurtuluşu Partisi, Pir Sultan Abdal Derneği, Divriği Kültür Derneği, Sosyalist Devrim Partisi Girişimi, Sosyalist Emek Hareketi, Öğrenci Muhalefeti, Çağdaş Hukukçular Derneği, Tecride Karşı Sanatçılar, Devrimci 1 Mayıs Platformu, Birlik Dayanışma Hareketi, Sosyalist Kültür Derneği, Sosyalist Gençlik, Mücadele Birliği ve Barış, Demokrasi, Özgürlük Platformu'dur". Bkz. **Milliyet**, 1 Mayıs 2007.

** Kadıköy İskele Meydanı'nda yapılacak kutlamaya katılacak örgütler; "CHP, İşçi Partisi, Emeğin Partisi Anadolu Yakası örgütleri, Eğitim-İş, Mali Müşavirler Odası, Şof-Der ve İşçi Kardeşliği Partisi'dir". Bkz. **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2007.

[1425] **Evrensel**, 1 Mayıs 2007.

[1426] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2007.

[1427] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2007.

[1428] **Milliyet**, 1 Mayıs 2007.

[1429] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2007.

süren, kent geneline yayılmış yasak ve şiddetin hakimiyeti altına sokmuştur. Sabahın erken saatlerinde, '1 Mayıs toplanma alanı olarak belirlenen Beşiktaş İnönü Stadı önüne gelen 1 Mayıs tertip komitesi üyeleri, çevik kuvvet polisince gözaltına alınmış, Taksim Cumhuriyet Anıtı'na konulacak karanfil çelenk polisler tarafından parçalanmıştır'[1430]. Polis, Taksim Meydanı'na yürümek amacıyla, 'Kabataş, Tophane, Dolmabahçe, Beşiktaş ve Taksim'e çıkan yollarda toplanan gruplara cop ve biber gazıyla müdahale etmiş, dağılmayanları copla döverek gözaltına almıştır'[1431]. 1 Mayıs'ta İstanbul genelinde 799 kişi gözaltına alınmış, gözaltına alınanlardan 33'ü adliyeye sevk edilmiştir[1432]. Okmeydanı, Ümraniye, Beyoğlu Piyalepaşa Bulvarı ve Tarlabaşı'nda polis müdahalesine direnen gruplarla, polis arasında yaşanan çatışmalarda, 8'i polis, 38 kişi yaralanmıştır[1433]. Polisin, 'Taksim çevresindeki cadde ve sokaklara, İstiklal caddesi üzerindeki pasaj ve sokak aralarına yoğun gaz bombası atması nedeniyle, çok sayıda yurttaş fenalık geçirmiştir'[1434]. 'Taksim'deki TMMOB Makine Mühendisleri Odası İstanbul şubesine baskın düzenleyen polis, içeri gaz bombası atmıştır'[1435]. Taksim civarında bir kahvehanenin önünde oturan 75 yaşındaki İbrahim Sevindik'in kalp krizi geçirerek ölümüne, polisin attığı biber gazının neden olduğu iddia edilmiştir[1436].

Polis müdahaleleri sürerken, Dolmabahçe'de buluşarak yürüyüşe geçen, DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, Türk Tabipler Odası Başkanı Gencay Gürsoy ve KESK Genel Başkanı İsmail Hakkı Tombul'un önünde yer aldığı yaklaşık bin kişilik grubun, etrafları polisle kuşatılmış halde Taksim'e girmesine; Süleyman Çelebi'nin Kazancı Yokuşu ve Cumhuriyet Anıtı önünde konuşma yapmasına izin verilmiştir[1437]. Çelebi konuşmasında şunları söylemiştir:

> "Şu anda İstanbul'da ve Türkiye'de olağanüstü hâl, sıkıyönetim dönemlerinde bile görülmeyecek bir uygulamayla kitlesel olarak alanlara girişimiz engellenmeye çalışıldı. Tüm engellemelere karşın alana ulaştık. Şu görüldü ki, artık Taksim, İstanbul ve tüm Türkiye miting alanı olmuştur. Herkesin bizim duyarlılığımızı anlamasını istiyorum. Burada yitirdiğimiz arkadaşlarımız adına yaptığımız bu anmaya, herkesin duyarlı

[1430] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2007.
[1431] **A.g.e.**
[1432] **Milliyet**, 3 Mayıs 2007.
[1433] Rauf Kösemen (ed.) **Sabahın Sahibi Var: 2004'ten 2011'e 1 Mayıs Alanı'nı Geri Alma Mücadelesi**, İstanbul: DİSK Yayınları, 2. Baskı, Ocak 2012, s. 37.
[1434] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2007.
[1435] **A.g.e.**
[1436] **Milliyet**, 5 Mayıs 2007.
[1437] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2007.

> davranmasını istiyoruz. Bu vali, İstanbul'u bir hapishaneye çevirdi. Birçok arkadaşımız gözaltında"[1438],
>
> "Sıkıyönetim süreçlerinde bile bu kadar baskı yoktu. Barışçı bir eylem yapıyoruz, o bile abluka altına alınıyor. Sabahtan beri gördüğümüz baskılar yasalara aykırıdır. Bu kadar tahammülsüzlük anlaşılır gibi değil. İşte AKP'nin demokrasi anlayışı. Biz karanfillerle bu alana gelebildik. Bir çiçeğe bile tahammül edemeyenlerden demokrasi beklenemez"[1439].

Ancak Taksim'de yaptığı konuşma sırasında, meydandaki grup kalabalıklaşınca, polis, Çelebi'yi, konuşmasını kısa tutması yönünde uyarmıştır[1440].

Polis, Taksim'de yapılmak istenen 1 Mayıs etkinliğine katılımları engellemek için, 'Mahmutbey, Çamlıca, Kavacık, ve Kurtköy gişelerinde, kent dışından gelen otobüsleri durdurmuş, otobüslerin İstanbul'a girmelerine izin vermemiştir'[1441]. 'Polis tarafından durdurulan otobüslere trafik cezaları kesilmiş, bazı otobüslerin camları kırılmış, içlerine biber gazı sıkılmış, yolculara şiddet uygulanmıştır'[1442]. 1 Mayıs kutlamalarına katılmak isteyenlerin olduğu otobüsleri taşıyan feribotların Gebze - Eskihisar iskelesine yanaşmasına izin verilmemiştir[1443]. Polisin, Fatih Sultan Mehmet, Boğaziçi, Unkapanı ve Galata köprülerinde trafiği tek şeride indirerek araçları ve şahısları tek tek araması nedeniyle, kilometrelerce süren araç kuyrukları oluşmuş ve kent trafiği felç olmuştur[1444]. Trafiğin durması, toplu taşıma araçlarının engellenmesi nedeniyle, araçlardan inerek yürümek zorunda kalan yurttaşlar atılan gaz bombalarından etkilenmiştir. Felç olan trafik nedeniyle, araçların içinde saatlerce mahsur kalan ve işyerlerine yürüyerek gitmek zorunda kalan vatandaşlar, Vali ve Emniyet Müdürü'ne tepki göstermiştir. Üsküdar Meydanı'nda vapur seferlerinin iptal edilmesini protesto eden yaklaşık 500 kişi, sahil yolunu keserek 'Vali istifa', 'Ulaşım hakkı engellenemez' sloganları atmıştır[1445].

1 Mayıs günü yaşananları kaydeden basın mensupları da polis şiddetine maruz kalmıştır. Televizyonların canlı yayın araçlarının yayın yapması polis tarafından engellenmiş, araçlar, ruhsatlarına el konularak, Kasımpaşa'da bir otoparkta alıkonulmuştur[1446]. 1 Mayıs'ı izleyen gazetecilerden 'Cumhuriyet gazetesi muhabiri

---

[1438] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2007.
[1439] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2007.
[1440] **A.g.e.**
[1441] **A.g.e.**
[1442] Rauf Kösemen (ed.), **a.g.e.**, s.71-73.
[1443] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2007.
[1444] **Milliyet**, 2 Mayıs 2007.
[1445] **A.g.e.**
[1446] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2007.

Alper Turgut, gazeteci olduğunu söylemesine rağmen polis tarafından tekmelenmiş, Vatan gazetesinden Bülent Ergün, Radikal'den Demet Bilge Ergün ve Umay Aktaş, Kanal D'den İhsan Yıldız polis tarafından coplanmış, Su TV kameramanı Yavuz Dönmez'in kamerası polis müdahalesi sonucunda kırılmıştır'[1447]. Türkiye Gazeteciler Sendikası ve Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, olaylardan sonra, basın mensuplarına yönelik saldırıları ve yayın araçlarına uygulanan sansürü kınayan açıklamalar yapmıştır[1448].

Aralarında DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, KESK Genel Başkanı İsmail Hakkı Tombul, TMMOB Başkanı Mehmet Soğancı ile TTB Başkanı Gençay Gürsoy'un da yer aldığı, sendika ve meslek birliği temsilcileri, gösterilerden sonra DİSK genel merkezinde, yaşananları değerlendiren bir basın toplantısı düzenlemiştir. Toplantıda, polisin kullandığı gaz bombası kapsüllerini basına gösteren Çelebi, işçi ve emekçilerin taleplerini dile getirmek için Taksim'e çıkmak istediklerini ancak bu taleplerin hunharca engellendiğini'[1449] belirtmiştir. Çelebi, 'alınan önlemlerle İstanbul'un bir açık cezaevine, bir toplama kampına dönüştürüldüğünü'[1450] ifade etmiştir. Çelebi, 'yaşananların asıl sorumlusunun AKP hükümeti ve Valilik olduğunu, topluma korku salınmak istendiğini, 1 Mayıs'ın korku günü gibi gösterilmek istendiğini ve tüm İstanbulluların cezalandırıldığını'[1451] öne sürmüştür. Çelebi konuşmasının sonunda, 'İstanbul'da terör estiren, hukuku ayaklar altına alan Vali istifa etmelidir'[1452] demiştir.

Süleyman Çelebi'nin hem Taksim'deki toplantı esnasında, hem de sonrasında yapılan basın açıklamasında sarf ettiği sözler, DİSK'in 1 Mayıs'ta yaşanan şiddet olaylarından hükümeti ve valiliği sorumlu tuttuğunu göstermektedir. DİSK, Taksim'de toplanmalarına engel olunarak, barışçıl toplanma haklarının ihlal edildiğini, alınan güvenlik önlemleri ve uygulanan polis şiddetinin demokrasiye ve hukuka aykırı olduğunu, baskıcı polis pratikleri ile 1 Mayıs'la ilgisi olan, olmayan herkesin cezalandırıldığını, Valilik kararlarıyla hukukun askıya alındığını savunmuştur. Bu

[1447] **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 2007.
[1448] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2007.
[1449] **Evrensel**, 2 Mayıs 2007.
[1450] **A.g.e.**
[1451] **A.g.e.**
[1452] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2007.

nedenle, DİSK ve Taksim'de 1 Mayıs kutlamasını planlayan diğer kuruluşlar, yaşananların sorumlusu olarak gördükleri İstanbul Valisi'ni istifa etmeye çağırmıştır*.

Buna karşın, İstanbul Valisi Muammer Güler, 1 Mayıs günü yaptığı ilk açıklamada, 'yaşanan kaosun sorumlusunun DİSK olduğunu iddia etmiş ve;

> "DİSK yöneticilerine Taksim Kazancı Yokuşu'nda basın açıklaması yapabileceklerini söyledik. Ancak 'Hayır. Biz 50 bin kişiyle istediğimiz yerde yürüyüş yapacağız' yanıtını aldık. Kaosun doğmasına sebep oldular. Ben kamu düzenini sağlamakla mükellefim. Kanunların öngördüğü çizginin dışına ne ben çıkabilirim ne de kimsenin çıkmasına izin verebilirim"[1453],

demiştir.

Güler, trafiğin felç olması nedeniyle vatandaşların gösterdiği tepkilere değinerek;

> "Elbette trafikte 3 saat kalan insanın tepkisi doğaldır ama durup dururken idare buna yol açmamıştır. Polis, kanunsuz eyleme göz yumamaz. Bunu yapmasaydık devlet otoritesinin hiçe sayıldığı şeklinde yorumlara cevap veremezdik. Burada korunması gereken kamu düzenidir. Ben yasaları uygulamakla mükellefim. Eylem için İstanbul'a gelen araçların kente girmelerine izin verilmedi. İzin verilmesi halinde provokasyon şeklinde eylemler yapacaklardı. Bu, kamunun yarattığı bir sıkıntı değil, kanunsuz eylemlere girişilmesi ve bunların önlenmesine yönelik alınan tedbirlerin yarattığı sıkıntıdır"[1454],

demiştir.

---

* 1 Mayıs'ın ardından, DİSK, KESK, TMMOB, TTB ve TDB imzasıyla yayınlanan ortak basın açıklaması metni şudur: "Hükümet, 1 Mayıs 2007 kutlamaları karşısındaki tutumuyla, kendine demokrat olduğunu gösterdi. Kendi ideolojisinin hedefleri ve kişisel ikballeri konusunda demokrat kesilenler, emekçilerin demokrasi, adalet, barış, özgürlük ve insanca yaşam taleplerini dile getirmelerini engelledi. Bizler taleplerimizi barışçı şekilde dile getirmek, topluma demokrasi ve özgürlüğün, barışın, birlik ve dayanışmanın önemini anlatmak ve 1 Mayıs 77'de öldürülen 36 arkadaşımızı anmak için Taksim'de buluşmak istedik. 1978'den beri görülmedik bir biçimde sert ve uzlaşmaz bir tutumla karşılaştık. Arkadaşlarımızın İstanbul'a girmesi engellendi. Başta 1 Mayıs Tertip Komitesi olmak üzere gözaltına alındılar, coplandılar, engellendiler. İstanbul bir açık cezaevine, bir toplama kampına dönüştürüldü. Bugün sadece 1 Mayıs'ı kutlamak isteyenler değil, tüm halk engellendi, hareket edemez hale getirildi. Topluma korku salınmak, esnaf, öğrenci, kadın gibi toplumun farklı kesimlerinden emekçiler, 1 Mayıs'ı kutlayanlara düşman edilmek istendi. Sanki halk cezalandırıldı. İşine ulaşmak için kilometrelerce yol yürümeye mahkûm edildi. Bunun sorumlusu 1 Mayıs'ı kutlamak isteyenler değil hükümettir, Valiliktir. İstanbul'da terör estiren, hukuku ayaklar altına alan, tüm olayların sorumlusu olan Vali istifa etmelidir. Taleplerimiz; hükümeti, gericileri, demokrasi düşmanlarını, çözümü darbelerde arayanları korkuttu. Hükümete bir kez daha sesleniyoruz. Emeğin taleplerine kulak verin, toplumun taleplerine kulak verin. 1 Mayıs 77'yi kana bulayanlar da 12 Eylül darbecileri de emekçileri, toplumu susturmak istiyordu, başaramadılar." Bkz: **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2007.

[1453] **Milliyet**, 2 Mayıs 2007.

[1454] Rauf Kösemen (ed.), **a.g.e.**, s.77.

Polis müdahalesi devam ederken, canlı yayınlanan televizyon programlarına bağlanan Güler, 'kontrol noktalarında alınan önlemlerin, illegal örgütlerin; provokatif amaçla buraya gelen grupların enterne edilmesine yönelik olduğunu'[1455] belirterek, 'Bunu yapmak zorundaydık, Taksim'i bu anlamdaki bir toplantıya açmak mümkün değil. Güvenlik önlemlerinin sıkıntılara neden olduğunu gördük. Bunun da üzüntüsü içindeyiz'[1456] demiştir.

Bu açıklamalar, İstanbul Valiliğinin 1 Mayıs'a yönelik tutumunu, üç temel kavramın, -kanun, kamu düzeni, devlet otoritesi- korunmasına atıfla gerekçelendirdiğini göstermektedir. Vali Güler 1 Mayıs'tan önce yaptığı, yukarıda yer verdiğim açıklamalarında, Taksim Meydanı'nda yapılmak istenen 1 Mayıs toplantısına izin verilmeyeceğini açıklarken başvurduğu iki argümanı burada da yinelemiştir. Bunlar, Taksim'in idare tarafından toplantı alanı olarak kabul edilmemesi nedeniyle, yapılacak eylemlerin yasadışı/ kanunsuz eylem olacağını savunan yasal argüman ve 'illegal' örgütlerin 1 Mayıs günü provokasyon yapacağına dair istihbarata dayandırılan güvenlikçi argümandır. Buna göre, Valilik ve emniyet yönetimi tarafından yasadışı olarak tanımlanan eylemlerin önlenmesi, 1 Mayıs'ta uygulanan yoğun güvenlik önlemlerini açıklamak için yeterli gerekçelerdir. Vali Güler'in açıklamalarında yer aldığı haliyle kamu düzeni; devletin koyduğu yasa ve yasaklara itaat edilmesini sağlamak, bu yasa ve yasakların ihlal edilmesini engellemek biçiminde düşünülmektedir. Bu bakışa göre, öncelikli olan egemen iktidar perspektifinden düşünülen kamu düzenini korumaktır. Buradaki anlamıyla yasaları ve kamu düzenini korumak amacıyla, kişinin bedensel ve ruhsal bütünlüğünün korunması hakkı, seyahat hakkı, ulaşım hakkı, toplanma özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü gibi temel hak ve özgürlükler, askıya alınabilir. Güler'in açıklamasında yer alan, 'eğer kanunsuz eyleme göz yumsaydık devlet otoritesinin hiçe sayıldığı şeklinde yorumlara cevap veremezdik'[1457] ifadesi, devlet otoritesinin üstünlüğünü, siyasal alanın merkezinde gören, hikmet-i hükümetçi bir yönetim rasyonalitesinin, bu örnekteki idari pratiklere baskınlığını göstermektedir. Valilik, yönetimce 'yasaklanmış' olduğu halde, yapılmak istenen bir eylemi, barışçıl olsa dahi, kamu düzeni ve devlet otoritesine yöneltilmiş bir tehdit, bir meydan okuma olarak sorunsallaştırmıştır. Böyle yorumlanınca, 1 Mayıs kutlaması talebi, bir toplanma özgürlüğü hakkı sorunu olarak

[1455] **Milliyet**, 2 Mayıs 2007.
[1456] **A.g.e.**
[1457] Rauf Kösemen (ed.), **a.g.e.**,

değil, devletin egemen gücünün üstünlüğünün kanıtlanması sorunu olarak sorunsallaştırılmıştır. Böylece, yasa ve yasağın korunmasını merkeze alan egemen iktidar pratikleri hayata geçirilebilmiştir. Daha önce de belirttiğim gibi, hukukun üstünlüğünü ve demokratik ilkeleri ihlal eden, sınırlandıran ya da askıya alan; yasaları, temel hak ve özgürlükleri sınırlandırmak için araçsallaştıran idari pratikler, egemen iktidar pratikleri olarak değerlendirilmektedir.

1 Mayıs'tan sonra, basında ve kamuoyunda çok sayıda kişi, kurum, örgüt tarafından eleştirilen, hakkında kınama açıklamaları yapılan, görevden alınması istenen ve istifaya davet edilen İstanbul Valisi ve Emniyet Müdürü'ne destek, İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu'dan gelmiştir. 2 Mayıs'ta AKP grup toplantısı öncesinde gazetecilerin sorduğu soruları yanıtlayan Aksu, 'İstanbul'daki önlemlerin vatandaşın güvenliği için alındığını'[1458] belirterek,

> "Önlemler alınmalıydı. Çünkü provokasyonlar vardı. Gelenlerin birçoğu örgüt üyesiydi. Emniyet Müdürü Cerrah ve Vali Güler görevlerini yapmışlardır. Görevden almamız söz konusu değildir"[1459],

demiştir.

Bakan Aksu'nun açıklamaları, hükümetin, Valilik ve Emniyet Müdürlüğü tarafından 1 Mayıs'ta hayata geçirilen uygulamaları onayladığını göstermektedir. Bu ise, 1 Mayıs günü icra edilen uygulamaların tek başına Vali ya da Emniyet Müdürü'nün inisiyatifiyle değil, hükümetin onayı ve desteğiyle yapıldığını göstermektedir. Bununla birlikte, herhangi bir somut delile dayandırılmaksızın, hemen hemen her 1 Mayıs'ta gündeme getirilen, illegal örgütlerin provokasyon yapacağı iddiası, 2007'de de hem Vali hem de İçişleri Bakanı tarafından zikredilmiştir. İçeriği hakkında bir bilgi verilmeyen, kimin, kime, hangi biçimde yapacağına dair herhangi bir detay sunulmadan dolaşıma sokulan provokasyon iddiaları, kimi zaman bir duyuma kimi zaman bir ihbara dayandırılarak gündeme taşınmıştır. Vali Güler 1 Mayıs günü sabah saatlerinde yaptığı ilk açıklamalarda, '1 Mayıs'ı kutlamaya gelenlerin örgütsel bağlantıları olduğunu ve gözaltına alınanların üzerinden iki silah ele geçirildiğini'[1460] beyan etmiştir. Ancak daha sonra yapılan açıklamalarda, 'silahların sahiplerinin 1 Mayıs'la ilgilerinin olmadığı belirlenmiştir'[1461]. 'Provokasyon planlayan illegal

---

[1458] **Milliyet**, 3 Mayıs 2007.
[1459] **A.g.e.**
[1460] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2007.
[1461] **Milliyet**, 2 Mayıs 2007.

örgütler' teması, yönetimlerin, kendilerine muhalif hareketleri suçlulaştırmak (kriminalize etmek) ve bu hareketlere uygulanan/ uygulanacak şiddeti meşrulaştırmak için sıklıkla başvurduğu bir söylemsel stratejidir. Yine bu tema sayesinde, çeşitli etkinlik, toplantı ve gösteri yürüyüşleri somut bir gerekçe olmaksızın yasaklanabilmiş, toplantılara katılımlar engellenebilmiş, katılımcılar gözaltına alınabilmiştir. İllegal örgütlerin provokasyon yapacağı iddiası, toplanma özgürlüğü hakkının sınırlandırılmasında ya da askıya alınmasında geçmişten günümüze başvurulan bir taktik araç olagelmiştir. DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, 2008 yılında Politika Dergisi'ne verdiği röportajda, 1 Mayıs'ta provokasyon olacağı temasına dair şunları söylemiştir:

> "1 Mayıs, provokasyon günü olarak sunuluyor ve bugün de devam ediyor. Son 1 Mayıs öncesinde yapılan tezgahlarda, bütün söylemlerin temelinde bu senaryolar vardır. Yalnız bu 1 Mayıs için değil; biz geçen 1 Mayıs'ta da bunları duyduk, daha öncekinde de… Kendilerinin tahsis ettiği yerlerde de 1 Mayıs'ı yaptığımızda "çabuk dağılın" diyorlar. Provokasyon olacak diye devlet oralarda tedbirini alıyor ya, Taksim'- de alamıyor!.. Biz sürekli provokasyon lafını duymuşuzdur, yeni bir şey değildir bu. Ben 1976'dan beri bu mücadelenin içinde olan birisi olarak, söylüyorum: Benim hiç 1 Mayıs'ım yoktur ki; öncesinde provokasyon olacağı söylenmesin. Bunun üzerinden besleniliyor, bunun üzerinden politika üretiliyor. Türkiye'de çoğunlukla sağ siyasal iktidarlar etkin olduğu için, bunu böyle sunuyorlar"[1462].

İstanbul'daki ikinci 1 Mayıs kutlaması, planlandığı gibi, Kadıköy İskele Meydanı'nda yapılmıştır. Türk-İş'in düzenlediği mitinge CHP, İP, EMEP, Eğitim-İş ve bazı sivil toplum örgütleri katılmıştır[1463]. Türk-İş Balkanı Salih Kılıç, miting meydanında 1 Mayıs'ın tarihsel önemi temalı bir konuşma yapmıştır[1464]. Evrensel'in haberine göre, mitinge yaklaşık 15 bin kişi katılmıştır[1465]. Hürriyet gazetesi, 'Kadıköy farkı' başlıklı haberinde, 'Valiliğin izin verdiği Kadıköy mitinginde, gençlerin ağırlıkta olduğunu, Türk bayrakları, Atatürk posterleri taşındığını ve laiklik sloganları atıldığını'[1466] aktarmıştır.

Taksim'de 1 Mayıs etkinliklerini planlayan, DİSK, KESK, TMMOB, TTB temsilcileri, 9 Mayıs'ta, İstanbul ve Ankara Adliyesi'nde, 1 Mayıs'ta yaşanan saldırının sorumlusu olarak gördükleri, İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu, İstanbul Valisi

---

[1462] 'Süleyman Çelebi Mülakatı', Gökhan Dağ, **Politika Dergisi**, 1 Haziran 2008, Sayı:4, s.19.
[1463] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2007.
[1464] **A.g.e.**
[1465] **Evrensel**, 2 Mayıs 2007.
[1466] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2007.

Muammer Güler ve Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah hakkında savcılığa suç duyurusunda bulunmuştur[1467]. Suç duyurusunda, sorumluların, 'kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma, inanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme, işkence ve eziyet etme ile görevi kötüye kullanma suçlamalarından yargılanmaları'[1468] talep edilmiştir. 1 Mayıs 2007'den sonra, İstanbul'da yaşanan şiddet olayları ile ilgili çok sayıda kişi ve kuruluş, savcılıklara suç duyurusunda bulunmuştur. Ancak, 'İstanbul Valisi, Emniyet Müdürü ve Emniyet Müdür Yardımcısı'na yönelik tüm suç duyuruları takipsizlikle sonuçlanmıştır'[1469]. 1 Mayıs'ta şiddete maruz kalan sendika ve meslek örgütü temsilcileri*, iç hukuk yollarının tükenmesi üzerine, 21 Nisan 2008'de, Türkiye'nin, AİHS'nin toplanma özgürlüğünü düzenleyen 11. maddesini ihlal ettiği iddiasıyla AİHM'e başvurmuştur. AİHM, 12 Aralık 2017 tarihinde verdiği kararında, Türkiye'nin AİHS'nin 11. maddesinin ihlal ettiğine ve her başvurucuya 7500 Euro tazminat ödemesine hükmetmiştir[1470]. Mahkeme, kararında, 'bir eyleme önceden izin verilmemesinin ve bu nedenle eylemin 'yasaya aykırılığının', barışçıl bir gösteriyi dağıtmak için makamlara sınırsız yetki vermediğini hatırlatarak'[1471], 1 Mayıs günü yaşanan polis müdahalesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hukukuna aykırı olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme ayrıca, 'bu türden sert bir müdahalenin genel olarak vatandaşlar tarafından gösteri yapma haklarının kullanılması üzerinde 'caydırıcı bir etki' yarattığını, güvenlik güçlerinin müdahalesinin ve başvuranların savcılığa sevk edilmesinin orantısız tedbirler olduğunu'[1472] vurgulamıştır.

1 Mayıs 2007'de, İstanbul'da yapılan iki ayrı 1 Mayıs etkinliği dışında, içlerinde Ankara, İzmir, Adana, Mersin gibi büyükşehirlerin de bulunduğu, '59 ilde toplam 79 etkinlik gerçekleştirilmiştir'[1473].

16 Mayıs 2007'de görev süresi dolan 10. Cumhurbaşkanı yerine kimin Cumhurbaşkanı seçileceği 2007 Türkiye'sinin en başta gelen siyasi gündemlerinden biri olmuştur. Hükümet tarafından Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanlığına aday

---

[1467] **Evrensel**, 10 Mayıs 2007.
[1468] **A.g.e.**
[1469] Ayça Söylemez, "AİHM'den 10 Yıl Sonra 1 Mayıs Karar", **Bianet**, 12 Aralık 2017, (Çevrimiçi), "http://bianet.org/bianet/insan-haklari/192364-aihm-den-10-yil-sonra-1-mayis-karari", (Erişim Tarihi: 22.07.2020).
* Başvuranlar; Süleyman Çelebi, Musa Çam, Adnan Serdaroğlu, Kamer Aktaş, Celal Ovat, Ali Rıza Küçükosmanoğlu, DİSK, Gürsoy Gençay, Arzu Çerkezoğu'dur.
[1470] AİHM Kararı, **Süleyman Çelebi ve Diğerleri v. Türkiye (No.2)**, B.N. 22729/08 ve 10581/09, K.T. 12.12.2017.
[1471] **A.g.e.**
[1472] **A.g.e.**
[1473] **Milliyet**, 3 Mayıs 2007.

gösterilmesi, karşıtları tarafından laik cumhuriyete yönelik bir tehdit olarak yorumlanmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunun yapıldığı 27 Nisan 2007'de, TSK'nın internet sitesinde, kamuoyunda e-muhtıra olarak bilinen bir basın açıklaması yayınlanmış ve TSK'nın, Gül'ün Cumhurbaşkanlığı adaylığına karşı, laikliğin tarafında yer aldığı bildirilmiştir. Bu süreçte, 14 Nisan'da Ankara'da, 29 Nisan'da İstanbul'da, 13 Mayıs'ta İzmir'de, 'laik cumhuriyete sahip çıkma' temasıyla mitingler düzenlenmiştir. 12 Haziran 2007'de Ümraniye'de bir gecekonduya yapılan operasyonda 27 adet el bombası geçirilmesiyle başlayan soruşturma, 'Ergenekon' adıyla yıllarca sürecek bir davanın başlangıcı olmuştur. Ergenekon davasının temel iddiası, darbe yaparak hükümeti düşürmeyi planlayan bir 'terör örgütü' olduğu öne sürülen 'Ergenekon örgütünü' açığa çıkartmaktır. 1 Mayıs'ta Anayasa Mahkemesi'nin, Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunu iptal etmesi üzerine, 3 Mayıs'ta TBMM, erken genel seçime gitme kararı almıştır. 22 Temmuz 2007'de yapılan genel seçim sonucunda, AKP yüzde 46,58 oranında oy alarak yeniden tek parti hükümeti kurma hakkını kazanmıştır. Seçimlerin ardından, 28 Ağustos'ta Abdullah Gül TBMM tarafından 11. Cumhurbaşkanı seçilmiş ve Recep Tayyip Erdoğan başbakanlığında 29 Ağustos 2007 - 6 Temmuz 2011 tarihleri arasında yönetimde kalacak 60. hükümet*, kurulmuştur. 14 Mart 2008'de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya, 'laikliğe aykırı fiillerin odağı haline geldiği gerekçesiyle, AKP'nin kapatılması için, Anayasa Mahkemesi'nde dava açmıştır. 21 Mart 2008'de Ergenekon soruşturması kapsamında, aralarında İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek, Orgeneral Şener Eruygur, Orgeneral Hurşit Tolon, eski rektör Kemal Alemdaroğlu ve İlhan Selçuk'un da bulunduğu çok sayıda isim gözaltına alınmıştır. 2008 Türkiye'si, bir yandan hükümeti oluşturan siyasi partinin, laik düzene yönelik bir tehdit olduğu iddiasıyla açılmış bir kapatma davasının sürdüğü, diğer yandan 'laiklik yanlısı, ulusalcı' kesimin önde gelen isimlerini, darbeci ve terör örgütü üyesi olmakla suçlayan bir davanın sürdüğü, oldukça gerilimli bir siyasal gündeme sahip olmuştur. 1 Mayıs 2008 tartışmaları, böylesine gergin ve çatışmalı bir siyasal atmosferde gerçekleşmiştir.

8 Nisan 2008'de İstanbul Taksim Gezi Parkı'nda, Türk-İş, DİSK ve KESK genel sekreterleri ortak bir basın açıklaması yaparak, 1 Mayıs 2008'i Taksim Meydanı'nda ortaklaşa kutlayacaklarını duyurmuştur[1474]. Basın açıklaması metnini okuyan DİSK

* 60. hükümet döneminde, İçişleri Bakanı Beşir Atalay, İstanbul Valisi Muammer Güler, İstanbul İl Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah olmuştur.

[1474] **Hürriyet**, 9 Nisan 2008.

Genel Sekreteri Tayfun Görgün, 'Bizler ülkemizin emek örgütleri, Türk-İş, DİSK ve KESK olarak, 1 Mayıs 2008'de sosyal adalet, eşitlik, bağımsızlık, özgürlük, barış ve demokrasi için Taksim'deyiz'[1475] demiştir. Açıklamada, 1 Mayıs'ın resmi bayram olarak yasalaşması ve tatil günü ilan edilmesi talebi de ifade edilmiştir[1476]. Bu açıklamanın önemi, kurulduğu günden beri Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs kutlama talebinde bulunmamış, Türk-İş'in, ilk kez 2008'de 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlama girişimine dahil olmasıdır[1477]. Hak-İş konfederasyonu ise 2008 yılı İstanbul 1 Mayıs'ı kutlamalarında yer almamıştır.

17 Nisan'da İstanbul'da gazetecilerin sorduğu soruları yanıtlayan Vali Güler, işçi konfederasyonlarının 1 Mayıs'ta Taksim'i istemelerine ilişkin olarak, 'Taksim'in toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılacak alanlar arasında yer almadığını, illa kanunun öngördüğü yerlerde değil öngörmediği yerlerde toplantı yapmak isteriz derlerse kanun ve nizamı sağlamakla yükümlü olduğunu'[1478] belirtmiştir. Hürriyet, Güler'in açıklamasını, '1 Mayıs'ta Taksim'e izin yok' başlığıyla haberleştirmiştir[1479].

21 Nisan'da Bakanlar Kurulu sonrasında bir basın açıklaması yapan Devlet Bakanı ve hükümet sözcüsü Cemil Çiçek, Bakanlar Kurulu'nda '1 Mayıs'ın Emek ve Dayanışma Günü olarak kutlanması için bir karar aldıklarını'[1480] duyurmuştur*. Ancak bu karar, 1 Mayıs'ı bir resmi bayram ya da tatil günü olarak tanımlamamış, yalnızca 1 Mayıs'ın Emek ve Dayanışma günü olarak kutlanacağını kayda geçirmiştir. Çiçek, basın toplantısında, sendikaların Taksim'de 1 Mayıs talebine ilişkin olarak, '1 Mayıs'ın, devletin mülki amirlerinin ilan ettiği yerlerde kutlanmasını desteklediklerini'[1481], 1 Mayıs'ın resmî tatil olması talebine ilişkin olaraksa, 'tatil olması durumunda 1 günlük maliyetin 2 katrilyon (2 milyar YTL) olacağı gerekçesiyle, tatil olmasını arzu

---

[1475] **A.g.e.**
[1476] **A.g.e.**
[1477] Petrol-İş Sendikal Eğitim Uzmanı Erhan Kaplan, Türk-İş'in 2008'de aldığı, 1 Mayıs'ı diğer konfederasyonlarla ortaklaşa kutlama kararının, Türk-İş içindeki muhalif sendikacıların gayretleriyle gerçekleştiğini öne sürmektedir. Bkz. Erhan Kaplan, "Başlangıcından Bugüne Dünyada ve Ülkemizde 1 Mayıs", içinde Petrol-İş, **Meclislerde 1 Mayıs Tartışmaları**, İstanbul: Petrol-İş Yayınları, Temmuz 2009, s.28.
[1478] **Hürriyet**, 18 Nisan 2008.
[1479] **A.g.e.**
[1480] **Hürriyet**, 22 Nisan 2008.
* 25 Nisan 2008 tarihli ve 26857 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan kararın tam metni şöyledir: "1 Mayıs'ın "Emek ve Dayanışma Günü" olarak en iyi şekilde değerlendirilmesi konusunda, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının görevlendirilmesi, Bakanlar Kurulu'nca 21/4/2008 tarihinde kararlaştırılmıştır".
[1481] **Evrensel**, 22 Nisan 2008.

etmediklerini'[1482] beyan etmiştir. Böylece, sendikaların beklentisinin aksine, Bakanlar Kurulu'nda Taksim'de kutlamaya onay veren bir karar alınmadığı gibi, 1 Mayıs'ın resmî tatil olması talebi de reddedilmiştir. 1 Mayıs kutlamalarını düzenleyen sendikalar, taleplerini karşılamayan Bakanlar Kurulu kararına tepki göstermiştir. Bakanlar Kurulu'nun 1 Mayısla ilgili kararını 'dağ fare doğurdu' sözleriyle değerlendiren, DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, 'bu açıklamalardan sonra kutlamaları Taksim'de yapmak daha anlamlı hale gelmiştir, boynumuzun borcu olmuştur'[1483] demiştir.

22 Nisan'da Başbakan Erdoğan, AKP grup toplantısında yaptığı konuşmada yaklaşan 1 Mayıs'a değinerek şunları söylemiştir:

> "Biliyorsunuz dün, 'Emek ve Dayanışma Günü' olarak bunu Bakanlar Kurulu kararıyla ilan ettik. Hükümet sözcümüz bunu açıkladı. Tabi ki bugünü bizden resmi tatil günü olarak bekleyenler var. Türkiye bir tatiller ülkesi. Türkiye'nin yıllık çalışma günü 200 gün civarındadır. Bunun dışı tamamıyla tatildir. Eğer şöyle bir hesap yapacak olursak, 1 günün maliyeti Türk ekonomisine yaklaşık iki katrilyondur. Fakat burada bir şeyi daha söylemem lazım. O da şu: Değerli arkadaşlar, ayakların başları yönettiği bir yerde kıyamet kopar. Her ilde biliyorsunuz, valilik mülki idare toplantı ve gösterilerin yapılacağı meydanları, yürüyüşlerin yapılacağı caddeleri, bunları hazırlar ve onlar bunun müsaadesini verir. Ve bizler de, sivil toplum örgütleri de hep buna uyarız. İstanbul'da örneğin Kazlıçeşme var, Çağlayan var, Kadıköy var, Kartal var. Buralar ilan edilmiş. Gelin buralarda yapın bunu. Hayır biz bunu Taksim'de yapacağız. Değerli arkadaşlar, bu şık bir yaklaşım değil. Sizin bu noktada kutlamanıza, eğlenmenize her şeyinize biz varız, ama buyurun ilan edilen alanlar var, gelin bu alanda bunu yapın. Ama illa 'Biz bunu Taksim'de yapacağız' diye dayattığınız zaman, işte buna, şüphesiz ki mülki idare, 'İstediğimiz yerde yaparız' anlayışına olumlu bakmaz. Niye bakmaz? Çünkü bu bugün böyle başladığı zaman, yarın bunun arkası farklı bir şekilde gelir. Eğer dürüst davranıyorsak, samimi davranıyorsak, eğer bu ülkede hukukun üstünlüğü varsa, bu ülkede yasalarla her şey belirlenmişse herkesin de buna uyması gerekir. Ben iktidar partisi olarak buna uyuyorsam; ana muhalefet partisi, muhalefet partileri buna uyuyorsa, o zaman sivil toplum örgütü olarak siz de buna uyacaksınız, uymak durumundasınız. Yoksa 'İstediğimiz yerde istediğimizi yaparız, kapanın elinde kalır' mantığıyla giderse bu, ülkedeki keşmekeşliklerin ardı arkası kesilmez. 1 Mayıs kutlamasına veyahut da Emek ve Dayanışma Günü'nün kutlanmasına karşı olan bir hükümet yok. Ama sadece her zaman için belirlenen yerlerde bunun yapılmasına yönelik sizden yasaların koyduğu, mevzuatın koyduğu uygulama var, bunu istiyoruz o kadar. 1 Mayıs'lar artık gerilim ve çatışma günü olmaktan

[1482] **Hürriyet**, 22 Nisan 2008.
[1483] **A.g.e.**

> çıksın; marjinal grupların şiddet gösterisi ve provokasyonlarına fırsat vermeyelim istiyoruz”[1484].

Başbakan Erdoğan'ın konuşmasında sarf ettiği, 'ayakların başları yönettiği bir yerde kıyamet kopar' sözü, muhalif sendikacı, gazeteci ve siyasetçiler tarafından büyük tepkiyle karşılanmış ve uzun süre gündemde kalan bir tartışmaya yol açmıştır. Erdoğan'ın konuşmasına verilen en erken tepkilerden biri DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi'den gelmiştir. Çelebi, 'Erdoğan'ın, işçileri, emekçileri, memurları 'ayaktakımı' olarak nitelediğini ve bu ifadenin Başbakan'ın siyasal anlayışını yansıttığını öne sürdüğü konuşmasında, 'ayaktakımının cevabını 1 Mayıs'ta göreceksiniz'[1485] demiştir. Türk-İş Genel Başkanı Mustafa Kumlu ise, 'Erdoğan'ın sözlerinin çok ağır olduğunu söyleyerek, Türk-İş'in Taksim'de 1 Mayıs için kararlı olduğunu, yasak kararının provokasyona ve teröre prim verdiğini, Bakanlar Kurulu'nun bu konudaki kararını gözden geçirmesini istediklerini'[1486] belirtmiştir.

Erdoğan'ın konuşmasında sarf ettiği sözler, çok sayıda sendikacı, gazeteci, yazar, milletvekili tarafından, 1 Mayıs'ı kutlamak isteyen işçi ve emekçileri, 'ayaktakımı' olarak nitelediği iddiasıyla kınanmıştır[1487]. 'Ayakların başları yönettiği yerde' sözleri, muhalifler tarafından Erdoğan'ın, seçkinci ve üstten bakan bir tavırla, işçi, emekçi ve sendikaları hor gördüğü, aşağıladığı biçiminde yorumlanmıştır.

Erdoğan'ın konuşmasını yaptığı günün (22 Nisan) akşamında, AKP Tanıtım ve Medya Başkanlığı, bir açıklama yaparak, şunları belirtmiştir:

> “Sayın Başbakanımızın grup konuşmasında geçen bir ifadenin, bağlamı dışında ve maksadını aşan bir şekilde çarpıtılarak istismar edildiği görülmektedir. Başbakanımız, 'ayaktakımı' şeklinde bir ifadeyi kesinlikle kullanmamıştır. Konuşmada geçen 'ayakların, başları yönettiği bir yerde kıyamet kopar' ifadesiyle de hiçbir kesim ya da kişiyi işaret etmediği, kanun hakimiyeti ve düzenin tesisinde keyfiliğe yer olmadığı gerçeğini ifade etmek istediği açıktır. Bunun dışındaki yorum ve değerlendirmeler iyi niyetle bağdaştırılamamaktadır.”[1488]

AKP'den yapılan bu açıklamaya rağmen, 1 Mayıs öncesinde ve sonrasında, 'ayaklar-başlar' polemiği ve ayaktakımı ifadesinin muhalifler tarafından sahiplenilerek

---

[1484] **HaberTürk**, "Ayaklar-başlar polemiği", 23.04.2008, (Çevrimiçi) "https://www.haberturk.com/polemik/haber/69606-ayaklar-baslar-polemigi", (Erişim Tarihi: 21.09.2020).
[1485] **Milliyet**, 23 Nisan 2008.
[1486] **A.g.e.**
[1487] **Milliyet**, 23 Nisan 2008, 24 Nisan 2008. **Hürriyet**, 26 Nisan 2008.
[1488] **Milliyet**, 23 Nisan 2008.

tersine çevrildiği kullanımlar, Erdoğan ve AKP karşıtı propagandanın temel motiflerinden birini oluşturmuştur.

Kanımca, Erdoğan'ın bu konuşmasının eleştirilmesinde sıklıkla başvurulan, işçileri 'ayaktakımı' olarak nitelediği iddiasına dayalı seçkincilik yorumu, bu sözlerden yola çıkılarak yapılabilecek, siyaseten daha anlamlı ve açıklayıcı bir yorumun önünü tıkamaktadır. Konuşmanın tamamına bakıldığında, Erdoğan'ın temel vurgusunun, işçilerin ya da sendikaların, devletin koyduğu yasalara ve idarenin aldığı kararlara uymakla yükümlü olduğunu belirtmek yönünde olduğu görülmektedir. Erdoğan'ın temel vurgusu, yönetilenlerin yönetenlere itaatle yükümlü oldukları argümanı üzerinedir. Bu konuşmada kullanıldığı biçimiyle, 'ayaklar-başlar' metaforunun işaret ettiği anlam, yönetilenlerin yönetenlere itaat etmediği durumların, kaos ve düzensizliğe –'kıyamet kopar'- yol açacağı önermesinde yatmaktadır. Kanımca, Erdoğan'ın bu ifadesinin önemi, 'seçkinci' ya da 'aşağılayıcı' olmasından ziyade belirli türden bir yönetim anlayışını temsil ediyor olmasındadır. AKP, medya ve tanıtım ofisinin açıklamasında daha net görünen bu yönetim anlayışı, kimi zaman kamu düzeni, kimi zaman hukuk düzeni biçiminde tanımlanan devlet otoritesinin, insan ve vatandaş haklarından üstün tutulduğu ve yönetilenlerin yönetenlere mutlak itaatle yükümlü görüldüğü, egemen iktidar mantığına dayalı bir yönetim anlayışıdır. Bu bağlamda, 'hukukun üstünlüğü ya da hukuk devleti kavramı' yurttaşların kanunlara uymakla yükümlüğü olduğu biçiminde yorumlanmaktadır. Oysa, bir anayasa hukuku terimi olarak hukukun üstünlüğü kavramının ilksel anlamı, egemen güç olarak devletin, hukukla sınırlandırılması, yönetenlerin keyfi yetki kullanımlarının önlenmesidir. Burada ise, 'hukukun üstünlüğü', devletin üstünlüğü anlamına gelecek biçimde yeniden anlamlandırılarak kullanılmaktadır. Egemen iktidar mantığında öncelik, kanun ve nizamın korunmasına ve sürdürülmesine verildiği için, temel hak ve özgürlükler kapsamındaki talepler, ikincil konuma itilmektedir. Egemen iktidar mantığının veçhelerinden bir olan devlet aklı (hikmet-i hükümet) düşüncesine göre, devletin bekasının korunması, devlet otoritesinin zaafa düşürülmesinin önlenmesi için, temel hak ve özgürlükler askıya alınabilir, sınırlandırılabilir. Başka bir deyişle, yasaların korunması, yasakların uygulanması esas önemde görüldüğü için, barışçıl toplanma hakkını kullanma talebi reddedilebilir. Bu anlayışa göre, öncelikle, ayaklar, yani yönetilenler yasalara uymalı, ve başların, yani yönetenlerin kararlarına itaat etmelidir. Yönetilenler, haklarını ancak, yönetenlerin koyduğu sınırlar içinde -bu sınırlar Anayasa'ya ve uluslararası sözleşmelere aykırı olsa bile- kullanabilirler.

Dolayısıyla, bu örnekte olduğu gibi, otoriteye itaat merkezli bir siyasal alan tasavvurunda, sivil itaatsizlik, direnme hakkı, barışçıl protesto hakkı gibi yurttaşların özerk siyasal eylemine yer yoktur. Yurttaşların, temel haklarını ancak devletin koyduğu sınırlar içinde kullanabileceği kabul edildiği için, siyasal alanın düzenlenmesinde, insan hak ve özgürlüklerine merkezi bir rol atfedilmemektedir. Erdoğan'ın sözlerinde açıkça görüldüğü üzere, idari makamlar tarafından yasak olduğu belirtilmesine rağmen, sendikaların 1 Mayıs'ı Taksim Meydanı'nda kutlamayı talep etmesi, toplanma ve gösteri hakkının kullanımı talebi olarak değil, devlet otoritesin zaafa uğratma yönünde -kanun ve düzen karşıtı- bir eylem olarak sorunsallaştırılmaktadır. Sorun bir kez böyle düşünüldüğünde, ardından devlet otoritesinin gücünü göstermek için zor aygıtına, polis şiddetine başvurmak kaçınılmaz hale gelmektedir.

Dönemin Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin'in, 30 Nisan'da, gazetecilerin 1 Mayıs ile ilgili sorduğu soruya verdiği cevap, aynı yönetim rasyonalitesinin bir örneğini sunmaktadır. Şahin:

> "İstanbul'da açık hava toplantılarının nerede yapılacağı İstanbul Valiliği'nin kararında açıkça bellidir. Bu böyle olduğu halde, 'Ben, yasayı, yönetmeliği, Valiliğin kararını tanımam, ben bildiğimi okurum' denilirse, bu açıkça, Türkiye'deki mevcut anayasal düzene bir başkaldırı olarak da değerlendirilir. Devlet kendine meydan okutmaz"[1489],

demiştir. Bakan Şahin tarafından, valilik yasağına rağmen, 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlama talebi, barışçıl toplanma hakkının kullanımı olarak değil, 'düzene başkaldırı', 'devlete meydan okuma' olarak tanımlanmıştır. Bir başka deyişle yapılmak istenen eylemin meşruluğu, hukuki açıdan değil, üstün ve aşkın olduğu varsayılan devlet karşısındaki konumuna, devlete olan mesafesine göre değerlendirilmiştir.

25 Nisan'da, Türk-İş, DİSK ve KESK genel sekreterleri, Taksim'deki Türk-İş 1. Bölge Temsilciliğinde, bir basın toplantısı düzenleyerek, 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlama konusunda kararlı olduklarını belirtmişlerdir[1490]. Üç konfederasyonun genel sekreterleri, 'Taksim'de 1 Mayıs kutlamanın emekçilerin hakkı olduğunu, çeşitli kurum ve kuruluşların etkinliklerine açık olan Taksim'in sadece emekçilere kapatılmasını kabul etmeyeceklerini, bunun artık temel bir demokrasi ölçütü olduğunu'[1491] ifade

[1489] **Hürriyet**, 1 Mayıs 2008.
[1490] **Hürriyet**, 26 Nisan 2008.
[1491] **Evrensel**, 26 Nisan 2008.

etmişlerdir. Toplantıda konuşan, KESK Genel Sekreteri Abdurrahman Daşdemir, 'Türkiye'de demokrasinin tıkanma noktasının, özgürlüklerin önündeki engeller olduğunu'[1492] öne sürmüş ve 'emekçilerin taleplerinin yok sayılmasını kabul edemediklerini'[1493] belirtmiştir. Yapılan açıklamalar, 1 Mayıs Tertip komitesinin, Taksim'de 1 Mayıs mitingine izin verilip verilmemesi sorununu, bir demokrasi ve özgürlükler sorunu olarak sorunsallaştırdığını göstermektedir.

Tertip Komitesinin basın toplantısında miting planı da açıklanmıştır. Bu plana göre, üç ayrı noktada buluşacak sendikalar, -DİSK (Şişli), KESK (Şişhane), Türk-İş (Dolmabahçe)- üç koldan aynı anda Taksim'e doğru yürüyüşe geçecek ve Taksim Meydanı'nda buluşarak mitingi gerçekleştirecektir[1494]. Toplantıda konuşan Türk-İş Genel Sekreteri, Mustafa Türkel, 'ellerinde karanfillerle alana gelecek işçileri, güvenlik kuvvetlerinin de karanfillerle karşılayarak sürpriz yapmalarını bekliyoruz'[1495] demiştir. Bu açıklamayla, Tertip Komitesinin şiddetten uzak, barışçıl bir toplantı ve gösteri yürüyüşü planladığı vurgulanmıştır.

28 Nisan'da İstanbul Valiliğinde bir basın toplantısı düzenleyen Vali Güler, '1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanmasının mümkün olmadığını, belirlenen yerler dışında toplantı ve yürüyüş yapanlara karşı güvenlik güçlerinin 'orantılı güç' kullanacağını'[1496] söylemiştir. Güler, ayrıca, 'Taksim Meydanı'nın büyük katılımlı kutlamalar için güvenli bir alan olmadığını'[1497] ve 'illegal örgütlerin 1 Mayıs'ta Taksim'de provokatif eylemler hazırlığında olduğuna dair istihbarat aldıklarını'[1498] da öne sürmüştür. Böylece, Güler açıklamasında, Taksim'de 1 Mayıs mitingine karşı çıkışta ya da miting yasağını gerekçelendirmede en sık kullanılan üç argümanın üçüne de başvurmuştur. Bunlardan birincisi; 2911 sayılı yasa ve ilgili yönetmelik gereği, toplantı yapılacak alanların önceden mülki idare tarafından belirleneceği ve bu alanlar dışındaki toplantıların yasadışı toplantılar olacağına dair 'yasal' argüman, ikincisi; Taksim Meydanı'nın fiziksel yapısı gereği kalabalık mitinglerde güvenliği sağlamak için uygun olmadığına dair 'teknik/güvenlikçi' argüman ve üçüncüsü, 'illegal örgütlerin provokasyon yapacağı yönünde istihbarat raporlarının olduğuna dair,

[1492] **A.g.e.**
[1493] **A.g.e.**
[1494] **Hürriyet**, 26 Nisan 2008.
[1495] **A.g.e.**
[1496] **Milliyet**, 29 Nisan 2008.
[1497] **A.g.e.**
[1498] **A.g.e.**

'istihbari/güvenlikçi' argümandır. Bu üç temel argüman, farklı varyasyon ve kombinasyonlar halinde, Taksim'de 1 Mayıs'a karşı çıkma ya da Taksim yasağını gerekçelendirme için kullanılmıştır.

Vali Güler'in 'güç kullanarak dağıtacağız' yönündeki açıklamaları, 1 Mayıs'ı düzenleyen sendikalar tarafından 'tehdit' olarak yorumlanmıştır. DİSK Genel Sekreteri Tayfun Görgün, Vali Güler'in, 'şiddetle başlayan, şiddetle biten açıklamasını üzüntüyle izlediklerini, şiddet uygulanması durumunda suç işlenmiş olacağını ve vali hakkında suç duyurusunda bulunacaklarını'[1499] ifade etmiştir.

29 Nisan saat 10.45'te, Başbakan Erdoğan, partisinin grup toplantısına girmeden önce, TBMM'deki makamında, Türk-İş, DİSK ve KESK genel başkanlarıyla bir saat süren bir görüşme yapmıştır[1500].Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik de bu görüşmede yer almıştır. Görüşmede Erdoğan, sendika yöneticilerinin 1 Mayıs'ta Taksim Meydanı'na çelenk koyup basın açıklaması yapabileceğini önermiş, ancak sendikacılar sınırlı katılımlı çelenk koyma ve basın açıklaması önerisini kabul etmemiştir[1501]. Görüşme ardından AKP grup toplantısındaki konuşmasında 1 Mayıs'a değinen Erdoğan:

> "1 Mayıs'ı bir anarşi, tahrik, isyan provası vesilesi olarak gören, illegal ve marjinal gruplar var. Bizler mülki idare nereleri alan olarak ilan etmişse, o alana gider mitingimizi yaparız. 'Ben şurayı istiyorum, mitingimi orada yapmam gerekir' demeyiz. Yasalara uyulmalıdır. Anıta çelenk konulabilir. Bunları şüphesiz ki o kuruluşların üst düzey yöneticileri giderler, çelenklerini koyarlar. Orada yapmaları gereken açıklamalar varsa yaparlar. Ama kalkıp da basın açıklamasını, '5,10,20,30 bin kişiyle yapacağım' dersek, herhalde bu bir basın açıklaması olmaktan çıkar. Bu adı konulmamış bir başka iş olmuş olur. Özellikle **kamu otoritesinin yok edilmesi, yaşamı olumsuz bir şekilde etkilemeye yönelik adımlar*** olur. Unutmayalım ki illegal örgütler, bu tür zemini koklar. Asla provokatörlere izin vermemelidirler. Halkımızın günlük yaşantısını olumsuz etkilemeye, provokasyonlara zemin hazırlamaya da kimsenin hakkı yoktur"[1502],

demiştir. Erdoğan, konuşmasında, yukarıda Taksim'de 1 Mayıs yasağını gerekçelendirmekte kullanılan üç argüman olarak tanımladığım argümanların tamamını kullanmıştır. Bunlar; sendikaların, idarenin belirlediği yerlerde miting yapmak zorunda olduğuna dair 'yasal' argüman (ve buna bağlı olarak yönetimin

---

[1499] **Evrensel**, 29 Nisan 2008.
[1500] **Milliyet**, 30 Nisan 2008. **Hürriyet**, 30 Nisan 2008.
[1501] **A.g.e.**
[*] Vurgu bana ait.
[1502] **A.g.e.**

koyduğu yasağı çiğnemenin kamu otoritesini yok etmek anlamına geleceğine dair siyasal yorum), Taksim'in kitlesel mitingler için uygun olmadığı ve bu alanda yapılacak kitlesel mitinglerin gündelik yaşamı olumsuz etkileyeceğine dair 'teknik/ güvenlikçi' argüman ve illegal örgütlerin provokasyon yapacağına dair 'istihbari/güvenlikçi' argümandır.

Erdoğan'ın konuşmasının ardından gün içinde bir kez daha Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik'le görüşen konfederasyon genel başkanları, 'amaçlarının sayı kısıtlaması olmadan Taksim'de toplanabilmek olduğunu' belirtmiş[1503] ve Taksim'i uzun süre kapatmamak için 2-3 saatlik bir kitlesel anma yapabileceklerini, yürüyüşü üç koldan bir kola indirebileceklerini'[1504] önermişlerdir. Ancak bu öneri kabul görmemiştir. Görüşmenin ardından, TBMM'den ayrılırken gazetecilerin 1 Mayıs'la ilgili sorduğu soruları cevaplayan Bakan Çelik, 'hükümetin, 1 Mayıs'ın Taksim'de yapılmaması konusunda kararlılığını sürdürdüğünü, 100-150 kişilik sendika yönetici ve temsilcilerinin Taksim'e girip, çelenk bırakabileceğini, ancak onun dışındakilerin giremeyeceğini ve bu konuda kararlı olduklarını'[1505] belirtmiştir.

1 Mayıs'tan bir gün önce, 30 Nisan'da, sendikalar 1 Mayıs'ı Taksim Meydanı'nda kutlamakta, yönetim ise Taksim'de 1 Mayıs'a izin vermemekte kararlı olduğunu açıklamıştır. Aynı gün ortak bir basın toplantısı düzenleyen İçişleri Bakanı Beşir Atalay ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik, 'hükümetin, Taksim'deki kutlamalara kesinlikle müsamaha göstermeyeceğini' belirtmiştir. Bakan Atalay, Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs mitingi yasağını şu sözlerle gerekçelendirmiştir:

> "Taksim, giriş çıkışı çok olan bir meydandır. Olumsuz, kötü niyetli provokasyonlara fazlaca açık ve denetlenmesi zor bir alandır. İstanbul'daki belli bölgelere trafik akışının merkezidir; vatandaşlarımızın günlük hayatını çok etkiler. Büyük bir ticaret merkezidir, çok özel bir bölgedir, turizm merkezidir"[1506].

Bu sözlerle birlikte, Bakan Atalay, Taksim yasağını gerekçelendirmekte kullanılan 'teknik/güvenlikçi' argümana (mekânın fiziksel uygunsuzluğu tezi), Taksim'de yapılacak kitlesel mitinglerin, trafik, ticaret ve turizm kavramlarına atıfla düşünülen gündelik hayatın akışını bozacağı yönünde bir argümanı daha eklemiştir. Bu argüman, trafiğin ve ticaretin olumsuz etkilenmemesi için bir temel hak olan

---

[1503] **A.g.e.**
[1504] **Evrensel**, 30 Nisan 2008.
[1505] **Milliyet**, 30 Nisan 2008.
[1506] **Hürriyet**, 1 Mayıs 2008.

barışçıl toplanma hakkının kullanımının güç kullanılarak engellenmesinin meşru olduğu varsayımına dayandırılmıştır.

30 Nisan'da, üç konfederasyonun genel sekreterlerinin oluşturduğu 1 Mayıs Tertip Komitesi ortak bir basın açıklaması düzenleyerek, '500 bin emekçi, 1 Mayıs'ı Taksim'de ellerinde karanfillerle kutlayacaklarını'[1507] duyurmuştur. Tertip Komitesi, 'üç koldan yürüyüş kararını tek kola indirdiklerini, üç örgüt Şişli'de toplanarak hiçbir bayrak ve flama açmadan, sadece 1 Mayıs flamaları açarak, tek slogan ve tek bayrakla yürüyüş yapacaklarını ve bundan vazgeçmeyeceklerini'[1508] açıklamıştır. Türk-İş Genel Sekreteri Mustafa Türkel'in de aralarında yer aldığı 1 Mayıs Tertip Komitesi'nin Taksim'de kutlama yapmakta kararlıyız açıklaması yapmasından kısa bir süre sonra, Türk-İş Genel Başkanı Mustafa Kumlu bir açıklama yayınlayarak, 'Taksim'de kitlesel bir kutlama için izin verilmemesi nedeniyle, Türk-İş topluluğunu Taksim'e davet etmeyi, temsil ettiği kitlenin güvenliği ve sendikal özerklik açısından gerekli görmüyoruz'[1509] demiştir. Milliyet gazetesi, bu haberi, 'Türk-İş'ten geri adım'[1510] başlığı altında vermiştir.

30 Nisan'da, Litvanya Başkanı Kirkilas ile düzenlenen ortak basın toplantısı sonunda gazetecilerin sorduğu soruları cevaplayan Başbakan Erdoğan, 1 Mayıs'la ilgili olarak:

> "Ben bir hedef saptırma görüyorum. Biz bugünün kutlanmasını, bugünün bir işçi bayramına adeta dönüştürülmesini hiçbir zaman yanlış bulmadık. Yeri konusunda, bizim, biliyorsunuz bu işe yaklaşımımız farklı olmuştur. O nedir, geçen yıla kadar böyle bir şey hiç gündemde yokken, bunun gündeme getirilerek ısrarla Taksim Meydanı'nda yapılması bizim buna olumsuz yaklaşımımızı gündeme getirmiştir. Kaldı ki bu yıl sendikalarımıza şunu söyledik, 'Bir temsili heyet Taksim'e gitsin, anıta çelengini koysun. Ondan sonra da İstanbul'da bizim miting alanları olarak ilan ettiğimiz alanlarda miting yapsınlar'. Sadece bir çelenk koymaya bu işi mahkûm etmedik.
>
> İktidar da muhalefet partileri de oralarda yapıyor mitinglerini. Ama burada ısrarla böyle bir şeyin arzu edilmesinin arkasında iyi niyet görmüyoruz. Israrla, 'Biz nerede istiyorsak orada yaparız' mantığı ile dayatma, kamu düzenini bozmaya yönelik bir yaklaşımdır. Biz bunun için uygun bulmuyoruz. Bunun arkası gelir. Kanunların bu ülkede bir üstünlüğü vardır. Bu kanunlara uymak zorundayız.

[1507] **A.g.e.**
[1508] **A.g.e.**
[1509] **Milliyet**, 1 Mayıs 2008.
[1510] **A.g.e.**

> Görüştüğüm sendika başkanlarına da 'Kaç kişi toplarsınız?' dedim. '30-35 bin kişi'. 'Allah aşkına' dedim, '30-35 bin kişi ile basın toplantısı olur mu?' 'Biz miting yapmayacağız. Basın toplantısı yapacağız' diyorlar. Yani 30-35 bin kişi ile basın toplantısı; yapmak fikrini hukukla, kanunla alakalı görüyor musunuz? Bu tam bir muvazaadır. Böyle bir şey olmaz. Sembolik diyelim, ona da katlanalım. Ama böyle 10 bin, 20 bin, 30 bin kişi dediğiniz zaman bunun adı basın toplantısı olmaz. Biz de bu işleri biliyoruz"[1511].

Erdoğan'ın 30 Nisan tarihli açıklaması, 22 ve 29 Nisan'da yaptığı konuşmalarda, hükümetin Taksim'de 1 Mayıs talebine karşı çıkışını gerekçelendirmek için öne sürdüğü argümanları büyük ölçüde tekrar etmekle birlikte, birkaç yeni vurguyu da barındırmıştır. Bu vurgu, 'Taksim'de 1 Mayıs talebinde ısrar eden sendikacıların, 'iyi niyetli' olmadığı yönündedir. Buna göre, Taksim'de 1 Mayıs kutlamak isteyen sendikacılar, Taksim ısrarlarında ve 'kitlesel basın açıklaması' taleplerinde bir tür 'hileye', 'kandırmacaya' başvurmakta, dolayısıyla 'dürüst' ve 'samimi' davranmamaktadırlar. Bu önerme, sendikacıların, açıktan ifade etmedikleri, gizli ve kötücül bazı amaçları ya da gündemleri olduğu imasını örtük olarak barındırmaktadır. Başka bir deyişle, 30 Nisan tarihli açıklamalarında Erdoğan, Taksim'de 1 Mayıs karşıtlığını, yasal ve güvenlikçi diğer argümanlara ek olarak, bir tür 'niyet okumasına' da dayandırmıştır. Konuşmasının bu bağlamında Erdoğan, 'Taksim'de 1 Mayıs talep edenlerin, açıkça belirtilmeyen karanlık emellere sahip olduklarını, komplo teorisi denilebilecek vurgularla kanıtlamaya çalışmaktadır. Buna göre Taksim'de 1 Mayıs talep edenlerin gizlice taşıdıkları asıl niyetleri, Taksim Meydanı'nda bir kutlama ya da anma düzenlemek değil, provokasyona zemin hazırlamak, kamu düzenini bozmak ve devlet otoritesini zaafa uğratmaktır. Böylece, Taksim'de 1 Mayıs yasağını haklılaştırmak için başvurulan gerekçelere, miting düzenlemek isteyenlerin 'kötü niyetli' olduğu iddiası da eklenmiştir.

Aynı gün, Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin, 1 Mayıs'la ilgili konuşmasında, yukarıda da değindiğim gibi, '1 Mayıs'ı Taksim'de kutlamak isteyen konfederasyonların tavrını 'anayasal düzene başkaldırı'[1512] olarak nitelemiştir. Şahin, 'Kimse devlete ve devlet erkini kullanan mercilere meydan okumasın. Devlet kendisine meydan okutmaz'[1513] demiştir. Şahin, yasak olduğu açıkça belirtilmesine rağmen, Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs kutlama talebini, devlete meydan okuma olarak yorumlamaktadır. Şahin'in sözlerinde, 'kendisine meydan okutmayan', üstün, egemen

[1511] **Milliyet**, 1 Mayıs 2008. **Hürriyet**, 1 Mayıs 2008.
[1512] **Milliyet**, 1 Mayıs 2008.
[1513] **A.g.e.**

güç olarak devlet kavrayışı, Türk sağ siyaset geleneğinin temel düşünsel unsurlarından biri olan, 'kutsal devlet' nosyonuna dayanmaktadır. Türk sağ siyasal söyleminde, 'kutsal, aşkın ve kadir-i mutlak' bir kendilik olarak tanımlanan devlet ve devletin yüce menfaatleri, toplumun ve siyasetin üzerinde konumlandırılmaktadır[1514]. Muhalif bir siyasal eylem, hükümete ya da devlete meydan okuma olarak tanımladığında, bu eylemin yasaklanması, eylemcilerin şiddetle bastırılması veya cezalandırılması, devlet otoritesinin korunmasına atıfla meşrulaştırılabilmektedir. Böylece, meydan okuma olarak tanımlanan eylem ve bunu bastırmak için uygulanacak şiddet, hukukun alanından çıkartılıp, egemen istisnanın alanına taşınmaktadır.

30 Nisan'da İstanbul Valiliği'nde, Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah'la birlikte bir basın toplantısı düzenleyen Vali Güler, Taksim'de herhangi bir toplantıya izin verilmeyeceğini belirterek, bu amaçla alınan güvenlik önlemlerini anlatmıştır[1515]. Bu kapsamda, 1 Mayıs günü Taksim Meydanı'na bağlanan tüm yollar trafiğe kapatılmış, Taksim'e ulaşımı sağlayan metro, tramvay, füniküler, otobüs, vapur ve motor seferleri iptal edilmiştir[1516]. Beyoğlu ilçesinde 41, Şişli ilçesinde 19, Kağıthane ilçesinde 6 olmak üzere toplam 66 ilk ve orta dereceli okulda eğitime bir gün süreyle ara verilmiştir[1517]. 30 Nisan'ı 1 Mayıs'a bağlayan gece, meydana konuşlanmaya başlayan polis, Taksim Cumhuriyet Anıtı'nın çevresini demir barikatlarla kapatmıştır[1518]. İstanbul Emniyet'inde görev yapan polislere takviye olarak 12 ilden 4 bin polis getirilmiştir[1519]. 1 Mayıs günü için toplam 25 bin polis görevlendirilmiştir[1520]. Taksim Gezi Parkı'nda 75. Tümen'e bağlı 2 bin asker konuşlandırılmıştır[1521]. 30 Nisan'da alınan güvenlik önlemleriyle ilgili bir basın açıklama yapan Türk-İş genel sekreteri Mustafa Türkel; 'Taksim'de alınan önlemlerle adeta bir açık hava hapishanesi yaratıldığını, olağanüstü hâl ilan edecek kadar her türlü tedbirde aşırıya kaçıldığını'[1522] öne sürmüştür.

[1514] Türk sağ siyaset geleneğinin devlet kavrayışına dair detaylı analizler için bkz: Tanıl Bora, "Milli Tarih ve Devlet Mitosu", içinde **Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar**, İstanbul: Birikim Kitapları, 5. B.s., s. 43-64., Güven Gürkan Öztan, "Türk Sağında Devlet Fetişizmine Dair", içinde, İnci Özkan Kerestecioğlu, Güven Gürkan Öztan, (der.), **Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri**, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. B.s., 2016, s. 425-458.
[1515] **Milliyet**, 1 Mayıs 2008.
[1516] **Hürriyet,** 1 Mayıs 2008.
[1517] **A.g.e.**
[1518] **A.g.e.**
[1519] **Milliyet**, 1 Mayıs 2008.
[1520] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2008.
[1521] Rauf Kösemen (ed.) **Sabahın Sahibi Var: 2004'ten 2011'e 1 Mayıs Alanı'nı Geri Alma Mücadelesi**, İstanbul: DİSK Yayınları, 2. Baskı, Ocak 2012, s. 124.
[1522] **Milliyet**, 1 Mayıs 2008.

1 Mayıs için alınan 'olağanüstü' güvenlik önlemleri, basında geniş yer bulmuştur. Hürriyet gazetesi, güvenlik önlemleri ile ilgili haberini, 'İstanbul için 1 Mayıs OHAL'i'[1523], Evrensel ise, 'Vali sıkıyönetim ilan etti'[1524] başlığı altında vermiştir. Polis tarafında alınan 'yoğun' güvenlik önlemlerinin, sıklıkla 'OHAL' ve 'Sıkıyönetim' durumlarına benzetilerek betimlenmesi, bu kavramlar arasında benzerlikten daha fazlasının olabileceğine işaret etmektedir. OHAL (Olağanüstü hâl) ve sıkıyönetim, istisna hali yönetiminin Türkiye'de mevzu hukukça tanınmış örnekleridir*. Agamben, 'günümüzde bütün batılı demokrasilerde, geçerli bir eğilime uygun olarak, istisna hali ilan etmenin yerini, normal bir yönetim tekniği olarak güvenlik paradigmasının genelleştirilmesinin aldığını'[1525] belirtir. Başka bir deyişle, geçmişte resmen ilan edilen istisna hali uygulamalarıyla, sınırlandırılan ya da askıya alınan temel hak ve özgürlükler, günümüzde gittikçe daha yaygın biçimde 'güvenlik söylemi ve pratiğine' referansla askıya alınmaktadır. Agamben, günümüzde, 'güvenliğin, kendini devlet aktivitesinin temel ilkesi olarak dayattığını'[1526] öne sürmüştür. Agamben'e göre egemen istisna mantığının bir türevi olan güvenlik paradigması, geçmişte devletin yaptığı hak ihlallerini meşrulaştırmak ya da hukuku askıya almak için başvurduğu, istisna hali (olağanüstü hâl) uygulamalarının ya da devlet aklı doktrininin yerini almaktadır**. Agamben'e göre, 'güvenlik' sözcüğü siyasî söyleme öyle bir girmiştir ki, yanılmaktan çekinmeden, vaktiyle 'hikmet-i hükümet' ('reason of state') diye adlandırılan şeyin yerini 'güvenlik hikmetleri'nin ('reasons of security') aldığı söylenebilir'[1527]. Başka bir deyişle, güvenlik söylemi, aynı olağanüstü hâl uygulamaları ya da devlet aklı doktrini gibi insan haklarını sınırlandırmayı ya da askıya almayı temellendirecek, yönetimin hukuka uygun olmayan eylemlerine meşruiyet kazandıracak, gerekçeler sunmaktadır. Burada ele aldığım İstanbul 1 Mayıs

---

[1523] **Hürriyet**, 1 Mayıs 2008.

[1524] **Evrensel**, 1 Mayıs 2008.

* Bu bağlamda, 'Olağanüstü hâl ve sıkıyönetim düzenlemeleri aracılığıyla, 'devlet aklı' (hikmet-i hükümet) doktrininin, modern anayasaların içinde yer bulduğu' akılda tutulmalıdır. Bkz: Alev Özkazanç, 'Devletin Örgütlenmesi', içinde Yüksel Taşkın (ed.) **Siyaset: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler**, 3.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.156.

[1525] Giorgio Agamben, **Olağanüstü Hal**, Çev: Kemal Atakay, 1.B.s., İstanbul: Varlık Yayınları, 2008, s.23.

[1526] Giorgio Agamben, "Security and Terror", Çev: Carolin Emcke, **Theory & Event**, vol. 5 no. 4, 2001.

** Ancak bu tespit, günümüzde artık resmen olağanüstü hâl ilan edilmediği ya da bir hukuki kurum olarak olağanüstü halin ortadan kalktığı biçiminde düşünülmemelidir. İstisna hali mantığına uygun işleyen güvenlik pratiklerinin yanısıra, resmen ilan edilmiş olağanüstü haller de dönem dönem varolmaya devam etmektedir.

[1527] Giorgio Agamben, "Hukuk Devletinden Güvenlik Devletine", Çev: Haldun Bayrı, **Medyascope**, 6 Ocak 2019, (Çevrimiçi) "https://medyascope.tv/2019/01/06/giorgio-agamben-hukuk-devletinden-guvenlik-devletine/", (Erişim Tarihi: 28.09.2020).

2008 örneğinde, toplanma hakkını, ifade özgürlüğü hakkını, seyahat hakkını ve ulaşım hakkını askıya alan, uygulamaların polis tarafından hayata geçirilen güvenlik önlemleri olarak tanımlanması, bahsedilen güvenlik pratiklerinin, olağanüstü hâl yönetimi örneğinde olduğu gibi egemen istisna mantığına göre işlediğini göstermektedir.

1 Mayıs sabahı saat 06.30'da Taksim'e yürümek için Şişli'deki DİSK Genel Merkezi binasının önünde toplanan sendikalılara, polis, biber gazı ve tazyikli-boyalı su sıkarak müdahale etmiştir[1528]. 'Gaz bombalarıyla dağıtılmak istenen gruptan binanın içine kaçanların ardından da gaz bombaları atılmıştır'[1529]. Binanın içine gaz bombası atılması nedeniyle, boğulma tehlikesi geçiren insanlar, camlara çıkarak nefes almaya çalışmışlardır[1530]. Daha sonra bina önünde yeniden toplanarak slogan atan sendikalılara, 08.30'da ikinci kez, 09.15'te üçüncü kez, saat 11.00'de dördüncü kez boyalı su ve gaz bombalarıyla saldırılmıştır. DİSK binası önünde bulunan, çok sayıda işçi ve sendika yöneticisi copla dövülerek gözaltına alınmıştır[1531].

DİSK Genel Sekreteri Tayfun Görgün, polis müdahalesi esnasında, genel merkez binası önünden canlı bağlantıyla yaptığı açıklamada 'öldürmeye yönelik bir saldırıyla karşı karşıya olduklarını, binanın içinin polisin sıktığı tazyikli sular nedeniyle su dolu olduğunu ve bina içinde yoğun bir şekilde gaz olduğunu'[1532] anlatmıştır. Görgün, açıklamasında;

> "Hak hukuk yok burada. Can güvenliğimiz yok. Bir yere kımıldamadığımız halde üzerimize leblebi atar gibi gaz bombası atıyorlar. Burada yaşanan şey bambaşka. Bu önlem filan değil. Adım atsak, bir şey yapmaya kalksak bizi öldürecekler. Hiçbir şey yapmadığımız halde insanları dövüyorlar. Bu orantılı güç falan değil. Hükümetin gözü dönmüş. Bu başka şekilde açıklanamaz"[1533],

demiştir.

DİSK binasına yapılan polis saldırıları sürerken basına bir açıklama yapan genel başkan Süleyman Çelebi;

> "Bugün ilk önce DİSK binasına saldırıldı. Saldırıyı yapanları şiddetle kınıyorum. Şu anda Türkiye'de sıkıyönetim koşullarının ötesine geçen

[1528] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2008.
[1529] Rauf Kösemen (ed.), **a.g.e.**, s.125.
[1530] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2008.
[1531] Rauf Kösemen (ed.), **a.g.e.**, s.132.
[1532] **A.g.e.**
[1533] **A.g.e.**

> ceberrut bir anlayış var. Şu anda Türkiye'de olağanüstü hali aşan uygulamalarla karşı karşıyayız. Burada bin 500 kişi var. Eğer buradaki insanlardan birinin burnu kanarsa bunun sorumlusu iktidar ve vali olacaktır. Uygulanan abluka derhal kaldırılmalıdır"[1534],

demiştir.

Polis, bina önünde kortej oluşturarak, Taksim Meydanı'na doğru yürüyüş yapmak isteyen sendikalılara, her denemelerinde müdahale ederek, binadan çıkmalarına izin vermeyince, Süleyman Çelebi 11.15'te İstanbul Emniyet Müdürlüğü yetkilileriyle görüşmüş ancak görüşmelerden olumlu bir sonuç alamamıştır. Bunun üzerine, saat 11.41'de bir açıklama yapan Çelebi, 'hükümetin provokasyonuna alet olmamak için, sağduyu ile eylemi noktaladıklarını'[1535] duyurmuştur.

Sendika yöneticilerinin, 'Taksim'e yürüyüşü, can güveliklerinin olmadığı gerekçesiyle iptal ettiklerini açıklamalarının ardından, DİSK genel merkezi önünde bir açıklama yapan KESK Genel Başkanı İsmail Hakkı Tombul, 'Taksim'e gitmek isteyenlere sanki düşman kuvvetleri gibi muamele ediliyor. Bu faşizanca yönetimlerin saldırısı'[1536] demiştir.

Polis, DİSK binası haricinde, Taksim ve Şişli bölgesinde, küçük gruplar halinde toplanarak Taksim Meydanı'na yürümek isteyen tüm göstericilere, biber gazı, basınçlı su ve coplarla saldırmıştır. Bu kapsamda polis, CHP Şişli binası önünde, Şişli Camii önünde, Pangaltı, Osmanbey, Nişantaşı, Dolapdere, Kurtuluş, Harbiye, Mecidiyeköy, Bomonti ve İstiklal Caddesi'nin ara sokaklarında toplanan gruplara, göz yaşartıcı bomba, basınçlı su, biber gazı ve coplarla müdahale etmiştir[1537]. Polis, Şişli Etfal Hastanesi sokağındaki bir gruba müdahale ederken, hastane bahçesine ve acil servis önüne gaz bombası atmıştır. Atılan gazdan etkilenen hastalar, hasta yakınları ve sağlık personeli, polise tepki göstermiştir[1538]. Şişli Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Şişli Devlet Hastanesi, Alman Hastanesi ve Taksim İlkyardım Hastanesi'nin bulunduğu sokaklarda atılan gaz bombaları nedeniyle hasta yakınları ve çevrede bulunan çok sayıda yurttaş fenalaşmıştır[1539]. Gazdan etkilenerek fenalaşan ve baygınlık geçiren yurttaşlar, bölgedeki hastanelere başvurmuştur. Polis Beyoğlu'ndaki ÖDP İstanbul İl Merkezi binasının önünde çay içip, sohbet eden partililere coplarla saldırmış, binaya

---

[1534] **A.g.e.**
[1535] **Milliyet**, 2 Mayıs 2008.
[1536] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2008.
[1537] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2008.
[1538] **Milliyet**, 2 Mayıs 2008.
[1539] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2008.

kaçan partililere karşı plastik mermi kullanmış ve binanın içine girerek gaz bombası atmıştır[1540]. ÖDP binasına polis saldırısı sonucunda 27 kişi yaralanmıştır[1541]. Mecidiyeköy'de polis müdahalesinden kaçan bir grup, Cumhuriyet gazetesi binasının bulunduğu sokağa doğru dağılmış, gruptan birçok kişi gazete binasının bahçesine sığınmıştır[1542]. Bu sırada gazete binasına girmek üzere olan Cumhuriyet muhabirleri Esra Açıkgöz ve Ali Deniz Uslu, polisin coplu darbeleri sonucunda yaralanmıştır[1543]. Polis tarafından coplanan Uslu'nun kolu kırılmış, Açıkgöz ise başından ve kalçasından yaralanmıştır[1544].

DİSK, KESK ve Türk-İş temsilcileri, Taksim'e doğru kitlesel yürüyüş konusunda Vali ve Emniyet yetkilileriyle yaptıkları görüşmelerden olumlu bir sonuç alamayınca, 100 kişilik bir grupla Taksim'e çıkmaya karar vermiştir'[1545]. Ancak gurubun önü, yürüyüş boyunca sık sık polis barikatı tarafından kesilince, 'CHP Şişli İlçe binası önüne kadar yürüyen sendikacılar, saat 12.49'da Taksim'e yürümekten ve çelenk bırakmaktan vazgeçtiklerini açıklamıştır'[1546]. Böylece, 1 Mayıs Tertip Komitesi tarafından 1993'ten beri her yıl Taksim Cumhuriyet Anıtı'na çelenk konularak ve saygı duruşunda bulunularak yapılan anma töreni 2008'de yapılamamıştır.

Gün boyu süren ve Taksim - Şişli bölgesinin tamamını etkisi altına alan polis müdahaleleri sonucunda, '530 kişi gözaltına alınmış, 8'i polis 38 kişi yaralanmıştır'[1547]. Gün boyunca polis tarafından '1700 göz yaşartıcı bomba ve tüp'[1548] kullanılmıştır.

1 Mayıs 2008 günü İstanbul'da yaşanan yaygın ve yoğun polis şiddeti, 1 Mayıs'tan sonra günlerce, çok sayıda kişi ve kurum tarafından, tepkiyle karşılanmış, eleştirilmiş, kınanmış ve protesto edilmiştir. Kınama açıklaması yapanların içinde, sendikalar, muhalefet partileri, İstanbul Barosu, gazeteler, gazete köşe yazarları, sivil toplum örgütleri ve meslek odaları yer almıştır[1549]. 2 Mayıs tarihinde hem muhalif hem

[1540] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2008.
[1541] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2008.
[1542] **A.g.e.**
[1543] **A.g.e.**
[1544] **A.g.e.**
[1545] **Milliyet**, 2 Mayıs 2008.
[1546] **A.g.e.**
[1547] **A.g.e.**
[1548] **A.g.e.**
[1549] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2008. **Milliyet**, 2 Mayıs 2008.

de anaakım gazetelerin manşetleri, 1 Mayıs'ta yaşanan şiddetin yarattığı tepkiyi gözler önüne sermiştir. 2 Mayıs tarihli Hürriyet, '1 Mayıs: Polis Devleti'[1550], Milliyet, 'Neden?: Hükümet gerdi. Polis aşırı güç kullandı, kadın erkek demeden copladı, tekmeledi'[1551], Sabah, 'Gazcı Kardeşler: Vali ve Emniyet Müdürü geri adım atmadı'[1552], Vatan, 'Ayaklar ayak altında'[1553], Akşam, 'İstanbul'a OHAL'[1554], Posta, 'Dayak Takımı – Ayak Takımı'[1555], Radikal, 'AKP'nin demokratlığı buraya kadarmış'[1556], Cumhuriyet, '1 Mayıs'ta AKP Terörü'[1557], Birgün, 'Öldürmeye Çalıştılar'[1558], Evrensel, 'Orantılı Faşizm'[1559] manşetleriyle çıkmıştır.

2 Mayıs'ta gazetecilerin 1 Mayıs günü yaşananlarla ilgi sorduğu soruları cevaplayan Başbakan Erdoğan, 'yaşanan olayların sendikaların dayatmasından kaynaklandığını' öne sürmüştür[1560]. Erdoğan, açıklamasında,

> "Devlet üzerine düşen görevi yapmıştır. Ama olayın gelişmesi esnasında arzu edilmeyen bazı sahnelerle de maalesef karşılaşma durumları olmuştur. 'Ayakların baş olduğu yerde kıyamet kopar' ifadesi bir defa otoritenin zaafa uğratılmasına yönelik kullanılmış bir ifadedir. Bu bir atasözümüzdür. Yoksa, 'ayak takımı' diyorlar. 'Takım' diye bir ifade ağzımdan çıkmadı. Ben 'ayakların baş olduğu yerde kıyameti bekleyin' ifadesini kullandım. Ben işçiyim. İşçilikten gelme birisiyim. Konuşanların çoğu belki işçi değil"[1561],

demiştir.

1 Mayıs'tan bir gün önce Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin'in, 'devlet kendine meydan okutmaz'[1562] sözleri, İstanbul Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah'ın 1 Mayıs sabahı Taksim Meydanı'nda büfelerini açan esnafla konuşurken sarf ettiği 'Bu durumdan memnun değilsiniz, değil mi? Biz de memnun değiliz ama görüyorsunuz işte devlete başkaldırıyorlar'[1563] sözleri, Başbakan Erdoğan'ın, 2 Mayıs tarihindeki açıklamasında dile getirdiği, 'Devlet üzerine düşen görevi yapmıştır'[1564] sözleri hep

---

[1550] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2008.
[1551] **Milliyet**, 2 Mayıs 2008
[1552] **Sabah**, 2 Mayıs 2008.
[1553] **Vatan**, 2 Mayıs 2008
[1554] **Akşam**, 2 Mayıs 2008.
[1555] **Posta**, 2 Mayıs 2008.
[1556] **Radikal**, 2 Mayıs 2008.
[1557] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2008.
[1558] **Birgün**, 2 Mayıs 2008.
[1559] **Evrensel**, 2 Mayıs 2008.
[1560] **Milliyet**, 3 Mayıs 2008.
[1561] **A.g.e.**
[1562] **Hürriyet**, 1 Mayıs 2008.
[1563] **Milliyet**, 2 Mayıs 2008.
[1564] **Milliyet**, 3 Mayıs 2008.

birlikte değerlendirildiğinde, sendikaların Taksim'de 1 Mayıs kutlama talebinin, yönetim tarafından devlet otoritesini zaafa uğratma girişimi olarak; bu girişimi güç kullanarak bastırmanın ise, devlet otoritesini koruma eylemi olarak sorunsallaştırıldığını göstermektedir. Başka bir deyişle, 1 Mayıs'a yönelik polis harekâtı, hikmet-i hükümetçi (devlet aklı) bir çerçevede düşünülmüş, konuşulmuş ve uygulanmıştır.

Ahmet Murat Aytaç'ın da belirttiği gibi;

> "*Raison d'Etat*, yani hikmet-i hükümet (devlet aklı) literatürü, devletin nihayetinde tüm iyiliğin ve kötülüğün olanak koşulunu oluşturmasından ötürü en üstün iyiymiş gibi düşünülmesi gerektiğine inanır. Bu bakımdan da devlet iyi ve kötü gibi değerler çerçevesinde ele alınıp değerlendirilebilecek bir şey değildir, bilakis her türden iyinin ve kötünün kendine göre belirleneceği bir mihverdir. *Raison d'Etat* geleneği, bu yüzden asıl olanın devletin sağlığını gücünü ve sürekliğini sağlayacak olan siyaseti gütmek olduğunu ileri sürer"[1565].

Devletin bekası ve güvenliği, siyasetin en üstün/aşkın ilkesi olarak düşünüldüğünde, onu korumak için yapıldığı öne sürülen eylemlerin, başka bir gerekçeye ihtiyaç duyulmadan, kendi içinde meşru ve haklı olduğu kabul edilmekte, böylece bu eylemlerin hukuka uygun olup olmadığı sorusu tartışmaya kapatılmaktadır. Polis şiddetine ilişkin tartışmalarda, devlet otoritesinin korunmasına yapılan tüm referanslar, sorunu bir insan hakları sorunu olarak ele almayı güçleştirmektedir.

Buna rağmen, 1 Mayıs günü yaşananlar, takip eden günlerde, polisin 'toplumsal olaylarda' güç kullanımına dair bir tartışmayı alevlendirmiştir. Belirtmek gerekir ki bu tartışmanın doğmasında, görsel medyanın 1 Mayıs günü yaşanan şiddet eylemlerini aktarma biçiminin de etkisi olmuştur. Özellikle televizyon haberlerinde yer verilen polis şiddetini yansıtan çarpıcı görüntüler, polis şiddetine yönelik eleştirilere dayanak sağlamıştır. Bu görseller içinde en akılda kalıcı olanları, 'Biber gazı nedeniyle baygınlık geçiren DİSK önlüklü işçi fotoğrafı', 'yere yatırılmış bir kişinin üzerine botlarıyla basan çevik kuvvet polisleri fotoğrafı', 'Şişli Etfal Hastanesi'ne atılan gazdan etkilenen çocuğunu kucağında kaçırmaya çalışan annenin fotoğrafı', 'ellerini havaya kaldırmış silahsız bir kişiye aynı anda silah doğrultan iki polisin fotoğrafı'[1566], '1 Mayıs'la ilgisi olmayan bir turistin polis tarafından coplanması videosu'[1567] ve

[1565] Ahmet Murat Aytaç, "Hakikatin kendinden menkul bir enerjisi yoktur, hakikati savunmak gerekir', **Ayrıntı Dergi**, Sayı: 19, Ocak-Şubat 2017.
[1566] **Milliyet**, 4 Mayıs 2008.
[1567] **Milliyet**, 2 Mayıs 2008.

'kaldırıma oturmuş kadın göstericinin yanından geçerken sırayla tekme atan polisler videosu'[1568]dur. Bu imajlar, 1 Mayıs günü uygulanan polis şiddetinin kamuoyunda sorgulanmasında etkili olmuştur.

Basında ve kamuoyunda, 1 Mayıs günü yaşanan polis şiddetini eleştirenlerin sıklıkla başvurduğu argümanlardan biri, polisin orantısız/ölçüsüz güç kullandığı yönünde olmuştur. Kamu hukukundan ödünç alınmış bir kavram olan 'orantısız güç kullanımı', kolluk kuvvetinin görevini yaparken, görevin gerektirdiği ölçünün ötesinde güç kullandığı durumları tanımlamak için kullanılmaktadır. Başka bir deyişle, bu tanım, polisin güç kullanma yetkisini ya da güç kullanmanın gerekliliğini değil, kullanılan gücün miktarını/oranını tartışmaya açmaktadır. Böylece, orantısız güç kullanımı tartışmasında sorun polisin, uyguladığı gücün ölçüsünü iyi ayarlayamaması, güç kullanımında dozu kaçırması biçiminde düşünülmektedir. Oysa bu türden bir tartışma, polis şiddeti sorununu bir 'miktar' sorununa indirgeyerek, 1 Mayıs 2008'de yaşanan polis şiddetinin doğasını kavramakta yetersiz kalmaktadır. Anayasa hukukçusu İbrahim Kaboğlu'nun, Cumhuriyet gazetesinden İlhan Taşçı'nın, 1 Mayıs'ta aşırı güç kullanımına dair sorduğu soruya verdiği yanıt, bu yorumu destekler niteliktedir. Kaboğlu değerlendirmesinde;

> "Bu yılki manzarada bırakın ölçüyü, hiçbir ölçülülükle açıklanamayacak bir şiddet söz konusuydu. Önceden planlanmış, yukarıdan emir verilmiş, ne pahasına olursa olsun sokağa çıkan kişileri belirli mekanlarda şiddet yoluyla bastırma, pasifize etme yönünde bir uygulama vardı. Yaşananları vahşet* olarak nitelendirmek mümkün"[1569],

demiştir. Kaboğlu'nun açıklamasının önemi, 1 Mayıs'ta yaşanan polis şiddetini ölçülülük/ ölçüsüzlük kavramları üzerinden açıklamanın yetersizliğini vurgulamasıdır. Kanımca, 1 Mayıs günü uygulanan polis şiddetini 'orantısız güç kullanımı' olarak değil, hukuk dışı/ yargı dışı cezalandırma pratiği olarak düşünmek daha açıklayıcı olacaktır. En genel anlamıyla ceza; 'bir emri ihlal eden kimseye çektirilen acı'[1570] olarak tanımlanmıştır. Ancak, modern hukuk düşüncesinde, ceza hukuku bağlamındaki cezanın bir adli makam tarafından yargılama sürecinin sonunda verilebileceği kabul edilmiştir. Cezanın bu türden bir hukuki/kurumsal kavranışı,

---

[1568] **A.g.e.**

[*] Polis vahşeti ifadesi, İngilizce insan hakları literatüründe polisin, insan haklarını ihlal eden yetkisiz ve aşırı güç kullanımını tanımlamak için yaygın biçimde kullanılan 'police brutality' ifadesinin karşılığı olarak düşünülebilir.

[1569] **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 2008.

[1570] Nevzat Toroslu, Haluk Toroslu, **Ceza Hukuku: Genel Kısım**, 24. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi, 2018, s. 430.

yargısal olmayan yollardan verilen cezaların da var olabildiğini düşünmemizi zorlaştırmaktadır. Başka bir deyişle, ceza pratiği tek başına yargı organının verdiği kararlarla ya da idari cezalarla sınırlı değildir. Yargı dışı cezalandırma faaliyeti, polislik pratiğinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Polis çalışmaları literatüründe, polis şiddetini bir cezalandırma biçimi olarak değerlendirmeyi öneren önemli araştırmalar yer almaktadır[1571]. Didier Fassin, Fransa'da polis üzerine yaptığı etnografik araştırmada, şiddet uygulamanın polisler tarafından olağan bir cezalandırma ve dolayısıyla bir cezalandırıcı adalet ('retributive justice') biçimi olarak görüldüğünü açığa çıkarmıştır[1572]. Fassin'e göre, "toplumsal olarak damgalanmış, ırksal olarak ayrımcılığa uğramış, iktisadi olarak marjinalleşmiş ve siyasal olarak dışlanmış gruplara uygulanan şiddet", polis tarafından haklı ve meşru görülmektedir[1573]. Başka bir deyişle, polis, potansiyel olarak 'suçlu, tehlikeli ya da zararlı' gördüğü kişi ya da gruplara uyguladığı şiddeti, bu kişi ya da grupların kanun ve düzen bozucu, otorite karşıtı eylemlerinin karşılığında hak ettikleri cezayı almaları biçiminde değerlendirmektedir. Ayşen Uysal, Türkiye'de protesto eylemleri üzerine yazdığı kitabında benzer bir tespiti, 'Ceza İnfaz Kurumu Olarak Polis'[1574] başlığı altında yapmaktadır. Uysal'a göre, 'polis, eylem düzenleyerek ya da eyleme katılarak suç işlediğini düşündüğü eylemcilerin cezasını bizzat kendisi 'kesmek' istemekte, cezalandırmayı ertelemek, başkasına devretmek istememektedir'[1575]. Polis, yargıya teslim edilen eylemcilerin serbest bırakıldığını ve hak ettikleri cezayı alamadıklarını düşündüğü için, eylemcilerin cezalarını doğrudan eylem alanında vermenin adil olacağına inanmaktadır[1576]. Bu nedenle, 'polisin; eylemcilere yönelik, zarar verme, yaralama, sakatlama gibi pratikleri, eylemcileri cezalandırma biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır'[1577].

Burada ortaya çıkan tablo, yukarıda Agamben'e atıfla kullandığım 'egemen polis' kavramını yeniden hatırlamayı gerektirmektedir. Polisin gündelik polislik

---

[1571] Bkz. Didier Fassin, "The Police are the Punishment", **Public Culture**, Vol:31, Issue:3, 2019, s.539-561., Diarmaid M Harkin, "The police and punishment: Understanding the pains of policing", **Theoretical Criminology**, Vol:19, Issue:1, 2015, s. 43-58.
[1572] Fassin, **a.g.e.**, s. 541.
[1573] Didier Fassin, "Petty States of Exception: The Contemporary Policing of the Urban Poor", içinde Mark Maguire, Catarina Frois, Nils Zurawski (eds.) **The Anthropology of Security: Perspectives from the Frontline of Policing, Counter-Terrorism and Border Control**, London: Pluto Press, 2014, s.104-117.
[1574] Ayşen Uysal, **Sokakta Siyaset: Türkiye'de Protesto Eylemleri, Protestocular ve Polis**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s. 270.
[1575] **A.g.e.**
[1576] **A.g.e.**
[1577] **A.g.e.**, s.271.

faaliyetinde, içeriği kendisi tarafından doldurulan bir takdir yetkisine dayanması, hukuken sınırlı olduğu varsayılan güç kullanma yetkisini sınırsızlaştırmaktadır. Polis, kime karşı, hangi durumda, hangi araçlarla ve hangi ölçüde güç kullanacağına, her vakada yeniden karar vermektedir. Egon Bittner'in de belirttiği gibi, 'polisin güç kullanma yetkisinin temelde sınırlandırılmamış oluşu, hukuka uygun güç kullanımı tartışmasını pratik olarak anlamsız kılmaktadır'[1578]. Başka bir deyişle, polisin güç kullanımını hukukla sınırlandırma çabası, güç kullanımının düzenlenmesi, pratikte polisin takdirine bırakıldığı için, etkisiz hale gelmektedir. Hukukla sınırlandırılamıyor oluşu, kendi takdirine dayanıyor oluşu ve yönetilenlerin bedenleri üzerinde sınırsız şiddet uygulayabiliyor oluşu, yargılama ve cezalandırma erki ile birleşince polisi egemen iktidar öznesi konumuna taşımaktadır.

Ayşen Uysal'ın çalışmasında polisi 'muktedir' olarak tanımladığı bölümde yer verdiği cümleler, buradaki önermemi destekler niteliktedir. Uysal;

> "Hem yaptığımız mülakatlar hem de başka tanıklıklar polisin eylem alanında "muktedir" gibi hareket ettiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Kendisini muktedir olarak görmenin bir sonucu olarak da polisler hem yetkilerinde hem de kullanacağı şiddet repertuvarında herhangi bir sınır tanımaz"[1579],

demektedir. Büyük ölçüde aynı noktayı işaret etmekle birlikte, Uysal'ın 'muktedir' sıfatıyla nitelediği polis pratiklerini ben egemen iktidar icrası kavramıyla tanımlamaktan yanayım. Daha önce de belirttiğim gibi, 'kaldırımda oturan eylemcinin yanından geçerken kafasına tekme atmak, kapalı bir alana sıkışmış insanların üzerine gaz bombası atmak, direnmeyen eylemciyi copla dövmek, hastanenin acil servisine gaz bombası atmak, eylemci hedef alarak gaz bombası fişeğini üzerine doğru atmak, polis aracında gözaltına alınmış eylemcinin yüzüne biber spreyi sıkmak' gibi eylemler basitçe orantısız güç kullanımı olarak açıklanamaz. Bu eylemler, suç işledikleri için değil ancak otoriteye karşı çıktıkları için eylemcileri cezalandırmak isteyen (yargı dışı) bir egemen cezalandırma edimi olarak ve eylemcilerin bedenleri üzerinde sınırsız şiddet uygulamayı amaçlayan (hukuk üstü) bir egemen iktidar icrası olarak düşünüldüğünde anlamlı hale gelmektedir.

1 Mayıs örneğinde yaşanan polis şiddetini 'orantısız güç kullanımı' olarak tanımlamanın yetersiz hatta yanıltıcı olabileceğine dair bir diğer uyarı, insan hakları

[1578] Aktaran, Fassin, **a.g.e.**, 2019, s. 547.
[1579] Uysal, **a.g.e.**, s. 271-272.

hukukçuları tarafından yapılmaktadır[1580]. Buna göre, 1 Mayıs örneğinde görülen polis şiddetini yalnızca orantısız güç kullanımı olarak tanımlamak, uygulanan şiddetin işkence kapsamında değerlendirilebilecek boyutlarını görmeyi zorlaştırmaktadır[1581]. Polisin göstericileri dağıtmak için aşırı güç kullandığı durumları, yalnızca orantısız güç kullanımı olarak tanımlamak, polislerin söz konusu eylemlerini, yalnızca Türk Ceza Kanunu'nun 256. maddesinde düzenlenen, 'zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması suçu'* kapsamında yargılama sonucunu doğurmaktadır[1582]. Oysa göstericilere uygulanan şiddetin belirli yönleriyle işkence suçu (TCK madde 94**) kapsamında değerlendirilmesi, işkence suçuna ilişkin, soruşturma, yargılama ve ceza prosedürlerini gerektirmektedir[1583]. Başka bir deyişle, suç oluşturduğu iddia edilen bir eylemin nasıl tanımlandığı, bu eylemin hangi kapsamda yargılanacağını belirlemektedir. Farklı biçimlerde tanımlanan suçlar, farklı ceza ve infaz düzenlemelerini gündeme getirmektedir. 'Zor kullanma yetkisinin aşılması – işkence' ayrımının yol açtığı en önemli sorunlardan biri, -işkence suçundan farklı olarak-, zor kullanma yetkisinin aşılması suçu, soruşturulması idari izne tabi suç olarak düzenlediği için, kamu görevlilerinin zor kullanma yetkisinin aşılması suçu kapsamında değerlendirilen eylemlerinin, idarenin çoğunlukla soruşturma izni vermemesi nedeniyle, soruşturulamaması ve böylece cezasız kalabilmesidir[1584]. Başka bir deyişle, kamu görevlisinin uyguladığı şiddeti yalnızca zor kullanma yetkisinin aşılması suçu kapsamında değerlendirmek, hem potansiyel olarak işkence suçu kapsamında yapılabilecek yargılamayı imkânsız kılmakta, hem de idari izin sistemi sayesinde, faili, yargılamadan muaf tutarak, cezasızlığa yol açmaktadır[1585]. Kısaca, 'bu tanım farklılığı cezasızlığın dayanağı olmaktadır'[1586]. Altıparmak'ın da belirttiği gibi, 'polisin şiddete başvurduğu tüm müdahalelerin yetkinin aşılması başlığı altında

---

[1580] Kerem Altıparmak, "İşkenceyi nasıl bilirsiniz?: Türkiye'de orantısız güç kullanma sorunu", **Toplum ve Bilim**, Sayı 115, 2009, s. 138 -176.

[1581] **A.g.e.**

* "Madde 256- (1) Zor kullanma yetkisine sahip kamu görevlisinin, görevini yaptığı sırada, kişilere karşı görevinin gerektirdiği ölçünün dışında kuvvet kullanması halinde, kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır." Türk Ceza Kanunu, **Resmî Gazete**, 12.10.2004, Sayı: 25611.

[1582] Altıparmak, **a.g.e.**

** "Madde 94- (1) Bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştiren kamu görevlisi hakkında üç yıldan oniki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur." Türk Ceza Kanunu, **Resmî Gazete**, 12.10.2004, Sayı: 25611.

[1583] Altıparmak, **a.g.e.**

[1584] **A.g.e.**

[1585] **A.g.e.**

[1586] **A.g.e.**, s.139.

sınıflandırılması siyasi bir tercihtir. Bu yöntem işkenceyi görünmez kılmanın ve cezasız kılmanın araçlarından biridir'[1587].

Yukarıda açıkladığım, polisin aşırı güç kullanımını, bir cezalandırma pratiği olarak düşünme önerisiyle, aşırı güç kullanımının işkence suçu kapsamında soruşturulması talebi birbiriyle örtüşmektedir. Çünkü 'işkence, muhalifleri sindirmenin ve cezalandırmanın bir aracıdır. Ceza muhakemesinde bir araç olarak kullanılmasının nedenlerinden biri de budur'[1588].

1 Mayıs günü yaşanan polis şiddeti tartışmalarında işaret edilen bir diğer boyut ise, eylemcilere uygulanan yoğun şiddeti mümkün kılan koşullardan birinin polise verilen siyasal destek olduğudur. Bu görüşe göre, polis, siyasi iktidar tarafından teşvik edildiği, cesaretlendirildiği ve korunduğu için rahatlıkla bu düzeyde şiddet uygulayabilmektedir. Anayasa hukukçusu Necmi Yüzbaşıoğlu, 1 Mayıs 2008 olaylarıyla ilgili Cumhuriyet gazetesine yaptığı değerlendirmede, 'polisin hükümetten güç aldığını'[1589] belirtmiştir. 1 Mayıs sonrasında polis şiddetine yönelik eleştiriler basında geniş ölçüde yer almış, takip eden günlerde çeşitli protesto gösterileri ve kınama açıklamaları yapılmıştır[1590]. Devamında, polis şiddeti tartışması Meclis'e de taşınmış, 6 Mayıs tarihli TBMM Genel Kurul toplantısında muhalefet partisi milletvekilleri hükümetin ve polisin 1 Mayıs'taki tutumunu eleştiren konuşmalar yapmıştır[1591]. Polise yönelik eleştirilerin artması üzerine, 6 Mayıs'ta partisinin grup toplantısında konuşan Başbakan Erdoğan, Emniyet Teşkilatı'nı savunan bir açıklama yapmıştır[1592]. Erdoğan, sendikaları eleştirdiği konuşmasında;

> "Bütün fatura polise kesildi. Kim bu polis? Bunlar uzaydan mı geldi? Bunlar, bu ülkenin insanını ayırt etmeksizin hepsinin can güvenliğinden sorumlu polis kardeşimiz değil mi? Nedir polise olan düşmanlık? Hatalar, yanlışlar olabilir, doğrudur. Ama böyle bir süreç başladığı zaman bazı şeyler şirazesinden çıkıyor. Ama zemini hazırlayanlar, kimse hırsıza sormuyor, onu sorguya çekmiyor. Eğer Emniyet, bu kadar güçlü bir ekiple oraya gitmeyi zaruret gördüyse, bunu kontrol altına alabilmenin gereği bu olduğu için bunu yaptı"[1593],

---

[1587] **A.g.e.**, s.144.
[1588] **A.g.e.**, s.150.
[1589] **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 2008.
[1590] **Evrensel**, 3 Mayıs 2008.
[1591] **TBMM Tutanak Dergisi**, 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt:20, 99. Birleşim, 06.05. 2008, s. 17.
[1592] **Hürriyet**, 7 Mayıs 2008.
[1593] **A.g.e.**

demiştir. Bu sözlerle, Erdoğan, 1 Mayıs günü yaşanan şiddetten polisin değil, eylemi düzenleyenlerin sorumlu tutulması gerektiğini belirtmiş ve polis şiddetini eleştirmeyi, polise yönelik düşmanlık olarak tanımlamıştır. Bu açıklamayla, hükümetin 1 Mayıs tartışmalarında polisin yanında yer aldığı açıklığa kavuşturulmuş ve polis şiddeti eleştirilerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Başbakan tarafından polisin şiddet eylemlerinden sorumlu olmadığının ilan edilmesi, 1 Mayıs ardından polisler ve emniyet teşkilatı yöneticileri hakkında açılabilecek idari ve adli soruşturmaları yönlendiren bir müdahale olarak da düşünülebilir. Dolayısıyla, sözü geçen konuşma, siyasi desteğin, polis şiddetinin olanaklılık koşullarından birini oluşturduğu tezini doğrulamaktadır.

8 Mayıs'ta Cumhuriyet Halk Partisi grubu adına grup başkan vekilleri Hakkı Suha Okay, Kemal Kılıçdaroğlu ve K. Kemal Anadol, TBMM Başkanlığı'na, '1 Mayıs kutlamalarının Taksim'de yapılmasını engelleyerek toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını ihlal ettiği, güvenlik güçlerini orantısız güç kullanmaya teşvik ettiği, bu tutumuyla toplumsal barışı tehlikeye atarak şiddet görüntülerinin ortaya çıkmasına neden olduğu iddiasıyla Başbakan Recep Tayyip Erdoğan hakkında gensoru açılmasına ilişkin önerge'[1594] vermiştir. 13 Mayıs'ta TBMM Genel Kurulu'nda tartışılarak oylanan gensoru önergesinin gündeme alınması kabul edilmemiştir[1595].

1 Mayıs'ta yaşanan polis şiddetine dair tartışmalarda öne çıkan bir diğer husus ise, söz konusu şiddetin olanaklılık koşullarından birinin cezasızlık olduğu yönündedir. 2. bölümde detaylı olarak ele aldığım cezasızlık kavramı, 'insan hakları ihlallerinde, ihlalin faillerinin, suçlanmalarına, alıkonulmalarına, yargılanmalarına ve suçlu bulunurlarsa uygun şekilde cezalandırılmalarına yol açacak bir soruşturmaya tabi olmadıkları için hesap vermelerinin imkânsızlığı'[1596] biçiminde tanımlanmaktadır. Yukarıda, polisin orantısız güç kullanması sorunu ve zor kullanmada yetkinin aşılması suçu bağlamında değindiğim cezasızlık durumu, kısmen kamu görevlisini soruşturulmasını idarenin iznine bağlayan yasal düzenlemelerden[*] kısmen de kolluk

[1594] **TBMM Tutanak Dergisi**, 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt:20, 101. Birleşim, 08.05. 2008, s. 400.
[1595] **TBMM Tutanak Dergisi**, 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt:20, 103. Birleşim, 13.05. 2008, s. 746.
[1596] Kerem Altıparmak, **Cezasızlıkla Mücadele El Kitabı**, İHOP, Ankara, 2016, s. 8.
[*] 4483 sayılı 'Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun', 'memurlar ve diğer kamu görevlilerinin görevleri sebebiyle işledikleri suçlardan dolayı yargılanabilmeleri için bağlı bulundukları yerin mülki idare amiri tarafından soruşturma izni verilmesini' hükme bağlamıştır. **Resmî Gazete**, 04.12.1999, Sayı: 23896. Zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması suçu ve görevi kötüye kullanma suçu, idari amirin soruşturma iznine tabi suçlardandır. İşkence suçu ve eziyet suçu ise soruşturulması izne tabi olmayan suçlardandır.

kuvvetinin yargılanması söz konusu olduğunda etkili bir soruşturma ve yargılama süreci yürütül(e)miyor olmasından kaynaklanmaktadır.

1 Mayıs 2008 örneğinde de tam olarak bu durum yaşanmıştır. 1 Mayıs'tan sonra şiddete maruz kalan ve/veya tanık olan çok sayıda kişi ve kuruluş; 1 Mayıs'ta görevli polisler, emniyet amirleri, İstanbul İl Emniyet Müdürü, İstanbul Valisi, İçişleri Bakanı ve Başbakan hakkında savcılıklara suç duyurusunda bulunmuştur. Ancak bu suç duyuruları sonucunda etkili bir soruşturma ve yargılama süreci gerçekleştirilmemiştir. "22 Temmuz 2008'de, Cumhuriyet Halk Partisi grup başkan vekili Kemal Anadol'un İstanbul'daki 1 Mayıs olaylarında yaşanan polis şiddetiyle ilgili olarak yürütülen adli ve idari soruşturmalara ilişkin meclise verdiği soru önergesini yanıtlayan Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin, olayın üzerinden üç ay geçmesine rağmen, Beyoğlu Cumhuriyet Savcılığı'nın konuyla ilgili yürüttüğü soruşturmanın sürdüğünü, bir polis memurunun ifadesine başvurulduğunu ve herhangi bir kamu görevlisinin mahkemeye sevk edilmediğini açıklamıştır"[1597]. Cumhuriyet gazetesi muhabirleri Esra Açıkgöz ve Ali Deniz Uslu'ya saldıran polisler ile eylemci Songül Çiftçi'ye saldıran polisler için soruşturma izni vermeye yetkili Bahçelievler Kaymakamlığı, polislerin yargılanması için izin vermemiştir[1598]. Sonuç olarak, 1 Mayıs 2007'de olduğu gibi, 2008'de de eylemcilere şiddet uygulayan polisler herhangi bir adli ya da idari cezaya çarptırılmamıştır. Başka bir deyişle, 1 Mayıslar ve polis şiddeti örneğinde, fiilen 'cezalandıranların', hukuken cezasız kalması yerleşik bir durum olarak düşünülmelidir.

1 Mayıs 2008'den sonra, DİSK yönetimi, 1 Mayıs'ta görev alan polisler ve yetkililer hakkında toplanma özgürlüğü hakkının ihlali ve orantısız güç kullanımı iddiasıyla İstanbul Cumhuriyet Savcılığına şikâyette bulunmuştur. Ancak bu başvuru ardından İçişleri Bakanlığı'nın Vali ve Emniyet Müdürü'nün soruşturulması için soruşturma izni vermemesi, İçişleri Bakanı ve Başbakan'ın soruşturulması konusunda ise savcılığın ve temyiz merciinin art arda, yetkisizlik ve kovuşturmaya yer olmadığı kararları vermesi sonucunda etkili bir soruşturma süreci işletilmemiştir[1599]. İç hukuk

[1597] İnsan Hakları İzleme Örgütü Raporu (HRW), 'Adalete Karşı Safları Sıklaştırmak: Türkiye'de Polis Şiddetiyle Mücadele Önündeki Engeller', Aralık 2008, s.45.

[1598] **Bianet**, 18 Eylül 2008, '1 Mayıs'ta Şiddet Uygulayan Polisler Bu Yıl da Yargılanmıyor', (Çevrimiçi), 'https://bianet.org/kadin/ifade-ozgurlugu/109799-1-mayis-ta-siddet-uygulayan-polisler-bu-yil-da-yargilanmiyor', (Erişim Tarihi: 20.10.2020).

[1599] AİHM, DİSK ve KESK v. Türkiye, Başvuru No: 38678/08, Tarih: 27.11.2012. Kararın Türkçe çevirisi için bkz. https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-120317&filename=CASE%20OF%20D%C4%B0SK%20AND%20KESK%20v.%20TURKEY%20-

yollarının etkisizliği sonucunda, DİSK ve KESK 13 Ağustos 2008'de, 1 Mayıs'ta yaşanan polis müdahalesi ile özel hayat, ifade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü haklarının ihlal edildiği iddiasıyla, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuştur[1600]. AİHM, 27 Kasım 2012'de verdiği kararda, Türkiye'nin AİHS'nin toplanma özgürlüğü hakkını düzenleyen 11. maddesini ihlal ettiğine hükmetmiştir[1601]. AİHM'in bu kararıyla, Türkiye aleyhine verilen çok sayıda 11. madde ihlali kararına bir yenisi daha eklenmiştir*.

İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın 6 Mayıs'ta TBMM Genel Kurulu'nda yaptığı açıklamada verdiği bilgilere göre, Türkiye'de 1 Mayıs 2008 58 ilde, 43'ü açık hava toplantısı, 46'sı basın açıklaması olmak üzere 89 etkinlikle kutlanmıştır[1602]. Bu kutlamalara 100 binin üzerinde vatandaş katılmıştır[1603]. İstanbul dışında, Ankara ve Adana'daki etkinliklerde de polis şiddeti yaşanmıştır. Ankara'da Sıhhiye Meydanı'nda düzenlenen mitingde, Sıhhiye köprüsü altına kurulan polis arama noktasında, kalabalıkla polis arasında çatışma çıkmış, polis gruba biber gazı ve copla müdahale etmiştir[1604]. Bu sırada polisin, miting alanının herhangi bir olay yaşanmayan uzak bir noktasında, kalabalığın içine gaz bombası atması tepkilere yol açmıştır[1605]. Adana'da Uğur Mumcu Meydanı'nda düzenlenen 1 Mayıs mitingi ardından alandan sloganlarla ayrılmak isteyen Halkevleri grubuna polisin müdahale etmesi sonucunda çıkan olaylarda çok sayıda kişi yaralanmış, 47 kişi gözaltına alınmıştır[1606]. Gözaltına alınanlardan biri olan 'Adana Halkevleri yöneticisi Mahir Mansuroğlu, gözaltına alınmaları ile polisin saldırısının devam ettiğini, otobüste ve götürüldükleri Terörle Mücadele Şube'sinde işkenceye maruz kaldıklarını'[1607] iddia etmiştir. Gözaltına alınanlardan dershane öğrencisi Ulaş Yumrutepe ve üniversite öğrencisi Eren Arslan

%20%20[Turkish%20Translation]%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice.pdf, (erişim: 21.10.2020)

[1600] **A.g.e.**

[1601] **A.g.e.**

* AİHM, DİSK'in 1 Mayıs 2007 hakkında açtığı davayı 12 Aralık 2017'de, 1 Mayıs 2008 hakkında açtığı davayı 27 Kasım 2012'de karara bağlamış ve iki kararda da AİHS'nin 11. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

[1602] **TBMM Tutanak Dergisi**, 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt:20, 99. Birleşim, 06.05. 2008, s. 23.

[1603] **A.g.e.**

[1604] **Milliyet**, 2 Mayıs 2008.

[1605] **Evrensel**, 2 Mayıs 2008.

[1606] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2008.

[1607] **Evrensel**, 10 Mayıs 2008.

tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir[1608]*. Böylece, 1 Mayıs 2008, Türkiye tarihine, yasaklarla ve şiddet sahneleriyle hatırlanan bir gün olarak geçmiştir.

1 Mayıs 2009 kutlamaları hazırlıkları kapsamında, 1 Nisan 2009'da toplanan DİSK Başkanlar Kurulu, 1 Mayıs'a dair kararlarını duyuran bir bildirge yayınlamıştır. 1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanacağı vurgulanan bildirgede şöyle denilmiştir:

> "1 Mayıs 1977'de yaşanan katliamın aydınlatılması ve sorumlularının yargılanması için TBMM Araştırma Komisyonu kurulması taleplerimizi yinelemekteyiz. Bu nedenle DİSK, merkezi olarak 2009 1 Mayıs'ında emek ve meslek örgütleri, siyasi partiler, kitle örgütleri ve emek dostlarıyla birlikte Taksim'de olma kararlılığındadır. Emekçiler krize karşı yanıtlarını ve taleplerini 1 Mayıs'ta Taksim Meydanı'nda verecek!"[1609]

DİSK'in 1 Mayıs 2009 kampanyasının teması, ilk kez II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 1909'da Selanik'te kutlandığı kabul edilen 1 Mayıs'a atıfla, 'Selanik'ten İstanbul'a, (1909-2009), 1 Mayıs'ın 100 Yılı'[1610] olmuştur. 1 Mayıs'ın 100. Yılı anısına hazırlanan '100 Mayıs' başlıklı afişler, DİSK, KESK, TMMOB ve TTB'nin ortak imzasıyla basılmıştır[1611].

8 Nisan'da, Türk-İş Başkanlar Kurulu, 'ekonomik kriz, kamu toplu iş sözleşmesi ve 1 Mayıs gündemiyle toplanmış ve toplantıda 1 Mayıs'ı ülke genelinde yaygın olarak kutlama kararı almıştır[1612]. Toplantı sonrasında yapılan açıklamada, '1 Mayıs'ın resmî tatil ilan edilmesi ve Taksim Meydanı'nın kutlamalara açılması talep edilmiş', ancak "Taksim tartışmalarının 1 Mayıs'ın İstanbul'da kutlanmasına engel oluşturmasının doğru bulunmadığı"[1613] belirtilmiştir. Türk-İş'in bu konudaki tutumu, İstanbul Valiliğine başvurarak öncelikle Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs kutlaması yapmayı talep etmek, 'talebin kabul edilmemesi halindeyse gösterilecek başka bir alanda kutlamaları yapmak'[1614] biçimindedir.

2009 yılındaki Taksim tartışmalarının bir boyutu Türkiye - Avrupa Birliği ilişkileri ekseninde gelişmiştir. 5 Kasım 2008'de Avrupa Parlamentosu'nun

---

[1608] **A.g.e.**

[*] 'Adana'da 1 Mayıs'ta yaşanan olaylar esnasında 23 polisi yaraladıkları gerekçesiyle, haklarında dava açılan 2'si tutuklu 43 sanığın her biri için, hükümet emrine karşı gelmek ve yaralama suçundan 122'şer yıl hapis cezası istenmiş, davanın ilk duruşmasının yapıldığı 22 Temmuz 2008'de tutuklu sanıklar serbest bırakılmıştır'. Bkz: **Hürriyet**, 23 Temmuz 2008.

[1609] **Cumhuriyet,** 4 Nisan 2009**.**

[1610] Rauf Kösemen (ed.), **a.g.e.**, s.178-179.

[1611] **A.g.e.**

[1612] **Evrensel,** 9 Nisan 2009.

[1613] **A.g.e.**

[1614] **Cumhuriyet**, 9 Nisan 2009.

yayınladığı Türkiye İlerleme Raporunun 'İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması' başlığında toplanma özgürlüğü, 1 Mayıs kutlamaları ve polisin güç kullanımına dair şöyle denilmiştir:

> "[Türkiye'de] Toplanma özgürlüğüne ilişkin yasal çerçeve genel olarak Avrupa standartlarıyla uyumludur. Bununla birlikte, barışçıl toplanma hakkının keyfi olarak kısıtlandığı uygulamalar olmuştur. Türk Polisi, 1 Mayıs'ta [2008] İstanbul Taksim Meydanı'nda gösteri yapma yasağına uymayan gösterici ve sendika temsilcilerine karşı orantısız güç kullanmıştır. Polisin gösterilerde orantısız güç kullanımı yönündeki iddialara ilişkin soruşturmalar başlatılmıştır. Ancak bu şekildeki davalarda, kamu davasının açılması Valinin iznine tabidir. Belirli bazı davalarda, bu izin, daha önceki soruşturmalardaki bulgulara rağmen, kesin kanıt olmadığı gerekçesiyle verilmemiştir. Öte yandan, polisin gösterilerde kötü muamele uyguladığı iddiasında bulunan bazı göstericiler cezai yaptırımlarla karşılaşmıştır. 1 Mayıs 2007'de İstanbul'daki gösterilerde polisin orantısız güç kullanımına ilişkin cezai soruşturma, iki polis memuruna yönelik suçlamalarla sonuçlanmıştır. Ancak buna paralel olarak yürütülen disiplin soruşturması, gösteriler sırasında görevde olan hiçbir polis memuru hakkında idari yaptırım uygulanmadan kapatılmıştır. Genel olarak, keyfi sınırlamalar ve gösterilerde orantısız güç kullanımının devam ettiği göz önünde bulundurulduğunda, Avrupa standartlarıyla uyum içinde uygulanan bir toplanma özgürlüğün sağlanması için daha fazla çabaya ihtiyaç bulunmaktadır"[1615].

Cumhuriyet gazetesinin haberine göre Avrupa Parlamentosu'nun 13 Mart 2009 tarihli toplantısında 'kutlamaların Taksim'de yapılmasını destekler şekilde' karar alınmış; 4-5 Nisan'da Kopenhag'da yapılan Avrupa Solu 5. Sendikalar Konferansı'nda da Taksim'de kutlamaya destek kararı çıkmıştır[1616]. Aynı haberde şöyle denilmiştir:

> "DİSK'ten alınan bilgiye göre, Avrupa Parlamentosu, 13 Mart 2009 tarihinde yayımladığı raporunda Türkiye hükümetini, ILO sözleşmelerine uygun yeni bir sendikalar yasası çıkartmaya ve 1 Mayıs'ın barışçıl bir şekilde Taksim Meydanı'nda kutlanmasını sağlamaya davet etti. Rapor, Türkiye'deki sendikal faaliyetlerin önündeki kısıtlamaların devam ettiğini de belirtiyor. Ancak 1 Mayıs'a ilk kez bu raporda Avrupa Parlamentosu tarafından açık bir ifade ile ve çözüm bulunması talebiyle yer verildi"[1617].

Aynı günlerde Almanya Gıda İşçileri Sendikası (NGG) da 1 Mayıs'ın tatil edilmesi ve Türkiye'nin ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) sözleşmesine uygun bir sendikalar yasası çıkarması için AP'nin sosyal demokrat üyeleri ve Alman Yeşiller

---

[1615] Avrupa Komisyonu Türkiye 2008 İlerleme Raporu, 5 Kasım 2008, Brüksel, s.16. (Çevrimiçi) "https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf", (Erişim Tarihi: 16.09.2020).

[1616] **Cumhuriyet,** 9 Nisan 2009.

[1617] **A.g.e.**

Partisi eş başkanı Cem Özdemir'in de desteklediği uluslararası bir imza kampanyası başlatmış; Aralarında NGG, IG METALL (Alman Metal İşçileri Sendikası) ve VERDİ'nin (Alman Birleşik Hizmet İşleri Sendikası) de olduğu Alman sendikaları, göçmen dernek temsilcileri, Uluslararası Taşımacılık İşçileri Federasyonu ve küreselleşme karşıtı ATTAC (Yurttaşlara Yardım İçin Mali İşlemlerin Vergilendirilmesi Derneği) da 1 Mayıs'ta İstanbul'da olacaklarını açıklamışlardır[1618]. Nisan ortasında İngiltere, Almanya, ve Danimarka'da sendikalar kendi hükümetlerine ve AKP hükümetine kutlamaların işçilerin istediği alanda ve güvenli bir şekilde yapılması için mektup yazmışlardır[1619]. İngiltere Sendikalar Kongresi (TUC), İngiltere Dışişleri Bakanlığına mektup yazarak, İngiliz hükümetinin Türkiye ile Taksim konusunda temasa geçmesini talep etmiş; pek çok ülkeden sendika temsilcileri ve milletvekilleri 1 Mayıs için İstanbul'da olacaklarını açıklamışlardır[1620].

İstanbul Valisi Muammer Güler ise 4 Nisan'da İstanbul Emniyet Müdürlüğünde bir basın toplantısı düzenlemiş ve 1 Mayıs kutlamaları için sendikalarla görüşeceğini açıklamıştır. Güler, açıklamasında 'Polisle vatandaşın, polisle işçilerin karşı karşıya getirilmesi bizim de hiç istemediğimiz bir durumdur. Karşılıklı anlayış içerisinde bir orta yol bulacağımıza inanıyorum' demiştir[1621].

8 Nisan'da Türk-İş Başkanlar Kurulu 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlamak için İstanbul Valiliği'ne başvuruda bulunmuştur[1622]. Aynı gün partisinin İstanbul İl Başkanlığı'nda gazetecilerle görüşen Başbakan Erdoğan, 1 Mayıs'ın tatil olarak ilan edilmesi için Çalışma Bakanı Faruk Çelik'e işçi konfederasyonlarıyla görüşme talimatı verdiğini açıklamıştır. Erdoğan:

> "AB sürecine yönelik olarak, Sendikalar Kanunu ve Toplu Sözleşme Kanunu'nu bir an önce meclisimizden çıkaralım istiyoruz. 1 Mayıs'ın tatil olarak ilan edilmesi noktasında yarın bakanımız Türk-İş, Hak-İş ve DİSK ile bir araya gelecek",

demiştir[1623]. 9 Nisan'da 1 Mayıs'ın resmî tatil ilan edilmesi önerisi Bakanlar Kurulu imzasına açılmıştır[1624].

[1618] **A.g.e.**
[1619] **Cumhuriyet,** 16 Nisan 2009.
[1620] **A.g.e.**
[1621] **Cumhuriyet,** 5 Nisan 2009.
[1622] **Yeni Şafak,** 10 Nisan 2009.
[1623] **Cumhuriyet,** 9 Nisan 2009.
[1624] **Evrensel,** 10 Nisan 2009.

Milliyet, Erdoğan'ın 1 Mayıs'ın tatil edilmesi için Bakan Çelik'e talimat verdiği haberini, Erdoğan'ın 2008'de 1 Mayıs'ın tatil olması talebine karşı çıkarken söylediği; "Türkiye tatiller ülkesi. Bir günün maliyeti 2 katrilyon" sözüyle karşılaştırarak haberleştirmiştir[1625].

Sendikaların hükümetin 1 Mayıs'ı resmî tatil yapma kararına tepkisi çeşitli olmuştur. DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi resmî tatil ilan edilmesinin yeterli olmadığını; 1 Mayıs'ın 'işçi sınıfının ve emekçilerin birlik, mücadele ve dayanışma günü olarak tatil ilan edilmesi'[1626] gerektiğini söylemiştir. Çelebi'ye göre 'bu bahşedilen bir hak değil', 'DİSK'in ve emek örgütlerinin bedeller ödeyerek yıllarca verdiği mücadelenin önemli bir sonucu' olarak kazanılmış bir haktır[1627]. Hak-İş ise bir yazılı açıklama yaparak 'sendikaların Taksim'de mesaj vermelerinin önündeki engellerin kaldırılmasını'[1628] istemiştir. Türkiye Kamu-Sen, 'kutlamaların Taksim'de yapılması konusunda ısrar etmenin kimseye faydası olmadığına, tüm kesimlerin toplumu gerginliğe sevk edecek tutum ve davranışlardan kaçınması gerektiğine inandıklarını' açıklamıştır[1629]. Türk-İş Başkanı Mustafa Kumlu ise 'Taksim'i bir takıntı olarak görmemek lazım. Polis ve jandarma ile işçileri karşı karşıya getirmeyi düşünmüyor ve istemiyoruz. Bizim esas amacımız 1 Mayıs'ın tatil ilan edilmesiydi'[1630] demiştir.

2008 yılında 1 Mayıs'ın tatil ilan edilmesi talebini sert bir dille reddeden hükümetin, 2009 yılında tatil ilanını gündeme getirmesi, bu değişimin nedenini açıklamaya yönelik çeşitli argümanların ortaya atılmasına yol açmıştır. Değişimin nedeninin açıklamak için en yaygın şekilde işaret edilen etken, 29 Mart 2009'da yapılan yerel seçimlerde AKP'nin toplam oy oranının bir önceki yerel seçimlere göre düşmüş olmasıdır*. CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, 9 Nisan'da yaptığı konuşmada bu argümanı izleyerek, 1 Mayıs'ın tatil edilmesini seçim sonuçlarına atıfla açıklamıştır. Baykal:

> "Yüzde 47 oyun sahibi olan AKP iktidarı, '1 Mayıs bayram olmalıdır' diyen işçilerin üzerine gaz bombası attı, dövdü, copladı. Yerel seçimlerde

[1625] **Milliyet,** 9 Nisan 2009.
[1626] **Cumhuriyet,** 10 Nisan 2009.
[1627] **A.g.e.**
[1628] **A.g.e.**
[1629] **A.g.e.**
[1630] **Yeni Şafak,** 10 Nisan 2009.

* 2004 yerel seçimlerinde %41,67 oranında oy alan AKP'nin oy oranı 2009 yerel seçimlerinde %3,28 gerileyerek %38,39'a düşmüştür.

> seçmen frene basıp 'kendine gel' deyince ve oyları yüzde 38,5'a düşünce Başbakan 1 Mayıs'ın bayram olması için talimat verdi. Bu da gösteriyor ki her şey artık eskisi gibi olmayacak ve Türkiye yeni bir dönemi yaşayacak. O nedenle ayak sürümenin, işçilerle, onların örgütleriyle pazarlık ederek, bayramı bayram gibi kutlatma yerine yeni sorunlar yaratacak adımlar atmaktan vazgeçilmeli. Hem 1 Mayıs ve Nevruz tatil olmalı, hem de 1 Mayıs bayram gibi coşkuyla Taksim'de kutlanmalıdır"[1631],

demiştir. Ancak tatil kararının nedeni olarak gösterilen tek etken seçim sonuçları değildir. Örneğin, Türk-İş'e bağlı Hava-İş Sendikası başkanı Atilla Ayçin bir önceki yılki polis şiddetinin ardından bu yıl tatil kararı verilmesinin ardında 'AB'den gelen baskılar, 29 Mart yerel seçim sonuçları ve liberallerin AKP'den desteğini çekmesi gibi konuların' olduğunu öne sürmüştür[1632]. AB uyum süreci bağlamında, hükümetin beklenen demokratik açılımları gerçekleştirdiğini kanıtlamak için, 1 Mayıs'ı resmî tatil ilan etme gibi bir yola başvurduğu argümanı bir başka açıklama biçimi olarak ortaya koyulmuştur. 1 Mayıs'ın resmî tatil ilan edilmesi kararını, AB uyum sürecine atıfla açıklayan bir diğer isim, 2008 ve 2009'da İstanbul 1 Mayıs kutlamalarına gözlemci olarak katılan, 'Almanya'nın ikinci büyük sendikası IG Metall'in yönetim kurulu üyesi Wolfgang Rhode'[1633] olmuştur. Rhode, 1 Mayıs 2009 kutlamalarından sonra yaptığı açıklamada şunları söylemiştir:

> "Geçen yıl [2008] 1 Mayıs, gerçekten korkutucuydu. Polis oldukça yüksek dozajda şiddet gösterisinde bulunmuştu. Polisin bu çıkışı, Türkiye hakkında 'polis devleti' yorumlarına neden olmuştu. Zaten bunun üzerine biz, döndüğümüzde gözlemlerimizi bir rapor halinde kaleme aldık. Bu raporu AB'nin genişlemeden sorumlu bakanı Olli Rehn'e ilettik. Bu yıl 1 Mayıs'ın resmî tatil ilan edilmesinde bunun önemli bir payı olduğunu düşünüyorum"[1634].

Böylece Rhode, AB temsilcilerinin Türkiye'de 1 Mayıslarda yaşanan polis şiddetine yönelik kınayıcı tutumunun, 1 Mayıs'ın tatil ilan edilmesi kararında etkili olduğunu öne sürmüştür.

10 Nisan'da Taksim'de düzenlenen Türk Polis Teşkilatının 164. Yıldönümü kutlamalarında konuşan Vali Güler, 1 Mayıs için Kadıköy, Çağlayan ve Kazlıçeşme meydanlarının tahsis edilmeye hazır olduğunu; sendikaların temsili olarak Taksim'e gelip çelenk koyabileceklerini söylemiştir. Bununla birlikte Güler;

[1631] **Cumhuriyet,** 10 Nisan 2009.
[1632] **Cumhuriyet,** 11 Nisan 2009.
[1633] **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 2009.
[1634] **A.g.e.**

> "Buyursunlar temsili mahiyette gelsinler. Kendilerine her türlü yardımda bulunalım. Taksim Meydanı'nda temsili anlamda gelinip anma ve kutlama yapılmasına, mesajların verilmesine mâni bir hal yok. Gelsinler 100 kişi, 300 kişi açıklama yapsınlar. Biz de kendilerine yardımcı olalım. Ama bu alan öyle 300 bin kişilik, 500 bin kişilik geniş katılımlarla miting yapılacak bir alan değil. Bizim derdimiz vatandaşlarla, işçiyle karşı karşıya gelmek değil"[1635],

diyerek, Taksim'de kitlesel 1 Mayıs mitingine izin verilmeyeceğini açıklamıştır.

Evrensel gazetesi 11 Nisan'da "Bu Ne Yaman Çifte Standart" manşetiyle çıkmış; habere göre Vali Güler'in açıklama yaptığı, Taksim'de düzenlenen polis teşkilatının törenine binlerce polis katılmış; tören nedeniyle yollar trafiğe kapatılmış ve trafik felç olmuştur"[1636]. Evrensel, kalabalık mitingler için uygun olmadığı gerekçesiyle 1 Mayıs'a kapatılan Taksim'de, polis teşkilatı törenleri yapılmasını çifte standart olarak nitelemiştir.

Vali Güler'in açıklaması ardından DİSK ve KESK, 1 Mayıs kutlamalarını Taksim'de yapmak konusundaki kararlılıklarını açıklamıştır[1637]. Cumhuriyet gazetesinin 'Taksim emekçilere açılsın' başlıklı haberinde, açıklamasına yer verilen DİSK Genel Başkanı Çelebi, '1 Mayıs'ın bayram olarak kutlanılmasının kendilerine bahşedilmediğini, uzun ve zorlu bir mücadele sonucunda bir hak olarak kazanıldığını' belirterek, 'şimdi de bu sürecin doğal bir uzantısı olarak 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlamak istediklerini'[1638] açıklamıştır. Bu bağlamda, KESK Genel Başkanı Sami Evren ise,

> "Emek örgütleri birlikte hareket ederse Taksim Meydanı açılacaktır. Siyasi iktidarın başka şansı yoktur. Bu konuda izin almayacağız. Bizim beklentimiz, Taksim Meydanı'nın emekçilere açılmasıdır. Siyasi iradenin kararı bizi ilgilendirmiyor. Biz 1 Mayıs'ta Taksim'de olacağız"[1639],

demiştir.

13 Nisan'da, 1 Mayıs'ın Emek ve Dayanışma Günü adıyla, tatil günü olarak belirlenmesini öngören yasa tasarısı, TBMM Başkanlığı'na sunulmuştur[1640].

[1635] **Milliyet,** 11 Nisan 2009; **Yeni Şafak,** 11 Nisan 2009.
[1636] **Evrensel,** 11 Nisan 2009.
[1637] **Cumhuriyet,** 11 Nisan 2009.
[1638] **A.g.e.**
[1639] **A.g.e.**
[1640] **Cumhuriyet**, 14 Nisan 2009.

15 Nisan'da İstanbul- Taksim 1 Mayıs kutlamalarını organize eden DİSK, KESK, TMMOB ve TTB, sendika ve meslek örgütleri, Taksim Gezi Parkı'nda bir araya gelerek ortak bir açıklama yapmışlardır. Basın açıklamasını okuyan Süleyman Çelebi, '1977 katliamının ardından Taksim Meydanı'nın 1 Mayıs'la özdeşleştiğini anımsatarak, 'bu bir sembol değil, bedelini etimizle, kanımızla, gözyaşımızla ödediğimiz bir tarihtir. Bu nedenle Taksim 1 Mayıs alanıdır'[1641] demiştir. Hem DİSK hem de KESK yönetiminin, 1 Mayıs'ın resmî tatil ilan edilmesi kararıyla ilgili açıklamalarında sıklıkla, tatil ilanının hükümet tarafından 'bahşedilmiş', 'lütfedilmiş' bir hak değil, işçi sınıfının yıllar süren mücadelesinin sonucunda elde edilmiş bir kazanım olduğu vurgulanmıştır. Bu vurgunun gerisinde, sol/muhalif sendikaların kendilerini hükümetin karşısında konumlandırmaları ve hükümetle olan ilişkilerini bir mücadele ve karşıtlık ilişkisi olarak düşünmelerine yol açan eleştirel tutum ve yönetenleri yönetilenler ile eşit yurttaşlar olarak değerlendiren eşitlikçi tutum yatmaktadır. Bu düşünceye göre, 1 Mayıs'ın tatil edilmesini hükümetin sunduğu bir 'lütuf' gibi görmek, hükümeti sembolik anlamda sendikalardan ve onların temsil ettiği kabul edilen işçi sınıfından (hak veren, iyilik yapan, büyüklük yapan anlamında) üstün bir pozisyona yerleştirmek anlamına geleceği için, muhalif sendikaların yıkmak istedikleri, 'ast-üst' ilişkisini üretmeye yarayacaktır. Buna ek olarak, muhalif sendikalar, bir hakkın, yönetenler tarafından, yönetilenlere yukarıdan 'bahşedildiği' düşüncesine, bu düşünce yönetilenleri kendilerine sunulanı kabul eden, pasif alıcılar konuma yerleştirdiği için ve yönetilenlerin bu talep için yıllarca sürmüş çabalarını önemsizleştirdiği için de şiddetle karşı çıkmaktadır. Bu nedenlerle muhalif sendikalar ve ittifak halindeki örgütler, 1 Mayıs'ın resmî tatil ilan edilmesinin, kendi mücadelelerinin sonucunda elde edilmiş bir kazanım olduğunu önemle vurgulamıştır.

15 Nisan'daki ortak basın açıklamasında 1 Mayıs Düzenleme Komitesi, 1 Mayıs kutlama programı kapsamında Nisan ayının son haftasında yapmayı planladıkları etkinlikleri duyurmuştur. Etkinlikler listesinde, 24 Nisan'da 'Krize karşı emek paketinin açıklanması', '25 Nisan'da Emek haftasının başlatılması ve bu çerçevede tüm illerde yürüyüşler düzenlenmesi', '27 Nisan'da fotoğraf sergisi açılışı' ve '29 Nisan'da anmalar yapılması'[1642] yer almıştır.

[1641] **Cumhuriyet**, 16 Nisan 2009.
[1642] **Evrensel**, 16 Nisan 2009.

22 Nisan'da TBMM Genel Kurulunda görüşülen 1 Mayıs'ın 'Emek ve Dayanışma Günü' adıyla genel tatil günü olmasına ilişkin yasa teklifi oylanarak kabul edilmiştir[1643]. Görüşmelerde, CHP, MHP ve DTP'nin 21 Mart'ın Nevruz Bayramı olarak resmî tatil ilan edilmesine ilişkin önergeleri ise reddedilmiştir[1644]. Böylece 12 Eylül askeri darbesinden sonra 17 Mart 1981'de kabul edilen Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun ile tatil günü olmaktan çıkarılan 1 Mayıs, 28 yıl sonra yeniden resmî tatil olmuştur.

22 Nisan'da TBMM Genel Kurulu'nda yasa teklifi görüşülürken söz alan AKP'li milletvekilleri, 1 Mayıs'ı tatil yapan yasa teklifini, AKP'nin demokratikleşme politikasının bir unsuru olarak tanımlamıştır[1645]. Teklifin hazırlanmasında imzası bulunan Çorum Milletvekili Agah Kafkas, 1 Mayıs'ın tatil günü yapılmasını, 'AK Parti'nin demokratik açılımının bir göstergesi, hükümet tarafından yürütülen demokratikleşme sürecinin somut bir örneği'[1646] olarak nitelemiştir. Kafkas'a göre, hükümetin yürüttüğü demokratik açılımlar hem 12 Eylül'ün baskıcı yasalarının kaldırılması hem de Avrupa Birliği'ne uyum süreciyle ilişkilidir[1647]. Benzer biçimde, aynı oturumdaki konuşmasında AKP Bursa Milletvekili Mehmet Ocakden, 1 Mayıs'ı resmi tatil yapan yasayı, AKP iktidarı döneminde 'özgürlükler, insan hakları ve topyekun demokratikleşme konusunda elde edilmiş devrim niteliğindeki demokratik kazanımlardan biri'[1648] olarak sunmuştur. Ocakden'e göre, '1 Mayıs emeğin bayramı hakkının işçilere iade edilmesi de AK PARTİ iktidarının sayesinde olmuştur'[1649]. Yine benzer biçimde, AKP Manisa Milletvekili Hüseyin Tanrıverdi, 'hükümetin attığı bu ileri ve olumlu adımın, AK Parti iktidarınca sağlanan açılımların devamı olduğunu, demokratikleşmenin, bireysel hak ve özgürlüklerin genişletilmesinin'[1650] bir parçası olduğunu öne sürmüştür. AKP'li milletvekillerinin ifadeleri, 1 Mayıs'ı resmî tatil ilan eden yasal düzenlemenin, hükümet tarafından 2009-2015 yılları arasında yürütüldüğü kabul edilen* demokratik açılımlar projesinin bir parçası olarak tanımlandığını göstermektedir. 2009 yılı demokratik açılım anlatısının ve bu anlatıyla ilişkilendirilen

[1643] **Milliyet**, 23 Nisan 2009.
[1644] **Hürriyet**, 23 Nisan 2009.
[1645] **TBMM Tutanak Dergisi**, 23. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt:44, 80. Birleşim, 22.04. 2009, s. 51.
[1646] **A.g.e.**
[1647] **A.g.e.**
[1648] **A.g.e.**, s.55.
[1649] **A.g.e.**
[1650] **A.g.e.**, s.71.

* Bkz: İsmet Parlak, Armağan Öztürk, "2009-2015 Aralığında 'Açılım' Süreçlerine Yönelik Siyasi Parti Söylemleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz", **LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:2, Aralık 2015, s.87-114.

söylemsel unsurların AKP'nin siyasal söyleminde merkezi bir yer tutmaya başladığı yıldır. Hükümet sözcüleri tarafından, 'demokratikleşme süreci', 'demokratik açılım süreci', 'çözüm süreci', 'milli birlik ve kardeşlik projesi' gibi terimlerle ifade edilen bu söylemin alt unsurlarını, 'Kürt açılımı', 'Alevi açılımı', 'Ermeni açılımı', 'Roman açılımı' gibi terimler oluşturmuştur. 22 Nisan 2009'daki TBMM Genel Kurul görüşmeleri, AKP'nin, 1 Mayıs'ın tatil ilan edilmesine ilişkin kanun değişikliğini, 'demokratik açılım' söyleminin bir unsuru olarak sunduğunu göstermektedir. Bu söylem, 1 Mayıs'ın tatil ilan edilmesini, 'işçi ve emekçilerin yıllar süren mücadelelerinin bir kazanımı' olarak yorumlayan, sol/muhalif sendika ve sivil toplum kuruluşlarının söylemiyle karşıtlık oluşturmaktadır. AKP sözcüleri, 1 Mayıs'ın bayram ilan edilmesini, hükümetin işçilere verdiği bir hak olarak, öznesi hükümet olan bir edim biçiminde yorumlarken, sol/muhalif siyaset, bayram ilanını işçilerin mücadele ederek kazandıkları bir hak, öznesi işçi ve emekçiler olan bir edim olarak yorumlamıştır. Yasa değişikliği döneminde yapılan "siz lütfetmediniz, işçiler kazandı" tartışmaları bu bağlamda anlamlı hale gelmektedir ve böylece bir siyasal gelişmenin farklı siyasal söylemler tarafından karşıt biçimlerde çerçevelenişini göstermektedir.

23 Nisan'da İstanbul Valisi Muammer Güler, Türk-İş'in Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs kutlaması yapma talebini reddettiklerini belirten bir açıklama yapmıştır. Güler açıklamasında:

> "1 Mayıs'a saygı duyuyoruz, ancak Taksim'de kutlanması uygun değildir. Bu konuda ısrar edilmesi ya da illaki biz kutlayacağız diyenler olursa güvenlik güçleri elinden gelen katkıyı sağlayacaktır"[1651]

demiştir. Güler'in açıklaması üzerine, Türk-İş 1. Bölge Temsilcisi Faruk Büyükkucak, mitingi Kadıköy'de yapmak için başvuracaklarını belirtmiştir[1652]. DİSK ve KESK ise 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlama konusunda kararlı olduklarını bir kez daha açıklamıştır[1653].

25 Nisan'da, DİSK, KESK, TMMOB ve çok sayıdaki kitle örgütünün üyeleri, daha önce açıklanan kutlama programına uygun olarak, Beyoğlu Tünel'de bir araya gelmiş ve '1 Mayıs'ta Taksim'deyiz' pankartı açarak, Taksim Meydanı'na yürümek istemiştir[1654]. Önü polis barikatıyla kesilen grubun yürümesine izin verilmeyince, grup

---

[1651] **Cumhuriyet**, 24 Nisan 2009.
[1652] **A.g.e.**
[1653] **A.g.e.**
[1654] **Cumhuriyet**, 26 Nisan 2009.

oturma eylemi yaparak engellemeyi protesto etmiştir[1655]. Yürüyüşe izin verilmemesi üzerine bir basın açıklaması yapan KESK Genel Başkanı Sami Evren, 'Valiliğin Taksim olmaz diyerek, gerekçe gösterdiği nedenlerin geçersiz olduğunu, Taksim'de kutlama yapmanın demokratik ve meşru bir hak olduğunu'[1656] öne sürmüştür.

28 Nisan'da, DİSK, KESK, TMMOB ve TTB temsilcileri Taksim'de yapılacak 1 Mayıs kutlamalarıyla ilgili olarak Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve TBMM Başkanı Köksal Toptan ile görüşmüştür[1657]. Görüşmede, 'Gül ve Toptan'ın, gerginlik ve kaos ortamından rahatsız olduklarını, Taksim'de kutlama yapılmasına yönelik talebin üzerinde düşünülmesi gereken bir talep olduğunu ve bu konuda ilgililerle görüşeceğini'[1658] söylediği aktarılmıştır. Aynı konuda Başbakan Erdoğan'la görüşmek isteyen sendika temsilcileri, randevu taleplerine yanıt alamamıştır[1659].

Aynı gün, DİSK'in Şişli'deki Genel Merkezi'nin karşısına, kapıyı gören üç güvenlik kamerası (Mobese), Valilik emriyle geldiğini söyleyen polisler tarafından yerleştirilmiştir[1660]. DİSK yöneticilerinin 'yapılanın hukuksuz olduğu, özel alanlarının kamerayla izlenemeyeceği' yönündeki itirazlarına, 'isterseniz savcılığa başvurun'[1661] cevabı verilmiştir. Konuyla ilgili bir açıklama yapan DİSK Genel Sekreteri Tayfun Görgün:

> "Emniyet 1 Mayıs öncesi bu tutumuyla güvenlik önlemlerine nasıl baktığının işaretlerini vermiştir. DİSK, anayasal bir örgüttür. Bir suç örgütü değildir. Bir suçlu varsa, o da Türkiye'nin ikinci büyük sendikal konfederasyonuna gaz bombasıyla saldıranlardır. Emekçileri düşman olarak gören, özel izlemeye alan, anayasal hakkımızı çiğneyen Emniyet'i kınıyorum. Kameraların kaldırılması için yasal işlemlere başlıyoruz"[1662],

demiştir. Emniyet Müdürlüğü'nün DİSK binası önüne kamera yerleştirme uygulaması, Emniyet'in güvenliği sağlama kaygısının odağında, Taksim Meydanı'nda yapılacak 1 Mayıs kutlamalarının güvenliğini sağlamanın değil, kutlama yapmayı planlayan aktörlerin yol açacağı varsayılan güvenlik tehdidinin yer aldığını göstermektedir. Emniyet yönetiminin, 1 Mayıs kutlamalarına yönelik tutumu, toplantı ve gösteri yürüyüşünün güvenliğini sağlamaya yönelik değil, bir güvenlik tehdidi olarak gördüğü

[1655] **A.g.e.**
[1656] **Evrensel**, 27 Nisan 2009.
[1657] **Milliyet**, 29 Nisan 2009.
[1658] **A.g.e.**
[1659] **Hürriyet**, 30 Nisan 2009.
[1660] **Evrensel**, 29 Nisan 2009.
[1661] **A.g.e.**
[1662] **Cumhuriyet**, 29 Nisan 2009.

toplantı ve gösteri yürüyüşünü engelleyerek, bu tehdide karşı kamu güvenliğinin sağlanmasına yöneliktir. Böylece, Emniyet, göstericilerin değil, göstericilerin bozacağını varsaydığını kamu düzeninin güvenliğini sağlamaya odaklanmaktadır. Güvenlik kameralarının mitingi düzenleyenlerin izlenmesini sağlayacak biçimde konumlandırılması bunu göstermektedir. Bu tutum, sol, sosyalist sendika, meslek odası ve kitle örgütlerini, toplanma hakkı güvence altına alınması gereken özneler olarak değil, güvenlik tehdidi oluşturan aktörler olarak gören bir düşünme biçiminin ürünüdür. Yine bu nedenle, güvenlik önlemleri adı altında alınan engelleyici önlemler, toplantı ve gösterinin gerçekleştirilebilmesi için değil, 'tehdit olarak görülen' toplantı ve gösterinin engellenmesi, sınırlandırılması ya da kontrol altına alınması için alınmaktadır. Hangi toplantının tehdit olarak görülüp hangisinin görülmeyeceği ise idarenin ve polisin takdirine bırakılmaktadır. Söz konusu takdir yetkisinin, idarecilerin ve polisin siyasi ve ahlaki değerlerinden bağımsız işlediği düşünülemez. Başka bir deyişle, uygulamada hangi eylemlere izin verilip hangilerine verilmeyeceği, izin verilen eylemlere kimlerin katılıp kimlerin katılamayacağı, anayasal hak ve özgürlükler rejiminden çok, kamu gücü kullananların, siyasi görüşleri, ahlaki değerleri, önyargı ve kalıpyargılarının (stereotype) oluşturduğu bilişsel harita tarafından belirlenmektedir.

Önceki yıllarda olduğu gibi, 29 Nisan 2009'da da, 1 Mayıs 1977, 1989 ve 1996 yıllarındaki kutlamalarda hayatını kaybedenler, 1 Mayıs Tertip Komitesi tarafından, Kazancı Yokuşu, Şişhane Parkı ve Söğütlüçeşme Meydanı'nda düzenlenen karanfilli anma törenleri ile anılmıştır[1663]. Anma törenlerinde yapılan konuşmalarda Taksim'de 1 Mayıs kutlama konusundaki kararlılık yeniden ifade edilmiştir.

29 Nisan'da partisinin ilçe belediye başkanları toplantısında konuşan Başbakan Erdoğan, 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlama talebiyle ilgili olarak şunları söylemiştir:

> "Özellikle bir sendikanın yanında kimler olacak, onu bilemem. Taksim Meydanı'nda miting yapma talebini doğru bulmadığımızı kendilerine geçen yıl da ifade ettik. Taksim Meydanı bir miting alanı değildir. Bu bizim dönemimizde alınmış bir karar da değildir. Geçmişten bu yana bu alan miting alanı olmaktan çıkarılmıştır, tıpkı Sultanahmet Meydanı gibi...
>
> Fakat burada ısrarla, çünkü bu alan bizim için sadece bugüne yönelik değil, eğer burada sadece işçi sendikalarına burayı miting yapmak üzere verdiğiniz andan itibaren, bu her kuruluşun miting yapma hakkını doğurur. Siz kalkıp sadece bir kuruluşa Taksim Meydanı'nı mitingi alanı olarak

[1663] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 2009.

> tahsis edemezsiniz. Yarın partiler de orada haklı olarak miting yapma hakkına sahiptir, vakıflar da dernekler de... Hepsi orada miting yapma hakkına sahip olacaktır. Bunu da biz kendilerine güzellikle anlattık. Buna rağmen burada bir ısrar var.
>
> Temenni ediyorum ki diğer sendika da aynen bu şekilde bir karara varır ve böylelikle geçen yıl yaşananları bu yıl yaşamamış oluruz. Çünkü illegal yaklaşımlar bu işi provoke edebilir. Geçen yıl yaşananların içinde bunları bizzat gördük. Son zamanlardaki gelişmelerde buna yönelik bazı sinyaller görüyoruz"[1664].

Erdoğan, Taksim'de 1 Mayıs kutlama talebine karşı çıktığı konuşmasında bir önceki yıl kullandığı argümanları büyük ölçüde tekrar etmiştir. Bunlar, Taksim Meydanı'nın miting alanı olmaktan çıkartıldığı (hukuki argüman) ve Taksim'de yapılacak mitinglerin yasadışı örgütlerin provokasyonuna açık olacağı biçimindeki (güvenlikçi argüman) argümanlardır. Buna ek olarak, Erdoğan, 'Taksim Meydanı'nın bir kuruluşun mitingi için açılmasının diğer kuruluşlara da miting yapma hakkı doğuracağını söyleyerek, hükümetin, Taksim'de miting yapma talebini toptan reddetme tutumunda olduğunu da belirtmiştir. Dolayısıyla, bu son vurguya göre, hükümetin amacı Taksim'i yalnızca 1 Mayıs'a değil, yapılmak istenen her türden mitinge kapatmaya yöneliktir. Başka bir deyişle, hükümet, toplanma özgürlüğü hakkının kullanımına belirli mekanlar üzerinden mutlak yasaklar getirmeyi savunmaktadır. Bu tutum, toplanma özgürlüğüne yönelik mutlak mekân yasakları koymayı tanımı gereği hak ihlali sayan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hukukuyla çelişmektedir[1665].

Aynı gün, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik, 'güvenliği sağlamanın zorluğu nedeniyle Taksim'de kitlesel 1 Mayıs kutlamasının çok riskli olduğunu'[1666] söylemiştir.

Yine aynı gün, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde, Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah ile bir basın toplantısı düzenleyen Vali Güler, 1 Mayıs'a ilişkin alınan kararlarla ilgili açıklamalar yapmıştır[1667]. Güler, açıklamasında, 'Taksim'de geniş katılımlı mitinge izin verilmeyeceğini, ancak makul sayıda sendika yöneticisinin Taksim'e girişine izin verileceğini ve sendika yöneticilerinin temsili olarak saygı

[1664] "Erdoğan: Taksim miting meydanı değil", NTV, 29.04.2009, (Çevrimiçi) "https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogan-taksim-miting-meydani-degil,AcVvB9JzNU2cS8KCRPUWXg", (Erişim Tarihi: 30.10.2020).

[1665] Berke Özenç, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekân Yasakları", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LXXIII, S.2., 2015, s.87-133.

[1666] **Hürriyet**, 30 Nisan 2009.

[1667] **Yeni Şafak** 30 Nisan 2009.

duruşu ve basın açıklaması yapabileceğini'[1668] belirtmiştir. Böylece Güler, 1 Mayıs günü Taksim Meydanı'nda anma ve kutlama yapmasına izin verilecek kişi sayısını 'makul sayıda' ve 'temsili' sözcükleriyle sınırlandırma yoluna gitmiştir.

1 Mayıs'a iki gün kala, üç konfederasyonun İstanbul'da 1 Mayıs için üç ayrı etkinlik programı hazırladığı belli olmuştur. Hak-İş sendika yöneticilerinden oluşan bir grupla Taksim Meydanı'na çıkacağını, Türk-İş Kadıköy'de yapacağı mitingden önce sendika yöneticilerinden oluşan bir grupla Taksim Meydanı'nda anma töreni yapacağını, DİSK, KESK, TMMOB ve TTB ise saat 10.00'da Pangaltı'da toplanarak Taksim Meydanı'na doğru yürüyüşe geçeceğini açıklamıştır[1669]. DİSK ve KESK'in Pangaltı'da toplanarak yürüyüşe geçme çağrısının ardından Vali Güler yeniden bir açıklama yaparak şunları söylemiştir:

> "Taksim'de sembolik programlar için saat 08.30'dan 09.30'a kadar Türk-İş'e, 10.00 ile 11.00 arasında Hak-İş'e, daha sonra da DİSK, KESK, TMMOB ve TTB başta olmak üzere diğer kuruluşlara makul sayıda katılımcıyla gelinmesi koşuluyla izin verdik. Türk-İş 500-600 kişi, Hak-İş en fazla 1000 kişilik katılımla geleceğini ifade etti. DİSK'e de buna benzer sayılarla gelebileceklerini ifade ettik. Pangaltı'da böyle bir toplanmanın yapılması, kitlelerin oraya getirilmesi, makul sayının çok çok üzerinde miting sayılabilecek bir sayıyla gelinmesi kanunsuz bir toplantı olacaktır. On binleri Pangaltı'ya toplayarak polisin karşısına dikmek kanunsuz toplantı olur. Kitleleri oraya getirip de, sonunda 'polis bunlara izin vermedi' şeklindeki bir emrivakiyi kabul etmemiz mümkün değildir"[1670].

DİSK yöneticileri ve Vali Güler'in karşılıklı açıklamaları 1 Mayıs öncesinde bir 'makul sayı' tartışmasının doğmasına yol açmıştır. Tartışmanın odağında Valiliğin 'sembolik program' olarak tanımladığı toplantıya katılımı sınırlı sayıda tutmak ve toplantının kitlesel katılımlı bir mitinge dönüşmesini engellemek amacıyla öne sürdüğü 'makul sayı' ifadesinin belirsizliği yer almıştır. 'Makul sayı'nın tam olarak kaç olduğu ve bu sayının kim tarafından belirleneceği soruları tartışmanın temelini oluşturmuştur. Bu belirsizliğin yarattığı gerilime son vermek için Vali Güler, 'makul sayı DİSK ve KESK için 1000 civarı' diyerek, sınırları somutlaştırma yoluna gitmiştir. Ancak kanımca, dikkate değer olan 'makul sayı' ifadesinin muğlaklığından çok, Valiliğin geliştirdiği tutumun kendisidir. Valilik ve Emniyet Müdürlüğü, önce Taksim Meydanı'nın her türden toplantıya kapalı olduğunu savunmuş (yani mutlak bir yasak

[1668] **Hürriyet**, 30 Nisan 2009.
[1669] **A.g.e.**
[1670] **Hürriyet**, 1 Mayıs 2009.

getirmiş), ardından bu alanda temsili düzeyde sınırlı katılımla anma törenleri yapılabileceğini açıklamış (yani yasağa bir istisna getirmiş) sonrasında ise anma törenine katılımın sayısını sınırlı tutmak için 'makul sayı' gibi öznel ve muğlak bir ölçüt dayatmıştır. İdarenin bir toplantıya sağlanacak katılıma sayı sınırlaması getirmesi herhangi bir hukuki dayanaktan yoksundur. Dolayısıyla, Valiliğin izlediği kararlar silsilesinin özeti, hukuka aykırı bir yasağa, hukuka aykırı bir istisna getirmek ve bu istisnayı, yine hukuka aykırı biçimde güvence altına almaya çalışmaktır. Kanımca, bu zincirleme hukuksuzluğun meşru görülmesini sağlayan, idarenin, temel hak ve özgürlüklerin kullanımını keyfi kararlarla düzenleyebileceğine dair bir varsayımdır. Bir toplantının nerede yapılacağının, içeriğinin ne olacağının, kaç saat süreceğinin, toplantıya kaç kişinin katılacağının, kaç kişiden fazla katılım olursa yasal toplantının yasadışı toplantıya dönüşeceğinin, toplantıya kimlerin katılıp kimlerin katılamayacağının, keyfi idari kararlarla belirlenmesi, toplanma özgürlüğü hakkının varlığını şüpheli hale getirmektedir. İnsan haklarına ve hukukun üstünlüğüne dayalı yönetim mantığıyla açıklanamayacak bu kararlar, devletin eylem ve işlemlerini yine devletin kendisine atıfla haklılaştıran, kısaca 'kendisini kendi gerekçesi olarak gören'[1671] egemen devlet mantığıyla açıklanabilir. Dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün, 29 Nisan'da sarf ettiği, 'Büyük kalabalıkların güvenli şekilde nerede bir araya gelebileceğini en iyi devletin yetkilileri bilir'[1672] sözleri, bu önermeyi destekler niteliktedir.

Önceki yıllarda olduğu gibi 2009'da da 1 Mayıs kutlamaları öncesinde, İstanbul polisi çeşitli 'güvenlik tedbirleri'ne başvurmuştur. Bu kapsamda, 27 Nisan sabahı erken saatlerde, 60 ayrı noktaya eşzamanlı düzenlenen polis operasyonlarında 40'a yakın kişi gözaltına alınmıştır[1673*]. Yine, güvenlik tedbirleri kapsamında, 'Taksim Meydanı, İstiklal Caddesi ve Harbiye Cumhuriyet Caddesi'ne takviye Mobese kameraları yerleştirilmiştir'[1674]. 1 Mayıs Günü, Taksim Meydanı'nın trafiğe

[1671] Judith Butler, **Kırılgan Hayat: Yasın ve şiddetin gücü**, Çev: Başak Ertür, 2.B.s., İstanbul: Metis Yayınları, 2013, s. 103-104.
[1672] **Hürriyet**, 30 Nisan 2009.
[1673] **Cumhuriyet**, 28 Nisan 2009.
[*] Bu operasyonlardan biri, Bostancı'da yasadışı 'Devrimci Karargâh Örgütü' lideri Orhan Yılmazkaya'nın bulunduğu eve yapılmıştır. Operasyon sırasında Yılmazkaya ile polisler arasında silahlı çatışma çıkmıştır. Yılmazkaya'nın polise el bombası atması ve silahla ateş açması sonucunda, Emniyet Amiri Semih Balaban ve sokakta bekleyen bir genç hayatını kaybetmiş, yedi polis ve bir gazeteci yaralanmıştır. 6 saat süren çatışma sonucunda Yılmazkaya öldürülmüştür. Bkz: **Cumhuriyet**, 28 Nisan 2009.
[1674] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2009.

kapatılacağı, Taksim bölgesine ulaşımı sağlayan, metro, tramvay, füniküler, vapur ve motor seferlerinin iptal edileceği duyurulmuştur[1675].

1 Mayıs sabahı saat 03.00'ten itibaren Taksim Meydanı trafiğe kapatılmış, yaya geçişine kimlik kontrolü ve üst araması ile izin verilmiştir[1676]. 'Taksim ve Şişli çevresinde binlerce polis ve çok sayıda polis panzeriyle barikatlar kurulmuş, Taksim bölgesinde 5 kilometrelik alanda güvelik koridoru oluşturulmuştur'[1677]. Taksim Meydanı'na açılan bütün sokaklar demir bariyerlerle kapatılmış, her bariyerin başında 'robokop' olarak adlandırılan özel kıyafetli polisler bekletilmiştir[1678]. İstanbul 1 Mayıs kutlamalarında, 'çeşitli illerden takviye getirilen polislerin de dahil olduğu yaklaşık 25 bin polis'[1679] görev almıştır.

1 Mayıs sabahı Taksim'e ilk olarak, Gümüşsuyu'nda toplanan yaklaşık 500 kişilik Türk-İş grubu giriş yapmış, Kazancı Yokuşu başında karanfiller bırakarak anma töreni yapan grup, Taksim Anıtı'na yürüyerek töreni sonlandırmıştır[1680]. Türk-İş'ten sonra alana giren ikinci grup, İnönü Stadı önünde toplanarak Taksim'e yürüyen Hak-İş grubu olmuştur. Hak-İş grubu, Kazancı Yokuşu başına karanfiller, Taksim Anıtı'na çelenk koyarak anma töreni yapmış ve alandan ayrılmıştır[1681]. Alana gelecek üçüncü grubu oluşturan DİSK ve KESK'in başını çektiği örgütler, sabahın erken saatlerinden itibaren önce DİSK genel merkezi önünde buluşmuş, ardından Pangaltı'ya kortej halinde yürümüştür. Pangaltı'da toplanan yürüyüş kortejinde, 'DİSK, KESK, TMMOB, TTB, CHP'li ve DTP'li milletvekilleri ile çeşitli ülkelerden gelen sendika temsilcileri'[1682] yer almıştır. Taksim'e doğru yürüyüşe geçen DİSK korteji, dört bir taraftan polis koridoruna alınarak yürütülmüş, katılımcı sayısının artması, polis tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Yürüyüş güzergahı boyunca, ara sokaklardan, DİSK kortejine katılmak isteyen gruplara polis göz yaşartıcı bomba, biber gazı ve basınçlı suyla müdahale etmiştir[1683]. Beyoğlu, Cihangir, Kurtuluş, Nişantaşı, İstiklal Caddesi, Dolapdere, Tarlabaşı, Pangaltı, Şişli ve Bomonti semtlerinde kutlamalara katılmak isteyen ancak engellenen gruplarla polis arasında çatışmalar yaşanmıştır[1684].

[1675] **Milliyet**, 1 Mayıs 2009.
[1676] **Milliyet**, 2 Mayıs 2009.
[1677] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2009.
[1678] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2009.
[1679] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2009.
[1680] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2009.
[1681] **Milliyet**, 2 Mayıs 2009.
[1682] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2009.
[1683] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2009.
[1684] **Milliyet**, 2 Mayıs 2009.

Çatışmalar sonucunda, '26'sı polis 40 kişi yaralanmış, 108 kişi gözaltına alınmıştır'[1685].

Polisin gaz bombalarıyla katılımı düşürmeye çalışması ve yürüyüş kortejini sık sık durdurarak kişi sayısıyla ilgili pazarlık yapması nedeniyle 2,5 saat süren yürüyüş sonunda yaklaşık 5 bin kişilik DİSK korteji, Taksim'i çeviren bariyerlerin arasından alana girmiştir. 'İşte Taksim, işte 1 Mayıs' sloganlarıyla alana giren grup önce Taksim Cumhuriyet Anıtı'na çelenk bırakmış, ardından Kazancı Yokuşu başında 1 Mayıs 1977'de hayatını kaybedenler anısına saygı duruşunda bulunmuştur[1686]. Kazancı Yokuşu önündeki otobüsün üzerinden topluluğa seslenen DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi şunları söylemiştir:

> "Dün 1 Mayıs'ın 'bayram olmadığını' tartışanlar ve 1 Mayıs'ı meydan tartışmasına kilitleyenler bugün de 'makul sayı'yı tartışmaya başladılar. Ama bizler çok iyi biliyoruz ki, sayılar değil, insanlar 'makul' olmalıdır! Ülkemiz 1 Mayıs 2009'a, sorunların çözüldüğü, insanların barış, refah ve huzur içinde, özgürlüklerini alabildiğine kullandıkları, demokratik bir Türkiye ortamında değil; aksine, sorunların giderek ağırlaştığı, küresel ekonomik krizin sosyal travmalara yol açtığı, hak ve özgürlüklerin budandığı, siyasi iktidarın hukuku ve yasaları keyfince uygulamaktan çekinmediği bir siyasal atmosferde giriyor"[1687].
>
> "Yıllardır Taksim'in emekçi sınıfına açılmasını istedik. Burada yüz binlerce arkadaşımız buluşabilirdi. Her katılımcıya engel çıkardılar, gaz attılar. Buna rağmen işte Taksim'de, işte 1 Mayıs alanındayız"[1688].

'Konuşmaların ardından 1 Mayıs marşı eşliğinde halaylar çeken kalabalık, DİSK otobüsünden yapılan 1 Mayıs kutlamasının bittiğine ve grupların dağılmasına yönelik uyarılar sonucunda alanı boşaltmıştır'[1689]. İstanbul 1 Mayıs 2009 kutlamalarında 27 bin polis görev yapmıştır[1690].

1978 yılından beri kitlesel 1 Mayıs kutlamalarına kapalı olan Taksim Meydanı'nda, 2009 yılında 'makul bir sayı'yla da olsa kutlama yapılabilmiş olmasını, Milliyet, Hürriyet ve Cumhuriyet gazeteleri, '31 yıl sonra Taksim'[1691] manşetiyle haberleştirmiştir. Bu haberlerde Taksim yasağının bir tabu olduğu ve 1 Mayıs 2009'da

---

[1685] **A.g.e.**
[1686] **A.g.e.**
[1687] **Bianet**, 1 Mayıs 2009, "Süleyman Çelebi'nin Konuşmasının Tam Metni", (Çevrimiçi) "https://m.bianet.org/bianet/emek/114239-suleyman-celebi-nin-konusmasinin-tam-metni", (Erişim Tarihi: 05.11.2020).
[1688] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2009.
[1689] **A.g.e.**
[1690] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2009.
[1691] **Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2009.

bu tabunun yıkıldığı iddia edilmiştir[1692]. Öte yandan, 2 Mayıs tarihli Hürriyet gazetesinde, 'Polisin, provokatörleri, Taksim'e yürüyen işçilerden başarılı bir şekilde ayırdığı'[1693] öne sürülmüştür. Yine, Hürriyet gazetesinde 'polisin yasadışı gruplarla, sendikaları ayırmak için uğraştığı'[1694] iddia edilmiştir. 2 Mayıs tarihli Güneş gazetesi ise, 'Polis oyunu bozdu' manşeti altında, 'İşçi-tahrikçi ayrımı iyi yapıldı'[1695] ifadesine yer vermiştir. Haber metinlerinde öne çıkan bu vurgu, polisin Taksim kutlamalarını yönetirken, kutlamalara katılmasına izin verilenlerle izin verilmeyenler arasında yaptığı ayrımı, 'işçiler' ve 'provokatörler' arasında yapılmış bir ayrım olarak tanımlamaktadır. Bu vurgu, aynı zamanda, polisin yürüttüğü ayırt etme stratejisini başarılı bularak övmüştür. Buna göre, polis 'yasal gruplarla', 'yasadışı gruplar' arasında 'doğru' bir ayrım yapmış ve bu sayede yasal grupların barışçıl bir şekilde kutlama yapmasına izin verilirken, 'yasadışı gruplar' polis şiddetiyle püskürtülmüştür. 'Taksim'de Bayram, Sokaklarda Anarşi'[1696] biçimindeki haber başlığı, söz konusu yorumu özetler niteliktedir. Haberlerde öne çıkan yorum, 'işçiler ve provokatörler', 'yasal olanlar' ve 'yasadışı olanlar' arasında ikili karşıtlık kuran bir söylemsel stratejiye dayanmaktadır. Buna göre, 1 Mayıs kutlamalarına katılmak isteyenlerin, 'iyi göstericiler' ve 'kötü göstericiler', 'masumlar' ve 'kötüler' biçiminde ayrılması sayesinde, polisin kime hoşgörü gösterip kime şiddet uygulayacağı başarılı bir şekilde tespit edilebilmiştir. Bu düşüncenin üstü örtük biçimde savunduğu teze göre, Taksim'de 1 Mayıs kutlamalarının yönetiminde takip edilmesi gereken 'doğru' strateji, meydanın gösterilere tamamen kapatılması ya da tamamen açılması değil, polisin, 'işçi-tahrikçi' ayrımını iyi yaparak kime izin verip kime vermeyeceğine 'doğru' biçimde karar vermesidir. Başka bir deyişle, bu düşünceye göre doğru tutum, toptan yasak ya da toptan serbestlik değil, polisin katılımcılara seçici biçimde izin verdiği, ayırt etme mantığına dayalı bir yönetim stratejisinin uygulanmasıdır. Ayırt etme stratejisi, Foucault'nun 'bölücü pratikler' ('dividing practices') olarak adlandırdığı pratiklere dayanmaktadır. Doğrudan Foucault'nun sözleriyle, 'özne ya kendi içinde bölünmüş ya da başkalarından bölünmüştür. Bu süreç onu nesneleştirir. Bunun örnekleri deli ile akıllı, hasta ile sağlıklı, suçlular ile 'iyi çocuklar'dır'[1697].

[1692] **A.g.e.**
[1693] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2009.
[1694] **A.g.e.**
[1695] **Güneş**, 2 Mayıs 2009.
[1696] **Hürriye**t, 2 Mayıs 2009.
[1697] Michel Foucault, **Özne ve İktidar**, Seçme Yazılar 2, Çev: Işık Ergüden, Osman Akınhay, 2.B.s., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.58.

Buradaki örnekte, bir özne olarak 'gösterici'nin, bölücü pratikler aracılığıyla, polis rasyonalitesinin içinde yer alan 'suçlu' ve 'masum', 'kötü niyetli' ve 'iyi niyetli' gibi kategorilerden birine (ya da birkaçına) yerleştirilerek, yönetimin nesnesi haline getirilmesi, doğru strateji olarak olumlanmaktadır. Polisin, sendika yöneticilerinin içinde bulunduğu yürüyüş kortejine izin verirken, ara sokaklardan katılmak isteyenleri şiddet kullanarak engellemesi, hukuki tanımına uygun biçimde ayrımcılık* olarak tanımlanırsa; ayrımcı uygulamaların, polisin 'iyi' yönetimine örnek olarak gösterildiği iddia edilebilir. Üstelik, ayrımcılığa dayalı bu yönetim rasyonalitesinin polis tarafından belli noktalarda uygulandığı da savlanabilir. Taksim 1 Mayıs 2009 örneğinde, başlangıçta katılımcı sayısını nitelemek için ortaya atılan 'makul' sıfatı, 'makbul' anlamını da içerecek biçimde genişleyerek, polisin kutlamalara katılmasına izin verilecek olanları belirlemede başvurduğu bir ölçüte dönüşmüştür. Taksim'e yürüyen korteje katılmak isteyenlere müdahale eden polislerin, amirleriyle telsizde yaptığı konuşmada şu ifadeler yer almıştır:

> "-Amirim burada işçiler var korteje girmek istiyorlar, yüz elli kişiler.
> -Öyle mi? Peki makuller mi?
> -Makuller, amirim.
> -Peki, alın o zaman içeri."[1698]

Bu örnekte, 'makul'un ne olduğu, kimin 'makul' olup kimin olmadığı, dolayısıyla kimin 'içeri' alınıp kimin 'dışarıda' bırakılacağı, polis memurlarının kişiler hakkındaki öznel kanaatlerine göre belirlenmiştir. Her tekil vakada, neyin kuralın, neyin istisnanın alanına dahil edileceği, polisin takdir yetkisine dayanarak verdiği kararlarla belirlenmektedir. 'Polisler, takdir yetkisi kullandıkları durumlarda, yalnızca yazılı olan kanun ve düzenlemeleri değil, yerel ve mesleki kültürün biçimlendirdiği yazılı olmayan kural ve kodları da takip ederler'[1699]. 'Polisin belirli bir durumda, güç kullanırken, yazılı yasalara göre mi davranacağı, ya da yazılı olmayan kurallara, normlara, düzenlemelere veya tamamıyla kişisel keyfiyete göre mi davranacağı

---

* "Doğrudan ayrımcılık: Bir gerçek veya tüzel kişinin, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden karşılaştırılabilir durumdakilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını engelleyen veya zorlaştıran her türlü farklı muameleyi ifade eder". Bkz: 6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, Kabul Tarihi: 06.04.2016, **Resmî Gazete**, 20.04.2016, Sayı: 29690.

[1698] Rauf Kösemen (ed.), **a.g.e.**, s.229.

[1699] Guillermina Seri, "Police Discretion as Unwritten Law: Governing the State of Exception", (Çevrimiçi) "https://www.academia.edu/1244610/_Police_Discretion_as_Unwritten_Law_Governing_the_State_of_Exception_Published_originally_in_Critical_Sense_Republished_as_a_chapter_in_Police_Discretion_and_Law_Radha_Kalyani_ed_AMICUS_ICFAI_University_Hyderabad_India_2009", (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

belirsizdir'[1700]. 'Bu belirsizlik durumu, polisin, hangi davranışı takip edeceğine dair verdiği bir kararla son bulur'[1701]. Guillermina Seri'nin Agamben'e atıfla belirttiği gibi, 'bu bağlamda alınan bir karar, bir yönetim edimi ve bir egemen iktidar uygulaması teşkil eder'[1702]. Seri'ye göre, 'polislik faaliyetinin içerdiği takdir yetkisi bir egemen iktidar formudur ve bu bağlamda polis iktidarı, Agambenci anlamıyla istisna halini yeniden devreye sokan bir egemen performanstır'[1703]. Agamben'in sözlerini hatırlayacak olursak; 'eğer egemen, hukukun geçerliliğini askıya alarak ve istisna hali ilan ederek, şiddet ve hak arasındaki belirsizlik noktasını işaretleyense, polis her zaman benzer bir istisna hali içerisinde çalışır'[1704]. İncelediğim örnekte, polis, yasağı yönetirken de izni yönetirken de hakları askıya alan bir egemen istisna mantığını takip etmiştir. Bu ise, kamusal alanda yapılan kitlesel toplantıların yönetiminde polisin başvurduğu pratiklerin, 'bir temel insan hakkı olarak toplanma özgürlüğü hakkı' perspektifinin içerdiği kriterlere göre belirlenmediğini; her tekil vakada polisin takdir yetkisine dayanarak 'hak' ve 'şiddet', 'yasal' ve 'yasadışı', 'izinli' ve 'yasak' arasında çizdiği, keyfi, anlık ve değişken sınırlara göre belirlendiğini göstermektedir.

5 Mayıs'ta, DİSK'in Şişli'deki genel merkezinde ortak bir basın toplantısı düzenleyen DİSK, KESK, TMMOB ve TTB temsilciler, polisin 1 Mayıs'ta uyguladığı şiddeti kınamıştır[1705]. Toplantıda sonunda yayınlanan ortak bildiride şu ifadelere yer verilmiştir:

> "Emniyet güçlerinin saldırgan tutumu bu 1 Mayıs'ta da gerginliği ve çatışmaları büyütmüş ve istenmeyen aşırılıklara yol açmıştır. Alana giremeyen ve girmeleri engellenen on binlerce insana yönelik 'orantısız güç' kullanan anlayışı bir kez daha kınıyoruz"[1706].

Bu açıklama, 1 Mayıs 2009 Taksim kutlamalarını düzenleyen örgütlerin 1 Mayıs günü yaşanan şiddet olaylarının nedeni olarak polisin tutumunu gördüklerini ifade etmektedir.

İstanbul'daki diğer 1 Mayıs mitingi, Türk-İş tarafından Kadıköy İskele Meydanı'nda düzenlenmiştir[1707]. Mitinge, Türk-İş'e bağlı sendikalar, EMEP, İP ve

---

[1700] **A.g.e**
[1701] **A.g.e.**
[1702] **A.g.e.**
[1703] **A.g.e.**
[1704] Giorgio Agamben, **Means Without End: Notes on Politics**, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000, s.103
[1705] **Cumhuriyet**, 6 Mayıs 2009.
[1706] **A.g.e.**
[1707] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2009.

çeşitli sivil toplum örgütleri katılmıştır[1708]. Hürriyet gazetesi, mitinge 5 bin kişi civarında katılım olduğunu belirtmiştir[1709]. Mitingde bir konuşma yapan Türk-İş Genel Başkanı Mustafa Kumlu, 'Taksim'e izin vermediler, ayıp ettiler, sevincimize gölge düşürdüler'[1710] demiştir. Mitingde herhangi bir polis müdahalesi yaşanmamıştır[1711].

Ankara'da Sıhhiye Meydanı'nda yapılan 1 Mayıs mitingine, Milliyet gazetesinin verdiği bilgiye göre 'yaklaşık 30 bin kişi katılmış', mitingde '6 bin polis' görev yapmıştır[1712]. Kutlamalar, katılımcıların Ankara Garı önünde toplanarak Sıhhiye Meydanı'na doğru yürümesiyle başlamıştır[1713]. Yürüyüş sürerken, Adliye Sarayı önündeki arama noktasına gelen Halkevleri üyeleri, polise üstlerini aratmak istemeyince, polisle grup arasında önce sözlü tartışma ardında arbede yaşanmıştır[1714]. Polis, grubu dağıtmak için göz yaşartıcı gaz ve cop kullanırken, grup da polise taş ve sopalarla saldırmıştır[1715]. Olayların devam etmesi üzerine polis havaya ateş açmıştır[1716]. Çıkan arbedede 1'i ağır 15 polis ve çok sayıda yurttaş yaralanmıştır[1717]. Ankara mitingine yanlarında getirdikleri kâğıt toplama arabalarıyla katılmak isteyen atık kâğıt işçilerinden 6'sı, polise mukavemet ettikleri gerekçesiyle gözaltına alınmıştır[1718].

1 Mayıs 2009, İstanbul ve Ankara haricinde, aralarında İzmir, Edirne, Lüleburgaz, Kocaeli, Sinop, Karaman, Sivas, Çorum, Burdur, Manisa, Aydın, Eskişehir, Antalya, Mersin, Kayseri, Adana, Gaziantep, Diyarbakır, Tunceli ve Van'ın da bulunduğu çok sayıda il ve ilçede, toplantı, gösteri yürüyüşü ve basın açıklamalarıyla kutlanmıştır[1719].

[1708] **A.g.e.**
[1709] **A.g.e.**
[1710] **A.g.e.**
[1711] **A.g.e.**
[1712] **Milliyet**, 2 Mayıs 2009.
[1713] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2009.
[1714] **A.g.e.**
[1715] **A.g.e.**
[1716] **A.g.e**
[1717] **A.g.e.**
[1718] **A.g.e.**
[1719] **Milliyet**, 2 Mayıs 2009, **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2009, **Evrensel,** 2 Mayıs 2009.

6. 3. Üç Yıl Süren Serbestlik: Taksim Meydanı'nda İzinli 1 Mayıs Mitingleri (2010-2012)

5 Nisan 2010'da Türk-İş genel merkezinde, 1 Mayıs 2010 kutlamalarını planlamak üzere Türk-İş, DİSK, KESK, Hak-İş, Memur-Sen ve Kamu-Sen genel başkanlarının katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir[1720]. Toplantının ardından yapılan açıklamada, konfederasyonların 1 Mayıs 2010'u İstanbul'da Taksim Meydanı'nda, diğer illerde ise belirlenecek alanlarda ortaklaşa kutlama kararı aldıkları duyurulmuştur[1721].

11 Nisan'da Başbakan Erdoğan, Washington'da düzenlenecek Nükleer Güvenlik Zirvesi'ne katılmak üzere ABD'ye gitmeden önce havalimanında bir basın toplantısı düzenlemiştir. Toplantıda gazetecilerin 1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanmasıyla ilgili sorusuna Erdoğan şu sözlerle cevap vermiştir:

> "1 Mayıs artık geçmişte olduğu gibi değil, emek ve dayanışma günü olarak belirlendi. İşçilerin yıllar yılı bekledikleri hakkı biz verdik. 1 Mayıs'a yetkiyi valimize verdik. Kendisi taraflarla bu konuyu konuşup, bunu bayram havasında kutlamalarını istiyoruz. Yürütme ve yasama olarak yapılması gerekeni yaptık. Valimiz ve emniyet teşkilatımız gereğini yapacaktır. Bizim açımızdan sıkıntı yoktur"[1722].

Erdoğan'ın sözleri, 1 Mayıs 2010'un Taksim Meydanı'nda kutlanabilmesi için İstanbul Valisi'nin yetkilendirildiğini üstü kapalı biçimde ifade etmektedir. Bu sözlerin söylendiği 2010 yılında yürürlükte olduğu haliyle 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, il ve ilçelerdeki toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergahının mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirleneceğini hükme bağlamıştır. Oysa Erdoğan'ın sözleri, İstanbul Taksim Meydanı gibi merkezi ve çekişmeli alanlarda yapılacak 1 Mayıs mitinglerine 'izin' verip vermeme kararının - yasal olarak bu mümkün görünse bile- tek başına vali tarafından alınamadığını, kararın doğrudan başbakanın yetkilendirmesiyle alınabildiğini kanıtlamaktadır.

Erdoğan'ın ABD'ye hareketinin ardından, Atatürk Havalimanı Devlet Konukevi'nde, Vali Muammer Güler, Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş ve Emniyet Müdürü Hüseyin Çapkın ile bir basın toplantısı düzenleyen İçişleri Bakanı

[1720] **Cumhuriyet**, 6 Nisan 2010.
[1721] **A.g.e.**
[1722] İhlas Haber Ajansı, "Erdoğan Baykal'a Yüklendi", 11.04.2010 (Çevrimiçi) "https://www.iha.com.tr/haber-erdogan-baykala-yuklendi-116594/", (Erişim Tarihi: 17.11.2020).

Beşir Atalay, 'Bu sene de Başbakanımızın açıkladığı gibi, sendikalarımıza, işçilerimize olanca müsamaha gösterilecek, imkân sağlanacak ve destek verilecek'[1723] demiştir. Atalay, hükümetin 1 Mayıs 2010 kutlamaları ile ilgi planını şu sözlerle açıklamıştır:

> "Önümüzdeki salı günü [13 Nisan], Valimiz kendileri ile [sendikalar] görüşecek. Bizim onlara çağrımız, büyük bir sorumluluk içinde 1 Mayıs'ı bir bayram havası içinde kutlamaları, idareye yardımcı olsunlar, istismar edecek illegal unsurları kendileri temizlesinler. Sadece işçilerimiz, sendikalarımız, federasyonlarımız birlikte olsunlar, biz de katılalım birlikte kutlayalım. Valimize bu konuda yetki verildi. Kendileri de bu konudaki organizasyonları yapacaklar ve '1 Mayıs' farklı bir bayram havasında kutlanacak"[1724].

Atalay konuşmasında, hükümetin 1 Mayıs kararını, yukarıda değindiğim demokratik açılım süreciyle ilişkilendirerek açıklamıştır. Bu bağlamda Atalay, 'Türkiye'nin demokratikleşme yolunda çok önemli adımlar attığını, hoşgörü ve barış mesajlarının en ileri seviyelere çıktığını, insan hakları ile ilgili toplum iradesinin daha da güçlendirilmesini amaçlayan güçlü bir demokratik açılım paketinin Meclis gündeminde olduğunu, bu süreçte Nevruz ve 1 Mayıs dahil bütün günlerin bayram havasında kutlanmasını istediklerini'[1725] ifade etmiştir. Bu sözlerle Atalay, 1 Mayıs'ın önce resmî tatil ilan edilmesi ardından Taksim Meydanı'nda kutlanmasına izin verilmesi kararlarını, hükümetin demokratik açılım süreci söyleminin bir parçası olarak anlamlandırmıştır.

Başbakan Erdoğan ve İçişleri Bakanı Atalay'ın açıklamaları ardından, İstanbul Valisi Muammer Güler, 12 Nisan'da gazetecilerin sorduğu Taksim'de 1 Mayıs kutlamalarına izin verilecek mi sorusuna, 'kanunların öngördüğü sınırlar içinde, şiddetten uzak şekilde yapılırsa ve bize de yardımcı olurlarsa, elbette bu konuda kendilerine yardımcı olunacaktır'[1726] diyerek cevap vermiştir. Cumhuriyet gazetesi, Vali Güler'in sözlerini, 'Valilikten Taksim'e koşullu vize'[1727] başlığıyla haberleştirmiştir. Bu noktaya kadar ki açıklamalar, hükümetin Taksim'de 1 Mayıs'a 'izin' verme kararı aldığını ve kutlamaların düzenlenmesi ve yönetilmesi konusunda Vali'nin yetkilendirildiğini göstermiştir. İstanbul Valisi'ne verilen görev, sendika yönetimleriyle görüşerek, kutlamaların idareyle iş birliği içinde ve yasal sınırlar

[1723] **Milliyet**, 12 Nisan 2010.
[1724] **A.g.e.**
[1725] **Cumhuriyet**, 12 Nisan 2010.
[1726] **Milliyet**, 13 Nisan 2010.
[1727] **Cumhuriyet**, 13 Nisan 2010.

dahilinde düzenlenmesini sağlamak olmuştur. Hükümetin sendikalardan beklentisi ise, sorumlu davranmaları, idareye yardımcı olmaları ve 'illegal unsurların' kutlamalara dahil olmasını engellemeleri yönündedir.

Önceden açıklandığı gibi, 13 Nisan'da, İstanbul Valiliğinde, 1 Mayıs kutlamalarıyla ilgili Vali Muammer Güler, Emniyet Müdür Hüseyin Çapkın ve 6 sendika konfederasyonunun genel başkanının* katıldığı bir toplantı yapılmıştır[1728]. Yaklaşık 1,5 saat süren toplantının ardından açıklama yapan Vali Güler, Taksim'in 1 Mayıs işçi bayramının kutlanması için sendikalara tahsis edileceğini'[1729] belirtmiştir. Güler açıklamasında şunları söylemiştir:

> "Varılan mutabakat çerçevesinde 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü'nde işçi ve memur sendikaları konfederasyonları öncülüğünde miting alanı olmamasına rağmen Taksim alanı, bayram kutlamasının yapılabilmesi için konfederasyonlara o gün tahsis edilecektir. Hepinizin bildiği gibi kanuna göre, Taksim gösteri ve yürüyüş alanı değildir. Bu kanunun öngördüğü istisna çerçevesinde bir emek ve dayanışma günü, bayram kutlaması tarzında tahsis edilecektir. Bayram kutlamasının coşku içerisinde yapılabilmesi için valiliğimiz, emniyet müdürlüğümüz ve sendikalarla koordineli bir şekilde çalışılacaktır."[1730]

Güler'in açıklaması, hükümetin Taksim'de yapılmasına 'izin' verdiği 1 Mayıs kutlamalarını nasıl bir çerçeve içine yerleştirdiğini göstermesi bakımından anlamlıdır. Açıklamada, önce Taksim'in 'kanuna göre' bir toplantı ve gösteri alanı olmadığı hatırlatılmış** ve Taksim Meydanı'nda bir miting yapılamayacağı belirtilmiş; devamında ise, 1 Mayıs kutlamalarının toplantı ve gösteri yürüyüşü (miting) olarak değil, 'bayram kutlaması' olarak adlandırılması sayesinde, (2911 sayılı) kanunun öngördüğü istisna çerçevesinde, miting alanı olmayan Taksim'de de gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir. Başka bir deyişle, 1 Mayıs kutlamaları miting değil 'bayram kutlaması' olarak tanımlanınca, kutlamaların mitinglere kapalı Taksim

---

* DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, KESK Genel Başkanı Sami Evren, Türk-İş Genel Başkanı Mustafa Kumlu, Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Türkiye Kamu-Sen Genel Başkanı Bircan Akyıldız, Memur-Sen Genel Başkanı Ahmet Gündoğdu.

[1728] **Cumhuriyet**, 14 Nisan 2010.

[1729] **A.g.e.**

[1730] **Milliyet**, 14 Nisan 2010.

** Yukarıda detaylı olarak ele aldığım üzere bu ifade hukuken doğru değildir. 2911 sayılı kanunda Taksim Meydanı bir toplantı ve gösteri yürüyüşü alanı değildir gibi bir hüküm yer almamaktadır. Kanun toplantı yapılacak yerlerin mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirleneceğini hükme bağlamaktadır. Taksim Meydanı, İstanbul Valiliğinin toplantı yeri olarak belirlediği alanlar içinde yer almadığı için bir toplantı alanı değildir. Başka bir deyişle, Taksim Meydanı'nı toplantı alanı olmaktan çıkaran kanun değil, valiliğin kanuna dayanarak aldığı karardır. Bu nedenle, herhangi bir meydanın yeni bir valilik kararıyla, yeniden toplantı alanı ilan edilmesi önünde yasal bir engel yoktur.

Meydanı'nda yapılması 'yasal' olarak mümkün hale gelmiştir. Güler'in söz ettiği 'kanunun öngördüğü istisnalar' ise, 2911 sayılı kanunun 4. maddesinde 'istisnalar' başlığı altında düzenlenen ve bu kanunun hükümlerine tabi olmayan toplantı ve faaliyetler kategorisidir*. Hükümet, 1 Mayıs kutlamalarını, kanunda yer alan 'istisnalar' kategorisine taşıyarak, Taksim Meydanı'nı toplantı yeri ilan etmeden, kutlamaları yasal çerçeve içine alma yoluna gitmiştir. Bu yolla, hem gelecekte 1 Mayıs dışındaki toplantı ve gösteriler için Taksim Meydanı'nın talep edilmesinin önüne geçilmek, hem de 1 Mayıs kutlamalarına yasal bir dayanak sağlama stratejisi güdülmüştür. Bir 'ara formül' bulma olarak yorumlanabilecek bu stratejik hamle, kanunların idare tarafından araçsallaştırıldığı tezini destekler niteliktedir. 2010 yılına kadar Taksim'de yapılmak istenen 1 Mayıslara karşı çıkarken başvurulan en temel argümanlardan biri 'Taksim'in bir toplantı ve gösteri yürüyüşü alanı olmadığı' argümanıdır. Oysa 2010 yılında idare, 1 Mayıs kutlamalarının, 'bayram kutlaması tarzında' istisna sayılarak, 2911 sayılı kanun hükümlerine tabi olmadan gerçekleştirilebileceğini göstermiştir. Bir yıl önce kanuna atıfla yasa dışı olduğu iddia edilen toplantının, bir yıl sonra aynı kanuna atıfla yasal olduğunun öne sürülmesi, yasağı koyanın da izni verenin de kanun olmadığını göstermektedir. Bu durum, Taksim'de 1 Mayıs yasağının gerekçesi olarak sunulan yasal argümanın temelsiz olduğunu ve yasal gerekçelendirmenin aslında siyasi bir kararın hukuki bir kılıf içinde sunulmasını sağlayan taktik bir araç olduğunu kanıtlamaktadır. Yine bu noktadan yola çıkarak, idarenin 'uygun' bulmadığı toplantıları kanuna tabi, 'uygun' bulduğu toplantıları istisnaya tabi tutacak biçimde yorumlamasının ve bu sayede istediği toplantıya izin vererek istemediğine izin vermemesinin önünde yasal bir engel olmadığı görülmektedir. Hangi toplantının kuralın, hangi toplantının istisnanın kategorisine dahil edileceği, idarenin aldığı kararlar tarafından belirlenmektedir. Schmitt'in, 'egemen istisna haline karar verendir'[1731] sözü hatırlanacak olursa, 1 Mayıslar örneğinde toplantı ve gösterilerin egemen istisna mantığına göre yönetildiği öne sürülebilir. Butler'ın da belirttiği gibi, hukukun askıya alındığı veya hukukun ihlal edildiği durumların yanı sıra, hukukun araçsallaştırıldığı, taktik amaçlarla kullanıldığı

* "Madde 4 – Aşağıda belirtilen toplantı ve faaliyetler bu Kanun hükümlerine tabi değildir… b) Kanunlara uymak, kendi kural ve sınırları içinde kalmak şartıyla kanun veya gelenek ve göreneklere göre yapılacak toplantı, tören, şenlik, karşılama ve uğurlamalar…", Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, **Resmî Gazete**, 06.10.1983, Sayı: 18185.

[1731] Carl Schmitt, **Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, Çev: A. Emre Zeybekoğlu, 5. B.s., Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2016, s. 13.

durumlar da devletin egemen iktidar icrasının görünümlerindendir[1732]. Tüm bu örneklerde, yönetim kimi zaman resmi istisna halleri ilan ederek, kimi zaman ilan edilmemiş 'mobil' istisna halleri üreterek[1733], kimi zamansa yasaları (takdir yetkisinin keyfi kullanımı sayesinde) araçsallaştırarak, kendini hukukun üstüne yerleştirmekte, böylece egemen iktidar kipinde işlemeye başlamaktadır.

16 Nisan'da Yeni Şafak gazetesinin Vali Güler'le yaptığı röportajda, Güler, '1 Mayıs'ın resmî tatil ilan edilmesi ve Taksim'de kutlama kararının demokratik açılım süreci ve sendika genel başkanlarının mutabakatıyla yapıldığını, bu adımla tabuların yıkıldığını ve Taksim'de 1 Mayıs kutlamasının bir milat olacağını'[1734] öne sürmüştür. Benzer biçimde, Hak-İş genel başkanı Salim Uslu da '33 yıllık yasağın kalkmasının demokratik açılımın somut karşılıklarından biri olduğunu'[1735] ifade etmiştir.

İstanbul 1 Mayıs 2010 kutlamalarının düzenlenmesi ve yönetilmesinde önceki yıllardan nispeten farklı ve yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs kutlamasına izin verilmesinin ardından, kutlamaların organize edilmesi ve güvenliğin sağlanması konusunda İstanbul Valiliği/Emniyet Müdürlüğü ve 1 Mayıs Tertip Komitesi birbiriyle uyumlu bir dizi karar açıklamıştır. 6 konfederasyonun temsilcilerinden oluşan 1 Mayıs Tertip Komitesi, 22 Nisan'da aldığı ortak kararları ve kutlama programını açıklamıştır[1736]. Açıklamada, toplanma ve yürüyüş güzergahlarının yanı sıra, 1 Mayıs günü emniyet güçlerinin Taksim Alanı'nda yer almayacağı, konfederasyonların güvenliklerini kendileri oluşturarak organize edeceği' belirtilmiştir[1737]. Bu gelişmeyi, Cumhuriyet gazetesi, '1 Mayıs'ta Taksim'de polis yok. Meydan'ın güvenliğini sendikalar sağlayacak' ve 'Taksim işçiye emanet' başlıklarıyla haberleştirmiştir[1738]. Ancak bu karar, 1 Mayıs'ta hiçbir polisin görev almayacağı biçiminde düşünülmemelidir. Vali Güler, 25 Nisan'da Milliyet gazetesine verdiği röportajda, 'miting güvenliğinde polis ve sendika görevlilerinin birlikte görev yapacağını'[1739] ifade etmiştir. Bu bağlamda, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 27 Nisan tarihli açıklamasında, 1 Mayıs günü İstanbul'da '16 bin 500 polisin görev yapacağı,

---

[1732] Judith Butler, **Kırılgan Hayat: Yasın ve şiddetin gücü**, Çev: Başak Ertür, 2.B.s., İstanbul: Metis Yayınları, 2013, s. 73-74.
[1733] Mert Arslanalp, T. Deniz Erkmen, **a.g.e.**
[1734] **Yenişafak**, 17 Nisan 2010.
[1735] **A.g.e.**
[1736] **A.g.e.**
[1737] **A.g.e.**
[1738] **A.g.e.**
[1739] **Milliyet**, 26 Nisan 2010

çevik kuvvet ve diğer resmi ekiplerin Taksim Meydanı'na çıkan arama noktalarına bekleyeceği, gerginlik çıkmaması için Taksim Meydanı'na polis sokulmayacağı'[1740] ifade edilmiştir. 28 Nisan'da 'DİSK Genel Sekreteri ve 1 Mayıs Tertip Komitesi üyesi Tayfun Görgün ve Türk-İş İstanbul 1. Bölge Temsilcisi Faruk Büyükkucak, arama noktalarında bulunan polisin dışında kutlama alanında polisin olmayacağını ve güvenliğin, sendikaların görevlendirdiği binin üzerinde emekçi tarafından sağlanacağını'[1741] açıklamıştır. Sendika temsilcilerinin ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün açıklamaları, geçmiş yıllarda olduğu gibi çok sayıda polisin 1 Mayıs günü Taksim çevresinde görev alacağını, katılımcıların arama noktalarında aranarak alana sokulacağını ancak polislerin meydanda yer almayacağını, kalabalıkla polislerin arasında belirli bir mesafenin koyulacağını göstermiştir. Tüm kararlar birlikte düşünüldüğünde 2010 1 Mayıs'ının düzenlenmesi ve yönetilmesinde bir dizi yeniliğin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlar, toplanma ve yürüyüş güzergahları, başlangıç ve bitiş saati gibi ayrıntıları da içeren kutlama programının, 1 Mayıs Tertip Komitesi ve İstanbul Valiliği/ Emniyet Müdürlüğü tarafından ortaklaşa hazırlanması, miting alanına polisin sokulmaması ve sendika üyesi işçilerin, güvenliğin sağlanmasında doğrudan görev alması gibi yeniliklerdir. 27 Nisan'da sendika temsilcilerini bakanlıkta kabul eden, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Ömer Dinçer;

> "Sendikalar büyük bir sorumluluk içinde, İstanbul ve Ankara'da yaptıkları çalışmalarda uyum içinde ve hassasiyetlerini ortaya koyarak hareket ediyor. Sendikalar 1 Mayıs'ta İstanbul halkının da haklarına riayet edeceklerine dair sorumluluk içinde hareket edecekler. Özellikle sendikal haklar konusunda özgürlük alanını ne kadar genişletirsek, sendikalarımızı o kadar çok sorumlu hissedecek kendilerini"[1742],

demiştir. Bakan Dinçer'in sözleri de dahil olmak üzere, yönetimin, 1 Mayıs kutlamalarında sendikalara çeşitli görev ve sorumluluklar yüklediğini vurgulayan çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Örneğin, 27 Nisan'da, İstanbul Valiliğinin, sendika yöneticilerini, terör örgütlerinin bayrak, flama ve benzeri simgelerini içeren eşyalarının miting alanına alınmaması konusunda uyaracağı'[1743] açıklanmıştır. Benzer biçimde, 29 Nisan'da, 'İstanbul Valiliği'nin sendikacılarla yaptığı güvenlik toplantısı ardından, polisin girmeyeceği Taksim Meydanı'ndaki üç kritik noktayı, üç işçi konfederasyonunun koruyacağı'[1744] açıklanmıştır. Hürriyet'in haberine göre, 'Taksim

[1740] **Hürriyet**, 28 Nisan 2010
[1741] **Cumhuriyet**, 29 Nisan 2010.
[1742] **Hürriyet**, 28 Nisan 2010.
[1743] **A.g.e.**
[1744] **Hürriyet**, 30 Nisan 2010.

Meydanı'ndaki Atatürk Anıtı Türk-İş'in, The Marmara Oteli'nin önündeki büyük bayrak direği Hak-İş'in, Kazancı Yokuşu'ndaki bayrak direkleri de DİSK'in korumasına bırakılmıştır'[1745]. Haberde, Vali Güler'in sendikacılarla yaptığı toplantıda, 'biz Taksim'e polis sokmuyoruz ama buraları da size emanet ediyoruz'[1746] dediği öne sürülmüştür. Valilikte yapılan toplantı ardından konuşan Hak-İş başkanı Salim Uslu konuyla ilgili şunları söylemiştir:

> "Taksim'e polis girmeyeceği için buradaki kritik yerlerin güvenliğinin bir şekilde sağlanması gerekiyor. Bu noktalar da meydandaki Atatürk Anıtı ve bayrak direkleri. Geçmişte olduğu gibi yine birileri, bu bayrak direklerine tırmanıp, buralardaki bayrakları indirip, yerine başka bayrak ya da posterler asmasın diye buralar bize emanet edildi"[1747].

2010 yılında Taksim Meydanı'nda kitlesel 1 Mayıs kutlama yasağı kaldırılmıştır. Ancak yasağın kalkması mutlak ve sınırsız bir serbestliğin doğduğu anlamına gelmemektedir. İstanbul Emniyet Müdürlüğü; güvenlik kameraları, çelik bariyerler, trafiğe kapatılan alanlar ve ulaşım sınırlamaları gibi 'geniş güvenlik önlemlerinin uygulanacağı 1 Mayıs etkinliğinde toplam 22 bin 863 polis memurunun görev alacağını'[1748] duyurmuştur. Bununla birlikte meydanın açılması ve polisin meydana girmemesiyle sınırlı da olsa sağlanan serbestlik bir dizi yeni idari pratiği gündeme getirmiştir. Toplantının yönetiminde ve alanın güvenliğinin sağlanmasında kamu hukukunun yönetim mantığıyla ("kamu düzenin korunması idarenin/kolluğun görevidir") açıklanması zor yeni bir yönetim stratejisinin kısmi ve sınırlı biçimde de olsa devreye girdiği görülmektedir. Yönetilenlerin, yönetim sürecine kendi kendini yönetmekle sorumlu özneler olarak dahil edilmesi, sendikaların kendi güvenliklerini sağlamak için üyelerini görevlendirmeleri, alanın ve mitingin güvenliğini sağlamak üzere sendikalara çeşitli görev ve sorumluluklar yüklenmesi gibi uygulamalar; yasa, yasak ve zora dayalı, doğrudan yönetim rasyonalitesinin yanına, 'özgürlükler' üzerinden yönetmeyi amaçlayan, dolaylı bir yönetim rasyonalitesinin dahil edilmeye çalışıldığını göstermektedir. 1 Mayıs 2010 Taksim Meydanı örneğinde, alanın 'dış güvenliğinin polis, iç güvenliğinin sendikalar tarafından yönetilmesi'[1749] biçiminde ifade edilen formülün içerdiği 'kendi kendini yönetme' mantığının, Foucaultcu perspektifte, 'liberal yönetimsellik' olarak tanımlanan yönetim rasyonalitesine

---

[1745] **A.g.e.**
[1746] **A.g.e.**
[1747] **A.g.e.**
[1748] **Milliyet**, 30 Nisan 2010.
[1749] **Hürriyet**, 30 Nisan 2010.

yakınlaştığı iddia edilebilir. Burada 'özgürlükler üzerinden yönetmek'[1750] kavramıyla işaret etmek istediğim, Foucault düşüncesinde, 'liberal yönetimsel akıl' olarak tanımlanan bir yönetim anlayışıdır. Foucault, 16. yüzyıl Avrupa'sında başat yönetimsel aklın, devlet aklı ilkesine göre yönetmek olduğunu öne sürer[1751]. Bu bağlamda, 'devlet aklı ilkesine göre yönetmek, devletin sağlam ve kalıcı kılınması, zenginleştirilmesi ve onu yok edebilecek her şeyin karşısında güçlendirilmesi anlamına gelir'[1752] der. 16. ve 17. yüzyılda ise sınırsızlaşma eğilimindeki devlet aklını sınırlandırmaya yönelik çabalar, yönetimi hukukla sınırlandırma amacına odaklanmıştır. Ancak, devlet aklına dışsal sınırlar çizmeyi amaçlayan hukuk mantığından farklı olarak 18. yüzyılın ortalarında devlet aklına içsel sınırlar çizmeyi amaçlayan yeni bir yönetim sanatı ortaya çıkmıştır: Liberalizm[1753]. Foucault, yeni bir yönetim sanatı olarak ele aldığı liberal yönetim rasyonalitesinin, devlet aklını ortadan kaldırmadığını, aksine onu geliştirip güçlendirdiğini öne sürmüştür[1754]. Foucault'ya göre belirli türden (spesifik) bir özgürlük nosyonu liberal yönetim aklının dayanaklarından biridir[1755]. Foucault, liberal yönetim aklının, 'özgürlüklere ihtiyaç duyduğunu, özgürlüklerden istifade ettiğini, bu nedenle özgürlükleri üretmeye ve düzenlemeye mecbur olduğunu'[1756] iddia eder. Foucault'ya göre, bir yönetim sanatı olarak liberalizmde, 'özgürlük, koşullarının idare edilip düzenlenmesi anlamına geldiği için, liberal pratiğin merkezinde özgürlüğün üretilmesi ve üretilirken kısıtlanması, hatta yok edilmesi arasında değişken ve hareketli bir sorun ilişkisi ortaya çıkmaktadır'[1757]. Doğrudan Foucault'nun sözlerini alıntılayacak olursam;

> "18.yüzyılda kurulan yeni yönetim sanatı anlamında kullandığım liberalizmin kalbinde, özgürlükle bir üretme- yok etme ilişkisi yatıyor. Bir eliyle özgürlüğü üretmesi gerekiyor, fakat tam da bu hareketin sonucu olarak diğer eliyle kısıtlamalar, denetim, baskı, tehdide dayalı yükümlülükler vb. getiriyor"[1758].

Sorun tek başına özgürlüklerin sağlanması değil, aynı zamanda üretilen özgürlükler alanının, düzenlenmesi, kontrol edilmesi ve sınırlandırılması sorunu

---

[1750] Nikolas Rose, **Powers of Freedom: Reframing Political Thought**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 72.
[1751] Michel Foucault, **Biyopolitikanın Doğuşu: College de France Dersleri 1978 – 1979**, Çev: Alican Tayla, 1. B.s. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Kasım 2015, s. 6
[1752] **A.g.e.**
[1753] **A.g.e.**, s.25
[1754] **A.g.e.**
[1755] **A.g.e.**, s. 54.
[1756] **A.g.e.**, s.54
[1757] **A.g.e.**, s.55.
[1758] **A.g.e.**

olarak görüldüğü için, liberal özgürlük ilkesi, güvenlik ilkesinin varlığına ihtiyaç duyar[1759]. Bu bağlamda Foucault, 'özgürlük ve güvenlik oyunu yeni yönetimsel aklın kalbinde yatıyor'[1760] der.

Foucault'nun yönetimsellik yazıları; yönetimleri, apaçık kendilikler olarak düşünmek yerine, çeşitli 'pratikler, rasyonaliteler ve teknolojilerin' farklı biçimlerdeki kümelenmeleri olarak analiz etmeyi önermektedir[1761]. Bu perspektiften bakıldığında yönetme etkinliği, 'bilgi biçimleri, iktidar teknolojileri ve kendilik-oluşumu süreçlerinin (self-formation process)'[1762] bir araya gelmesinden oluşan analitik üçlüler üzerinden analiz edilir. Dolayısıyla liberal yönetim pratiklerini anlamak için, bunların bir araya getirdiği, bilgi biçimleri, iktidar teknolojileri ve kendilik-oluşum süreçlerine bakmak gerekir. 1 Mayıs 2010 Taksim mitinginde ortaya çıktığı haliyle 'liberal' yönetim pratiği, pek çok farklı türden bilgi biçiminin yanı sıra Mariana Valverde'nin 'polis bilgisi'[1763] dediği bilgi biçimine dayanmış ve bu bilgi biçimini üretmiştir. Benim örneğimde, polis bilgisi, polisin mesleki tecrübesinden türettiği, potansiyel güvenlik riski olarak görülen kişi ve gruplar ile bu kişi ve grupların girişebileceği varsayılan tehlikeli eylemler hakkındaki kanaatler, polisle mitinge katılan kalabalıkların yan yana/ karşı karşıya gelmesinin yaratabileceği gerginliklere dair varsayımlar, kalabalıkların hareketlerine ve olası provokatif eylemlere dair varsayımlar, kısaca güvenlik sorununa yol açabilecek kişi ve durumlara dair kanılardan oluşmaktadır. Şüphesiz, 1 Mayıs günü icra edilen yönetim pratiğinin tek başına polis bilgisine dayandığını söylemek doğru olmayacaktır. Bunun yanında, hukuki, teknik, idari vb. bilgi biçimleri de devreye girmektedir. Ancak, trafiğin ve kalabalıkların akışının nasıl en etkin şekilde düzenlenebileceğine, polisin alana girmeyerek göstericilerden uzak durmasının olası gerginlikleri engelleyebileceğine, yasadışı örgütlerin alandaki bayrak direklerine kendi bayraklarını asabileceğine, sendikalar kürsü güvenliğini sağlamazsa kürsünün işgal edilebileceğine, kısacası olası tehlikeler ve bunları engelleyecek tedbirlere dair varsayımlar, belirli türden bir polis bilgisini gerektirir.

[1759] **A.g.e.**, s.56
[1760] **A.g.e.**
[1761] Thomas Lemke, "An indigestible meal? Foucault, governmentality and state theory", **Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory**, Vol:8, Issue:2, 2007, s.58.
[1762] Thomas Lemke, **Foucault, Governmentality and Critique**, London: Paradigm Publishers, 2012, s. 3.
[1763] Mariana Valverde, "Police science, British style: pub licensing and knowledges of urban disorder", **Economy and Society**, Vol:32, Issue:2, 2003, s, 246.

1 Mayıs 2010 örneğinde icra edilen 'liberal' yönetim pratiğinin işe koştuğu iktidar teknolojilerinden biri 'uzaktan yönetme' ('governing at a distance') olarak adlandırılan teknolojidir. Liberalizm, 'çok fazla yönetme riskinden'[1764] kaçınma ve devlet müdahalesini mümkün olan en asgari düzeyde tutma çabasında olduğu için, uzaktan/mesafeden yönetim teknolojileri, liberal yönetim aklının merkezinde yer akmaktadır. Rose ve Miller, liberal yönetim sorunsalının, düzenlenmiş özerklikle işleyebilen yerler, kendilikler ve kişiler yaratma çabasındaki 'uzaktan yönetim' teknolojilerine bağımlı olduğunu'[1765] öne sürer. Doğrudan yasaklar ve yaptırımlar koyan, emir ve talimatlar veren, yönetilen öznenin üzerinde fiziksel bir yakınlıktan zor uygulayan, tahakküm kuran bir devlet otoritesi yerine, kontrollü serbestlik alanları yaratarak, kuralları benimsemiş sorumlu yurttaşlar aracılığıyla, temas etmeden yöneten yönetim teknolojileri liberal aklın tercihidir. Dolayısıyla, liberal yönetim aklı, 'yasal' ya da 'yasadışı' bir toplantıda, kalabalıkları doğrudan polis şiddetiyle yönetmektense, belirli bir mesafeden, alandaki akışları düzenleyerek, organizasyonu yapanlarla koordinasyon sağlayarak, göstericilerle müzakere yaparak vs. yönetmeyi daha rasyonel bulmaktadır.

Liberal yönetim aklının dayandığı bir diğer unsur ise kendilik üretim ve kendiliğin yönetimi mekanizmalarıdır. Foucault, bir yönetim rasyonalitesi olarak liberalizmin temel sorununun başlı başına özneleri özgür kılmak değil, belirli bir özgürlükler alanının üretilip sürdürülmesini mümkün kılacak öznellikleri üretmek olduğunu göstermektedir. Liberal yönetim rasyonalitesinin, bireyler düzeyinde öngördüğü özgürlüğün koşulu, bireylerin kendi kendini yönetebilme ve özerk olmanın sorumluluğunu taşıma kapasitesine sahip olmasıdır. Başka bir deyişle ancak, özgür olmanın sorumluluğunu taşıyabilecek ölçüde 'akıl, olgunluk ve sorumluluk' sahibi bireyler, özgürlüklerden faydalanabilirler. Bu bağlamda hem bir yönetim teknolojisini hem de bir kendilik tekniğini ifade etmek üzere öne çıkan kavram, 'sorumlulaştırma'[1766]dır. Sorumlulaştırma, yönetilenlerin, kendi eylemlerini, davranışlarını 'akla uygun' biçimlerde yine kendilerinin yönetmeleri için teşvik edilmesidir[1767]. Sorumlu kılınan özneden, dışsal bir müdahaleye gerek kalmadan, doğru ve makul olanı yapması, kurallara uyması beklenir. Kendi kendini yönetme

[1764] Michel Foucault, **a.g.e.**, s. 18.
[1765] Nikolas Rose, Peter Miller, "Political Power beyond the State: Problematics of Government", **The British Journal of Sociology,** Vol: 43, No: 2, Haziran 1992, s.173.
[1766] Graham Burchell, 'Liberal government and techniques of the self', **Economy and Society**, Vol:22, Issue:3, 1993, s. 276.
[1767] **A.g.e.**

kapasitesine sahip, makul ve sorumlu özne, uzaktan yönetimin işleyebilmesini mümkün kılan koşuldur. 1 Mayıs 2010 Taksim örneğinde, polisin alandan çekilmesi ile oluşan yönetim 'boşluğu' sendikaların sorumlulaştırılmasıyla giderilmeye çalışılmıştır. Toplantıya katılacakların yönetimi (tehlikeli unsurların alana sokulmaması vb.), toplantıda atılacak sloganlar ve kullanılacak materyallerin yönetimi (yasadışı sloganları engelleme, yasadışı afiş, pankartları alana sokmama vb.), alandaki 'kritik' noktaların (bayrak direkleri, anıtlar vb.) güvenliğinin sağlanması gibi görevler 'meydan size emanet' denilerek sendikalara verilmiştir. Böylece, toplantı için sağlanan serbestliğin, ancak toplantının düzenleyicilerinin sorumlu davranmasıyla mümkün olabileceği kabul edilmiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Ömer Dinçer'in, 'sendikal haklar konusunda özgürlük alanını ne kadar genişletirsek, sendikalarımızı o kadar çok sorumlu hissedecek kendilerini'[1768] sözleri bu tutumu özetler niteliktedir. Burada görünür hale gelen düşünce şudur: Yasak koyulmaması, polisin müdahale etmemesi, toplantının katılımcılarının müdahaleye gerek kalmadan, kendi kendilerini idare etmeleriyle mümkün olabilir. Başka bir deyişle sorun toplantının ya da katılımcıların basitçe serbest bırakılması sorunu değildir. Toplantı, ancak polisin temsil ettiği/ savunduğu davranış normlarını, kuralları, benimsediği takdirde serbest kalabilir. Bu tutumun ('düzenlenmiş serbestlik') toplantıyı yasaklayarak, katılmak isteyenleri polis şiddetiyle dağıtmaktan farklı olduğu kesindir, ancak bu tutumun koşulsuz bir özgürlük anlamına da gelmediği belirtilmelidir.

30 Nisan'da, hükümet sözcüleri, 1 Mayıs'ın Taksim Meydanı'nda kutlanmasını değerli bir gelişme olarak yorumlayan ve yasağın kalkmasını öven açıklamalar yapmıştır. Bu bağlamda, Başbakan Erdoğan;

> "Bu yıl İstanbul'da 1 Mayıs'ın barış içinde omuz omuza Taksim'de kutlanacak olmasından ve böylece yıllardır Taksim üzerinde estirilen gerilim rüzgarının son bulmasından da büyük mutluluk duyuyoruz. Taksim Meydanı'nın emekçilerin dayanışma günlerine açılması, 2010 yılında demokrasimizin geldiği noktayı göstermesi bakımından da önemli ve sevindiricidir"[1769],

diyerek, Taksim yasağının kalkmasını, bir demokratikleşme adımı olarak yorumladığını beyan etmiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Ömer Dinçer de, 1 Mayıs dolayısıyla yayımladığı mesajda, 'Bugün bir yandan yakın tarihimizle yüzleşirken, bir yandan da demokrasimizi büyük bir ayıptan daha kurtarmış olmanın

[1768] **Hürriyet**, 28 Nisan 2010.
[1769] **Hürriyet**, 1 Mayıs 2010.

onuru yaşanmaktadır'[1770] demiştir. Yeni Şafak gazetesi, Dinçer'in mesajını, 'Büyük bir ayıp kalktı'[1771] başlığıyla haberleştirmiştir.

İstanbul'da 1 Mayıs 2010 kutlamaları önceden planlandığı gibi üç ayrı noktada buluşan, sendikalar, meslek odaları ve birlikleri, sivil toplum örgütleri, siyasi partiler ve diğer katılımcıların, üç ayrı koldan Taksim Meydanı'na doğru yürüyüşe geçmesiyle başlamıştır. 3 koldan gelen yürüyüş kortejlerinden, Şişli - Mecidiyeköy güzergahından gelen DİSK ve KESK öncülüğündeki kortej Harbiye'deki TRT binası önündeki arama noktasından, Unkapanı Köprüsü güzergahından gelen Türk-İş ve Kamu-Sen korteji, Beyoğlu İlçe Emniyet Müdürlüğü önündeki arama noktasından, Dolmabahçe İnönü Stadı güzergahından gelen kortej ise Gümüşsuyu İTÜ önündeki arama noktasından geçerek alan girmiştir[1772]. Milliyet'in haberine göre, 'arama noktalarında bekleyen polislere cop dahi verilmemiş, etrafı yüksek bariyerlerle çevrili meydana polisler girmemiş, meydandaki düzeni sendika görevlileri sağlamıştır'[1773].

6 konfederasyonun genel başkanları Taksim Kazancı Yokuşu başına karanfiller bırakarak 1 Mayıs 1977'de hayatını kaybedenleri anmıştır[1774]. Kutlama programı kapsamında, Atatürk Kültür Merkezi'ni önüne kurulan platformda, Timur Selçuk'un piyanoyla eşlik ettiği sanatçılar korosu 1 Mayıs marşını söylemiştir[1775]. Ardından Türk-İş ve DİSK üyesi iki emekçi kadın 1 Mayıs ortak bildirisini okumuştur[1776*].

[1770] **Yeni Şafak**, 1 Mayıs 2010.
[1771] **A.g.e.**
[1772] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2010.
[1773] **Milliyet**, 2 Mayıs 2010
[1774] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2010.
[1775] **Milliyet**, 2 Mayıs 2010
[1776] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2010.

* 1 Mayıs 2010 Ortak Bildirisi: "Bizler bu ülkenin işçileri, kamu emekçileri, meslek sahipleri, emeklileri, işsizleri, yoksulları olarak, tüm dünya emekçileriyle birlikte 1 Mayıs'tayız, emeğin bayramındayız. Barış için, özgürlük için, demokrasi için, ekmek için, daha güzel bir dünyada sömürüsüz, baskısız, insan onuruna yaraşır bir yaşam için birlikteyiz. Her türlü baskıya inat, haklarımız ve özgürlüklerimiz için dayanışma içindeyiz. Sosyal adalet, eşitlik, bağımsızlık ve sendikal haklarımız için 1 Mayıs 2010'da başta Taksim olmak üzere alanlarda, omuz omuzayız. Emekçilerin uluslararası birlik, mücadele ve dayanışma gününü, emeğin bayramı 1 Mayıs'ı hep birlikte barış içinde, kardeşçe kutluyoruz. 1 Mayıs 2010'u; 124 yıl öncesinde olduğu gibi, güvencesiz ve kuralsız çalışmanın yaygınlaştığı koşullarda karşılıyoruz. Emekçilerin yarısı kayıt dışında çalışıyor. Esnek, güvencesiz ve kuralsız çalışma kural haline geliyor. 4-B/4-C uygulamasına, kölelik düzenine mahkûm ediliyor. Sendikasızlaştırma yaygınlaşıyor, sendikal örgütlenmenin önüne engeller çıkarılıyor. Örgütlenen işçiler işten atılıyor. Başta madenler olmak üzere, iş kazası adı verilen cinayetler durmak bilmiyor. Biz sosyal adalet, eşitlik ve demokrasi istiyoruz. Özgürlükçü, eşitlikçi sivil demokratik bir anayasa ve yasalar istiyoruz. Tüm çalışanların grevli toplu sözleşmeli sendikal haklara sahip olduğu bir Türkiye için sesimizi yükseltiyor, demokrasiden ve sosyal devletten vazgeçmeyeceğimizi bildiriyoruz. 1 MAYIS'TA ALANLARDAN BİR KEZ DAHA HÜKÜMETE SESLENİYORUZ! 1 Mayıs 1977'de kaybettiklerimizin faillerinin bulunmasını ve adalet önüne çıkarılmasını istiyoruz. İşsizliğin önlenmesini istiyoruz. Kiralık işçilik düzenlemesinden vazgeçilmesini istiyoruz. Kıdem Tazminatı hakkımıza dokunulmamasını istiyoruz. 4-B/4-C ve benzeri uygulamalardan vazgeçilmesini istiyoruz.

Konuşmalara sıra geldiğinde ilk olarak kürsüye çağrılan Türk-İş Genel Başkanı Mustafa Kumlu, TEKEL işçileri tarafından protesto edilince, konuşmasını tamamlayamadan kürsüden ayrılmak zorunda kalmıştır[1777]. Kumlu'nun konuşmasını istemeyen protestocu grubun kürsüye çıkması nedeniyle yaşanan arbedede düşen Sağlık-Sen Genel Başkanı Mahmut Kaçar'ın kolu kırılmıştır[1778]. Verilen aranın ardından DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi ve KESK Genel Başkanı Sami Evren kürsüden birer konuşma yapmıştır. Çelebi konuşmasında şunları söylemiştir:

> "Bu kürsü en son 1978 yılında kuruldu. 32 yıl boyunca da işçilere, emekçilere, bu ülkenin gerçek sahibi olan üretenlere kapatıldı. Bugün yeniden 1 Mayıs'ta bu alanda yan yana duruyorsak, hep birlikte 1 Mayıs şarkısını söylüyorsak bu hepimizin, Türkiye işçi sınıfının eseridir. Hepinizi, bu mücadelede alın teri döken, gözyaşı döken, işçi sınıfını ve dostlarını, demokrasi mücadelesinin gerçek sahiplerini kutluyorum. Artık huzurluyuz, çünkü 1 Mayıs'ta yitirdiğimiz canlarımıza verdiğimiz sözleri tuttuk. 12 Eylül'ün yasakçı zihniyetini kırdık. Artık gururluyuz. 1 Mayıs'ta, 1 Mayıs alanındayız"[1779].

Çelebi konuşmasında, Taksim'de 1 Mayıs kutlama hakkının verilen mücadeleler sonucunda kazanıldığını bir kez daha vurgulamıştır. Konuşmaların ardından sahne alan müzik grupları, marşlar ve şarkılar söylemiş, alanda yer bulunan katılımcılar davul-zurna eşliğinde halaylar çekmiştir. Saat 15.00 civarında kutlamaların sona erdiğinin anons edilmesi ardından, alan boşaltılmıştır.

Başbakan Erdoğan, 29 Nisan'da bir televizyon programında, Çalışma Bakanı ve bir grup AKP'li milletvekiline Taksim'de kutlanacak 1 Mayıs'a hükümeti temsilen katılmaları yönünde talimat verdiğini açıklamıştır[1780]. Erdoğan'ın talimatı üzerine, aralarında AKP Çorum Milletvekili Agah Kafkas, Grup Başkanvekili Ayşenur Bahçekapılı ve Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Tanrıverdi'nin de yer aldığı 9 AKP

İşsizlik Sigortası Fonu'nun işsizler için daha etkin kullanılmasını istiyoruz. Vergi adaletsizliğinin giderilmesini istiyoruz. Sağlık ve Sigorta haklarımızdaki mağduriyetin giderilmesini istiyoruz. Asgari Ücretin insan onuruna yakışır olmasını istiyoruz. İş Sağlığı ve Güvenliği önlemlerinin arttırılmasını istiyoruz. Anti demokratik yasaların değiştirilmesini istiyoruz. Örgütlenmenin önündeki engellerin kaldırılmasını istiyoruz. Taşeronlaşma ve kayıt dışı ekonominin engellenmesini istiyoruz. Özelleştirmelerin durdurulmasını, sosyal devletin daha etkin olmasını istiyoruz. Emekçilerin sesine kulak verilmesini istiyoruz. 1 MAYIS ULUSLARARASI BİRLİK MÜCADELE VE DAYANIŞMA GÜNÜ KUTLU OLSUN. TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK, MEMUR-SEN, KAMU-SEN, KESK", Rauf Kösemen (ed.), **a.g.e.**, s. 309.

[1777] **A.g.e.**

[1778] **Yeni Şafak**, 2 Mayıs 2010.

[1779] Rauf Kösemen (ed.), **a.g.e.**, s.310.

[1780] **Evrensel**, 30 Nisan 2010.

milletvekili 1 Mayıs'ta, Taksim Atatürk Anıtı'na çelenk, Kazancı Yokuşu'na karanfil bırakmıştır[1781].

Kutlamaların ardından bir basın açıklaması yapan Vali Güler, '1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü'ne yaklaşık 140 bin kişinin katıldığını'[1782*] belirterek, 'her şeyin planlandığı gibi geçmesini sağlayan emniyet güçlerine, organizasyon komitesine, sendika konfederasyonlarının başkanlarına teşekkür etmiştir'[1783]. İstanbul Emniyet Müdürü Hüseyin Çapkın da 1 Mayıs kutlamalarını, 'Demek ki böyle de oluyormuş, yani insanlar, işçiler meydanlarda 1 Mayıs'ı, polis güvenliğiyle yan yana durarak kutlayabiliyormuş. Bu, Türkiye'nin yürümekte olduğu barış, kardeşlik ve özgürlük yolunda atılmış önemli bir adımıdır. Açılımın da bir devamıdır denilebilir'[1784] sözleriyle değerlendirmiştir.

Kutlamaların ardından bir açıklama yapan İçişleri Bakanı Beşir Atalay, 'Türkiye'de 1 Mayıs sendromu bitti. Bundan sonra 1 Mayıs gündem olmaktan çıkacak'[1785] demiştir. Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç da kutlamaları,

> "Yasakların ne kadar anlamsız olduğu bir şekilde görülmüş oldu. Demek ki Türkiye bir büyük dönüşüm içerisinde ve artık biz 2010'da Taksim Meydanı'nda yüzbinlerle hiçbir çatışmaya meydan vermeden coşku ile kutlayabiliyoruz. Yasaklar hep istisnai olmalı ama özgürlükler de esas olmalı",[1786]

sözleriyle değerlendirmiştir.

1 Mayıs kutlamalarına hükümeti temsilen katılan AKP milletvekilleri Kafkas, Bahçekapılı ve Tanrıverdi, 2 Mayıs'ta kutlamaları değerlendiren bir basın toplantısı yapmıştır. Toplantıda söz alan Kafkas, '1 Mayıs'ta Taksim'de olmanın haklı gururunu yaşadıklarını, çünkü Türkiye'de AK Parti ile başlayan demokratikleşme sürecinin önemli halkalarından birini Taksim'de gerçekleştirdiklerini', 'devletin Cumhuriyet tarihi boyunca hep 1 Mayıs ile kavgalı olduğunu' ve '1 Mayıs'la devletin barışmasını

[1781] **Beyaz Gazete**, 2 Mayıs 2010, "AK Parti'li Kafkas: Kanlı 1 Mayıs aydınlandığı zaman devletle 1 Mayıs'ın barışması sağlanacak", (Çevrimiçi) "https://beyazgazete.com/haber/2010/5/2/ak-parti-li-kafkas-kanli-1-mayis-aydinlandigi-zaman-devletle-1-mayis-in-barismasi-saglanacak-109862.html", (Erişim Tarihi: 09.12.2020).

[1782] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2010.

[*] Cumhuriyet gazetesi katılım sayısını '100 binler' olarak, Evrensel ise 'yaklaşık 300 bin kişi' olarak vermiştir. Bkz: **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2010, **Evrensel**, 2 Mayıs 2010.

[1783] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2010.

[1784] **A.g.e.**

[1785] **Milliyet**, 2 Mayıs 2010.

[1786] **A.g.e.**

sağlayan lider olarak tarihe geçtiği için Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ı kutladığını'[1787] ifade etmiştir.

İçişleri Bakanı Atalay, Başbakan Yardımcısı Arınç ve hükümeti temsilen 1 Mayıs'a katılan AKP milletvekillerinin, kutlamalara dair olumlu değerlendirmelerine ve kutlamaları bir başarı, bir kazanım olarak yorumlayan övgü dolu sözlerine basın da katılmıştır. 2 Mayıs tarihli günlük gazetelerin hemen hemen hepsinde, Taksim'de 1 Mayıs yasağının kalkmasını ve kitlesel kutlamaların barışçıl biçimde yapılabilmesini önemli bir demokratikleşme adımı olarak yorumlayan haberler çıkmıştır. 2 Mayıs tarihli Cumhuriyet, "Yüzbinler 1 Mayıs Alanında Buluştu"[1788], Hürriyet, "Alkışlarla"[1789], Milliyet, "Bayram Yeri"[1790], Evrensel, "Genç, Kitlesel ve Taleplerle Görkemli 1 Mayıs"[1791], Yeni Şafak, "Tabu Yıkıldı"[1792], Akşam, "Taksim'ine Bahar Gelmiş Memleketimin"[1793], Sabah, "Taksim Dar Geldi"[1794], Birgün, "500 Bin Emekçi Vardık Taksim Meydanı'na Girdik"[1795], Radikal, "Yüzbinler Taksim'e Aktı: Meğer tek sorun yasakçı kafaymış"[1796], Star, "Tabu Yıkıldı"[1797], Habertürk, "32 Yıllık Ayıp Bitti"[1798], Zaman, "Taksim'de 32 Yıllık Korku Duvarı Yıkıldı"[1799], Güneş, "Korku Boşunaymış: Yasak kalktı, Taksim'de Bayram yaşandı"[1800], Taraf, "Bu Tabumuz Da Sizlere Ömür"[1801], Posta, "Taksim'de Bayram Vardı"[1802], Günlük, "İşte Taksim İşte 1 Mayıs"[1803] manşetiyle çıkmıştır. Farklı görüşlerden çok sayıda ulusal gazete, 1 Mayıs 2010 kutlamalarını, Taksim yasağının kalkmasına atıfla; 'bir ayıbın sona ermesi', 'bir tabunun yıkılması', 'bir korkunun boşa çıkması' biçiminde; kitlesel kutlamaların barışçıl ve coşkulu geçmesine atıfla, 'bir bayram ve kardeşlik günü' biçiminde değerlendirmiştir. Kısaca, farklı siyasi görüşlerden gazeteler, 1 Mayıs 2010 Taksim

[1787] **Beyaz Gazete**, 2 Mayıs 2010, "AK Parti'li Kafkas: Kanlı 1 Mayıs aydınlandığı zaman devletle 1 Mayıs'ın barışması sağlanacak", (Çevrimiçi) "https://beyazgazete.com/haber/2010/5/2/ak-parti-li-kafkas-kanli-1-mayis-aydinlandigi-zaman-devletle-1-mayis-in-barismasi-saglanacak-109862.html", (Erişim Tarihi: 09.12.2020).
[1788] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2010.
[1789] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2010.
[1790] **Milliyet**, 2 Mayıs 2010.
[1791] **Evrensel**, 2 Mayıs 2010
[1792] **Yeni Şafak**, 2 Mayıs 2010.
[1793] **Akşam**, 2 Mayıs 2010.
[1794] **Sabah**, 2 Mayıs 2010.
[1795] **Birgün**, 2 Mayıs 2010.
[1796] **Radikal**, 2 Mayıs 2010.
[1797] **Star**, 2 Mayıs 2010.
[1798] **Habertürk**, 2 Mayıs 2010.
[1799] **Zaman**, 2 Mayıs 2010.
[1800] **Güneş**, 2 Mayıs 2010.
[1801] **Taraf**, 2 Mayıs 2010.
[1802] **Posta**, 2 Mayıs 2010.
[1803] **Günlük**, 2 Mayıs 2010.

kutlamalarının, değerli bir demokratik kazanım olduğu görüşünde ortaklaşmışlardır. Bununla birlikte, haberlerin detaylarına inildiğinde temel bir ayrışma ekseninin ortaya çıktığı görünmektedir. Cumhuriyet ve Birgün gibi muhalif gazeteler, 1 Mayıs 2010 Taksim kutlamalarını, işçi ve emekçilerin yıllar süren mücadeleleri sonucunda elde ettikleri bir kazanım olarak çerçevelerken, Yeni Şafak gibi hükümet yanlısı gazeteler 1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanabilmesinin Ak Parti iktidarı sayesinde gerçekleşmiş bir kazanım olarak çerçevelemiştir. 2 Mayıs tarihli Yeni Şafak, 'Tabu Yıkıldı' manşeti altında, 'Taksim Meydanı 33 yıl sonra AK Parti iktidarında kutlamalara açıldı'[1804] yorumuna yer vermiştir. Yeni Şafak'ın birinci sayfasında, 'Ecevit, Demirel Değil Erdoğan' başlığı altında, 'kutlamalara kapalı olan Taksim Meydanı'nı açmayı geçmişte sağ ve sol iktidarlar değil 33 yıl sonra Ak Parti iktidarı başardı'[1805] cümlesi yer almıştır. Böylece, Yeni Şafak, Taksim'in kutlamalara açılmasını Ak Parti hükümetinin bir başarısı olarak çerçevelemiştir.

Bu ayrışma, 2 Mayıs'ta Başbakan Erdoğan'ın partisinin meclis grup toplantısında yaptığı konuşmayla daha da derinleşmiştir. Erdoğan, 1 Mayıs Taksim kutlamalarına ilişkin şunları söylemiştir:

> "1 Mayıs'ta Taksim 100 bin kişiyi ağırladı. Tarihi gün yaşandı. 33 yıl aradan sonra böyle bir zemini hazırlamanın mutluluğu içindeyiz. Bazıları nemalanmak istiyor; 'kopara kopara aldık', 'şöyle yaptık, böyle yaptık…' Kimsenin bu iktidardan kopara kopara aldığı bir şey yoktur. Kopara kopara alma güçleri varsa 1977'den beri neredeydiler? O tarihi an, 2010 yılı 1 Mayıs'ı asla ve asla bir tesadüfün eseri değildir. 1 Mayıs 2010, Türkiye'nin nasıl değiştiğinin, olgunlaştığının, tabularını nasıl yıktığının, statükoyu nasıl aştığının, tahrik ve provokasyon korkularından nasıl sıyrıldığının, somut bir abidesidir"[1806].

Bu açıklama, Erdoğan'ın, Taksim'deki 1 Mayıs kutlamasının mücadele sonucunda elde edilmiş bir kazanım olduğu tezini reddettiğini ve 1 Mayıs'ın AKP hükümetinin bir başarısı olduğu tezini savunduğunu göstermiştir. Buna göre; hükümetin demokratikleşme siyaseti sayesinde, Türkiye'nin geçmişten gelen tabuları, korkuları ortadan kaldırılmaktadır. Ancak bu sözler, başbakanın sendikalardan farklı görüşte olduğunu ifade etmesinin ötesinde anlamlar içermektedir. 'Mücadele sonucunda kazanmak' kavramı, Erdoğan'ın dilinde 'kopara kopara almak' ifadesine dönüşmüştür. Açıklamada, 'kopara kopara aldık' sözünü söylediği varsayılanlar, sert

---

[1804] **Yeni Şafak**, 2 Mayıs 2010.
[1805] **A.g.e.**
[1806] **Milliyet**, 3 Mayıs 2010.

biçimde yanlışlanmakta ve hükümetin başarısından 'nemalanmaya' çalışmakla suçlanmaktadır. Açıklama, Erdoğan'ın aynı zamanda, kararlı ve protest bir eylemlilik süreci ardından (protestolar, basın açıklamaları, oturma eylemleri, sivil itaatsizlik eylemleri, direniş vbg.) iktidara/hükümete yöneltilen taleplerin gerçekleştirilmesi biçiminde düşünülen bir hak mücadelesi nosyonuna karşı çıktığına da göstermektedir. Erdoğan'ın karşı çıkışında yer aldığıyla biçimiyle, 'kopara kopara aldık' sözünün öznesi (sendikalar, sol siyaset, işçiler vs.) zor kullanarak, güç uygulayarak, hükümete yapmak istemediği bir şeyi fiilen yaptırabilecek güce sahip olduğunu düşünen, hükümetten 'bir şey kopartabileceğini' varsayan bir öznedir. Bu kurguda, 'kopara kopara aldık' sözünün öznesi, kendisini hükümetten daha güçlü görmekte, daha üstün bir pozisyona yerleştirmektedir. Erdoğan'ın, 'kimsenin bu iktidardan kopara kopara aldığı bir şey yoktur' sözüyle karşı çıktığı tam da budur. İktidar/hükümet, kendisinden 'bir şeyler kopartmak' isteyenlerden daha güçlüdür, daha üstündür ve eğer hükümet bir eyleme izin vermişse bunu ancak kendi iradesiyle isteyerek yapmıştır. 'Kopara kopara alma güçleri varsa 1977'den beri neredeydiler?' sözü, Erdoğan'ın, hükümetten talepte bulunanların, dayatma yoluyla bir hak elde edecek güçte olmadığını, ancak hükümetin verdiği izinle bir hakkı kullanabildiklerini düşündüğünü göstermektedir. Bu düşüncenin altında, hiç kimsenin devletten üstün olamayacağına, devlet otoritesinin en üstün güç olduğuna dair egemenlik varsayımı yatmaktadır. Egemenlik siyasetinin kabulleri gereği, mücadele sonucunda bir kazanım elde etme fikri, devlet otoritesinin üstünlüğü fikriyle çatışmaktadır. Dolayısıyla, liberal siyasal düşüncede, katılımcı demokrasinin meşru bir aracı olarak görülen, protesto formundaki hak mücadelesi nosyonunun, egemenlik siyasetinde yeri yoktur. Yönetilenler, egemenden çeşitli taleplerde bulunabilirler ancak bunları irade beyan ederek, ısrar ederek, direnerek, fiilen elde etmeleri mümkün değildir, çünkü devlet en üstün egemen güçtür. 'Kendisinden zorla bir şeyler koparıldığını' kabul etmek, devlet otoritesinin zaafa düştüğü, taviz derdiği anlamına gelecek biçimde yorumlanmaktadır.

2 Mayıs'ta DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, Erdoğan'ın Taksim 1 Mayıs kutlamalarına dair açıklamalarına tepki olarak, '1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanmasını, müzakere ederek değil, mücadele ederek elde ettik. Kopara kopara aldık'[1807] demiştir. Çelebi, Erdoğan'ın sözlerinin, 1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanması için mücadele veren sendikaların emeğine karşı bir saygısızlık ve haksızlık'[1808] olduğunu ifade etmiştir.

[1807] **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 2010.
[1808] **A.g.e.**

Erdoğan'ın sözlerine karşı sendika yöneticilerinin verdiği cevaplar sonucunda doğan polemiği, Milliyet gazetesi, 'Taksim'de aldım verdim kavgası'[1809] olarak adlandırmıştır. 3 Mayıs'ta, DİSK eski genel başkanı Kemal Türkler'i anma töreninde gazetecilerin sorduğu soruları yanıtlayan Süleyman Çelebi, Erdoğan'ın 1 Mayıs açıklamalarının sorulması üzerine şunları söylemiştir:

> "Türkiye'de 1 Mayıs'ın nasıl alındığını, tüm işçi sınıfı, tüm Türkiye biliyor. Bir kez daha söylüyorum, mücadele ettik, direndik, kazandık. Bu mücadeleye katkı veren, cop yiyen, su tazyiklerine, gaz bombalarına maruz kalan, ona rağmen yılmadan direnen, sokak aralarında kim varsa, onların ortak mücadelesi sonucu elde edilmiştir. Sayın Başbakan, 8 yıldır neredeydi? Böyle bir güzelliği neden yaşatmadı? Niye bu kadar zulüm çektirdi? Bütün bu yapılanların, sorumlusu o zaman kendisidir"[1810].

Söz konusu polemik, 4 Mayıs'ta Başbakan Erdoğan'ın partisinin meclis grup toplantısında yaptığı açıklamalarla sürmüştür. Erdoğan, 1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanmasını mücadele sonucunda elde edilmiş bir kazanım olarak değerlendiren sendikalara hitaben şunları söylemiştir:

> "Anlamak mümkün değil; 'Söke söke aldık, koparak aldık.' Neyi söke söke aldın, kopara kopara aldın? Yanınızda dolaşanlar, kolunuzda girenlerle 30 yıldır bunları niye alamadınız? Emek ve Dayanışma Günü olarak ilan eden iktidara hangi yüzle kalkıp da bunu söylüyorsun? Bugünü tatil ilan eden bu iktidara hangi yüzle bunu söylüyorsun? Ama siz, yanınızda diğer sendikaların liderlerini konuşturmayacak kadar demokrasiye karşı olumsuzsunuz. Gerçek yüzleri çıktı ortaya. Tahammül edemezler"[1811].

Erdoğan bu açıklamasıyla, 1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanmasını, sendikaların elde ettiği değil, kendi hükümetinin sağladığı bir başarı olarak yorumladığını bir kez daha belirtmiştir.

5 Mayıs'ta Erdoğan'ın sözlerini eleştiren KESK Genel Başkanı Sami Evren, 'Başbakan'ın Taksim'deki kutlamalarla ilgili gereksiz bir tartışma başlattığını, bir ülkenin başbakanının emek örgütleriyle polemik yapma hakkına sahip olmadığını, sendikaların taleplerini, önerilerini değerlendirmekle mükellef olduğunu'[1812] öne sürmüştür.

[1809] **Milliyet**, 4 Mayıs 2010.
[1810] **A.g.e.**
[1811] **NTV**, 4 Mayıs 2010,"Erdoğan'dan CHP'ye Aziz Nesin'li yanıt", (Çevrimiçi) "https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogandan-chpye-aziz-nesinli-yanit,KJpVhbuUt0CkR73htR_U8Q", (Erişim Tarihi: 10.12.2020).
[1812] **Cumhuriyet**, 6 Mayıs 2010.

Söz konusu polemiğin bu çalışma için önemi, özgürlükler üzerinden yönetmek gibi liberal yönetim rasyonalitesine yakınlaşan kimi idari pratikleri gözlemlediğimiz 1 Mayıs 2010 örneğinde, 'büyüklük' ve 'üstünlük' gerilimini merkezinde taşıyan egemenlik[1813] siyasetine ait kimi söylem ve pratiklerin de tüm canlılığıyla var olmaya devam ettiğini göstermesidir. Başka bir deyişle, yasağı kaldırma, alana polis sokmama, sorumlulaştırarak yönetme gibi kimi liberal idari pratikler, kimsenin devlet otoritesinden daha güçlü olmadığı kabulüne dayanan üstünlük söylemiyle bir arada, yan yana var olmuştur.

Foucault'nun yönetimsellik dersleri, her dönem için geçerli tek bir iktidar biçiminin değil, iç içe geçmiş çoklu iktidar biçimlerinin varlığını belirtmektedir. Ferhat Taylan'ın, Foucault'nun Güvenlik, Toprak, Nüfus kitabının çevirisine yazdığı önsözde belirttiği gibi, 'hükümranlık, disiplin ve güvenlik pratiklerinin iç içe geçtiği farklı iktidar kompozisyonları icra edebilen devlet iradesi, dönüşümlü olarak 'liberal' ve hükümran (egemen) biçimlerde tecelli edebilir'[1814]. Dolayısıyla, kısmen liberal denilebilecek yönetim pratiklerinin devreye sokulması, egemen iktidar pratiklerinin ortadan kalktığı biçiminde yorumlanmamalıdır.

İstanbul dışında 1 Mayıs 2010, Ankara Sıhhiye Meydanı, İzmir Gündoğdu Meydanı, Adana, Antalya, Mersin, Batman, Samsun, Eskişehir, Amasya, Antakya, Çorum ve Malatya'da yapılan kitlesel katılımlı mitinglerle kutlanmıştır[1815]. Mersin Cumhuriyet Meydanı 8 yıl, Batman Cumhuriyet Meydanı 20 yıl sonra ilk kez 1 Mayıs mitingleri için açılmıştır[1816].

1 Mayıs 2011 kutlamaları, 12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliği Referandumu ile 12 Haziran 2011 Genel Seçimleri arasındaki dönemde gerçekleşmiştir. Referandumda Anayasa'da 26 maddelik değişiklik içeren bir paket halk oylamasına sunulmuştur. Hükümet tarafından, 12 Eylül 1980 darbesiyle ve 'vesayetçi anlayışla hesaplaşma' olarak sunulan Anayasa değişiklikleri yüzde 57,88 oranda evet oyuyla kabul edilmiştir. 1 Mayıs 2011 kutlamalarının Haziran 2011 seçimlerinin bir ay öncesine

[1813] Türkçe'ye egemenlik ya da hükümranlık olarak çevrilen 'sovereignty' sözcüğünün İngilizce'deki diğer karşılıkları 'supremacy: üstünlük', 'superiority: üstünlük', 'sublimity: yücelik', 'dominance: tahakküm' sözcükleridir.
[1814] Ferhat Taylan, 'Önsöz: Strateji, Norm, Yönetim: 1978 Dersi İçin Bir Güzergâh', içinde Michel Foucault, **Güvenlik, Toprak, Nüfus, College de France Dersleri 1977-1978**, Çev: Ferhat Taylan, 1.B.s, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Aralık, 2013, s. xxvi, xxvii.
[1815] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2010.
[1816] **Evrensel**, 2 Mayıs 2010

denk gelmesi, 1 Mayıs hazırlıklarının, seçim çalışmalarıyla dolu bir gündemle yan yana var olmasına yol açmıştır. Seçimlerde milletvekili adayı olan bürokratlar görevlerinden istifa etmiştir. 31 Mayıs 2010'da İstanbul Valiliği görevinden ayrılarak Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı'na getirilen Muammer Güler, 7 Mart 2011'de Müsteşarlık görevinden ayrılarak, AKP Mardin 1. Bölge Milletvekili adayı olmuştur. Muammer Güler'in ayrılmasıyla boşalan valilik makamına Hüseyin Avni Mutlu getirilmiştir. DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi ise, 10 Mart 2011'de görevinden istifa ederek CHP İstanbul 3. Bölge milletvekili adayı olmuştur.

31 Mart 2011'de yapılan Türk-İş Başkanlar Kurulu toplantısı sonuç bildirgesinde, Türk-İş'in 1 Mayıs'ı Emek ve Dayanışma Bayramı olarak İstanbul – Taksim Meydanı'nda ve tüm bölge ve illerde diğer emek ve meslek örgütleriyle birlikte düzenlenecek mitinglerle kutlama kararı aldığı açıklanmıştır[1817]. 8 Nisan 2011'de, Türk-İş Genel Merkezinde bir araya gelen, Türk-İş, Hak-İş, DİSK, Memur-Sen, Kamu-Sen, KESK, TMMOB, TTB, TEB, TÜED, TÜRMOB genel başkan ve yöneticileri, 1 Mayıs, 'Birlik, Mücadele ve Dayanışma Günü'nü Taksim'de ortak kutlama kararı aldıklarını duyurmuştur[1818]. Toplantı sonrasında yapılan basın açıklamasında;

> "Emeğin kazanılmış haklarına yönelik saldırılara, işsizliğin ulaştığı kitlesel boyutlara, yoksulluğa, kuralsız, güvencesiz, esnek çalışma biçimlerine, taşeronlaşmaya, sendikal hak ihlallerine, düşünce özgürlüğüne yönelik girişimlere, ekolojik çevrenin katledilmesi ile emekçilerin uğradığı tüm haksızlıklara karşı, emek, barış, özgürlük ve demokrasi için 1 Mayıs'ta alanlarda olma kararı aldık"[1819],

denilmiştir. Bu metin, 1 Mayıs kutlamalarının, düzenleyicileri tarafından, politik içeriği olmayan bir bayram ya da şenlik olarak değil, çeşitli karşıtlıkları ve talepleri barındıran, muhalif, protest etkinlikler olarak düşünüldüğünü göstermektedir.

1 Mayıs'ı Taksim'de ortak kutlama kararı alan 11 emek ve meslek örgütü, 14 Nisan'da Taksim Gezi Parkı'nda bir basın açıklaması yapmıştır. 1 Mayıs'a katılım çağrısı yapan açıklama metnini, DİSK Genel Sekreteri Tayfun Görgün okumuştur[1820]. Basın açıklaması yapılırken en önde tutulan, '1 Mayıs İstanbul Bileşenleri' imzalı

[1817] **Evrensel**, 2 Nisan 2011.
[1818] **Hürriyet**, 9 Nisan 2011.
[1819] **A.g.e.**
[1820] Rauf Kösemen (ed.), **a.g.e.**, s.374-375.

pankartta, '1 Milyon Kişiyle Taksim'deyiz! Milyonlar Aç, Milyonlar İşsiz, İşte Kapitalist Sisteminiz'[1821] ifadesi yer almıştır.

14 Nisan'da Tayfun Görgün basına verdiği demeçte, DİSK'in bu yıl, 1 Mayıs öncesi günlerde, '1 Mayıs 1977 katliamının ve ardındakilerin aydınlatılması' ana talebiyle bir dizi yürüyüş gerçekleştireceğini duyurmuştur[1822]. Bu program kapsamında DİSK, önce 20 Nisan'da, '1977 1 Mayıs Katliamının, faili meçhul ve siyasi cinayetlerin aydınlatılması için 1 Mayıs'ta Taksim'e' temalı, Şişli'den Taksim Gezi Parkı'na kadar süren bir yürüyüş gerçekleştirmiştir[1823]. Ardından 26 Nisan'da DİSK, gazeteci Ahmet Şık ve Nedim Şener'in Ergenekon Operasyonları kapsamında tutuklanmasını protesto eden gazeteci örgütleriyle birlikte, Sultanahmet Meydanı'ndan Beyazıt Meydanı'na kadar süren, 'Gazetecilere Özgürlük - Haydi 1 Mayıs'a' temalı bir yürüyüş gerçekleştirmiştir[1824]. Üçüncü olarak, 27 Nisan'da Kadıköy Belediyesi önünde toplanan DİSK üyesi işçiler, güvencesiz çalıştırılmaya ve taşeronlaşmaya karşı örgütlü mücadele çağrısı yaparak Kadıköy İskele Meydanı'na kadar yürümüştür[1825]. Yürüyüş kortejinin önünde, 'Sendikal hak ve özgürlükler için 1 Mayıs'ta Taksim'e' yazılı pankart taşınmıştır[1826]. DİSK'in 20, 26 ve 27 Nisan'da yaptığı yürüyüşler, 'siyasi cinayetlerin aydınlatılması, gazetecilere özgürlük ve sendikal haklar' talepleriyle, 1 Mayıs Taksim mitingi arasında söylemsel bağlar kuran söz edimleri (speech acts*) olarak düşünülebilir. Bu yürüyüş ve basın açıklamaları aracılığıyla, çeşitli siyasal, toplumsal ve ekonomik hak talepleri arasında bir 'eşdeğerlilik zinciri'[1827] yaratılmış ve bu talepler zinciri, 1 Mayıs gösterenine bağlanmıştır.

15 Nisan'da, 1 Mayıs'ı düzenleyen örgütlerin temsilcilerinden oluşan Tertip Komitesi, Taksim Meydanı'nda kutlama yapma amacıyla, İstanbul Valisi Hüseyin Avni Mutlu ile görüşmüş, görüşmede Vali Mutlu'nun Taksim'de 1 Mayıs kutlamalarına izin verileceğini belirttiği açıklanmıştır[1828].

[1821] **A.g.e.**
[1822] **Cumhuriyet**, 14 Nisan 2011.
[1823] Rauf Kösemen (ed.), **a.g.e.**, s.376- 377.
[1824] **Cumhuriyet**, 26 Nisan 2011.
[1825] **Evrensel**, 28 Nisan 2011.
[1826] **A.g.e.**
* Bkz: John Langshaw Austin, **How to Do Things with Words**, Oxford at the Clarendon Press, 1962.
[1827] Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, **Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal demokratik bir politikaya doğru**, Çev: Ahmet Kardam, 2.B.s., İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 23.
[1828] **Milliyet**, 16 Nisan 2011.

Memur-Sen Konfederasyonu'nun 16 Nisan'da yapılan 4. Olağan Genel Kurulu'nda konuşan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, 1 Mayıs kutlamalarına ilişkin şunları söylemiştir:

> "1 Mayıs'ı biz bayram ilan ettik. Bizden öncekiler, sosyal demokratlar, şunlar, bunlar niçin ilan edemediler? Yapsaydılar... Hani onlar işçi dostuydu, emekten yanaydılar... Niye bunlar yapamadılar, niye bunlar Taksim'in yolunu açamadılar? O yolu biz açtık. Bazı sendikalar bunun kadrini kıymetini bilebiliyorlar mı? Bilmedikleri gibi hakarete de yine aynı şekilde devam ediyorlar. Niye? Onlar ideolojinin deli gömleğini giymiş zihniyetlerdir. Onlar cam, çerçeve, çevredeki esnafı, herkesi dilhûn ettikleri zaman, kan gördükleri zaman rahatlayan zihniyetlerdir. Hep bunu gördük..."[1829].

Yeni Şafak gazetesinin 'Sosyal Demokratlara 1 Mayıs Göndermesi'[1830] başlığı altında haberleştirdiği bu konuşmada Erdoğan, 2010 yılında öne sürdüğü gibi, 1 Mayıs'ın resmî tatil günü ilan edilmesi ve Taksim'de 1 Mayıs yasağının kaldırılması kararının, sendikaların ya da muhalefet partilerinin çabaları sonucunda alınmış değil, AKP hükümeti tarafından verilmiş haklar olduğunu savunmuştur. Erdoğan'a göre sol, sosyal demokrat parti ve sendikalar, kendilerine sunulan hakların değerini bilmeyerek, hükümete müteşekkir olacakları yerde nankörlük etmektedirler. Erdoğan, 'nankörlükle suçladığı' sol sendikaların, hükümete yönelik eleştirilerini, meşru eleştiriler olarak değil 'hakaret' olarak tanımlamıştır. Adını vermeden eleştirdiği sendikaları 'ideolojinin deli gömleğini' giymekle suçlamıştır. Erdoğan'a göre, ideolojik bir fanatizm içinde yer alan sol sendikalar, hükümetin olumlu faaliyetlerini takdir etmeyerek, hakarete devam etmektedirler. Bu tutumun nedeni ise, sol sendikaların ideolojik saplantılarıdır. Dolayısıyla, Erdoğan, sol sendikaların eleştirilerinin; bunlar rasyonel bir zemine değil, bir tür ideolojik irrasyonaliteye veya dogmatizme dayandığı için, dikkate değer olmadığını savunmaktadır. Başka bir deyişle, Erdoğan'ın gözünde bir tür siyasal fanatizmle malûl sol sendikaların hükümet karşıtı söylemlerinin meşruiyeti yoktur. Üstelik içinde bulundukları 'ideolojik delilik' hali, sendikaları şiddet ve kan görüntülerini arzulamaya yöneltmektedir. Erdoğan'ın bu konuşmasında, sol sendikalar ve sosyal demokrat siyaset, ideolojik öfke ve nefretin beslediği şiddet arzusuyla saldırganlaşan marjinaller ve kriminaller olarak resmedilmiştir.

DİSK eski genel başkanı ve CHP milletvekili adayı Süleyman Çelebi, 30 Nisan'da CHP İstanbul İl Başkanlığı'nın 1 Mayıs programının açıklandığı toplantıda,

---

[1829] **Hürriyet**, 17 Nisan 2011.
[1830] **Yeni Şafak**, 17 Nisan 2011.

Başbakan Erdoğan'ın sözlerine cevaben, 'Başbakan Taksim'i ben verdim diyor ama büyük bedeller ödeyerek o alanı biz aldık. Birlikte coplandık, biber gazı, tazyikli su yedik'[1831] demiştir. Bu açıklamalar, Taksim'de 1 Mayıs kutlama hakkını, 'hükümet mi verdi, muhalefet mi aldı' polemiğinin 2011'de de sürdüğünü göstermektedir.

23 Nisan'da, 1 Mayıs kutlamalarını düzenleyen sendikalar ve meslek birlikleri, 1 Mayıs'ta okunmak üzere yazılan ve 'işsizlik, asgari ücret, taşeronlaşma, Kürt sorunu, cezaevlerindeki koşullar, kadına yönelik şiddet ve ÖSYM'nin sınavları gibi çeşitli konulardaki talepleri ifade eden 15 maddelik bir bildiri hazırlamıştır'[1832*]. Ortak bildirinin basına duyurulmasının ardından, Türkiye Kamu-Sen, bildiride yer alan 'Kürt sorununa' ve 'cezaevlerindeki koşulların iyileştirilmesine' ilişkin maddeleri kabul etmediklerini, bu nedenle bildiriye imza koymadıklarını ve bu maddeler değiştirilmezse kutlamalara da katılmayacaklarını açıklamıştır[1833]. Türkiye Kamu-Sen Genel Sekreteri Önder Kahveci, 'Kürt sorunu konusunda Tertip Komitesi'ndeki kuruluşlarla farklı bakış açılarına sahip olduklarını, Türkiye Kamu-Sen'in bu konudaki sıkıntıların ancak ve ancak üniter devlet bünyesinde çözülebileceği görüşünde olduğunu'[1834] belirtmiştir. Bildiride bir değişiklik yapılmaması sonucunda, 29 Nisan'da Türkiye Kamu-Sen Genel Başkanı İsmail Koncuk, '1 Mayıs komitesinde yer almayacaklarını'[1835] duyurmuştur. Koncuk, konuyla ilgili açıklamasında;

> "1 Mayıs bildirgesine yerleştirilen ifadeler, çalışanların sorunlarını ve hak mücadelesini yansıtmaktan uzak kalmıştır. 1 Mayıs bildirgesi, çalışan

[1831] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2011.
[1832] **Cumhuriyet**, 24 Nisan 2011.
[*] 1 Mayıs 2011 Ortak Bildirisi: "1 Mayıs'ta alanlardan bir kez daha hükümete ve işverenlere sesleniyoruz: İşsizliğin önlenmesini, kıdem tazminatı hakkımızın korunmasını, esnek, kuralsız ve güvencesiz çalışma biçimlerinden vazgeçilmesini istiyoruz. İşsizlik Sigortası Fonu'nun amacı dışında kullanılmasına karşı çıkıyoruz. Sağlık ve sigorta alanındaki mağduriyetlerimizin giderilmesini, asgari ücretin insan onuruna yakışır olmasını, vergi adaletsizliğinin giderilmesini, iş cinayetlerinin önlenmesini, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin arttırılmasını, taşeronlaşma ve kayıt dışı ekonominin engellenmesini, özelleştirmelerin durdurulmasını, antidemokratik sendikal yasaların değiştirilmesini, toplu pazarlık ve örgütlenmenin önündeki engellerin kaldırılmasını, Kürt sorununun demokratik ve barışçıl bir şekilde çözümünü; din, vicdan ve düşünce özgürlüğünün toplumun tüm kesimlerine hâkim kılınmasını, cezaevlerindeki yaşam koşullarının insan onuruna yakışır bir şekilde iyileştirilmesini, ağır hastaların tahliye edilmesini, doğal yaşamın korunmasını istiyoruz. Kadına yönelik şiddetin engellenmesini, istihdamda kadın emeğine daha çok yer verilmesini, engellilerin toplumsal yaşama eşit bireyler olarak katılımının sağlanmasını, ÖSYM tarafından yapılan sınavlarda güvenlik ve adaletin, kuşkulara yer bırakmayacak şekilde sağlanmasını istiyoruz. Biz, 1 Mayıs 1977'nin aydınlatılmasını faillerinin adalet önüne çıkarılmasını istiyoruz. Biz, Arap halklarının demokrasi mücadelesini destekliyor ve müdahaleleri kınıyoruz. 1 Mayıs Birlik, Mücadele ve Dayanışma Günü Tüm Emekçilere Kutlu Olsun. Türk-İş, Hak-İş, DİSK, Memur-Sen, KESK, TMMOB, TTB, TEB", Rauf Kösemen (ed.), **a.g.e.**, s.392.
[1833] **Milliyet**, 24 Nisan 2011.
[1834] **A.g.e.**
[1835] **Milliyet**, 30 Nisan 2011.

> taleplerini dile getirmekten uzaklaşmış, etnik çevrelerin özel taleplerinin dillendirildiği; çalışanların hayat şartlarının iyileştirilmesi yerine, cezaevinde yatan teröristlerin hayat şartlarının iyileştirilmesinin istendiği bir propaganda aracı haline getirilmiştir. Birtakım örgütlerin 1 Mayıs bildirgesinin içine etnik ayrıştırmaya yönelik ifadeler koymasını asla kabul edemeyiz. Bu nedenle 1 Mayıs komitesi içinde yer almayacağız"[1836],

demiştir. Milliyet gazetesi, Türkiye Kamu-Sen'in Tertip Komitesi'nden çekilme kararını, '1 Mayıs'ta Kürt Sorunu Krizi'[1837] başlığıyla haberleştirmiştir. Türkiye Kamu-Sen'in tutumu, sendika konfederasyonları arasındaki siyasal ayrışmanın, 1 Mayıs kutlamalarını ortaklaşa düzenlemeyi engelleyecek kadar keskinleştiğini göstermektedir. Konfederasyonlar arasındaki politik ayrışma, 2011 sonrası yıllarda giderek büyümüştür.

25 Nisan'da İstanbul Valiliğinde, 1 Mayıs kutlamalarına ilişkin, Vali Mutlu, İstanbul Emniyet Müdürü Hüseyin Çapkın ve sendika temsilcilerinin katıldığı bir toplantı yapılmıştır[1838]. Vali Mutlu, toplantıda, '1 Mayıs günü İstanbul'da kutlamaların yapılması hususunda iş birliği içerisinde bulunmayı kararlaştırdıklarını'[1839] belirtmiştir. Toplantı sonrasında basın mensuplarının sorularını cevaplayan Vali Mutlu, 1 Mayıs kutlamalarının düzenlenmesi konusunda şunları söylemiştir:

> "Biz sendika başkanlarımızla taleplerimizi paylaştık. Dikkat edilmesi gereken hususları paylaştık. Alandaki tertip, düzen tamamen kendileri tarafından yürütülecek. Organizasyon tamamen kendilerine aittir. Yetki bu konuda kendilerine aittir. Biz güvenlikle ilgili tedbirlerimizi alacağız. Meydana gelecek gruplarla ilgili bütün değerlendirmeleri arkadaşlarımıza bıraktık. Biz, Emek ve Dayanışma Günü'nü kutlamak arzusunda olan herkese Taksim'de yer olduğunu düşünüyoruz. O gün meydana çıkacak bütün gruplar emeği kutsayan emeğin değerini artıran bir duruş için Taksim'de olacaklar"[1840].

Vali Mutlu'nun açıklamaları, idarenin 2011 İstanbul 1 Mayıs'ını, bir önceki yıla benzer bir tutumla yönetmeyi planladığını göstermiştir. 1 Mayıs'ın 2009'da resmî tatil günü ilan edilmesi, 2010'da ise Taksim yasağının kaldırılması ardından, yönetim, 1 Mayıs'ı, düzenleyici kuruluşlarla iş birliği içinde, doğrudan polis müdahalesine başvurmadan, 'uzaktan' yönetmeyi amaçlayan bir yönetimsel yaklaşımı benimsemiştir. Vali Mutlu'nun, 'kutlamalar sırasında polisin görüntü veren değil,

---

[1836] **A.g.e.**
[1837] **A.g.e.**
[1838] **Milliyet**, 26 Nisan 2011.
[1839] **A.g.e.**
[1840] **Yeni Şafak**, 26 Nisan 2011.

tedbir alan güç olacağı'[1841] yönündeki sözleri de bu yaklaşımı örneklemektedir. Yukarıda, 1 Mayıs 2010 kutlamalarını anlattığım kısımda söz ettiğim 'liberal' yönetim rasyonalitesine uygun pratiklere, 1 Mayıs 2011'de de başvurulmuştur. Yasak ve şiddetten mümkün olduğunca kaçınma, toplantıyı düzenleyenlerle resmi otoritenin iş birliği içinde çalışması, toplantıyı düzenleyenlerin sorumlulaştırılarak, kendi kendilerini yönetmeye teşvik edilmesi, polisin toplantı alanına girmeyerek, alanın dışında belirli bir mesafeden güvenlik önlemleri alması, polis müdahalesini asgari düzeyde tutma yönündeki çabalar, 'liberal' yönetim anlayışına uygun pratikler olarak değerlendirilebilir. Polisle göstericiler arasında yaşanabilecek gerginlikleri önlemek için İstanbul Emniyet Müdürlüğünün, görevli polislere 'fiili saldırılar olmadıkça sözlü sataşmalara müdahale edilmemesi -bu kişilerin görüntülerden tespit edilerek daha sonra gözaltına alınması-'[1842] yönünde talimatlar vermesi, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün, 1 Mayıs'ın hemen öncesinde, 'Çevik Kuvvet personeline, kişi ve gruplarla iletişim teknikleri, stres yönetimi, öfke yönetimi ve kontrolü, insan ve toplum psikolojisi konularını içeren seminerler vermesi'[1843] gibi gelişmeler polis şiddetini engellemeye ya da azaltmaya yönelik girişimler olarak yorumlanabilir. 'Orantısız güç kullanımını engellemek amacıyla Çevik Kuvvet personeline numaralı ve kameralı kasklar verilmesi' de 1 Mayıs 2011 öncesi gündeme gelmiştir[1844].

Geçmiş yıllarda olduğu gibi, 2011'de de 1 Mayıs Tertip Komitesi, 1 Mayıs 1977'de katledilen 34 kişi için Taksim Kazancı Yokuşu'nda, 1 Mayıs 1989'da öldürülen Mehmet Akif Dalcı için Şişhane'de ve 1 Mayıs 1996'da katledilenler için Kadıköy'de kırmızı karanfiller bırakarak anma törenleri düzenlemiştir[1845].

29 Nisan'da 1 Mayıs Tertip Komitesi, Gümüşsuyu'ndaki Türk-İş 1. Bölge Temsilciğinde yaptığı basın toplantısında, 1 Mayıs kutlama programını açıklamıştır[1846]. Komite adına açıklama yapan, KESK Genel Sekreteri Kasım Birtek, 'emniyetle yaptıkları görüşmeler sonucunda kontrol noktalarının alanlarının genişletildiğini, alanda polis olmayacağını ve komite tarafından görevlendirilen kişilerin koordinasyonu sağlayacağını'[1847] ifade etmiştir.

[1841] **A.g.e.**
[1842] **Milliyet**, 1 Mayıs 2011.
[1843] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2011.
[1844] **Milliyet**, 8 Nisan 2011.
[1845] **Cumhuriyet**, 29 Nisan 2011.
[1846] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 2011.
[1847] **Hürriye**t, 30 Nisan 2011.

Gelenek olduğu üzere, İstanbul 1 Mayıs kutlamaları, 'Tertip Komitesi üyeleri ve konfederasyon başkanlarından oluşan grubun Taksim Kazancı Yokuşu'nda anma töreni yapması ve ardından Taksim Cumhuriyet Anıtı önüne gelerek kırmızı karanfil zemin üzerinde beyaz karanfillerle 1 Mayıs yazılı çelengi anıta bırakması'[1848] ile başlamıştır. 1 Mayıs öncesi açıklanmış kutlama programına uygun biçimde, 1 Mayıs sabahı dört ayrı toplanma noktasında buluşarak, dört koldan yürüyüşe geçen binlerce kişilik kortejler Taksim Meydanı'nda bir araya gelmiştir[1849]. DİSK, meslek odaları ve arkasındaki kortejler, Şişli Halaskar Gazi Caddesi üzerinde toplanarak Şişli'den; Türk-İş ve arkasında bulunan siyasi partiler Dolmabahçe'de toplanarak Gümüşsuyu üzerinden; Hak-İş ve Memur-Sen Mete Caddesi üzerinden; KESK ve Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloku'nun oluşturduğu kortejler Tarlabaşı Bulvarı üzerinden yürüyerek, polis arama noktalarından geçip, Taksim Meydanı'na girmiştir[1850]. 1 Mayıs günü saat 11.00'de başlayan kortejlerin alana doğru yürüyüşü, yaklaşık dört saat sürmüştür[1851]. Mitinge katılımın sayısına dair net bir bilgi olmamakla birlikte, Cumhuriyet[1852], Hürriyet[1853] ve Milliyet[1854] gazeteleri, katılımcı sayısını '100 binlerce kişi' olarak ifade etmiştir.

Mitingin açılış konuşmasını, DİSK Genel Başkan Yardımcısı İsmail Yurtseven, The Marmara Oteli'nin önüne kurulan sahnede yer alan kürsüden yapmıştır[1855]. Sahnenin yanına kurulan dev ekranlar ile programı binlerce kişinin izlemesi sağlanmıştır[1856]. 1 Mayıs 1977'de Atatürk Kültür Merkezi binasına asılmış olan, dev boyutlu, bileklerindeki zincirleri kıran işçi pankartının bir kopyası, yine AKM önüne vinç yardımıyla asılmıştır[1857]. İsmail Yurtseven, alanda bulunanları, 'geçmiş 1 Mayıslarda katledilen ve demokrasi mücadelesinde yaşamını yitiren insanlar anısına saygı duruşuna davet etmiştir'[1858]. Ardından Ruhi Su Dostlar Korosu sahnede 1 Mayıs Marşını seslendirmiştir[1859]. 'Direnişteki ve grevdeki işçiler adına üç işçi, ortak 1 Mayıs bildirisini Türkçe ve Kürtçe okumuştur'[1860]. Programın ikinci konuşma metnini sol

[1848] Rauf Kösemen (ed.), **a.g.e.**, s.378-379.
[1849] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2011.
[1850] **A.g.e.**
[1851] **A.g.e.**
[1852] **A.g.e.**
[1853] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2011.
[1854] **Milliyet**, 2 Mayıs 2011.
[1855] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2011.
[1856] **A.g.e.**
[1857] **A.g.e.**
[1858] **A.g.e.**
[1859] **A.g.e.**
[1860] **A.g.e.**

siyasi yapılardan oluşan ‘Devrimci 1 Mayıs Platformu’ adına Süleyman Matur okumuştur[1861]. Konuşmaların ardından kutlama programı Grup Yorum, Kardeş Türküler ve Agire Jiyan’ın verdiği konserlerle sona ermiştir[1862].

Yüzbinlerce kişinin katıldığı 2011 Taksim 1 Mayıs kutlamalarında herhangi bir şiddet olayı yaşanmamış, kimse gözaltına alınmamıştır. 1 Mayıs günü Taksim Meydanı çevresinde ‘17 bin polis görevlendirilmiş, akşam vardiyası saat 15.00’e çekilerek, miting dağılımında 38 bin 500 polisin görevde olması sağlanmıştır’[1863]. Polislerin yanı sıra, 4 tabur jandarma miting boyunca hazır bekletilmiş; meydan ve çevre sokaklar, karadan sayısı arttırılmış Mobese kameralarıyla, havadan 4 polis helikopteriyle kayıt ve takip altına alınmıştır[1864]. Mobese ve polis helikopteri kameralarının çektiği görüntüler, The Marmara Oteli’ne kurulan ‘kriz merkezinde’ izlenmiştir[1865]. Polis tarafından idare edilen kameralı gözetleme sisteminin, 1 Mayıs günü Taksim Meydanı’nda odaklandırılmasını, Milliyet gazetesi, ‘Taksim’e Göz hapsi’[1866] başlığıyla haberleştirmiştir.

Başbakan Erdoğan, 1 Mayıs günü yayınladığı kutlama mesajında şunları iletmiştir:

> “1 Mayıs'ı geçtiğimiz yıl resmî tatil ilan ettik. 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü, Türkiye'nin emek ve sendikacılık tarihi açısından önemli bir adım olarak kayda geçmiştir. İnanıyorum ki 1 Mayıslar, bundan sonra emek bayramı adına yaraşır bir şekilde dostluk ve dayanışma günü olarak kutlanacak, tüm emekçilerin hak ve taleplerinin ele alındığı, gündeme taşındığı bir gün olacaktır.
>
> Zira soğuk savaş döneminin kavram ve kurumları, dünyamızı terk etmiştir. Hala sınıf ve çatışma kültürü beklentisi içerisinde olanlar varsa onlar, tarihin loş sayfalarında yerlerini alacaklardır. Ülkemizin kaosa sürüklendiği yıllarda 34 yıl önceki 1 Mayıs 1977'nin tablosu hala hafızalarımızdadır. Tarihi hafızamız, 1 Mayısların 'çatışma günü' olarak hatırlanmasından artık temizlenmelidir. Bunu, siz emekçi kardeşlerim gerçekleştireceksiniz. Bu vesileyle tüm emekçilerimizin Emek ve Dayanışma Günü'nü tebrik ediyor, tüm Konfederasyonlarımıza şimdiden teşekkür ediyorum”[1867].

[1861] Rauf Kösemen (ed.), **a.g.e.**, s.382-383.
[1862] **A.g.e.**
[1863] **Milliyet**, 1 Mayıs 2011.
[1864] **A.g.e.**
[1865] **A.g.e.**
[1866] **A.g.e.**
[1867] CNNTÜRK, 1 Mayıs 2011, “BBP'den 'sürpriz' 1 Mayıs mesajı”, (Çevrimiçi) “https://www.cnnturk.com/2011/turkiye/05/01/bbpden.surpriz.1.mayis.mesaji/615111.0/index.html”, (Erişim Tarihi. 21.01.2021).

Başbakan Erdoğan'ın resmi kutlama mesajı iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda işçilerin hükümet tarafından önemsendiği, hükümetin işçilerin yanında olduğu, 1 Mayıs'ın resmî tatil ilan edilmesinin bunu kanıtladığı vurgulanmıştır. Böylece 'emek bayramı, dostluk ve dayanışma günü' olarak tanımlanan 1 Mayıs'ın kutlanması olumlanmıştır. İkinci kısımda ise, 1 Mayıs'ı işçi sınıfının 'birlik, mücadele ve dayanışma' günü olarak çerçeveleyen sol, sosyalist sendikalara ve siyasetlere bir eleştiri yöneltilmiştir. Açıkça adı belirtilmeyen ancak, 'sınıf ve çatışma kültürü beklentisi içinde olanlar' biçiminde tanımlanan sol siyaset, Soğuk Savaş'ın geçmişte kalmış kavramlarıyla konuşmakla, 1 Mayıs'ı bir çatışma gününe çevirmeye çalışmakla suçlanmıştır. Başka bir deyişle, mesajın birinci kısmında, 'bayram günü' olarak tanımlanan 1 Mayıs ve 'bayramı' savunanlar kapsanırken, ikinci kısımda 'çatışma günü' olarak tanımlanan 1 Mayıs ve çatışmayı savunduğu iddia edilenler dışlanmıştır. Bu nedenle, Başbakan'ın kendi perspektifinden görüldüğü biçimiyle 1 Mayıs'ın olumlandığı, ancak işçi sınıfının mücadele günü olarak resmedilen 1 Mayıs imgesinin olumsuzlandığı açıktır. 1990'ların başından itibaren düzenleyicileri tarafından 'işçi sınıfının, birlik, mücadele ve dayanışma günü' olarak tanımlanan 1 Mayıs'ı 2009 yılında resmî tatil günü ilan eden kanun değişikliğinin, 'emek ve dayanışma günü' ifadesini kullanması, yani 'mücadele' sözcüğünün resmi metinde kaybolmuş olması, buradaki tutum farklılığını örnekler niteliktedir. İşçi sınıfının hakları için verilen mücadelenin kamusal görünürlük kazandığı bir gün olarak 1 Mayıs imgesi, resmi söylemde kabul görmemiştir. Üstelik, Başbakan'ın söyleminde, 1 Mayıs 1977 katliamı, 'sınıf ve çatışma kültürü' savunanların eseri olarak tanımlanmaktadır. Bu vurgu, Başbakan'ın, 1 Mayıs 1977 katliamının sorumlusu olarak, 'sınıf ve çatışma kültürünü' savunanları gördüğünü ifade etmektedir. Kısaca, 'bayram günü' olarak 1 Mayıs kabul edilirken, 'mücadele günü' olarak 1 Mayıs'ın reddedilmesi ve hatta 'çatışma kültürüyle' özdeşleştirilerek suçlanması, hükümetin politik tutumunun ifade etmiştir.

1 Mayıs akşamı Show TV'de yayınlanan Siyaset Meydanı Seçim Özel Programı'na katılan Başbakan Erdoğan, canlı yayında kendisine sorulan soruları yanıtlamıştır. Erdoğan, 1 Mayıs kutlamaları ile ilgili soruya cevaben; 'göreve geldiklerinde 1 Mayıs kutlaması diye bir şey olmadığını, AK Parti iktidarı olarak 1 Mayıs'ı işçilerin bu şekilde kutlamasının yolunu açan yasayı çıkarttıklarını, bu yıl gerçekleştirilen kutlamalardan mutlu ve memnun olduğunu, sendikaların bu defa gerçekten güvenlik güçleriyle çok iyi bir diyalog içinde olduğunu, ellerinden gelen

bütün tedbiri aldıklarını, kutlamaların bundan sonraki yıllarda da yine aynı şekilde devam etmesini temenni ettiklerini'[1868] belirtmiştir. Erdoğan açıklamasında, 'sendikalar arasında sıkıntı yaşanmazsa, illegal örgütlerin alana sızmalarının engellenebileceğini, barışın temin edilebileceğini, ancak bunu sendikaların kendi aralarında halletmesi gerektiğini'[1869] savunmuştur. Başka bir deyişle, Erdoğan'a göre, 1 Mayıslarda yaşanan 'güvenlik sorunları'nın nedeni, kutlamaları düzenleyen sendikalar arasından yaşanan uyuşmazlıklar ve bunun sonucunda illegal örgütlerin kutlamalara sızmasıdır. Buna göre, sendikalar, illegal örgütleri alana sokmama konusunda ortak bir tutum geliştirebilirse, güvenlik güçleri de müdahale etmek zorunda kalmayacak ve böylece herhangi bir çatışma yaşanmayacaktır. Özetle, geçmiş 1 Mayıslarda yaşanan şiddet görüntülerinin sorumlusu olarak kutlamalara sızan illegal örgütler ve bunlara göz yuman ya da engel olmayan sendikalar işaret edilmiştir. Oysa 2007 ve 2008 yıllarında, yasak ilan edilen İstanbul 1 Mayıs kutlamalarında, polis şiddeti şu ya da bu örgütün katılımından çok daha önce, doğrudan alana çıkmak için yürümek isteyen sendikalara yöneltilmiştir. 2010 öncesi yasaklı yıllarda, polis şiddeti herhangi bir örgütün varlığına indirgenemeyecek ölçüde yaygın ve kapsamlı bir şekilde uygulanmıştır. Valilikler tarafından koyulan mekân yasakları ise 1 Mayıs'tan günler önce duyurulmuştur. Dolayısıyla, 2010 öncesi İstanbul 1 Mayısları bağlamında ne yasağı ne de şiddeti herhangi bir örgütün sızmasıyla/varlığıyla açıklamak mümkün görünmemektedir.

1 Mayıs 2011, Kamu-Sen dışında tüm konfederasyonların katılımıyla, başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere, çok sayıda il ve ilçede yapılan mitinglerle kutlanmıştır[1870]. Antalya'da Valilik, 1 Mayıs Tertip Komitesi'nin kutlamalar için talep ettiği Cumhuriyet Meydanı'na izin vermeyince, mitingin Yavuz Özcan Parkı'nda yapılmasına karar verilmiştir[1871*]. Valiliğin, sendikaların Cumhuriyet Meydanı talebini, 'Antalya'nın turizm kenti olduğu, olası bir müdahale anında çıkacak

[1868] **Sabah**, 2 Mayıs 2011.
[1869] **A.g.e.**
[1870] **Evrensel**, 2 Mayıs 2011.
[1871] **Cumhuriyet Akdeniz**, 1 Mayıs 2011.
[*] DİSK eski Akdeniz Bölge Temsilcisi Matoş Gonca'nın verdiği bilgiye göre, 12 Eylül 1980 darbesi ardından Antalya Cumhuriyet Meydanı toplantı ve gösteri yürüyüşlerine kapatılmıştır. Yalnızca 1993-1994 yıllarında DİSK'in Türk-İş'le ortaklaşa düzenlediği 1 Mayıs mitinglerinin Cumhuriyet Meydanı'nda yapılmasına izin verilmiş, 1994'ten sonra 20 yıl boyunca 1 Mayıslara kapatılan Antalya Cumhuriyet Meydanı, 1 Mayıs 2014'te yeniden kutlamalara açılmıştır. Bkz: **Hürriyet**, 15 Nisan 2014, '1 Mayıs Cumhuriyet Meydanı'nda kutlanacak', (Çevrimiçi) https://www.hurriyet.com.tr/gundem/1-mayis-cumhuriyet-meydaninda-kutlanacak-26222849, (Erişim tarihi: 22.01.2021).

görüntülerin turizme olumsuz etki yapacağı'[1872] gerekçesiyle reddettiği açıklanmıştır. Meydan yasağını gerekçelendirme biçimi, temel bir hak olan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımının, valilik tarafından, 'olay çıkabileceği, turizmin olumsuz etkilenebileceği' gibi varsayımsal gerekçelere dayanılarak sınırlandırılmasının hukuka uygun ve meşru görüldüğünü kanıtlamaktadır.

12 Haziran 2011'de yapılan genel seçimlerden, toplam oyun yüzde 49,83'ünü alan AKP birinci parti, yüzde 25,98'ini alan CHP ikinci parti, yüzde 13,01'ini alan MHP üçüncü parti olarak çıkmıştır. BDP'nin desteklediği Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloku'nun bağımsız milletvekili adaylarından 36 aday milletvekili seçilmiştir. Seçimlerin ardından 6 Temmuz 2011'de Recep Tayyip Erdoğan Başbakanlığında 61. Türkiye (III. Erdoğan) hükümeti kurulmuştur.

2012 yılı 1 Mayıs kutlamaları hazırlıkları kapsamında, işçi ve memur konfederasyonları temsilcilerinin ilk toplantısı, DİSK'in çağrısıyla 30 Mart 2012'de Ankara'da yapılmıştır[1873]. Bu toplantıda, 'öncelikle İstanbul Taksim olmak üzere, ülke çapında kutlamalara yönelik hazırlıkların başlatılması, 1 Mayıs'ın kitlesel katılımlarla kutlanması için her türlü çabanın yürütülmesi'[1874] kararlaştırılmıştır. 5 Nisan'da Türk-İş Genel Merkezi'nde yapılan ikinci toplantıya, 'DİSK, Hak-İş, KESK, Memur-Sen ve T. Kamu-Sen temsilcileri'[1875] katılmıştır. Toplantı sonunda, Türk-İş Başkanı Mustafa Kumlu, '1 Mayıs'ın bu yıl da Taksim'de kutlanması konusunda prensip kararı alındığını ve kutlamaların, Taksim'de ve mümkün olan her ilde ortak yapılmasının kararlaştırıldığını'[1876] açıklamıştır. Ancak, '10 Nisan'da Türk-İş'in çağrısıyla Türk-İş Genel Merkezinde yapılan ve DİSK, Türkiye Kamu-Sen, KESK, Birleşik Kamu-İş, TMMOB, TTB, Hak-İş ve Memur-Sen genel başkan ve yöneticilerinin katıldığı üçüncü toplantıda, 1 Mayıs günü okunacak ortak bildiri konusunda anlaşmazlık çıkmıştır'[1877]. 2011 Taksim 1 Mayıs kutlamalarından, ortak bildiride yer alması planlanan 'Kürt sorununun demokratik ve barışçıl çözümü' ile 'cezaevlerindeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi' maddelerine karşı olduklarını belirterek çekilen Türkiye Kamu-Sen, benzer biçimde 10 Nisan 2012 tarihli 1 Mayıs hazırlık toplantısında da ortak bildirideki 'Kürt sorunu' ve 'cezaevlerindeki koşulların iyileştirilmesi'

[1872] **Cumhuriyet Akdeniz**, 2 Mayıs 2011.
[1873] **Cumhuriyet**, 12 Nisan 2012.
[1874] **A.g.e.**
[1875] **Evrensel**, 6 Nisan 2012.
[1876] **A.g.e.**
[1877] **Cumhuriyet**, 12 Nisan 2012.

cümlelerine karşı çıkarak bir tartışma başlatmıştır[1878]. Ancak bu kez, bir önceki yıldan farklı olarak, Türk-İş'in, Kamu-Sen'in ortak kutlamalarda yer alması yönündeki ısrarı, tartışmayı ve uyuşmazlığı derinleştirmiştir[1879]. Başka bir deyişle, Kamu-Sen'in, 'Kürt Sorununa demokratik çözüm' ifadesi bildiride yer alırsa kutlamalardan çekileceğini belirtmesi ve Türk-İş'in Kamu-Sen'le birlikte hareket etme konusunda kararlı olduğunu açıklaması anlaşmazlığı büyütmüştür.

19 Nisan'da konfederasyonların ortak 1 Mayıs kutlaması için yaptıkları görüşmelerde uzlaşmanın sağlanamadığı ortaya çıkmıştır[1880]. Türk-İş'in, 1 Mayıs hazırlık görüşmelerinde, '1 Mayıs'ta okunacak ortak bildiride, 'siyasi mesajların' olmamasını ve sadece çalışanların taleplerinin yer almasını istediği'[1881] basına yansımıştır. Cumhuriyet'in konuyla ilgili haberinde aktarıldığına göre 'Türk-İş, yalnızca 'Kürt sorunu' konusunda değil, 'Suriye İç Savaşı' ve '4+4+4 eğitim sistemi düzenlemesi' konusunda da emek örgütlerinin farklı bakış açılarına sahip olduğunu gerekçe göstererek ortak bildiride hiçbir siyasi mesajın yer almaması gerektiğini savunmuştur'[1882]. Ancak diğer konfederasyonlar, Türk-İş'in önerisine karşı çıkınca, Türk-İş, Taksim 1 Mayıs kutlamalarından çekilme kararı almıştır[1883].

Türk-İş, Kamu-Sen, Hak-İş ve Memur-Sen'in, 19 Nisan tarihli basın açıklamasında, 'DİSK ve KESK'in düzenlediği Taksim kutlamalarında yer almayacakları, bunun yerine Türk-İş ve Kamu-Sen'in 1 Mayıs'ı merkezi olarak İzmir Bornova Meydanı'nda, Hak-İş ve Memur-Sen'in ise Ankara Tandoğan Meydanı'nda kutlayacağı duyurulmuştur'[1884]. Milliyet gazetesinin, 'Kürt sorunu emekçileri böldü' başlıklı haberinde, sendika konfederasyonlarının 1 Mayıs 2012'yi 3 ayrı yerde kutlayacağı belirtilmiştir[1885]. Haberde, 'Türk-İş Genel Mali Sekreteri ve Demiryol-İş Genel Başkanı Ergün Atalay'ın İstiklal Marşı'nın ve Türk bayrağının olmadığı yerde Türk-İş'in de olmayacağı'[1886] biçimindeki ifadelerine de yer verilmiştir.

İstanbul Taksim 1 Mayıs kutlamalarını düzenleyen DİSK, KESK, TMMOB ve TTB temsilcileri 19 Nisan'da Taksim Gezi Parkı'nda bir basın açıklaması yaparak,

---

[1878] **A.g.e.**
[1879] **A.g.e.**
[1880] **Milliyet**, 20 Nisan 2012.
[1881] **Cumhuriyet**, 19 Nisan 2012.
[1882] **A.g.e.**
[1883] **A.g.e.**
[1884] **Milliyet**, 20 Nisan 2012.
[1885] **A.g.e.**
[1886] **A.g.e.**

'emekten yana tüm siyasi parti, sendika ve demokratik kitle örgütlerine 1 Mayıs'ı birlikte Taksim Meydanı'nda kutlama çağrısında bulunmuştur'[1887]. Türk-İş içinde bulunan ancak konfederasyon yönetimine muhalif 10 sendikadan oluşan Sendikal Güç Birliği Platformu ise, Türk-İş yönetiminin kararına rağmen, 1 Mayıs'ı DİSK ve KESK'le birlikte Taksim Meydanı'nda kutlayacaklarını açıklamıştır[1888]. Açıklamayı yapan SGBP Dönem Sözcüsü ve Tek Gıda-İş Sendikası Başkanı Mustafa Türkel, 'Hak-İş ve Memur-Sen'in siyasi iktidar ile aynı anlayışta olduğunu belirterek, onların olduğu yerde biz olmayız'[1889] demiştir.

20 Nisan 2012'ye gelindiğinde 1 Mayıs kutlamaları açısından görülen tablo, 2010 ve 2011* yılında 1 Mayıs'ları Taksim'de düzenlenen ortak mitinglerle kutlayan sendika konfederasyonlarının, 2012 yılında ortak bildiride uzlaşamamayı ve aralarındaki siyasi tutum farklılıklarını gerekçe göstererek, kutlamaların bölünmesine yol açmış olduklarıdır.

1 Mayısların farklı illerde ve farklı meydanlarda düzenlenecek etkinliklerle kutlanması kararı yalnızca konfederasyonlar arasında değil, konfederasyonların kendi içlerinde de tartışmalar çıkmasına yol açmıştır. Türk-İş yönetiminin 19 Nisan'da, 1 Mayıs kutlamalarını merkezi düzeyde İzmir Bornova Meydanı'nda yapacağını açıklamasının ardından DİSK ve KESK'in İzmir Gündoğdu Meydanı'nda yapacağı mitingle birlikte, İzmir'de iki ayrı alanda miting yapılıp yapılmayacağı tartışması doğmuştur. Ancak, Türk-İş'e bağlı sendikaların İzmir şubelerinden 27 şube başkanı 1 Mayıs'ı İzmir'de her yıl olduğu gibi diğer konfederasyonlarla birlikte Gündoğdu Meydanı'nda kutlamak için imza toplayarak Türk-İş'e iletmiştir.[1890]. Türk-İş İzmir şubelerinin 1 Mayıs'ı ortak kutlama konusundaki ısrarı üzerine, 25 Nisan'da Türk-İş yönetimi İzmir'de merkezi kutlama yapma kararından vazgeçerek, 1 Mayıs'ı Kamu-Sen'le birlikte merkezi düzeyde Bursa'da kutlama kararı aldıklarını duyurmuştur[1891].

Türk-İş, Kamu-Sen ve Hak-İş, Memur-Sen bloklarının kendi aralarında yaptıkları anlaşmaya göre, Türk-İş, Kamu-Sen mensubu sendikaların Ankara şubeleri, Hak-İş, Memur-Sen'in Ankara Tandoğan'da merkezi düzeyde yapacağı 1 Mayıs

---

[1887] **Cumhuriyet**, 20 Nisan 2012.
[1888] **Cumhuriyet**, 21 Nisan 2012.
[1889] **A.g.e.**
* Kamu-Sen 2011 Taksim 1 Mayıs'ına katılmamıştır.
[1890] **Evrensel**, 26 Nisan 2012.
[1891] **A.g.e.**

kutlamalarına, Hak-İş, Memur-Sen mensubu sendikaların Bursa şubeleri ise, Türk-İş, Kamu-Sen'in Bursa Kent Merkezi'nde merkezi düzeyde yapacağı kutlamalara katılacaktır. Ancak bu karara, İzmir örneğinde olduğu gibi Türk-İş Ankara Şubeleri de karşı çıkmıştır[1892]. 'Türk-İş bünyesindeki sendikalara bağlı 11 Ankara Şubesi, konfederasyonun kararına rağmen, 1 Mayıs'ı DİSK, KESK ve diğer demokratik kitle örgütleriyle birlikte Ankara Sıhhiye Meydanı'nda kutlayacağını açıklamıştır'[1893]. Türk-İş yönetiminin, İstanbul ve Marmara bölgesindeki şubelerini, Bursa'da yapacağı merkezi mitinge çağırması kararına tepki gösteren İstanbul'daki 15 Türk-İş üyesi sendika şubesi*, 1 Mayıs'ı Taksim Meydanı'nda kutlayacaklarını açıklamıştır[1894]. Sonuç olarak, Türk-İş'in, 1 Mayıs'ı, DİSK ve KESK'ten ayrı, Hak-İş ve Memur-Sen'le birlikte kutlama kararına rağmen, Türk-İş üyesi sendikaların İzmir şubelerinin tamamı, Ankara ve İstanbul şubelerinin ise bir kısmı DİSK ve KESK'le ortak kutlama kararı almıştır. Bu gelişme, 1 Mayıs söz konusu olduğunda konfederasyon mensubu sendikaların yerel şubelerinin, her durumda konfederasyon yönetimlerinin aldığı kararlara mutlak biçimde itaat etmediklerini göstermektedir.

DİSK, KESK, TMMOB, TTB ve diğer örgütlerin Taksim 1 Mayıs mitingi hazırlıkları sürerken, 26 Nisan'da gazetecilerin 1 Mayıs hazırlıklarına ilişkin sorduğu soruları yanıtlayan İstanbul Valisi Hüseyin Avni Mutlu şunları söylemiştir:

> "1 Mayıs'ta Taksim Meydanı'nda emekçilerimizin ve işçi kardeşlerimizin bu özel gününde, Taksim Meydanı'nda milletimizin üzüntüsüne sebebiyet verecek, milli hassasiyetlerimizi rencide edecek, Taksim'de anıt çevresinde ve anıtta birtakım olumsuz ve bizleri rahatsız edecek görüntüler verildiği takdirde, bundan sonra açık söylüyorum. Taksim'de kutlama konusunda yeni bir karar alabilirim. Aldığımız güvenlik tedbirlerine, koruma tedbirlerine karşılık meydanda en ufak bir sıkıntı yaşanırsa, kardeşlerimizin, işçilerimizin hakkı olan bu bayramın kutlanmasında Taksim dışında başka yerlere izin vermeye başlarım. Bir daha Taksim'e de karşılığı ne olursa olsun izin vermem"[1895].

[1892] **Evrensel**, 21 Nisan 2012.
[1893] **A.g.e.**
* 'Türk-İş yönetiminin 1 Mayıs'ı Bursa'da merkezi düzeyde kutlama kararına karşı çıkarak Taksim kutlamalarına katılma kararı alan İstanbul şubeleri, Türk-İş İstanbul Şubeler Platformu ve Sendikal Güç Birliği Platformu üyesi şubelerdir. Bunlar, SGBP mensubu; Petrol-İş, Tek Gıda-İş, Belediye-İş, Kristal-İş, Hava-İş, Tez Koop-İş, Tümtis, Deri-İş, Basın-İş ve TGS ile SGBP dışından; Harb-İş, Selüloz-İş, Yol-İş İstanbul 1 No'lu Şube, Haber-İş, Liman-İş ve BASS'dır'', Bkz: **Gerçek Gazetesi**, 4 Mayıs 2012, "Türk-İş 1 Mayıs'ı bölmek istedi, kendi bölündü!", (Çevrimiçi) "https://gercekgazetesi.net/1-mayis-2012/turk-1-mayisi-bolmek-istedi-kendi-bolundu", (Erişim Tarihi: 16.02.2021).
[1894] **Evrensel**, 27 Nisan 2012.
[1895] **Yeni Şafak**, 27 Nisan 2012.

Vali Mutlu'nun açıklamasını Yeni Şafak gazetesi, 'Taksim karışırsa artık izin vermem'[1896] başlığıyla, Hürriyet ise 'Olumsuzluk olursa seneye izin vermem'[1897] başlığıyla haberleştirmiştir. 1 Mayıs mitingleri uluslararası sözleşmeler ve Anayasa tarafından güvence altına alınmış temel bir insan hakkı olan toplanma özgürlüğü hakkı kapsamında düzenlenen etkinliklerdir. Vali Mutlu'nun, 'birinci tekil şahıs ekiyle' kurduğu cümleler, Mutlu'nun, valilerin şahsi tasarrufuna dayanarak, temel bir insan hakkının kullanımını şarta bağlama, kısıtlama, hakkın kullanımına izin verme ya da yasak getirme gibi yetkileri olduğuna inandığını göstermektedir. Mutlu'ya göre, Valiler, 'milli hassasiyetleri rencide edecek görüntülerin oluştuğu' gibi hukuki olmayan/öznel gerekçelerle, bir toplantıyı yasaklayabilir ya da toplantının yerini değiştirebilir. Başka bir deyişle, Mutlu'ya göre, 1 Mayıs mitingi örneğinde toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılabilmesi, Valilerin şahsi takdir yetkisi kapsamındadır. İstanbul Valisi, kendisini rahatsız edecek görüntüler oluşursa ya da 'en ufak bir sıkıntı yaşanırsa' bir sonraki yıl aynı tarihte yapılacak toplantıyı yasaklayacağını ilan etmektedir. Dolayısıyla, 1 Mayıs kutlamalarının katılımcıları, İstanbul Valisi'ni 'rahatsız edecek görüntülerin ortaya çıkmasını' ve 'bir sıkıntı yaşanmasını' engellemekle mükellef tutulmaktadır. Vali Mutlu'nun sözleri, 2012 1 Mayıs'ı örneğinde, İstanbul Valiliğinin toplantı ve gösteri yürüyüşlerini düşünme ve sorunsallaştırma biçimini göstermesi bakımından örnek niteliktedir. Buna göre, toplantı ve gösteri yürüyüşleri, mülki idarenin iznine tabi etkinliklerdir ve bu etkinliklere izin verilip verilmeyeceği, etkinliklerin, içeriği yönetim tarafından belirlenen 'milli hassasiyetler' karşısındaki konumuna göre belirlenmektedir. İstanbul Valisi'nin açıklaması, 1 Mayıs kutlamalarının, -kutlamalara izin verilse de verilmese de-, yönetim tarafından, hukukun üstünlüğüne, temek hak ve özgürlüklere dayalı yönetim rasyonalitesiyle değil, egemenlik siyasetine ve devlet aklına dayalı yönetim rasyonalitesiyle düşünüldüğünü göstermektedir.

27 Nisan'da Cumhuriyet gazetesine verdiği demeçte, Vali Mutlu'nun Taksim Meydanı'na dair açıklamalarını eleştiren, 1 Mayıs Tertip Komitesi Başkanı ve DİSK Genel Sekreteri Adnan Serdaroğlu;

[1896] **A.g.e.**
[1897] **Hürriyet**, 27 Nisan 2012.

> "Taksim 1 Mayıs alanıdır. AKP ve vali bize bunu lütfetmedi. Bu hakkımız asla ne valinin ne de bir başka kişinin sözü ile elimizden alınamaz. Biz valinin inisiyatifiyle 1 Mayıs Mücadele Günü'nü kutlamıyoruz"[1898],

demiştir. Serdaroğlu'nun açıklamaları, DİSK'in, Başbakan Erdoğan'ın 2010'da, 1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanabilmesine kendi hükümetinin izin verdiği yönündeki açıklamalarına verdiği tepkiye paraleldir. Yukarıda 2010'u ele aldığım kısımda da belirttiğim gibi, DİSK, Taksim'de 1 Mayıs kutlama hakkını, hükümetin ya da idarenin 'lütfettiği' bir hak olarak değil, uzun yıllar süren mücadeleler sonucunda kazanılmış bir hak olarak sunmaktadır. Bu tutumun gerisinde, DİSK'in 'izin veren olarak iktidar' nosyonunun, iktidarı işçilerden/sendikalardan üstün konuma koyan varsayımını reddeden muhalif tutumu ve kimliğini buna atıfla ürettiği, 'iktidara karşıt', 'iktidarla mücadele eden' ve 'iktidardan özerk' politik kendilik imgesi (self-image) yer almaktadır.

26 Nisan'da 1 Mayıs Tertip Komitesi üyeleri, önceki yıllarda olduğu gibi,1 Mayıs 1977, 1989, 1996'da yaşamını yitirenler için Taksim Kazancı Yokuşu, Şişhane ve Kadıköy'de kırmızı karanfiller bırakarak anma törenleri düzenlemiştir[1899].

İstanbul 1 Mayıs 2012 kutlamaları, sabahın erken saatlerinde önceden belirlenen üç ayrı buluşma noktasında toplanan grupların üç ayrı koldan Taksim Meydanı'na doğru yürüyüşe geçmesiyle başlamıştır[1900]. DİSK, Oyuncular Sendikası, Gazetecilere Özgürlük Platformu, Devrimci 1 Mayıs Platformu ve Sendikal Güç Birliği Platformu'nun oluşturduğu kortejler, DİSK Genel Merkezi'nin bulunduğu Şişli Halaskargazi Caddesi'nde toplanarak; KESK, BDP, ÖDP, Halkların Demokratik Kongresi ve Emek Partisi'nin de içinde bulunduğu kortejler Şişhane'de toplanarak; TMMOB, TTB, TKP, Halkevleri ve Öğrenci Kolektifleri'nin oluşturduğu kortejler Beşiktaş Akaretler Durağı önünde toplanarak Taksim Meydanı'na doğru yürüyüşe geçmiştir[1901]. Saat 11.30 sıralarında 1 Mayıs kutlamalarını düzenleyen kurumların temsilcileri, 1 Mayıs 1977'de ölenler anısına Kazancı Yokuşu'na karanfiller, Taksim Atatürk Anıtı'na çelenk koyarak anma töreni düzenlemişlerdir[1902]. The Marmara Oteli önüne kurulan kürsüde yapılan konuşmalarla başlayan kutlama programı kapsamında, DİSK, KESK, TMMOB, TTB Genel Başkanları ve Sendikal Güç Birliği Platformu

[1898] **Cumhuriyet**, 28 Nisan 2012.
[1899] **Cumhuriyet**, 27 Nisan 2012.
[1900] **Milliyet**, 2 Mayıs 2012.
[1901] **A.g.e.**
[1902] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2012.

adına Tez Koop-İş 5 No'lu Şube Başkanı birer konuşma yapmıştır[1903]. Ardından mitingi düzenleyen kurumlar adına, '1 Mayıs 1977 faillerinin yargılanması' ve 'Taksim Meydanı'nın adının 1 Mayıs Meydanı olarak değiştirilmesi' talebini vurgulayan ortak 1 Mayıs bildirisi Türkçe ve Kürtçe okunmuştur[1904*]. Program konuşmaların ardından verilen Kardeş Türküler, Grup Yorum ve Koma Asmin konserleri ile sona ermiştir[1905].

Çok sayıda, sivil toplum kuruluşu, siyasi parti, meslek odası ve birliği ve uluslararası sendika temsilcisinin katıldığı İstanbul Taksim 1 Mayıs 2012 mitingine, Cumhuriyet gazetesinin haberine göre 'yüzbinlerce kişi'[1906], Emniyet Müdürlüğü'nün verdiği bilgiye göre '200 bin kişi'[1907] katılmıştır. İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Kamil Karabörk, 'kutlamalarda 20 bin polisin görev yaptığını'[1908] açıklamıştır. Bir önceki yıl olduğu gibi, 'polisler Taksim Meydanı'na girmemiş, Sıraselviler Caddesi ve İstiklal Caddesi'nde beklemiştir'[1909]. Mitingin sona ermesi ardından gazetecilerin sorduğu soruları cevaplayan Vali Mutlu, 'kutlamaların huzur içinde geçtiğini, bir

---

[1903] **Evrensel**, 2 Mayıs 2012.
[1904] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2012.
[*] 1 Mayıs 2012 Ortak Bildirisi: "Miadını doldurmuş kapitalizmin, varlığını sürdürebilmesi için insana dair ne varsa saldırdığı, özgür ve insanca yaşanabilir bir dünya, bir toplum umudunu yok etmek istediği zamanlardayız. Emperyalizmin bütün dünyaya kendi istediği şekli vermek istediği, en küçük pürüzü bile yok etmek, dünyamızın her karışını kendi av alanına çevirmek istediği günlerdeyiz. Bölgemizde emperyalist saldırganlık ve işkencenin, Libya'dan sonra Suriye ve İran'ı hedef aldığı, bölgemizin bir ateş topuna çevrilmek istenildiği günlerdeyiz. İşçi sınıfının neredeyse yarısının en küçük bir güvence olmaksızın köle gibi çalıştırıldığı, hemen her gün madenlerden, tersanelerden, inşaatlardan yeni iş cinayeti haberlerinin geldiği zamanlardayız. Ulusal istihdam stratejisi adı altında kıdem tazminatından kiralık iş bürolarına, bölgesel asgari ücrete kadar saldırılarla işçi sınıfının tüm kazanılmış haklarının gasbedilmek istendiği, özellikle bölgesel asgari ücretle Kürt illerinde çocuk ve kadınların köleleştirilmek istendiği ve buna karşı mücadele edebilecek sendikaların çıkarılmak istenen yasalarla yok edilmeye çalışıldığı günlerdeyiz. Nükleerden termiğe, güneşten rüzgâra enerji politikalarının tamamen kar için gündeme getirildiği, bunun için doğanın, ormanların, kıyıların, yaşam alanlarının yok edilmek istendiği, afet yasası, kentsel dönüşüm projeleri adı altında halkın yaşadığı bölgelerin ranta ve yağmaya açıldığı, yoksul halkın barınma hakkının gasbedildiği günlerdeyiz. Irkçılık ve milliyetçiliğin körüklendiği, Kürt halkının demokratik haklarının yok sayıldığı, baskıların sürdüğü günlerdeyiz. Kadını aile içinde kocaya bağlı kabul eden, kadın cinayetlerinin arttığı, darbeci zihniyetle hesaplaştığını söyleyen AKP iktidarı döneminde, düzmece iddia ve komplolarla sendikacı, gazeteci, öğrenci, akademisyenlerin hapishanelere doldurulduğu günlerdeyiz. Tüm bu gelişmelere karşı sesimizin daha gür çıkmaya başladığı, daha örgütlü, daha öfkeli ve daha da gür çıkacağı günlerdeyiz. İşçi sınıfının, ezilen halkların kurtuluşu birlikte mücadeleyle kapitalizme, emperyalizme ve işbirlikçi uşaklarına karşı kazanacağı zaferdedir. Sınıfsız, sömürüsüz bir dünyadadır", **Bloomberg HT**, 2 Mayıs 2012, '1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü kutlandı', (Çevrimiçi) 'https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1133293-1-mayis-emek-ve-dayanisma-gunu-kutlandi', (Erişim Tarihi: 17.02.2021).
[1905] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2012.
[1906] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2012.
[1907] **Milliyet**, 2 Mayıs 2012.
[1908] **Yeni Şafak**, 1 Mayıs 2012.
[1909] **Bianet**, 1 Mayıs 2019, '1 Mayıs'ın 15 Yıllık Kronolojisi, 2004-2018', (Çevrimiçi) 'https://m.bianet.org/bianet/siyaset/207673-1-mayis-in-15-yillik-kronolojisi-2004-2018', (Erişim Tarihi: 23.02.2021).

olumsuzluk yaşanmadığını, 1 Mayıs'ın işçilerin arzu ettiği şekilde sorunsuz kutlanmasına sevindiklerini'[1910] belirtmiştir. Hükümet yanlısı Yeni Şafak Gazetesi, 1 Mayıs kutlamalarını, 'Taksim'e çıkma yasağı kalkınca, 1 Mayıs bayram hüviyetine kavuştu. Münferit olaylar bayrama gölge düşüremedi. Türkiye bir korkusunu daha tarihe havale etti'[1911] sözleriyle değerlendirmiştir.

1 Mayıs 2012 Ankara'da iki ayrı mitingle kutlanmıştır. DİSK, KESK, TMMOB ve TTB'nin Sıhhiye Meydanı'nda düzenlediği mitinge, Sendikal Güç Birliği Platformu ile Türk-İş'e bağlı bazı sendikalar da destek vermiştir[1912]. Milliyet'in haberine göre 'yaklaşık 40 bin kişinin'[1913] katıldığı Sıhhiye mitinginde, '6500'[1914] polis görev yapmıştır. Ankara'da yapılan ikinci 1 Mayıs kutlaması ise Hak-İş ve Memur-Sen'in Tandoğan Meydanı'nda yaptığı kutlamadır. Bu mitingi diğerlerinden ayıran temel özellik, kutlamalara hükümet temsilcilerinin davet edilmesi ve hükümeti temsilen miting kürsüsünden konuşma yapılmış olmasıdır. Tandoğan'daki 1 Mayıs kutlamalarına, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan davet edilmiş, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik hükümeti temsilen kutlamalara katılmıştır[1915]. Cumhuriyet gazetesinin ilgili haberinde, '1 Mayıs 1977 mitinginden sonra ilk kez bir Bakan'ın 1 Mayıs kutlamalarına katıldığı belirtilmiştir'[1916*]. Bakan Çelik'in yanısıra, 'AKP Genel Başkan Yardımcıları Salih Kapusuz ve Hüseyin Tanrıverdi, AKP Milletvekili Salim Uslu, Sağlık Bakan Yardımcısı Agah Kafkas da kutlamalarda yer almıştır'[1917]. Mitingde konuşan Memur-Sen Genel Başkanı Ahmet Gündoğdu, '18 yıl boyunca vali ve belediye başkanı olarak Ankara'yı yöneten despot Nevzat Tandoğan'ın ismini buraya verenlere inat, Tandoğan Meydanı'nın isminin 'Özgürlük ve Demokrasi Meydanı' olarak değiştirilmesini istemiştir'[1918**]. Kutlama programı kapsamında alanda mehter takımı gösteri

[1910] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2012.
[1911] **Yeni Şafak**, 2 Mayıs 2012.
[1912] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2012.
[1913] **Milliyet**, 2 Mayıs 2012.
[1914] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2012.
[1915] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2012.
[1916] **A.g.e.**

* 2 Mayıs 2012 tarihli Cumhuriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde, Bakan Faruk Çelik'in 35 yıl sonra 1 Mayıs mitingine katılan ilk bakan olduğu bilgisine yer verilmiştir. Ancak araştırmalarımda, 1976, 1977 ve 1978 1 Mayıs mitinglerine herhangi bir bakanın katıldığına dair bir bilgiye rastlamadım.

[1917] **A.g.e.**
[1918] **Yeni Şafak**, 2 Mayıs 2012.

** Tandoğan Meydanı'nın adı, 13 Nisan 2015'te, Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi kararıyla değiştirilerek, 'Anadolu Meydanı' yapılmıştır.

yapmış[1919], konuşmaların ardından program Mustafa Ceceli konseriyle son ermiştir[1920]. Hükümetin kutlamalarda temsil edilmesi ve Bakan Çelik'in miting kürsüsünde konuşma yapması, mitingde kullanılan pankart ve sloganlarda, yapılan konuşmalarda, -'kamuda ve TBMM'de başörtüsü yasağı kaldırılsın, darbeciler yargılansın' gibi-, hükümetin siyasal söylemiyle uyumlu içeriklere yer verilmesi, Tandoğan 1 Mayıs kutlamalarının siyasi iktidar tarafından desteklenen, 'makbul' 1 Mayıs kutlamaları olduğu yönündeki yorumları güçlendirmiştir. Sol basın, Hak-İş ve Memur-Sen'in Tandoğan mitingini, 'hükümetin 1 Mayıs'ı resmi devlet törenine çevirme siyasetinin bir parçası olarak'[1921] yorumlamıştır. Milliyet'in haberine göre, 'yaklaşık 3-4 bin kişinin'[1922] katıldığı Tandoğan mitinginde görev alan 'az sayıda polis, sadece meydana giriş noktalarında beklemiştir'[1923].

Önceden duyurulduğu gibi Türk-İş ve Türkiye Kamu-Sen 1 Mayıs'ı, merkezi olarak Bursa Kent Meydanı'nda düzenlenen mitingle kutlamıştır. Hak-İş'e bağlı sendikalarının Bursa şubelerinin de katıldığı mitinge, Hürriyet'e göre 'yaklaşık 15 bin'[1924], Evrensel'e göre '25 bin kişi'[1925] katılmıştır. 'Tazminata uzanan eller kırılsın', 'Taşeron çalışmaya hayır' sloganlarının atıldığı mitingde, kürsüden yapılan anonslarda sık sık, 'tek vatan, tek dil, tek bayrak' vurgusu yapılmıştır[1926]. 'Miting alanında yaklaşık 3500 polis görev almıştır'[1927]. Türk-İş ve Türkiye Kamu-Sen'in düzenlediği mitingin dağılmasının ardından, saat 14.00 civarı aynı meydanda bu kez KESK, TMMOB ve TTB'nin düzenlediği 1 Mayıs mitingi yapılmıştır[1928]. 'CHP, İP, DSP, BDP yöneticileri, ADD, Halkevleri ve TGB'nin de katıldığı' bu kutlamada, 'Faşizme karşı omuz omuza', 'Susma sustukça sıra sana gelecek' yazılı pankartlar taşınmıştır[1929]. Konfederasyonlar arasındaki uyuşmazlık, Bursa'da aynı meydanda farklı saatlerde iki ayrı 1 Mayıs mitinginin yapılmasına yol açmıştır.

Ankara ve Bursa'da yaşanan ayrışma tablosu İzmir'de yaşanmamış, konfederasyonlara bağlı sendikaların İzmir şubelerinin ortaklaşmacı tutumu

[1919] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2012.
[1920] **Yeni Şafak**, 2 Mayıs 2012.
[1921] **Evrensel**, 3 Mayıs 2012.
[1922] **Milliyet**, 2 Mayıs 2012.
[1923] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2012.
[1924] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2012.
[1925] **Evrensel**, 2 Mayıs 2012.
[1926] **A.g.e.**
[1927] **Milliyet**, 2 Mayıs 2012.
[1928] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2012.
[1929] **A.g.e.**

sayesinde, 1 Mayıs, 'Türk-İş'e bağlı sendikalar, DİSK'e bağlı sendikalar, KESK, TMMOB, TTB ve TEB'in, İzmir Gündoğdu Meydanı'nda düzenlediği ortak mitingle kutlanmıştır[1930]. Çok sayıda sendika, siyasi parti ve meslek örgütünün destek verdiği Gündoğdu mitingine, Milliyet'e göre '40 bin'[1931], Cumhuriyet'e göre '70 bin'[1932], Evrensel'e göre 'yaklaşık 80 bin'[1933] kişi katılmıştır. İzmir Gündoğdu mitinginde, konfederasyonların kutlamaları ayırma çabalarına tepki olarak, birlik vurgusu öne çıkarılmıştır[1934]. Bu tutumun ifadesi olarak, Türk-İş yönetimine muhalif sendikalarının oluşturduğu Sendikal Güç Birliği Platformu, alana 'Ayıramazsınız. Yaşasın işçilerin birliği'[1935] yazılı pankartla girmiştir.

Konfederasyonlar arasında yaşanan uzlaşmazlık sonucunda 1 Mayıs 2012, dört şehirde, İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa'da, altı farklı etkinlikle kutlanmıştır. İstanbul'da bir meydanda, İzmir'de bir meydanda, Ankara'da iki ayrı meydanda, Bursa'da ise bir meydanda iki farklı zamanda olmak üzere toplam altı 1 Mayıs mitingi yapılmıştır. Bu parçalı tabloyu Milliyet, '5 Köşeli 1 Mayıs'[1936] başlığıyla haberleştirmiştir.

DİSK'in 1 Mayıs 2012 kutlamalarına dair değerlendirmesi, DİSK Genel Başkanı Erol Ekici'nin 4 Mayıs 2012'de yaptığı yazılı açıklamada ifade bulmuştur. Ekici şunları söylemiştir:

> "İşçi sınıfı ayrışmadı, alanlarda birleşti. 1 milyon emekçinin katıldığı Taksim ve 1 Mayıs alanlarındaki resmi AKP hükümeti iyi görmeli. Alanlardan yükselen bu ses, AKP'nin ülkemizi sürüklediği karanlığa karşı bir uyarıdır. Taksim kutlamaları, yıllardır korku tellallığı yapanların, sola ve devrimcilere kara çalmaya çalışanların teorilerini altüst ettiği gibi, devlet güdümlü sarı sendikacılığın gerçek yüzünü de teşhir etti. 1 Mayıs'ı gerçek niteliğinden soyutlayarak 'piknik bayramı' haline dönüştürmek isteyen yandaş sendikal anlayış, kendi geniş işçi tabanları tarafından da alanlarda terk edilmiş, hükümetin kürsüsü haline getirdikleri ve 1 Mayıs Marşı'nı dahi çalmaya cesaret edemedikleri 'piknik bayramlarında' teşhir edilmişlerdir. Emekçiler bu oyuna izin vermemiştir."[1937]

Ekici'nin açıklamaları, DİSK'in 1 Mayıs 2012'de konfederasyonlar arasında yaşanan ayrışmayı, AKP hükümetinin, 1 Mayıs'ın hükümet karşıtı politik içeriğini

---

[1930] **Evrensel**, 2 Mayıs 2012.
[1931] **Milliyet**, 2 Mayıs 2012.
[1932] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2012.
[1933] **Evrensel**, 2 Mayıs 2012.
[1934] **A.g.e**.
[1935] **Evrensel**, 7 Mayıs 2012.
[1936] **Milliyet**, 2 Mayıs 2012.
[1937] **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 2012.

boşaltma stratejisinin bir uzantısı olarak yorumladığını göstermektedir. Bu yoruma göre, hükümetin 1 Mayıs mitinglerini depolitize etme çabaları işe yaramayınca, hükümet yanlısı ve hükümet karşıtı sendikaları bölme, muhalif sendikaların düzenlediği 1 Mayısları marjinalize etme stratejisi devreye sokulmuştur. Ancak DİSK'e göre, İstanbul, Ankara ve İzmir'de farklı konfederasyonlara bağlı sendikalara üye işçiler, kutlamalarda bir araya gelerek, hükümetin ve 'yandaş sendikaların' 'böl ve yönet' taktiğini boşa düşürmüşlerdir. DİSK Genel Sekreteri ve Birleşik Metal-İş Genel Başkanı Adnan Serdaroğlu'nun 6 Mayıs'ta Hayat TV'de yayınlanan Emek Forum programında sarf ettiği sözler, Erol Ekici'nin sözleriyle örtüşmektedir[1938]. Serdaroğlu, Türk-İş'in, DİSK'le ortak 1 Mayıs kutlamamama kararının arkasında, hükümetin, Türk-İş'in muhalefetin içinde yer almasını engellemeye dönük girişimlerinin olduğunu ifade etmiştir[1939]. Ekici ve Serdaroğlu'nun açıklamalarında örneklenen, DİSK'in sendikalar arası ayrışmaya dair yorumuna göre hükümet, 1 Mayıs'ların hükümet karşıtı politik içeriğini boşaltmak istemekte ve bunu hükümetle iş birliği içinde olan sendikalarla, hükümet karşıtı sendikaların kutlamalarını bölerek gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu sayede muhalif sendikaları yalnızlaştırmak ya da marjinalize etmek mümkün olabilecektir.

Erdoğan'ın 16 Nisan 2011'de Memur-Sen'in Genel Kurul toplantısında söylediği, '1 Mayıs'ı biz bayram ilan ettik, Taksim'in yolunu biz açtık. Ancak bazı sendikalar bunun kadrini kıymetini bilmedikleri gibi bize hakarete devam ediyorlar. Biz masada olanlarla yolumuza devam ederiz'[1940] sözleri, DİSK'in işaret ettiği, hükümetin konfederasyonlara yönelik stratejisi bağlamında düşünülebilir. Erdoğan'a göre, AKP hükümetinin aldığı kararlar sayesinde 1 Mayıs'ı bayram olarak Taksim'de kutlayabilen sendikaların, 1 Mayıs'ta hükümeti eleştirmeye hakları yoktur. Bu nedenle, 1 Mayıs kutlamalarının baskın söyleminin hükümet karşıtı sol sendika ve siyasi hareketler tarafından belirlenmesinin, hükümeti rahatsız etmiş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

[1938] **Evrensel**, 7 Mayıs 2012.
[1939] **A.g.e.**
[1940] **Hürriyet**, 17 Nisan 2011.

1 Mayıs 2012 Türkiye genelinde 100'e yakın il ve ilçede yapılan, yürüyüş, toplantı, gösteri ve basın açıklamalarıyla kutlanmıştır[1941]. Diyarbakır'da ise 32 yıl sonra ilk kez İstasyon Meydanı'nda 1 Mayıs mitingi yapılmasına izin verilmiştir[1942].

2010, 2011 ve 2012 1 Mayıs kutlamalarının yönetiminde; 'izin verme', 'sınırları belirleme', 'gösterisel güvenlik önlemleri' gibi merkezinde devlet otoritesinin en üstünlüğünü gösterme politikasının yer aldığı egemen iktidar pratiklerinin yanında, yasak ve şiddetten mümkün olduğunca kaçınma, toplantıyı düzenleyenlerle resmi otoritenin iş birliği içinde çalışması, toplantıyı düzenleyenlerin sorumlulaştırılarak, kendi kendilerini yönetmeye teşvik edilmesi, polisin toplantı alanına girmemesi, polis müdahalesini asgari düzeyde tutma gibi 'uzaktan yönetmeyi' amaçlayan 'liberal' yönetsel pratiklere de hayata geçirilmiştir.

İstanbul Taksim 2010, 2011 ve 2012 1 Mayıs kutlamaları yüzbinlerce kişinin katıldığı ve herhangi bir şiddet olayının yaşanmadığı devasa barışçıl toplantılar olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuç, 2004 yılından 2010'a kadar Taksim'de yapılmak istenen 1 Mayıs kutlamalarına karşı çıkan kişi ve kurumların, karşıtlıklarını gerekçelendirmek için kullandıkları argümanları büyük ölçüde boşa çıkarmıştır. 2010 öncesi yıllarda, Taksim'de 1 Mayıs mitingi talebine karşı çıkanların sıklıkla başvurduğu argümanlar; Taksim Meydanı'nın valilikçe belirlenmiş toplantı alanı olmadığına dair 'yasal' argüman, Taksim Meydanı'nın fiziki yapısı gereği kalabalık mitinglerde güvenliği sağlamak için uygun olmadığına dair 'teknik/güvenlikçi' argüman ve 'illegal örgütlerin provokasyon yapacağı yönünde istihbarat olduğuna dair, 'istihbari/güvenlikçi' argümandır. Barışçıl ve sorunsuz toplantılar olarak gerçekleşen 2010, 2011, 2012 Taksim 1 Mayıs mitingleri, 2010 öncesi sıklıkla kullanılan bu üç argümanı boşa çıkarmıştır. Bu nedenle, bu üç yılda gerçekleşen kutlamaların ardından, basında yer alan değerlendirmelerde, Taksim yasağının sona ermesi, 'bir tabunun yıkılması'[1943], 'bir korku duvarının yıkılması[1944], 'bir ayıbın sona ermesi'[1945] biçiminde yorumlanmıştır. 2 Mayıs 2012 tarihli Yeni Şafak gazetesi, 1 Mayıs kutlamalarıyla ilgili haberinde, 'Türkiye bir korkusunu daha tarihe havale etti'[1946] ifadesine yer vermiştir. Bu yorumlar temel olarak Taksim yasağının irrasyonel olduğu kabulüne

[1941] **Evrensel**, 3 Mayıs 2012.
[1942] **Evrensel**, 2 Mayıs 2012.
[1943] **Yeni Şafak**, 2 Mayıs 2010.
[1944] **Zaman**, 2 Mayıs 2010.
[1945] **HaberTürk**, 2 Mayıs 2010.
[1946] **Yeni Şafak**, 2 Mayıs 2012.

dayanmaktadır. Buna göre, 1 Mayıs 1977 travmasının bıraktığı olumsuz bellek mirasından kaynaklanan korku ve kaygılar, Taksim yasağının sürdürülmesine yol açmıştır. Buna rağmen, AKP hükümetinin yürüttüğü demokratik açılım siyaseti sayesinde, geçmişin travmalarıyla yüzleşilmiş ve akıl dışı yasaklar sona erdirilmiştir. Bu sayede, irrasyonel, duygulara dayalı yasakların yerini, akla, sağduyuya, uzlaşıya, diyaloga, müzakereye dayalı 'liberal' yönetim teknikleri almıştır. Burada özetlemeye çalıştığım yorumlama çerçevesi temelde, baskıcı, yasakçı yönetim pratiklerinin irrasyonel olduğuna dair bir düşünsel kabule dayanmaktadır. Dolayısıyla, Taksim'de 1 Mayıs yasağı, tek başına 1977'nin yarattığı korkuyla, yasağın kalkması ise korkuyla yüzleşmeyle açıklanmıştır. Bahsedilen yorumlama çerçevesinin kusuru, kimi erken tespitlere dayanıyor olmasının yanı sıra; yasakçı, engelleyici idari pratiklerin, 'devlet otoritesini koruma' ve/veya muhalifleri görünmez, duyulmaz kılma gibi 'rasyonel' yönetim stratejilerine de dayanabileceğini göz ardı etmesidir.

6. 4. Geri Gelen Taksim Yasağı, Kaybolan Özgürlükler (2013 - 2020)

3 Nisan 2013 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer alan, '1 Mayıs'a onay çıktı' başlıklı haberde, 'Türk-İş Genel Başkan Mustafa Kumlu'nun, İstanbul'da 1 Mayıs 2013 kutlamalarının Taksim Meydanı'nda yapılması için İstanbul Valisi Hüseyin Avni Mutlu ile görüştüğü ve Vali Mutlu'nun Kumlu'ya kutlamaların Taksim Meydanı'nda yapılabileceğini, bir sorunun bulunmadığını bildirdiği'[1947] aktarılmıştır. 5 Nisan 2013'te yapılan DİSK Genel Kurulu'nda DİSK Genel Başkanlığı'na seçilen Kani Beko, 11 Nisan'da yaptığı basın açıklamasında, 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlamak için diğer konfederasyonlarla bir araya gelerek çalışmalara başladıklarını'[1948] belirtmiştir. Ancak 18 Nisan'da Vali Mutlu'yla birlikte bir basın toplantısı düzenleyen İçişleri Bakanı Muammer Güler, 'Taksim Yayalaştırma Projesi[*] kapsamında devam eden inşaat nedeniyle, Taksim Meydanı'nın 1 Mayıs kutlamaları için uygun olmadığını,

[1947] **Cumhuriyet**, 3 Nisan 2013.
[1948] **Hürriyet Ege**, 12 Nisan 2013.
[*] Taksim Yayalaştırma Projesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından finanse edilen, inşaatı ihaleyle Kalyon İnşaat'a verilmiş ve ilk etap çalışmalarına Ekim 2012'de başlanmış bir meydan düzenleme projesidir. Proje kapsamında, Taksim'deki araç akışının, tüneller aracılığıyla yer altına alınması ve meydanın genişletilmesi, meydanın yanında bulunan Gezi Parkı'nın yıkılarak, yerine AVM, rezidans ve otel olarak kullanılacak Topçu Kışlası'nın inşa edilmesi planlanmıştır. Ancak proje ilan edildikten sonra, Topçu Kışlası yapılmak üzere şehir merkezindeki az sayıda yeşil alandan bir olan Gezi Parkı'nın yıkılacağının ortaya çıkması başta Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odası olmak üzere çok sayıda meslek odası ve sivil toplum kuruluşu tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. Mimarlar Odası, 'Taksim Yayalaştırma Projesiyle birlikte, Taksim Meydanı'nın 1 Mayıs kutlamalarına kapatılacağını vurgulamıştır', Bkz: "Taksim İnsansızlaştırılacak", **Cumhuriyet**, 16 Şubat 2012.

meydanda yeterli önlemleri alacak fiziki ortamın bulunmadığını, bu nedenle sendikalarla görüşerek, başka alanlar için önerilerde bulunacaklarını'[1949] açıklamıştır. İçişleri Bakanı'nın açıklamasına yanıt veren DİSK Genel Başkanı Kani Beko, 'Gündemimizde başka alternatifimiz yok. Tek alternatifimiz koşullar ne olursa olsun Taksim'[1950] demiştir. Böylece hükümetle, sendikalar arasında, 18 Nisan'dan 1 Mayıs'a kadar süren Taksim Meydanı'nda kutlama yapılıp yapılamayacağı tartışması başlamıştır. 22 Nisan ve 25 Nisan'da, İstanbul Valisi Mutlu ve İstanbul Emniyet Müdürü Hüseyin Çapkın'ın, 1 Mayıs kutlamalarını düzenleyen Türk-İş, Hak-İş, DİSK, KESK ve TTB temsilcilerinden oluşan Tertip Komitesi'yle yaptığı toplantılarda bir uzlaşma sağlanamamıştır[1951]. Toplantının ardından basın açıklaması yapan Vali Mutlu, 'Taksim'in fiziki koşullarının miting yapmak için uygun olmadığını, 1 Mayıs günü Taksim'de yalnızca anıta çelenk koyulmasına ve Kazancı Yokuşu'nda anma seremonisi düzenlemesine izin vereceklerini, bunun haricindeki toplanmaların hukuksuz olacağını ve bu toplanmalara karşı güvenlik güçlerinin gerekli tedbirleri alacağını'[1952] belirtmiştir. 27 Nisan'da Taksim Hill Otel'de bir basın toplantısı düzenleyen Tertip Komitesi, Taksim Meydanı'nda devam eden inşaatın 1 Mayıs kutlaması için engel oluşturmadığını, gerekli önlemler alınırsa kutlamaların gerçekleştirilebileceğini ve 'yasak kararının siyasi olduğunu öne sürmüştür'[1953]. Geçmiş yıllarda olduğu gibi, Tertip Komitesi 29 Nisan'da, 1 Mayıs 1977, 1989 ve 1996'da hayatını kaybedenler için Taksim Kazancı Yokuşu, Şişhane ve Kadıköy'de anma törenleri düzenlemiştir[1954]. Kazancı Yokuşu'ndaki anma töreninde konuşan DİSK Genel Sekreteri Arzu Çerkezoğlu, 'AİHM'in Taksim'i 1 Mayıs alanı olarak tescil ettiğini, büyük mücadele ile kazanılan Taksim'in, işçi sınıfına inşaat gerekçesiyle kapatılmak istendiğini, Taksim Meydanı'nın teknik sebeplerden ötürü değil, siyasi sebeplerden ötürü yasaklandığını'[1955] iddia etmiştir. Böylece Nisan ayı boyunca süren 'Taksim'de 1 Mayıs' tartışması kapsamında art arda yapılan birbirine karşıt basın açıklamalarında, İstanbul Valiliği ve Emniyet Müdürlüğü, alanda devam eden inşaat nedeniyle yeterli güvenlik önlemleri alınamayacağı için alanın kitlesel toplantılar için uygun olmadığını ve bu nedenle Taksim'de 1 Mayıs kutlamasına izin

[1949] **Milliyet**, 19 Nisan 2013.
[1950] **Cumhuriyet**, 19 Nisan 2013.
[1951] **Hürriyet**, 26 Nisan 2013.
[1952] **A.g.e.**
[1953] **Evrensel**, 28 Nisan 2013.
[1954] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 2013.
[1955] **Evrensel,** 30 Nisan 2013.

verilmeyeceğini tekrarlarken; 1 Mayıs Tertip Komitesi ise inşaatın yol açtığı fiziki engellerin önlemlerle üstesinden gelinebilecek teknik sorunlar olduğunu, inşaatın, Taksim'i 1 Mayıs'a kapatmak için bir bahane olarak kullanıldığını ve ne olursa olsun 1 Mayıs'ı Taksim Meydanı'nda kutlamaya kararlı olduklarını ifade etmiştir. İstanbul Valiliği ile düzenleyici sendikalar arasında yaşanan uzlaşmazlığı, Hürriyet gazetesi, 'Taksim Restleşmesi'[1956] başlığı altında haberleştirmiştir.

İstanbul Valiliği ve Emniyet Müdürlüğü, 26 Nisan'dan itibaren, Taksim Meydanı'nın çevresini demir bariyerler yerleştirerek kapatmıştır[1957]. 29 Nisan'da AK Parti Genel Merkezi'nde sendika yöneticileriyle bir toplantı yapan Başbakan Erdoğan'ın 'inşaat olduğu için Taksim'de risk durumu olduğunu, sembolik bir heyetin Taksim'e çiçek bırakabileceğini, isterlerse kutlamaları Kazlıçeşme Meydanı'nda yapabileceklerini söylediği'[1958] belirtilmiştir. Ancak, Tertip Komitesi, 1 Mayıs'ı Taksim Meydanı'nda kutlamak konusunda kararlı olduğunu bir kez daha beyan etmiştir[1959].

30 Nisan'da partisinin grup toplantısında konuşan Başbakan Erdoğan, Taksim'de 1 Mayıs kutlaması talebi karşısındaki tutumunu şu sözlerle açıklamıştır:

> "Bazı çevreler ve sendikalar 1 Mayıs'ı bir gerilim ve çatışma günü haline dönüştürmek için ellerinden geleni yapıyor. Bu sendikaların başkanlarıyla görüştük. Artık alışılmış bazı komplekslerin aşılması, tabuların yıkılması gerekiyor. Bunu kendilerine de ifade ettim. Taksim'deki yayalaştırma çalışmaları nedeniyle 30-40 metrelik kazılmış şantiyeler söz konusu. 'Allah göstermesin bir hareketlenmede bırakın 30-40 kişiyi, bir kişinin ölümüne dahi müsaade edebilir misiniz' dedim. Bunun faturası kime gelecek, bize. Şantiye halindeki Taksim'de nasıl müsaade edersiniz, bu sorulacak. 30 yıl sonra kutlanamayan 1 Mayıs'ın önünü açan iktidar biz olduk. O günü de tatil ilan ettik, rahatlıkla bu kutlamalar yapılsın diye. Size kutlamayın demiyorum ama ricada bulunuyorum. 21,5 milyon oya sahip parti olarak bu tür törenleri biz Kazlıçeşme'de yapıyoruz da siz niye yapmıyorsunuz? **İlla Taksim Meydanı demeniz bana şunu hatırlatıyor dedim, 'AK Parti iktidarına karşı biz bunu yapıyoruz.' Buradan biz bunu anlıyoruz, başka bir şey anlamayız***. Gelin Taksim'de çelenk koyun, basın açıklamanızı yapın, sonra gidip Kazlıçeşme'de mitingi yapın. Ben size miting yapmayın demiyorum. Temenni ederim ki bu söylediklerimizden bir netice almış oluruz, aksi takdirde biz orada İçişleri Bakanlığımız tüm ekibiyle, valisiyle, emniyet müdürlüğüyle her türlü tedbiri alacağız ve kesinlikle alana böyle bir girişin yapılmasına, alanda bu

[1956] **Hürriyet**, 26 Nisan 2013.
[1957] **Cumhuriyet**, 27 Nisan 2013.
[1958] **Yeni Şafak**, 30 Nisan 2013.
[1959] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 2013.
* Vurgu bana ait.

> tür bir kutlamanın yapılmasına müsaade etmeyeceğiz. Sendikalardan inatlaşma değil samimiyet bekliyorum"[1960].

Erdoğan'ın 30 Mayıs tarihli açıklamasında öne sürdüğü argümanlar, yukarıda ele aldığım, Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs kutlamanın yasak olduğu 2007-2008 yılları 1 Mayıs'ları öncesinde yaptığı konuşmalarda kullandığı argümanların büyük ölçüde tekrarıdır. 2007-2008'de ve yasağın geri geldiği 2013'te, Başbakan Erdoğan, sendikaların Taksim'de 1 Mayıs konusundaki ısrarını samimiyetsizlikle ve kötü niyetle açıklamıştır. Erdoğan'a göre, sendikalar gerçek niyetleri olan gerilim ve çatışma çıkarma amaçlarını, kutlama talebi kisvesi altına gizlemektedirler. Başka bir deyişle, Erdoğan'a göre, sendikaların asıl amacı kutlama yapmak değil, kavga, gerilim, çatışma çıkarmaktır. Bu nedenle kendilerine önerilen diğer alanları kabul etmeyip ısrarla Taksim Meydanı'nı istemektedirler. Bu konuşmada öne çıkan bir diğer unsur, Erdoğan'ın, sendikaların Taksim konusundaki ısrarını, AK Parti karşıtlığıyla özdeşleştirmiş olmasıdır. Buna göre, sol, sosyalist, muhalif sendika ve örgütlerin Taksim Meydanı ısrarı altında yatan temel neden, kutlama arzusu değil, hükümet karşıtlığıdır. Ancak bu sözler, Erdoğan'ın, sendikaların Taksim'de yapmayı planladığı 1 Mayıs kutlamalarını, hükümet karşıtı bir tutumla yapmak istemesini bir 'sorun' olarak gördüğü ve kutlamaları bu nedenle yasaklattığı biçiminde yorumlanmıştır. Başka bir deyişle, konuşmanın bu kısmı, muhalefet tarafından Erdoğan'ın AK Parti iktidarı karşıtı 1 Mayıs kutlamalarını gayrimeşru gördüğü ve hükümete yöneltilecek muhalefete tahammül edemediği biçiminde yorumlanmıştır. Bu yorum, Erdoğan'ın Taksim'de 1 Mayıs yasağını, esasen alandaki güvenlik riskleri nedeniyle değil, Taksim'deki kutlamaları hükümet karşıtlığı olarak değerlendirmesi nedeniyle savunduğu argümanını öne çıkarmıştır. Örneğin, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, Erdoğan'ın yukarıdaki sözlerini 'AKP karşıtı olmak suç mu? Ne zamandan beri demokrasilerde AKP karşıtlığı diye bir suç var? Siz eğer otoriter, despot anlayıştan yanaysanız, size karşı olanları susturmak gibi bir görev hissediyorsunuz'[1961] diyerek eleştirmiştir. Kısaca, Taksim'de 1 Mayıs tartışmasının iki tarafı da diğer tarafı gerçek niyetini gizlemekle ve bahaneler uydurmakla suçlamaktadır. Hükümet tarafı, tertip komitesinin asıl niyetinin hükümet karşıtlığı yapma ve çatışma çıkarma olduğunu, kutlama talebinin ise bahane olduğunu öne

[1960] **Hürriyet**, 1 Mayıs 2013.
[1961] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2013.

sürmekte, tertip komitesi ise hükümetin asıl niyetinin muhalefeti susturma ve Taksim'i 1 Mayıs'a kapatma olduğunu, alandaki inşaatın ise bahane olduğunu öne sürmektedir.

Bu tartışmaya ek olarak, Başbakan Erdoğan'ın konuşmasının sonunda sarf ettiği, 'emniyet müdürlüğüyle her türlü tedbiri alacağız' sözleri, Cumhuriyet gazetesi tarafından kutlamanın katılımcılarına yönelik üstü kapalı bir tehdit olarak yorumlanmış ve 'Erdoğan'dan Emekçiye Gözdağı'[1962] başlığıyla haberleştirmiştir.

1 Mayıs'tan bir gün önce, İstanbul Valisi Hüseyin Avni Mutlu ve İstanbul Emniyet Müdürü Hüseyin Çapkın, Taksim Meydanı'ndaki inşaat alanı önünde, meydanda 1 Mayıs kutlamalarına kesinlikle izin verilmeyeceğini yineleyen bir basın toplantısı yapmıştır[1963]. Toplantıda 1 Mayıs günü alınacak güvenlik önlemleri basına duyurulmuştur[1964]. Bu bağlamda, Valilik kararıyla, 1 Mayıs günü Taksim'e girişi engellemek amacıyla, Taksim bölgesine ulaşımı sağlayan çok sayıdaki cadde ve sokağın trafiğe kapatılacağı, tüm metro, tramvay, füniküler, metrobüs, vapur ve deniz otobüsü seferlerinin bir günlüğüne iptal edileceği, İstanbul polisine takviye olarak çeşitli illerden 4 uçak dolusu çevik kuvvet polisinin getirileceği'[1965] açıklanmıştır. 'Marjinal gruplara karşı Emniyet teşkilatının her türlü tedbiri aldığını' belirten Vali Mutlu, 'ihtiyaç olduğunda güç kullanımını kararlı bir şekilde yerine getireceklerini'[1966] vurgulamıştır. 1 Mayıs günü için alınan 'olağanüstü güvenlik önlemlerini', Milliyet gazetesi, 'İstanbul'da Sıkıyönetim'[1967], Hürriyet, 'OHAL'de 1 Mayıs'[1968], Cumhuriyet, 'Sıkıyönetimden Farksız'[1969], Evrensel, 'İstanbul'da Sıkıyönetim Uygulaması'[1970] başlığı altında haberleştirmiştir. Aynı gün, Taksim Meydanı'nda bir basın açıklaması yapan Tertip Komitesi, 'yasak kararının siyasi olduğunu, 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlamakta kararlı olduklarını, polis müdahale etmezse kimsenin burnu kanamadan kutlama yapılabileceğini'[1971] ifade etmiştir.

İstanbul'da 1 Mayıs sabahı Taksim Meydanı'nda kutlama yapmak isteyen gruplar, tertip komitesinin önceden duyurduğu gibi iki noktada, Şişli/Mecidiyeköy ve

[1962] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2013.
[1963] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2013.
[1964] **A.g.e.**
[1965] **Milliyet**, 2 Mayıs 2013.
[1966] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2013.
[1967] **Milliyet**, 1 Mayıs 2013.
[1968] **Hürriye**t, 1 Mayıs 2013.
[1969] **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 2013.
[1970] **Evrensel**, 1 Mayıs 2013.
[1971] **Hürriyet**, 1 Mayıs 2013.

Beşiktaş'ta toplanarak alana doğru iki koldan yürümeye çalışmışlardır. Ancak sabah saatlerinde henüz gruplar yürüyüşe geçmeden polis, toplanmaya başlayanlara biber gazı ve tazyikli suyla müdahale etmiştir. Polisin biber gazı, tazyikli su ve kimyasal boyayla yaptığı ilk müdahale, Beşiktaş CHP İlçe Başkanlığı önünde toplanan, içlerinde CHP, ÖDP, İP, TKP-1920 ve Halkevleri üyelerinin bulunduğu gruba yönelik olmuştur[1972]. Bu noktada atılan yoğun biber gazı nedeniyle fenalaşan CHP Genel Başkan Yardımcısı Gürsel Tekin ve CHP Parti Meclisi Üyesi Ercan Karakaş hastaneye kaldırılmıştır[1973]. Diğer toplanma noktasında polis, Şişli'deki DİSK Genel Merkezi binası önünde buluşarak Taksim'e yürümek amacıyla Halaskargazi Caddesi'ne çıkan DİSK kortejine, yoğun biber gazı ve tazyikli suyla saldırmıştır[1974]. Gazdan ve sudan kaçanlar ve saldırı sırasında yaralananlar DİSK Genel Merkezi binasına sığınınca, polis binaya da gaz bombası atmıştır[1975]. Saldırı sırasında, Enerji-Sen Genel Başkanı Ali Duman başından yaralanmıştır[1976]. Polisin, gaz bombası ve tazyikli suyla yaptığı müdahaleye bazı gruplar taş, şişe ve bilye atarak karşılık verince, Beşiktaş, Şişli ve Mecidiyeköy bölgesi savaş alanına dönmüştür[1977]. Polis, Taksim Meydanı'na yürüyüş güzergahında bulunan yerlerde, karşısına çıkan irili ufaklı her gruba biber gazı ve tazyikli su sıkmıştır[1978]. Şişli, Mecidiyeköy, Kurtuluş, Dolapdere, Tarlabaşı, Okmeydanı ve Beşiktaş bölgesinde göstericilerle, polis arasında gün boyu süren çatışmalar yaşanmıştır[1979]. Şişli'de yaşanan çatışmalar sırasında polis, Şişli Etfal Hastanesi bahçesine TOMA ile girerek, biber gazı ve tazyikli su sıkmıştır[1980]. Bianet'in haberine göre, polis Beşiktaş ilçesinde göstericilere 7 saat boyunca biber gazı ve tazyikli su sıkmıştır[1981]. İstanbul'da, 1 Mayıs eylemleri için '2 bin 600'ü şehir dışından olmak üzere, 22 bin polis görevlendirilmiş, 19'u şehirden dışından getirilen 37 TOMA kullanılmıştır'[1982]. Polis, 2 bin 200 biber gazı kapsülü kullanmıştır[1983].

[1972] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2013.
[1973] **A.g.e.**
[1974] **Milliyet**, 2 Mayıs 2013.
[1975] **A.g.e.**
[1976] **A.g.e.**
[1977] **A.g.e.**
[1978] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2013.
[1979] **A.g.e.**
[1980] **Evrensel**, 2 Mayıs 2013.
[1981] **Bianet**, 1 Mayıs 2019, '1 Mayıs'ın 15 Yıllık Kronolojisi, 2004-2018', (Çevrimiçi) 'https://m.bianet.org/bianet/siyaset/207673-1-mayis-in-15-yillik-kronolojisi-2004-2018', (Erişim Tarihi: 23.02.2021).
[1982] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2013.
[1983] **Milliyet**, 2 Mayıs 2013.

Gün boyu süren çatışmalarda, Hürriyet'in haberine göre, '28 sivil ve 22 polis yaralanmış, 73* kişi gözaltına alınmıştır'[1984]. Ancak Çağdaş Hukukçular Derneği adına açıklama yapan avukat Gülbin Aydın, yaralı sayısının gerçeği yansıtmadığını, yüzlerce insanın kimyasal gaz kullanımı ya da doğrudan polis şiddeti sonucunda yaralandığını, sadece Şişli Etfal Hastanesi'ne 1 Mayıs günü 200 kişinin başvurduğunu'[1985] belirtmiştir. Polis müdahalesi sonucunda ağır yaralananlardan, başına biber gazı kapsülü isabet eden Dilan Alp (17)'in kafatası kırılmış, yine başına biber gazı kapsülü isabet eden Meral Dönmez (27), Serdar Gül (29), Zafer Yolcu, Fehmi Oran Meşe beyin kanaması geçirerek ameliyata alınmıştır[1986]. Biber gazı kapsülü ile yaralanan İbrahim Akal bir gözünü kaybetmiştir[1987]. 2 Mayıs'ta İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi'nin 1 Mayıs olaylarını protesto etmek için Taksim Meydanı'nda yaptığı basın açıklamasında, 'polisin, kendilerine verilen talimat üzerine, sınırsızca ve hedef gözeterek, kapalı alanlara, göstericilerin başları hizasına gaz bombaları fırlattığı'[1988] iddia edilmiştir.

1 Mayıs günü yaşanan şiddet olayları ardından basın açıklaması yapan Vali Mutlu, 'sayısı 3 bin 500 civarı olan marjinal grup üyelerinin polise saldırdığını, polisin buna karşın fevkalade orantılı, fevkalade dengeli müdahale ettiğini, yaralanan 3 sivilin kendi attıkları taşlar nedeniyle yaralandığını ve marjinal grupların üyeleri olarak poliste kayıtlı olduklarını'[1989] belirtmiştir.

1 Mayıs günü İstanbul'u gün boyu etkisi altına alan, çok sayıda insanın yaralanmasına yol açan yoğun polis şiddeti, yasaklar; yaşam hakkı, kişi dokunulmazlığı, toplanma hakkı, ifade özgürlüğü, ulaşım hakkı, seyahat hakkı gibi temel hakları askıya alan, ihlal eden kısıtlamalar, çok sayıda muhalif sendika, sivil toplum örgütü, siyasi parti, gazeteci ve yazar tarafından eleştirilmiş ve kınanmıştır. Yapılan basın açıklamalarında, yaşanan şiddetten sorumlu tutulan Başbakan, İçişleri Bakanı, Vali ve Emniyet Müdürü istifaya davet edilmiş, haklarında savcılığa suç duyurusunda bulunulmuştur[1990]. Özellikle, Tarlabaşı semtinde polis müdahalesinden

---

* Cumhuriyet, 100'ü aşkın kişinin gözaltına alındığını belirtmiştir. Bkz: **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2013.

[1984] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2013.

[1985] **Evrensel**, 2 Mayıs 2013.

[1986] **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 2013.

[1987] **A.g.e.**

[1988] Hürriyet, 2 Mayıs 2013, 'BDP'li Önder'den DİSK'e eleştiri', (Çevrimiçi) 'https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bdpli-onderden-diske-elestiri-23189611', (Erişim Tarihi: 17.03.2021).

[1989] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2013.

[1990] **Milliyet**, 4 Mayıs 2013.

kaçarken girmeye çalıştığı evin önünde başına isabet eden gaz kapsülüyle ağır yaralanan 17 yaşındaki lise öğrencisi Dilan Alp'in basına yansıyan görüntüleri, muhalif kamuoyunda büyük öfke ve üzüntüyle karşılanmış, adeta 1 Mayıs günü yaşanan polis şiddetinin simgesi haline gelmiştir[1991]. Yönetimin, Taksim'de 1 Mayıs kutlama girişiminde bulunanlara yönelik tutumu, yoğun eleştiriye maruz kalınca, 2 Mayıs'ta gazetecilerin sorduğu soruları cevaplayan Vali Mutlu şunları söylemiştir:

> "Dilan 19 yaşında bir kızımız. Örgüt üyesi. Örgüt üyesi derken kastettiğim şudur, marjinal grup üyesidir, kaydı vardır bizde. Bu tür marjinal gruplarla ilintisi olan bir kızdır. Çatışma içindedir. Tam bir radikal mensuptur ve polisimize taş atan grubun içinde görüntüleri vardır"[1992].

Vali Mutlu'nun, kamu otoritesi kullananların başvurduğu ötekileştirme söylemine örnek olarak gösterilebilecek bu açıklaması, Dilan Alp'i 'marjinal örgüt üyesi' bir suçlu biçiminde resmederek, kamuoyunda polis tarafından ağır yaralanmış genç kadına yönelik oluşmuş 'acıma, merhamet etme, empati kurma, adına üzülme gibi duygulanımları engellemeyi amaçlamıştır'[1993]. Vali Mutlu, açıklamasıyla, Dilan Alp'i, 'masum olmayan', 'karanlık', 'kötücül', 'suçlu' öteki kategorisine yerleştirerek, dinleyicisini, Dilan Alp'e üzülmemesi, acımaması yönünde yönlendirmeye çalışmıştır[1994]. Vali Mutlu, mülki idare amiri statüsüne dayanarak, 'kimin marjinal/radikal olup olmadığını, kimin için üzülüp üzülünmeyeceğini veya 'kimin yasının tutulabilir'[1995] olduğunu belirleme yetkisine sahip olduğu varsayımıyla konuşmuştur[1996]. Ancak bu sözler, temel bir hukuk ilkesi olan masumiyet karinesini, -'Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz'-, ihlal etmiştir. Vali Mutlu'nun sözleri, Dilan Alp'e yönelik polis şiddetini meşrulaştırmak için, Dilan Alp'i kriminalize etme (suçlulaştırma) stratejisi gütmüştür. Bu yolla, Dilan Alp'in suçluluğu vurgulandığı ölçüde, ona uygulanmış şiddet görünmez ya da önemsiz kılınmaya çalışılmıştır. Dilan Alp'i 'suçlu' ilan eden Vali açıklamaları, aynı zamanda Dilan Alp'e uygulanan şiddetin normalleştirilmesini ve bu sayede şiddeti uygulayan polis ve polis amirlerinin suçsuzlaştırılarak korunmasını amaçlamıştır. Olayın yaşandığı tarihte, Dilan Alp'in herhangi bir adli sicil kaydının ya da hakkında verilmiş bir mahkeme

---

[1991] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2013.
[1992] **Milliyet**, 3 Mayıs 2013.
[1993] Erhan Özşeker, 'Ötekileştirme Mekanizmasının Kurulumunda Marjinallik ve Azlık', **Toplum ve Bilim**, 2018, Sayı:143, s. 132.
[1994] **A.g.e.**
[1995] Judith Butler, **Kırılgan Hayat: Yasın ve şiddetin gücü**, Çev: Başak Ertür, 2.B.s., İstanbul: Metis Yayınları, 2013, s. 12.
[1996] **A.g.e.**

kararının olmadığı göz önünde bulundurulursa, Vali Mutlu'nun, 'örgütü üyesi olduğunu gösteren kaydı vardır' sözlerindeki kaydın, yasadışı olduğu halde Emniyet Müdürlüğü tarafından tutulduğu herkesçe bilinen, 'biyografik bilgi fişi' sistemindeki kayıtlar olduğu düşünülebilir[1997]. Başka bir deyişle, Vali, Dilan Alp'in örgüt üyesi olduğunu, Emniyet'in vatandaşlar hakkında 'bilgi toplamak' için kullandığı yasadışı fişleme kayıtlarına dayanarak iddia etmiş ve böylece fişleme pratiğinin varlığını resmi ağızdan itiraf etmiştir. Vali Mutlu'nun Dilan Alp'e yönelik sözleri, hem mahkemece suçlu olduğu hükme bağlanmamış, 18 yaş altında bir vatandaşı kamuoyu önünde adını söyleyerek suçlu ilan etmesi açısından hem de iddiasını Emniyet'in yasadışı fişleme kayıtlarına dayandırması açısından hukuka aykırıdır. Bu örnek, yönetimin, İstanbul'da 1 Mayıs eylemlerine yönelik idari ve polisiye pratikleri, koyulan yasakları, alınan tedbirleri, uygulanan şiddeti, hukuka uygunluk kriteri üzerinden düşünmediğinin kanıtlarından biridir. Başka bir deyişle, ne Taksim'de 1 Mayıs'ın yasaklanması kararı ne de yasağın uygulanması için başvurulan pratikler, yönetim tarafından bir temel hak ve özgürlükler sorunu olarak ve/veya bir hukukun üstünlüğü sorunu olarak sorunsallaştırılmamıştır. O halde yasak ve yasağı uygulatmak için başvurulan şiddet ne türden bir yönetsel aklın ürünüdür?

2010, 2011 ve 2012 yıllarında Taksim'de 'olaysız' geçen 'izinli' 1 Mayıs kutlamaları ardından 2013'te Taksim kutlamalarının yeniden yasaklanması, yasağın nedenini açıklamaya çalışan tartışmaları gündeme taşımıştır. Başlangıçta, Taksim'de 1 Mayıs yasağını savunanların sıklıkla başvurduğu açıklama, inşaat nedeniyle meydanda miting yapmanın tehlikeli olduğu argümanına dayanmıştır. Ancak, iki gelişme bu argümanın inandırıcılığını zayıflatmıştır. Birincisi, meydanda inşaat çukurları varken bir miting yapmanın yarattığı kaza tehlikesi ile, mitingi engellemek için kullanılan polis şiddeti arasındaki orantısızlık, yasağın gerekçesi olarak 'inşaat tehlikesi' argümanını zayıflatmıştır. Bu argümana karşı çıkanlar sıklıkla, 'mitingi engellemek için kullanılan enerjinin çok daha azıyla o çukurların etrafı kapatılabilirdi' karşı argümanını savunmuştur. İkincisi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik'in 1 Mayıs günü yaşanan olayları televizyon programlarına değerlendirirken sarf ettiği, 'Bundan sonra büyük anma ve etkinlikler Taksim Meydanı'nda yapılmayacak'[1998] sözleri ve Başbakan Erdoğan'ın 4 Mayıs'ta sarf ettiği; 'Belki yarın

[1997] Hüseyin Aygün, **Fişlemenin Kısa Tarihi**, 2. B.s., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
[1998] **Milliyet**, 2 Mayıs 2013

Taksim'de miting alanı olmayacak. Kadıköy'de de mitinge müsaade etmeyeceğiz'[1999] sözleri, hükümetin Taksim'de 1 Mayıs yasağı kararının ne 2013 yılına özgü ne de meydandaki inşaatın yol açtığı tehlikeyle sınırlı olmadığını düşündürmüştür. Bu açıklamalar, Taksim'de 1 Mayıs yasağını inşaatın yol açtığı tehlikeyle açıklayan argümanları bir kez daha zayıflatmıştır. Bununla birlikte, Taksim'de 1 Mayıs yasağı muhalifler tarafından, birbiriyle ilişkili iki temel argümana dayanılarak açıklanmıştır. Bunlardan birincisi, hükümetin, Taksim Yayalaştırma Projesinin hedeflerinden biri olarak, Taksim Meydanı'nı kitlesel protesto niteliğindeki mitinglere kapatmayı planladığı argümanı, ikincisi ise gittikçe otoriterleşen AKP hükümetinin merkezi kent meydanlarında kendine yönelik muhalif eylemlere hoşgörü göstermediği argümanıdır. Aşağıda alıntıladığım Başbakan Erdoğan'ın konuşması, muhalifler tarafından bu iki argümanı desteklemek amacıyla kullanılmıştır.

Başbakan Erdoğan, 4 Mayıs 2013'te Ankara Kızılcahamam'da yapılan Ak Parti 20. İstişare ve Değerlendirme Toplantısında yaptığı konuşmasında, Taksim'de 1 Mayıs yasağına dair şunları söylemiştir:

> "Ben de geçmişte Taksim Meydanı'nda mitingler yaptım. Sultanahmet Meydanı'nda mitingler yaptık. Beyazıt Meydanı'nda mitingler yaptık. Şimdi bu alanlar miting alanı olmaktan çıkarıldı. Şimdi Sultanahmet Meydanı'nda miting var mı? Beyazıt Meydanı'nda miting var mı? Hayır yok. Yarın Taksim Meydanı'nda da belki miting olmayacak. Yani sen şimdi Taksim Meydanı miting alanı olmaktan çıkarılırsa, illa ben gidip yine orada miting yapacağım diyebilir misin ya? Hayır diyemezsin, burası bir hukuk devletidir. Sana miting alanı olarak neresi gösterildiyse, gidip mitingini orada yapmak zorundasın. Hukuk devleti bunu gerektirir. Bakın şimdi İstanbul Yenikapı'da devasa bir miting alanı yapıyor. Aynı şekilde Anadolu Yakası'nda devasa bir miting alanı yapıyor. Birisi 750 bin, birisi 1 milyona kadar insanı alabilecek şekilde. Şimdi buralar yapıldığı zaman, icabında biz Kadıköy'de de mitinge müsaade etmeyeceğiz. Niye? Çünkü Kadıköy de miting alanı olmaz. Neden? Çünkü orada da hemen bir savrulma başladığı zaman, bütün esnafın cam, çerçeve ne var ne yok, hepsi kırılıp dökülüyor. Öbür taraftan hayat duruyor. İşte burada şimdi ne söylüyorlardı? "Hayat durdu 1 Mayıs'ta". Ya hayat Taksim Meydanı'nda durdu. Ama tabi orayla bağlantılı olarak metrobüstü, trenlerdi vesaire onlar da durduruldu. Niye? Bundan dolayı. **Ama bunlardan arındırılmış bir alan planlandığı zaman, bu alanda gidersin, mesele üzüm yemekse, bu dev alanlarda gidersin, bu mitingini yaparsın ve kimseyi de rahatsız etmeden mesajlarını orada verirsin.*** Ama dert bu değil, dert bağcıyı dövmek. Şimdi de bağcı tabi AK Parti, o, onların ideallerine ters, onların ideolojilerine ters, o ideolojiye ters olduğu için, biz AK Parti'yi nasıl

[1999] **Evrensel**, 5 Mayıs 2013.

* Vurgu bana ait.

döveriz, derdi bu. Ama dövemeyeceksiniz, kusura bakmayın. Çünkü millet AK Parti'nin yanında. Millet kimin ne olduğunu biliyor"[2000].

Başbakan Erdoğan'ın konuşmasında öne çıkan unsurlardan ilki, miting yapılabilecek alanların idare tarafından belirleneceği ve bir alan idari kararla miting alanı olmaktan çıkarılırsa burada miting yapılamayacağı önermesidir. Bu önerme 'hukuk devleti' kavramına atıfla gerekçelendirilmektedir. Erdoğan'ın konuşmasında atıf yaptığı haliyle 'hukuk devleti' yurttaşların yasalara ve idari kararlara uymakla yükümlü olduğu devlet biçiminde düşünülmektedir. Oysa, daha önce de belirttiğim gibi, Anayasa hukuku açısından hukuk devleti kavramının birincil anlamı, yönetenlerin her türlü eylem ve işleminin hukuka uygun olması zorunluluğuna, bu anlamıyla hukukun üstünlüğüne işaret eder. Yönetilenlerin kanun ve kurallara uyup uymaması, hukuk devleti sorunundan çok bir ceza hukuku sorunudur. Bu önerme, Erdoğan'ın 2008 1 Mayıs'ından önce ifade ettiği 'ayaklar baş olursa, kıyamet kopar' sözüyle birlikte düşünülebilir. İki örnekte de bir alanda miting yapmak, öncelikle o alanın idare tarafından miting alanı olarak belirlenmiş olup olmaması, ya da o alanda bir miting yasağının olup olmaması şartına bağlanmıştır. Bu nedenle, yasaklı Taksim'de miting talep etmek, öncelikle yönetilenlerin kanunlara ve kurallara itaat edip etmemesi sorunu olarak sorunsallaştırılmıştır. Buna göre, yönetenler karar alır, yönetilenler itaat eder. Miting yapmak isteyenler, yönetim miting alanı olarak neresini gösterirse, mitingi orada yapmak zorundadır. Açıktır ki, bir mekânda miting yapma talebi, kural-itaat ikiliğine sıkıştırıldığında, söz konusu talebi barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına atıfla savunmak imkânsız hale gelmektedir. Burada ortaya çıkan, temel hak ve özgürlükler siyaseti perspektifinden düşünülen bir yönetim değil, egemenlik siyaseti perspektifinden düşünülen bir yönetimdir. Bu bağlamda yasağa karşı çıkmak, yalnızca bir kuralı ihlal etmek olarak değil, egemenin yasağına karşı çıkmak, dolayısıyla egemenin kendisine karşı çıkmak olarak düşünülmektedir. Vali Mutlu'nun 29 Nisan'da sarf ettiği, 'birtakım marjinal gruplar çıkıp 'biz devletin aldığı kararlara tavır koyuyoruz' derse elbetteki güvenlik güçleri müdahale edecektir'[2001] sözleri, önermemi doğrular niteliktedir. Burada 'devletin aldığı kararlara tavır koymak' ifadesi, yönetimin, Taksim'de miting yapma ısrarını nasıl düşündüğünü göstermesi bakımından kritik önemdedir. Bir kez yasak kararı alınıp ilan edildikten

[2000] Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, AK Parti 20. İstişare ve Değerlendirme Toplantısı Konuşması, Kızılcahamam, Ankara, (Çevrimiçi) 'https://www.youtube.com/watch?v=TiExRFqE87A', (Erişim tarihi: 22.03.2021).
[2001] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 2013.

sonra, yasağın gerekçesinden bağımsız olarak, yasağı savunmak ve uygulatmak temel amaç haline gelmektedir. Dolayısıyla, 1 Mayıs günü Taksim'de uygulanan polis şiddeti, basitçe bir gösteriyi engellemek için uygulanmış bir şiddetin ötesinde, devletin aldığı yasak kararını uygulatabilecek ve bu yasağı çiğnemeye çalışanları cezalandırabilecek güçte olduğunu göstermek için uygulanmış bir şiddettir. Yasağı korumak ve uygulatmak için başvurulan şiddet, yukarıda 2007- 2008 ve kısmen 2009 1 Mayıslarında uygulanan polis şiddeti örneğinde olduğu gibi, polis eliyle uygulanan egemen şiddettir. Egemen şiddetin amacı kanunu uygulamaktan çok, devlet otoritesinin üstünlüğünü kanıtlamak, devlet otoritesine karşı çıkanların cezasız kalmayacağını göstermektir. Egemen şiddetin temelinde, devletin fiziksel ve sembolik gücünün üstünlüğünün gösterilmesi, devlete isyan edenlerin cezalandırılması yatmaktadır. Yine bu nedenle, uygulanan şiddetinin aşırılığı, müdahalede ölçüyü kaçırma anlamında 'orantısızlık' olarak değil, devlet egemenliğinin sembolik düzenini ihlal ettiği düşünülen, 'yasağı delme' girişiminin, 'kamusal cezalandırma ritüeli'[2002] biçiminde cezalandırılması olarak düşünülürse anlaşılır hale gelmektedir.

Başbakan Erdoğan'ın konuşmasında öne çıkan ikinci unsur ise, hükümetin Taksim Meydanı ve Kadıköy Meydanı'nı mitinglere kapatmaya dönük planıdır. Başbakan'ın açıkladığı plana göre, Yenikapı ve Anadolu Yakası'na [Maltepe] inşa edilen iki yeni miting alanı tamamlandıktan sonra Taksim ve Kadıköy Meydanı 1 Mayıs kutlamalarına kapatılacaktır. Bu planın açıklanmasıyla, 1 Mayıs 2013'ün Taksim Meydanı'nda kutlanmasına izin verilmemesini 'meydandaki inşaatın yol açtığı tehlikelere' atıfla açıklayan argüman boşa düşmüştür. Başbakan Erdoğan, yeni yapılacak miting alanları ardından, tarihi kentsel meydanların protesto niteliğindeki kitlesel gösterilere kapatılacak olmasını, bu gösterilerde çıkması muhtemel şiddet olaylarının çevreye verebileceği zararla ve gündelik hayat akışının (trafik, ulaşım vb.) kesintiye uğramasıyla gerekçelendirmiştir. Buna göre, yeni inşa edilmiş miting alanları, olası şiddet olaylarının çevreye zarar vermesi ve gündelik hayatın kesintiye uğraması riskinden arındırılmış alanlardır. Bu alanlarda miting düzenleyenler, kimseyi rahatsız etmeden mesajlarını verebileceklerdir. Açıklamanın bu kısmı, Taksim ve ardından Kadıköy Meydanı için koyulan miting yasaklarının, hükümetin, İstanbul'da

[2002] Michel Foucault, **Hapishane'nin Doğuşu**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, 6. B.s., Ankara: İmge Yayınları, 2015, s. 33.

miting alanlarının yeniden düzenlenmesini de içeren geniş çaplı kentsel planlama politikasının bir parçası olduğunu düşündürmektedir.

Özgürlükler hukuku açısından bakıldığında, hükümetin merkezi kent meydanlarını 1 Mayıs mitinglerine kapatma kararının, uluslararası insan hakları hukukunun toplanma hakkını güvence altına alan prensipleriyle uyuşmadığı hatta bu prensiplerle çeliştiği söylenebilir. İlk olarak, uluslararası insan hakları hukuku, toplantının yapılacağı yeri belirlemenin toplanma hakkının koruma alanında yer alan unsurlardan biri olduğunu belirtmektedir[2003]. Bu nedenle, toplanma hakkının yalnızca idari kararlarla belirlenen sınırlı alanlarda kullanılabileceğine hükmetmek hak ihlali olarak değerlendirilmektedir. İkincisi, AİHM, toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununa dayanarak mutlak mekân yasakları getirmenin AİHS'ye aykırı olduğunu belirtmektedir[2004]. Üçüncüsü, insan hakları hukuku, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında 'özgürlüğün kural yasağın istisna' olması gerektiğini temel bir ilke olarak kabul etmektedir. Oysa, Türkiye'de 1 Mayıslar örneğinde, idare, toplantı yapılabilecek birkaç alanı belirleyerek, bunlar dışında kalan alanları yasak kabul ettiği için, kent mekanının çok küçük bir kısmı toplanmalara açık, geriye kalan büyük çoğunluğu ise toplanmalara kapalı alan haline gelmektedir. Bu ise, 'yasağın kural, özgürlüğün istisna olduğu' bir hak ihlali rejiminin doğmasına yol açmaktadır. Dördüncüsü, 'AİHM, halka açık yerde yapılan her türlü gösterinin günlük hayatın akışını etkileyebileceğini ve bu durumun varlığının tek başına bir müdahale gerekçesi oluşturmadığını'[2005] hükme bağlamıştır. Mahkeme, 'kamusal alanda yapılan toplantılar günlük yaşamın aksamasına yol açsa da kamu otoritelerinin, toplanma özgürlüğünün özünün zarar görmemesi için, barışçıl toplanmaların her türlüsüne belirli bir hoşgörü göstermesi gerektiğini'[2006] belirtmiştir. Toplantılar, kalabalıkların belirli talepleri ifade edebilmek ve seslerini insanlara duyurabilmek için kamusal alanda bir araya gelmesi olduğuna göre, toplantılar nedeniyle günlük hayatın akışının kesilmesi kaçınılmazdır. Gündelik hayatı, trafiği hiçbir şekilde etkilemeyecek ve hiç kimseyi rahatsız etmeyecek bir toplantı tasarlamak, toplanma hakkının varlık nedeniyle çelişecektir. Türkiye'de 1 Mayıslar örneğinde, hükümetin 1 Mayıs mitinglerini, yeni inşa edilen, kentin gündelik yaşamından yalıtılmış, suni miting

[2003] Berke Özenç, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekân Yasakları", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LXXIII, S.2., 2015, s. 87.
[2004] A.g.e., s.113.
[2005] Ulaş Karan, **Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü**, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi - 3, Avrupa Konseyi, Ankara Program Ofisi, Ankara, 2018, s. 54.
[2006] Özenç, **a.g.e.**, s.106.

alanlarına hapsetme projesi, temel amacı belirli talepler etrafından bir araya gelen kalabalıkların görünür ve duyulur olmasını sağlamak olan, toplanma eyleminin mantığıyla çelişmektedir. Buna ek olarak, AİHM'in 2007 ve 2008 yıllarında Taksim Meydanı'nın 1 Mayıs'a kapatılmasını ve göstericilere uygulanan polis şiddetini toplanma hakkının ihlali olarak belirlemiş ve Türkiye'yi tazminat ödemeye mahkûm etmiş olmasına rağmen aynı uygulamalar 2013'te de tekrar edilmiştir. Tüm çelişkiler birlikte düşünüldüğünde, hükümetin toplantı ve gösteri yürüyüşleri politikasının, toplanma hakkının kullanımına değil, kamu düzeni ve devlet otoritesini korumaya öncelik verdiği, protesto eylemlerinin yönetimini hak ve özgürlükler sorunu olarak değil, düzen ve otorite sorunu olarak sorunsallaştırdığı görülmektedir. Toplantıları yasaklamanın ve şiddet kullanarak dağıtmanın gerekçesi olarak başvurulan 'kamu düzeni ve kamu güvenliği' söyleminin içerdiği haliyle 'kamu' kavrayışı, 'yurttaşların temel hak ve özgürlüklerini' kamunun tanımından dışlayan, devlet merkezli bir 'kamu' kavrayışıdır.

2013 yılında Taksim'de 1 Mayıs kutlamanın, İstanbul Valiliği'nin 2911 sayılı yasaya dayanarak aldığı kararla yasaklanması hukuki açıdan bir uygunsuzluk yaratmıştır. 2010 öncesinde Taksim 1 Mayıs kutlamalarına kapalıyken, idare yasağı 2911 sayılı kanunla gerekçelendirmiştir. Ardından 1 Mayıs 2010'da dönemin Valisi Muammer Güler, Taksim'i 1 Mayıs'a açan kararı, 1 Mayıs'ın 'resmi bayram' ilan edilmesi nedeniyle, 2911 sayılı kanunun 'istisnalar' kısmında yer alan kanun hükümlerinden muaf etkinlikler (geleneksel bayram, şenlik, şölen gibi) kategorisine sokulmasıyla gerekçelendirmiştir[2007]. 2013 yılında Valiliğin yeniden aldığı yasak kararı yine 2911 sayılı kanuna dayanarak alınmıştır. Dolayısıyla Taksim'de 1 Mayıs kutlamaları, 2911 sayılı kanuna dayanarak 2010 öncesi yasaklanmış, 2010'da kanundan muaf tutularak (istisna sınıfına sokularak) serbest bırakılmış, 2013'te yine kanuna dayanarak yasaklanmıştır. Böylece, aynı etkinlik farklı tarihlerde önce kanunun norm alanına, sonra istisna alanına sonra yine norm alanına dahil edilmiştir. Bu paradoksal durum 1 Mayıslar örneğinde idarenin izin verirken ya da yasak koyarken, hukuki perspektiften veya hukuka uygunluk ilkesi üzerinden düşünmediğini, önce idari kararın alınıp ardından karara uygun hukuki gerekçenin üretildiğini göstermektedir. Başka bir deyişle, aynı eylemin, önce kanunun kuralına sonra istisnasına, sonra yine kuralına dahil ederek düzenlenmesi, ancak idari

[2007] **Milliyet**, 14 Nisan 2010.

kararın, kanunu öncelemesiyle mümkün olabilir. Bu durumda, kanun, idarenin aldığı kararları hukuka uygunluk kılıfına sokmak için araçsallaştırılmıştır. 'Hukukun taktikleştirilmesi'[2008] olarak tanımlanabilecek bu pratik, idarenin, 1 Mayıs kutlamalarına izin veren ya da yasak koyan kararlarının, hukuk düzenine değil egemen istisnanın düzenine ait olduğunu göstermektedir.

2013 yılında yeniden getirilen Taksim'de 1 Mayıs yasağıyla birlikte, yukarıda 2010, 2011 ve 2012 yılları 1 Mayıslarının yönetilmesini incelerken, kısmen de olsa uygulanmaya başladığını öne sürdüğüm 'liberal' idari pratikler (yasaklarla değil düzenlenmiş serbestlikler üzerinden yönetmek) ortadan kaldırılmıştır. Bunun yerine, 2013 yılında Taksim'de 1 Mayıs yasağıyla başlayan, kentin gündelik yaşamıyla iç içe geçmiş, tarihi ve merkezi kent meydanlarını 1 Mayıs mitingleri ve Nevruz kutlamaları gibi hükümete/devlete yönelik protesto niteliği taşıyan muhalif politik anlamı olan kitlesel toplantılara kapatma politikası, sonraki yıllarda da genişleyerek devam etmiştir. Özellikle, 2013 yılında Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs yasağının gerekçelerinden biri olan Taksim Yayalaştırma Projesi'nin ikinci aşaması kapsamında tarihi Topçu Kışlası'nın bir benzerini inşa etmek için Taksim Gezi Parkı'ndaki ağaçların kesilmeye başlanmasıyla (27 Mayıs 2013) alevlenen ve aylarca tüm Türkiye'yi etkisi altına alacak çok boyutlu, çok renkli, yaygın kitlesel protesto hareketlerine yol açan 'Gezi Parkı Eylemleri' sonrası süreçte, toplanma özgürlüğü hakkına yönelik ihlaller, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine yönelik baskı ve yasaklar, göstericilere yönelik polis şiddeti çarpıcı biçimde artmıştır[2009]. Bu süreçte, Türkiye'nin toplantı ve gösteri yürüyüşleri rejimi biçim değiştirerek, çok daha katı ve hoşgörüsüz bir hal almıştır. Yönetimin ve polisin her türden protesto eylemini bastırmaya yönelik saldırgan tutumu, Ayşen Uysal'ın ifadesiyle 'sokakta siyaset'i[2010] imkânsız kılacak bir düzeye varmıştır.

Üç yıl süren serbestlikten sonra 2013 yılında yeniden getirilen Taksim'de 1 Mayıs yasağı, sonraki yıllarda da benzer söylem ve pratikler aracılığıyla sürdürülmüştür. Taksim yasağıyla birlikte, yasağa direnenlere yönelik polis şiddeti de devam etmiştir. 1 Mayıs kutlamak için Taksim Meydanı'na girmek isteyen göstericiler

---

[2008] Wendy Brown, "American Nightmare: Neoliberalism, Neoconservatism, and De-Democratization", **Political Theory**, Vol: 34, No: 6, Aralık 2006, s.695.
[2009] Uluslararası Af Örgütü, **Gezi Parkı Eylemleri: Türkiye'de Toplanma Özgürlüğü Hakkı Şiddet Kullanılarak Engelleniyor**, 1. B.s., Uluslararası Af Örgütü Yayınları, Ekim 2013.
[2010] Ayşen Uysal, **Sokakta Siyaset: Türkiye'de Protesto Eylemleri, Protestocular ve Polis**, 1.B.s., İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

yoğun polis şiddetine maruz kalmıştır. 1 Mayıs 2014'ü Taksim Meydanı'nda kutlamak için başvuru yapan DİSK, KESK, TMMOB ve TTB'ye İstanbul Valiliği izin vermemiş ve mitingi Yenikapı Toplantı ve Gösteri Alanı'nda yapabileceklerini bildirmiştir[2011]. 1 Mayıs 2014'te bir önceki yıl olduğu gibi, ulaşım ve seyahat yasaklarının da dahil olduğu, 'olağanüstü' güvenlik önlemleriyle kuşatılan Taksim Meydanı'na yürümek için Beşiktaş, Şişli, Okmeydanı ve Taksim çevresindeki semtlerde toplanan gruplara, 1 Mayıs'ta görevli 39 bin çevik kuvvet polisi, biber gazı, tazyikli su, cop ve plastik mermilerle müdahale etmiş, polisle göstericiler arasında yaşanan çatışmalarda valiliğin verdiği sayılara göre '19'u polis 90 kişi yaralanmış, 147 kişi gözaltına alınmıştır'[2012*]. İstanbul Tabip Odası ise, 'binlerce kişinin polis copu, plastik mermi, tazyikli su, biber gazı ve gaz fişeği ile yaralandığını, en az 4 kişinin kafa travması, 1 kişinin kulak kesiği, 1 kişinin kol kırığı, 15-20 kişinin gaz kapsülü ile yaralanma, bir kişinin göz kaybına yol açabilecek göz yaralanması ve yüzlerce kişinin gaz maruziyeti nedeniyle kliniklere başvurduğunu'[2013] açıklamıştır. 1 Mayıs günü gözaltına alınanlardan B.S., dört gün boyunca gözaltında tutulduğu İstanbul Emniyet Müdürlüğü nezarethanesinde[2014], M.K. Taksim Polis Merkezi'nde, E.Y. ise İstanbul Emniyet Müdürlüğü binasında işkence gördüğünü iddia etmiştir[2015].

2014 yılında Türk-İş'in İstanbul'da 1 Mayıs'ı Kadıköy Meydanı'nda kutlamasına izin verilmiştir. Ancak, 22 Nisan'da partisinin grup toplantısında konuşan Başbakan Erdoğan, 'henüz Maltepe miting alanı inşaatı tamamlanmadığı için Türk-İş'in Kadıköy Meydanı talebine bir kereliğine olumlu yanıt verdiklerini ancak gelecek yıl Kadıköy Meydanı'nda da 1 Mayıs mitinglerine izin verilmeyeceğini, isteyenlerin Yenikapı ya da Maltepe Meydanı'nda miting yapabileceğini'[2016] açıklamıştır. Erdoğan Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs talebine ilişkin, 'bu şımarık ruh hali artık son bulmalıdır. Taksim'den ümidinizi kesin. Devletle bir gerilime girmeyin. Halkımızın, esnafımızın huzurunu kaçırmayın'[2017] demiştir.

[2011] **Hürriyet**, 1 Mayıs 2014.
[2012] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2014.
[*] 'Halkın Hukuk Bürosu, 3'ü avukat, 266 kişinin gözaltına alındığını açıklamıştır'. Bkz: **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2014.
[2013] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2014.
[2014] **Evrensel**, 9 Mayıs 2014.
[2015] **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 2014.
[2016] **Milliyet**, 23 Nisan 2014.
[2017] **A.g.e.**

1 Mayıs 2014 günü Ankara'da polis, 1 Haziran 2013'te Gezi Parkı Protestoları sırasında polis tarafından vurularak öldürülen Ethem Sarısülük'ün Kızılay Meydanı'nda vurulduğu noktaya karanfiller bırakarak anma töreni yapmak isteyen yaklaşık 700 kişilik grubun Kızılay Meydanı'na yürümesine izin vermemiş ve gruba gaz bombası, tazyikli su ve plastik mermilerle müdahale etmiştir[2018]. Polisle göstericiler arasında yaşanan çatışma esnasında gözüne gaz bombası kapsülü isabet eden 10 yaşında bir çocuk yaralanmış, bir vatandaşın burnu kırılmış, 141 kişi gözaltına alınmıştır[2019].

2012 yılında Taksim Meydanı'nda son kez izinli kutlanan 1 Mayıs mitinginde görüş ayrılıkları nedeniyle ortak kutlama yapamayan sendika konfederasyonları arasındaki ayrışma 2013'te getirilen Taksim yasağı sonrası dönemde artarak devam etmiştir. 2014 sonrası yıllarda Türk-İş, Hak-İş ve Memur-Sen konfederasyonları 1 Mayısları merkezi olarak farklı illerde kutlamaya başlamıştır[*].

2014 yılından itibaren İstanbul'da toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılacak alanlar, her yıl İstanbul Valiliği'nin resmi internet sayfasında duyurulmaya başlamıştır. Valiliğin 6 Haziran 2014 tarihli duyurusunda İstanbul'da 'yasal ve izinli' toplantıların yalnızca iki alanda, Yenikapı Sahil Alanı ve Maltepe Sahil Alanı, yapılabileceği duyurulmuştur[2020]. 30 Nisan 2015 tarihli duyuruda ise, daha önce belirlenen iki alana ek olarak, 'Kartal Meydan Alanı, Kadıköy Yeni Salı Pazarı Alanı, Pendik Cumartesi Pazar Alanı, Bakırköy Cumhuriyet Meydanı, Bakırköy Cumartesi Halk Pazarı Alanı, Beylikdüzü Fatih Sultan Mehmet Camii Otopark Alanı'[2021], 'izinli' toplantı ve gösteri yürüyüşleri alanları olarak ilan edilmiştir. Valilikçe duyurulan kararlara göre, bu sekiz alan[2022] dışında yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşleri yasadışı kabul edilecektir.

[2018] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2014.

[2019] **A.g.e.**

[*] 1 Mayıs 2014'ü Türk-İş merkezi düzeyde İstanbul Kadıköy Meydanı'nda, Hak-İş Kayseri'de, Memur-Sen Diyarbakır'da, 2015'i Türk-İş Zonguldak'ta, Hak-İş ve Memur-Sen Konya'da, 2016'yı Türk-İş Çanakkale'de, Hak-İş Sakarya'da, Memur-Sen Kahramanmaraş'ta, 2017'yi Türk-İş Ankara Tandoğan Meydanı'nda, Hak-İş Erzurum'da, Memur-Sen Kütahya'da, 2018'i Türk-İş Hatay'da, Hak-İş Adana'da, Memur-Sen Kocaeli'de, 2019'u Türk-İş Kocaeli'de, Hak-İş ve Memur-Sen Şanlıurfa'da yaptığı mitinglerle kutlamıştır.

[2020] İstanbul Valiliği, 6 Haziran 2014, İstanbul'da 2014 Yılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüş Alanları Duyurusu, (Çevrimiçi), 'http://www.istanbul.gov.tr/istanbulda-2014-yili-toplanti-ve-gosteri-yuruyus-alanlari-duyurusu', (Erişim Tarihi: 23.03.2021).

[2021] İstanbul Valiliği, 30 Nisan 2015, İstanbul'da 2015 Yılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüş Alanları Duyurusu, (Çevrimiçi) 'http://www.istanbul.gov.tr/istanbulda-2015-yili-toplanti-ve-gosteri-yuruyus-alanlari-duyurusu', (Erişim Tarihi: 23.03.2021.

[2022] İstanbul Valiliği'nin 2015'te belirlediği 8 alanlı liste, 2016 ve 2017 yıllarında değiştirilmeden tekrar ilan edilmiş, listeye 2018'de; Avcılar İDO İskelesi Önü Otopark Alanı, 2019'da; Arnavutköy İlçesi Hadımköy Cumartesi Pazarı Alanı, Arnavutköy İlçesi Atatürk Parkı Alanı, Arnavutköy İlçesi Yeşil

İstanbul'da geçmişten günümüze 1 Mayıs kutlamalarının da içinde yer aldığı kitlesel mitinglerin yapılageldiği, Taksim Meydanı, Kadıköy Meydanı, Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı, Sultanahmet Meydanı ve Beyazıt Meydanı alanlarından hiçbiri valiliğin 2015 tarihli toplantı alanları listesinde yer almamıştır. Listede belirtilen alanlar, çoğunlukla kent merkezlerinin uzağında, sınırları belli, boş, açık ve yalıtılmış alanlardır. Valiliğinin duyurduğu 'yasal' toplanma alanları listelerinin yol açtığı en önemli sonuçlardan biri, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin, polis tarafından 'listedeki yerlerden birinde' yapılmadığı gerekçesiyle dağıtılmaya başlanmasıdır. Dolayısıyla, İstanbul'daki az sayıda alanı toplanma alanı ilan ederek 'izin' veriyor gibi görünen liste, tersinden çok sayıda alana yasak getiren bir yasaklama belgesidir. Liste, az sayıda yapılabilir olanın sınırlarını belirlerken, aynı zamanda çok sayıda yapılamaz olanın sınırlarını göstermektedir.

10 Ağustos 2014'te yapılan Türkiye Cumhurbaşkanlığı seçiminde Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi ardından, 29 Ağustos 2014'te Ahmet Davutoğlu Başbakanlığında 62. Türkiye Hükümeti kurulmuştur. 1 Mayıs 2015'te 62. Hükümet görevde bulunmuştur[2023].

1 Mayıs 2015 Tertip Komitesini oluşturan DİSK, KESK, TMMOB ve TTB, yasağa rağmen bu yıl da 1 Mayıs'ı Taksim Meydanı'nda kutlama kararı aldıklarını duyurmuştur. 25 Nisan'da, Taksim'e çağrı yapan 1 Mayıs Tertip Komitesi Başkanı ve DİSK Genel Sekreteri Arzu Çerkezoğlu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği ihlal kararlarına rağmen Taksim Meydanı'nın yasaklanmak istendiğini'[2024] vurgulamıştır. 2013 ve 2014 yıllarında olduğu gibi 2015'te de Taksim'de kutlamaya izin vermeyen İstanbul Valiliği ve Emniyet Müdürlüğü, toplu taşıma araçlarının seferlerini durdurarak, cadde ve yolları trafiğe kapatarak, Taksim, Şişli, Mecidiyeköy

---

Camii Yani Otopark Alanı, Beykoz Çayırı Alanı, Çatalca İlçesi Cumhuriyet Meydanı, Sancaktepe İlçesi Sarıgazi Stadyum Önü, Silivri İlçesi Atatürk Meydanı, Sultangazi İlçesi 15 Temmuz Demokrasi ve Şehitler Meydanı, Sultangazi İlçesi Cebeci Otobüs Son Durakları Alanı, Sultangazi İlçesi Tuz Deposu Yanı Boş Alan, Şile İlçesi Yeni Şile Meydanı, Tuzla İlçesi Tuzla Sahil Tören Alanı, 2020'de ise; Sancaktepe İlçesi Samandıra Kültür Merkezi Önü eklenmiştir. Böylece, 2020 yılında İstanbul Valiliği 21 alanı toplanma alanı olarak belirleyen bir liste duyurmuştur. Bkz: İstanbul'da 2020 Yılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüş Alanları Duyurusu, 7 Şubat 2020, (Çevrimiçi) 'http://www.istanbul.gov.tr/istanbulda-2020-yili-toplanti-ve-gosteri-yuruyus-alanlari-duyurusu', (Erişim Tarihi: 23.03.2021). 'İstanbul Valiliği'nin 2021'de duyurduğu, 16 ilçede 21 toplanma alanı belirleyen listede Şişli, Beşiktaş, Beyoğlu gibi merkez ilçelerde bulunan hiçbir alan yer almamış, bunun yerine kent merkezlerine uzaklığıyla bilinen alanlar yer almıştır'. Bkz. Evrensel, 3 Şubat 2021.

[2023] 1 Mayıs 2015'te Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan Ahmet Davutoğlu, İçişleri Bakanı Sebahattin Öztürk, İstanbul Valisi Vasip Şahin, Emniyet Genel Müdürü Celalettin Lekesiz, İstanbul İl Emniyet Müdürü Selami Altınok'tur.

[2024] **Evrensel**, 26 Nisan 2015.

çevresine demir bariyerler yerleştirerek, Taksim Meydanı ve çevresini abluka altına almıştır[2025]. 1 Mayıs sabahı Taksim Meydanı'na yürümek üzere Beşiktaş'ta toplanan 'sendikalarla CHP ve HDP'li milletvekillerine polis gaz bombası, tazyikli su ve copla müdahale etmiştir[2026]. Şişli, Okmeydanı, Feriköy, Kurtuluş ve Zincirlikuyu'nun ara sokaklarında polisle, Taksim'e yürümek isteyen göstericiler arasından yaşanan çatışmalarda, 5 gazeteci darp edilmiş, 6 emniyet mensubu, 18 yurttaş yaralanmış, 203 kişi gözaltına alınmıştır'[2027]. Gözaltına alınanlardan 24 kişi tutuklanmıştır[2028*]. 1 Mayıs 2015 günü İstanbul'da 10 bini[2029] Taksim Meydanı çevresinde konuşlandırılmış 25 bin polis[2030] ve 62 TOMA[2031] görev yapmıştır. 4 Nisan 2015'te yürürlüğe giren ve kamuoyunda 'iç güvenlik paketi'[**] olarak bilinen yasa değişikliğinin polise verdiği, üst arama, 48 saate kadar gözaltında tutma ve silah kullanma gibi geniş yetkiler ilk kez 1 Mayıs 2015'te kullanılmıştır[2032]. Polis, '30 Nisan gecesi İstanbul ve Ankara'da yaptığı baskınlarda şüpheli gördüğü 79 kişiyi gözaltına almıştır'[2033].

1 Mayıs günü, Ankara'daki Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda Türk-İş, Hak-İş ve DİSK Konfederasyonu'na bağlı sendikalar ile taşeron işçileri temsil eden 434 işçiye hitaben yaptığı konuşmada Cumhurbaşkanı Erdoğan, Taksim'de 1 Mayıs kutlama talebine ilişkin şunları söylemiştir:

> "Her yıl 1 Mayıs'ta yaşanan Taksim Meydanı ile ilgili ısrarı yanlış ve hatta art niyetli bulduğumu ifade etmek istiyorum. Bugün Taksim Meydanı'nda bir miting yapmayı hangi siyasi lider, hangi siyasi parti istemez? Ama Taksim Meydanı miting yapmaya uygun bir yer değildir. Taksim'de miting yapmak demek, o gün tüm İstanbul'u adeta felç etmek demektir. Bir de güvenlik sorunu var. Artık metrosuyla, her şeyiyle, orası halkımızın, turistiyle vesairesiyle, bir hareket merkezi. İstanbul Valiliği'nin belirlediği Avrupa Yakasında Yenikapı, Anadolu Yakası'nda Maltepe Meydanı var. Eğer kendine güveniyorsan, git o meydanlarda yap. Ve bu meydanlarda

---

[2025] **Hürriyet**, 29 Nisan 2015.
[2026] **Milliyet**, 2 Mayıs 2015.
[2027] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2015.
[2028] **Hürriyet**, 6 Mayıs 2015.
[*] 1 Mayıs'ta gözaltına alınanların, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri kanununa muhalefet suçu işledikleri iddiasıyla tutuklanması 2016 yılında uygulanmış bir yeniliktir. Tutuklama kararı veren İstanbul Nöbetçi 1. Sulh Ceza hakimliği, İç Güvenlik Paketi ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda yapılan değişikliği, tutuklama kararının gerekçesi olarak göstermiştir. Bkz: **Hürriyet**, 6 Mayıs 2015.
[2029] **Hürriyet**, 29 Nisan 2015.
[2030] **Yeni Şafak**, 30 Nisan 2015.
[2031] **Hürriyet**, 1 Mayıs 2015.
[**] 6638 sayılı, 'Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun', 27.03.2015'te kabul edilerek, 4 Nisan 2015'te yürürlüğe girmiştir. Bkz: **Resmî Gazete**, 4 Nisan 2015, Sayı: 29316.
[2032] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2015.
[2033] **A.g.e.**

> hiçbir yerin zarar görmesi de söz konusu değil. Taksim Meydanı sadece bir veya birkaç sendikanın değil ki. Ama herkes nereye kilitleniyor? Taksim'e. Ama 'biz illa oraya işte, on binlerce kişiyle birlikte gidip, miting yapacağız' derseniz işte o zaman bunun adı anma olmaz. Bunun adı kaos çıkarmak olur. Burada da asla bir iyi niyet görmeyiz, görmüyoruz da. İşçilerin bu özel gününe saygı duymak başka bir şey, İstanbulluların mağduriyetine yol açacak şekilde kamu düzenini bozmak, kamu düzenine saldırmak başka bir şey. Hiç kimse kusura bakmasın. Birilerinin keyfi için, birilerinin kendilerini tatmini için, tüm İstanbul halkının hukukunu kimseye çiğnetmeyiz"[2034].

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 1 Mayıs 2015 tarihli konuşmasında, Taksim'de 1 Mayıs yasağı ve yasağa direnenler konusunda sarf ettiği sözler, 2013 ve 2014 yıllarında Taksim'de 1 Mayıs yasağına dair söylediklerinin büyük ölçüde tekrarı niteliğindedir. Erdoğan, yönetimin gösterdiği alanları kabul etmeyen ve Taksim'de ısrar eden sendikaları, bir kez daha, kötü niyetli olmakla, kamu düzenini bozmayı ve kaos çıkarmayı amaçlamakla itham etmiştir.

4 Mayıs 2013'te dönemin Başbakanı Erdoğan, Ak Parti 20. İstişare ve Değerlendirme Toplantısında yaptığı 1 Mayıs 2013 günü yaşanan olaylarla ilgili konuşmasında, eylemlerde polise karşı sapan taşı kullanan göstericilerin yargı tarafından tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmasını eleştirerek, "yargı, sapan taşları, molotof kullananları bırakabiliyor. Sen bu sapan taşı denilen bilyaları kullananları, ki suç olduğuna dair yasal düzenlemeler var, bu molotof kokteylleri kullananları rahatça nasıl bırakırsın? Bunlar bir kapıdan girip öbür kapıdan çıkarsa bu ülkede terörle mücadele zorlaşır'[2035] demiştir. Bu konuşmanın ardından, DİSK, KESK ve TTB, Başbakan Erdoğan'ın 'adil yargılamayı etkileme' suçu işlediği iddiasıyla savcılığa suç duyurusunda bulunmuştur[2036]. 4 Nisan 2015'te yürürlüğe giren İç Güvenlik Paketi yasa değişikliği ile 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 33. Maddesi değiştirilerek, 'toplantı ve gösteri yürüyüşlerine havai fişek, taş, molotof, sapan, demir bilye vb. malzemeler taşıyarak veya yüzlerine örterek katılanların iki yıl altı aydan dört yıla kadar hapisle cezalandırılacağı' hükme bağlanmıştır[2037]. Mahkemeler, 1 Mayıs 2015'te gözaltına alınan 239 kişiden 19'unu[2038], işte bu kanun değişikliğini gerekçe göstererek tutuklamıştır. Bu tarihten

---

[2034] Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü Konuşması, 1 Mayıs 2015, (Çevrimiçi) "https://www.youtube.com/watch?v=9TK9lB50QlA", (Erişim Tarihi: 24.03.2021).
[2035] **Hürriyet**, 5 Mayıs 2013.
[2036] **Hürriyet**, 7 Mayıs 2013.
[2037] **Resmî Gazete**, 4 Nisan 2015, Sayı: 29316.
[2038] **Evrensel**, 6 Mayıs 2015.

itibaren, İç Güvenlik Paketi'nin sağladığı yasal çerçeveye dayanılarak, 1 Mayıs gösterilerinde gözaltına alınanlar, polisin ürettiği, geçerliliği tartışmalı tutanaklarla kolayca tutuklanabilir hale gelmiştir[2039]. 1 Mayıs gösterilerinde gözaltına alınanların tutuklanmaya başlaması, AİHM'nin Türkiye aleyhine verdiği toplanma hakkının ihlali kararlarında değindiği, toplanma hakkının kullanımı üzerinde oluşan 'caydırıcı etki'yi daha da güçlendirmiştir. Gözaltılar ve tutuklama kararları, protesto gösterilerinin imkansızlaştırılması sürecine bir katkı daha yapmıştır.

7 Haziran 2015 seçimlerinde aldığı oy oranı bir önceki genel seçimlere göre yüzde 8,96 oranında düşen AKP, tek başına iktidar olabilmek için gerekli milletvekili sayısına ulaşamamıştır. Seçimlerden sonra Ağustos'a kadar bir hükümetin kurulamaması sonucunda Cumhurbaşkanı erken seçim kararı almış ve YSK erken seçimin 1 Kasım 2015'te yapılacağını ilan etmiştir. 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 tarihleri arasında Türkiye'nin siyasal ve kamusal hayatını derinden sarsan olaylar yaşanmıştır[2040]. 17 Temmuz 2015'te Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, AKP ve HDP milletvekillerinin katılımıyla hazırlanan Kürt sorununda çözüm sürecine ilişkin 'Dolmabahçe Mutabakatı'nı tanımadığını açıklamasıyla, çözüm süreci sona ermiştir[2041]. 20 Temmuz 2015'de, Şanlıurfa Suruç'ta Sosyalist Gençlik Dernekleri Federasyonu üyelerinin yaptığı basın açıklamasına İŞİD mensubu bir canlı bomba tarafından düzenlenen intihar saldırısı sonucunda 34 kişi yaşamını yitirmiştir[2042]. 10 Ekim 2015'te, DİSK, KESK, TTB, TMMOB ve HDP'nin, Sıhhiye Meydanı'nda düzenlediği 'Emek, Barış ve Demokrasi Mitingi'ne katılmak üzere Ankara Garı Kavşağı'nda toplanan gruplara, İŞİD mensubu iki canlı bomba tarafından yapılan intihar saldırısı sonucunda 102 kişi yaşamını yitirmiş çok sayıda kişi yaralanmıştır[2043]. 1 Kasım 2015'ta yapılan genel seçimlerde toplam oyun yüzde 49,50'sini alan AKP, yeniden tek parti hükümeti kurma hakkı kazanmıştır. Seçimlerden sonra 24 Kasım 2015'te Ahmet Davutoğlu Başbakanlığı'nda 64. Türkiye hükümeti kurulmuştur. 64. Hükümet 1 Mayıs 2016'da görevde bulunmuştur*.

[2039] **A.g.e.**

[2040] **Deutsche Welle Türkçe**, 28.08.2019, 'Türkiye'yi sarsan beş ay: 7 Haziran-1 Kasım 2015', (Çevrimiçi)'https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyeyi-sarsan-be%C5%9F-ay-7-haziran-1-kas%C4%B1m-2015/a-50204527', (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

[2041] **A.g.e.**

[2042] **A.g.e.**

[2043] **A.g.e.**

* 1 Mayıs 2016'da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan Ahmet Davutoğlu, İçişleri Bakanı Efkan Ala, İstanbul Valisi Vasip Şahin, Emniyet Genel Müdürü Celalettin Lekesiz, İstanbul İl Emniyet Müdürü Mustafa Çalışkan'dır.

2015 ve 2016'da toplantı, gösteri yürüyüşü, basın açıklaması gibi etkinliklere yönelik art arda gerçekleştiren ve çok sayıda insanın yaşamını yitirdiği bombalı saldırılar, Türkiye'de kamusal alanda protesto eylemi yapmayı çok daha riskli hale getirmiştir. 15 Nisan 2016'da DİSK, KESK, TMMOB ve TTB 1 Mayıs 2016'yı Taksim Meydanı'nda kutlamayı planladıklarını duyurmuştur[2044]. Ancak İstanbul Valiliği'nin son 3 yılda olduğu gibi Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs'a izin verilmeyeceğini açıklamasının ardından 25 Nisan'da ortak basın açıklaması yapan DİSK, KESK, TMMOB ve TTB, 1 Mayıs'ı 'Bakırköy Halk Pazarı Meydanı'nda kutlama kararı aldıklarını duyurmuştur[2045]. Toplantıda ortak açıklama metnini okuyan Kani Beko, Bakırköy'de 1 Mayıs kararını şu sözlerle gerekçelendirmiştir:

> "Türkiye'nin son 9 aydır içinden geçtiği dönem maalesef halkın en temel hakkı olan yaşam hakkının defalarca ihlal edildiği bir dönem olmuştur. Dört örgüt tarafından düzenlenen son büyük miting olan 10 Ekim Emek-Barış-Demokrasi mitinginde yaşanan katliam hala hafızalardadır. Bu mitingde bizlerin güvenliğini sağlamak ile yükümlü olanların en hafif ifadeyle görevlerini yapmadıkları belgeleriyle ortaya konmuştur. 10 Ekim'de yitirdiğimiz barış güvercinlerimizi andığımız için bizler hakkında soruşturma açanlar, katliam ile ilgili haber yapan gazeteciler yargılanırken, "görevini yapmayan" tek bir kamu görevlisi dahi yargılanmamaktadır. Böyle bir ortamda, bizlerin güvenliğini sağlamakla görevli olanlar, 1 Mayıs arifesinde "görevlerini yapmamak" ile yetinmemekte, aksine güvenliğimizi tehdit edeceklerini açıkça ilan etmektedir. Bu koşullar altında, işçilerin, emekçilerin, tüm ezilenlerin taleplerini güçlü bir biçimde haykırdığımız 1 Mayıs kutlamalarını, güvenli bir biçimde yapmayı öncelikli bir görev olarak benimseyen dört emek ve meslek örgütü olarak, bu yıla mahsus olmak üzere 1 Mayıs kutlamalarını İstanbul'da Bakırköy Halk Pazarı'nda gerçekleştirmeye karar verdik"[2046].

Kani Beko'nun okuduğu ortak açıklama, açıklamada imzası olan dört örgütün, yurttaşların güvenliğini sağlama görevini yerine getirmeyen kamu otoritesini 10 Ekim katliamından sorumlu tuttuğunu göstermektedir. Açıklamaya göre, yönetim Taksim Meydanı'nda yapılmak istenen 1 Mayıs mitingine izin vermediği gibi, mitinge katılacakların güvenliğini de tehdit etmektedir. 1 Mayıs kutlamalarını düzenleyen dört örgüt, güvenlik gerekçesiyle, Taksim'de 1 Mayıs kutlama kararından vazgeçerek, valiliğinin toplantı yerleri listesinde yer alan Bakırköy Halk Pazarı'nda karar kılmıştır. Böylece, İstanbul'da 1 Mayıs 2016, Bakırköy Halk Pazarı Meydanı'nda 'on binlerin

---

[2044] **Cumhuriyet**, 16 Nisan 2016.
[2045] **Cumhuriyet**, 26 Nisan 2016.
[2046] DİSK, 26 Nisan 2016, 'Emek-Barış-Demokrasi için 1 Mayıs'ta Bakırköy'de buluşuyoruz!', (Çevrimiçi)'http://disk.org.tr/2016/04/emek-baris-demokrasi-icin-1-mayista-bakirkoyde-bulusuyoruz/', (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

katılımıyla'[2047] kutlanmıştır. Düzenleyici sendika, meslek odası ve sivil toplum örgütlerinin Bakırköy kararına katılmayan çeşitli sol, sosyalist parti ve örgütler, 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlama kararını sürdürmüştür. Ancak geçmiş yıllarda olduğu gibi 1 Mayıs günü yoğun güvenlik önlemleriyle kuşatılan Taksim Meydanı'na yürümek isteyen gruplara polis, tazyikli su ve gazla müdahale etmiş ve 231 kişiyi gözaltına almıştır[2048].

2013 yılında Gezi Parkı Eylemleri ve 2015'te Çözüm Süreci'nin sona ermesi ardından Türkiye'de toplanma özgürlüğü hakkına getirilen sınırlamalar, yasaklar ve uygulanan baskılar, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ardından daha da artmıştır. Darbe girişimi ardından 21 Temmuz 2016'da ülke genelinde ilan edilen ve 17 Temmuz 2018'e kadar süren olağanüstü hâl döneminde toplanma özgürlüğü hakkı askıya alınmıştır. Her ne kadar 17 Temmuz 2018'de OHAL'in resmen sona erdiği ilan edilmiş olsa da günümüzde 'birçok sivil toplum aktörü, Türkiye'de hala hukukun üstünlüğünün ve temel hak ve özgürlüklerin görmezden gelindiği *de facto* bir OHAL rejiminin yürürlükte olduğunu düşünmektedir'[2049]. 'Olağanlaşan Olağanüstü Hal rejimi'[2050] olarak da tanımlanan 21 Temmuz 2016 sonrası dönemde, kamusal alanda devlet/hükümet karşıtı ya da hükümetin onaylamadığı konularda toplantılar yapmak, protesto eylemleri ve gösteriler düzenlemek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Agamben'in istisna halinin kalıcılaşması ve bir yönetim paradigması haline gelmesi tezi, 2016 sonrasında, Türkiye'de toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yönetimi örneğinde bir kez daha doğrulanmıştır[2051].

[2047] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2016.
[2048] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2016.
[2049] Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu ("FIDH") ve Dünya İşkence Karşıtı Örgütü ("OMCT") Ortak programı olan İnsan Hakları Savunucuların Korunması için Gözlemevi ("Gözlemevi") Raporu, 'Sürekli OHAL: Türkiye'de Toplantı ve Gösteri Özgürlüğüne Yönelik Saldırılar ve Sivil Topluma Yansımaları', Çev: Osman İşçi, Temmuz 2020.
[2050] İsmet Akça, Süreyya Algül, Hülya Dinçer, Erhan Keleşoğlu ve Barış Alp Özden, 'Olağanlaşan OHAL: KHK'ların Yasal Mevzuat Üzerindeki Etkileri', Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği Raporu, Ocak 2017.
[2051] Bununla birlikte Ahmet Murat Aytaç, Türkiye'deki kalıcılaşmış/süreklileşmiş olağanüstü hâl yönetiminin dönemsel değil, modern Türkiye tarihi boyunca geçerli bir fenomen olduğunu öne sürmektedir: "Kanuni Esasi ilan edildikten kısa bir süre sonra Abdülhamit tarafından askıya alınıyor. Meclis 30 yılı aşkın bir süre toplantıya çağrılmıyor, seçimler yapılmıyor ve bir tür olağanüstü hâl uygulanıyor. Sonra İkinci Meşrutiyet döneminde anayasa uygulanıyor, ardından sopalı seçimler, darbe ve karşı darbeler ve savaşın sonuna kadar anayasa yine uygulanamıyor. Sonra Kurtuluş Savaşı, ardından tek parti dönemi; Takrir-i Sükûn, İstiklal Mahkemeleri derken çok partili hayata kadar bu devam ediyor. Ardından 1960 darbesi ve sıkıyönetim, 12 Mart darbesi ve yine sıkıyönetim, MC iktidarları ve yine sıkıyönetim. Daha sonra 12 Eylül darbesi ve sıkıyönetim, devamında Kürt sorunu için ilan edilen ve yıllarca süren olağanüstü hâl. Ve şu anda tekrar darbe girişimi ve sonra olağanüstü hâl… Aslında süreklilik kazanmış ve düşük yoğunluklu bir iç savaş tarihinden söz ediyoruz. Dolayısıyla bizde olağanüstü hâl kural, olağan hal ise istisnadır gibi duruyor. Şu anda olağanüstü hali değil, yüz yılı aşkın

Bu bağlamda, 1 Mayıs Düzenleme Komitesini oluşturan DİSK, KESK, TMMOB ve TTB tarafından 2016'da 'bir defaya mahsus' olarak nitelenen Bakırköy Halk Pazarı Meydanı 1 Mayıs kutlamaları, Taksim yasağının sürdüğü 2017 ve 2019 yılları 1 Mayıslarında da tekrarlanmıştır. DİSK, KESK, TMMOB ve TTB, 2018 yılı 1 Mayısını ise Maltepe Meydanı'nda düzenlenen mitingle kutlamıştır. Bu yıllarda, Taksim'de 1 Mayıs kutlamayı talep eden sendika ve odalar yine Taksim Meydanı için valiliğe resmi başvuru yapmış ancak başvurularının reddedilmesi üzerine Taksim'de kutlamayı fiilen gerçekleştirme girişiminde bulunmayarak Bakırköy (2016, 2017, 2019) ve Maltepe Meydanı'nda (2018) kutlama kararı almışlardır. Böylece düzenleyici örgütlerin 2013, 2014, 2015 yıllarında sürdürdükleri, Taksim'de 1 Mayıs yasağına karşı fiili Taksim direnişi, 2016 yılında sona ermiştir. 2016 yılı ve sonraki yıllarda sendikaların Bakırköy ve Maltepe'de kutlama kararına katılmayarak yasaklı Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs kutlamak için ısrar eden kişilere yönelik polis şiddeti de devam etmiştir. Yoğun güvenlik önlemleriyle kapatılan Taksim Meydanı'na yürümek isteyen göstericilere şiddetle müdahale eden polis, 2017'de 165[2052], 2018'de 86[2053], 2019'da 127[2054] kişiyi gözaltına almıştır. 1 Mayıs 2020, Covid-19 Pandemisi önlemleri kapsamında koyulan sokağa çıkma yasağı nedeniyle alanlarda kutlanamamıştır. 1 Mayıs günü Beşiktaş'taki DİSK Genel Merkezi Binası önünde toplanarak, çelenk bırakmak için Taksim Meydanı'na yürümek isteyen DİSK yöneticileri polis tarafından engellenmiş, aralarında DİSK Genel Başkanı Arzu Çerkezoğlu'nun da bulunduğu 15 sendika yöneticisi gözaltına alınmıştır[2055]. ÇHD İstanbul Şubesi, 1 Mayıs 2020'de, 'İstanbul genelinde 1 Mayıs'ı kutlamak için sokağa çıkan 48 kişinin gözaltına alındığını'[2056] açıklamıştır.

süredir olağanlaşmış hali yaşıyoruz aslında" Bkz: Ahmet Murat Aytaç, "Çoğunluğu milli irade değil siyasi irade belirler", Söyleşi: İrfan Aktan, **Gazete Duvar**, 26 Ağustos 2017 (Çevrimiçi) "https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/08/26/ahmet-murat-aytac-cogunlugu-milli-irade-degil-siyasi-irade-belirler", (Erişim Tarihi: 02.04.2021).

[2052] **Yeni Şafak**, 2 Mayıs 2017.

[2053] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2018.

[2054] **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 2019.

[2055] **Hürriyet**, 2 Mayıs 2020.

[2056] **Bianet**, 2 Mayıs 2020, '1 Mayıs'ta "Sembolik Kutlamaya" Para Cezası', (Çevrimiçi) 'https://bianet.org/bianet/saglik/223725-1-mayis-ta-sembolik-kutlamaya-para-cezasi', (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye'de 1 Mayısların özellikle 1976 sonrası dönemde düzenlenme ve yönetilme biçimlerini analiz etmeyi amaçladım. Dünyada ortaya çıktığı ilk günden beri, 1 Mayıs etkinlikleri yönetenler ve yönetilenler arasında, kimi zaman çatışma, kimi zaman uzlaşma, kimi zaman kısmen çatışma kısmen uzlaşma biçiminde açığa çıkan, gerilimli bir ilişki içinde var olmuştur. 1889'da Paris'te toplanan II. Enternasyonal tarafından 'Uluslararası İşçi/Emek Günü' ilan edilmesinden beri, 1 Mayıslar, devlet otoritesini temsil edenlerin 1 Mayıslara dair tutumlarıyla, kutlamaları protesto etkinlikleri biçiminde düzenlemek isteyenlerin tutumları arasındaki ihtilaflar sonucunda zaman zaman can kayıplarına da neden olan çok sayıda çatışma ve şiddet olayına sahne olmuştur. Geçmişten günümüze farklı coğrafi bağlamlarda, şu ya da bu gerekçeyle 1 Mayıs etkinliklerini sakıncalı ya da tehlikeli addeden, yasadışı ilan eden rejimler yasaklama, engelleme ve şiddet pratiklerine başvurmaktan kaçınmamıştır. Bu açıdan, Türkiye'de 1 Mayısların tarihi dünyada 1 Mayısların tarihinden bağımsız değildir. I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu dahil, çok uluslu imparatorlukların dağılması; 1917 Bolşevik Devrimi ile Rusya'da Sovyetler Birliği'nin kurulması; 1945'te II. Dünya Savaşı'nın sonra ermesi ile 1991'de Sovyetler Birliği'nin çökmesi arasında geçen Soğuk Savaş döneminde Batı Bloğu ve Doğu Bloğu olarak iki kutba ayrılan dünyanın hemen her bölgesinde sosyalizm yanlısı ve sosyalizm karşıtı güçlerin çatışmaya girmesi gibi büyük ölçekli tarihsel dinamikler, dünyada ve Türkiye'de 1 Mayısların gerçekleşme biçimlerini derinden etkilemiştir. Soğuk Savaş döneminde sosyalizm ve komünizmle (hatta SSCB yanlısı olmakla) özdeşleştirilen 1 Mayıslar, komünizm karşıtı rejim ve hareketlerin çok çeşitli yasak, baskı ve saldırılarına uğramıştır. Türkiye'de ilk kez II. Meşrutiyet'in ilanı ardından 1909'da başlayan 1 Mayıs mitingleri, bazı yıllar koyulan yasaklar nedeniyle aralıklı olarak 1927'ye kadar sürmüş; 1927'de son kez yapılan kitlesel 1 Mayıs kutlamaları, DİSK'in 1976 Taksim mitingine kadar, 49 yıl yasaklı kalmıştır. 49 yıl boyunca Türkiye'de kamusal alanlarda kitlesel 1 Mayıs kutlaması yapılamamıştır. Ardından 1976, 1977 ve 1978 yıllarında (ki 1977'de bir katliam yaşanmıştır) İstanbul Taksim Meydanı'nda, -1978 yılı sonunda İstanbul'da

sıkıyönetim ilan edilince- 1979'da İzmir'de ve 1980'de Mersin'de olmak üzere yalnızca 5 yıl boyunca kitlesel açık hava toplantılarıyla kutlanılabilen 1 Mayıslar, 1980 askeri darbesinin ülke genelinde ilan ettiği sıkıyönetim tarafından tekrar yasaklanmış ve bu kez 1992'ye kadar 12 yıl daha yasak kalmıştır. Türkiye'de 1 Mayısların ancak 1992'den sonra – yasal prosedürün getirdiği mekân, zaman, içerik ve katılımcılar üzerinden koyulan bir dizi sınırlama ve şarta uyulmak koşuluyla- alanlarda kutlanmasına izin verilmiştir. Yalnızca bu bilgilere bakılarak dahi, Türkiye'de 1 Mayısların tarihinin bir yasaklamalar ve kısıtlamalar tarihi olduğu söylenebilir.

10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ve 4 Kasım 1950'de Avrupa Konseyi üyesi ülkeler tarafından imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin, barışçıl toplanma özgürlüğü hakkını temel bir insan hakkı olarak kabul etmesinin ardından, 1 Mayısların da dahil olduğu toplantı ve gösteri yürüyüşleri, hukuki bir perspektifle toplanma hakkı kavramına atıfla düşünülmeye başlanmıştır. Türkiye, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni 6 Nisan 1949'da, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni 18 Mayıs 1954'te onaylamıştır. Böylece, Türkiye taraf olduğu sözleşmelerle, toplanma özgürlüğü hakkının temel bir insan hakkı olduğunu resmen kabul etmiştir. Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin zorunlu yargı yetkisini ise 25 Eylül 1989'da tanımıştır. 1989'dan beri AİHM, Türkiye'nin AİHS'de güvence altına alınan insan haklarını ihlal ettiğini iddia eden başvuruları incelemektedir. AİHM'nin '1959-2020 yılları arasında, toplanma özgürlüğü hakkının (AİHS 11.madde) ihlaline dair verdiği toplam 327 ihlal kararının 108'i (%33) Türkiye aleyhinde verilmiştir'[2057]. AİHM'nin zorunlu yargı yetkisini tanıyan 47 ülke içinde hakkında en çok toplanma hakkı ihlali kararı verilen ülke Türkiye'dir. Bu durum Türkiye'de toplanma hakkının ihlal edilmesine yol açan müdahalelerin münferit vakalar olmadığını, Türkiye'de toplanma hakkına yönelik yaygın ve sistematik hak ihlalleri olduğunu göstermektedir. Bu durum aynı zamanda, Türkiye'de 1 Mayısların da dahil olduğu, protesto niteliğindeki toplantı, gösteri ve yürüyüş gibi eylemlerin yönetilmesini düzenleyen mevcut rejimin bir ihlal rejimi[2058] olduğunu, yani devamlı yeni hak ihlalleri ürettiğini göstermektedir. Buradan hareketle, bu tez çalışması, Türkiye'de 1 Mayıslar örneğinde protesto niteliğindeki toplantı ve

[2057] AİHM, Maddelere ve Devletlere Göre Hak İhlalleri İstatistikleri, (Çevrimiçi) 'https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2020_ENG.pdf', (Erişim Tarihi: 30.03.2021).

[2058] Ahmet Murat Aytaç, 'Haklar Şiddete Karşı', **Gazete Duvar**, 10 Mart 2018, (Çevrimiçi) 'https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/03/10/haklar-siddete-karsi', (Erişim Tarihi: 30.04.2021).

gösteri yürüyüşlerinin yönetilmesinde işleyen pratikler rejimi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku'nun savunduğu/önerdiği toplantı özgürlüğü rejimi arasında var olan uyuşmazlıkların neden kaynaklandığı sorusundan yola çıkmaktadır. Çalışmanın temel iddiası, Türkiye'de 1 Mayıslar örneğinde, devlete/hükümete yönelik protesto niteliği taşıyan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yönetiminde geçerli olan baskın söylem ve pratikler rejiminin, insan haklarını korumayı ve güçlendirmeyi esas alan özgürlük siyasetine değil, devlet/hükümet otoritesini korumayı ve güçlendirmeyi esas alan egemenlik siyasetine dayandığıdır. 1 Mayısların yönetiminde geçerli olan baskın siyasal rasyonalitenin, devlet aklını hâkim kılmaya çalışan; temel hak ve özgürlüklerin değil, düzen ve otoritenin korumasına öncelik veren egemenlik rasyonalitesi olması her yıl yeni hak ihlallerinin doğmasına yol açmaktadır.

Konunun bu biçimde formüle edilip çerçevelenmesi yönetim pratiklerine dair bazı kuramsal açıklamaları gerektirmektedir. Bunun için, 'Egemenlik Kıskacında İnsan Hakları' başlıklı birinci bölümde, öncelikle egemenlik kavramının doğuşunu; klasik ve modern siyaset düşüncesinde kavrama yüklenen anlamları; kavramın ilişki içinde var olduğu 'istisna hali' (olağanüstü hâl), 'yasa ve yasakla yönetmek', 'devlet aklı' (hikmet-i hükümet) gibi kavramları inceledim. Bu kısımda çağdaş eleştirel siyaset kuramına (Agamben, Foucault, Butler, Brown) başvurarak, egemenlik siyaseti ve 'egemen iktidar icrası' olarak adlandırdığım pratikleri analiz etmeye dönük bir kuramsal hat geliştirmeye çalıştım. Buna göre, kendini en üstün güç olarak gören egemen iktidar, devlet aklını hâkim kılmak, devlet otoritesini korumak ve güçlendirmek amacıyla hukuku askıya alan ve dolayısıyla hukukla sınırlandırılamayan; yasaklayan ve cezalandıran; kuvvet kullanımına dayanan otoriter bir iktidar biçimidir.

Aynı bölümün ikinci kısmında, özgürlük siyaseti kavramını betimlemek için insan haklarına dayalı yönetim düşüncesinin tarihsel kökenlerini ve unsurlarını ele aldım. Bu bağlamda, egemen devlet iktidarını hukukla sınırlandırmayı amaçlayan insan hakları düşüncesinin unsurları olan doğal haklar, bireysel özerklik, hukuk devleti, çoğulculuk ve hoşgörü kavramlarına başvurdum. Bu düşünce hattı özgürlük siyasetini, insan hakları ve özgürlüklerinin korunması ve güçlendirilmesi için egemenliğin sınırlandırılmasını amaçlayan siyaset biçimi olarak kurgular. Bu bağlamda, insan haklarına dayalı yönetim, özgürlüklerin esas, sınırlamaların istisna olduğu bir yönetim biçimi olarak tanımlanır.

Egemenlik ve özgürlük siyasetini karşılaştırmalı biçimde incelemek, Türkiye'de 1 Mayısların düşünülme, anlamlandırılma, düzenlenme ve yönetilmesinde, kısaca sorunsallaştırılmasında başvurulan söylem ve pratikleri yönlendiren siyasal rasyonaliteleri analiz etmek için gerekli kuramsal repertuvarı sunarak; tez boyunca kullanılan kavramların ilişkili olduğu teorik dayanakları oluşturdu.

Türkiye'de 1 Mayıslara dair tartışmalar her zaman bir hukuk diliyle iç içe var olmuştur. Hem düzenleyicileri hem de yöneticileri 1 Mayıslara dair kararlarını Anayasaya, yasalara, yönetmeliklere, ulusal ve uluslararası mahkeme kararlarına yapılan çok sayıda göndermeyle haklılaştırmaya çalışmıştır. 1 Mayıs etkinliklerinin hem savunulmasında hem engellenmesinde hukuki referanslar bolca kullanılmıştır. Bu nedenle, tezin ikinci bölümünde, 1 Mayıs etkinliklerinin içine dahil edildiği hukuki çerçeveyi ele aldım. Bu bölümün birinci kısmında, Türkiye'de toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin mevzuatın (Anayasa, yasa ve yönetmelik hükümleri) tarihsel gelişimini ve Türkiye'de toplanma hakkına dair hukuk literatürünü inceledim. 1 Mayısları resmi bayram ilan eden veya resmi bayram olmaktan çıkaran yasa değişiklikleri ile toplantı ve gösteri yürüyüşleri yasalarında yapılan değişiklikler, bu değişiklikler etrafında yürütülmüş tartışmalar, söz konusu dönemde baskın olan siyasal mantığa dair önemli ipuçları sunmaktadır. 1 Mayısların düzenlenmesi ve yönetilmesi yalnızca hukuki mevzuatla açıklanamaz. Yine de yasalar ve yasa değişikliklerinin yorumlanma ve uygulanma biçimleri, geçerli oldukları dönemlerde hükümetlerin 1 Mayıslara yönelik tutumunu anlamada önemli ipuçları sunmaktadır.

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 34. Maddesi, 'Herkesin, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahip olduğuna' ve 'bu hakkın kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usullerin kanunda gösterildiğine' hükmeder. Dolayısıyla, Anayasa toplantı düzenleme hakkının izne tabi bir hak olmadığını açıkça belirtir. Barışçıl bir toplantı düzenlemek için izin alma zorunluluğu yoktur. Ancak, Anayasa'nın, hakkın kullanımı düzenleyen yasa olarak işaret ettiği, 1983 tarihli ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası, hakkın kullanımını detaylı şekil şartlarına bağlamıştır. Başka bir deyişle, Anayasa'nın verdiği hakkı yasa kısmen geri almaktadır. Yasa, toplantı düzenlemek isteyenlere, toplantı öncesinde (tertip komitesinin ve toplantı planının detaylı bilgilerini içeren) yazılı bildirim yapma zorunluluğu getirmekte; mülki idare amirine ise, toplantının yerini, zamanını belirleme; toplantıları, yasaklama, erteleme ve dağıtma yetkileri vermektedir. Her ne kadar Anayasa ve ilgili yasa toplantı hakkının

kullanılmasında izin değil, bildirim usulünün geçerli olduğunu belirtse de yasanın idareye tanıdığı, keyfi denecek ölçüde geniş takdir yetkisi idarenin fiilen bir izin sistemi işletmesine olanak sağlamaktadır. Yasa, bir toplantının kanuna aykırı toplantı sayılabilmesi için çok sayıda gerekçe sunmaktadır. En sık kullanılanlardan bazıları olan, bildirim koşulunun yerine getirilmediği, valilikten 'izin' alınmadığı veya toplantının valiliğinin belirlediği toplantı yerleri dışında yapıldığı gibi gerekçelerle çok sayıda toplantı ve gösteri yürüyüşü kanuna aykırı sayılmış ve polis tarafından zor kullanılarak dağıtılmıştır.

2911 sayılı yasa, 12 Eylül darbesi ardından darbe yönetimi tarafından yapılmış bir yasadır. Darbe yönetiminin izlerini taşıyan yasanın hem yapılışındaki hem de uygulanışındaki mantık, toplanma hakkını güvence altına almaktan çok sınırlandırmayı amaçlamaktadır. 2911 sayılı yasa ve bu yasaya dayanan idari ve polisiye pratiklerden oluşan mevcut toplantı ve gösteri yürüyüşleri rejimi, protesto niteliğindeki toplantıların yasaklanmasını, sınırlandırılmasını, engellenmesini ve dağıtılmasını olanaklı kılan bir ihlal rejimi olarak işlemektedir.

Hukuki çerçevenin devamı niteliğinde, aynı bölümün ikinci kısmında, Türkiye Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni kabul ettiği ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin zorunlu yargı yetkisini tanıdığı için kararları, Türkiye'deki mevcut toplantı ve gösteri yürüyüşleri hukukunun zorunlu bir parçası olan AİHM'nin ilgili içtihadını, Türkiye aleyhine verdiği toplanma hakkı ihlali kararlarını ve gerekçelerini inceledim. Bu incelemenin sağladığı iki önemli katkıdan biri, hak ihlali olarak değerlendirilen idari karar ve uygulamaların doğasının anlaşılmasına imkân vermesidir. İkincisi ise, karar metinlerinin satır aralarında AİHM'nin tasvip ettiği/önerdiği toplantı ve gösteri yürüyüşleri rejiminin ana hatlarının görülmesidir. Başka bir deyişle, karar metinleri, AİHM'nin perspektifinden 'olmaması gerekenleri' betimlerken, aynı zamanda 'olması gerekenleri' de sunmaktadır. Bu bakımdan, söz konusu kararları okumak, AİHM'nin gözünde, 'olması gereken' toplanma hakkı rejiminin normatif yapısını anlamayı sağlamaktadır. Kararların incelenmesi sayesinde, AİHM'nin önerdiği çerçeve ile Türkiye'de uygulanan çerçeve arasında karşılaştırma yapmak ve bunlar arasındaki uyuşmazlığın unsurlarını görmek mümkün hale gelmektedir.

AİHM'nin Türkiye aleyhinde verdiği, içinde farklı tarihlerdeki 1 Mayıs toplantılarına yapılmış müdahaleler hakkında verilmiş ihlal kararlarının da yer aldığı,

çok sayıda hak ihlali kararından oluşan Ataman Kararlar grubu, Türkiye'de yürürlükteki toplantı ve gösteri yürüyüşleri rejimini anlamak ve açıklamak açısından önemli kaynaklar sunmaktadır. Genel olarak Türkiye'de yapılan toplantı ve gösterilere, özel olaraksa 1 Mayıs toplantı ve gösterilerine ilişkin toplanma hakkı ihlali kararları değerlendirildiğinde, AİHM'nin, Türkiye'de idare tarafından mevcut yasal düzenlemenin sınırlandırıcı çerçevesine dayanılarak toplantıların yerinin, zamanının belirlemesini ve dolayısıyla mutlak mekan yasakları koyulmasını; valiliğin toplanma yerleri listesinde yer almayan yerlerde yapılan toplantıların kuvvet kullanılarak dağıtılmasını; toplantılara yönelik makul olmayan dolaylı sınırlandırmalar, gizli engeller getirilmesini ve caydırıcı etkiler yaratılmasını; bildirimsiz ve/veya kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle barışçıl toplantıların dağıtılmasını; toplantılara müdahalede ölçüsüz, orantısız ve gereksiz düzeyde güç kullanılmasını; barışçıl toplantılara katılan barışçıl eylemcilerin gözaltına alınmasını, tutuklanmasını, yargılanmasını ve cezaya çarptırılmasını; toplantılara yapılan kolluk müdahaleleri esnasında işkence ve kötü muamele teşkil eden fiiller uygulanmasını ve bu fiillerin sorumluları hakkında etkin idari/adli soruşturma yapılmıyor olmasını, AİHS'de güvence altına alınan toplanma özgürlüğü hakkının ve işkence ve kötü muamele yasağının ihlali olarak yorumladığı görülmektedir.

İkinci bölümün son kısmında ise, 1 Mayıs 2009 ve 1 Mayıs 2015 kutlamalarında gerçekleşen polis müdahaleleriyle ilgili Anayasa Mahkemesi'ne yapılmış iki başvuru hakkında mahkemenin verdiği kararlar ele alınmaktadır. Anayasa Mahkemesi iki başvuruda da kötü muamele yasağı ve toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ihlali kararı vermiştir. Anayasa Mahkemesi'nin toplanma hakkı ihlali kararlarını gerekçelendirirken, büyük ölçüde AİHM'nin konuyla ilgili içtihadını takip ettiği görülmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, 1 Mayısların 'uluslararası işçi/emek günü' olarak doğuşunun tarihsel kökenini anlattıktan sonra, Türkiye'de 1 Mayıs kutlamalarının erken dönemi olan 1909 – 1927 yılları arasındaki kutlamalara kısaca değindim. II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 sonrası dönemin göreli özgürlük ortamında başlayan 1 Mayıs kutlamaları bazı yıllar koyulan yasaklar nedeniyle aralıklı olarak düzenlenmiş ancak 1927'den itibaren tamamen yasaklanmıştır.

Türkiye'de 1 Mayısların 49 yıl aradan sonra yeniden mitinglerle kutlanmaya başlandığı ikinci dönemi, DİSK'in 1976 İstanbul Taksim mitingiyle başlamıştır. Bu

mitingle, 1 Mayıs'ı açık alanlarda yapılan kitlesel toplantılarla kutlama yasağı 49 yıl sonra sona ermiştir. Farklı kaynaklarda farklı sayılar verilse de takriben 200 bin civarı kişinin katıldığı tahmin edilen 1976 1 Mayıs mitingi, kitlesel ve coşkulu bir kutlama olarak tarihe geçmiştir. Ancak 1970'li yıllar dünyada ve Türkiye'de sosyalist olmayan rejimler tarafından, sosyalizmin 'reel' bir tehdit olarak görüldüğü yıllardır ve İstanbul'un en merkezi meydanında binlerce kişinin işçi sınıfı ve sosyalizm mücadelesi temalı miting düzenlemesi, o yıl Türkiye'de iktidarda olan anti-komünist milliyetçi cephe hükümeti ve sağ basın tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Bu tepkiler basına, 'komünistler ihtilal provası yaptı' temalı, korku ve panik duyguları uyandırmaya yönelik haberler biçiminde yansımıştır. 1976 Taksim mitinginin karşıtları tarafından sunulma biçimi, bir sonraki yılın 1 Mayıs'ında yapılacak benzer bir gösterinin engellenmesine yönelik faaliyetlere zemin hazırlamıştır. DİSK'in düzenlediği 1 Mayıs 1977 Taksim mitingine önceki yıla göre çok daha fazla kişi katılmıştır. Alandaki kürsüde konuşma yapan dönemin DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler'in konuşmasının sonuna doğru, alanın farklı noktalarından kalabalığın üzerine ateş açılmıştır. Aynı zamanda polis panzerlerinin kalabalıkların üzerine sürülmesi, alanda dolaşan beyaz renkli Renault araçtan çevreye ateş açılması ve kalabalığa doğru ses bombalarının atılması alanda büyük bir paniğe neden olmuş; panikle kaçmaya çalışan binlerce insanın yol açtığı izdiham sonucunda çok sayıda kişi ezilerek ve boğularak hayatını kaybetmiştir. Gün sonunda 34 kişinin (bazı kaynaklarda sayı 37, bazılarında 41 olarak verilmektedir) silahla vurularak, ezilerek ya da boğularak hayatını kaybettiği anlaşılmıştır. Bu olay sonrasında 1 Mayıs 1977, tarihe 'kanlı 1 Mayıs' olarak geçmiştir. Katliamın hemen ardından ana akım medya, yaşananları bir sol içi çatışma olarak sunmuş ve 'solcuların solcuları kırdığını' iddia etmiştir. Ancak sonraki yıllarda yapılan çok sayıda araştırma, sorumluları hiçbir zaman yargı önüne çıkarılmayan ve faili meçhul kalan 1 Mayıs katliamının, devletin yasal olmayan faaliyetlerini yürüten kontgerilla örgütü tarafından komünizmle mücadele kapsamında organize edilmiş, planlı bir saldırı olduğunu açığa çıkarmıştır. 1 Mayıs 1977, Türkiye'nin toplumsal belleğinde kalıcı izler bırakmış bir gündür. Sonraki yıllar boyunca 1977 katliamının, sağ basın ve siyaset tarafından, mağdurları sorumlu tutan bir dille temsil edilmesi 1 Mayıs imgesinin bir 'korku ve şiddet' günü olarak her yıl yeniden üretilmesine katkı yapmıştır. 1978 1 Mayıs'ı yine DİSK tarafından Taksim Meydanı'nda düzenlenen mitingle kutlanmıştır. 1978 yılı sonunda İstanbul'un da dahil olduğu bazı illerde sıkıyönetim ilan edilince 1979'da İstanbul'da 1 Mayıs mitingi

yapılamamış ve kutlamalar İzmir'de gerçekleştirilmiştir. 1980 yılında Sıkıyönetim, İzmir'de 1 Mayıs mitingine izin vermeyince, miting Mersin'de yapılmıştır. Böylece 1976-1980 arası dönemde Taksim Meydanı'nda yalnızca üç yıl 1 Mayıs mitingi yapılabilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında, alanlarda yapılacak 1 Mayıs kutlamalarının sırasıyla sıkıyönetim, OHAL ve valilik kararlarıyla topyekûn yasaklandığı 1981-1991 yılları arasındaki dönemi ele aldım. 12 Eylül 1980 darbesiyle kurulan Milli Güvenlik Konseyi, ülke genelinde sıkıyönetim ilan etmiş ve her türden toplantı ve gösteri yürüyüşünü sıkıyönetimin iznine bağlamıştır. Ayrıca, 1935 tarihli Ulusal Bayram ve Resmî Tatiller hakkındaki kanunda 'Bahar Bayramı' kabul edilen 1 Mayıs, Milli Güvenlik Konseyi tarafından hazırlanan, 17 Mart 1981 tarihli Ulusal Bayram ve Genel Tatiller kanunuyla, bayram ve tatil günü olmaktan çıkarılmıştır. MGK, bu kanunu 1 Mayıs kutlamalarının yasaklandığı ilanıyla duyurmuştur. 12 Eylül rejiminin koyduğu yasaklar sonucunda, Türkiye'de 1 Mayıslar, 1992'ye kadar, yani 12 yıl boyunca kamusal açık alanlarda kitlesel biçimde kutlanamamıştır. İstanbul'da 1978'de ilan edilen sıkıyönetim, 1980 darbesiyle uzatılarak, 1985'e kadar sürmüş; 1985'te kaldırılan sıkıyönetimin yerine ilan edilen OHAL ise 1988'e kadar sürmüştür. Böylece, İstanbul 10 yıl boyunca istisna hali yönetimine tabi olmuştur. Bu dönemde 1 Mayıs kutlamaları tamamen yasaklanmış, diğer tüm toplantılar ise izne tabi kılınmıştır. Böylece, İstanbul'da 1 Mayıs kutlamaları, 1978-1985 yılları arasında sıkıyönetim kararları, 1985-1988 arasında OHAL yönetimi kararlarıyla, 1988 – 1992 arasında ise valilik kararlarıyla yasaklanmıştır.

Bu durum, söz konusu toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklama olduğunda, sıkıyönetim, OHAL ve valilik kararları arasında bir süreklilik olduğunu göstermektedir. 12 Eylül rejiminin hazırladığı 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, valilere toplantı yer ve güzergahlarını belirleme; toplantıları yasaklama ve erteleme gibi geniş yetkiler vererek, sıkıyönetim ve OHAL yönetimi dönemlerinde kullanılan yetkilerin 'olağan' dönemde de sürdürülmesini sağlamıştır. Askerler yönetimden 'çekildikten' sonra da sıkıyönetim uygulamalarının 'siviller' tarafından sürdürülmesi, Agamben'in istisna halinin kalıcılaşması ve bir yönetim paradigması haline dönüşmesi kavramsallaştırmasına denk düşmektedir. 12 Eylül rejimi sıkıyönetim döneminde çıkarılan kanunlarla, sıkıyönetim ve ardından OHAL kalktıktan sonra dahi 'istisna hali' uygulamalarının sürdürülmesini mümkün kılmıştır.

1980'li yılların ilk yarısında 1 Mayıs tarihinin yaklaştığı günlerde, basında 'geçmişin korku dolu 1 Mayısları' yerine 'günümüzün huzur dolu 1 Mayıslarını' yaşıyor oluşumuzu '12 Eylül harekâtına' borçluyuz' temalı haberler yapılmıştır. 1 Mayısların ülke gündeminde yeniden yer bulması, 1985'te kurulan Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) Genel Başkanı Aydın Güven Gürkan'ın 1986'da TBMM Genel Kurulu'nda 1 Mayıs yasaklarını eleştiren konuşmasıyla olmuştur. SHP'nin 1 Mayıs çıkışı, dönemin iktidar partisi ANAP, 1 Mayıs karşıtı diğer sağ partiler ve basın tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. Tepkiler çoğunlukla, 1 Mayıs kutlama talebini 12 Eylül öncesi 'kaos ve anarşi' günlerine geri dönme arzusuyla eşitleyen ve Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Kanununa atıfla 'Türkiye'de öyle bir bayram olmadığını' savunan argümanlara dayanmıştır.

Açık kamusal alanlarda 1 Mayıs yasaklarının sürdüğü 1980'lerin sonuna doğru, miting talebi yeniden fiili direniş hareketine dönüşmüştür. 1 Mayıs 1988 sabahı SHP'nin Sıraselviler'deki genel merkez binası önünde toplanarak Taksim'e yürümek isteyen yaklaşık 1000 kişilik grup, polis tarafından zor kullanılarak dağıtılmıştır. Aynı gün polis, Galatasaray, Tünel ve İstiklal Caddesi'nde toplanan ve İstiklal Caddesi boyunca yürüyerek Taksim'e çıkmak isteyen yaklaşık 3 bin kişilik gruba müdahale etmiş; yoğun polis şiddetine maruz kalan bazı göstericiler gözaltına alınmıştır. Böylece 1988, 12 Eylül sonrası dönemde 1 Mayıs yasağına rağmen, sol sosyalist siyasi hareketlerin kutlama yapmak için fiilen direnmeye başladığı ilk yıl olmuştur. Benzer biçimde, 1989'da da yasağa rağmen Taksim Meydanı'na yürüyerek 1 Mayıs kutlamak amacıyla Mecidiyeköy, Şişli ve Tarlabaşı civarında toplanan gruplarla polis arasında çatışmalar çıkmış; Şişhane bölgesinde polisin göstericilere ateş açması sonucunda 18 yaşındaki Mehmet Akif Dalcı başından vurularak hayatını kaybetmiştir. 1 Mayıs 1990'da yine yasakları protesto ederek 1 Mayıs kutlamak için İstanbul'un çeşitli semtlerinde yürüyüşe geçen gruplarla, polisler arasında çatışmalar yaşanmış; Dolapdere-Harbiye'de çıkan çatışmada omzundan ve sırtından iki kurşunla yaralanan İTÜ Elektrik-Elektronik Mühendisliği öğrencisi Gülay Beceren (20) felç olmuştur. 1 Mayıs 1991'de de 1 Mayıs yasaklarını protesto ederek yürüyüşe geçen gruplarla polis arasında çıkan çatışmalarda çok sayıda gösterici yaralanmış ve gözaltına alınmıştır. 1991'de İçişleri Bakanı olan Abdülkadir Aksu, 1 Mayısları 'devlete meydan okunan günler'[2059] biçiminde tanımlamıştır. 1988-1991 yılları arasında Türk-İş'e bağlı ve

[2059] **TBMM Tutanak Dergisi**, 18. Dönem, 4. Yasama Yılı, Cilt:59, 111. Birleşim, 01.05.1991.

bağımsız bazı sendikalar, 1 Mayıs günü miting yapmak için valiliğe başvurmuş ancak valiliğin izin verilmediğini açıklayan cevabı üzerine, sendikalar mitingleri fiilen gerçekleştirmek için harekete geçmemiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde, 1990'ların koalisyon hükümetleri döneminde, 1 Mayısların yeniden alanlarda yapılan mitinglerle kutlanmaya başladığı ancak Taksim'de 1 Mayıs mitingi yasağının ve buna karşı mücadelenin sürdüğü 1992-2002 yılları arası incelenmiştir. 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, Soğuk Savaş sona ermiş ve tüm dünyada komünizmle mücadele siyaseti önemini yitirmeye başlamıştır. Türkiye'de ise, 12 Nisan 1991'de yayımlanan Terörle Mücadele Kanunu'yla, Türk Ceza Kanunu'nun 'sosyalizm ve komünizm propagandası yapmayı' suç sayan 141 ve 142. maddeleri kaldırılmıştır. Bu kanun değişikliği, milli güvenlik siyasetinin odağının, 'komünizmle mücadeleden', 'terörle mücadeleye' kaydığını göstermektedir. 20 Kasım 1991'de kurulan DYP – SHP koalisyon hükümeti, 1991 seçimlerinden önce verdikleri 'serbestleşme' vaadini yerine getirerek, 1 Mayısların alanlarda düzenlenen kitlesel toplantılarla kutlanmasının önünü açmıştır. 1992'de, İstanbul Valiliği, yasal koşullara uygun olarak başvurusu yapılan, Sosyalist Parti'nin Gaziosmanpaşa'da düzenlediği 1 Mayıs mitingine izin vermiştir. Türk-İş, Hak-İş ve (12 Eylül darbesiyle kapatılan ancak 1992'de yeniden faaliyete başlayan) DİSK'ten oluşan üç konfederasyon, 1 Mayıs'ı Ankara'da Karayolları Genel Müdürlüğü binasında düzenledikleri kapalı salon toplantısıyla kutlamıştır.

1992 kutlamalarında ortaklaşan konfederasyonlar, 1993'te kutlamaları üç ayrı alanda yapmaya karar vermişlerdir. 1 Mayıs 1993'ü Türk-İş Şişli'de, DİSK Pendik'te düzenlediği mitinglerle kutlamıştır. Hak-İş'in 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlamak için yaptığı başvuru valilik tarafından reddedilmiş, otobüslerle Taksim'e doğru hareket eden Hak-İş üyelerinin önü polis tarafından kesilmiş ve sendika yöneticileri haricinde alana girmelerine izin verilmemiştir. 1993 yılı Şişli ve Pendik mitingleri, İstanbul'da sendika konfederasyonlarının 15 yıl aradan sonra düzenledikleri ilk 1 Mayıs mitingleri olmuştur. 1994 yılı 1 Mayıs'ı Türk-İş, DİSK, Hak-İş, (daha sonra KESK adını alacak) Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu, meslek odaları ve birlikleri ile çeşitli sivil toplum örgütlerinin 1993'te ortaklaşa kurduğu Demokrasi Platformu tarafından Şişli Abide-i Hürriyet (Çağlayan) Meydanı'nda düzenlenen mitingle kutlanmıştır. Şişli Abide-i Hürriyet (Çağlayan) Meydanı, İstanbul'da 1990'lar ve 2000'ler boyunca birçok yılda 1 Mayıs kutlamasının düzenlendiği alan olmuştur. 1 Mayıs 1995 yine

Demokrasi Platformu tarafından İstanbul Kadıköy İskele Meydanı'nda düzenlenen mitingle kutlanmıştır. Hak-İş, 1995'te ortak kutlamalarda yer almamıştır.

1 Mayıs 1996 mitingi, Türk-İş, DİSK, KESK ve Hak-İş tarafından İstanbul, Kadıköy İskele Meydanı'nda düzenlenmiştir. Henüz miting başlamadan alana yürümek üzere Kadıköy Evlendirme Dairesi önünde toplanan gruplarla, arama noktasında bekleyen polisler arasındaki kavga çatışmaya dönüşmüş, polisin göstericilere açtığı ateş sonucunda Hasan Albayrak, Dursun Odabaş ve Yalçın Levent vurularak hayatını kaybetmiştir. Henüz mitingin başında can kaybıyla sonuçlanan polis şiddeti, zaten var olan gerilimi daha da arttırmış, polisle göstericiler arasında çıkan çatışmaların sürmesi ve miting kürsüsünün göstericiler tarafından işgal edilmesi nedeniyle miting kısa sürede bitirilmiştir. Ancak Kadıköy bölgesinde, öfkeli göstericiler ve polis arasında yaşanan çatışma ve şiddet olayları miting sona erdikten sonra da tüm gün devam etmiş; çevrede bulunan kamu binaları, banka, dükkân ve işyerlerinin camları kırılmış, bazı araçlar yakılmış ve bankalara molotof kokteyli atılmıştır. Çatışmalar sonucunda, 58'i polis 76 kişi yaralanmış, 319 kişi gözaltına alınmıştır. 1 Mayıs günü yaşanan şiddet olayları, dönem hükümeti tarafından 'Türkiye'yi bölmek ve parçalamak isteyen illegal örgütlerin kamu düzeni ve güvenliğini hedef alan terör saldırıları'[2060] olarak nitelendirilmiştir. Dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz, 'devlete karşı bu tür olayları birkaç bin kişilik militan grupların organize ettiğini ve bunlara karşı devlet gücünün bundan sonra hoşgörü göstermeyeceğini'[2061] ifade etmiştir.

1 Mayıs 1996 Kadıköy şiddet olayları, baskın biçimde, devlet/kamu güvenliği sorunu olarak sorunsallaştırıldığı için, çözüm olarak güvenlik aygıtının büyütülerek daha fazla güvenlik önlemi alınması gösterilmiştir. Türkiye tarihine can kaybı yaşanan bir diğer 1 Mayıs olarak geçen 1 Mayıs 1996'dan sonra, Kadıköy Meydanı 2005'e kadar 1 Mayıs mitinglerine kapatılmıştır. İstanbul'da 1 Mayıs 1997, Türk-İş, DİSK ve KESK tarafından, Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda düzenlenen mitingle kutlanmıştır. Provokasyon ihtimalini gerekçe gösteren Hak-İş kutlamalara katılmamıştır. 1 Mayıs 1996'da yaşanan olaylardan sonra İstanbul Emniyet Müdürlüğü 1997 mitingi için aldığı güvenlik önlemlerini arttırmıştır. Bu kapsamda, polis tarafından 'şüpheli' görülen grupların alana sokulmaması nedeniyle

[2060] **Milliyet**, 3 Mayıs 1996.
[2061] **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 1996.

göstericilerle polis arasında çıkan çatışmalarda, 16 polis memuru ile 4'ü ağır 20 gösterici yaralanmış, çok sayıda gösterici gözaltına alınmıştır. Yasağa rağmen 1 Mayıs 1997'yi Taksim Meydanı'nda kutlamak isteyen göstericiler de polis tarafından gözaltına alınmıştır. 1 Mayıs 1998, Türk-İş, Hak-İş, DİSK ve KESK tarafından yine Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda düzenlenen mitingle kutlanmıştır. Mitingden önce bir basın açıklaması yapan İstanbul Valisi, mitinge katılacakların kullanacağı toplanma, yürüyüş ve dağılma güzergahlarını açıklayarak; 1 Mayıs'ta 10.00 - 16.00 saatleri arasında Abide-i Hürriyet Meydanı dışında hiç bir yerde gösteri yapılamayacağını belirtmiştir. İstanbul Valisinin açıklamaları, yalnızca 1 Mayıs mitinginin yapılacağı mekanların değil ayrıca mitingin süresinin ve zaman aralığının da (başlangıç ve bitiş saati arasında toplam 6 saat) valilik tarafından belirlendiğini göstermektedir. Bir önceki yıl olduğu gibi 1998'de de alana alınmayan gruplarla polis arasında çıkan çatışmalarda çok sayıda gösterici yaralanmış ve gözaltına alınmıştır. Türk-İş ve Hak-İş 1 Mayıs 1999'u dönemin gergin siyasal atmosferini ve saldırı ihtimalini gerekçe göstererek alanlarda kutlamama kararı almıştır. DİSK ve KESK ise 1 Mayıs'ı Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda kutlamak için valiliğe başvurmuş ancak valilik başvuruyu onaylayan kararını 1 Mayıs'a yalnızca 3 gün kala açıklamıştır. Basında çıkan 1999'da 1 Mayıs mitingine izin verilmeyeceğine dair haberler ve valiliğin miting kararını geç açıklamasının yarattığı belirsizlik, miting hazırlıklarını ve mitinge katılımı olumsuz yönde etkilemiştir. Katılımcı sayısının azlığı ve polis sayısının çokluğuyla dikkat çeken 1 Mayıs 1999 mitingine yalnızca bir saatliğine izin verilmiş, bir saattin dolmasıyla miting sona erdirilmiştir. 1 Mayıs 2000, 'DİSK, Türk-İş, Hak-İş ve KESK temsilcilerinden oluşan 1 Mayıs Düzenleme Komitesi' tarafından Abide-i Hürriyet Meydanı'nda düzenlenen mitingle kutlanmıştır. 1999- 2000 yıllarında tüm dünyada yükselişe geçen küreselleşme karşıtı hareket Türkiye'yi de etkilemiş ve küreselleşme karşıtlığı 1 Mayıs 2000 kutlamalarının önde gelen temalarından bir olmuştur. Taksim yasağının devam ettiği 2000 yılında Taksim Meydanı'nda pankart açarak yürüyüş yapmak isteyen göstericiler gözaltına alınmıştır. 1 Mayıs 2001 bir önceki yıl olduğu gibi Türk-İş, Hak-İş, DİSK ve KESK tarafından Abide-i Hürriyet Meydanı'nda düzenlenen mitingle kutlanmıştır. 1 Mayıs 2001 günü, yasağa rağmen, Taksim Meydanı'nda Kürtçe ve Türkçe 'Yaşasın 1 Mayıs' yazılı pankart açmak isteyen göstericiler gözaltına alınmıştır. 1 Mayıs 2002, Türk-İş, Hak-İş, DİSK, KESK, meslek odaları ve birliklerinden oluşan 15 örgütün 1999'da kurduğu Emek Platformu tarafından, Abide-i Hürriyet Meydanı'nda düzenlenen mitingle

kutlanmıştır. Emniyet Müdürlüğü'nün aldığı 13 yaşından küçüklerin miting alanına sokulmaması kararına dayanarak, arama noktalarında çocukların alana girmesine izin vermeyen polislerle aileler arasında tartışmalar çıkmıştır. 1 Mayıs 2002 mitingi düzenleme komitesi katılımcıları taşıyan bazı otobüslerin, İstanbul'un çeşitli semtlerindeki hareket noktalarından çıkışının polis tarafında engellendiğini belirtmiştir. Böylece, 1993-2002 yılları arasındaki dönemde İstanbul'da düzenlenen 1 Mayıs mitingleri, 1995 ve 1996 Kadıköy mitingleri haricinde, Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda yapılmış; Taksim'de 1 Mayıs yasakları ve bunlara yönelik protestolar da dönem boyunca varlığını sürdürmüştür.

Çalışmanın altıncı bölümünde, 2003 – 2020 yılları arasında, AKP tek parti hükümetleri döneminde gerçekleşen 1 Mayıs etkinliklerini ele aldım. 2001 yılında kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi, ilk kez 3 Kasım 2002 seçimleriyle göreve gelmiş, 18 Kasım 2002'de kurulan 58. hükümetten 2017 referandumuyla kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin de ilk hükümeti olan bugünkü mevcut 66. Hükümete kadar, art arda kurulan dokuz hükümetle yönetimde olmuştur.

1 Mayıs 2003, Türk-İş, Hak-İş, DİSK ve KESK temsilcilerinden oluşan 1 Mayıs Düzenleme Kurulu tarafından, Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda düzenlenen mitingle kutlanmıştır. Kutlamalara, ABD'nin Irak'ı işgaline tepki olarak kurulan ve çok sayıda siyasi parti ve demokratik kitle örgütünden oluşan 'Irak'ta Savaş'a Hayır Platformu' da destek vermiştir. Savaş ve işgal karşıtı söylemler 2003 1 Mayıs etkinliklerinde ön planda yer almıştır. Devam eden yasağa rağmen, Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs gösterisi yapmak isteyen Mücadele Birliği grubuna polis copla müdahale etmiş, müdahale sırasında olayları görüntülemeye çalışan basın mensupları polis tarafından tartaklanmış, bazı göstericiler yaralanmış, 36 kişi gözaltına alınmıştır.

2004 yılı, Türkiye'de 1 Mayısların tarihinde, 1976, 1980 ve 1992 yıllarındakine benzer bir kırılma noktasını oluşturmaktadır. 1980'de yasaklanan ancak 1992'de yeniden yapılmaya başlayan 1 Mayıs mitingleri, 1992 sonrası süreçte çoğunlukla sendika konfederasyonları ve meslek örgütleri tarafından yönetimin 'izin verdiği' alanlarda yapılmıştır. Bu dönemde 1 Mayıs mitinglerinin düzenleyicisi emek ve meslek örgütleri, her yıl kutlamaları Taksim Meydanı'nda yapabilmek için valiliğe başvurmuş ancak valiliğin ret cevabı üzerine mitingleri izin verilen alanlarda (1997'den 2004'e kadar her yıl Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda) yapmaya devam etmişlerdir. 2004 yılında da, 1 Mayıs düzenleme komitesi kutlamaları Taksim

Meydanı'nda gerçekleştirmek üzere valiliğe başvurmuş ve valilik başvuruyu reddetmiştir. Bunun üzerine, DİSK ve KESK, Valilik yasağına rağmen 1 Mayıs'ın Taksim Meydanı'nda kutlanması için direnilmesi ve mücadele edilmesi gerektiğini savunmuş, Türk-İş ve Hak-İş ise 'izinsiz' bir mitingde yer almayacaklarını açıklamıştır.

DİSK ve KESK, Taksim'de 1 Mayıs kutlama taleplerini, Taksim Meydanı'nı Kemal Türkler'in 1977'deki konuşmasından beri 1 Mayıs alanı olarak kabul ettiklerini, Taksim Meydanı kutlamalarının 1977'de hayatını kaybedenleri anma, hatırlatma ve faili meçhul kalmış katliamın aydınlatılması talebinde bulunma gibi anlamları olduğunu, Taksim Meydanı ve 1977 katliamının, işçi sınıfının kolektif belleğinin kurucu unsurlarından ve aynı zamanda işçi sınıfının bellek mekanlarından biri olduğunu, kısaca Taksim Meydanı'nın tarihsel ve sembolik anlamları olduğunu öne sürerek gerekçelendirmişlerdir. Ancak İstanbul Valiliği, Taksim Meydanı'nda kitlesel 1 Mayıs kutlamasına izin verilmeyeceğini ve ısrar edenlerin kuvvet kullanılarak dağıtılacağını bir kez daha yinelemiştir. Valiliğin açıklaması üzerine DİSK, KESK, TMMOB ve TTB 1 Mayıs'tan iki gün önce, 1 Mayıs günü Saraçhane Meydanı'nda toplanmayı ve ardından valiliğin vereceği izne göre Beyazıt Meydanı ya da Sultanahmet Meydanı'na yürümeyi planladıklarını duyurmuştur. Ancak İstanbul Valiliği, Saraçhane Meydanı'nda toplanılmasına da izin verilmeyeceğini açıklamıştır. 1 Mayıs günü önceden duyurulduğu gibi, DİSK, KESK, TMMOB, TTB ve diğer katılımcı kurumların çağrısıyla yaklaşık 35 bin kişi Saraçhane Meydanı'nda toplanmıştır. Polis, toplantının kanuna aykırı olduğunu ve kalabalığın dağılması gerektiğini, buradan herhangi bir yere yürünmesine izin verilmeyeceğini belirtmiş ancak miting sözcüleri ve polis arasında yaşanan görüşmeler sonucunda kalabalığın Yenikapı'ya yürümesine izin verilmiştir. Polis, toplantı ve yürüyüşü sık sık durdurarak engellemeye/sınırlandırmaya çalışsa da, kalabalığı zor kullanarak dağıtma yoluna gitmemiştir. 2004 yılı 1 Mayıs'ı bu anlamda önemlidir. Çünkü, düzenleyici örgütlerin direnişi sonucunda, valilik tarafından izin verilmemiş bir toplantı ve yürüyüş fiilen gerçekleştirilmiş olmasına rağmen kolluk kuvvetleri kalabalığı şiddet kullanarak dağıtmaya çalışmamıştır. Bu durum, polisin 'kanuna aykırı' kabul edilen barışçıl bir toplantıyı şiddet kullanarak dağıtmak zorunda olmadığını göstermiştir. Türk-İş, 1 Mayıs 2004'ü bir önceki yıl olduğu gibi Abide-i Hürriyet Meydanı'nda yapılan mitingle kutlamıştır. Yasaklı Taksim Meydanı'nda gösteri yapmak isteyen 58 kişi polis tarafından gözaltına alınmıştır.

1 Mayıs 2005 ve 2006, DİSK, Türk-İş, KESK, Hak-İş, TMMOB ve TTB tarafından Kadıköy İskele Meydanı'nda düzenlenen mitinglerle kutlanmıştır. DİSK ve KESK, 1996'dan sonra 1 Mayıs mitinglerine kapatılan Kadıköy Meydanı'nın 2005 yılında yeniden açılmasının, 2004 yılında Taksim Meydanı için yürütülen mücadele sayesinde gerçekleştiğini öne sürmektedir. Sendika konfederasyonları 2005 ve 2006 yılında 1 Mayıs mitingini Kadıköy'de düzenlemeyi kabul etmiş ve dolayısıyla Taksim talebinden iki yıllığına vazgeçmiş olsa da, Taksim'de 1 Mayıs talebinden vazgeçmeyenler de olmuştur. Yasağa rağmen Taksim'de 1 Mayıs gösterisi yapmak isteyen 2005'te 59, 2006'da 34 kişi gözaltına alınmıştır. TKP ve İşçi Partisi Kadıköy mitingine katılmayarak, kendi mitinglerini yapmış, Hak-İş ise İstanbul'da kutlamalara katılmamıştır. 1 Mayıs 2006'da kürsüde konuşma yapan DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, 2007 1 Mayıs'ını Taksim Meydanı'nda kutlayacaklarını duyurmuştur.

DİSK, 2012'de yayınladığı 'Sabahın Sahibi Var' adlı kitapta, Taksim'de 1 Mayıs talebini, '2004'ten 2011'e 1 Mayıs Alanı'nı Geri Alma Mücadelesi'[2062] olarak tanımlamıştır. Başka bir deyişle, DİSK için 2004'te başlayan ve 2 yıllık Kadıköy Meydanı mitingleri arasından sonra 2007'de devam eden Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs mücadelesi, geçmişte sendikaların/işçilerin olan ancak darbeyle sendikalardan/işçilerden kopartılan '1 Mayıs alanını' geri alma mücadelesidir. Bu anlatı, Taksim'de 1 Mayıs kutlamanın, savunucuları için, 12 Eylül darbesiyle ve 12 Eylül darbesinin sol siyasetten ve sınıf hareketinden zorla koparttıklarıyla hesaplaşma anlamı taşıdığını göstermektedir. Zira, DİSK, KESK, TMMOB ve TTB 1 Mayıs 2007 mitingini, İstanbul Valiliğinin onayı olsun ya da olmasın, Taksim Meydanı'nda yapacaklarını duyurmuştur. İstanbul Valiliği düzenleyici örgütlerin açıklamasına cevaben, Taksim Meydanı'nın İstanbul'da toplantı, gösteri ve yürüyüş düzenlenecek alanlardan olmadığını ve toplantıya izin verilemeyeceğini açıklamıştır. İstanbul Valiliği ve Emniyet Müdürlüğü, aldığı 'olağanüstü' güvenlik önlemleriyle, 1 Mayıs 2007 günü tüm ulaşım hatlarını kapatarak Taksim Meydanı'na erişimi imkânsız hale getirmiştir. 1 Mayıs sabahı yasağı protesto ederek, Taksim çevresindeki semtlerde toplanan gruplara polis, gaz bombası, basınçlı-boyalı su ve cop kullanarak müdahale etmiş; yaşanan şiddet olaylarında çok sayıda gösterici yaralanmış, 799 kişi gözaltına alınmıştır. 1 Mayıs 2007 günü toplantı yapmaları zor kullanılarak engellenen ve polis

[2062] Rauf Kösemen (ed.) **Sabahın Sahibi Var: 2004'ten 2011'e 1 Mayıs Alanı'nı Geri Alma Mücadelesi**, İstanbul: DİSK Yayınları, 2. Baskı, Ocak 2012.

şiddetine maruz kalan sendika ve meslek örgütü temsilcileri 21 Nisan 2008'de AİHM'ye başvurmuş; AİHM, 12 Aralık 2017 tarihli kararında, Türkiye'nin AİHS'nin 11. Maddesinde güvence altına alınan toplanma hakkını ihlal ettiğine ve her başvurucuya tazminat ödenmesine karar vermiştir.

1 Mayıs 2008 öncesi günlerde, DİSK, KESK ve Türk-İş, 1 Mayıs'ı Taksim Meydanı'nda düzenleyecekleri bir mitingle kutlama kararı aldıklarını duyurmuştur. Ancak İstanbul Valiliği önceki yıllarda olduğu gibi Taksim Meydanı'nda mitinge izin verilmeyeceğini, valilik tarafından belirlenen yerler dışında toplantı ve yürüyüş yapanların güç kullanılarak dağıtılacağını' açıklamıştır. 30 Nisan'da Tertip Komitesi üyeleri, Taksim'de kutlama konusunda kararlı olduklarını açıklarken, Türk-İş Genel Başkanı izin verilmemesi nedeniyle Türk-İş'in Taksim'de kutlama çağrısından vazgeçtiğini açıklamıştır. Polis, 1 Mayıs sabahı henüz yürüyüş başlamadan önce Şişli'deki DİSK Genel Merkezi önünde toplanan sendikalılara gaz bombası ve boyalı-basınçlı su kullanarak müdahale etmiş ve bina içine sığınan kişilerin ardından DİSK binası içine de gaz bombası atmıştır. Polis, gün boyunca Şişli ve Taksim civarındaki semtlerde yasağı protesto ederek yürüyüş yapmak isteyen gruplara, gaz bombası, basınçlı su ve copla saldırmıştır. Çok sayıda gösterici polis tarafından copla dövülerek yaralanmış ve gözaltına alınmıştır. 1 Mayıs kutlamalarıyla ilgisi olan olmayan yüzlerce kişi kullanılan yoğun gazdan etkilenmiştir. Polisin şiddetli müdahalesi sonucunda 1 Mayıs mitingi ve kutlaması yapılamamıştır. DİSK ve KESK, 13 Ağustos 2008'de, 1 Mayıs günü uygulanan yasak kararı ve polis müdahalesiyle temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği gerekçesiyle AİHM'ye başvurmuş; AİHM 27 Kasım 2012 tarihli kararında, Türkiye'nin 1 Mayıs 2008 günü AİHS'nin toplanma özgürlüğü hakkını güvence altına alan 11. maddesini ihlal ettiğine hükmetmiştir.

60. Hükümet'in, 1 Mayıs'ı, 'Emek ve Dayanışma Günü' adıyla genel tatil günü ilan eden yasa teklifi, 22 Nisan 2009'da TBMM Genel Kurulu'nda görüşülerek kabul edilmiştir. Böylece 1 Mayıs 29 yıl sonra yeniden resmî tatil günü yapılmıştır. AKP hükümetlerinin 2009 öncesi dönemde, 1 Mayıs'ın resmî tatil ilan edilmesi için verilen kanun önerilerini reddederken, 2009 yılında bu kararı almasını açıklamak için altıncı bölümde detaylı biçimde ele aldığım çeşitli tezler öne sürülmüştür. Hükümetin bu konudaki tutum değişikliğini; 29 Mart 2009 yerel seçimlerinde AKP'nin oy oranının bir önceki seçimlere göre düşmesine; Avrupa Birliği'nin Türkiye'de toplanma hakkının sınırlandırılmasına yönelik eleştirilerine; AKP'nin 'liberallerle' olan ittifakını sürdürme çabasına; hükümetin AB'ye demokratikleşme yolunda adımlar

atıldığı izlenimi verme çabasına atıfla açıklayan yorumlar basında yer almıştır. Bununla birlikte, hükümet sözcüleri 1 Mayıs'ı resmî tatil ilan eden kanun değişikliğini, hükümetin yürüttüğü Avrupa Birliği'ne uyum ve demokratikleşme sürecinin bir adımı olarak sunmuştur.

2009 yılından itibaren, 'demokratik açılım süreci', 'çözüm süreci', 'normalleşme' gibi temalar, AKP'nin siyasal söyleminde ön planda yer almaya başlamıştır. 2009'da 1 Mayıs'ın resmî tatil ilan edilmesiyle birlikte, yönetimin, Taksim'de 1 Mayıs mitingi talebi karşısındaki tutumu kısmen değiştirmiştir. DİSK, KESK, TMMOB ve TTB'nin İstanbul Valiliğine yaptığı Taksim'de 1 Mayıs mitingi başvurusuna cevaben valilik, Taksim Meydanı'nın toplantı alanı olmadığını, Taksim'de kitlesel bir toplantıya izin verilmeyeceğini ancak isteyen konfederasyonlara Taksim Meydanı'nda 'makul' sayıda, 'temsili' katılımla bir tören yapma izni verileceğini açıklamıştır. Valiliğinin bu açıklaması, makul sayının kaç olduğu ve nasıl belirleneceğine dair bir tartışmayı doğurmuştur. 1 Mayıs 2009 sabahı, valiliğin belirlediği kutlama planına uygun olarak, önce Türk-İş üyesi sendika yöneticilerinden oluşan yaklaşık 500 kişilik grup Taksim Anıtı önünde bir tören düzenlemiş; ardından Hak-İş'e bağlı sendika temsilcileri Taksim Anıtı önünde sembolik bir tören yaparak alandan ayrılmıştır. Pangaltı'da toplanarak Taksim'e yürümek isteyen DİSK, KESK, TMMOB, TTB üyelerinin oluşturduğu kortej ise polis tarafından kuşatılmış ve kortejin yürüyüşü sık sık durdurularak katılımcı sayısının artması engellenmeye çalışılmıştır. Bu esnada, yürüyüş güzergahı üzerindeki ara sokaklardan DİSK kortejine katılmak isteyen gruplara polis göz yaşartıcı bomba, biber gazı ve basınçlı suyla müdahale etmiştir. Kutlamalara katılmak isteyenlerle, polis arasında yaşanan çatışmalarda 40 kişi yaralanmış, 108 kişi gözaltına alınmıştır. DİSK ve diğer düzenleyici örgütlerden oluşan yürüyüş korteji polisin engellemelerine rağmen, yaklaşık 5 bin kişiyle Taksim Meydanı'na girebilmiş ve anma töreni yapabilmiştir. Ancak, polisin katılımcı sayısını 'makul' düzeyde tutmak için uyguladığı şiddet sonucunda, çok sayıda katılımcı gazdan etkilenmiş ve yaralanmıştır. 1 Mayıs 2009 günü, Taksim Meydanı'na girmek isteyen İstanbul Tabip Odası Yönetim Kurulu Üyeleri Ali Çerkezoğlu ve beraberindekiler polis tarafından durdurulmuş; alana girmelerine izin verilmeyen grup, şiddet kullanılarak dağıtılmıştır. 28 Ocak 2015'te Ali Çerkezoğlu ve diğerleri, haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapmış; Anayasa Mahkemesi, 18 Temmuz 2019'da

başvuruculaların toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiğine ve tüm başvuruculara manevi tazminat ödenmesine karar vermiştir.

2009 1 Mayıs'ında yaşanan 'makul sayı' çatışması sonrasında, 2010 yılında hükümetin 'Taksim'de 1 Mayıs' talebi karşısındaki tutumunda belirgin bir kırılma yaşanmıştır. 13 Nisan 2010'da basın açıklaması yapan İstanbul Valisi, Taksim Meydanı'nın 1 Mayıs kutlamaları için sendika konfederasyonlarına tahsis edileceğini duyurmuştur. İstanbul Valisi, 1978'den beri 1 Mayıs mitinglerine kapalı olan Taksim Meydanı'nın yeniden açılması kararını, demokratik açılım sürecinin bir parçası olarak tanımlamıştır. Dönemin Başbakanı Erdoğan, 'Taksim açılımını', 'Taksim Meydanı'nın emekçilerin dayanışma günlerine açılması, 2010 yılında demokrasimizin geldiği noktayı göstermesi bakımından önemli ve sevindiricidir'[2063] sözleriyle değerlendirmiştir.

Böylece, 1 Mayıs 2010, 32 yıl aradan sonra, 6 konfederasyonun düzenlediği ve on binlerin katıldığı 1 Mayıs mitingiyle, Taksim Meydanı'nda kutlanmıştır. 1 Mayıs 2010 kutlamalarının yönetiminde, Taksim Meydanı'nın açılmasına ek olarak 'liberal yönetim rasyonalitesi' kapsamında değerlendirilebilecek bir dizi idari pratik hayata geçirilmiştir. Valilik ve Emniyet Müdürlüğü'nün aldığı kararla polis miting alanında yer almamış, alanın çevresinde göstericilerden belirli bir uzaklıkta konumlanmıştır. Üst arama noktalarında silah taşımayan trafik polisleri görevlendirilmiş ve görevli polisler, arama noktalarında katılımcılarla sözlü tartışmaya girmemeleri, olası sözlü sataşmalara cevap vermemeleri yönünde uyarılmıştır. 1 Mayıs'ta görevli polislere öfke kontrolü, kitle psikolojisi gibi konularda seminerler verilmiştir. Bu önlemler sayesinde göstericilerle, polislerin karşı karşıya gelmesinin yol açabileceği gerilimler engellenmeye çalışılmıştır. Alan içindeki düzeni ve güvenliği sağlama ile alanda yer alan bayrak direkleri, anıt heykeller gibi öğelerin korunması sorumluluğu sendikalara verilmiştir. Kutlamalara katılmak isteyen grupların, kimliklerine bakılmaksızın alana girmelerine izin verilmiştir. 2010 yılında Taksim yasağının kalkması yasakla yöneten bir pratiğin yanına sorumlulaştırarak yöneten yeni bir yönetsel pratiğin eklendiğini göstermiştir. Müdahaleden mümkün olduğunca kaçınma, uzaktan/ belirli bir mesafeden yönetme, düzenlenmiş serbestlikler üzerinden yönetme gibi idari pratikler, 'liberal' yönetim rasyonalitesi bağlamında değerlendirilebilecek pratiklerdir.

[2063] **Hürriyet**, 1 Mayıs 2010.

1 Mayıs 2007, 2008 ve 2009'da uygulanan Taksim yasağı ve bu yasağın korunması için hayata geçirilen tüm idari pratikler (güvenlik önlemleri, ulaşım yasakları, polis şiddeti vd.) sadece şiddet sahnelerine yol açtığı ya da insan haklarına aykırı olduğu için değil; ayrıca söz konusu yönetim biçimi etkisiz, verimsiz (inefficient) ve fazlaca maliyetli olduğu için de eleştirilmiştir. Bu bakışa göre, yasak koymak ve yasağı uygulatmak için binlerce polisi görevlendirmek, yüzlerce gaz bombası, polis helikopterleri ve onlarca TOMA kullanmak, sansasyonel şiddet sahnelerine yol açmak, yolları kapatarak ulaşımı kesmek gibi kent yaşamını felç eden uygulamalar, çok fazla müdahale eden, çok fazla yöneten, fazlaca maliyetli ve verimsiz, kısaca 'kötü' yönetim örnekleridir. Bunun yerine 2010 Taksim Meydanı örneğinde olduğu gibi, serbestlik sağlayarak, uzaktan yönetmek, liberal rasyonalitenin etkin/makul yönetim düşüncesine daha uygundur. Kalabalıkları yönetirken, mümkün olduğu kadar az müdahale eden, sınırlı kaynak kullanan, yönetilenleri sorumlulaştırarak kendi kendilerini yönetmeye teşvik eden, daha az yöneten, kısaca 'iyi' yönetim tarzı, liberal yoruma göre daha az maliyetli, daha verimli ve böylece daha rasyoneldir. Düzenlenmiş serbestlikler üzerinden sorumlulaştırarak yönetme pratiği, 2011 ve 2012 yıllarında da uygulanmıştır.

Ancak 2010 – 2012 arası dönem 1 Mayısların yönetiminde 'liberal' yönetsel pratiklerin uygulanmış olması, egemen yönetim rasyonalitesinin ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Başbakan Erdoğan'ın 2 Mayıs 2010'da TBMM'de yaptığı konuşmada ifade ettiği sözler, ("Bazıları [Taksim'de 1 Mayıs kutlamasından] nemalanmak istiyor; 'kopara kopara aldık', 'şöyle yaptık, böyle yaptık…' Kimsenin bu iktidardan kopara kopara aldığı bir şey yoktur"[2064]) Erdoğan'la düzenleyici sendikalar arasında bir polemiğin doğmasına yol açmıştır. DİSK, KESK ve diğer düzenleyici örgütler, Taksim'de yapılan 1 Mayıs mitingini, uzun yıllar süren mücadeleler sonucunda elde edilmiş bir kazanım olarak yorumlarken; Başbakan ve hükümet sözcüleri, Taksim'in 1 Mayıslara açılması kararını hükümetin sağladığı bir kazanım ve hükümetin demokratikleşme alanında elde ettiği bir başarı olarak sunmaktadır. Hükümete göre, Taksim'de 1 Mayıs kutlamasını, 'sendikalar almamış, hükümet vermiştir'. Bu örnekte ortaya çıktığı biçimiyle, yasağı koyanın da izni verenin de devlet/hükümet olduğu görüşü, egemenlik rasyonalitesinin dışavurumlarından biridir. Egemen siyasal rasyonalite, devlet otoritesini en üstün güç olarak tanımladığı için,

[2064] **Milliyet**, 3 Mayıs 2010.

devletin kullanımına izin vermediği bir hakkın, şu ya da bu aktörün mücadelesi sonucunda kazanılabileceği görüşünü kabul etmemektedir. Çeşitli toplumsal/siyasal aktörler tarafından bir hakkın ısrarla talep edilerek, protesto eylemleri, sivil itaatsizlik vb. yöntemlerle verilen mücadele sonucunda kazanılması fikri, egemenlik siyasetine yabancıdır. Türkiye'de 1 Mayısların yönetimi sorunu -başat biçimde-, muhalifler karşısında devlet otoritesini zaafa uğratmama/devletin aldığı kararları uygulatma sorunu olarak sorunsallaştırıldığı için, yapılamayan kutlamaların devletin koyduğu yasak nedeniyle yapılamadığı; yapılabilen kutlamaların devletin verdiği izin sayesinde yapılabildiği önemle vurgulanmıştır. 2010 yılında Taksim Meydanı'nı 1 Mayıs kutlamalarına açan kararın yine bir devlet/hükümet tasarrufu olduğu, dolayısıyla, bu hakkı vermenin, devlet/hükümet otoritesinde bir eksilme ya da zayıflama anlamına gelmediği özellikle belirtilmiştir. Yönetim, Taksim Meydanı'nı 1 Mayıslara açarak ödün vermemiş, izin vermiştir. Dolayısıyla, ortada bir kazanım varsa, bu ancak yönetimin sağladığı bir kazanım olabilir. Erdoğan'ın açıklaması, bir yandan demokratik açılım, demokratikleşme süreci vb. biçiminde sunulan serbestleşme politikalarının, diğer yandan devlet tasarrufu olarak (devletin verdiği izin sayesinde gerçekleşmiş olarak) tanımlandığını göstermiştir. Başka bir deyişle, demokratikleşme olarak sunulan 'liberal idari pratikler', aynı zamanda egemenlik siyasetini tahkim edecek biçimde devlet tasarrufu olarak çerçevelenmiştir.

1 Mayısların liberal perspektife göre 'makul', 'rasyonel' yöntemlerle yönetildiği 2010-2012 dönemi örnekleri ana akım basının beklentilerini karşılamış ve takdirini kazanmıştır. Özellikle 2 Mayıs 2010 tarihli ulusal gazeteler, 'yasak kalktı', 'korku duvarı yıkıldı', 'tabu yıkıldı' temalı haberler yapmışlardır. Ancak, 1 Mayısların 'liberal' yönetimi yalnızca üç yıl sürmüştür.

1 Mayıs 2013 öncesinde İstanbul Valiliği, Taksim Yayalaştırma Projesi kapsamında alanda devam eden inşaatın, güvenlik riskleri yarattığını ve bu nedenle Taksim Meydanı'nda kitlesel 1 Mayıs kutlamasına izin verilmeyeceğini; ancak sendikaların isterlerse mitingi Kazlıçeşme alanında yapabileceklerini açıklamıştır. Valilik açıklamasına karşı, DİSK, KESK, TMMOB ve TTB ise, istenirse alandaki inşaat çukurlarının etrafının kapatılabileceğini, inşaatın bahane edildiğini, hükümetin asıl amacının Taksim Meydanı'nı yeniden 1 Mayıslara kapatmak olduğunu ve yasak kararının aslen siyasi olduğunu öne sürmüştür. Bununla birlikte, 1 Mayıs düzenleme kurulu, 1 Mayıs mitingini, Taksim Meydanı'nda yapmak konusunda kararlı olduklarını açıklamıştır. Erdoğan'ın 30 Nisan 2013 tarihli konuşmasında, güvenlik

risklerine ve kendilerine başka alanlar önerilmesine rağmen Taksim Meydanı'nda ısrar eden sendikaların ısrarını, 'AK Parti iktidarı karşıtlığı'[2065] olarak anladıkları yönündeki beyanı, Taksim'i yeniden 1 Mayıs'a kapatan kararın siyasi olduğu yönündeki yorumları güçlendirmiştir. Bu yoruma göre, 2010-2012 yılları arasında Taksim'de düzenlenen 1 Mayıs mitinglerinde, hükümet karşıtı sol muhalif söylem baskın geldiği için, hükümet, muhalefeti görünmez kılmak amacıyla, mitingleri Taksim'den uzaklaştırmayı ve kent merkezlerinden uzakta inşa edilen, yalıtılmış ve tarihsel belleği bulunmayan miting alanlarına taşımayı planlamaktadır.

2013'te geri getirilen Taksim'de 1 Mayıs mitingi yasağıyla birlikte, 2010 öncesi yıllarda uygulanan 'olağanüstü' güvenlik önlemleri de geri gelmiştir. Taksim Meydanı'na erişimi sağlayan her türden ulaşım hattı durdurulmuş ve meydan çevresi polis tarafından kuşatılmıştır. 1 Mayıs günü polis, yasağı protesto ederek, Şişli, Beşiktaş ve Taksim çevresindeki semtlerde toplanan gruplara, gaz bombası, basınçlı su ve copla müdahale etmiştir. Göstericilerle polis arasında gün boyu süren çatışmalarda 50 kişi yaralanmış, 100'ü aşkın kişi gözaltına alınmıştır. Başına gaz bombası kapsülü isabet eden 5 kişi ağır yaralanmıştır. Bölgede bulunan çok sayıda kişi yoğun kullanılan gazdan etkilenerek rahatsızlanmıştır.

Erdoğan'ın, 1 Mayıs 2008 öncesinde yasağa rağmen kutlamaları Taksim Meydanı'nda yapmak isteyen sendikalara yönelik sarf ettiği, 'ayakların başları yönettiği bir yerde kıyamet kopar'[2066] sözleriyle; 1 Mayıs 2013 sonrasında yasağa rağmen Taksim Meydanı'nda ısrar eden sendikalara yönelttiği, 'Sana miting alanı olarak neresi gösterildiyse, gidip mitingini orada yapmak zorundasın'[2067] sözleri, belirli türden bir yönetim rasyonalitesinin öne çıktığı söylemlerdir. Egemen yönetim rasyonalitesi, yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkiyi temelde bir emir-itaat ilişkisi biçiminde düşünür. Bu düşüncede, yönetilenler, yönetenlerin izin veren veya yasak koyan kararlarına itaatle yükümlüdür. Devlet otoritesi merkezli, heteronom (yaderk) siyasal alan tasavvuruna dayalı bu düşüncede, bir temel hak olarak toplantı ve gösteri hakkına yer olmadığı gibi, yurttaşların sivil itaatsizlik, pasif direniş, protest aktivizm gibi özerk siyasal eylemlerine de yer yoktur. Egemenlik siyasetinde yurttaşların

[2065] **Hürriyet**, 1 Mayıs 2013.
[2066] **HaberTürk**, "Ayaklar-başlar polemiği", 23 Nisan 2008, (Çevrimiçi) "https://www.haberturk.com/polemik/haber/69606-ayaklar-baslar-polemigi", (Erişim Tarihi: 21.09.2020).
[2067] Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, AK Parti 20. İstişare ve Değerlendirme Toplantısı Konuşması, 4 Mayıs 2013, Kızılcahamam, Ankara, (Çevrimiçi) 'https://www.youtube.com/watch?v=TiExRFqE87A', (Erişim tarihi: 22.03.2021).

itaatsizliği ya ihanet ya da başkaldırı olarak tanımlanır ve yurttaş itaatsizliği egemen otoriteye yöneltilmiş bir tehdit biçiminde düşünülür. Otorite, bir kez yasak kararını açıkladığında, yasağa rağmen toplanma konusunda ısrar edenler, egemene meydan okuyanlar olarak görüldüğü ve böyle sunulduğu için, egemene meydan okuyanların kamusal şiddet törenleriyle cezalandırılması 'meşru' hale gelmektedir.

1 Mayıs 2013'ten sonra Başbakan Erdoğan, İstanbul Yenikapı ve Maltepe'de iki geniş kapasiteli miting alanı inşa edildiğini, bundan sonra İstanbul'da mitinglerin Taksim Meydanı, Kadıköy Meydanı gibi alanlarda değil yalnızca bu alanlarda yapılacağını belirten açıklamalar yapmıştır[2068]. Bu açıklamalar, 1 Mayıs 2013 mitinginin Taksim Meydanı'nda yapılmasına izin vermeyen kararın, o yıla özgü bir karar olmadığını, İstanbul'un mekânsal düzenlemesiyle ilgili daha büyük çaplı bir planın parçası olduğunu göstermiştir. Bu plana göre, hükümet 1 Mayıs mitingi gibi büyük çaplı mitinglerin yapılabilmesi için özel olarak inşa edilmiş belirli miting alanları tahsis edecek, toplantı düzenleme komiteleri, yalnızca bu alanlarda toplanmak için başvuru yapabilecektir. Bu alanlar dışında yapılmaya çalışılan toplantılar, kendiliğinden kanuna aykırı kabul edilecek ve dağıtılacaktır. Böylece, hükümet, her yıl toplantı alanlarını ilan eden valilik kararlarıyla getirilen (ve tanımı gereği toplanma hakkı ihlali olan) mutlak mekân yasaklarını daha sistematik bir forma sokmayı planlamıştır.

DİSK, KESK, TMMOB ve TTB, 1 Mayıs 2014 öncesinde, 1 Mayıs'ı Taksim Meydanı'nda kutlamak için İstanbul Valiliği'ne başvurmuş ancak valilik, Taksim Meydanı'nda mitinge izin verilmeyeceğini; isterlerse mitingi Yenikapı Meydanı'nda yapabileceklerini açıklamıştır. Bunun üzerine 1 Mayıs düzenleme komitesi, Taksim'de kutlama konusunda kararlı olduklarını açıklamıştır. 1 Mayıs sabahı yasağı protesto eden gruplar, Taksim çevresindeki semtlerde toplanarak yürümek istemiş ancak polis protestoculara, biber gazı, tazyikli su, cop ve plastik mermilerle müdahale etmiştir. Polisin şiddetli müdahalesi sonucunda 90 kişi yaralanmış, 147 kişi gözaltına alınmıştır. Böylece, 2013'te olduğu gibi 2014'te de Taksim Meydanı'nda yapılmak istenen 1 Mayıs mitingi polis tarafından zor kullanılarak engellenmiştir.

1 Mayıs Düzenleme Komitesini oluşturan DİSK, KESK, TMMOB ve TTB, 2015 yılında da 1 Mayıs'ı Taksim Meydanı'na kutlamayı planladıklarını açıklamış ancak İstanbul Valiliği bir kez daha Taksim'de mitinge izin verilmeyeceğini belirterek,

[2068] **Milliyet**, 23 Nisan 2014.

meydan ve çevresini kuşatmıştır. Polis, 1 Mayıs sabahı, Taksim'e yürümek amacıyla, Beşiktaş'ta toplanan sendikalar, meslek örgütleri ve yanlarında bulunan CHP ve HDP'li milletvekillerine gaz bombası, tazyikli su ve copla müdahale etmiştir. Polisle göstericiler arasından yaşanan çatışmalarda, 24 kişi yaralanmış, 203 kişi gözaltına alınmıştır. 1 Mayıs 2015 günü İstanbul'da polis tarafından darp edilerek gözaltına alınan Salih Şahin, 29 Temmuz 2016'da Anayasa Mahkemesine haklarının ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuru yapmış; Anayasa Mahkemesi 21 Ocak 2020'de verdiği kararda kolluk görevlilerinin eylemleri sonucunda başvurucunun toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiğine ve başvurucuya tazminat ödenmesine hükmetmiştir.

7 Haziran 2015 genel seçimleri sonrası süreçte toplantı, gösteri yürüyüşü ve basın açıklaması gibi etkinliklere düzenlenen bombalı saldırılarda çok sayıda insan hayatını kaybetmiş ve yaralanmıştır. Bu saldırılar, Türkiye'de sık sık gerçekleşen şiddetli müdahaleler nedeniyle zaten riskli olan protesto eylemlerini daha da riskli hale getirmiştir. Bu saldırılardan biri, içlerinde Taksim'de 1 Mayıs mücadelesini yürüten emek ve meslek örgütlerinin üyelerinin de bulunduğu, 10 Ekim 2015 Ankara Emek, Barış ve Demokrasi Mitingi katılımcılarına yönelik yapılmış bombalı saldırıdır. Mitinge katılmak üzere, Ankara Garı Kavşağı'nda toplanan kalabalığa yapılan intihar saldırısı sonucunda 102 kişi yaşamını yitirmiş, çok sayıda kişi yaralanmıştır. Mevcut yasakların ve sınırlamaların yanına, bombalı saldırı tehlikesinin de eklendiği bu dönemde, protesto niteliğinde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek her zamankinden daha zor hale gelmiştir. Bu bağlamda, 1 Mayıs tertip komitesini oluşturan DİSK, KESK, TMMOB ve TTB, önce 16 Nisan'da 1 Mayıs'ı Taksim Meydanı'nda kutlamayı planladıklarını duyurmuş ancak İstanbul Valiliği'nin izin verilmeyeceğini açıklamasının ardından, 25 Nisan'da 1 Mayıs'ı (valiliğin toplantı alanları listesinde yer alan) Bakırköy Halk Pazarı Meydanı'nda kutlama kararı aldıklarını açıklamıştır. Bakırköy'de 1 Mayıs mitingi düzenleme kararını okuyan DİSK Genel Başkanı Kani Beko, '10 Ekim Emek-Barış-Demokrasi mitinginde yaşanan katliamı' hatırlattıktan sonra, mitinglerin güvenliğini sağlamakla görevli olanların, 1 Mayıs arifesinde 'görevlerini yapmamakla' yetinmediğini, ayrıca mitingin katılımcılarının güvenliğini tehdit edeceklerini açıkça ilan ettiklerini'[2069] öne sürmüştür. Katılımcıların can güvenliğinin tehdit altında olduğunu öne süren 1 Mayıs

[2069] **Cumhuriyet**, 26 Nisan 2016.

Tertip Komitesi, Taksim'de 1 Mayıs mitingi girişiminden vazgeçmiştir. Böylece, 2013 yılında yeniden getirilen Taksim'de 1 Mayıs yasağına karşı, 2013, 2014 ve 2015 yıllarında fiilen direnen emek ve meslek örgütleri, 2016 yılında kutlamaları Taksim'de yapma kararından vazgeçerek, Bakırköy Meydanı'nı kabul etmek zorunda kalmıştır. 2016 sonrası yıllarda, düzenleyici örgütler, her yıl 1 Mayıs mitinglerini Taksim Meydanı'nda yapmak için başvuru yapmaya devam etmiş ancak başvurularının reddedilmesi üzerine kutlamaları Taksim'de fiilen gerçekleştirme girişiminde bulunmamıştır.

15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından ülke genelinde OHAL ilan edilmiş; üç ayda bir uzatılarak 2 yıl süren OHAL 17 Temmuz 2018'de sona ermiştir. 1 Mayıs 2017 ve 2018, OHAL yönetimi sürerken kutlanmıştır. 1 Mayıs 2017 öncesinde, Tertip Komitesini oluşturan DİSK, KESK, TMMOB ve TTB temsilcileri, İçişleri Bakanı ve İstanbul Valisiyle görüşerek, kutlamaları Taksim Meydanı'nda düzenleme taleplerini iletmişlerdir. Ancak İçişleri Bakanlığı ve valilik, tertip komitesinin Taksim Meydanı başvurusunu reddetmiştir. 1 Mayıs 2016 ve 2017 mitinglerinin Taksim Meydanı'nda yapılmasına izin verilmemesinin temel gerekçesi olarak, Taksim Meydanı'nın valiliğin belirlediği toplantı alanlarından biri olmaması gösterilmiştir. Başka bir deyişle, hükümet, Taksim Meydanı'nda yalnızca 1 Mayıs mitinginin değil, hiçbir mitingin yapılamayacağını, çünkü Taksim Meydanı'nın bir miting alanı olmadığını ısrarla vurgulamıştır. Ancak, Taksim'de kutlanmasına izin verilmeyen 1 Mayıs 2016'dan yaklaşık 3 ay, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden 9 gün sonra, CHP'nin 24 Temmuz 2016'da düzenlediği ve on binlerce kişinin katıldığı darbe karşıtı, 'Cumhuriyet ve Demokrasi Mitinginin' Taksim Meydanı'nda yapılmasına izin verilmiştir[2070]. Bu durum, egemenin, yalnızca yasak koymak biçimindeki değil, izin vermek biçimindeki istisnaya da karar veren olduğunu bir kez daha hatırlatmıştır.

1 Mayıs'ın Taksim Meydanı'nda yapılacak mitingle kutlanmasına 2017'de yine izin verilmeyince, Tertip Komitesi 1 Mayıs'ı bir önceki yıl olduğu gibi Bakırköy Halk Pazarı Meydanı'nda düzenlenecek mitingle kutlama kararı almıştır. DİSK, KESK, TMMOB ve TTB, 1 Mayıs 2018'i, Maltepe Meydanı'nda, 2019'u Bakırköy Halk Pazarı Meydanı'nda yapılan mitinglerle kutlamıştır. Emek ve meslek örgütlerinin 2016'dan itibaren 1 Mayıs mitinglerini Bakırköy ve Maltepe Meydanlarında kutlama kararına katılmayan örgütler, Taksim Meydanı için fiilen direnmeye devem etmiştir.

[2070] **Cumhuriyet**, 25 Temmuz 2016.

Bu bağlamda polis, yasağı protesto ederek Taksim Meydanı'nda gösteri yapmak isteyen kişilere şiddetle müdahale etmiş ve 2017'de 165, 2018'de 86, 2019'da 127 kişiyi gözaltına almıştır. 1 Mayıs 2020 ise Covid-19 pandemisi nedeniyle alanlarda kutlanamamıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'de 1977 sonrası yıllarda muhalif emek ve meslek örgütleri tarafından düzenlenen 1 Mayıs etkinlikleri bir arada var olan üç boyuttan oluşmuştur. Bunlar: anma, kutlama ve protestodur. Dünyada ve Türkiye'de geçmiş 1 Mayıslarda hayatlarını kaybedenler için yapılan saygı duruşu, karanfil bırakma vb. törenler, 1 Mayısların anma boyutunu; mitingler esnasında türküler söyleme, davul zurna eşliğinde halaylar çekme, çeşitli sanatçıların verdiği konserler, kutlama boyutunu; çok çeşitli siyasal, sosyal, ekonomik karşıtlık ve talebin ifade edildiği politik metinlerden oluşan kürsü konuşması, bildiri, slogan, pankart, marş, afiş, döviz, kukla, maket, (danslı, müzikli, kostümlü) şenlikli protesto ve sokak tiyatrosu ise protesto boyutunu oluşturmaktadır.

Birkaç istisna yıl (2010 -2012) haricinde, Türkiye tarihinde protesto niteliği taşıyan 1 Mayıslar, -baskın biçimde- uluslararası insan hakları hukukunun savunduğu, insan haklarının ve barışçıl toplanma özgürlüğünün korunmasını esas alan, 'liberal' yönetim rasyonalitesiyle değil, devlet aklını hâkim kılmaya çalışan egemen iktidar icrası ile yönetilmiştir. Bu nedenle, AİHM ve (son yıllarda) Anayasa Mahkemesi, içlerinde 1 Mayısların da yer aldığı, toplantı ve gösterilere yönelik yapılan, hakkın kullanımını engelleyici mahiyetteki müdahaleler hakkında ihlal kararları vermiş ve vermeye devam etmektedir. Türkiye'de uygulamadaki toplantı ve gösteri yürüyüşleri rejimi her yıl yeni ihlaller üreten bir ihlal rejimidir. İhlal rejimi, yasağın kural, özgürlüğün istisna olduğu egemenlik mantığına uygun olarak işlemektedir. Farklı dönemlerde 1 Mayısların yönetimi bağlamında icra edilen egemen iktidar pratikleri; 'yasak koyma, izin verme', 'yasaların, siyasi kararlara hukuka uygunluk görüntüsü vermek amacıyla araçsallaştırılması/taktikleştirilmesi', 'bir yönetim paradigması olarak istisna hali uygulamaları', 'polis şiddeti', 'işkence ve kötü muamele', 'polis eliyle uygulanan ve yasal/yargısal olmayan cezalandırmalar', 'kamusal cezalandırma törenleri', 'devlet gücünün gösterisel sunumu', 'suç işleyen kamu görevlilerinin yargılanmaması, cezasızlık' gibi biçimlerde açığa çıkmaktadır. 1 Mayıslar bağlamında ifade bulan, egemenlik mantığına dayalı söylemsel pratikler ise, 'Devlet kendine

meydan okutmaz'[2071], 'Ayakların başları yönettiği yerde kıyamet kopar'[2072], 'Taksim'i kutlama için biz verdik, kimse kopara kopara almadı'[2073], 'Sana neresi gösterilirse gidip mitingi orada yapmak zorundasın'[2074] gibi açıklamalarda açığa çıkmıştır.

1908 sonrası Türkiye tarihinin büyük kısmında, 'devlete/ hükümete yönelik bir tehdit' olarak tanımlanan ve bir güvenlik sorunu olarak sorunsallaştırılan 1 Mayısların alanlarda kutlanması yasaklanmış, yasağı protesto eden ve kutlamaları fiilen gerçekleştirmeye yönelen girişimler ise, 'devlete/hükümete meydan okuma, başkaldırı, isyan, ayaklanma' olarak çerçevelenmiştir. 30 Nisan 1978'de, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, DİSK'in yasağa rağmen Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs mitingi için yaptığı çağrıyı, 'devlet otoritesine başkaldırı'[2075] olarak, 1 Mayıs 1991'de dönemin İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu, 1 Mayısları 'devlete meydan okunan günler'[2076] olarak, 7 Mayıs 1996'da DYP Muş Milletvekili Necmettin Dede, 1 Mayıs 1996'da polis ve göstericiler arasında yaşanan çatışmaları, 'doğrudan doğruya devlete yapılan saldırı, başkaldırı ve isyan'[2077] olarak, 30 Nisan 2008'de dönemin Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin, sendikaların yasağa rağmen, Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs kutlamak için yaptığı çağrıyı, 'anayasal düzene başkaldırı'[2078] olarak, 1 Mayıs 2008'de İstanbul Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah, yasağa rağmen yapılan Taksim'de 1 Mayıs çağrısını, 'devlete başkaldırı'[2079] olarak, 29 Nisan 2013'te dönemin İstanbul Valisi Hüseyin Avni Mutlu, yasağa rağmen yapılan Taksim'de 1 Mayıs çağrısını, 'devletin aldığı kararlara tavır koyma'[2080] olarak, 1 Mayıs 2015'te Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, yasağa rağmen Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs kutlama girişimini, 'kaos çıkarmak, kamu düzenini bozmak, kamu düzenine saldırmak'[2081] olarak tanımlamıştır. Böylece, devlet otoritesine başkaldırı olarak tanımlanan protesto

---

[2071] **Hürriyet**, 1 Mayıs 2008.
[2072] **HaberTürk**, "Ayaklar-başlar polemiği", 23 Nisan 2008, (Çevrimiçi) "https://www.haberturk.com/polemik/haber/69606-ayaklar-baslar-polemigi", (Erişim Tarihi: 21.09.2020).
[2073] **Milliyet**, 3 Mayıs 2010.
[2074] Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, AK Parti 20. İstişare ve Değerlendirme Toplantısı Konuşması, 4 Mayıs 2013, Kızılcahamam, Ankara, (Çevrimiçi) 'https://www.youtube.com/watch?v=TiExRFqE87A', (Erişim tarihi: 22.03.2021).
[2075] M. Zafer Üskül, **Bildirileriyle 1974-1980 Dönemi Sıkıyönetimleri**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016, s. 192.
[2076] **TBMM Tutanak Dergisi**, 18. Dönem, 4. Yasama Yılı, Cilt:59, 111. Birleşim, 01.05.1991.
[2077] **TBMM Tutanak Dergisi**, 20. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt:5, 48. Birleşim, 07.05.1996.
[2078] **Hürriyet**, 1 Mayıs 2008.
[2079] **Milliyet**, 2 Mayıs 2008.
[2080] **Cumhuriyet**, 30 Nisan 2013.
[2081] Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü Konuşması, 1 Mayıs 2015, (Çevrimiçi) "https://www.youtube.com/watch?v=9TK9lB50QlA", (Erişim Tarihi: 24.03.2021).

eylemlerinin şiddet kullanılarak cezalandırılması meşrulaştırılmıştır. 1970'lerden günümüze, 1 Mayıs yasaklarının protesto edildiği bağlamlarda, asker ve sivil yöneticiler tarafından benzer söylemsel repertuvarlara başvurulmuş olması, söz konusu politik dilin belirli bir süreklilik arz ettiğini göstermektedir.

Türkiye'de 1 Mayıs kutlamalarının tamamen yasaklanmadığı dönemlerde, yasaklar çoğunlukla mekanlar üzerinden koyulmuştur. Farklı yıllarda farklı yönetimler tarafından, İstanbul; Taksim, Kadıköy, Şişli Abide-i Hürriyet, Sultanahmet ve Beyazıt Meydanları, Ankara; Kızılay ve Sıhhiye Meydanları, Antalya; Cumhuriyet Meydanı, Diyarbakır; İstasyon Meydanı ve Mersin, Cumhuriyet Meydanı, 1 Mayıs mitinglerine kapatılmıştır.

1 Mayısların valiliklerce belirlenen alanlarda yapılacak mitinglerle kutlanmasına izin verildiği yıllarda, kutlamalar, çeşitli yasal düzenlemeler, idari kararlar ve polis pratikleri aracılığıyla birçok yönden sınırlandırılmıştır. İdare ve polis, 'izinli' 1 Mayıs kutlamalarına, mekân, süre, zaman aralığı, ulaşım, katılımcı, içerik ve kullanılan materyal (slogan ve pankartlar) üzerinden çok detaylı kısıtlamalar getirmektedir. 1 Mayıslar bağlamında, toplanma ve ifade özgürlüğü hakkını kullanılamaz hale getiren, hakkın kullanımını engelleyen, sınırlandıran ve zorlaştıran, hakkın amacına ulaşmasını önleyen ve etkisini ortadan kaldıran müdahaleler, hak ihlali olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, 1 Mayıs öncesi günlerde, Valilik kararlarıyla, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılacak alanları, toplanma, yürüyüş ve dağılma güzergahlarını belirleme; mitinglerin kent yaşamında uzakta, yalıtılmış, boş ve yapay alanlarda yapılmasını dayatma; mitingleri kısıtlayacak biçimde süre ve saat aralığı koyma, katılımcı sayısına üst sınır koyma; kutlama bildiriminde yer alan slogan ve afişlerden idarece sakıncalı bulunanları yasaklayarak düzenleme kuruluna bildirme; 1 Mayıs öncesinde bilgilendirme amaçlı ya da 1 Mayıs'a katılım çağrısı yapan eylemleri yasaklama, engelleme; afiş asan, bildiri dağıtan, çağrı gösterisi/yürüyüşü yapan, anma töreni düzenleyen, basın açıklaması yapan kişileri engelleme ve gözaltına alma; polisin şüpheli olarak tanımladığı kişi, kurum ve mekanlara yönelik operasyonlar düzenleme, şüpheli bulunan kişileri gözaltına alma; 1 Mayıs günü kutlamalardan önce, kutlamalara katılımı güçleştirecek şekilde cadde, sokak ve köprüleri trafiğe kapatma, meydan ve yolların çevresine demir bariyerler koyarak yaya geçişini sınırlama, alanın bulunduğu bölgeden geçmek isteyen herkese kimlik kontrolü yapma, basın kartı olmayan gazetecileri alana sokmama, alana erişimi sağlayan tüm toplu taşıma seferlerini durdurma, çevre il ve ilçelerden kutlamalara katılmak üzere hareket eden otobüsleri

durdurarak engelleme; 1 Mayıs günü, toplantıya katılmak isteyen herkesi tek tek üst ve çanta aramasından geçirme, polis tarafından şüpheli görülen kişi ve grupları alana sokmama, 13 yaşından küçükleri alana sokmama; alana getirilen tüm pankart ve dövizlerin tek tek fotoğrafını çekme, yasak olduğu iddia edilen pankart, döviz, bildiri, poster vb. materyale el koyma, vermemekte ısrar edenleri gözaltına alma, yürüyüş ve miting esnasında yasak olduğu iddia edilen sloganlara ve pankartlara müdahale etme; katılımcıların yakın mesafeden görüntüsünü kaydetme ve fotoğrafını çekme, basının görüntü çekmesine engel olma, katılımcılara yönelik sözlü taciz; toplantının erken bitirilmesi için düzenleme kuruluna baskı yapma gibi uygulamaların tümü engelleyici müdahalelerdir. Çeşitli yollarla yapılan engelleyici müdahaleler, açıkça koyulmayan yasakların, üstü örtülü biçimlerde uygulanmasına yol açmaktadır. Ayrıca, bu müdahaleler, 1 Mayıs mitinglerine 'izin' verilmiş olmasının, tek başına toplanma ve ifade özgürlüğü hakkının kullanımının güvence altına alındığı anlamına gelmediğini göstermektedir. Alanlarda yapılan kutlamaların açıkça yasaklanmadığı yıllarda 1 Mayıslar, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenme hakkı ihlali olarak değerlendirilebilecek çok sayıda kısıtlayıcı müdahaleyle yönetilmiştir.

Emek ve meslek örgütlerinin, 1 Mayıs'ı Taksim Meydanı'nda düzenlenen kitlesel mitingle kutlama talebi 1978'den sonra her yıl varlığını sürdürülmüştür. Ancak bu talep, bazı yıllarda yalnızca bir dilek olarak kalmış, bazı yıllarda yasaklara rağmen fiili direnişe dönüşmüş ve sadece 2010-2012 yılları arasındaki üç yılda gerçekleştirilebilmiştir. 2013 yılında yeniden getirilen yasaktan bu yana Taksim'de 1 Mayıs mitingi yapılamamıştır. Ancak ne kesin bir kararlılıkla koyulan Taksim'de 1 Mayıs yasağı ne de düzenleyici örgütlerin 1 Mayıs'ı başka meydanlarda kutlamayı kabul etmek zorunda kalması, Taksim talebini ortadan kaldırmamıştır. Talep, Taksim'de 1 Mayıs hayali olarak varlığını sürdürmektedir ve 1 Mayıs'ın yeniden Taksim Meydanı'nda yapılacak mitinglerle kutlanacağı zamanı beklemektedir.

Bu çalışma, Türkiye'de 1 Mayısların düzenlenmesinde ve yönetilmesinde başvurulan söylem ve pratikleri analiz etmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla, 1 Mayısların yönetenler ve düzenleyenler tarafından düşünülme, tanımlanma, anlamlandırılma, idare edilme, kısaca sorunsallaştırılma biçimleri incelenmiştir. Bir yöntem olarak sorunsallaştırmayı esas alan bu incelemeyle birlikte, 1 Mayısların yönetiminde geçerli olan baskın yönetim rasyonalitesi belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak Türkiye'de 1 Mayısların baskın biçimde devlet otoritesi merkezli egemen iktidar pratikleri aracılığıyla yönetildiği sonucuna varılmıştır. Belli yıllarda, egemen iktidar

pratiklerinin yanına, sınırlı biçimde de olsa, ‘liberal’ iktidar pratiklerinin de eklendiği görülmekle birlikte, bunlar kısa ömürlü olmuştur. Yönetimlerin, 1 Mayıslara yönelik tutumunun, protesto niteliğindeki toplantı ve gösteri yürüyüşlerine yönelik genel politikalarının bir parçası olarak değerlendirilebileceği görülmüştür. Farklı dönemlerdeki yönetimlerin toplantılara (miting) yönelik tutumlarının, bu toplantıların politik içeriğinden bağımsız olmadığı anlaşılmıştır. Yönetimler, kendi politik yönelimlerine karşıt toplantıları mekân sınırlamaları üzerinden yasaklarken, yakın tarihlerde aynı mekanlarda yapılan kendi politik yönelimleriyle uyumlu toplantılara izin verebilmektedir. Bu durum hukuki, teknik, güvenlikçi gerekçelerin, yasak kararlarının siyasi doğasını gizlemek için öne sürüldüğünü göstermektedir. Bu durum aynı zamanda, Türkiye’de toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin, toplantının barışçıl olup olmaması gibi temel hak ve özgürlükler hukukunun kriterlerini esas alan biçimde değil, siyasal ayrımcılıkla yönetildiğini göstermektedir. Toplantıya müdahale edip etmeme kararı alınırken, toplantının barışçıl olup olmamasına değil; toplantının kimler tarafından, kime karşı, hangi söylemlerle, nerede yapıldığına bakılmaktadır. Devleti/hükümeti protesto eden, hükümet politikalarına karşıt, sol sosyalist hareket, emek hareketi, kadın hareketi, Kürt hareketi, Alevi hareketi, LGBTİ+ hareketi gibi, yönetenler gözünde makbul görülmeyen muhalif siyasal aktörler tarafından düzenlenen toplantı ve gösteriler, barışçıl olup olmadığına bakılmaksızın, çok çeşitli yöntem ve gerekçelerle yasaklanmakta, engellenmekte, kısıtlanmakta ve şiddet kullanılarak dağıtılmaktadır. Bu aktörlerin yasak kararlarını protesto ederek, toplantıları fiilen gerçekleştirme girişimleri ise devlet otoritesine başkaldırı olarak tanımlanıp daha sert bir şiddetle bastırılmaktadır. Yasağın ve yasağın korunması için uygulanan şiddetin devamlılığına dayalı siyasal rasyonalite, özgürlükleri boğan bir ihlal rejimini sürekli yeniden üretmektedir.

Türkiye’de protesto niteliğindeki toplantı ve gösterilerin yönetimini inceleyen bu çalışma, 1 Mayıslar örneğiyle sınırlı kalmıştır. Bu alan, 21 Mart Nevruz (Newroz) Bayramı, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, 2 Temmuz Sivas Madımak Katliamı Anması, LGBTİ+ Onur Haftası ve Onur Yürüyüşü gibi muhalif politik içeriği olan, her yıl tekrarlanan ve her yıl yönetenlerle düzenleyenler arasında çeşitli gerilimlere, yasaklara ve şiddete sahne olan diğer kutlama ve anma etkinlikleri incelenerek ve bunları hem 1 Mayıslarla hem de kendi içlerinde karşılaştırarak, aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar araştırılarak genişletilmeye açıktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Abanoz, Buket, **Kamusal Alanda Kameralı Gözetlemenin Suçun Önlenmesindeki Etkisi ve Elde Edilen Delillerin Hukuka Uygunluğu Sorunu**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 1. B.s., Haziran, 2018.

Agamben, Giorgio, **İstisna Hali**, Çev. Kemal Atakay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Mart 2018.

Agamben, Giorgio, **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, Çev: İsmail Türkmen, 2. B.s., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.

Agamben, Giorgio, **Means Without End: Notes on Politics**, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000.

Agamben, Giorgio, **Olağanüstü Hal**, Çev: Kemal Atakay, Varlık Yayınları, İstanbul, 2008.

Ağaoğulları, Mehmet Ali & Köker, Levent, **Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, 3. B.s., Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2004.

Algül, Süreyya, **Türkiye'de Sendika- Siyaset İlişkisi, DİSK (1967-1975)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Altıparmak, Kerem, **Cezasızlıkla Mücadele El Kitabı**, Ankara: İHOP, 2016.

Anayurt, Ömer, **Toplanma Hürriyeti Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti**, İstanbul: Kazancı Yayınları, 1998.

Atay, Korhan, **1 Mayıs 1977: İşçi Bayramı Neden ve Nasıl Kana Bulandı?,** İstanbul: Metis Yayınları, Nisan 2013.

Austin, John L., **How to Do Things with Words**, Oxford at the Clarendon Press, 1962.

Aydın, Suavi & Taşkın, Yüksel, **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi,** İstanbul: İletişim Yayınları, 4. B.s., 2016.

Aydın, Zafer & Çelik, Aziz, **Paşabahçe 1966: Gelenek Yaratan Grev**, İstanbul: Tüstav Yayınları, 2006.

Aygün, Hüseyin, **Fişlemenin Kısa Tarihi**, 2. B.s., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.

Baştürk, Abdullah, **Yargı Önünde Savunma**, İstanbul: Çağdaş Yayınları, Mayıs 1986.

Berksoy, Biriz, **Türkiye'de Ordu, Polis ve İstihbarat Teşkilatları: Yakın Dönem Gelişmeler ve Reform İhtiyaçları**, İstanbul: TESEV Yayınları, 2013.

Bigo, Didier & Tsoukala, Anastassia (der.) **Terror, Insecurity and Liberty: Illiberal practices of liberal regimes after 9/11**, Oxon: Routledge, 2008.

Bireley, Robert (ed.) **Botero: The Reason of State**, Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Brown, Wendy, **Yükselen Duvarlar Zayıflayan Egemenlik**, Çev: Emine Ayhan, İstanbul: Metis Yayınları, 2011.

Butler, Judith, **Kırılgan Hayat: Yasın ve şiddetin gücü**, Çev: Başak Ertür, 2. B.s., İstanbul: Metis Yayınları, 2013.

Butler, Judith, **Savaş Tertipleri: Hangi Hayatların Yası Tutulur?**, Çev: Şeyda Öztürk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Şubat 2015.

Clapham, Andrew, **İnsan Hakları**, Çev: Hakan Gür, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, Ocak 2010.

Çalı, Başak, **Toplantı ve Barışçıl Gösteri Özgürlüğü: Ataman Grubu / Türkiye Kararlarının Uygulanması**, Ankara: İHOP, 2014.

Çelik, Aziz (ed.), **DİSK Tarihi: Kuruluş, Direniş, Varoluş, 1. Cilt 1967-1975**, İstanbul: DİSK Yayınları, Şubat 2020.

Çelik, Aziz, **Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Çetinkaya, Y. Doğan, **1908 Osmanlı Boykotu: Bir Toplumsal Hareketin Analizi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Çetinkaya, Y. Doğan, **Osmanlıyı Müslümanlaştırmak: Kitle Siyaseti, Toplumsal Sınıflar, Boykotlar ve Milli İktisat** (1909-1914), İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Çetinkaya, Y. Doğan, **Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Çözeli, Yusuf, **Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Türkiye Örneği**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.

Davenport, Christian, et. al., (eds.) **Repression and Mobilization**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2007.

Davenport, Christian, **State Repression and the Domestic Democratic Peace**, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Donald Quataert, Donald & Zürcher, Erik Jan (der.) **Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiyesi'ne İşçiler 1839-1950**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Donnelly, Jack, **Teoride ve Uygulamada İnsan Hakları**, Çev: Mustafa Erdoğan & Levent Korkut, Ankara: Yetkin Yayınları, 1995.

Duvaklı, Melik, **Jitem'in Kürt Tetikçileri**, İstanbul: Profil Yayıncılık, Mayıs 2010.

Ergut, Ferdan, **Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Erişçi, Lütfi, **Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi (Özet Olarak)**, İstanbul: Kutulmuş Basımevi, 1951.

Fırat, Derya (der.) **Sokağın Belleği: 1 Mayıs 1977'den Gezi Direnişi'ne Toplumsal Hareketler ve Kent Mekânı**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2014.

Foucault, Michel, **Biyopolitikanın Doğuşu: College de France Dersleri 1978 – 1979**, Çev: Alican Tayla, 1.B.s. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Kasım 2015c.

Foucault, Michel, **Cinselliğin Tarihi**, Çev: Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015a.

Foucault, Michel, **Güvenlik, Toprak, Nüfus, College de France Dersleri 1977-1978**, Çev: Ferhat Taylan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. B.s., Aralık 2013.

Foucault, Michel, **Hapishane'nin Doğuşu**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, 6. B.s., Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2015b.

Foucault, Michel, **Toplumu Savunmak Gerekir**, Çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.

Freeman, Michael, **İnsan Hakları: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım**, Çev: A. Erkan Koca & Asena Topçubaşı, Ankara: Birleşik Yayınevi, Ekim 2008.

Glynos, Jason & Howarth, David, **Logics of Critical Explanation in Social and Political Theory**, 1. B.s., Oxon: Routledge, 2007.

Goodwin, Jeff & Jasper, James M. (eds.) **The Social Movements Reader: Cases and Concepts**, Malden: Blackwell Publishing, 2003.

Güreli, Nail, **1 Mayıs 1977: Türkiye Devrimcilerinin 'İki 1 Mayıs' Belgeseli**, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2006.

Güvenç, Kaya (der.), **Emek Platformu Belgeleri**, TMMOB Yayınları, Ankara: Kasım 2019.

Güzel, M. Şehmus, **Türkiye'de İşçi Hareketi 1908-1984**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2016.

Heywood, Andrew, **Siyasi İdeolojiler**, Çev: Levent Köker, 10. B.s., Ankara: BB101 Yayınları, Ağustos 2016.

Hobbes, Thomas, **Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti**, Çev: Semih Lim, 6. B.s., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

Hobsbawm, Eric & Ranger, Terence (der.) **Geleneğin İcadı**, Çev. Mehmet Murat Şahin, 1.B.s., İstanbul: Agora Kitaplığı, Eylül 2006.

Işıklı, Alpaslan, **Gerçek Örgütlenme: Sendikacılık**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Ekim 2003.

İşgören, Ali, **Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri**, 3. B.s., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.

Jefferson, Thomas, **Bağımsızlık Bildirgesi**, Çev. Gülden Kurt, İstanbul: Doruk Yayımcılık, Mayıs 2012.

Kapani, Münci, **Politika Bilimine Giriş**, 15. B.s., İstanbul: Bilgi Yayınları, 2003.

Karan, Ulaş, **Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi- 3**, Ankara: Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, Nisan 2018.

Kierkegaard, Søren, **Tekerrür: Deneysel Psikolojiye Tehlikeli Bir Teşebbüs**, Çev: Zeynep Talay, 3.B.s., İstanbul: Pinhan Yayıncılık, Kasım 2020.

Klandermans, Bert & Roggeband, Conny (eds.) **Handbook of Social Movements Across Disciplines**, New York: Springer, 2010.

Koca, A. Erkan, **Düzen ve Kargaşa Arasında: Toplumsal Eylem Polisliği, Polis açısından Gezi Olayları**, İstanbul: Atıf Yayınları, 2015.

Koca, A. Erkan, **Polisliğin Kitabını Yazmak: Antropolojik Açıdan Polis Bürokrasisi ve Görünümleri**, İstanbul: Atıf Yayınları, 2013.

Koç, Canan & Koç, Yıldırım, **Disk Tarihi: Efsane mi gerçek mi? (1967-1980)**, Ankara: Epos Yayınları, 2008.

Koç, Canan & Koç, Yıldırım, **Kesk Tarihi I: Risk Alanlar, Yolu Açanlar (1985-1995)**, Ankara: Epos Yayınları, 2009.

Koç, Canan & Koç, Yıldırım, **Kesk Tarihi II: Yerleşenler (1995-2001)**, Ankara: Epos Yayınları, 2010.

Koç, Canan & Koç, Yıldırım, **Türkiye Çalışma Yaşamı Kaynakçası**, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2008.

Koç, Yıldırım, **Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu Tarihi**, Bursa: Kuzgun Kitap, 1. B.s., 2015.

Koç, Yıldırım, **Emek Platformu**, Türk-İş Eğitim Yayınları, No.72, Ankara: 2001.

Koç, Yıldırım, **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi: Osmanlı'dan 2016'ya (Özet)**, Bursa: Kuzgun Kitap, 2016.

Koçak, M. Hakan, **Camın İşçileri: Paşabahçe İşçilerinin Sınıf Olma Öyküsü**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Koloğlu, Deniz vd, (der.), **Polis Destan Yazdı: Gezi'den Şiddet Tanıklıkları**, 2. B.s., İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Kösemen, Rauf (ed.) **Sabahın Sahibi Var: 2004'ten 2011'e 1 Mayıs Alanı'nı Geri Alma Mücadelesi**, İstanbul: DİSK Yayınları, 2. Baskı, Ocak 2012.

Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal, **Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal demokratik bir politikaya doğru**, Çev: Ahmet Kardam, 2.B.s., İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Lemke, Thomas, **Foucault, Governmentality and Critique**, London: Paradigm Publishers, 2012.

Lemke, Thomas, **Politik Aklın Eleştirisi: Foucault'nun Modern Yönetimsellik Çözümlemesi**, Çev: Özge Karlık, Ankara: Phoenix Yayınları, 2016.

Levy, Noemi & Özbek, Nadir & Toumarkine, Alexandre (der.) **Jandarma ve Polis: Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.

Levy, Noemi & Toumarkine, Alexandre (der.) **Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza: 18.-20. Yüzyıllar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007.

Locke, John, **Hoşgörü Üstüne Bir Mektup**, Çev: Melih Yürüşen, 8. B.s., Ankara: Liberte Yayınları, Ağustos 2017.

Locke, John, **Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, Çev: Fahri Bakırcı, 5. B.s., Ankara: Serbest Kitaplar, Mayıs 2019.

Mahmutoğlu, İdil Cansu, **Toplanma Özgürlüğü Hakkının Korunması**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.

Makal, Ahmet & Aziz Çelik (der.) **Zor Zamanlarda Emek: Türkiye'ye Çalışma Yaşamının Güncel Sorunları**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2017.

Makal, Ahmet & Çelik, Aziz, & Koçak, Hakan (der.) **Sınıf Sendika Siyaset: Türkiye Emek Tarihinden Kesitler**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2016.

Makal, Ahmet, **Ameleden İşçiye: Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları**, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

Makal, Ahmet, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri: 1850-1920, Türkiye Çalışma İlişkileri Tarihi**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1994.

Makal, Ahmet, **Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2002.

Makal, Ahmet, **Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1999.

McAdam, Doug & Tarrow, Sydney & Tilly, Charles, **Dynamics of Contention**, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Mill, John Stuart, **Özgürlük Üzerine**, Çev: Berkay Tartıcı, 3.B.s., İstanbul: Kutu Yayınları, Eylül 2019.

Nash, June (ed.), **Social Movements: An Anthropological Reader**, Malden: Blackwell Publishing, 2005.

Neal, Andrew W., **Exceptionalism and the Politics of Counter-Terrorism: Liberty, security and the War on Terror**, Oxon: Routledge, 2010.

Neocleous, Mark, **Güvenlik, Şiddet ve Savaş**, Çev: G. Çorbacıoğlu & E. Embel, Ankara: Dipnot Yayınları, 1. B.s., 2011.

Rose, Nikolas, **Powers of Freedom: Reframing Political Thought**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Rozaliyev, Y.N., **Türkiye Sanayi Proletaryası**, İstanbul: Yar Yayınları, 1974.

Rozaliyev, Y.N., **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişme Özellikleri**, İstanbul: Onur Yayınları, 1978.

Rozaliyev, Y.N., **Türkiye'de Sınıflar ve Sınıf Mücadeleleri**, İstanbul, Belge Yayınları, 1979.

Sabuktay, Ayşegül, **Devletin Yasal Olmayan Faaliyetleri: Susurluk Olayı'na Hukuk-Siyaset Kuramından Bakış**, İstanbul: Metis Yayınları, Mart 2010.

Sancar, Mithat, **'Devlet Aklı' Kıskacında Hukuk Devleti**, 8. B.s., İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Scheuerman, William E., **Carl Schmitt: The End of Law**, Rowman & Littlefield Publishers, Maryland, 1999.

Schmitt, Carl, **Siyasal Kavramı**, Çev. Ece Göztepe, İstanbul: Metis Yayınları, 3. B.s., Kasım 2014.

Schmitt, Carl, **Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, Çev: A. Emre Zeybekoğlu, 5. B.s., Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2016.

Sencer [Baydar], Oya, **Türkiye'de İşçi Sınıfı- Doğuşu ve Yapısı**, İstanbul: Habora yayınevi, 1969.

Snow, David A. & Soule, Sarah A. & Kriesi, Hanspeter (eds.) **The Blackwell Companion to Social Movements**, Malden: Blackwell Publishing, 2004.

Snow, David A. et. al., (eds.) **The Wiley Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements**, Malden: Blackwell Publishing, 2013.

Sülker, Kemal, **100 Soruda Türkiye'de İşçi Hareketleri**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1968.

Sülker, Kemal, **Türkiye'de Sendikacılık**, İstanbul, 1955.

Şirin, Tolga, **30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013.

Şişmanov, Dimitr, **Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarihi (1908-1965)**, İstanbul: Belge Yayınları, 1978.

Şnurov, A. & Rozaliyev, Y., **Türkiye'de Kapitalistleşme ve Sınıf Kavgaları**, İstanbul: Ant Yayınları, 1970.

Şnurov, A., **Türkiye Proletaryası**, İstanbul: Yar Yayınları, 1973.

Tanör, Bülent, **İki Anayasa 1961- 1982**, 3.B.s., İstanbul: Beta Yayınları, 1994.

Tilly, Charles, **Coercion, Capital, And European States, AD 990- 1990**, Cambridge, Mass.: Blackwell, 1990., Türkçesi: **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, Çev: Kudret Emiroğlu, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001.

Tilly, Charles, **Contention & Democracy in Europe, 1650- 2000**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Tilly, Charles, **Regimes and Repertoires**, Chicago: The University of Chicago Press, 2006.

Tilly, Charles, **Social Movements, 1768-2004**, Boulder: Paradigm Publishers, 2004, Türkçesi: **Toplumsal Hareketler**, Çev: Orhan Düz, İstanbul: Babil Yayınları, 2008.

Tilly, Charles, **The Politics of Collective Violence**, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, Türkçesi: **Kolektif Şiddet Siyaseti**, Çev. Sedat Özel, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2010.

Toprak, Zafer, **Türkiye'de İşçi Sınıfı 1908 – 1946**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016.

Toroslu, Nevzat & Toroslu, Haluk, **Ceza Hukuku: Genel Kısım**, 24. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi, 2018.

Uslu, Cennet, **Doğal Hukuk ve Doğal Haklar: İnsan Haklarının Felsefi Temelleri**, 2. B.s., Ankara: Liberte Yayınları, Temmuz 2011.

Uygun, Oktay, **Devlet Teorisi**, 2. B.s., İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2015.

Uysal, Ayşen, **Sokakta Siyaset: Türkiye'de Protesto Eylemleri, Protestocular ve Polis**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Üskül, M. Zafer, **Bildirileriyle 1974-1980 Dönemi Sıkıyönetimleri**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016.

Üzüm, Turgut, **Kesk Tarihi: Kamu Çalışanlarının Sendikal Mücadele Tarihi**, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011.

Yıldırım, Kadir, **Osmanlı'da İşçiler (1870-1922) Çalışma Hayatı, Örgütler, Grevler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Yılmaz, İlkay, **Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde: II. Abdülhamit Dönemi Güvenlik Politikaları Ekseninde Mürur Tezkereleri, Pasaportlar ve Otel Kayıtları**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.

Yılmaz, Zafer, **Yeni Türkiye'nin Ruhu: Hınç, Tahakküm, Muhtaçlaştırma**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

Makaleler:

Agamben, Giorgio, "Hukuk Devletinden Güvenlik Devletine", Çev: Haldun Bayrı, **Medyascope**, 6 Ocak 2019, (Çevrimiçi) "https://medyascope.tv/2019/01/06/giorgio-agamben-hukuk-devletinden-guvenlik-devletine/", (Erişim Tarihi: 28.09.2020).

Agamben, Giorgio, "Security and Terror", Çev: Carolin Emcke, **Theory & Event**, Vol. 5, No. 4, 2001, Project MUSE, doi:10.1353/tae.2001.0030.

Alkan, Mehmet Ö., "Chicago'dan İstanbul'a, Haymarket'ten Taksim'e: 1 Mayıs Tarihinin İzinde...", **Toplumsal Tarih**, Sayı 209, Mayıs 2011, ss.18-26.

Altıparmak, Kerem, "Gezi'nin Hatırlattığı Hak: Barışçıl Toplantı", **Bianet**, 3 Temmuz 2013, (Çevrimiçi) 'https://m.bianet.org/bianet/toplum/148157-gezi-nin-hatirlattigi-hak-bariscil-toplanti', (Erişim Tarihi: 30.09.2019).

Altıparmak, Kerem, "İşkenceyi nasıl bilirsiniz?: Türkiye'de orantısız güç kullanma sorunu", **Toplum ve Bilim**, Sayı 115, 2009, ss. 138-176.

Arslanalp, Mert & Erkmen, T. Deniz, "Mobile emergency rule in Turkey: legal repression of protests during authoritarian transformation", **Democratization**, Vol:27, Issue: 6, 14 May 2020, pp. 947-969.

Atacan, Fulya, "Ekmek, Özgürlük, Sosyal Adalet: Mısır'da Muhaliflerin Talepleri Açık Değil mi?", içinde Derya Fırat (der.) **Sokağın Belleği: 1 Mayıs 1977'den Gezi Direnişi'ne Toplumsal Hareketler ve Kent Mekânı**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2014, ss.43-65.

Aydın, Devrim, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine Müdahalenin Esasları", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 65 (4), 2016, ss. 3283-3308.

Aytaç, Ahmet Murat, 'İşkence: Egemen karşısında insan', **Gazete Duvar**, 24 Mart 2018, (Çevrimiçi) 'https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/03/24/iskence-egemen-karsisinda-insan/', (Erişim Tarihi:02.10.2019).

Aytaç, Ahmet Murat, "Çoğunluğu milli irade değil siyasi irade belirler", Söyleşi Yapan: İrfan Aktan, **Gazete Duvar**, 26 Ağustos 2017 (Çevrimiçi) "https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/08/26/ahmet-murat-aytac-cogunlugu-milli-irade-degil-siyasi-irade-belirler", (Erişim Tarihi: 02.04.2021).

Aytaç, Ahmet Murat, "Hakikatin kendinden menkul bir enerjisi yoktur, hakikati savunmak gerekir", **Ayrıntı Dergi**, Sayı: 19, Ocak-Şubat 2017, (Çevrimiçi) "https://ayrintidergi.com.tr/ahmet-murat-aytac-hakikatin-kendinden-menkul-bir-enerjisi-yoktur-hakikati-savunmak-gerekir/", (Erişim Tarihi: 30.09.2019).

Aytaç, Ahmet Murat, "Haklar Şiddete Karşı", **Gazete Duvar**, 10 Mart 2018, (Çevrimiçi) 'https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/03/10/haklar-siddete-karsi/', (Erişim Tarihi: 30.09.2019).

Aytaç, Ahmet Murat, "Özgürlükçü bir laiklik için", **Gazete Duvar**, 19 Mayıs 2018 (Çevrimiçi) 'https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/05/19/ozgurlukcu-bir-laiklik-icin', (Erişim Tarihi: 24.02.2020).

Aytaç, Ahmet Murat, "Vesayetçilik ve çoğunlukçuluk kıskacındaki insan hakları", **Gazete Duvar**, 28 Nisan 2018 (Çevrimiçi) 'https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/04/28/vesayetcilik-ve-cogunlukculuk-kiskacindaki-insan-haklari', (Erişim Tarihi: 24.02.2020).

Balta Paker, Evren, "Dış Tehditten, İç Tehdide: Türkiye'de 90'larda Ulusal Güvenliğin Yeniden İnşası", içinde Evren Balta Paker & İsmet Akça (der.) **Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, ss.407-431.

Berksoy, Biriz, "Devlet Stratejilerinin Bir Tezahürü Olarak Polis Alt-Kültürü: 1960 Sonrası Türkiye'de Polis Teşkilatında Hâkim Olan Söylemlere Dair Bir Değerlendirme", **Toplum ve Bilim**, Sayı :114, 2009, ss. 92-130.

Berksoy, Biriz, "Neoliberalizm ve Toplumsalın Yeniden Kurgulanması: 1980 Sonrası Batı'da ve Türkiye'de Polis Teşkilatları ve Geçirdikleri Yapısal Dönüşüm", **Toplum ve Bilim**, Sayı: 109, 2007, ss. 35-65.

Berksoy, Biriz, "Polis Teşkilatı", içinde Ali Bayramoğlu & Ahmet İnsel (der**.) Almanak Türkiye 2006-2008 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**, İstanbul: TESEV Yayınları, 2009, ss.230-242.

Berksoy, Biriz, "The Re-Structuring of the Police Organization in Turkey in the Post-1980 Period and The Re-Construction of the Social Formation", içinde Laleh Halili & Jillian Schwedler (eds.) **Policing and Prisons in the Middle East: Formations of Coercion**, London: Hurst & Company Publishers, 2010, pp.137-155.

Bizden, Ali, "Hizayı Bozan Muhalefet", **Birikim**, Sayı: 113, Eylül 1998, ss.41-46.

Bora, Tanıl, "1 Mayıs- Bir polisiye klasiği", **Birikim**, Sayı: 85, Mayıs 1996, ss.10-11.

Bora, Tanıl, "Milli Tarih ve Devlet Mitosu", içinde Tanıl Bora, **Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar,** İstanbul: Birikim Kitapları, 5. B.s., ss. 43-64.

Brown, Wendy, "American Nightmare: Neoliberalism, Neoconservatism, and De-Democratization", **Political Theory**, Vol: 34, Issue: 6, December 2006, pp. 690-714.

Burchell, Graham, “Liberal government and techniques of the self”, **Economy and Society**, Vol:22, Issue:3, 1993, pp.267-282.

Cornelielsen, Lars, “What is Political Rationality?”, **Parrhesia: A Journal of Critical Philosophy**, Sayı: 29, 2018, pp. 125-162.

Çelik, Aziz, “Hak-İş ve 1 Mayıs: Müşrik, Komünist ve Yahudi Bayramından Müşfik ve Mehterli İşçi Bayramına”, içinde Kemal İnal & Nuray Sancar & Ulaş Başar Gezgin (der.) **Marka, Takva, Tuğra: AKP Döneminde Kültür ve Politika**, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 1. B.s., 2015, ss.366-369.

Dağ, Gökhan, ‘Süleyman Çelebi Mülakatı’, **Politika Dergisi**, Sayı:4, 1 Haziran 2008, Sayı:4, ss.12-21.

Dalaklı, Selay, “1 Mayıs'ın Hafızası Taksim Meydanı”, **Bianet**, 30 Nisan 2019, (Çevrimiçi) "https://m.bianet.org/bianet/emek/207893-1-mayis-in-hafizasi-taksim-meydani", (Erişim Tarihi: 18.05.2020).

Davenport, Christian “State Repression and Political Order”, **Annual Review of Political Science**, Vol. 10, 2007, pp. 1-23.

Doğru, Osman & Şirin, Tolga, “Human rights paradox of Turkey: punishment for victims and impunity for suppressors”, **Research and Policy on Turkey**, Vol. 2, Issue: 2, 2017, pp. 225-243.

Durmaz, Melike Işık, “İşçi Sınıfı Belleğinin Uzamsal Çerçevesi Olarak Taksim 1 Mayıs 1977”, içinde Derya Fırat (der.) **Sokağın Belleği: 1 Mayıs 1977'den Gezi Direnişi'ne Toplumsal Hareketler ve Kent Mekânı**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2014, ss. 91-116.

Erdoğan, Mustafa, “Hikmet-i Hükümetten Hukuk Devletine Yol Var Mı?”, **Doğu Batı**, Yıl:4, Sayı 13, 2000, ss. 45-57.

Ergut, Ferdan, “Devlet ve Politik Şiddet: Latin Amerika ve Türkiye'de Gerilla Hareketleri”, içinde Güney Çeğin & İbrahim Şahin (der.), **Türkiye'de Siyasal Şiddetin Boyutları**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, ss.207-224.

Etöz, Zeliha, “Varoş: Bir İstila, Bir Tehdit!”, **Birikim**, Sayı 132, Nisan 2000, ss. 49-53.

Fassin, Didier, “Petty States of Exception: The Contemporary Policing of the Urban Poor”, içinde Mark Maguire & Catarina Frois & Nils Zurawski (eds.) **The Anthropology of Security: Perspectives from the Frontline of Policing, Counter-Terrorism and Border Control**, London: Pluto Press, 2014, pp.104-117.

Fassin, Didier, “The Police are the Punishment”, **Public Culture**, Vol:31, Issue:3, 2019, pp.539-561.

Foucault, Michel, “Hakikat Kaygısı”, içinde Işık Ergüden, Tuncay Birkan (der.), **Michel Foucault, Özne ve İktidar, Seçme Yazılar- 2**, Çev: Osman Akınhay, 2. B.s., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005, ss.83-97.

Foucault, Michel, “Hakikat ve İktidar”, içinde Işık Ergüden & Tuncay Birkan (der.) Michel Foucault, **Entelektüelin Siyasi İşlevi, Seçme Yazılar 1**, Çev: Osman Akınhay, 3.B.s., 2011, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, ss.58-84.

Foucault, Michel, “Özne ve İktidar”, içinde Işık Ergüden, Tuncay Birkan (der.), **Michel Foucault, Özne ve İktidar, Seçme Yazılar- 2**, Çev: Osman Akınhay, 2. B.s., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005, ss.57-82.

Foucault, Michel, “Questions of Method”, içinde Graham Burchell, Colin Gordon, Peter Miller (eds), **The Foucault Effect: Studies in Governmentality**, Chicago: The University of Chicago Press, 1991, pp.73-86.

Gönen, Zeynep, “Neoliberal Dönemde Suçlulaştırma ve İzmir Asayişi’nin Yeniden Yapılandırılması”, **Toplum ve Kuram**, Sayı:3, Bahar – Yaz 2010, ss.55-78.

Gönen, Zeynep, “Suçla Mücadele ve Neo-Liberal Türkiye'de Yoksulluğun Zaptiyesi”, **Birikim**, Sayı: 273, Ocak 2012, ss. 48-56.

Gürpınar, Doğan, “12 Eylül Rejimi, Kültür Politikaları ve İslam: Bitmeyen Bir Tartışma”, içinde Mehmet Ö. Alkan (haz.), **Osmanlı'dan Günümüze Darbeler**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017, ss.285-299.

Hansen, Thomas Blom & Stepputat, Finn, “Sovereignty Revisited”, **The Annual Review of Anthropology**, Vol: 35, 2006, pp. 295-315.

Harkin, Diarmaid M., “The police and punishment: Understanding the pains of policing”, **Theoretical Criminology**, Vol:19, Issue:1, 2015, pp. 43-58.

İkiz, Savaş, “Protesto Kültürümüz Olgunlaşıyor mu?”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt: XXI, Sayı: 202, Ağustos-Eylül 1997, ss.39-46.

İnal, Ayşe, “Tabloid Habercilik”, içinde Bülent Çaplı & Hakan Tuncel (der.) **Televizyon Haberciliğinde Etik**, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2010, ss.163-178.

Kaboğlu, İbrahim, “İHAM Taksim Kararı”, 2 Mayıs 2013, (Çevrimiçi) ‘http://ibrahimkaboglu.org/iham-taksim-karari.html/’, (Erişim: 01.10.2019).

Kaplan, Erhan “Başlangıcından Bugüne Dünyada ve Ülkemizde 1 Mayıs”, içinde Petrol-İş, **Meclislerde 1 Mayıs Tartışmaları**, İstanbul: Petrol-İş Yayınları, Temmuz 2009, ss.17-30.

Lemke, Thomas, “An indigestible meal? Foucault, governmentality and state theory”, **Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory**, Vol:8, Issue:2, 2007, pp.43-64.

Moss, Dana M., "Repression, Response, and Contained Escalation under ‘Liberalized’ Authoritarianism in Jordan”, **Mobilization: An International Quarterly**, Vol: 19(3), 2014, pp. 489-514.

Moss, Dana M., “Beyond the Repression Dissent Nexus: Putting Violence in Its Place”, 1 Mayıs 2014, (Çevrimiçi)

"https://mobilizingideas.wordpress.com/2014/05/01/beyond-the-repression-dissent-nexus-putting-violence-in-its-place/", (Erişim Tarihi: 20.03.2020).

Nora, Pierre, "Reasons for the Current Upsurge in Memory", **Transit**, Vol: 22, 2002, pp.1-8.

Özbek, Nadir, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909", **Türklük Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 16, Güz 2004, ss.59-95.

Özenç, Berke, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekân Yasakları", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C: LXXIII, S: 2., 2015, ss. 87-133.

Özkazanç, Alev, "Devletin Örgütlenmesi", içinde Yüksel Taşkın (ed.) **Siyaset: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler**, 3.B.s., İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, ss.139-170.

Özşeker, Erhan, 'Ötekileştirme Mekanizmasının Kurulumunda Marjinallik ve Azlık', **Toplum ve Bilim**, 2018, Sayı:143, ss.125-139.

Öztan, Güven Gürkan, "'Ezeli Düşman' ile Hesaplaşmak: Türk Sağında 'Moskof' İmgesi", içinde, İnci Özkan Kerestecioğlu & Güven Gürkan Öztan, (der.) **Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri**, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. B.s., 2016, ss.75-104.

Öztan, Güven Gürkan, "Türk Sağında Devlet Fetişizmine Dair", içinde İnci Özkan Kerestecioğlu & Güven Gürkan Öztan, (der.) **Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri**, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. B.s., 2016, ss.425-458.

Parlak, İsmet & Öztürk, Armağan, "2009-2015 Aralığında 'Açılım' Süreçlerine Yönelik Siyasi Parti Söylemleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz", **LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:2, Aralık 2015, s.87-114.

Rose, Nikolas & Miller, Peter, "Political Power beyond the State: Problematics of Government", **The British Journal of Sociology,** Vol: 43, No: 2, June 1992, pp.173-205.

Seren, Ahmet [Toprak, Zafer], "Türkiye İşçi Sınıfı ve Tarihte 1 Mayıslar (1906-1925)", **Yurt ve Dünya**, Sayı: 3, Mayıs 1977, ss. 393- 412.

Seri, Guillermina, "Police Discretion as Unwritten Law: Governing the State of Exception", (Çevrimiçi) "https://www.academia.edu/1244610/_Police_Discretion_as_Unwritten_Law_Governing_the_State_of_Exception_Published_originally_in_Critical_Sense_Republished_as_a_chapter_in_Police_Discretion_and_Law_Radha_Kalyani_ed_AMICUS_ICFAI_University_Hyderabad_India_2009", (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

Söylemez, Ayça, "AİHM'den 10 Yıl Sonra 1 Mayıs Karar", **Bianet**, 12 Aralık 2017, (Çevrimiçi), "http://bianet.org/bianet/insan-haklari/192364-aihm-den-10-yil-sonra-1-mayis-karari", (Erişim Tarihi: 22.07.2020).

Şafak, Can, "MESS Grevleri 1977-1980", **Çalışma ve Toplum**, Sayı: 13, Cilt:2, 2007, ss.11-62.

Tanyar, Ziya Çağa, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 60 (3), 2011, ss.593-634.

Taylan, Ferhat, "Önsöz: Strateji, Norm, Yönetim: 1978 Dersi için Bir Güzergâh" içinde Michel Foucault, **Güvenlik, Toprak, Nüfus, College de France Dersleri 1977-1978**, Çev: Ferhat Taylan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.b.s, Aralık 2013, ss.xi-xxvii.

Tilly, Charles, "Toplumsal Hareketler 21.Yüzyıla giriyor", içinde Y. Doğan Çetinkaya (der.), **Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, ss.153-198.

Uygur, Barış, "1 Mayıs'ta 1886 Haymarket Olayını Hatırlamak: Haymarket Trajedisi ve Günümüzdeki Temsili", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 185, Mayıs 2019, ss. 39-47.

Uysal, Ayşen, "90'ların Baskı Kıskacında Sokak Siyaseti: Zaman, Mekân ve Örgütler", içinde Ayşen Uysal (der.) **İsyan, Şiddet, Yas: 90'lar Türkiye'sine Bakmak**, Ankara: Dipnot Yayınları, 1. b.s., 2016, ss.41-70.

Uysal, Ayşen, "Cop Gölgesinde Politika: Türkiye'de Toplumsal Olay Polisliği ve Sokak Eylemleri", **Mülkiye Dergisi**, Cilt 30, Sayı 253, 2006, ss.79-94.

Uysal, Ayşen, "Devletin Güvenliği ve Toplumsal Muhalefet Eylemleri: 'Kalemli çete' örneği", **Birikim**, Sayı:146, Haziran 2001, ss.64-84.

Uysal, Ayşen, "Riot Police and Policing Protest in Turkey", içinde Laleh Halili, Jillian Schwedler (eds.) **Policing and Prisons in the Middle East: Formations of Coercion**, London: Hurst & Company Publishers, 2010, pp.191-206.

Uysal, Ayşen, "Sokak Eylemlerinde ve Polis Denetiminde Tarihsel Süreklilik ve Kopuş", içinde Ferdan Ergut & Ayşen Uysal (der.) **Tarihsel Sosyoloji: Stratejiler, Sorunsallar, Paradigmalar**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2007., ss.319-348.

Valverde, Mariana, "Police science, British style: pub licensing and knowledges of urban disorder", **Economy and Society**, Vol:32, Issue:2, 2003, pp.234-252.

Valverde, Mariana, "Police, Sovereignty, and Law: Foucaultian reflections", içinde Markus D. Dubber, Mariana Valverde (eds.) **Police and the Liberal State**, 2008, Stanford, California: Stanford University Press, pp.15-32.

Yücel, Hakan, "Varoşun Üç Hali: 'İç Varoş', 'Parçalanmış Varoş' ve 'Bütünleşik Varoş'", **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, Mart 2016, ss. 53-84.

Zand, Joesph, "The Concept of Democracy and the European Convention on Human Rights", **University of Baltimore Journal of International Law**, Vol. 5, No: 2, 2017, pp. 195-227.

Raporlar:

Akça, İsmet & Algül, Süreyya & Dinçer, Hülya & Keleşoğlu, Erhan & Özden, Barış Alp, 'Olağanlaşan OHAL: KHK'ların Yasal Mevzuat Üzerindeki Etkileri', **Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği Raporu**, Ocak 2017.

Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2008 İlerleme Raporu**, 5 Kasım 2008, Brüksel, (Çevrimiçi) "https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf", (Erişim Tarihi: 16.09.2020).

İnsan Hakları İzleme Örgütü Raporu (HRW), 'Adalete Karşı Safları Sıklaştırmak: Türkiye'de Polis Şiddetiyle Mücadele Önündeki Engeller', Aralık 2008.

İstanbul Kadıköy'de 1 Mayıs 1996 Günü Meydana Gelen Olaylarda Gerekli Tedbirlerin Alınmadığı İddialarını Araştırmak Amacıyla Kurulan **Meclis Araştırması Komisyonu Raporu** (10/67), 11 Aralık 1996, TBMM Tutanak Dergisi, 20. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt:23, 69. Birleşim, 18 Mart 1997.

Uluslararası Af Örgütü, 'Gezi Parkı Eylemleri: Türkiye'de Toplanma Özgürlüğü Hakkı Şiddet Kullanılarak Engelleniyor', 1. B.s., **Uluslararası Af Örgütü Yayınları**, Ekim 2013.

Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu ("FIDH") ve Dünya İşkence Karşıtı Örgütü ("OMCT") Ortak programı olan İnsan Hakları Savunucuların Korunması için Gözlemevi ("Gözlemevi") Raporu, 'Sürekli OHAL: Türkiye'de Toplantı ve Gösteri Özgürlüğüne Yönelik Saldırılar ve Sivil Topluma Yansımaları', Çev: Osman İşçi, Temmuz 2020.

Tezler:

Berksoy, Biriz Gonca, **The Policing of Social Discontent and the Construction of the Social Body: Mapping the Expansion and Militarization of the Police Organization in Turkey in the post-1980 Period**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2007.

Doğan, M. Görkem, **Labor Resistance against Neoliberal Challenges to the Trade Unionism in Turkey: 1986-1991**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2010.

Durmaz, Melike Işık **Hafıza Topluluğu Olarak 78 Kuşağı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2019.

Önen, Yıldız, **"Savaşa Hayır" Demenin Birleştirici Gücü: "Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu" Deneyiminin Türkiye'deki Siyasal Kültüre Etkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Gazeteler:

Akşam

Cumhuriyet

Evrensel

Hürriyet

Milliyet

Tercüman

Yeni Şafak

Dergiler:

Birikim

TBMM Tutanak Dergisi

Toplum ve Bilim

Toplumsal Tarih

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite	: T.C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
Enstitü	: SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Hazırlayanın Adı Soyadı	: Erhan ÖZŞEKER
Tez Başlığı	: TÜRKİYE'DE 1 MAYISLARIN DÜZENLENMESİ VE YÖNETİLMESİ
Savunma Tarihi	: 30 / 06 / 2021
Danışmanı	: Prof. Dr. Birol CAYMAZ

JÜRİ ÜYELERİ

Unvanı, Adı Soyadı İmza

Prof. Dr. Birol CAYMAZ

Prof. Dr. Sibel YARDIMCI

Prof. Dr. H. Yüksel DİNÇER

Doç. Dr. Hakan YÜCEL

Doç. Dr. Murat ARPACI

Prof. Dr. M. Yaman ÖZTEK
Enstitü Müdürü